מכון מניטו

שיעוריו של ר' יהודא לאון אשכנזי
"מניטו" זצ"ל על התפילה

תמלול של שיעורים שנמסרו ע"י הרב בשנת תשמ"ז

תמלול: איתי קולין

0585421421

itaykolin@gmail.com

כל הזכויות על התוכן שמורות למכון מניטו (ע"ר). ניתן להשתמש בתוכן בצורה חופשית לשימוש עצמי בלבד. אין אישור לפרסם את התוכן בכל אמצעי פרסום כלשהוא, לרבות הדפסה או במרשתת (אינטרנט) ללא היתר בכתב ממכון מניטו. לבקשות אישור לצרכי פרסום נא לפנות במייל ל: manitou.fondation@gmail.com

מספר מילים של המתמלל:

הגעתי אל מניטו דרך בעיות בתפילה. כאשר מצאתי את השיעורים הללו, הבנתי שההקלטות הללו, שהסתתרו אז בפינה נידחת באחד משרתי האינטרנט היותר נידחים, ראויים לתפוצה רחבה יותר. זהו התמלול הראשון שביצעתי, בעודי חסר ניסיון בתורת מניטו ובמלאכת התמלול, ולכן המקורות דלים בהתאם. את הדברים הבאים כתבתי מקירות ליבי, אי שם בשנת 2016:

הטקסט תומלל מהקלטות ע"י בחור פשוט ורגיל שלאחר שנים של מלמול טקסט בלתי מובן הכבידה עליו התפילה מאד והפכה להיות מונוטונית, יבשה וחסרת משמעות. הבחור לא מצא מרגוע לנפשו. למרות חיפוש וקריאה של ספרים בנושא. המון הסברים. ללא הועיל. עד שנחשף לשיעורים של הרב אשכנזי זצ"ל ואורו עיניו. ההסבר של מניטו על התפילה הוא ייחודי כפי שתראו בעצמכם, ומכאן חשיבותו.

ניסיתי לשכתב את השיעורים בצורה הנאמנה ביותר למקור. לא החסרתי מילה ממה שהרב אמר. יש לכך מספר מטרות:

1. לא לאבד את הרוח של מניטו
2. להיכנס לאווירת השיעור
3. הסרת מחיצות בין הקורא למניטו (הסבר בהמשך)
4. ולעניות דעתי - נתינת אפקט של "שימוש ת"ח"ם

הסיפור של שכתוב שיעורי התפילה שתקראו כאן הוא מעין מסע אישי. מסע עמוק וסוחף, שככל שהתקדמתי בתוכו, כך המעטתי את נגיעתי האישית: בהתחלה עשיתי מעין סיכום קצר. לאחר מכן, סיכום מפורט. אבל זה לא הספיק - התחושה שלי עם התקדמות העבודה היתה שלטווח ארוך הסיכום הוא טעות – ההסבר יכול לעזור לכ"כ הרבה מתפללים שכדאי שיצא מתחום פרשנותי האישית. וכשהגעתי לברכת "שומע תפילה", והבנתי את החידוש הגדול של מניטו, התחלתי לשכתב מילה במילה. מהר מאד עברתי שוב על כל שאר הברכות ע"פ המלל המדויק כדי להשלים את היצירה. השכתוב לא מושלם ויש מה לשפר (הוא שוכתב לפני 5 שנים, בתחילת דרכי), ואשמח להערות ותיקונים.

מילה במילה? לכאורה זה קצת מוזר. אפילו מצחיק. אבל המהלך שעשיתי כאן, ואני מקווה שיתפשט לשאר השיעורים באתר, נעשה עם מודעות ומשמעות. זה נפט גולמי כדי שיתן ללומד את הבחירה לזקק ולסכם ממנו מה שירצה -סולר, נפט וכו'. כל אחד עם התוספת האישיות שלו. לא מצנזר דבר – האחריות לסכם ולערוך את הדברים מוטלת על הקורא בלבד. כלומר הקורא יפגש עם מניטו בצורה בלתי אמצעית, והוא זה שיחליט מה הוא לוקח ומה לא. ושידע - המקור כולל הכל. אפילו הברכה של הרב על המים. הכל שוכתב. חוץ מדקדוקי עברית קשים, שמפאת כבודו של הרב, תיקנתי מעט. וגם לזכור שמול הגודל של הדברים שתקראו כאן, אין לי הרשות להחליט מה לצנזר ומה לא.

הוספות שלי לטובת הקריאה השוטפת ותיקונים קלים רשמתי בסוגריים מרובעות בתוך הטקסט, מקורות הוספתי בהערות שוליים. כשמניטו צחק ואמר את דבריו כבדיחה – צירפתי סמיילי. בשאלות ותשובות עשיתי יישור קו לכל התלמידים והם מיוצגים כאן כ-"**קהל:**", (חוץ מהרב שרקי, שראיתי חשיבות לציין את שמו) כשלאחר מכן מניטו עונה מה שעונה.

חשוב: טקסט, כמו כל טקסט, הוא יבש. התורה היא תורה שבע"פ, שמועברת בדיבור רב אל תלמיד. חוויתי זאת באלפי שעות ההאזנה שלי למניטו. אין תחליף להקלטות. האינטונציה, הרצינות, הצחוק, המימיקה – זה המפגש החי. במגרש עצמו. השמיעה של הרב זה הישיבה ביציע. ואילו השכתוב הוא רק השחזור של המהלכים בעיתון הספורט – כזיכרון המרוחק. זאת היתה גם כוונתו של מניטו בשיעוריו והוא הדגיש עובדה זו לתלמידיו.

בנוסף, היום, בעידן הדיגיטלי של המחשבים והסמארטפונים, הכלים להעברת התורה משתנים מהדפוס לכיוון של הוידאו והשמע, ולדעתי טמון כאן יתרון גדול ללומדי התורה, שיכולים כעת לרדת יותר ויותר לעומק כוונתו של הרב המלמד. לכן על מנת להבין כראוי את השיעורים מומלץ מאד מאד להיכנס לעמוד המקורי של קבצי השמע באתר של "מכון מניטו" ולהקשיב לשיעורים עצמם. יש עוד סדרות של שיעורים שונים ומגוונים, מומלץ מאד.

יהי רצון... שנזכה

תוכן

מבוא לתפילה 10

פתיחה: הכנה טכנית לסדרת השיעורים 10

הגדרת המונח "תפילה" כעבודה שבלב 10

הצגת הסוגיה במסכת ברכות 12

"המחלוקת" בגמרא וההקבלה בין התפילה לקרבנות 13

תפילות אבות תיקנום – שלושה אבות, שלוש תפילות 13

תפילות כנגד תמידין תקנום 15

הבסיס ליוזמת התפילה 16

כוחה של התפילה ע"פ החסידים 17

תפילת הגוי 18

מתי לא מתפללים? 19

ההשתייכות למשימת האבות כתנאי לתפילה 20

אברהם תיקן תפילת שחרית 21

הסבר על המידות המאפיינות כל תפילה ותפילה 22

עוד 'הסבר על המידות בתפילה 24

הסבר על המידות של האבות 24

האדם מישראל והקשר שלו למידות בעבודת התפילה 25

ההתנגדות והחסידות בראי המידות 25

אברהם תיקן תפילת שחרית 25

הסבר הרמב"ם שהתפיל ההיא כעמידה ל פני בית דין 26

אוצר התפילות 26

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש 26

סיכום על הגדרת התפילה 28

התפילה - חידוש של האבות 28

תפילה - רק לאחר הכפרה 28

הבסיס ליוזמת התפילה 29

ברוך אתה ה' 30

תפילה כעמידה במשפט 31

משמעותו של הזמן בתפילה 32

השוני בחוויה של המידות בין עולמנו לבין תקופת ההתגלות 33

סיכום הדעה השנייה: תפילות אבות תיקנום 35

עוד ביאור על ההבדלים בין שתי סוגי התפילות 36

כיצד מתפללים תפילה פרטית היום 37

רק נביא יודע איך להתפלל	38
לימוד התפילה הוא הכי קשה	38
הגבלות על תפילה פרטית	38
קברות צדיקים	38
הצדיקים מפחדים להתפלל	39
כיצד התפילה פועלת	39
הסכנה שבתפילה	40
לאדם שלא מתפלל – אין הרגשת חיסרון?	41
מהיכן התחילה תחושת החיסרון	42
תפילה אריכתא	43
ההבדל בין "אלוקי" לבין "אדנ"י"	44
סיכום סוגיית "תפילא אריכתא"	44
תפילה פרטית והתבודדות	44
עוד חזרה על סוגי התפילה	45
הסכנה שבתפילות פרטיות	45
הצדיק מכפר על הדור	47
מדוע צריך להתפלל אם הברכות כבר נמצאות בעולם?	48
מדוע לבקש פעמיים סליחה בתפילת העמידה?	48
הללוי-ה	53
הלל	53
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד	54
התהילה	54
מקור התפילה בנבואה	55
דוגמא לתהילה מבקשת הדעת	55
חזרה על נושא ה"תפילה אריכתא"	56
הלכות ומנהגי קהילות הספרדים ב"תפילה אריכתא"	56
ה' בהיכל קדשו הס מלפניו כל הארץ	57
ההקבלה בין מצבו של דוד המלך למצב עם ישראל כיום	58
שמונה עשרה שהם תשע עשרה	59
מצוות בין אדם לעצמו	59
ברכת "השכיבנו" וקריאת שמע בערב ובבוקר	59
להתהלל – כלפי תעודת הזהות העברית	60
הרחבה על העלאת הרצון בתפילה	61
הלל – מעין עולם הבא	62

הלל בשבת 63
אור חוזר 63
המינות 64
הסוגיה במסכת עבודה זרה: בקשה ותהילה 66
המשמעות הכללית של 3 הברכות הראשונות 70
בפני מי אנו עומדים בשעת התפילה? 71
סוגיית כובד ראש 73
ההבדלים בין שפת הפילוסופיה לשפה העברית והשפעת ההבדלים על התפילה 82
על הבדלי נוסחאות 89
ברכת אבות 94
שלושה שורשים 94
הכוונה הפנימית של אלוקי האבות 94
כוונה כללית של ברכת "אבות" 95
כוונה כללית של ברכת "גבורות" 96
כוונה כללית של ברכת "אתה קדוש" 96
סיכום הכוונות הכלליות של 3 הברכות הראשונות 96
המקור בספר דברים על אלוקי ישראל 96
ו"ו החיבור והאיחוד 96
למה נקרא שמם אנשי כנה"ג? 97
למען שמו באהבה 98
הגאולה של כל הבריאה 100
ברכת מחיה המתים 101
ברכת אתה קדוש 107
ברוך הוא וברוך שמו 108
עושה שלום במרומיו 108
הסבר ראשון לביטוי "אתה קדוש" 109
הסבר שני לביטוי "אתה קדוש" 109
וקדושים בכל יום יהללוך 110
סיכום "אתה קדוש" 110
הקליפות אצל צאצאי האבות 110
"סלה" 111
הלל ביום העצמאות 112
ברכת הדעת 113
תא שמע ותא חזה 114

תפילת ישמעאל	115
חכמה ובינה	115
הגדרת המושג "דעת"	115
דעת וחוסר דעת - דוגמא מהלימוד	116
הבינה	118
וְחננו	118
"וחננו מאיתך" - הסבר ראשון	118
"וחננו מאיתך" - הסבר שני	119
ברוך אתה ה' חונן הדעת	119
הַשְׂכֶּל	119
"ומלמד לאנוש"	119
ההבל בין חכמה לבינה	120
ברכת התשובה	122
אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא	123
צדיק גמור	123
איוב	124
הפירוש של מילות הברכה	127
משה קיבל תורה מסיני	129
"תורתך"	129
הסוגיה של ר' לוי בר חמא	130
לקרוא מקרא	131
חזרה על השיעורים הקודמים	133
גילוי אליהו הנביא	134
וקרבנו מלכנו לעבודתך	134
אין מוקדם ומאוחר בתורה	135
תורה שבע"פ ותורה שבכתב	135
מדוע העלו את התורה על הכתב?	136
ביקורת המקרא	137
הטעות בתפיסת היחס בין התורה שבכתב לתורה שבע"פ	137
עשות ספרים אין קץ	137
השיבנו לתורתך	138
וקרבנו מלכנו לעבודתך	138
והחזירנו בתשובה שלמה לפניך	139
חטא העגל	139

הנצרות ומושג התשובה	139
התשובה בלשון הקודש	140
הרוצה בתשובה	141
יונה הנביא	141
חידושי המושגים של התנ"ך	142
מדוע יונה הנביא ברח?	143
תשובה שלמה	144
תיקון החטא של גילוי עריות	145
ברכת הסליחה	146
ברכת גאל ישראל	147
הרב הוטנר על פורים	147
מה טעם פתח בבראשית?	149
תולדותיו של נח	149
עיכוב בגאולה	150
צדיק התולדות וצדיק המצוות	150
העיכוב בגאולה מחמת השעבוד - סוגיית "שלושת השבועות"	151
השואה	152
השעבוד כתוצאה הכרחית של הגלות	153
מהר לגאלנו	154
לידת ראובן - ראה ה' בעניי	155
העיכוב והגאולה אצל לאה	156
עיכוב המשיח ע"י הגויים	156
המשיח אצל החסידים והמתנגדים	157
העוני בתולדות	158
מהר לגאלנו	158
וריבה ריבנו	159
למען שמך	160
הסתרת פנים	160
השכינה בגלות	161
ברכת קיבוץ גלויות	163
ההבדל בין שתי ברכות הגאולה	163
השוני בין השבטים	164
קיבוץ נידחים	165
הרמב"ם על ימות המשיח	166

הנצרות והנזק שלה על דמות המשיח	166
דמות המשיח ע"פ הרמב"ם	167
חכם עדיף מנביא	167
חכמת המיילדות	168
מורה ותלמיד בהיהדות ובפילוסופיה	168
הקץ המגולה מסכת סנהדרין	169
האמנסיפציה	169
הרב קוק על השופר	169
וקבצנו יחד – סוגיית שלושת השבועות	175
ההבדל בין הנוסח הספרדי לאשכנזי	176
ברכת השבת המשפט	178
אנחה ויגון	178
אתה ה' לבדך	178
בחסד וברחמים	179
הבדלי נוסחאות בברכת המשפט	179
ההקבלה בין פרקי תהילים לתפילת שמונה עשרה	180
שיבת הסנהדרין	181
דעת הרמב"ם לגבי קיבוץ גלויות	181
מדוע הלימוד על ימות המשיח נסתר?	182
על אמונת חכמים	183
האדרת שמות הרבנים	183
תרגום אונקלוס	184
המלך המשפט	185
תפילות שבת	186
הייחודיות של משפט התורה	186
האירוסין עם התורה	187
החיסרון של החוקה הרומאית והחוקה המודרנית	187
מעמד הר סיני הפרטי	189
ברכת המינים	192
משמעות סדר הברכות	192
השגחה	194
יצר המין	195
היציאה מההשגחה הפרטית של עם ישראל	195
שפינוזה	196

טעות במחשבה ע"פ הרב קוק 197
נפש בהמית ונפש אלוקית ע"פ ספר התניא 197
יתמו חטאים 201
אחטא ואשוב 203
ברכת הצדיקים 205
ההקבלה בין הגר לצדיק 205
הסברי הביטויים בברכה 206
לימוד הגדה בש"ס 208
יצח"ק – ישר, צדיק, חסיד, קדוש 209
צדיקים ובעלי תשובה 211
הבושה 212
השמירה על החסידים 215
הסכנה ברוח 216
ברכת בונה ירושלים 218
ברכת מלכות בית דוד (מצמיח קרן ישועה) 224
בן דוד 224
הפרשה הסתומה בפרשת "ויחי" 230
יעקב - אין קץ 233
ברכת שומע תפילה 238
השאלה הגדולה על התפילה – ה' משנה את רצונו? 238
העלאת הרצון בתפילה 247
החוקיות הטבעית והתפילה 248
תפילת הנחש 249
זכות הכלי לקבל 254
שתי ההסברים על התפילה: העלאת הרצון והמשכת השפע מהעולם הבא 254
תפילת חנה 255
הערות 256

מבוא לתפילה

פתיחה: הכנה טכנית לסדרת השיעורים

אז לשיעור הזה החלטנו השנה ללמוד את תפילת שמונה עשרה לפי המקורות בתלמוד. ונתחיל עם כמה סוגיות במסכת ברכות כהקדמה להגדרה של: מה זה "תפילה"?

מה זה "תפילה", ומה הקשר בין המושג של "תפילה" ו"השמונה עשרה" שהיא התפילה בציבור. אז נראה כמה מושגים שייכים לאותו נושא: ההגדרה של התפילה, שהיא - בעיקר השמונה עשרה, לפי כמה סוגיות בגמרא.

אז אני מעדיף שתביאו מפעם הבאה, קודם כל:

- סידור אחד כדי ללמוד בסידור עצמו
- ומסכת ברכות.

יש לי כמה מסכתות פה, אני לא חושב שנצטרך עוד הלילה, מכיוון שיש הרבה הרבה מקורות לראות בבת אחת, זה יהיה יותר מדי קשה לצלם כל פעם מקור. בהתחלה - הכנו כמה דפים, אבל תביאו מסכת ברכות, אפשר למצוא אפילו בחנות 😊 אם אין בבית, אפשר לקנות...

וסידור. סידור רגיל, או אשכנזי או ספרדי, נלמד את שתי הנוסחאות: האשכנזי והספרדי.

הגדרת המונח "תפילה" כעבודה שבלב

אז נתחיל בסוגיה שנמצאת בפרק רביעי של מסכת ברכות על ההגדרה של - תיקון התפילות. התפילה כמצווה.

ויש להבחין בין: המושג של "תפילה" - כרשות שניתנת לכל יחיד להתפלל ולבקש צרכיו. כי בעיקר, התפילה שאנחנו מכירים זה - שאלת בקשות. בקשות של הצרכים.

יש הרבה סוגים של עבודה שבלב. אבל אחת מהעבודות האלו שנקראות עבודה שבלב...

זאת אומרת: כל עבודה שאנחנו עושים אותם דרך הדיבור, בעל-פה, זה נקרא – "עבודה שבלב". וזה שייך להלכה שנלמד אחר כך - אם צריך כוונה בשעת התפילה? אם צריך לכוון, או אם לא צריך לכוון? לפי המושגים של ההלכה – "אם כיוון ליבו יצא או לא יצא, אם לא כיוון לא יצא - זה הדעה האחת. והדעה השנייה - אפילו אם לא כיוון ליבו - יצא[1], או אם צריך לכוון דרך כוונות הלב כדי שהעבודה תהיה אמיתית. כי דיבור בלי כוונה של הדיבור – לא עשינו כלום. ולכן יש לימוד על זה, ונתחיל בזה. רק רציתי להסביר למה זה נקרא "עבודה שבלב", אף-על-פי שזה עבודה שבפה. עבודה דרך הדיבור זה נקרא "עבודה שבלב" מכיוון שצריך או לא צריך - נראה את זה אחר-כך - כוונת הלב. זה מובן, כן?

חלוקה ראשונית בין שני סוגי התפילה - תפילת רשות ותפילת חובה

בחלק זה מניטו לוקח את מושג התפילה שאנחנו מכירים ומפצל אותו לשני סוגים: תפילת רשות ותפילת חובה. בהמשך הוא ירחיב את ההגדרה לתפילת הרשות כתפילת היחיד ללא נוסח קבוע, ותפילת החובה כתפילת הציבור בנוסח קבוע

אבל יש מושג ראשון של תפילה כרשות שניתנה לכל אדם שמרגיש באיזה צורך לקבל טוב מיוחד שחסר לו מהבורא, ויש לו רשות לבקש מהבורא. זה סוג ראשון של תפילה. תפילה - ההגדרות הן שלי, אין לי סמך על המושגים האלו, אבל כדי להבין קצת יותר באופן פשוט.

תפילה – רשות. זאת אומרת... וצריך להבין מה הוא הבסיס של אותה רשות לבקש מהבורא דבר שאני מרגיש שזה חסר לי, אבל שהוא לא שָׁם בבריאה שלו בשבילי, ואני מבקש כאילו יש לי האפשרות, הבחירה, לקבל מרצון הבורא תוספת ברכה על כל מה ששָׁם בבריאה בשבילי. זה מובן?

ולכן יש שאלה בפני עצמה: מה נותן לי את הרשות הזו? מהו הבסיס של אותה עבודה שניתנת לי כרשות? אני רשאי - בתנאים מסוימים כפי שנראה - אם אני מרגיש שבאמת משהו חסר לי בעולמי, אני יכול לעמוד לפני הבורא, ולבקש: "יהי רצון מלפניך שתיתן לי עוד את הברכה ההיא שחסרה לי". זה בעיה בפני עצמה.

חוץ מזה אנחנו מוצאים שיש מצווה של התפילה: שהאדם חייב להתפלל בזה - התפילה בציבור, השמונה עשרה.

ולכן כדי להבין את ההבדל... אפילו כבר נתחיל בהגדרה עצמה של שתי התפילות האלו - זה שונה לגמרי לפי ההלכה:

הסוג הראשון של התפילות - הרשות לבקש אם יש לי זכות לזה (ונראה אח"כ התנאים של - מחמת מאיזה זכות אני יכול לקום, לעמוד ולבקש, כן?). אין לה שום טקס מסוים: כל אחד יכול לעמוד, להתפלל, לבקש, בנוסח שהוא רוצה, אין זמן מסויים, זה זכות לבקש כפי שהגדרתי מקודם.

אבל התפילה כמצווה, תפילה-עבודה, תפילה-מצווה – יש תנאים של ההלכה, יש זמנים מסויימים, יש סידור קבוע, ולא לערבב את שני המושגים האלו.

איך התפללו בזמן בית המקדש?

רק בקצרה: כל זמן שבית המקדש היה קיים, עיקר העבודה של התורה הייתה עבודת הקורבנות. וכל זמן שבית המקדש היה קיים - היו מקריבים קורבנות, וזה העבודה של התורה. וחוץ מזה, לכל אחד היה רשות, אם הוא זכאי, לקום לעמוד ולהתפלל. (יש גם מושג "לפלל". ונראה את זה אחר-כך מה ההבדל בין "לפלל" ו"להתפלל"). אחרי חורבן בית המקדש מכיוון שעבודת הקורבנות נפסקה, אז - כנגד עבודת הקורבנות (לא רציתי לומר במקום. כי זה בעיה בפני עצמה, זה נושא בפני עצמו - הקשר בין התפילות והקורבנות) כנגד הקורבנות שאנחנו לא יכולים להקריב מכיוון שאין לנו בית המקדש, אז קבעו תפילות כמצוות, כעבודה. לא כתחליף לקורבנות, לא במקום הקורבנות, אלא עם אותו יעד, עם אותה תכלית של הקורבנות עצמם.

כל הנושאים האלו נלמד דרך הגמרא. רק רציתי קודם כל להעיר את השאלה הראשונה שאני רוצה ללמוד הערב: מה עצם ההגדרה של התפילות שאנחנו מתפללים כעבודה, כמצווה, התפילה בציבור. והתפילה בציבור זה השמונה-עשרה.

הגדרת המושג תפילה: תפילה = בקשת צרכים

המושג תפילה משמעו: שאלת בקשת הצרכים. ויש עוד הרבה מיני עבודות שבלב. למשל: הקדושה, הקדיש, הוידוי, התחינה, הסליחה - זה דומה לתפילה. אבל במושג הספציפי,

המיוחד של תפילה כתפילה זה: בקשת צרכים.

ויש מקור במדרש, בספרי[2], שיש עשרה לשונות של תפילה. אחת מהן זה התפילה, תפילה כבקשת צרכים. מספיק לראות את [ה]תוכן, בסידור של שמונה עשרה, כדי לראות שעיקר התפילה זה לבקש מה שחסר. זה ברור, כן?

יש בעיה עם תפילות בשבת ויום-טוב (זה לא בעיה, זה שאלה מיוחדת), בשבת וביו"ט אנו לא מבקשים את הצרכים של כל יום, אלא מבקשים את הברכה המיוחדת השייכת או לשבת או ליום טוב זה או אחר. אבל מכל מקום זה בקשה.

למשל הבקשות מתחילות ככה, בשמונה עשרה: "אתה חונן לאדם דעת, ומלמד לאנוש בינה, וחננו מאיתך דעה בינה והשכל". "חננו מאיתך" - זה בקשה, זה שאלה. אנחנו מבקשים לקבל הברכה של הדעת. זה מובן? ואחר-כך של התשובה ו... נראה את כל זה, יש לנו כל השנה כדי ללמוד את זה לפרטים. אם אפשר לגמור לפני סוף השנה - אז ניקח נושא אחר. אבל אני חושב שזה יקח אולי יותר משנה.

הצגת הסוגיה במסכת ברכות

טוב, אז הנה לפנינו הסוגיה הראשונה, זה בדף כ"ו ע"ב בפרק רביעי של מסכת ברכות. אז אתם יכולים להתחיל פה, (אני לא רואה איפה ה... מכיוון שלא ראיתי אותה. אה, זה לא זה [צרפתית]) זה מתחיל פה[3]:

איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום;

טוב, הדעה הראשונה בגמרא זה שהאבות (ואין אבות אלא שלושה: אברהם יצחק ויעקב) - **תקנו** את התפילות, לפי פשט הגמרא. איזה סוג של תפילה? נראה מיד לפי הלימוד של הסוגיה שמדובר בסוג הראשון שהגדרתי: הרשות, הזכות לכל אחד לבקש, להתפלל. זה מובן? טוב. אז זה הדעה הראשונה:

"תפילות אבות תיקנום".

"רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום."

יש לנו, וזה הסדר שלהם לפי סדר זמן היום, שלוש תפילות: שחרית, מנחה, ערבית.

היחס בין קריאת שמע ותפילה

יש איזה רמז, אבל לא נלמד את זה: ראשי תיבות של שחרית-מנחה-ערבית זה ראשי תיבות של שמונה עשרה: שמ"ע. אבל זה מקרה, כן. טוב. "שמונה עשרה" אמרתי. "שמע" זה משהו אחר.

אז זה הסדר: שחרית מנחה ערבית. דווקא בקריאת שמע הסדר הוא אחר לגמרי: "בשכבך ובקומך" - ערבית, שחרית. קריאת שמע והתפילה זה 2 מצוות, 2 עבודות שונות לגמרי. אנחנו רגילים בקשר שיש בין קריאת שמע ותפילה (לכל הפחות ערבית ושחרית, מנחה זה מקרה בפני עצמו), אבל זה - רק אחרי חורבן הבית. הקשר הזה של קריאת שמע והתפילה באותו סידור של תפילות - אנחנו מכירים אותו רק אחרי חורבן בית-המקדש. כל זמן שבית-המקדש היה קיים המצווה של קריאת שמע זה לחוד, אבל המצווה של התפילה זה הרשות לכל אחד לבקש מה שחסר לו, אלא אם כן כבר הוא הקריב את הקורבנות שחייב לפי העבודה של הקורבנות.

אז מכיוון שהבית נחרב (שוב, אני לא אומר **במקום** הקורבנות אלא **בַּמַקום** של הקורבנות) -

תיקנו את התפילות. זה הדעה השנייה, כן? תפילות כנגד תמידין תקנום.

"המחלוקת" בגמרא וההקבלה בין התפילה לקרבנות

לכן לפנינו שתי דעות:

1. אבות תקנו את התפילות: שחרית מנחה וערבית, ונראה איך.

2. והדעה השנייה זה - אחרי (אני מוסיף את זה, זה לא בטקסט) חורבן בית-המקדש - כדי להגיע לאותו יעד, לאותה תכלית, לאותה משמעות של הקורבן שהוא עיקר העבודה לפי התורה - הקורבן, ולא התפילה, אז תיקנו את אותן התפילות שקיבלו מהאבות - כרשות להתפלל, כזכות להתפלל, תיקנו אותן כעבודה כנגד (ואנחנו לומדים את זה עד הפרט האחרון) הצורה של התפילה כמצווה - שמונה עשרה - זה הצורה של כל טקס העבודה.

עבר כל-כך זמן שאנחנו לא מרגישים בזה: שכל פרט ופרט מהדינים של התפילה - השמונה עשרה, והצורה וכל ההלכות השייכות לשמונה עשרה כעמידה, כתפילה, כעבודה שבלב - זה מקביל כנגד כל הפרטים של כל הדינים של הקורבנות.

ולכן זה כבר נותן לנו להבין שאין מחלוקת בין שתי הדעות האלו, אלא כל אחת מסבירה, מגדירה, צד אחד של התיקון התפילות.

אז תלמדו איתי, כמובן, מילה במילה, פשט בגמרא כדי לראות את ההבדל בין הפשט שאנחנו לומדים וההסברים שאני נותן. ואם יש שאלות זה המקום. זאת אומרת, כשתרגישו בין הפשט עצמו וההסברים שאתם שומעים - צריך להיות שאלות. אז - זה לימוד, זה לא הרצאה כן? אז תלמדו איתי ותשאלו את כל השאלות.

כבר אמרתי משהו, הרבה דברים, שנראים קצת שונים ממה שכתוב. לפי הפשט, זה מחלוקת בין שתי דעות: "תפילות אבות תקנום" - דעה אחת. וכאילו, הדעה השנייה באה ואומרת – "לא, זה לא האבות שתיקנו. זה אנשי כנסת הגדולה שתיקנו שחרית, מנחה, ערבית כנגד הקורבנות - של הקורבן התמיד". התמיד של שחרית, התמיד של בין הערביים - מקביל למנחה, והקטרת איברים בלילה - זה מקביל לערבית. כפי שנראה את זה מיד לפרטים.

אבל אני מסביר, וזה לא אחרת, זה הפשט של ה... אבל זה לא נראה מיד. אני מסביר שהתיקון של אפשרות להתפלל בא לנו מהאבות. איך אנחנו מתפללים מאז חורבן הבית שאין לנו עוד עבודת הקורבנות? אנחנו מתפללים דרך תפילה, מצווה, עבודה, שסידרו אותה – בסידור - כנגד הקורבנות. זה מובן? ונראה את זה אחר-כך שזה המסקנה של הסוגיה.

תפילות אבות תיקנום – שלושה אבות, שלוש תפילות

ואני לא פעם שמעתי, אומרים על אותה סוגיה שיש מחלוקת. אין שום מחלוקת. לא מדברים על אותו דבר. שוב:

הרשות להתפלל בבוקר, שחרית – קיבלנו מזכותו של אברהם אבינו. אחר הצהריים, מנחה – זה מיצחק. בערב – זה מיעקב. נראה את זה מיד בפשט. האפשרות להתפלל. ונראה אחר-כך, לא לפי פשט הגמרא, אלא לפי הקבלה, שכל אחד מהאבות יש לו מידה מיוחדת. המידה של אברהם אבינו זה הבוקר. והמידה של הבוקר זה מידת החסד. לכן כשאברהם אבינו מתפלל – הוא מתפלל לאלוקי אברהם, כשהמשמעות של הביטוי אלוקי אברהם זה מידת החסד. אז הזכות, הרשות להתפלל דרך הפנים של מידת החסד - קיבלנו מאברהם אבינו שהוא הצדיק

של מידת החסד. וכן הלאה. לפני מידת הדין - זה יצחק. לפני מידת הרחמים - זה יעקב. זה מובן?

ולכן יש סדר מסודר אם אפשר לומר, בדיוק רב במה שאומרת הגמרא. כשאומרת: "אבות תקנום" - צריך שלושה אבות. מכיוון שאנחנו מתפללים לאלוקי אברהם, ואלוקי יצחק, ואלוקי יעקב. הזכות להתפלל לאלוקי אברהם – קיבלנו מאברהם. הזכות להתפלל לאלוקי יצחק – קיבלנו מיצחק. והזכות להתפלל לאלוקי יעקב - קיבלנו מיעקב. והרמז שנותנים על זה: תפילתו של אברהם אבינו הייתה בבוקר, והוא תיקן תפילת שחרית. תפילתו של יצחק אבינו הייתה אחרי הצהריים ("לפנות ערב" לפי לשון הפסוק) והוא תיקן תפילת מנחה. והזכות להתפלל ערבית קיבלנו מיעקב אבינו, ופה יש בעיה (אולי, לא בעיה. למה אני אומר "בעיות"? כן? כי אנחנו במדינת ישראל.. יש בעיות 😊) ויש שאלה בפני עצמה, נושא בפני עצמו, ונלמד את זה במקומו.

ונתנו רמז: כשלוקחים את האות השנייה של אברהם, יצחק ויעקב. אז האות השנייה של אברהם זה בי"ת – בוקר. האות השנייה של יצחק זה צד"י – צהריים. והאות השנייה של יעקב – זה ע"ין - ערב. אבל זה רק רמז, לא יותר. אבל זה הרבה... 😊

אם כן, אני חושב שעכשיו זה קצת יותר פשוט: תפילות כרשות להתפלל, זכות להתפלל - האבות תיקנום. צריך להיות אברהם, מיד אני מוסיף **כ**אברהם, כדי לקבל רשות להתפלל כאברהם. ולכן, הכוונה כשאני אומר בתפילה: "אלוקי אברהם, אלוקי יצחק, אלוקי יעקב" – הכוונה הראשונה, הפשוטה – יש לי זכות להתפלל לאלוקי אברהם, לאלוקי יצחק, לאלוקי ויעקב - מכיוון שאני **מצאצאי** אותם האבות. מכיוון שמוטל עליי בחיים גורל מיוחד, ואני צריך לאותן ברכות של אותם האבות. זה מובן?

דאם לא כן – אין לי שום רשות להתפלל! דהיינו - לבקש מהבורא שישנה את רצונו. מי אני, כדי לעמוד בפני הבורא? וכאילו אני אומר לו: "אני לא מבסוט מהעולם שלך, אני צריך זה וזה וזה וזה". [לא]. זה חוצפה. זה מובן? כן?

ולכן נלמד אחר כך, שה"פרי צדיק" [מקור ר' צדוק הכהן מלובלין ויקיפדיה] לימד בספר "צדקת הצדיק" [מקור] שהצדיקים הגדולים מפחדים להתפלל, לשנות את סדר העולם. כל מה שהקב"ה שם בעולם שלו, בחכמתו - זה מספיק כדי לתת לנו מה שאנחנו צריכים כבריות של בריאת העולם.

ולכן היוזמה, לקחת יוזמה, לבקש, אם יש מספיק זכות (ואם אין מספיק זכות זה לא מתפקד, אבל זה עניין אחר) – לבקש שרצון הבורא ישנה את דעתו ואת השגחתו, וישנה את מערכת העולם מכיוון שאני מרגיש איזה צורך, איזה חיסרון – זה חוצפה והצדיק האמיתי מפחד מזה!

ולכן, אני רוצה לגמור את אותו נושא, אתם זוכרים - הגמרא וגם המדרש מסבירים: שהקב"ה מתאווה לתפילתם של צדיקים[4]. כי דווקא תפילה של צדיק נשמעת, מכיוון שצדיק שמתפלל – רצונו זה כמו רצון הבורא. ולכן הבורא מתאווה לשמוע מהצדיק את רצונו שלו! כן? זה נושא בפני עצמו. ולכן הצדיק הוא חסר כל! צדיק אמיתי הוא עני לגמרי. כדי להכריח אותו להתפלל. כשמתפלל - אז הברכה באה לכל העולם. ורק... ודווקא אם הצדיק מתפלל. זה קצת חסידות, אבל זה יהדות 😊 זה ברור כן?

אז אני חוזר להגדרה: רק **מי** שמקבל על עצמו את המשימה של אברהם, המשימה של יצחק, המשימה של יעקב - יש לו רשות לבקש ולקבל כמו אברהם, כמו יצחק, כמו יעקב. זה מובן מה שהסברתי? עד כאן דקה 42:23.

ולכן לפני אברהם - לפי המקרא זה ברור. אף אחד לא התפלל. אין תפילה לפני אברהם. תעברו על כל המקרא ותראו שהיו צדיקים. ייתכן שהתפללו, אבל דרך עראי, זה לא היה מבוסס. זה לא היה מתוקן, לפי לשון הגמרא. "אברהם תיקן תפילת שחרית". אחרי אברהם יש דלת פתוחה לתפילות כנגד מידת החסד. זה מובן? כן?

ותפילה שהיא במובן האמיתי, המוחלט, אפשרות להתפלל - זה מתחיל עם זכותו של אברהם אבינו. מכיוון שהיה צדיק של מידת החסד הוא יכול לדבר לבורא דרך מידת החסד ולבקש. וכן הלאה - יצחק ויעקב.

ונראה שיש שאלה לפי הגמרא, ופשט הגמרא, האם תפילת ערבית רשות או חובה. ההלכה היא ברורה – זה חובה, אבל בלימוד של התלמוד נראה המשמעות שלה מחלוקת, האם תפילת ערבית שייכת ליעקב היא רשות או חובה. וזה נלמד במקומו, גם כן.

תפילות כנגד תמידין תקנום

אז אני ממשיך, אחרי חורבן ביהמ"ק, זה עידן שונה לגמרי. אין כפרות. אין קורבנות של כפרה. ורק צדיק יכול להתפלל. אז כל מי שלא הקריב את קורבנות של החובות שלו – הוא לא יכול להתפלל. ולכן הייתה שאלה חזקה מאד: איך להמשיך לעבוד את ה' מכיוון שאין לנו אפשרות להקריב קורבנות. אין לנו אפשרות גם להתפלל! ולכן חכמים החליטו, יש פסוק שאומר, זה בקריאת שמע - "ולעובדו בכל לבבכם – איזו היא עבודה שבלב – זה תפילה[5]. התפילה כתפילה היא יכולה לשמש כקורבן. שוב - זה לא במקום הקורבן במובן של תחליף. כאילו הייתה תקופה של פרימיטיביות דתית עם קורבנות, ואחר כך התפתחות, יהדות נאורה, ותפילות. זה שטויות. כי אי אפשר לומר שהאבות, שהקריבו קורבנות היו פרימיטיביים. ואני יודע שזה הדעה המפורסמת אצל המתייוונים, אבל לפי הגמרא זה עניין אחר לגמרי. לא מקריבים קורבנות מכיוון שביהמ"ק נחרב. ואסור להקריב כקורבנות מחוץ לביהמ"ק. זה סוגיה בפני עצמה.

וכל עוד שאי אפשר לכפר על החטאים, לכפר על העוונות אי אפשר להתפלל ואני רוצה להסביר למה. כי התפילה זה בקשה של ברכה נוספת. אם היה חטא, אז האדם יורד ממדרגה. הוא צריך להקריב קורבן כדי להתקרב[6] לאותה מדרגה, ואח"כ יש לו זכות לבקש ברכה יתירה. ונראה כי לא לחינם, קבעו החכמים שמתחילים את התפילה, השמונה עשרה, בפסוק מיוחד של פרק תהילים של דוד המלך – "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך"[7]. ונראה מיד את המקור של הפסוק. זה נותן לנו רשות להתפלל אע"פ שאנחנו במצב של חוטא שיש לו עוונות, שיש לו חטאים ועוד לא כיפר עליהם. זה מובן? נראה את זה אח"כ. מה היתה השאלה?

קהל: דיברת על זה ש... חרוט בגורלו להתפלל לאלוקי אברהם לאלוקי יצחק...?

מניטו: תחזור, אני לא שמעתי את התחלת המשפט

קהל: אמרת מקודם: שכל יהודי - חרוט בגורלו

מניטו: מה זה חרוט בגורלו?

קהל: כאילו...

מניטו: מוכרח? תמשיך בשאלה...

קהל: חרוט בגורלו להתפלל לאלוקי אברהם, לאלוקי יצחק, לאלוקי יעקב. ואז זה הכוונה של חובת קורבן, מה שנקרא..

מניטו: לא... זה אתה הכנסת את המושג הזה. אני אמרתי קצת אחרת:

מאיפה אנחנו מקבלים אפשרות, רשות להתפלל? מכיוון.. אולי אני אסביר את זה בצורה קצת אחת אבל זה אותו נושא:

הבסיס ליוזמת התפילה

אם נגדיר את היחס בין הבורא לבריאה – אין טעם של תפילה. הבורא ברא עולם, תיקן אותו, סידר אותו, עם כל מה שצריך לבריות שלו. בבחינת בורא – אין מקום להתפלל. אנחנו לא מתפללים לבורא, אנחנו מתפללים לברוך. מקור הברכות, הוא הבורא! אבל בבחינת ברוך. הוא מוסיף ברכות בעולם הטבע. וכל מה שאנו מבקשים בתפילות זה ברכה שזה חפץ, טוב שאנחנו לא יכולים להגיע, לקבל דרך העבודה הפשוטה שלנו בטבע. אז זה ההגדרה של האובייקט של התפילה. זה הברכה. ולכן אנחנו מתפללים לברוך. ולא לבורא. כי הבורא שם בבריאה שלו כל מה שצריך לבריות.

אז, קרה בהיסטוריה, שיש איזה מין בריאה חדשה שנקראת "ישראל", שיש לה צרכים - למעלה מהטבע! אז אם הצרכים למעלה מהטבע הם אמיתיים - אז זה נותן לנו הרשות, האפשרות לבקש את הברכה השייכת לאותם צרכים. אילו צרכים? זה הצרכים שבאים מכתוצאה שאנחנו עם ישראל צאצאי האבות[8]. מכיוון שיש עלי המשימה, (לא אמרתי הגורל, כן?), המשימה לעבוד עבודת אברהם - אז אני רשאי לבקש עזרה נוספת לאותה משימה, ואני מתפלל לאלוקי אברהם כדי לבקש את הטוב השייך למידת החסד, לאלוקי יצחק הטוב השייך למידת הגבורה וכן הלאה[9].

ייתכן שאנו נטרך לחזור הרבה פעמים על אותה הגדרה. אז הערב אני רק רוצה להסתפק בהגדרה הפשוטה ההיא:

כבריאה טבעית - אין מקום לתפילה. זה חוצפה כן? אם אני מאמין שהעולם שלי זה בריאה של הבורא, אז אני צריך לקבל את רצון הבורא. הוא רוצה שעולמי יהיה ככה. ואני קם, אני עומד ואני אומר לו, כאילו, לכאורה: "הלו! יש טעות במחשבה שלך, אני צריך זה וזה וזה". זה כפי שאמרתי מקודם חוצפה. אז מאיפה באה הרשות, הזכות, להתפלל ככה? אז באו חכמים ואמרו: "תפילות אבות תקנום".

כפי שאמרתי, לפני אברהם אף אחד לא התפלל. התפללו אבל במקרה. יש צדיקים לפני האבות. אדם שת נוח. ברור שהיה להם הנטייה להתפלל מכל צורות של תפילות, כולל התפילה שהיא בקשת צרכים. אבל המקרא לא מדבר על זה. כי זה לא היה במדרגה של תיקון הדבר לעולם, לדורות. אברהם תיקן, פתח, את הדלת של מידת החסד. יצחק, וכן הלאה...

ולכן, זה מה שאני אומר.

יש מדרש, למשל, אולי למדתם את זה פעם. ששואל על הקללה על הנחש. הקללה אחרי החטא של הנחש זה היה לאכול מהעפר. איך אומר הפסוק? בספר בראשית[10]:

וַיֹּאמֶר יְקֹוָק אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

אז שאלו - איזה מין קללה? יש לנו כל מה שצריך להגדיר כ-הבעיה הכלכלית, כדי לאכול לא מן העפר. זה הבעיה של המין האנושי. וכל עוד לא נפתרת אותה הבעיה אז - יש מלחמות. ועפר תאכל כל ימי חייך. וכל עוד לא נפתרת הבעיה הכלכלית זה הסיבה של כל המלחמות! זה ידוע. כי מלחמה זה אותיות לחם. אז שאלו - איזו מין קללה? הוא יכול לאכול מן העפר

בלי שום טרדה של פרנסה!

אז התשובה היתה שכדי לקבל ברכה על האוכל צריך להתפלל. בברכת השנים. אנחנו לא מבקשים מהבורא את התבואה. [בשביל] התבואה צריך לעבוד. חקלאות. אלא הברכה בתבואה. כפי שאני אמרתי בהתחלה: כל מה שאנחנו מבקשים זה הברכה השייכת לנטייה טבעית זו או אחרת. ונראה אח"כ מה זה ברכה. אבל קודם כל לפי המשמעות הפשוטה של המילה. מבקשים בתפילה ברכות. ולכן זה נקרא שמונה עשרה ברכות - מתפללים לפני מקור הברכות ואומרים: ברוך אתה ה', הנותן ברכה זו אחרת, אני צריך, תן לי. ברכה. לא מבקשים את הלחם. אלא הטעם של הלחם שהוא הברכה של הלחם. וריבוי לחם גם כן. לחם משנה.

מי שמסכים לחיות כבעל חי לפי הטבע, כבעל חי טבעי, להסתפק במה שיש בטבע כטבע - אין לו מקום לתפילה! ולכן זו התשובה על אותו מדרש על הנחש: אני לא רוצה שום יחס בינך וביני. אל תתפלל. אתה צריך לאכול? תאכל מן העפר. לא צריך, אני לא רוצה לשמוע את תפילתך. זה הכלל. הבנתם את ההבדל..

לאמתו של דבר, באופן קצת יותר עמוק, אנחנו אוכלים מהעפר. כי כל האוכל בא מהעפר. אבל אחרי כמה תיקונים, כן? צריך לתקן את אותו העפר עד שיהיה לחם.. וכן הלאה.

אבל הברכה שיש בלחם - כי הלחם האמיתי זה עפר פלוס ברכה של הלחם. הברכה באה מהבורא כמקור הברכות. העפר בא מהבורא כבורא. מי שמסתפק בעפר - הוא לא צריך להתפלל. זה מה שאמרתי. מי שמרגיש צורך של איזה ברכה נוספת על הטבע, ששום עבודה לא יכולה לתת לו - הוא צריך לבקש מ"הברוך", ממקור הברכות.

מה נותן לו זכות, אפשרות לבקש? הזכות של האבות. מה זאת אומרת הזכות של האבות? אם אני באמת מצאצאי אותם האבות שיסדו עם ישראל, אז יש לי צרכים מיוחדים - רשאי לבקש. ונראה שזה בתוך ההגדרה של "להתפלל". מה זה להתפלל? זה להישפט - להתפלל. איזה משפט? איזה דיון? איזה דין יש פה? האם אני באמת ישראל. אם אני באמת ישראל אני מקבל את ההבטחות לישראל.

ופה יש עבודה, זה לא הערב שנלמד את זה, זה העבודה שבלב, זה שיפוט - להתפלל. אני לוקח יוזמה לבקש משפט עלי. האם אני זוכה על מה שאני מבקש. מהו התנאי? אם אני ישראל באמת, מצאצאי אברהם יצחק ויעקב, זה מגיע לי. אם אני לא ישראל – אז זה לא מגיע.

כוחה של התפילה ע"פ החסידים

והחסידים הסבירו, זה בא מהבעש"ט: לפני התפילה - אולי אין לי מספיק זכות. אבל אחרי התפילה, אחרי המעשה של התפילה - השתניתי, להתפלל, עשיתי משהו בעצמי. התפללתי. אז ייתכן שלפני התפילה לא הייתי זוכה אחרי התפילה אני זוכה[11].

אבל זה חסידות. זה שייך גם כן לאותה הגדרה - במה מדובר? האם אני זוכה בשם ישראל - אז אני רשאי להתפלל לאלוקי ישראל. מה זה ישראל? זה אברהם יצחק ויעקב. ולכן זה לא בכדי שהנוסח המדויק "אלוקי אברהם, אלוקי יצחק, ואלוקי יעקב" (ונראה אח"כ בדקדוקים של הדינים של התפילה). ולכן צריך לעושת שלוש פסיעות, זה מקביל ל- שלושת-המידות. אנחנו לפני בית דין. עמידה זה בית דין. ולפני הבית דין שנקרא "אלוקי ישראל". מידת החסד, מידת הדין ומידת הרחמים שהם אחת. ולכן הזכות להיות עומד לפני מידת החסד" שוב - זה זכותו של אברהם וכן הלאה. זה מה שרציתי להסביר לפי ה...

שוב, אני מגדיר את זה ככה: האדם הטבעי אינו יודע מה זה תפילה. זה לא שייך לו. מי שמרגיש, באופן אמיתי, צורך של ברכות שמעל לטבע, אז מרגיש בצורך של התפילה. אבל שוב

- לפי הנוסח המדויק של התפילה עצמה, אנחנו לא מתפללים לפני "הבורא", אלא לפני "הברוך". מה זה הברוך? זה הבורא שמוסיף ברכה לבריאה שלו. ולכן התפילה נקראת "עבודה".

המשמעות הראשונית של המילה עבודה זה עבודה, לשון עבודה. לעבוד. כל אחד והמקצוע שלו. ואתה צריך משהו בחיים? תעבוד. אלא, אם יש צורך, של דבר, ברכה, טוב, חפץ, שאף עבודה לא יכולה להשיג – אז באה עבודת הקודש. דרך עבודת הקודש אנחנו משיגים אותן הברכות שאי אפשר להשיג דרך העבודה סתם. דרך העבודה אנחנו משיגים לחם. בלי ברכה. דרך עבודת הקודש אנחנו משיגים ברכה של הלחם. וכן הלאה.

וצריך להבין את זה, זה לא הנושא הערב, שהברכה זה דבר שהוא למעלה מהטבע. זה דבר לא טבעי. אנחנו כל כך רגילים מריבוי הברכות שיש בעולם, אנחנו חושבים בטעות שזה טבעי. מכיוון שיש שפע ברכות. אז אנחנו לא רואים שכל ברכה וברכה זה נס. זה על טבעי. זה מובן כן? שכחנו את זה.. שכחנו את זה. ולכן אנחנו מתפללים בברכת מודים אנחנו לך - "על כל ניסך שבכל יום עימנו". כשאני שותה מים, אני שותה נס ואני לא יודע. כשאני... נס זה הקפה.כן... חח... כשאני אוכל לחם, אני אוכל נס, אם הלחם יש לו טעם. אבל אנחנו כל כך קשורים להרגליות של הברכה, ששכחנו מה זה ברכה. אז מי ש... לא עליכם, לא עלינו, נאבד לו חוש של טעם הלחם - אז הוא יודע מה זה בברכה... זה, זה מובן? מה, מה היתה השאלה?

תפילת הגוי

קהל: איפה עומד הגוי המתפלל בקשר למה שעד עכשיו...?

מניטו: יש פסוק פשוט. "כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים". כשגוי מתפלל, הוא מתפלל, ביודעין או בלא ביודעין, לאלוקי ישראל. אז הטעות שבידו שכשהוא חושב להתפלל לבורא. ואף פילוסוף לא התפלל להגדרה של האל השייכת לפילוסופיה שלו! למשל אם ניקח את הפילוסופיה של אריסטו. ואתם מוצאים את זה גם כן בכמה פירושים של הרמב"ם כן? מיהו האל? זה המניע הראשון שהוא מניע ולא מונע. מי מתפלל לזה...כן? תפסתם? אנחנו מתפללים ל"ברוך". זאת אומרת למקור הברכות. ואומרים לו: "ברוך אתה ה', אני יודע שאתה מקור הברכות ושיש לך אותה ברכה, תן לי. תן לי – אם אני זוכה". ולכן משפט. התפללות. להתפלל.

ואפשר לתאר, שהגוי, הוא האדם הטבעי הנורמאלי. צריך לתאר את זה. צריך להבין את זה. זה רק דרך התגלות הנבואה שאנחנו יודעים שיש אוצר שנקרא מקור הברכות. זה מובן? ושהוא העניין של עבודת הקודש. אז זה מתחיל עם האבות.

טוב, אם אין עוד שאלות...

קהל: זה דבר נוסף שאנחנו מבקשים?

מניטו: ברור. ברור.

קהל: שהגוי לא מבקש? או שהגוי לא יודע מה הוא מבקש? יש פה איזו...

מניטו: צריך לדייק. אם מדובר בתפילות הגויים לפני תקופה של עם ישראל, לפני תקופת אבות או אחרי. לפני תקופת האבות אנחנו מכירים כמה דתות שהיו. אין דבר כזה התפילה כפי שאנחנו מכירים אותה. הם מתמודדים[12] עם הטבע. ומתפללים לשדים, לא אלוק. זה טקס מאגי. זה לא תפילה. התפילה זה לבקש מהבורא שיוסיף ברכה בעולמו מכיוון שאני צריך את אותה ברכה. ולכן צריך משפט. האם זה באמת ברכה שאתה מבקש? או אתה צריך עבודה? תלך לעבוד!

מתי לא מתפללים?

אני רגיל לתת כמה דוגמאות. למשל אני זוכר, אני חוזר על זה: אני זוכר כשהייתי קטן. בבי"ס, כשהיה לי מבחן בבי"ס, אז הייתי רגיל לבקש מהאמא שלי ז"ל להתפלל כדי שאצליח במבחן. כי היא הייתה מתפללת גדולה.. אז כל פעם היא הייתה מחייכת ונותנת לי סוכרייה: "אם יש לך איזה חולשה – תיקח את הסוכרייה, כן? כי זה לא מקום לתפילה - מבחן. מבחן צריך להיבחן.

קהל: צריך לעבור

מניטו: צריך לעבור[13]. למשל אם זה רופא שצריך לעבור מבחנים, והוא מבקש דרך נס להצליח במבחן, ואני רוצה... [סוף קלטת]

"...אני לא מצליח להתחתן. אני צריך תפילה כד לפגוש בחורה". אני אמרתי לו: "לך אצל... להסתפר קצת, להתלבש קצת...חחח

קהל: כדי ל...

מניטו: טוב. סליחה. יש מקרים שבאמת צריך.. דרך התפילה. אבל צריך מומחה שידון על הבעיה. שידע אם זה מקום לתפילה או לא. תפסתם את זה כן..? חח

קהל: לקבל מידות.. שהבנאדם צריך לעשות עצמו כמתפלל שחרית, לעשות מידות של אברהם, ומנחה, אממ...

מניטו: לא שמעתי את התחלת המשפט?

קהל: אמרת שכדי להתפלל שחרית צריך לקבל את המידות של אברהם, מידת החסד.

מניטו: זה נראה מיד דרך הפסוקים כן? נתתי רק קצת דוגמא.

קהל: לא..

מניטו: נתתי דוגמא לפני הלימוד שאברהם היה צדיק של הבוקר. מידת הבוקר זה מידת החסד. זה נראה ביתר דיוק אם... טוב.

קהל: הנקודה של המצוות, העולם של המצוות, הכוח מחייב בשבילנו - מתן תורה. זה אומר שיש לפני מתן תורה... לנו אין הכוח של חיוב. אז אני לא מבין את המשפט...

מניטו: לא. אם אתה זוכר היטב... טוב ששאלת, זה סימן שלא הסברתי מספיק: הרשות להתפלל, (לא אמרתי חובה) הרשות להתפלל - באה מהאבות. ולא רק לפני מתן תורה - אלא גם אחרי מתן תורה, יש לכל אחד, אם הוא צריך, אם הוא מחליט - והיוזמה בידיו - רשות לבקש. מי אמר שזה חובה? מי אמר שזו מצווה? אחרי חורבן ביהמ"ק - החכמים תיקנו מצווה להתפלל, במקום - בסוגריים - העבודה של הקורבנות. אז מתחיל התפילה כפי שאנחנו מכירים אותה כמצווה בבית הכנסת בציבור מכיוון שאין לנו ביהמ"ק. אבל התפילה שהיו מתפללים בזמן שביהמ"ק היה קיים - היו תפילות, זה לא היו חובות, אלא רשות, זכות. רשות במובן: לא - אם אתה רוצה תעשה או אם אתה לא רוצה לא תעשה. לא. אתה רשאי - אם אתה צריך. זה מובן?

קהל: לפי ההסבר הזה, אז באמת אפשר להסביר ששני הדעות שבגמרא אינן חלוקות?

מניטו: ברור שזה מה שאני אמרתי.

קהל: שאחד אומר שזה כנגד תמידין שזה חובה...

מניטו: יפה.

קהל: והשני אומר...

מניטו: אהא. סופסוף הבנת למה שאני התכוונתי. כן. ברור. כן. רק דקה.

ההשתייכות למשימת האבות כתנאי לתפילה

קהל: אפשר להגדיר שתי נקודות: אחד - באיזה מובן האבות נתנו את ה[אפשרות? 02:58] של התפילה? מה פירוש הכוונה שבזה שאברהם נהיה איש החסד, איש הבוקר...

מניטו: טוב זה נראה אחר כך. אבל אולי הסבר קצר לפני זה: לאברהם אבינו היה זכות מספיק כדי להיות רשאי לבקש ברכות השייכות לצרכים שלו. המיוחדות לאברהם כאברהם.

למשל: אני מתחיל בהיסטוריה של עם ישראל. המשימה שלי זה להיות העד של תורת אמת. ולכן אני צריך את הכוחות של הידיעה של האמת. ולכן הבקשה העיקרית של עם ישראל זה הדעת. "וחננו מאיתך דעה בינה והשכל", (או "חכמה בינה ודעת", נראה אח"כ את הבדלי הנוסחאות). אנחנו מתחילים ככה! מכיוון שאני צריך את הדעת כדי להיות ישראל, אז אני מבקש [את] הדעה, הדעת השייכת למשימה שלי.

ודרך הדוגמאות האלו אתה יכול להבין את השאלה שלך. אברהם קיבל על עצמו משימה מיוחדת - להיות הצדיק של מידת החסד. אז הוא צריך את הכוחות השייכות לזה. ולכן מכיוון שיש לו מספיק זכות כדי...(והוא נבחן על זה. עשרה ניסיונות), ומיד כשהקב"ה היה בטוח שמצא אותו כצדיק של אותה מידה - אז המידה נמסרה לו. אותה מידה של מידת החסד נמסרה לו. וכך ליצחק וכך ליעקב - כל אחד לפי מידתו. וזה תפילת עם ישראל. מכיוון שיש לנו את המשימות של צאצאי האבות - אז אנחנו מתפללים לפני האל של האבות שייתן לנו את הברכות השייכות לאותן המידות.

אח"כ נלמד מאיפה אנחנו לומדים שאברהם הוא איש החסד - זה הבוקר, יצחק הוא איש הדין - זה הצהריים וכן הלאה, זה נלמד לפי הרמזים של הקבלה. אבל הכל ניתן כבר בגמרא כפשט, כן?

אברהם תיקן תפילת שחרית

טוב. אם אין עוד שאלות נמשיך. טוב, אז הגענו:

"תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי."

טוב, זה שייך לשקלא וטריא שקדם בסוגיה. ומי שאמר תפילות אבות תקנום שייך לדעה של ר' יוסי ברבי חנינא. מי שאמר כנגד תמידין תקנום שייך לדעה של ר' יהושע בן לוי. טוב. אז:

"תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם,"

אז תראו את הפסוקים בחומש. מה אומר הפסוק? שאברהם עמד בבוקר, בהשכמת הבוקר ועמד. מיד הגמרא מסבירה:

"ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר {תהלים ק"ו} ויעמד פינחס ויפלל;"

אז פה בקיצור נמרץ. אנחנו לומדים מפשט הגמרא שאברהם תיקן את תפילת שחרית מכיוון שהיא התפילה ששייכת לבוקר. היחס בין הבורא והעולם בבוקר זה יחס של חסד. ואברהם מידתו זה מידת החסד. זה אנחנו לומדים מכל הלימוד של חיי אברהם. אבל - זה שייך. זה קשור. אברהם שהוא הצדיק של מידת החסד - זמן תפילתו זה בבוקר, שהוא הזמן של מידת החסד. בבוקר מידת החסד היא פתוחה. זה מובן?

קהל: אבל זה מוזר שהפסוק המצוטט הוא פסוק של דין.

מניטו: של?

קהל: של דין.

מניטו: לא.

קהל: הוא...

מניטו: יפה. אז הוא מתפלל, "פיללי", בעמידה. זה שייך להגדרה של התפילה. מכיוון שאנחנו

מוצאים את המושג עמידה בפסוק של אברהם של "וישכם אברהם בבוקר במקום אשר עמד" – אז אנחנו לומדים מהפירוש הזה, אנחנו לומדים שעמידה זה תפילה. אבל התפילה של אברהם זה בבוקר. התפילה שהיא מידת הדין היא בבוקר אצל אברהם מכיוון שהוא יכול, יש לו כוח, לבקש ממידת החסד. המעשה של התפילה, אם אני הבנתי אותך, זה מעשה של משפט, כן? אבל אני מבקש חסד ממידת החסד. טוב, את זה נחזור לפרטים. כי אח"כ

קהל:...

מניטו: רק דקה. אני רוצה רק להראות לכם, אבל אין לכם את המסכתות. רק דקה, אני אמצא את המקור, זה... כן. תרשמו את זה:

הסבר על המידות המאפיינות כל תפילה ותפילה

זה בפרק חמישי, ואני אקרא את הברייתא ותלמדו את זה בספרים, ובפעם הבאה נחזור על אותה שאלה. אז זה פרק חמישי, דף? יש פה כמה ספרים למי ש... רק דקה.. הנה. יש לנו ברייתא שאומרת ככה. זה בדף לא ע"א. הברייתא אומרת.. אז תיקחו את הדף. לא ע"א. זה פה בערך.. "אין עומדין להתפלל..." רק דקה. כי עכשיו סגרו את ה... את הפתח של הברכה שנקראת אוויר... כן. הברייתא אומרת ככה. אני אקרא רק בקצרה. אפשר לתפוס, אני חושב, את תוכן אותה שאלה[14]:

> "תנו רבנן: אין עומדין להתפלל לא מתוך דין, ולא מתוך דבר הלכה, אלא מתוך הלכה פסוקה."

זה שוב שאלה בפני עצמה. אין עומדין להתפלל לא מתוך דין – זה לימוד בבית המדרש, לימוד של הדין. לא, סליחה "לא מתוך דין" - זה לפסק דין בבית דין. ו...לא, אני מסביר כן?[15] ו"לא מתוך דבר הלכה" – זה לימוד ההלכה בבית המדרש. אז מי שנמצא בבית דין, אחרי פסק הדין, אינו רשאי להתחיל להתפלל מיד. הוא צריך פסק זמן. מכיוון שהאווירה של הבית דין מונעת את התפילה. זה - לא הבנו למה. אבל זה ההנחה של הגמרא. זה נראה קצת פרדוכסלי: עוסקים בדבר קודש, דין ודבר הלכה, לימוד בבית המדרש, ואסור להתפלל מיד. למה? נראה אח"כ.

"אלא מתוך הלכה פסוקה". צריך לעבור דרך לימוד של הלכה פסוקה. זאת אומרת: הלכה שאנחנו יודעים את פסק הדין בלי שום ספק. פסק - זה להוציא מהספק. כל עוד שלא הגענו לפסק - יש ספק. אז יש טרדה ברוח. בבית דין לא יודעים מי זכאי.

בבית דין לומדים... אנחנו נמצאים במחלוקת. בביהמ"ד גם כן במחלוקת בין החכמים. אז המחלוקת מונעת את האפשרות להתפלל בכוונה פשוטה.

טוב, זה לא ההסבר הסופי. רק כדי לגלות את השאלה, כן?

אז עכשיו הגמרא שואלת:

> "והיכי דמי הלכה פסוקה?"

כלומר, הלכה פסוקה – האם יש דבר כזה? הלכה פסוקה? מי שלמד תלמוד יודע שלכל שאלה יש כמה דעות ויש מחלוקת. הלכה פסוקה - זה דבר נדיר לפי השאלה. איך אדע מהי הלכה פסוקה? זה מלא הומור, כן? - הלכה פסוקה? ממה אתה מדבר? שמה אומרים ככה, שם אומרים ככה, שמה אומרים ככה. איפה הפסיקה, כן? אם הרבנות הראשית אומרת משהו, תלך לעיר אחרת - אומרים משהו[16]. זה ידוע. "היכי דמי הלכה פסוקה?"

אז נותנים כמה דוגמאות:

"אמר אביי: כי הא דרבי זירא, דאמר רבי זירא: בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טיפת דם כחרדל - יושבת עליה שבעה נקיים."

פה יש לנו הלכה פסוקה, שכולם מסכימים על מה שהחליטו בנות ישראל, כן? אפילו רואות טיפת דם כחרדל – זה טמא. אז אנחנו רואים שזה הלכה פסוקה לפי מישור החומרה. זה ברור? אבל כשמדובר בין מצוות שבין אדם לעצמו – דבר ערווה – זה החומרה. החומרה היא הלכה פסוקה.

נמשיך:

"רבא אמר: כי הא דרב הושעיא, דאמר רב הושעיא: מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה, כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר."

פה יש לנו קולא. "מערים אדם עם הקולא..." לא משלם את המיסים, כן? אז זה אפשר. במישור של בין אדם לחברו, שהמידה השולטת היא מידת הדין, ההלכה הפסוקה היא הקולא. זה מובן? במישור שבין אדם לעצמו, שהמידה השולטת היא מידת החסד - ההלכה השולטת היא החומרא. זה מובן?

והגמרא ממשיכה:

"ואיבעית אימא: כי הא דרב הונא, דאמר רב הונא אמר רבי זעירא: המקיז דם בבהמת קדשים - אסור בהנאה, ומועלין בו."

וזה דין אמת לאמיתו. בין אדם למקום, זה עניין של קורבנות - זה לא חומרא ולא קולא, זה דין אמת לאמיתו. אז יש לנו – מה זה הלכה פסוקה? דרך של הלכה פסוקה? אם זה מישור של בין אדם לעצמו – חומרה. בין אדם לחברו – קולא. בין אדם למקום – דין אמת לאמיתו, כן?

ולכן: בבוקר כשמתפללים לפני מידת החסד - צריך לצאת מהלכה פסוקה של חומרא, כדי לאחד את המידות. בצהריים לצאת מהלכה פסוקה של קולא, ובערב מהלכה פסוקה של דין אמת לאמיתו. זה מובן? אז את זה נראה.

טוב, אז נחזור לגמרא שלנו. ולכן "והאלוקים ניסה את אברהם" זה...

קהל: השאלה שלי, מניטו, זה על עצם הפסוק: "וישכם אברהם בבוקר" למה הוא אומר, כאילו, בהמשך הפסוק...?

מניטו: "אשר בו עמד שם"[17]

קהל: מה אומר?

מניטו: מה?

קהל: מה הפירוש "אשר בו עמד שם"?

מניטו: "אשר בו התפלל שם". ואנחנו לומדים שעמידה זה תפילה מהפסוק של פנחס. שהוא מביא אותו אח"כ[18] זה מובן?

טוב, אז אתם רואים שוב, זה דוגמא: לפי הפשט, לא ראיתם כל מה שהסברתי. אבל עכשיו, אחרי ההסבר, אתם רואים שזה בפשט. זה מובן?

קהל: את הנושא של...

מניטו: קצת, קצת יותר בקול רם, כי אני...

קהל: איך זה שאברהם יכל לפתוח את השער לתפילת הבוקר?

מניטו: ל..?

קהל: תפילת הבוקר.

עוד 'הסבר על המידות בתפילה

מניטו: כן. כי, שוב - יש... מה שצריך להבין - מה זה המידות של הבורא: זה הקשר, היחס בין הבורא שהוא אחד, למצב של העולם שהוא מצב של ריבוי. בעולם יש ריבוי מצבים. אז היחס בבוקר - זה יחס של חסד. "להגיד בבוקר חסדך"[19], זה פסוק מלא, כן? כשאנחנו קמים בבוקר, מתעוררים בבוקר, אז החָיוּת שיש בעולם היא חיות של האור שמתחיל, הכל מתחיל מחדש. התחלה, ראשית - זה חסד. אז כל ההסברים האלו, זה פשט של הדברים, של דברי תורה, לתינוק של בית רבן. האדם המודרני שכח את כל זה. אנחנו מוכרחים להבין את זה ולהיעזר דרך הפסוקים. כי הפסוקים מדברים על עולם אמיתי. "להגיד בבוקר חסדך". אז מי שחי את החיים הרוחניים הפשוטים והאמיתיים של דורות הראשונים יודע שבבוקר אנחנו מרגישים את חסד הבורא. צהריים זה מתחיל להיות כבד: זה הקשר של הגבורה, של הדין. לפנות ערב, בסוף היום, בהתחלת הלילה - זה מיזוג של חסד ודין - וזה רחמים.

צריך הרבה הרבה זמן של לימוד, ולא רק של לימוד. של כוונות על הדברים האלו, כדי לגלות את הטעם שלהם. כי שוב: האדם המודרני הוא אינטלקטואלי, אבסטרקטי, מופשט. והוא אבד את כל החָיוּת הזה. זה לא... איך אומרים את זה בעברית, "פווייזי", שכחתי.

קהל: שירה

מניטו: זה לא שירה! זה יותר עמוק מזה – זה רוחניות. מי שחי את החיים של הבוקר - הוא יודע שהוא חי חסד, וכן הלאה.

הסבר על המידות של האבות

אז פתאום אנחנו מגלים איזה מין הקבלה. לפי סיפור חייו של אברהם, מידתו זה חסד. הוא הראשון שנקרא אח. עד אברהם אבינו לא היה אח, אחווה, בעולם. הוא מתחיל להיות אח. והקשר עם שרה - מיד הוא מגדיר את זה כ"אחות". וזה לא... עכשיו אנחנו אומרים: זה "סוד הפסוק". זה לא סוד הפסוק. זה הפשט. אברהם הוא כולו חסד. הוא לא רגיש לאף צד של דין בעולם. "אלוקי אברהם" זה מידת החסד. ולכן זה עוד לא ישראל. זה התחלה.. לגלות את זה. הפנים של הבורא לאברהם זה מידת החסד. זה הבוקר. יצחק זה - רגישות וחוויה, ניסיון אחר לגמרי: אלוקי יצחק נקרא "פחד יצחק"! כי הקשר בין יצחק לבורא זה הקשר של מידת הדין, זה מידת הגבורה. והצד הניסי של משפחת האבות זה יצחק הוא בנו של אברהם. אז זה החוויה של יצחק אבינו. לגלות את מידת הגבורה בעולם. ולכן יצחק הוא לא רגיש לשום צד של חסד. כל עוד זה אברהם ורק אברהם זה רק חסד, וזה לא ישראל, עוד לא. כל עוד זה יצחק ורק יצחק זה רק גבורה, וזה עוד לא ישראל. בא יעקב, איחד את שתי המידות. אז הוא נקרא "ישראל". וזה מה שצריך להבין.

למשל דוגמא. כשאנחנו קוראים את הפרק של עקידת יצחק. אנחנו חושבים כאילו הניסיון זה ליצחק. הוא סופסוף עלול היה להיות הקורבן. אין שום רמז שיצחק.. איך אומרים.. רואה את זה כייסורין. הוא מוכן! הוא הצדיק של מידת הדין, הוא יודע שהוא צריך להקריב את עצמו. לכן אין שום רמז שליצחק זה היה קשה. זה מובן מאליו. הניסיון זה לאברהם.

"והאלוקים ניסה את אברהם" - מכיוון שהוא איש החסד. לו זה ניסיון. לא יצחק. לכן "וילכו שניהם יחדיו" – תראו מה מסבירים המפרשים על זה: בלב אחד[20]. וזה כתוב פעמיים בפרק: "וילכו שניהם יחדיו".

אז.. מי שחי במחיצת צדיקים - הוא יודע שצדיק זה לא עניין.. איך אומרים.. "מניפול". איך אומרים א, זה ככה?

קהל: אחיד

מניטו: אחיד. יש צדיק שכל הצדקות שלו זה מידת החסד. יש צדיק שכל הצדקות שלו זה מידת הדין. ויש צדיק שהצדקות שלו זה איחוד המידות. הוא נקרא "ישראל". זה מובן? כן?

האדם מישראל והקשר שלו למידות בעבודת התפילה

אז זה כל התולדות של עם ישראל פה. אז האדם, מגלה קודם כל, דרך החוויה של אברהם מגלה קודם כל כי הבורא הוא מידת החסד. להשפיע. לתת. מה זה לברוא? לתת לזולת. אחר כך הוא מגלה שזה לא כל כך פשוט. מה שאני קיבלתי לפי מידת החסד - אני צריך לשלם על זה. לקנות את זה. לכפר על זה. בא השלב של יצחק. אבל יש לכם איזה רגש דתי, שהוא רק אברהם. זה כמין חסידות שהיא רק חסידות, זה קיים ביהדות. חסיד שלא רואה שום צד של גבורה בעולם! שום צד של... הכל חסד. ויש צדיק שלא רואה שום חסד בעולם! הכל צריך לשלם! הכל, כל זה חובות. כל זה מצוות. כל זה... כן? ולרוב הם גרים באזורים שונים... חח.. וסופסוף הצדיק לפי תורת ישראל זה: "תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב". זה לפי יעקב זה איחוד המידות. אז זה תורת ישראל.

לכן, שוב, באופן פרטי: צדיק של מידת החסד הוא צדיק אמיתי. אבל של מידת החסד. הוא יהודי מכיוון שנולד יהודי. ולכן הוא מקיים כל המצוות של היהודי. אבל הוא לא תופס, מבין רק את המצוות של החסד. זה ברור כן? אז הוא קיבל על עצמו את המצוות של מידות אחרות. אבל הוא, הוא, הוא ממש עצמו, רק בהתנהגות של מידת החסד.

ההתנגדות והחסידות בראי המידות

ואני הסברתי פעם, אולי פה, אני לא זוכר: שזה מסביר הרבה מהמחלוקת בין החסידים למתנגדים. החסידים - הם עצמם ממש בשעת התפילה. כל שאר המצוות – הם מקיימים מכיוון שכתוב שצריך לקיים. אבל התפילה זה המצווה שלהם. נכון? המתנגדים זה ההיפך: הם הצדיקים של כל המצוות כולם. יש לכם עוד קילו של מצוות? – נקבל, כן? תפילה – מתפללים מכיוון שכתוב. אבל מה זה תפילה בכלל? נכון? זה ההבדל. והדברים ארוכים מאד.

אברהם תיקן תפילת שחרית

אז הנה העניין. אנחנו נמצאים פה בפסוק של אברהם. עכשיו אני מקווה שזה קצת יותר ברור. אז מגלים את זה: את הרשות של תפילת שחרית.. זאת אומרת, הרשות לבקש לבורא דרך מידת החסד - קיבלנו מאברהם. ולכן הגמרא מסבירה באופן פשוט: אברהם תיקן תפילת שחרית. מאיפה אנחנו יודעים את זה? הוא הצדיק של הבוקר! "וישכם אברהם בבוקר". ועמד שמה, ואנחנו לומדים מפנחס שעמידה זה תפילה.

הסבר הרמב"ם שהתפיל ההיא כעמידה ל פני בית דין

טוב. הרמב"ם פירש את זה באופן ברור: אנחנו עומדים להתפלל כבעל דין שעומד לפני הבית דין. כי העמידה זה העמידה לפי הבית דין. ולכן לפי הנוסח הספרדי, והרמב"ם פסק ככה: התפילה נקראת "עמידה" אצל הספרדים. אתם שמעתם את זה. האשכנזים אומרים שמונה עשרה. יש שמונה עשרה ברכות. אבל הספרדים אומרים "עמידה". כדי לציין את זה. כי המצב של המתפלל הוא מצב של בעל דין לפני בית דין. כי השורש של להתפלל זה פ.ל.ל [בניקוד פלוֹל]. פ.ל.ל - זה לשפוט, פלילי. להתפלל – אני שופט את עצמי. אני מתחיל בדיון של משפט עם עצמי. האם אני ישראל או לא. האם אני זוכה או לא.

אוצר התפילות

ולכן אתם מבינים שזה זכות סוג מיוחד של תפילה. שמתבססת על הזכות. האם יש זכות לבקש את מה שאני מבקש. כל עוד שאין לי מספיק זכות - התפילה נשמעת, אבל היא באוצר התפילות. מיד, אם הגעתי לזכות, כל מה שהתפללתי - שפע הברכות יורד. אולי יש לכם איזה ניסיון כזה בחיים: יש תקופות בחיים שכאילו כל מה שביקשנו דרך הרבה הרבה זמן, זה מתחיל.. דבר אחרי דבר, להתקבל. זה נכון שזה קורה? כן? ויש תקופות ש... שכורעים, משתחווים, מודים, ואין כלום. מכיוון שאין מספיק זכות כדי לקבל. אין כלי קבלה. זה מובן?

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש

קהל: אפשר לשאול משהו?

מניטו: כן.

קהל: למה דווקא עמידה זה בוקר לעומת הצהריים?

תשובה: תשמעו. אולי תלמדו בהתחלת פרק חמישי של ברכות[21] "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש". בגמרא, שמה, מסבירים באופן ברור שצריך כובד ראש כמו הבעל דין לפני הדיין. העמידה זה המצב של הבעל דין לפני הדיין.

אז ניקח את הביטוי הזה: אין עומדין להתפלל. לפי הפשט, זה לעמוד על הרב[22] כדי להתפלל. ולמה דווקא צריך להיות בעמידה כדי להתפלל? כן? יש למשל אצל הנוצרים - הם בהשתחוויה. אצל המוסלמים - זה יותר חמור... אז מכיוון שהמצב, מה שקורה – שאני נמצא לפני בית דין, ואני מסביר את הבעיה שלי. אני צריך ברכה מיוחדת. האם יש לי מספיק זכות כדי לקבל את זה.

קהל: שאלתי למה...

מניטו: אז.. אה לא.. לא.. לא גמרתי אחרי.. אחר כך הפשט קצת יותר עמוק: זה להתחיל להתפלל. לעמוד להתפלל - זה להחליט להתחיל להתפלל. אז המשנה שמה - אין לך זכות להתחיל להתפלל אלא אם כן אתה כבר במצב של כובד ראש. לא שאתה מתפלל כדי להגיע למצב של כובד ראש. צריך קודם כל להגיע לכובד ראש כדי שיתנו לך רשות להתחיל להתפלל. אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש.

ולכן למשל בבוקר, כל מה שאנחנו קוראים לפני העמידה זה כדי להעמיד את עצמנו לפני כובד ראש. ובעיקר פסוקי דזמרה. אחרי פסוקי דזמרה אנחנו במצב של כובד ראש, ואז יש רשות ליוזמה ההיא - להתפלל.

אז שמה בסוגיה רואים – מכיוון שאתה לפני שופט. ולפני שופט, והפסוק אומר: "עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה". לפני שופט אתה צריך להיות בבת אחת ביראה ובגילה. ביראה – מכיוון שיש לך דין. בגילה מכיוון שאתה לפני שופט אמיתי. ולכן הרגש של התפילה זה נקרא: כובד ראש, והגמרא מסבירה – יראה ושמחה בבת אחת. כל עוד יש רק יראה - אסור להתפלל. לפי ההלכה האמיתית, כן? נותנים רשות למתנגד להתפלל מתוך יראתו כי הוא צריך את זה. ונותנים רשות לחסיד להתפלל רק מתוך שמחתו כי הוא צריך את זה. אבל ההלכה האמיתית זה: גם יראה וגם שמחה בבת אחת. מכיוונן שאתה נמצא לפני האמת. אז לפני האמת - יש גם פחד מכיוון שזה אמת. וגם שמחה מכיוון שזה האמת. זה ברור?

זה שוב עניין של איחוד המידות. ה' אחד. הוא גם, בבת אחת אלוקי אברהם ואלוקי יצחק. וזה נקרא אלוקי יעקב.

ולכן יש לכם שני פסוקים בתהילים: "עבדו את ה' בשמחה". זה פסוק אחד. ויש פסוק שני: "עבדו את ה' ביראה".

אז אני הסברתי את זה פעם ככה, אין לי סמך אבל אני כמעט בטוח שזה הפשט: מי שהנטייה הטבעית שלו היא היראה, אז הפסוק בא ואומר: עבדו את ה' בשמחה. מי שהנטייה שלו זה רק שמחה, הפסוק בא ואומר: עבדו את ה' ביראה. כדי לאחד את המידות.

כי שמחה בלא יראה - זה מסוכן. יראה בלא שמחה - זה מסוכן וזה לא אמיתי. זה מובן? לפי הגמרא, הפסוק שמביאה הגמרא - ש"עבדו את ה' ביראה". כי לפי הגמרא, הנטייה הטבעית הבריאה זה השמחה. ולכן באה התורה ומבקשת יראה להוסיף על השמחה הטבעית. ההיפך – זה מצב לא כ"כ בריא. כן? זה מין מחלה. אם באופן טבעי אתה נמצא ביראה, זה... יש דברים בגו. אז מבקשים ממנו שמחה כדי לתקן את זה. אבל לפי ההלכה זה, הסדר הוא: בטבע שלך – שמחה. כי אתה נברא ע"י הבורא. "אשריכם ישראל", כן? אבל שמחה לחוד – זה מסוכן, כי אין מחסומים בפני הערכים, וצריך להוסיף יראה.

ואז בא הירושלמי, הפשט של אותו פסוק, עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה, הפשט בתלמוד הירושלמי: אם אתם בעולם הזה, אתם עובדים את ה' ביראה - אז כשכל העולם כולו יהיה ברעדה, ביום הדין, אתם תהיו בגילה. וגילו ביום מן הרעדה - זה יום הדין. זה הפשט של הירושלמי.

טוב, עכשיו הגענו בשמחה וביראה בבת אחת לסיום ההתחלה של השיעור, אז נמשיך באותה הסוגיה בפעם הבאה. [סוף קלטת]

...כפי שהתחלנו ללמוד, וזה מקור ראשון על ההגדרה של התפילה, כפי שהתחלנו ללמוד בפעם הקודמת, זה בדף 26 ב. אז זה מתחיל פה, ב: "איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא". אתם שומעים מספיק? עוד לא?

אז לאלו שלא היו בשיעור הקודם, התחלנו ללמוד את ההגדרה של התפילה כעבודה שבלב, ומדובר ב"שמונה עשרה" שהיא אחת מהעבודות שנקראות תפילה, אבל במובן המיוחד המילה: בקשת צרכים. ופה יש לנו מקור אחד שלומד [שמלמד] את אותה הגדרה. אז נתחיל מיד בסוגיה:

"איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום;"

זה כבר למדנו. זאת אומרת: הרשות להתפלל, לבקש מהבורא, רצון, שונה ממה שהיה לפני התפילה. זוהי ההגדרה, הכוונה של כל התפילות זה - "יהי רצון מלפניך". ומי שמרגיש איזה צורך של ברכה נוספת בעולם שלו הוא רשאי לבקש מהבורא אותה ברכה.

ואחר כך, אולי כבר הערב, נלמד למה אנו מבקשים ברכות. אבל זה קשור להגדרה של התפילה: שמונה עשרה ברכות. אנחנו מתפללים לפני הברוך - ברוך אתה ה', שהוא - מקור הברכות. כל זה למדנו בשיעור שקדם.

סיכום על הגדרת התפילה

אז הגמרא שואלת, באותה סוגיה: מי קבע את האפשרות לאדם להתפלל? דהיינו - לבקש רצון מיוחד מהבורא חוץ ממה ששם בעולם בשבילי. כל זה למדנו באורך.

יש דעה ראשונה: תפילות אבות תקנום. מיהם האבות? זה אברהם יצחק ויעקב. יש כלל: אין אבות - בכל המקורות, אבות זה - אין אבות אלא שלושה, זה אברהם יצחק ויעקב. ואנחנו לומדים בקשר לתפילה, לעניין תפילה - מאותה סוגיה: לפני האבות, לא היה (אני אומר בבת אחת): לא היה רשות, לא היה צורך, לא היה אפשרות להתפלל במובן שאני הגדרתי: בקשת צרכים.

אני שוב מסביר את זה בקצרה: מי שיכול להסתפק בחיים הטבעיים של העולם – אין מקום בשבילו לתפילה. מי שמתפלל, זה מי שמרגיש איזה חיסרון של טוּב מיוחד, ברכה מיוחדת, נוסף למה שנמצא בעולם. מאיפה אנחנו לוקחים את הרשות להתפלל, אותו זכות להתפלל? דווקא מהצורך לקבל אותה ברכה. מי שמרגיש את הצורך - אז יש לו זכות, רשות, לבקש אותו צורך, זאת אומרת - אותה הברכה כדי למלאות אותו צורך.

התפילה - חידוש של האבות

זה... אני רוצה להיות בטוח שזה ברור: תפילה זה חידוש של האבות. עד האבות אנחנו לא מוצאים בכל המקרא, שום רמז לצורך, או למצב של תפילה. ואפשר ללמוד את זה לפרטים: יש הרבה מצבים שהיה אולי אפשרות או צורך להתפלל ואנחנו לא מוצאים שהייתה תפילה לפני האבות.

למשל בפרשת נוח. כשנוח שומע שהבורא החליט למחות את כל היקום על פני האדמה והוא לא מתפלל. זה סוגיה בפני עצמה. זה נושא בפני עצמו. האם הייתה אפשרות להתפלל? האם היה צורך להתפלל? אבל אנחנו מוצאים שלא התפללו.

אז כשלמדנו את זה בשיעור הקודם אני הסברתי גם כן ש: ברור שלפעמים הצדיקים האלו, מדור של אדם הראשון עד דור אברהם אבינו, אותם הצדיקים שהיו בזמנים האלו, אולי התפללו לפעמים, אבל זה לא היה תיקון של אפשרות להתפלל כעובדה שיש בידי האדם האפשרות של אותה עבודת הקודש, לבקש מהבורא ברכה נוספת מהטבע שברא, וזה נקרא הברכות שאנחנו מבקשים בתפילה.

זה ברור? זה הדעה הראשונה – "תפילות אבות תקנום".

תפילה - רק לאחר הכפרה

הדעה השנייה: "תפלות כנגד תמידין תקנום". זה גם כן ידוע: שיש הקבלה, בין צורת התפילה וצורת העבודה של הקרבנות. אני לא רוצה לחזור על הנתונים האלו, זה הנחות ברורות. מה שלמדנו בשיעור הקודם: שאין מחלוקת בין שתי הדעות האלו, וצריך ללמוד איך זה מתקשר. מה הכוונה – תפילות אבות תקנום, ומה הכוונה - תפילות כנגד תמידין תקנום. מי תיקן את

התפילה כנגד התמידין – זה אנשי כנסת הגדולה. ונראה את זה אח"כ בסוגיה.

דהיינו - אחרי חורבן הבית. כל עוד הבית היה קיים, העבודה הייתה עבודת הקרבנות, ונוסף לזה היתה אפשרות של התפילה. אחרי חורבן הבית, לא היתה אפשרות להתפלל מכיוון שלא היה אפשרות להקריב קורבנות. הקרבן מכפר על החטא. כל סוג של קרבן יש בו גם צד של כפרה. אפילו קרבן עולה יש בו צד של כפרה. והרמז זה הסמיכה. מי שסומך ידו על הקרבן - אז זה רמז שהוא מקריב קרבן של כפרה. אפשר לחזור על המקורות האלו אח"כ אם יש צורך.

הבסיס ליוזמת התפילה

אבל אם אני מבקש, מהבורא ברכה מיוחדת, נוסף על מה שקיים בעולמי - אני צריך להיות במצב של צדיק. זה הכוונה של הביטוי התלמודי, שלמדתם את זה לפי הפשט שלו: "הקב"ה מתאווה

לתפילתן של צדיקים"[23].

פה יש נושא חשוב מאד. קשור לשאלה הראשונה: איך יכול להיות שאדם, עומד לפני הבורא, ומבקש מהבורא לשנות את רצונו? "יהי רצון מלפניך". אנחנו כ"כ רגילים לעבודה של התפילה, למעשה של התפילה, שאנחנו לא רואים, את הקושי הזה שאני מסביר עכשיו:

מאיפה באה הרשות לבקש - "יהי רצון מלפניך"? זה חידוש של התורה, של האבות קודם כל. האדם הטבעי - לא מרגיש צורך להתפלל. לא מאמין בזה. הוא מסתפק בכל מה שיש בעולם, וברור שזה המצב הטבעי: בורא ברא עולם ושם בעולם כל מה שצריך כדי לחיות בעולם. בא אדם אחד, ומרגיש.. שזה לא מספיק לו. אז הוא לוקח יוזמה, החלטה לבקש, (וזה רציני, כן?) לבקש מהבורא שישנה את סדר העולם בשבילו. כל זה למדנו כבר אבל אני חוזר על זה.

ולכן הביטוי הזה של הגמרא: "תפילות אבות תקנום" - זה חידוש עצום. צריך להיות מהאבות

כדי למצוא את הכוח לתקן בעולם את האפשרות של התפילה, במובן שראינו - בקשת צרכים, מחוץ, ממעל, מעבר, למה שהבורא שם בתפקוד העולם. זה ברור?

ושוב אני חוזר על זה: וזה נותן לנו להבין שאנחנו לא מתפללים לפני הבורא – אין טקס כזה, כן? אלא לפני הברוך. ושוב, ואח"כ נראה עוד מקורות על זה, ההגדרה של "ברוך אתה ה'", בנוסח הברכות זה, תראו את כל המפרשים, האמיתיים, זה: "מקור הברכות". למעלה מן הבורא כבורא, אותו בורא - כי ה' הוא האלוקים, אותו בורא, למעלה מהמדרגה של בורא - הוא מקור הברכות.

הוא לא.. או יותר עמוק מהבחינה של בורא.

אז הקשר לאדם ולבָּרוך, לבורא כמקור הברכות - זה הקשר של התפילה. רק האדם ששייך לעניין של הברכה, רשאי לבקש ברכות. וזה מתחיל באברהם. סוד הפסוק הוא "ואהיה ברכה"[24]. הברכה מופיעה בעולם עם אברהם אבינו. ולכן צריך להרגיש בזה, שיש חידוש גמור בהתפתחות של העניין של התפילה. זה מובן כן?

ברוך אתה ה'

אני רוצה להסביר בקצרה, זה לא המקום עכשיו, אבל כדאי, את הנוסח של "ברוך אתה ה'". בברכות הרגילות שאנחנו מכירים, למשל: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם בורא פרי האדמה". בורא" כן? כאן מה שאנחנו מוצאים בבריאה אנחנו מגדירים את זה כברכה כדי להנות ממנה. זה נושא בפני עצמו. אבל בתפילה, בבקשת הברכות, ההגדרה היא מיידית. אנחנו מבקשים ברכה כברכה. לאו דווקא - שאנחנו רואים ברכות בטבע, ואנחנו רשאים ליהנות מהברכות שיש כבר בטבע, דרך הברכה, ברכות הנהנין - פה בתפילה, אנחנו מבקשים דבר שבא מלמעלה מהטבע. חידוש בטבע. חידוש ברצון, חידוש בטבע.

וזה מה שאנחנו לומדים כבר בהתחלה מאותה סוגיה. בלי הזהות של האבות, המצב שלהם, המשימה שלהם, הצורך שלהם - אין מקום להתפלל במובן של תפילה שהיא בקשת צרכים. בצורה אחרת, במילים אחרות: בזכותם, האבות תיקנו האפשרות... [סוף קלטת]

[הפסקה בהקלטה]

...וצריך להבין את הכוונה של הדעה הראשונה: "תפילות אבות תקנום", ושל הדעה השנייה: "תפילות כנגד תמידין תקנום".

אז קודם כל ההגדרה הראשונה[25]

"תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית"

אני אקרא את הסוגיה ואחר כך נחזור על המידות של כל אבות ואבות.

"אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר"

ותפילת שחרית היא בבוקר כמובן, ואח"כ יש הלכה מדויקת מתי זה מתחיל ומתי זה מסתיים

"אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה,"

דהיינו, הפירוש של הפסוק הוא עכשיו ככה: וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר <u>התפלל</u> שם. מאיפה אנחנו לומדים ש-"אשר עמד שם" זה התפלל שם, ואין עמידה אלא תפילה? מפסוק אחר:

"שנאמר (תהלים ק"ו) ויעמד פינחס ויפלל;"

פה יש לנו דוגמא של לימוד, תלמודי, של הגמרא. להבין את המשמעות העמוקה, הפנימית, האמיתית של המילים. אנחנו צריכים ללמוד את זה מכיוון שיש הרבה הרבה זמן מזמן המקרא עד זמנינו אנו. ולזכור שהעמידה זה התפילה, ולזכור שאברהם שייך למידת הבוקר. הקשר בין אברהם לתפילת שחרית דרך פסוק שאומר "וישכם אברהם בבוקר". אברהם היה רגיל לתפקד בבוקר. ואנחנו מוצאים פסוק אחד שאומר, ברמז, שהיה רגיל לעמוד בבוקר, ועמידה זה תפילה. אז מכל זה, הגמרא לומדת, ומלמדת לנו שאברהם תיקן תפילת שחרית. אני מקווה שזה כבר קצת יותר ברור, כי הקשר ההגיוני בין כל הנתונים של הלימוד פה הוא רחוק מאד, כן? הגמרא אומרת... תפסתם את השאלה כן? אני חוזר על הסוגיה:

"אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם,"

אין שום רמז שאברהם תיקן תפילת שחרית מכיוון ש"וישכם אברהם בבוקר וכו'". ולכן מיד הגמרא מסבירה:

תפילה כעמידה במשפט

"ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ו) ויעמד פינחס ויפלל;"

אז, למדנו כבר בשיעור הקודם: אנחנו במצב של עמידה בתפילה, מכיוון שהתפילה זה משפט. צריך דיון. צריך לתת דין - האם אני זוכה [ב]מה שאני מבקש. צריך משפט. ולכן מי שמתפלל נמצא במצב של בעל דין. לפני בית הדין. זה ברור? למדנו את זה כבר. אז עכשיו זה קצת יותר ברור ש"אין עמידה אלא תפילה". אין עמידה אלא תפילה, פה בפסוק הזה, "ויעמוד פנחס ויפלל", צריך להיות בעמידה כדי להתפלל. למה? מכיוון שדווקא להתפלל מביא את המצב של דין מכיוון שזה בקשת צרכים ואני יכול לקבל רק אם אני זוכה בזה. ולכן צריך משפט. ולכן תפילה זה עמידה. עמידה במובן הכללי זה - עמידה לפני בית הדין, במצב הזה, זה פרט מהמצבים של העמידה לפני בית דין. עמידה לפני בית דין כדי לדעת אם יש מספיק זכות כדי לבקש מה שאני צריך לבקש.

משמעותו של הזמן בתפילה

אז נשאר לנו להסביר, ופה נסביר הנושא של הערב, להסביר את הקשר בין אברהם והבוקר.

אז אני חוזר בקצרה: אני יודעים שהאבות הם צדיקים של מידות מיוחדות. ואברהם הוא הצדיק של מידת החסד. יצחק זה הצדיק של מידת הדין, ויעקב זה הצדיק של מידת הרחמים. זה למדנו במקום אחר. זה ברור לכולם כן? זה..אנחנו רגילים לזה. אז מה שצריך להבין עכשיו, שמקומו של החסד בזמן - זה הבוקר. מקומו של הדין בזמן - זה הצהריים, של מידת הדין, גבורה. מקומו של מידת הרחמים זה לפנות ערב, הערב. אע"פ שזה נאמר ליצחק, אבל אני מתכוון לבין הערביים.

ולכן, מכיוון שאברהם הוא הצדיק של מידת החסד - אז הוא רגיל להתפלל בבוקר. כי זה זמנו, זה עולמו, זה שייך לו. הוא מתפלל דרך הפנים של מידת החסד. ופנים של מידת החסד מתגלים בבוקר. ולכן זה מקום, זמן, ומקום של התפילה של אברהם. מכיוון שבדר"כ אברהם הוא איש הבוקר.

לכן מיד הגמרא מביאה: "וישכם אברהם בבוקר". זה לא סתם. זה סימן שאברהם היה רגיל להיות באותו מצב של הפסוק "וישכם אברהם בבוקר". כאילו זה אותו דבר. השכמה - אברהם - בוקר, זה אותו דבר. זה מובן? טוב. אז נמשיך:

> "וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ו) ויעמד פינחס ויפלל;"

זה ברור - אברהם תיקן תפילת שחרית. באיזה מובן? אברהם תיקן את הזכות, הרשות, להתפלל תפילת שחרית - כי הכוונה, האווירה, העולם של תפילת שחרית זה של מידת החסד. ולכן מכיוון שהיה הצדיק של מידת החסד היה בכוחו... ל.. איך אומרים? לא לתקן.. זה במילה פה...

קהל: לקבוע

מניטו: לקבוע[26] להתקין את הזכות של תפילת שחרית.

זה כבר ראינו, אם אני זוכר בשיעור הקודם. ולכן, מי שצריך להתפלל, מי שנמצא במצב של רצון להתפלל כדי לבקש דרך מידת החסד - הוא רשאי להתפלל מכיוון שאברהם תיקן את אותה האפשרות, אבל בתנאי: שהוא נמצא באותו מצב של אברהם. ולכן אנחנו מתפללים קודם כל ל"אלוקי אברהם.. אלוקי יצחק ואלוקי יעקב", קודם כל לאלוקי אברהם. אם אני נמצא באותו מצב שאברהם זכה בו כדי להתפלל תפילת שחרית - אני יכול להתפלל תפילת שחרית.

ולכן כשאני מתפלל אני לא מתחיל להתפלל בפני בורא עולם, כי שבפני בורא עולם אין לי שום זכות. כי בעולם הבורא שם כל מה שצריך לעובדה ולשומרה. זה ברור כן? אלא אם כן אני נמצא במצב של אברהם שהוא צריך את הברכה של מידת החסד - אז אני רשאי לבקש מאלוקי אברהם מה שצריך לבקש דרך מידת החסד. וזה נקרא תפילת שחרית.

אתם רואים שבשורש, במקור, מה שהגמרא מגלה לנו פה זה רחוק מאד מהכוח של הכוונות שלנו. אבל זה לימוד שמגלה לנו במה מדובר בעבודה של התפילות.

עד כאן ולא גמרנו עם האבות, אנחנו בהגדרה הראשונה של המושג תפילה: רשות להתפלל. אח"כ נגיע למושג השני: מצווה להתפלל. משהו אחר לגמרי.

כשאני אומר רשות, זה לא במובן, למשל: תפילת ערבית רשות או חובה. זה לא במובן הזה, אם יש חובה או לא מבחינת המצווה להתפלל. אלא האפשרות, רשות במובן של - הזכות להתפלל. זה אנחנו מקבלים מזכות האבות. אז אפשר להמשיך? עכשיו זה מספיק ברור?

"יצחק תקן תפלת מנחה - שנאמר (בראשית כ"ד) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב,"

ויש לכם את כל המקורו, של הפסוקים. אז אפשר מצד אחר ללמוד את הפסוקים במקור שלהם כדי לחזור על הפרק השלם של אותו פסוק ולהבין קצת יותר עמוק, כן?

"ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב,"

כשחיכה לרבקה. אתם זוכרים את הפרק. אז מאותו סיפור אנחנו לומדים שיצחק היה רגיל להתפלל תפילת מנחה. זה ברור? היה רגיל להתפלל לפנות ערב. למה? מכיוון שיצחק היה הצדיק של מידת הדין, והמקום והזמן של התפילה צדיק של מידת הדין זה מה שאנחנו קוראים מנחה, לפנות ערב, אחרי הצהריים. אחר כך יש לימוד מדויק מה הזמן המדויק של מידת החסד, תפילת שחרית, מה הזמן המדויק של תפילת מנחה, מידת הגבורה, וכן הלאה.

השוני בחוויה של המידות בין עולמנו לבין תקופת ההתגלות

זה מגלה לנו את הכוונה של החכמה של התלמוד. זה מובן? יש תוכן משמעותי לפי המשמעות המדויקת של כל מילה ומילה, דהיינו של כל מצב ומצב, של כל עניין ועניין. כל זה רחוק מאיתנו דרך כל כך זמן[27] שעברנו מימי האבות. אבל בימי האבות זה היה מובן מאליו. זה ברור כן? כשאברהם היה פוגש את יצחק, כשיצחק היה פוגש את אברהם, המצב היה שהבוקר היה פוגש את הצהריים. האדם של הבוקר היה פוגש האדם של הצהריים. הצדיק של מידת החסד היה פוגש את הצדיק של מידת הדין. כל זה היה מציאותי-מיידי. אצלנו זה עובד דרך מושגים, דרך הגדרות, דרך...משהו שכלי. אבל זה לא שכלי. זה מציאותי. וזה האווירה והעולם של התלמוד. חכמי התלמוד מדברים בתוכן הדברים ולא בצורה החיצונית של הדברים. זה לא עניין של היגיון של מילים. זה עניין של קשר בין מצבים מציאותיים משמעותיים שאבדנו את זה.

לא פעם, (לא כולם ברוך ה' כן? אבל לרוב) לא פעם לפי כמה נושאים למדנו את העבריות של הזהות העברית. וצריך לחזור אל העבריות של הזהות העברית. אבל אתם רואים שיש תוכן חשוב מאד. מימדים של חוויות שנאבדו ממנו [לנו]. כל פעם שאנחנו קוראים, לומדים, חושבים, על אברהם יצחק ויעקב, זה נאבד ממנו. אברהם צדיק, יצחק צדיק, יעקב צדיק, יודעים כמה פרטים על סיפור חייהם. אבל לא זוכרים את מה שחכמת התלמוד יודעת. לא רק יודעת, משתמשת בזה. הזהות המיוחדת של אברהם. הזהות המיוחדת של יצחק, וכן הלאה. בוקר-צהריים, חסד-דין. אני יכול לחזור על זה מאה פעמים בצורות שונות. אבל צריך לגלות את זה. זה דוגמא של העבריות של העם העברי. כן? זה מובן? טוב. אז נמשיך קצת.

ופה שוב, אין שיחה אלא תפילה. צריך להתרגל ללשון של התלמוד. קודם כל אמרו: "אין עמידה אלא תפילה". ואח"כ אמרו: "אין שיחה אלא תפילה". אין סתירה כן? זה ביטוי תלמודי. זאת אומרת - פה במצב הזה, העמידה, אשר עמד שם, אין עמידה הזו אלא תפילה. פה אין שיחה זו אלא תפילה. ברור ששיחה זה משהו אחר מתפילה. שיחה זה שיחה. אבל השיחה של יצחק הייתה תפילה. עמידה זה עמידה. אבל העמידה של אברהם הייתה תפילה. זה מובן?

קהל: מה הסיבה שאצל אברהם נאמר דווקא עמידה ואצל יצחק דווקא שיחה?

מניטו: קצת יותר בקול רם?

קהל: [כנ"ל]?

מניטו: יפה. זה שאלה במקומה. זאת אומרת, סופסוף אנחנו נלמד שתפילה זה גם עמידה, גם שיחה וגם פגיעה (אצל יעקב). אבל הצד המיוחד של אברהם זה היה עמידה. הצד המיוחד של יצחק זה היה שיחה, והצד המיוחד של יעקב זה היה פגיעה

עכשיו אני רוצה לומר שצריך לגלות את המציאות הקונקרטית הריאלית, איך נאמר בעברית? המציאותית של כל אחד ואחד מהאבות. שוב - זה עמוק מאד מסתם הגדרה שכלית של המילים. זה מה שנאמר בדברי חכמים שאומרים ברמיזה. זה רומז לזה. וזה ידוע להם כי אצל יצחק - כשאומרים שיצחק שוחח, אצל יצחק זה תפילה. אבל מכיוון שצריך הוכחה לתלמידים, כי זה לימוד בין החכמים ותלמידיהם, הגמרא, אז מכיוון שצריך הוכחה וצריך גם כן אחיזה לזיכרון, אז מביאים פסוק. מה זה מביאים פסוק? מביאים איזה רמז, מין חכמת העם העברי שהיה מדבר ככה, שהיה יודע שזה ככה. זה מובן? טוב.

> ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ב) תפלה לעני כי - יעטף ולפני ה' ישפך שיחו,"

פה הפשט הוא ברור מאד. תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו. איזו שיחה? השיחה של התפילה שלו. אבל כל התפילה נקראת שיחה.

אני נזכר, איזה סוגיה שלמדנו לפני הרבה זמן, אני לא יודע אם פה, למדנו כבר. יש גמרא שאומרת על פסוק "כי האדם לעמל יולד"[28]. יש, אני לא זכור בדיוק את המקור, אבל בדר"כ זה יספיק.[29]

הגמרא מגדי...[שואלת] איזה עמל? אז השאלה הראשונה היא האם זה עמל של מעשה או עמל של פה. מביאים פסוקים(חבל שלא הכנתי את זה, אבל תזכיר לי שבפעם הבאה נלמד את המקור, אבל הרעיון הוא חשוב). השאלה השנייה, אח"כ שמוכיח "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך" אח"כ שהגמרא מוכיחה שזה לעמל פה, אז שאלה אחרת: "ואיני יודע אם זה לעמל שיחה או לעמל תורה". והפרי צדיק מגדיר שמה את השאלה: עמל שיחה כי שיחה זה תפילה. אם זה התפילה או התורה. הבנתם את הרעיון? זאת אומרת שהעמל האמיתי המכובד של האדם זה עמל פה. אבל ברור כי בסגנון של אותה שאלה - האם זה שיחה או תפילה, ברור שזו לא סתם שיחה. אלא זו שיחה מיוחדת, שאלה שיש לה צד של קדושה - ווזה התפילה. זה אותו מובן פה:

> "תפלה לעני כי - יעטף ולפני ה' ישפך שיחו,"

ואחר כך בשיעורים הבאים נראה את החשיבות של אותו פסוק בסדר של הברכות של השמונה עשרה. קודם כל יעטוף, ואחר כך ישפוך שיחו - תפילתו ממש, בקשתו ממש, נראה את זה באיזה מקור במסכת עבודה זרה אח"כ בעוד חודש.

> "יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר (בראשית כ"ח) ויפגע במקום וילן שם,"

אז הגמרא לומדת מהפסוק "ויפגע במקום וילן שם" - שהתפלל. "ויפגע" – התפלל. לפי הפשט, ויפגע במקום, זה היה בדרך, (אתם זוכרים את הפרק, כן?) והוא התעכב בבית אל, ויפגע במקום, כשהגיע לבית אל החליט להתפלל. זה המדרש הרגיל. אז פה לפי הגמרא - הלשון "ויפגע", משמעותו ויתפלל.

זה מובן? טוב. "ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש" - וזה הזמן של תפילת ערבית. יש מחלוקת בין המפרשים על הפסוק: אם זה היה תפילת מנחה שהתפלל יעקב, או תפילת ערבית. זה שייך למקור אחר שנלמד אחר כך, אם תפילת ערבית חובה או רשות, זה עניין אחר לגמרי.

אבל פה ההנחה היא שזה תפילת ערבית:

> "שנאמר (בראשית כ"ח) ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר (ירמיהו ז') ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי."

פה שוב, לשון נופל על לשון, ואנחנו לומדים מצב ש-מה שאנחנו קוראים בדר"כ תפילה, שצריך להיות או: בצד אחד עמידה, בצד שני שיחה, בצד שלישי פגיעה. אבל צד זה שייך לאברהם מכיוון שהוא - תפילתו של שחרית, צד זה ליצחק - תפילת מנחה, וצד זה של יעקב - תפילת ערבית.

סיכום הדעה השנייה: תפילות אבות תיקנום

אפשר לקצר את כל הלימוד הזה, למשפט אחד. הגענו לנקודה הראשונה, מה אנחנו לומדים? בסיפור חייהם של האבות אנחנו מגלים שהם תיקנו לנו, או התקינו לנו, את הזכות להתפלל את אותם התפילות שאנו מכירים: אחת בשחרית, אחת במנחה, ואחת בערבית. בבחינת הזכות להתפלל.

אולי נוסיף עוד כמה הסברים.

ההשגחה של המשפט של הבורא על הבריאה במצב ששייך לנושא שלנו, יש מצבים שאולי יש צורך לבקש משהו. אז הקשר בין ההשגחה והבריאה הוא לפי שלושה קווים:

1. קו החסד, זכותו זה אברהם.
2. קו הדין, זכותו זה יצחק.
3. קו הרחמים, זכותו זה יעקב.

ולכן יש אפשרות להתפלל או להתפלל דרך קו החסד, או דרך קו הדין או דרך קו הרחמים. זה מובן? כן? והזכות הזה - קנינו אותו מזכות האבות. שהם שמו בעולם את הכלים של זה. לפני האבות לא הייתה שום אפשרות. אלא - זכות מיוחד בבחינת נס לגמרי, פעם לפעם שאחד מהצדיקים של הדורות הקודמים היה צריך להתפלל - התפלל" אבל המקרא אינו רומז על זה. מכיוון שזה לא היה תיקון. כפי מה שאומרת הגמרא.

בסוף הסוגיה.. אח"כ, יש שקלא וטריא בסוגיה, נעבור את כל זה, הנה המסקנה של הסוגיה בסוף[30]:

> "אמר לך רבי יוסי ברבי חנינא: לעולם אימא לך מכל מקום, צריך לומר: תפלות אבות תקנום, ואסמכינהו רבנן אקרבנות."

התפילות - זה האבות שתיקנו אותם. אבל רבנן, זה חכמי אנשי כנה"ג, סמכו צורת התפילות כנגד הקרבן. כדי לתת לתפילה את התוקף של הכוח של הקרבן.

הנה הסוגיה. עכשיו אם יש לכם שאלות על אותו מקור, ואח"כ נתקדם בלימוד מה שלמדנו בעיקר זה שאין מחלוקת בין 2 הדעות.

אהה.. רק דקה. הקושי בלימוד הזה שאנחנו לומדים משבוע לשבוע. וזה היה צריך[31] להזכיר כמה דברים שכבר למדנו בשיעור הקודם. אבל בקצרה. אבל אני רוצה להיות בטוח לכולכם, אם זה ברור. אם זה לא ברור - ניקח כל שאלה ושאלה כדי ללבן את זה. כן, אז?

קהל: לכאורה עמידה במשפט זה יותר מתאים ליצחק.

מניטו: כן. גם זה למדנו בשיעור הקודם. אולי תסביר קצת יותר את השאלה שלך. אני חושב שהבנתי, אבל תסביר קצת יותר.

קהל: שהגדרנו את התפילה כעמידה מפני שעומדים מול הבורא, במשפט, ואז להתפלל זה פעל של פ.ל.ו.ל של בית הדין במשפט.

מניטו: כן

קהל: ויצחק הוא, ראינו עכשיו שהוא [הצדיק] של מידת הדין.

מניטו: אה, כן. טוב. אני מבין. במשפט, באותו בית דין יש... אבל זה רק כדי להבין. כן? זה לסבר את האוזן. לאמתו של דבר זה ככה, אבל נלמד מבחינת הסבר:

אותו בית דין של התפילה, יש שלושה דיינים: דיין אחד – שהוא מידת החסד. דיין שני – שהוא מידת הדין, הגבורה. ודיין שלישי המכריע - שהוא מידת הרחמים. זה ברור? ויש לכל הדיינים האלו של הבית דין של התפילה שמות בקבלה, אבל אסור להשתמש בשמות האלו. זה מובן?

אתם ראיתם יהודי מתפלל - כשגמר להתפלל אז הוא משתחווה שלושה פעמים: מצד זה ומצד זה. אתם זוכרים את זה כן? ולכל זה יש משמעות. זה אותו עניין. ולכן הבית דין הזה, בבוקר - הוא תחת ההשפעה של מידת החסד. בצהריים - תחת ההשפעה של מידת הדין. וכן הלאה. ולכן הצדיק של מידת החסד – כוחו בבוקר. הצדיק[32] של מידת הגבורה כוחו בצהריים וכן הלאה. זה מובן? טוב.

קהל: רגע אם נלמד...

מניטו: לא. אהה... אה... אני מפחד, שאחרי הלימוד הזה, תראו את התפילה כדבר כל כך גדול וחשוב ש... תפחדו להתפלל. ולכן הכלל הוא שאסור... איך אומרים? להראות את עצמו כאילו [הוא] מתפלל בכוונות. כן? אתם יודעים שזה אסור. צריך להתפלל בכוונה, לא בכוונות. כי רק מי שבקיא בכוונות מתפלל בכוונות[33]. אז טוב ששאלתם שאלה שלא שאלתם, אבל אני שמעתי אותה... זה ברור כן? אסור לחשוב על כל זה בשעת התפילה. זה לימוד. רק מי שבקיא בכוונות יודע איך לכוון את הכוונה. זה ברור כן? טוב. אז היתה שאלה איפה? פה?

עוד ביאור על ההבדלים בין שתי סוגי התפילות

קהל: כן. שאלתי היא: כשרבנן, חכמים, אמרו בסוף הסוגיה, שהסמיכו קרבנות, אבל לעולם...

מניטו: לא לא. תראה בדיוק. ואסמכינהו. אני אומר את זה בעברית: וסמכו אותם, התפילות, רבנן - על הקרבנות.

קהל: אז מה כוונתם בדיוק?

מניטו: זה להסביר מה שאומרת...

קהל: ראייה כללית, או...

מניטו: לא. זה מה שאומרת הגמרא: "תפילות כנגד קרבנות תקנום". המילה "תקנום", בדעה הראשונה יש לה משמעות מיוחדת: תקנו את האפשרות, את הזכות להתפלל. והמילה "תקנום" בדעה השנייה: תקנו את הצורה של אותה תפילה שחרית מנחה וערבית כנגד הקרבן של שחרית, הקרבן של בין הערביים, ויתר ה...

קהל: אבל בקשר לדעה הראשונה, זה תוספת? או זה שינוי?

תשובה: לא הבנתי את השאלה. תוספת על מה?

קהל: למשל, אמרנו שהרשות להתפלל באה מהאבות. כרשות.

מניטו: האפשרות, כן?

קהל: כן. כרשות, ובהתחלה הייתה רשות פרטית. לכל אחד. אחר כך הקרבנות באו כרשות כללית. האם...

מניטו: לא לא. לא לא. קרבנות זה חובה. זה עבודה שהיא מצווה שהיא חובה. ולכן תזכרו מה שלמדנו בשיעור הקודם:

אנחנו רגילים לתפילה בבית הכנסת שנקראת "עבודה שבלב". ויש מצווה להתפלל - מכיוון שאין לנו קרבנות, אז התפילה באה כעבודה, אני אמרתי הרבה פעמים בשיעור הקודם: לא במקום, אלא - כאילו במקום הקרבנות. אז שוב, מה שצריך לזכור, אולי זה היה יותר מדי מהר: כל עוד שבית המקדש היה קיים, היו מביאים קרבנות. זו הייתה העבודה של התורה, העבודה של עם ישראל לפי התורה.

חוץ מזה הייתה רשות, זכות, לכל אחד שצריך ושזוֹכֶה, להתפלל ולבקש צרכיו בלשון שהוא רוצה בלי שום טקס מיוחד ובזמן שהוא רוצה. מכיוון שאנחנו לא חיים בזמן בית ראשון ואפילו בית שני, שכחנו את זה. המצב היה כזה: העבודה לא הייתה התפילה בבית הכנסת. העבודה זה היה הקרבנות בבית המקדש. היו בתי כנסיות והעבודה בבתי כנסיות זה לא היה התפילה, זה היה המעמדות. זה עוד עבודה אחרת אולי שמעתם על זה. בשעת הקרבן, בבתי כנסת היו טקסים מיוחדים: המעמדות. אנשי מעשה, חסידים במובן האטימולוגי של המילה, ממשיכים באותה עבודה של המעמדות. זה עניין אחר מהתפילות שאנחנו מכירים. אחרי חורבן ביהמ"ק, אנשי כנה"ג תיקנו את התפילות כפי שאנחנו מכירים אותם, בעיקר השמונה עשרה, כנגד העבודה של הקרבנות שנפסקה. זה מובן? זהו.

אז עכשיו, בזמן שאחרי חורבן המקדש - חוץ מהתפילה שהיא מצווה, עבודה של שמונה עשרה בבית הכנסת, וכל מה שקשור לשמונה עשרה - זה קשור לשמונה עשרה. עיקר התפילה זה השמונה עשרה. "העמידה" - לפי הנוסח הספרדי.

כיצד מתפללים תפילה פרטית היום

אז חוץ מזה, יש באופן עקרוני לכל אחד ואחד רשות, זכות, להתפלל, כדי לבקש מה שצריך לבקש ממקור הברכות. באופן עקרוני. אבל מכיוון שאין לנו החכמה הדרושה כדי לדעת איך לבקש, אז תיקנו חכמים, שבתוך הברכות של שמונה עשרה, רק בכוונה ולא במילים, כל אחד חושב על מה ש[הוא] צריך לו.

זאת אומרת: גם הרשות הזאת להתפלל, בבחינת יחיד, בלי שום טקס. לא של זמן, לא של צורה, ואפילו לא של לשון! בכל לשון שאתה שומע, כן? מכיוון שאנחנו לא יודעים איך לדבר למקור הברכות, אז תיקנו לנו ברכות שאפשר בבחינת כוונה לחשוב על מה שכל אחד צריך לחשוב כדי שאומר את התפילה של הציבור שהיא מצווה. למשל, בברכת חולים, "רופא חולי עמו ישראל", אם יש לו חלילה וחס חולה במשפחה - הוא חושב על החולה שלו, אבל רק במחשבה. הוא לא אומר כלום. מכיוון שהוא לא יודע.. צריך להיות נביא כדי לדעת לדבר לפני הבורא. הוא לא יודע מה לבקש, איך לבקש. אולי זה מסוכן! כן? אולי מה שאני רוצה בתום לבב לבקש זה מסוכן לי. אני לא יודע! זה מובן? ולכן מי שיש לו צורך, אמיתי, לבקש משהו -

צריך ללכת אצל מומחה. למשל ר' חנינא בן דוסא, בזמן בתלמוד, כן? היה אחד כזה. הוא היה יודע. אז הולכים אצל ר' חנינא בן דוסא ואומרים לו: "הנה מה קורה לי? תבקש בשבילי". והוא מיד עונה. וזה סגור וזה פתוח. הוא יודע, כן? זה מובן?

רק נביא יודע איך להתפלל

אז פה זה המקום לזכור את זה: מתפלל ונביא - זה אותו דבר. כי הנבואה זה הדיבור מהבורא לבריאה. התפילה זה אותו דיבור מהבריאה לבורא. רק מי שמסוגל להיות נביא, הוא מסוגל להיות מתפלל. ולכן הגמרא אומרת באופן מפורש. ושוב [ב]אחד מהשיעורים נראה את זה בגמרא עצמה: אנשי כנה"ג תיקנו את התפילות. והגמרא אומרת: "ובתוכם הנביאים האחרונים". צריך להיות נביא כדי לדעת איך לנסח תפילה. זה ברור?

לימוד התפילה הוא הכי קשה

ולכן, וזה ידוע: לימוד התפילה זה הלימוד הכי קשה מכל הלימודים. פעם למדנו את זה, את המדרגות של הלימוד. יותר קל זה התלמוד. קצת יותר קשה זה התנ"ך. וקצת יותר קשה זה התפילה. "קצת" זה עולם כן...?

התלמוד זה ברור, כן? אם יש רב שמלמד. מקרא - זה משהו... עולם... קדום מאד. מקרא - זה תקופת המקרא. תלמוד - זו תקופת התלמוד. זה קרוב אלינו. ולימוד התפילה זה לימוד קשה מאד. ולכן אנחנו לומדים רק פשט של הפשט של הפשט של הפשט. ניחשתם שיש בכל העניינים האלו, עומק עמוק מאד. מה זה עניין של אברהם, שחרית, בוקר, חסד, עמידה... טוב, זה עולם ומלואו. זה ברור כן?

הגבלות על תפילה פרטית

ולכן, זה מזמן כבר, מזמן, אסרו התפילה של היחיד, חוץ מהתפילה של הציבור. אלא אם כן זה כוונה בתוך התפילה של הציבור. ברור?

[אפשר] ללכת אצל חסיד, שיש לו כרטיס כניסה למעלה. וזה נמצא. זה נדיר אבל זה נמצא. וצריך לשלם לו. למה?

קהל:...

מניטו: (לא לא. אני לא מתכוון למה שקורה שמה בדרום). למה? מכיוון כשהחסיד הזה בא ושואל, ומבקש, אז אומרים לו למעלה: "מה אכפת לך?"[34]. לא לא. זה רציני מאד! כן? "עם הכסף הזה אני עושה צדקה, מצוות ומעשים טובים". כן?

קברות צדיקים

קהל: קברות צדיקים, ללכת לקברות צדיקים, איך זה מתקשר לנושא? לבקש? מה...?

מניטו: נכון.

קהל: מה..?

מניטו: זאת אומרת, יש רשות לזה. אבל... זה קשור למה שאנחנו אומרים: "שומע תפילה".

הקשר בין כל אחד ואחד והקב"ה זה דבר פנימי, ששייך לכל אחד ואחד. אז אף אחד לא יודע את הזכות של מי, איך זה פועל, איך זה מתפקד, כן? ודרך כוונה של אותו צדיק שנקבר פה וכן הלאה, אז יש כוונה מסוימת מיוחדת. אבל אסור להתפלל לצדיק! זה ברור, כן? זה אסור לגמרי. זה עבודה זרה. לא מתפללים לצדיק. אלא מתפללים לבורא, בזכותו, דרך זכותו של אותו צדיק. וכל אחד והכוונות שלו, והתמימות שלו והאמיתות שלו.

הצדיקים מפחדים להתפלל

אני רוצה להסביר את זה לפני שנמשיך. רמזתי בשיעור הקודם על מה שאומר הפרי צדיק שצדיקים אמיתיים לא רוצים להתפלל. ולכן הם חסרי כל כדי להכריח אותם להתפלל[35]. מכיוון, כשצדיק מתפלל - זה רצונו של הקב"ה, כי הוא הצדיק. אז כשצדיק מתפלל הקב"ה שומע את רצונו שלו! ולכן תפילת הצדיק מתקבלת. והוא רוצה שהצדיק יתפלל. אבל הצדיק לא רוצה להתפלל. למה? כפי שהסברנו מקודם. הצדיק יודע שהכל בסדר בעולם. הוא יודע איך לנהוג[36] את עולמו. מה זאת אומרת? אני חוזר על זה: מישהו בא עם החוצפה שלו ואומר לבורא: תשמע, השמיים (״ואתה תשמע השמיים״, זה פסוק), תשמע אני חושב שהמצב של העולם הוא לא בסדר. זה... איזה מין... צריך להיות נביא כדי לדעת דברים כאלו. כן? לכן צדיקים אמיתיים מפחדים מזה. ונלמד כמה מקורות שמי שמתפלל כמו[37] קורא קריאת שמע כוונתו צריכה להיות לשמיים, לא בשבילו. להי' לבדו. יהי רצון מלפניך. בשבילך. ״לא לנו ה' לא לנו״. זה הפסוק ש... והדברים רחבים מאד.

ולכן כדי לברר אם יש זכות לקבל, צריך משפט. אבל זה לא אומר - כי המשפט זה לפי הדין הקשה. משפט זה משפט. זה... זה.. לא לפחד מהמשפט! לא..טוב, אומרים ״לא לפחד כלל״. אבל זה לא העניין. לא רק לפחד. להיות גם שמח. מכיוון שאנחנו בפני בית דין של מעלה שהוא בית דין של אמת. אם יש מספיק זכות... אבל היוזמה היא בידי האדם.

כי סופסוף, מה אנחנו מבקשים? אנחנו מבקשים באותה תפילה שנקראת ״עמידה״, שנקראת ״שמונה עשרה״, כי יש עוד סוגים של תפילות הרבה - למשל: ״ואתחנן אל ה' ״. תראו מה אומר רש״י על זה. זה תפילה שהיא תחינה. זאת אומרת, לא לפי הזכות. ״מתנת חינם״ אומר רש״י[38].

משה רבינו היה יכול לסמוך על זכוּתָן[39]. הוא לא רצה. הוא ביקש מתנת חינם. ״ואתחנן״. זה לא ״ואתפלל״. זה סוג אחר של תפילה.

עכשיו אנחנו לומדים מה זה תפילה, במובן של תפילה – אם יש זכות אני מקבל, אם אין זכות אני לא מקבל. ולכן אמרתי ״שומע תפילה״ זה לא אומר שהוא עונה מיד לכל תפילה. הוא שומע. כשיהיה מספיק זכות - אז כל מה שהיה בדברי התפילות הקודמות - אנחנו מקבלים בבת אחת.

כיצד התפילה פועלת

טוב. אז העניין הוא ככה: ש...מה שאנחנו מבקשים זה שכר המצוות. אבל אנחנו יודעים ש״שכר מצווה בהאי עלמא ליכא״[40].

לכן, שוב - זה קשה להתפלל. מה זאת אומרת ״אם אני זוכה״? אם אתה זוכה במה? בשכר מצוותך? זה בעולם הבא, לא בעולם הזה, כן? אבל הרשות בידי האדם, להחליט, אם הוא צריך את חלק מאותו שכר בעולם הזה. לכן הוא צריך לקחת את היוזמה להתפלל. ולכן

זה..הרשות היא בידו. אתה רוצה בעולם הזה, מה ששייך לעולם הבא? - תחליט.

הסכנה שבתפילה

כל זה אני אומר, כדי להסביר שמסוכן מאד להתפלל בלי לדעת מה לבקש. אם מה שאני מבקש זה טוב בשבילי או לא. לפי דעתי הקצרה - אני חושב שבאמת צריך לי שבאמת זה טוב לי. אולי זה מסוכן?!

ואני רוצה להזכיר פה סיפור שיש בגמרא. (שכחתי את השמות אבל תעזרו לי). חכם אחד שהיה עני מאד, אולי זה היה ר' חנינא בן דוסא עצמו. סופסוף אשתו, ביקשה שיתפלל כדי לקנות מה שצריך לשבת, כן? אז סופסוף התפלל. אתם זוכרים מי היה הרב הזה?

קהל [הרב שרקי]: ר' חנינא בן דוסא

מניטו: ר' חנינא בן דוסא, כן. שהיה מתפרנס משום אחד מערב שבת לערב שבת. אז סופסוף התפלל וכשקם בבוקר אחרי הלילה מצא רגל של שולחן בזהב בחדר שלו. אבל [ו]פחד מזה, זה מין נס כזה, ואמר לאשתו: נחכה עד מחר בבוקר. אז בלילה חלם שהיה בגן עדן, עם שאר החכמים, וכל שאר החכמים היו שולחנות עם ארבע רְגָלִים ועל השולחן של ר' חנינא בן דוסא היה רק שלושה רְגָלִים. (טוב. זה לא סתם שלושה רגלים, אבל שלושה רגלים). אז הוא הבין שמה שהוא מקבל בעולם הזה - הוא רשאי לבקש. אבל מה שהוא מקבל בעולם הזה - יחסר לו בעולם הבא. אז הוא שוב התפלל שהרגל יעלה, כן? והגמרא אמרה, אם אני זוכר היטב, שהנס השני היה יותר גדול מהנס הראשון[41].

טוב זה רק דוגמא כדי להבין את זה. ולכן ההלכה היא, וזה ברור, זה הלכה פסוקה, כן? או [אם] יש בכוחו לדעת באמת, [ה]נביא, איך להתפלל - רשות בידו. חוץ מהשמונה עשרה שהיא תפילת הציבור, שהיא חובה במקום הקרבנות.

[הפסקה בהקלטה]

...כשמתפללים תפילת הציבור בכוונה, רק בכוונה, רק במחשבה, חושבים על מה שצריך, והוא מחליט. זה מובן? זה מה שרציתי להראות.

רק דקה, זה היה... קודם כל. אני לא זוכר, אבל מי שאל, אתה?

לאדם שלא מתפלל – אין הרגשת חיסרון?

קהל: אתה אמרת, שלכאורה, כל מה שיש בעולם...

מניטו: בקול רם

מניטו: מה שיש בעולם מסודר ולכאורה אין חיסרון. דווקא נראה לנו שהגישה שלנו לעולם זה דווקא - עולם שהוא עומד להשתלם וגם אנחנו צריכים...

מניטו: כן. אבל, תשמע, אני חוזר על זה: אני לא אמרתי בדיוק מה שאתה שאלת: שאין חיסרון בעולם. אני אמרתי את זה ככה:

למי שמסתפק בחיים הטבעיים - אין מקום לתפילה. זה מובן? כן? מחוץ למתפללים, לקהל המתפללים - יש המון והמון בריות שאינן מתפללות! והם חיים בעולם! מכיוון שזה המצב של בריאה שמסתפקת במצב הטבעי של העולם. זה השורש של המילה הלועזית "פגאניזם": מי שחי כ-חלק מהטבע, אז הוא מסתפק במה שיש בטבע. וכל עולמו זה העולם הזה שלו. אבל קמו בני אדם שהרגישו באותו חיסרון, שלא הסתפקו בעולם הטבעי. שהם שייכים לעולם שֶלמעלה מהטבע. ומרגישים בזה. ולכן יש להם רשות לבקש את הברכות ששייכות לאותו רגש של חיסרון – אם יש להם זכות.

ושוב, זה פשט הגמרא: האבות, שהיה להם אותו הזכות, תיקנו לנו את האפשרות. מי לנו[42] את צאצאיהם. אנחנו אומרים, שוב, את התפילה לפני: "אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב", "אלוקינו ואלוקי אבותינו". מכיוון שאנחנו הבנים של אותם צדיקים, והם הורישו לנו את אותו צורך של אותן ברכות – אז בזה יש לנו זכות לבקש. ואם לא כן – אין לנו זכות לבקש. צריך להסתפק בחיים הטבעיים כמו הנחש. תפסת את ה...?

מי מרגיש, שהעולם הולך... דווקא: שהכל חסר, והעולם הולך להשתלם? מי מרגיש את זה? דווקא צאצאי האבות, פשוטו כמשמעו. והמתלווים אליהם, והמשתייכים אליהם מכיוון ששמעו אותה בשורה שיש דבר כזה בעולם. מאיפה?! מהאבות! והלאה.

קהל: הפגאני, שהוא מתפלל לאבן, מה הוא עושה?

מניטו: אני לא יודע את [ה]סידור [של] הפגאנים, אבל זה ברור ש – מה זה "פגאנים"? אין לו אפילו שום שייכות לאותו רגש של חיסרון מהעיקר, מעצם החיים האמיתיים, שהם לפי לשון החסידות: "הרוחניות". פגאני במובן הפשוט של המילה – הוא מסתפק בחיים הטבעיים של הטבע. וזה כל העולם החיצוני. כל העולם של בידור. של.. כל העולם ש.. יש בעולם מספיק הנאות ורק צריך להנות מההנאות של העולם! אנחנו חיים 4000 שנה אחרי הזמן שהתחיל העסק של הרגש הזה של - העולם חסר, שצריך ברכה. זה מתחיל באברהם: "והיה ברכה". זה שייך לנושא שלנו.

טוב, אז טוב ללכת ככה לאט לאט, כי אני מגלה שהדברים אינם כל כך מובנים מאליהם. אבל

אתם רואים שלחכמי התלמוד זה היה מובן. כן? ברור, כמה מילים. זה..

אה. רק שנייה. כן. מה אתה רוצה?

קהל: אתה מדבר כאן על מידות כלל ישראל... אתה לא מדבר על... שאנחנו נמצאים... אנחנו כלל של אנשים שכולנו צאצאים של אברהם יצחק ויעקב. בתוך המסגרת הזאת, החיסרון הזה נדמה לנו כיותר מיידי, ממה שבמסגרת ש...

מניטו: נו? אז? מה? מה, מהי השאלה?

קהל: במסגרת של עם ישראל בכללותו, שאתה נמצא כאן כרגע, זה משהו שכל הזמן מלמדים אותנו, זה דברי הנביאים, שאומרים שיש חיסרון כל יום. זה לא משהו שהוא חדש בשבילנו

מניטו: יפה. יפה. אז מה, מה השאלה?

קהל: שהגישה לתפילה לכאורה צריכה להיות...

מניטו: הגישה ל...?

קהל: הגישה לתפילה בכל אחד מאיתנו - היא משהו לא יוצא מן הכלל, אלא משהו שהוא הולך בעצמו עם החינוך היהודי הרגיל.

מניטו: זהו. במילים אחרות זה מה שאומרת הגמרא. תפילות – האבות שלנו תיקנום. זה מה שאומרת הגמרא. אולי לא הבנתי מה הכוונה שלך.

קהל: לכאורה אתה אומר, שבתוך כלל ישראל, צדיקים שבהם - מבינים מה זה תפילה. אבל כל יהודי...

מניטו: דווקא אמרתי את ההיפך: מכיוון שהצדיקים מבינים מה זה תפילה הם לא רוצים להתפלל. הצדיקים הגדולים כן? דווקא אמרתי להיפך. ולכן הם מוכרחים להתפלל, כדי להתפלל בשביל העולם. פעם אמרתי, אני לא זוכר אם בשיעור הקודם, זה מין תמונה כזו: שצדיק מתפלל עם מטרייה. כדי שהברכה תבוא. בשבילו, אבל תלך לאחרים.

מהיכן התחילה תחושת החיסרון

אם כן... סופסוף אין בעיה. מה שרציתי להסביר זה, ש: חוץ מתפילה ל"אלוקי אברהם יצחק ויעקב", ולא רק לפי המקרא, בהיסטוריה כפי שהייתה - אין דבר כזה בעולם, שאדם הרגיש צורך לבקש מהבורא מה שלא נמצא בטבע. זה חידוש של אבות ישראל. זה חידוש של הזהות העברית. זה חידוש של ישראל. ואח"כ – "שמועה שמענו", יש...יש הרבה גויים ששמעו את השמועה. יש אפשרות כזאת. אז הם עושים כאילו כן? זה ברור.

האסון של חורבן הבית

קהל: קרבנות באים בשביל אותו תפקיד?

מניטו: לא.

מניטו: קרבנות היו קודם אבל. כשהתפילות...

מניטו: ברור. התכלית, התפקיד של הקרבנות זה לכפר על החטאים. רק מי שהוא צדיק מְחֻטא - רשאי לבקש יותר ממה שיש לו. לכן צריך להתעלות [מ]על אותה מדרגה שלפני החטא, הודות הקרבן, דרך הקרבן - כדי לקבל רשות אחר כך להתפלל. ולכן האסון של חורבן

ביהמ"ק - שלא היו יכולים להתפלל! מכיוון שלא היו יכולים להקריב קורבנות.

החידוש של אנשי כנה"ג זה - לתקן את התפילות כקורבנות. ודרך התפילות כקורבנות – מבקשים. זה מובן?

קהל: אז איפה הכפרה? תיקנו את התפילה, אז איפה הכפרה?

מניטו: יפה. יפה. רק דקה. אם אני הבנתי את השאלה: איפה הצד של הכפרה שיש בתפילה כמצווה? בשמונה עשרה?

קהל: כן

מניטו: זה מתחיל במילה הראשונה. אז רק בסוגריים, כי זה היה נושא של שיעור... אחרי כמה שיעורים. אבל אפשר לקדם את זה ככה:

תפילה אריכתא

אנחנו מתחילים בפסוק אחד מהתהילים: "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". ואת זה תיקן ר' יוחנן, ובלשון הגמרא זה [נקרא] "כתפילה אריכתא". מאיפה אותה הגדרה שפסוק של תהילים זה תפילה? כן? אנחנו רגילים בזה! זה שייך לתפילה שלנו. כל תלמיד יודע ששמונה עשרה מתחיל ב-"ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". אבל זה סוגיה בגמרא. זה חידוש של הגמרא.

אני רוצה בקצרה לפי אותה שאלה להסביר את זה:

תראו את זה בפירושו של רש"י על אותו פסוק בפרק בתהילים. הפסוק אומר: "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". רש"י מסביר את זה ככה, אם אני לא טועה:

"מחול לי, ותן לי פתחון פה להגיד תהילתך"[43].

אתם רואים איזו הקבלה בין הפסוק, ופירושו של רש"י: "ה' שפתי תפתח" – מחול לי ותן לי פתחון פה. "ופי יגיד תהילתך" – להגיד תהילתך. מה רוצה רש"י? "ופי יגיד תהילתך" – זה להגיד תהילתך. ברור. "שפתי תפתח" – תן לי פתחון פה, רשות. כן? אז הוא מתרגם אדנ"י ב"מחול לי". זה מה שאני רוצה להסביר.

אותו פסוק נמצא בפרק שדוד המלך אומר שהוא לא ביכולת להביא קרבן. זה דומה מאד למצב שלנו: אין לנו ביהמ"ק, אנחנו לא יכולים להביא קורבנות. ובפסוק הסמוך, תקראו את הפרק, הוא אומר: "כִּי לֹא תַחְפֹּץ זֶבַח וְאֶתֵּנָה". הוא לא יכול להביא קרבן כדי לכפר על החטא שלו. מכיוון שהיה חטא במזיד – וחטא במזיד אף קרבן לא מכפר. אז הוא במצב שאין לו קורבנות. מה הוא אומר? "ה' שפתי תפתח". איך מתרגם רש"י? "מחול לי ותן לי פתחון פה". מחול לי - זה הכפרה. ולכן לפי רש"י, ואני רוצה להסביר את זה, לפי רש"י הכוונה של המילה אדנ"י זה כפרה. ברור?

אז היחיד, צריך לומר את הפסוק הזה כתפילה אריכתא, כדי לקבל רשות להיכנס בתפילה של הציבור. הציבור הוא צדיק כציבור. הוא יכול להתפלל. אבל היחיד- צריך להתכפר כדי להיכנס בתפילה של הציבור. זה מובן?

כי, זה כלל אחר, נלמד את זה אחר כך (לא גמרתי, ראיתי): אין ציבור חוטא. הציבור הוא צדיק. ולכן כוחה של תפילת הציבור הוא עדיף מכוחו של תפילת יחיד. זה מקרא ש... זה ידוע. ולכן אותו פסוק - זה היחיד שאומר את זה כדי להיכנס בתפילה של הציבור. וזה בלשון יחיד: "אד"ני שפתי תפתח". ופסוק זה כתוב אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד. ולא יקו"ק. אדונ"י שלי, אני,

פרטי. "שפתי תפתח, ופי יגיד תהילתך".

יש עוד פרט שאני רוצה להסביר. בנוסח הספרדי, בחזרה, החזן לא אומר: "ה' שפתי תפתח". הוא מתחיל ב: "ופי יגיד תהילתך". כי "אדנ"י שפתי תפתח" שייך לו כיחיד, לא כחזן. ולכן הוא לא חוזר על זה. הוא רק הוא מתחיל: "ופי יגיד...". חוץ מימים נוראים [שבהם] הוא אומר את זה בקול רם. זה עניין אחר.

ההבדל בין "אלוקי" לבין "אדנ"י"

אז אנחנו צריכים עכשיו להבין מה דעתו של רש"י כשאמר: אדנ"י מחול לי. ורק להבין את ההבדל בין המילה "אלוקי" והמילה "אדנ"י": שהוא, האלוק שלי - זה לא תלוי בי. ואלוקים זה מידת הדין. אלוקיי זה לא תלוי בי. אם אני חוטא, או אני לא חוטא - הוא אלוקיי. אם אני מכיר בו, או לא מכיר בו - הוא אלוקיי. זה לא תלוי בי. זה ברור.

ולכן אם אני במצב של חוטא, המשמעות של אלוקי זה - שופט. במשמעות של מידת הדין, מכיוון שאני חוטא. לכן, כשאני חוטא, אני במצב שאני לא מכיר בו. אני לא מקיים את תורתו. אני מקיים את תורתי. חטא – זה כאילו אין לי אלוק. זה ברור. אז אם אני אומר שוב – אדנ"י, שאני מכיר באדנותו עליי, הכוונה זה "מחול ליי". זה מובן?

ולכן, במצב של חטא, השם אדנ"י יוצא – ובא במקומו השם אלוקיי. אם אני שוב אומר - אדנ"י, הכוונה זה: מחול לי. חטאתי, מחול לי. זה הכפרה.

אז היחיד עובד דרך "תפילה אריכתא" שהיא כפרה כדי להיכנס בתפילה של הציבור (כנגד קורבנות תיקנום), שכוונתה – להיות הכפרה של הציבור. ודרך הכפרה של הציבור אפשר להתפלל[44].

סיכום סוגיית "תפילא אריכתא"

זה הסוגיה שלנו. תפילות – אבות תקנום. אלא, כל עוד ביהמ"ק היה קיים היה אפשר להתפלל אותם התפילות מכיוון שהיו הכפרות של הקורבן. אחרי חורבן ביהמ"ק – "כנגד תמידין תקנום". כדי שיהיה אפשר להתפלל דרך תפילה שהיא - העבודה (במקום קורבנות). עכשיו זה יותר ברור? זה פשוט. זה הפשט.

קהל: אני רוצה לשאול מההתחלה.

מניטו: מה?

קהל: אני רוצה לשאול מההתחלה, אז...

מניטו: טוב, היו עוד שאלות ונגיע. רק דקה. רק דקה. היתה שאלה פה. אתה, כן. אבל בקול רם, אני לא שומע.

תפילה פרטית והתבודדות

קהל: בסדר. לגבי התפילה שצריך לכוון רק בכוונה

מניטו: לגבי התפילה שצריך – מה?

קהל: לכוון בכוונה, אח"כ, בדברים שרוצים לעצמם

מניטו: רק במחשבה.

קהל: ולא להגיד אותם...

תשובה: מה?

קהל: ולא להגיד אותם בפה.

מניטו: כן.

קהל: מפתיע אותי לגבי מה שעושים הברסלבים. שהברסלבים כל הזמן עושים התבודדות, ופונים לקב"ה ישר, בלי...

מניטו: טוב תשמע. זה שייך להגדרה האחרת של התפילה: אישית, פרטית, שהיא רשות, לצדיקים, שיודעים. זה לא שייך לאותו נושא ש: בתפילה שהיא מצווה – יש לנו אפשרות לכוון. מכיוון שהם בנו חכמה שיש לברסלבים[45], כן? אבל צריך להבין שזה לא אומר שזה תפילות. זה לא אומר שזה בקשות. זה התבודדות. זה עניין אחר.

קהל: אבל...

מניטו: מכיוון שיש לכם איזה משמעות למילה: "תפילה": כל מה שהאדם אומר בפה שלו, כשהוא לפני הבורא, אתם מגדירים את זה כתפילה. שוב אני חוזר: תפילה זה רק <u>בקשת צרכים</u>. זה נקרא תפילה. זה בא מהגויים, שכל מה שמוגדר כ"עבודה שבלב", שאומרים בפה - מגדירים את זה כתפילה. אז לקחנו את המשמעות של המילה "תפילה" מהתרגום של הגויים, שעשו לעצמם, כן? למשל: קדיש, קדושה, קידוש – זה לא תפילה. זה עבודה שבלב שנקראת: "קדושה" או "קדיש" או "קידוש" – זה לא תפילה! אז אני לא פעם שמעתי יהודים, בשפות אחרות, שאומרים, מדברים על הקידוש ואומרים: התפילה ההיא שנקראת "קידוש". זה לא תפילה! כמו למשל, בצרפתית אומרים שתשעה באב זה יום טוב. "אינפאט", "דה לא פאט דה כיפור" מה שזה לא יהיה.

קהל: אולי מתכוונים שזה מועד?

מניטו: לא, הם לא יודעים את המדרש הזה. שכבר הגיע המועד, כן? לא, הם נמצאים בחו"ל.

אתם מבינים? אז כשאתה רואה, שומע, חסיד בהתבודדות – יש בינו לבין קונו דברים. זה לא אומר שזה דברי תפילה! זה עניין אחר!

קהל: ואם הוא מבקש ממנו דברים?

מניטו: אם הוא מבקש – אז זה שייך למצב של ההגדרה של תפילה במובן הראשון: רשות לדבר עם קונו. שוב, הקושי שיש בנושא שלנו, אני רוצה להגדיר בקצרה. מההתחלה:

עוד חזרה על סוגי התפילה

למילה "תפילה" יש שני מובנים: קודם כל, האפשרות לבקש כל מה שאני רוצה לבקש מהבורא. זה "אבות תקנום". בסדר של האבות, שחרית מנחה ערבית, למדנו קצת בזה. אח"כ, אחרי חורבן המקדש, יש <u>מצווה</u> להתפלל, <u>במקום</u> העבודה של הקורבנות, שאי אפשר לנו[46] מכיוון שאין ביהמ"ק. זה מובן?

הסכנה שבתפילות פרטיות

ומה שהוספתי תוך כדי הלימוד: שהתפילה במובן הראשון - רק נביאים ידעו לסדר נוסח של

תפילה. שזה דבר מסוכן מאד למי שאינו יודע. למשל: אני אולי אבנה איזה משל כן?... ויש הרבה סיפורים על אליהו הנביא, כן? שאחד מבקש מאליהו דבר שנראה לו כדבר טוב, וסוף סוף זה מתגלה כסכנה חמורה בשבילו. למשל... אה... אני לא יודע. אני לא בעולם של בקשות. אבל, מי שהוא מבקש דבר שהוא חושב שזה טוב בשבילו, וזה מתגלה כ..כרע! לא יודע! רק הקב"ה יודע איך מנהיג עולמו. אז מי שמאמין שבאמת יש משגיח, יש מנהיג - מפחד להתפלל! אני לא יודע! כן? טוב.

לכן תיקנו, אנשי כנה"ג וביניהם הנביאים האחרונים נוסח של התפילות, מכיוון שהם חכמי ישראל, נביאי ישראל, יודעים איזה ברכות צריך לבקש. איזה ברכות ישראל צריך לו, כישראל. זה: דעת, סליחה, ותשובה וכן הלאה. נלמד את זה במשך השנה.

אז - ונראה, נגלה את זה, שאלו הם הברכות שהאדם צריך. ובפרט, ישראל בהיסטוריה שלו. אלו הם הברכות. לא פחות ולא יותר. היחיד, <u>בתוך</u> אותו נוסח, רשאי לכוון לצורך העצמי, הפרטי שלו. במחשבה. זה מובן?

חוץ מזה אתה רומז לעבודות אחרות לגמרי! שזה בעולם החסידות וגם בעולם של אדם, אדם..(אני לא רוצה לומר אדם דתי) של צדיק שיש לו דברים עם בוראו. אבל זה לא אומר שזה בקשת צרכים. רק צדיקים גדולים, גדולים, גדולים כתבו תפילות. למשל הרב נחמן מברסלב עצמו, הוא כתב תפילה עמוקה מאד. אני לא יודע אם אתם יודעים את התפילות של הרב מברסלב עצמו, כן? והוא ביקש מה שביקש. זה מה שאני רציתי להוסיף לזה.

טוב יש עוד שאלות. כן.

קהל: בפסוקים של התהילים שמסבירים את המילה "ויעמוד" ואת המילה "לשוח בשדה" בתהילים.

מניטו: זה לא תהילים. זה המקרא. טוב.

קהל: לא. הוא מביא את תהילים.

מניטו: איזה פסוק?

קהל: "ויעמוד יצחק ויפלל". ואח"כ "תפילה לעני כי יעטוף".

מניטו: אה כן כן. כן.

קהל: הפירוש למילה שוח – זה עמידה.

מניטו: כן. כתפילה

קהל: אז הפירוש שהוא מביא אולי אפשר לראות כשאברהם פונה לתפילה דווקא הוא פונה מבחינת הדין. ואח"כ כשיצחק פונה זה דווקא לפי מידת החסד. בפסוקים אנחנו רואים את זה.

מניטו: תשמע, אני שמעתי את השאלה כבר.

קהל: גם אצל יצחק...

מניטו: כן כן. אני יענה קצת. מה שרציתי לענות זה - שהעובדה שיש משפט זה לא אומר כי - המידה השולטת היא מידת הגבורה. משפט זה משפט. גם לפי מידת החסד יש משפט. זה ברור מה שאני אומר?

אבל, למדנו בשיעור הקודם ברייתא שאומרת: "אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה". והגמרא מגדירה, מסבירה, דוגמאות של הלכות פסוקות. והיא מביאה שלוש דוגמאות:

אחת של הלכה פסוקה שהיא מצד החומרה. אחת שהיא הלכה פסוקה מצד הקולא. ואחת של הלכה פסוקה שהיא מצד האמת לאמיתו. וראינו שזה מקביל ל-שלוש תפילות. מי שמתפלל צריך לצאת מתוך כוונה של הלכה פסוקה כדי להגיע לפני הבית דין. בבוקר - מכיוון שהמידה השולטת זה מידת החסד, הוא צריך לצאת מדבר הלכה פסוקה של חומרה, של מידת הדין. כדי לאחד את המידות. וכן הלאה.

קהל: וזה התיקון?

תשובה: לא, וכן הלאה. וזה המצב של השאלה שלך.

קהל: כן, אבל זה המצב של התיקון שם בפסוק.

מניטו: לא.

קהל: הם פנו לא מתוך הפְּנִייה העצמית שלהם, הפוך.

מניטו: לא. דרך, מתוך הזכות של התיקון שלהם קיבלו זכות להתפלל. יש שני דברים פה. למשל: (דיברנו על זה בשיעור הקודם. טוב, זה קשה מאד ללמוד משבוע לשבוע, אבל ננסה). זה ככה: יש עשרה ניסיונות של אברהם אבינו. זוכרים את המשנה? יש עשרה ניסיונות. אברהם אבינו היה צריך להיות נבחן אם הוא באמת צדיק של מידת החסד. אבל, מכיוון שעמד בכל הניסיונות האלו, כמעט עד הסוף, עד הניסיון התשיעי, אלו היו ניסיונות האם אתה כדאי[47] להיקרא צדיק של מידת החסד. ועמד. הניסיון האחרון היה לפי מידת הדין. זה עקידת יצחק. "והאלוקים ניסה את אברהם", והמדרש אומר בפירוש: וה' ניסה את אברהם לא נאמר. אז מה פירוש הדברים?

כי - אברהם, כדי להיות צדיק אמיתי, אפילו של מידה מיוחדת, ובמקרה שלו זה מידת החסד, הוא צריך להיות צדיק של ייחוד[48] המידות. צריך להיות גם כן מסוגל להיות צדיק לפני מידת הדין. ולכן הניסיון האחרון שלו זה דרך מידת הדין. זה מובן? טוב.

מה שרציתי להסביר לפי הנושא שלנו, זה שיש בכוחו של אברהם אבינו לדבר למידת החסד. מאיפה באה לו הזכות הזו? מכיוון שהוא צדיק אמיתי. ולכן המתפלל בשחרית יוצא מהלכה פסוקה של חומרא. הוא מסוגל ל-"והאלוקים ניסה את אברהם" - אז הוא צדיק של החסד בבחינה אמיתית. זה העניין.

בשאלה שלך היו שתי רמות של השאלה. אברהם תיקן את הכלי של מידת החסד. ולכן, בָּזֶה, זה העניין השני, נתן לנו את האפשרות להתפלל לפני מידת החסד - זה נקרא תפילת שחרית. ברור? אלא אם כן.. הבנתי את השאלה שלך.

הצדיק מכפר על הדור

קהל: דיברנו על הכפרה, שאנחנו צריכים לגשת לתפילה מתוך אדנ"י זה עניין של מחול לי ואז אפשר... זה קצת מקביל לעניין של כפרה שאומרים ש"צדיק מכפר על הדור". מה הפשט של כפרה הזאת של הצדיק ביחס לדור?

מניטו: אה טוב זה שאלה אחרת. נושא אחר. כן? זאת אומרת – הזכות שהצדיק מביא לעולם, הזכות הזה - מכפר על הדור. כי הנוכחות של הצדיק, מכפרת עליו

קהל: לא, יום אחד הוא נפטר...

מניטו: זה גם כן. אמרו באותו מקור: ולא רק כשהוא חי, גם כשהוא נפטר. זה באותו...

מדוע צריך להתפלל אם הברכות כבר נמצאות בעולם?

קהל: הברכות שתיקנו אנשי כנה"ג של הנוסח בעמידה – האם הם היו כבר בעולם, לפני זמן האבות?

מניטו: אבל לא כעבודה מסודרת בסידור. ברור שהיו יודעים איך לבקש דעת. איך לבקש, איך לנסח ברכת המינים, כשיש צורך כן? מה שתיקנו אנשי כנה"ג זה הסידור במקום הקורבנות.

קהל: אז אם ככה - מה הצורך להתפלל? כי אם הברכות כבר נמצאות בעולם?...

מניטו: לא. מה שנמצא בעולם - אני לא אמרתי את זה. מה שנמצא בעולם זה האפשרות לבקש את אותן הברכות. אותן הברכות – אנחנו צריכים אותם ולכן אנחנו מבקשים אותן. הם נמצאים בעולם התפילות, לא בעולם הטבע. הם נמצאות כן? תפסת את השאלה שלך?

זאת אומרת, המצב הוא ככה, זה מה שהסברתי:

מה שאנו מבקשים זה מה ששייך לנו בעולם הבא. אנחנו מחליטים - אני צריך אותו עכשיו. אז - אתה רשאי לבקש. אבל אתה צריך לעבור משפט. האם אתה זוכה. מכל מקום אני לא מקבל – רק מה שאני זוכה, אבל כל מה שאני זוכה זה שייך לי בעולם הבא, לא בעולם הזה. "שכר מצוות בהאי עלמא ליכא". זה ברור כן? ולכן אנחנו אוכלים מפירותיהם בעולם הזה. זה אותו סוג. אבל אתה צריך להחליט אם אתה רוצה. ויש חסידים, צדיקים-חסידים שמעדיפים לחכות עד העולם הבא. ולכן מסתפקים במועט. זה מובן?

קהל: אבל אנשים מבקשים על הכלל, זה לא הולך על חשבון...

מניטו: ברור. ברור. זה משהו אחר.

אבל אתם מגלים בזה. יש מדרגות מדרגות של צדיקים, של זכויות... כדי להתפלל.. כל אחד והמדרגה שלו.

סופסוף אנחנו צריכים לרדת ארצה, כן? מה שאנחנו מתפללים כל יום זה השתייכות לתפילת הציבור של כל ישראל! וזה אותו נוסח! אע"פ, ואת זה נלמד אח"כ: הנוסח הוא אותו נוסח, כל יום בבוקר במנחה ובערבית. אבל התפילה עצמה היא שונה כל פעם. זה נלמד אח"כ. כן, מה היתה שאלה, ואח"כ את:

מדוע לבקש פעמיים סליחה בתפילת העמידה?

קהל: אמרנו שסביב התפילה, בתור בקשת צורך, אחרי הוצאה של כפרה. כלומר: אנחנו נְקִיים מן החטא, אז אנחנו יכולים לבקש תפילה. אז יש בתפילה אנחנו מבקשים מהקב"ה בתור צורך: סלח לנו אבינו כי חטאנו, מחול לנו מלכנו כי פשענו", כלומר: יש לנו צורך לקבל מחילה על החטא. מה זאת אומרת? אני נמצא עכשיו במצב של חטא, אז איך אני יכול לבקש?

מניטו: יפה. יפה. ולמה אנו לא מתחילים בזה? טוב אני רוצה לתת לך תשובה. אבל זה שאלה במקומה. (אני רוצה להסביר את זה בקצרה, ואח"כ מכיוון שזה השעה [שבה] נגמר את הלימוד.

פחות או יותר ראינו מה בין אבות תיקנום, כנגד קורבנות תיקנום. אבל אתם רואים איך זה רחב, איך זה עמוק, איך זה... לא גמרתי כן? תיקח את נוסח התפילה. מהי הברכה הראשונה? דעת. הברכה השנייה? תשובה. הברכה השלישית? סליחה.

טוב, קודם כל מה שאנו מבקשים זה דעת. מכיוון שאדם בלי דעת זה לא אדם. "אתה חונן

לאדם דעת", פשט כן? אדם בלי דעת זה לא אדם. זה דווקא בריאה טבעית "כבהמות נדמו", זה לשון הפסוק. הוא חי כמו אדם, אבל לאמתו של דבר, מכיוון שאין בו דעת - הוא חי בצער, מכיוון שיש לו זהות של אדם בלי עצם של אדם. שזה הדעת. ולכן העיקר של הבקשה זה הדעת.

אז אם יש לך דעת - חטא זה חטא. ולכן מי שיש לו דעת הוא צריך את התשובה מיד. שאם חוזר בתשובה - שהתשובה שלו תהיה מקובלת. שתתקבל. ואם תשובתו מתקבלת - אז הוא צריך לקבל את העונש של החטא שלו. ולכן רק אז - מבקשים את הסליחה. כן? יש סדר. דעת מביאה צורך של, בקשה של, רוצה בתשובה, וקבלת התשובה מביאה צורך של בקשת המחילה. זה מובן?

ולכן מה שאנחנו מבקשים פה זה משהו אחר לגמרי. באדנ"י שפתי תפתח" זה - "רשות להגיד תהילתך". יש פסוק שמלאכים רשאים להגיד... "לספר חוקי"

קהל [הרב שרקי]: "ולרשע אמר אלוהים מה לך לספר חוקי"

מניטו: יפה. אתם שומעים את הפסוק, כן? ..חחח... אתם שומעים את הפסוק? הרשעים אין להם זכות, רשות, להגיד תהילת הבורא. תחזור על הפסוק בקול רם.. חח..:

קהל [הרב שרקי]: "ולרשע אמר אלוקים, מה לך לספר חוקיי"[49].

מניטו: יפה. אז צריך לתקן את המצב הזה של רשע. ואין שום משמעות כשרשע אומר תהילת ה'. זה תרתי דסתרי, כן? ולכן מכיוון שאנו צריכים להתחיל בתהילה - "תפילה לעני כי יעטוף", ורק אח"כ "ולפני ה' ישפוך שיחו", אז צריך להיות בבחינת צדיק כדי להתחיל בתהילה. מה זה "התהילה"? זה ההגדרה מיהו הבורא. "אתה חונן לאדם דעת" - זה תהילה. ואח"כ: "חוננו מאיתך" - זה הבקשה. ולכן צריך כפרה כדי לקבל רשות להתפלל ולבקש מחילה וסליחה. כדי לקבל רשות להתפלל, פשט. להיכנס בתפילה של הציבור.

אתם זוכרים איך יהודי מתפלל? הוא היה באיזה מקום בביה"כ. הוא מוציא את עצמו מאותו מקום, עושה פסיעות כן? ואח"כ חוזר. חוזר, בציבור. וכדי לבקש רשות, כדי להיכנס בציבור, צריך לומר: "אדנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". זה קשור. זה מובן? טוב.

אתם רואים שצריך לדייק במשמעות של כל מילה ומילה. כפרה זה כפרה, הבקשה של מחילה זה בקשה של מחילה. זה משהו אחר. טוב. יש עוד שאלה? כן?

קהל: יש שאלות לגבי הפסוקים האלה של אברהם יצחק ויעקב. בין היתר, דיברת על הקשר בין עמידה לתפילה. פחות ברור לי מה הקשר בין שיחה לתפילה?

מניטו: אה זה לא הסברתי.

קהל: פגיעה לתפילה?

מניטו: זה לא הסברתי. נכון את צודקת, הסברתי רק את העניין הראשון: עמידה ותפילה. טוב, כשנגיע לאותם המקורות בנושאים האחרים נגיע לכל זה.

אני רואה שזאת הייתה משימה רחבה מאד. אבל אולי זה היה כדאי להתחיל פעם ללמוד את הנושא הזה. ומה שרציתי להסביר לכם זה שאני צריך לצאת לחו"ל ולכן שלושה שבועות לא יהיה השיעור הזה. מכמה סיבות, כן. השיעורים האחרים זה עניין אחר לגמרי, אל תערבבו את העניינים. זאת אומרת ביום שני הבא ובעוד שבועיים ובעוד שלושה שבועות אני לא יכול לתת את השיעור הזה. אבל אני לא רוצה שתפסיקו את השיעור. לכן ביקשתי מאליעזר שילמד אתכם את אותם המקורות כדי שתמשיכו ללמוד, כהכנה לשיעור, ובעוד שלושה שבועות אני אחזור, אי"ה נמשיך באותו נושא. זאת אומרת, המקור הזה, כבר פחות או יותר למדנו אותו.

תפילות אבות תיקנום, תפילות כנגד תמידין תקנום. [אם] צריך לחזור הרבה פעמים על הפרטים של העניין – נחזור. אבל בשיעורים הבאים נלמד עוד מקורות אחרים... [סוף קלטת]

...למדתם כבר כהקדמה כמה סוגיות בגמרא, ואני חושב שהגעתם כבר לנושא של מספר הברכות בשמונה עשרה, שמונה עשרה שהם תשע עשרה, כן? למדתם את זה. אז אני רוצה רק הערב, ייתכן שיתעוררו שאלות. יש עוד שאלות? אורי?

מכיוון שאני לא יודע בדיוק מה למדתם, אבל אני רוצה לחזור על מקור אחד בדף שמונה עשרה. זאת אומרת, ט' ב' במסכת ברכות. ונחזור על העניין של, המושג של "תפילה אריכתא", ההגדרה של ר' יוחנן – תפילה אריכתא, אני אסביר אח"כ במה מדובר, ודרך אותה סוגיה נחזור לעניין של מס' הברכות כדי לגמור את הנושא. "מכדי".

בסוגיה פה אנחנו לומדים את הנושא של סמיכה בין גאולה לתפילה. זה נושא בפני עצמו, את הסמיכות, לסמיכה בין המצווה של קריאת שמע והמצווה של התפילה. זה שתי מצוות נפרדות: כל עוד שביהמ"ק היה קיים, גם השעות של אותן המצוות – של ק"ש ושל התפילה היו שעות שונות, זה חופף גם כן, אבל בכל זאת, העיקר של הנושא, ש: החכמים קבעו את הסמיכה בין הברכה האחרונה של ק"ש ומיד התחלת התפילה. למדתם את זה כבר? סמיכה בין גאולה לתפילה.

אז תוך כדי לימוד של אותו נושא, הגמרא שואלת. אז נתחיל מיד:

"מכדי, האי יהיו לרצון אמרי פי - משמע לבסוף ומשמע מעיקרא"[50]

אני מסביר את זה בקצרה: אנחנו גומרים את התפילה של שמונה עשרה בקריאת פסוק אחד של תהילים: "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך... צורי וגואלי". הגמרא שואלת: היינו יכולים לקרוא את אותו הפסוק בהתחלת התפילה, כהקדמה לתפילה. אני חוזר על המשפט:

"מכדי, האי"

הפסוק הזה:

"יהיו לרצון אמרי פי", "משמע"

המשמעות שלו, היא במקומה, גם בסוף התפילה, לבסוף,

"ומשמע מעיקרא"

גם בהתחלת התפילה.

למה קבעו שנקרא את הפסוק של "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך" בהתחלת התפילה, ו: "יהיו לרצון אמרי פי" בסוף התפילה. הבנתם את השאלה, כן?

מכיוון ש: המשמעות של הפסוק שלנו, "יהיו לרצון אמרי פי", יכול להיות, כפי שאמרתי, במקומו, גם כהקדמה לתפילה. ופה התשובה של הגמרא היא קשורה לנושא שלנו:

"מאי טעמא תקנוהו רבנן לאחר י"ח ברכות?"

ואנחנו רוצים להבין למה קבעו חכמי התלמוד לקרוא: "יהיו לרצון אמרי פי" אחרי י"ח ברכות.

"לימרו מעיקרא!"

היה אפשר לומר את זה בהתחלה כפי שאמרתי.

"אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר יח פרשיות,"

פרשיות של תהילים. פרקים של ספר תהילים.

"לפיכך תיקנו רבנן לאחר שמונה - עשרה ברכות."

זאת אומרת, יש פה סברה, שיש קשר בין תהילה ותפילה. תהילים והתפילות. הגמרא רואה בפרקים של ספר תהילים – תפילות.

מכיוון שדוד המלך אמר את אותו הפסוק: "יהיו לרצון אמרי פי", כסוף של התפילות שלו - אז אנחנו לומדים מזה שהסדר של התפילה, המבנה של התפילה, צריך להיות כפי שאנחנו מוצאים בספר תהילים - אחרי י"ח פרקים, אצלנו: י"ח ברכות. זה ההנחה הראשונה. זה מובן? כן?

זה מקור חשוב מאד לנושא שלנו, שבתפיסה של חכמי התלמוד יש הקבלה במשמעות האמיתית של המילים, (ואת זה נלמד עוד הערב), בין המושג: "תהילה" והמושג: "תפילה". כדוגמא לתפילות יש לנו כבר התהילים של דוד המלך. של דוד המלך "בעיקרא".

עכשיו השאלה של הגמרא:

"הני י"ח, דכתביא"

אתה אומר: שמונה עשרה פרקים, תהילים, פרשיות, לאמתו של דבר אם נפתח את ספר תהילים אנחנו מוצאים שיש תשע עשרה פרקי שהסיום שלהם הוא אותו פסוק של "יהיו לרצון אמרי פי". התשובה היא:

"אשרי האיש, ולמה רגשו גוים - חדא פרשה היא."

והתשובה של הגמרא ש-קודם כל, הסדר של המסורה הייתה שהפרק הראשון של תהילים והפרק השני: "אשרי האיש" ו"למה רגשו גויים", היו פרק אחד. והגמרא מסבירה את זה ככה:

"אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: מאה ושלש פרשיות אמר דוד, ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים, שנאמר:"

בסוף הפרק ק"ג של הספר:

"יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה."

והפעם הראשונה שהמילה "הללוי-ה" מופיעה בספר תהילים, ודוד המלך לפי ההסבר של הגמרא לא היה יכול לומר הללוי-ה עד שראה מפלתן של רשעים. מהמקור הזה אנחנו לומדים שיש ק"ג פרשיות לפני אותו פסוק של "יתמו חטאים מן הארץ". ועכשיו הגמרא מקשה, שואלת את אותה השאלה:

"הני ק"ג, ק"ד הויין! אלא שמע מינה: אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא."

לאמתו של דבר אנחנו לומדים שהפרק הראשון והפרק השני שצריך להתחיל עימהם אותו פרק אחד מעיקרא, לא מהעניין של "יהיו לרצון אמרי פי" – זה משני, לכאורה, אלא מעניין יותר רחב של: דוד המלך לא אמר את הללוי-ה רק אחרי ק"ג פרשיות. והגמרא מקשה: אם אנחנו פותחים את הספר אנחנו רואים שזה ק"ד. והתשובה היא פה:

"אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא". דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: כל פרשה שהיתה חביבה על דוד, פתח בה באשרי וסיים בה באשרי; באשרי פתח –דכתיב, (תהלים א') אשרי האיש, וסיים באשרי - דכתיב (תהלים ב'), אשרי כל חוסי בו.

טוב, אם כן, מאיפה למדנו ש... [סוף קלטת]

[הפסקה בהקלטה]

...וזה המקור של שמונה עשרה שהם תשע עשרה ברכות בתפילה. זה מספיק ברור? כן?

ולכן אני רוצה להתחיל בסוף, לנסות להבין את המשמעות של אותה סוגיה, כנושא: מה זאת אומרת ש"דוד המלך לא אמר הללוי-ה עד שראה במפלתן של רשעים".

אז כדי להתחיל בזה, תזכרו כי הקשר עם הנושא שלנו זה דווקא הפסוק הראשון שמתחיל התפילה כ"תפילה אריכתא", "ותפילה אריכתא" זה קשור לתפילה אבל זה עבודה בפני עצמה, וצריך להגדיר את הכוונה שאותה עבודה שנקראת "תפילה אריכתא" - הקריאה של הפסוק: "אדנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". זה מהסוגיה הקודמת.

הללוי-ה

טוב, אז העניין הוא ככה: מה זה "להלל"? הללוי-ה, זאת אומרת זה: צריך להלל את הבורא. ושם הבורא פה הוא יו"ד ק"ה. הללו - י-ה. ולפי מה שאומרת הגמרא, אי אפשר להלל את הבורא כל עוד שיש רְשעה, רְשעות, רְשעים בעולמו. כל עוד שיש רע בעולמו, אי אפשר לומר בפה מלא הלל של הבורא, להלל הבורא על שברא את העולם שלו. מכיוון שיש כמין סתירה בין המצב של העולם כבריאה של אותו בורא - במצב של העולם יש רע. ואני בא, ואני מהלל את הבורא שברא עולם שיש בו רע. יש סתירה, זה בלתי אפשרי. רק כשבנבואה שלו דוד המלך ראה איזה חזון של עולם בלי רשעות - אז היה יכול לומר הללוי-ה.

ופה השם י"ה זה שם של הבורא, של המדרגות העליונות של העולם, שאין בהם רע. יו"ד ק"ה. ו"ו ק"ה. זה החלק של שם הוויה ששייך למדרגות התחתונות של העולם שכבר הרע מתגלה, מופיע, ונמצא בעולם התחתון שלנו, בעולם השפל כפי שאומרים, שהוא טוב ורע.

ולכן פה ההגדרה היא ברורה: אי אפשר להלל את הבורא כל עוד שאנחנו נמצאים בעולם שהוא טוב ורע בבת אחת.

הלל

לכן צריך להבין מה זה "הלל". אז אני רוצה להסביר את זה בקצרה, כי המשמעות היא מספיק ברורה: "להלל" זה לומר את ההגדרה האמיתית על מה ומי שאני מדבר. אם אני רוצה להלל מישהו, ההלל האמיתי זה ההגדרה האמיתית שלו. כל המוסיף גורע וכל הגורע לא מוסיף. אם אני אומר יותר- זה לא ההלל האמיתי. אם אני אומר פחות – זה לא ההלל האמיתי.

וזה אנחנו לומדים מהדקדוק, מהמשמעות הדקדוקית של המילה. אתם יודעים שיש לנו ה"א הידיעה. ואחרי ה"א הידיעה יש דגש. והדגש מסמל למ"ד שנפל. זה ידוע. ולכן, מה זה ה"א הידיעה? ה-ה"א הידיעה היה צריך להיות "הל". וזה השורש הבסיסי של המילה "הלל". "הלל" זה לומר הידיעה האמיתית של הדבר או של מי שאני מדבר עליו. להלל זה להגדיר באופן אמיתי.

כשאנחנו אומרים כי הקב"ה הוא "לעילא לעילא מן כל ברכתא שירתא ותושבחתא" וכן הלאה - זה למעלה מכל הלל, מכל תהילה, מכיוון שהוא למעלה מכל הגדרה. ולכן המשימה לומר את ההלל של הבורא - היא משימה בלתי אפשרית. פה יש לנו בגמרא נקודה חשובה

מאד: כל עוד אנחנו מוצאים בעולם טוב ורע – אי אפשר לבטא את ההלל האמיתי של הבורא.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

אם זה כבר מובן אני יכול להמשיך. זה מה שאומרת הגמרא. דוד המלך לא אמר הללוי-ה עד שראה, אני מסביר, אני מוסיף – בנבואתו - עולם שבו תמו החטאים. כל עוד שיש רע בעולם אי אפשר לומר "ברוך שם כבוד מלכותו בפה מלא". אתם יודעים את הנושא הזה, זה קשור: רק ביו"כ אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו" בפה מלא, יש סוגיה שלמה בגמרא על זה. לא לומר את כבוד הבורא; זה בלתי אפשרי. לומר, זה בלתי אפשרי גם כן, אז אומרים את זה בחשאי. לא לומר – זה בלתי אפשרי. לומר – זה גם בלתי אפשרי. יש סתירה בין שני הדברים האלו: ההגדרה של הבורא, וההגדרה של עולמו. ואם ההלל זה להלל את הבורא על עולמו - אנחנו נמצאים בבעיה. זה..זה נושא... הבנתם. זה בלתי אפשרי. ולכן זה הפתרון של הגמרא: לומר את זה בחשאי. חוץ מיו"כ שכולם צדיקים, תמו חטאים מן הארץ, וכולם מלאכים, אז אפשר לומר בפה מלא: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

שמעתי הסבר פעם, מהקבלה, שהשטן שולט בעולם כל ימות השנה חוץ מיום אחד. כי, אם אתם רוצים לספור, הגימטריא של השטן והגימטרייא של שנה זה: שנה זה 355[51] ושטן או השטן כמה? זהו [364]. אז יש לו שלטון בעולם בכל ימות השנה חוץ מיום אחד: איזה יום? יום הכיפורים.

התהילה

ולכן אי אפשר לומר את ההלל. אבל אנחנו רואים שדוד המלך אמר "תהילה", "תהילות", "תהילים", אע"פ, למרות שלא היה יכול לומר את ההלל.

ולכן מה ההבדל בין "הלל" ו"תהילה"?

אני חוזר על ההגדרה של הלל: הלל - זה ה"א הידיעה. הידיעה האמיתית של הדבר. זה להלל. מה זה תהילה? זה אותו שורש, זה אותו מובן, אותה משמעות. אבל תהילה - זה בא מהבניין ל.ה.ת.ה.ל.ל, להתהלל. והלל זה המעשה שמגדיר את הדבר. ובלי שום היסוס - אני יכול להגדיר: זה ההלל. הלל האמיתי. אבל כל עוד שאני לא יכול להלל ממש, מכיוון שיש פגם בעולם שלנו - זה העולם של טוב ורע, ולא עולם מתאים להגדרת הבורא.

אז אני יכול להצדיק: למרות שיש פגם - אני יכול להתהלל, למרות שזה לא שלם, למרות שזה לא מוחלט, למרות זה - אני "מתהלל". זה מספיק מובן? כן? תהילה זה כמין הלל, עם היסוסים. אני צריך להצדיק את ההלל. זה נקרא "תהילה". אפשר לומר את זה ככה: זה הלל בזעיר אנפין. הלל למרות שאי אפשר להלל. אז זה נקרא תהילה.

ופה אנחנו מוצאים את ההסבר של הכוונה של הגמרא זה - תקנה של ר' יוחנן, אם למדתם את הסוגיה: להתחיל את התפילה בפסוק ההוא של פרק נא בתהילים: אדנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך. המבנה של התפילות הוא מבנה של תהילות. אני קודם כל אומר את התהילה של הבורא, ומתוך אותה תהילה - אני שואל את מה שאני צריך לשאול. אני מגדיר מה שאני יודע מהבורא. ומכיוון שאני יודע את זה, (וזה נקרא: תהילה שלו), מכיוון שאני יודע את זה - אני יכול לבקש מה שאני רוצה לבקש.

ניקח דוגמא אחת בשמונה עשרה, בַּבָּקָשה הראשונה של הבקשות שהיא: "אתה חונן אדם דעת, ומלמד לאנוש בינה" - זה התהילה. זה ההגדרה של הבורא. אני יודע את זה. מאיפה אני

יודע? מהנבואה. כי, נלמד את זה אח"כ: כל הביטויים, כל המילים, כל המשפטים של התפילות - הם באים מהתנ"ך. מהנבואה עצמה.

מקור התפילה בנבואה

אני חוזר על מה שלמדנו הרבה פעמים על זה: יש הקבלה בין 5 חומשי תורה ו-5 ספרי תהילים, כך אפשר לומר. בעיקר ה"פרי צדיק" לימד את זה שיש קשר בין הכוח של המתפלל והכוח של הנביא. זה אותו כוח. מי יכול להתפלל? מי שהוא מסוגל להיות נביא. בפעם הראשונה שהביטוי "תפילה" מופיע בתורה, הוא בפסוק ששייך לאברהם אבינו: "השב אשת האיש כי נביא הוא והוא יתפלל בעדך"[52]. אני לא רוצה ללמוד את תוכן הפסוק, אבל יש קשר בין: הכוח להיות נביא והסגולה להתפלל.

יש מקור בגמרא שאנשי כנה"ג ובתוכם הנביאים האחרונים תיקנו לנו את סידור שמונה-עשרה. אתם זוכרים את המקור הזה כן?[53] ולא לחינם הגמרא אמרה: "ובתוכם - הנביאים האחרונים". צריך [את] הכוח של הנבואה כדי לדעת איך להתפלל, מכיוון שלהתפלל זה כבר להתחיל בתהילת הבורא. מה זה תהילת הבורא? זה נבואה. זה מובן?

טוב, צריך רוח הקודש כדי לדעת איך להגדיר את, לפני מי אני עומד. רק נביא יכול. או בצורה אחרת: בין הקב"ה כבורא, והאדם כבריאה - יש רק הקול שעובר. "ותמונה לא ראיתם זולתי קול"[54]. הקול שבא מהבורא לאדם - זה הנבואה, והקול שבא מהאדם לבורא - זה התפילה. ולפי סידור התפילות שלנו זה אותו קול. אותו דיבור שקיבלנו מהבורא דרך הנבואה - זה אותו דיבור שאנחנו מדברים לבורא דרך התפילה. ולכן צריך כוח של נבואה כדי לדעת, או להיות מסוגל, להתפלל[55]. מכיוון שאנחנו לא נביאים, (אכן כן בני נביאים אבל לא נביאים), אז הנביאים האחרונים תיקנו לנו את סידור התפילה.

דוגמא לתהילה מבקשת הדעת

אז אני חוזר על אותה דוגמא בבקשה הראשונה שהיא נקראת דעת, כי עיקר השאלה בתפילה זה - לקבל דעת. אדם בלי דעת - זה לא אדם. וזה פשט... וכל שאר הבקשות נובעות מקבלת הדעת. וזה נלמד לפרטים אח"כ כן?

וכך אנחנו מתפללים - "אתה חונן לאדם דעת", זה מה שאנחנו מבקשים: "אתה חונן לאדם דעת, ומלמד לאנוש בינה" (זה לא הערב שנתחיל ללמוד את פשט הנוסח, זה רק דוגמא) - אז זה הגדרה. אני יודע את זה. זה התהילה שלך. כי אתה תהילתנו. זה פסוק כן? אנחנו מגדירים את עצמנו בתהילה שלך. השם שלך זה "אלוקי ישראל". אתה תהילתנו. ואז, מכיוון שאני יודע את זה, אני יכול לשאול, לבקש. וזה ההמשך: "אתה חונן לאדם דעת, ומלמד לאנוש בינה, חננו מאיתך דעה בינה והשכל". וזה החלק השני של הברכה. החלק הראשון זה תהילה, החלק השני זה בקשה, והחלק השלישי זה הברכה עצמה - שנקראת חתימה: "ברוך אתה ה' חונן הדעת". זה מובן? זה המבנה של כל ברכה וברכה.

ואנחנו רואים שאי אפשר לברך כדי לבקש בתפילה בלי לדעת איך להגדיר תהילת הבורא. התהילה היא, הוא הכלי של התפילה. התפילה נובעת מהתהילה. אם אני לא יודע להלל הבורא, אבל הלל זה בלתי אפשרי, אפשר להתהלל. יש פסוק בנביא: "בזאת מתהלל המתהלל..." אתם זוכרים את הפסוק הזה?

קהל [הרב שרקי]: כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי[56]

מניטו: יפה. זה אותו נושא. כן. ו.. חח... אז מי שאינו מסוגל... לאותה דעה, לאותה הגדרה, זה הנביא כן? הוא לא יכול להתפלל. יש עוד פסוק שאומר, אחרי זה, נראה אח"כ, אז אה.. תעזור לנו. מה לך רשע...

קהל [הרב שרקי]: וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי[57]

מניטו: יפה. "חֻקָּי". ונראה את זה אח"כ. אז, לא, זה לא נבואה. המקור זה הנבואה... אז, אם כן, מכיוון ש... כל עוד שלא הקרבתי את קרבן [ה]כפרה על החטאים, אני לא רשאי לומר את התהילה של הבורא - אתם זוכרים את הפסוקים? אז אני צריך מכל מקום כדי להיכנס בתפילה עצמה, אותה "תפילה אריכתא" שהיא, כפי שהגדרתי, עבודה בפני עצמה ושייכת ליחיד שנכנס למניין דרך אותו פסוק.

אני צריך, ואיכשהו, אפילו בלי ביהמ"ק, בלי קרבנות, איכשהו, להתכפר מהחטאים, כדי להתחיל לומר את התהילה. וזה שייך גם למה שאמרה הגמרא: לא היה יכול לומר הללוי-ה עד שלא ראה מפלתן של רשעים, "יתמו חטאים מן הארץ" – אז - אפשר לומר הללוי-ה. ואותו פסוק, זה מה שאומר אותו פסוק.

חזרה על נושא ה"תפילה אריכתא"

אני חוזר על ההגדרה, על המשמעות - אדנ"י, אני אומר אדנ"י מכיוון שזה כתוב אל"ף, דל"ת, נו"ן, יו"ד כן? זה לא כתוב שם הוויה. וגם אדנ"י לא אומרים. אפילו תוך כדי לימוד. חוץ מכשמביאים פסוק כדי להדגיש - זה נכתב לשון אדנות ולא לשון הוויה. נלמד את זה אח"כ.

"שפתי תפתח" - אתה תפתח את שפתיי. מה זאת אומרת? אתה תפתח את שפתיי? תחזיר לי את הנבואה. זה מובן? זה בפשט. אתה שפתיי תפתח.

אז - "ופי יגיד תהילתך" - ואני יכול להתפלל. זה מובן?

הלכות ומנהגי קהילות הספרדים ב"תפילה אריכתא"

אני רוצה להסביר עכשיו פרט של ההלכה אצל הקהילות הספרדיות על הפסוק הזה. כשהחזן חוזר בחזרה של השמונה עשרה הוא לא אומר בקול רם את החלק הראשון של הפסוק. אם אתם זוכרים, בקהילות הישנות, האמיתיות, כן? מתחילים החזרה: "ופי יגיד תהילתך". החזן אומר בלחש: "אדנ"י שפתי תפתח". אני שמעתי את המנהג הזה. ההלכה האמיתית המקורית כן? שמעתי את זה רק בנוסח הספרדי המקורי. עכשיו גם בירושלים, בכמה בבתי כנסיות של נוסח ספרדי אבל בבלי, אומרים את זה בקול רם. אני לא יודע אם לא למדו את אותה הלכה, אם שכחו - זה אני לא יודע. לא.. לא נפסוק על זה, אבל אני רק רוצה להסביר למה המנהג הוא ככה. חוץ - מימים נוראים. בימים נוראים אומרים את זה בפה מלא. בקול רם. אתם זוכרים את זה? מכיוון שזה שייך ליחיד. זה לא שייך לחזרת הש"ס..הש"ס.. הש"ץ. השליח ציבור..חח.. זה לא שייך לציבור. כי היחיד אומר: "אדנ"י שפתי תפתח" כדי לקבל רשות להתחיל לומר את תהילת הבורא.

אני חוזר על ההגדרה: אדנ"י שפתי תפתח זה עבודה בפני עצמה. וזה נקרא בגמרא - תפילה אריכתא. וכדי להבין את תכליתה של אותה עבודה מיוחדת שנקראת "תפילה אריכתא" - כדי לתת רשות ליחיד להיכנס לתפילת המניין. כי הציבור כציבור - הוא צדיק, הוא רשאי להתפלל. ציבור - זה עניין אחר. היחיד הוא בסוף, הייתי מתכוון לפי הסוגיה לתפילת ערבית, אבל גם בתפילת שחרית - היחיד הוא בבחינת חוטא. לא הציבור. ולכן הוא צריך להתכפר

דרך הכוונה, כמובן, (זה "עבודה שבלב") להתכפר, לחזור בתשובה, במלוא המובן כדי לקבל רשות - כפי שאומר הפסוק - להגיד תהילתו. עכשיו זה מספיק מובן כן? אני חוזר על הפסוק עצמו: "אדנ"י שפתי תפתח" - נבואה, "ופי יגיד תהילתך" - אז אני יכול לומר: "אתה חונן לאדם דעת" וכן הלאה. זה מספיק ברור כדוגמא כן? טוב.

אז, עכשיו, זוהי כוונת פירושו של רש"י על אותו פסוק בספר תהילים. תראו את זה ברש"י. כך רש"י מפרש את הפסוק:

"מחול לי ותן לי פתחון פה להגיד תהילתך".

פשט הפסוק זה: אדנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך. בא רש"י מפרש - זה המשמעות, זה התרגום אם אפשר לומר: אדנ"י מחול לי. שפתי תפתח - ותן לי פתחון פה. זה כבר חידוש מהפשט עצמו. הפשט עצמו זה: תחזיר לי רוח הקודש. "שפתי תפתח", זה הפשט. רש"י מסביר – "תן לי פתחון פה". "ופי יגיד תהילתך - להגיד תהילתך".

אז באותה הקבלה בין הפסוק, בין הפירוש - צריך לפרש, להסביר, את המילה הראשונה. מה הכוונה של רש"י? לפרש את המילה אדנ"י - והפירוש שלו: "מחול לי".

ה' בהיכל קדשו הס מלפניו כל הארץ

עד כאן יש מקורות לכל שהבאתי. מה שאני מסביר עכשיו, לא מצאתי מקור, אבל אני מסביר את זה כהנחה: כי לפי הכוונות שנלמד אח"כ בגמרא, על המילה אדנ"י - זה נתחיל ללמוד בשיעור הבא, ולכן אני רוצה לבקש שתביאו ספרים כן? מסכת ברכות. נתחיל בפרק החמישי. אם אתם רוצים להכין כבר את כל הסוגיות הראשונות של הפרק החמישי, שמה הגמרא מלמדת את הכוונות של קריאת התפילה. והכוונה הראשונה זה על המילה אדנ"י. זה נלמד בשיעור הבא.

אבל - עכשיו אני רוצה להסביר את פירושו של רש"י. אתם זוכרים שיש בגמרא, אני לא זוכר עכשיו אם זה בחגיגה או בסנהדרין - שאסור לומר את השם חוץ מההיכל. אתה זוכר את המשנה ההיא? טוב. אני מביא בצורה אחרת: יש פסוק בחבקוק. זה פרק ג': ה' בהיכל קדשו הס מלפניו כל הארץ[58]. אתם זוכרים את הפסוק הזה? זה פסוק כ' אם אני זוכר של בפרק ג' בנביא חבקוק. על זה אמרו חכמי הכוונות: ה' בהיכל קדשו הס מלפניו כל הארץ. איזה רמז לפסוק שלנו. "הס" - זה בגימטריא 65. זה הגימטריא של המילה אדנ"י. והמילה אדנ"י, המשמעות - זה המושג של אדנות. הוא ההיכל של ה'. ו"היכל" בגימטריא - 65 גם כן. לכן המילה אדנ"י זה כמו הכלי, ההיכל, של הקדושה של שם הוויה. אתם ראיתם אולי בכמה ספרים עם קצת כוונות איזה שם כזה שזה שילוב בין יקו"ק ואדנ"י. ויש שתי צורות וזה מתחיל באל"ף וזה מתחיל ביו"ד...

אז השם אדנ"י הוא הכלי והשם יקו"ק הוא האור. ולפי ההסבר שהבאתי, דרך הפסוק של הנביא חבקוק: השם אדנ"י מוגדר כ-ההיכל של השכינה. ושם הוויה זה רמז לשכינה. אז - ה' בהיכל קדשו הס מלפניו כל הארץ- מה הכוונה? שאסור לשאת את שמו לשווא בלי להזכיר שאני מזכיר אותו דרך האדנות עליי. כ-אדוני. זה מובן? וזה אחד מהטעמים שאסרו החכמים לומר את שם הוי"ה, אנחנו אומרים: השם, מכיוון שלרמוז על הקב"ה בלי להזכיר שאני מכיר באדנותו עלי - זה... זה. טוב, זה. מבינים מה זה: כפירה. פילוסופיה גמורה. כפירה, כן? זה - אני רומז על איזה אידיאה ולא על מי שאני מכיר במלכותו עלי. זה המשמעות של הביטוי – "ה' בהיכל קדשו". אסור לומר את השם מחוץ להיכלו. מהו היכלו? זה אדנותו. זה מובן? זה דרך התפילה.

ולכן, אם אנחנו מנסים לתאר את המצב של החטא. מהו המצב של החטא? מי שחוטא, כאילו, הוא לא מכיר, באדנותו, במלכותו של מי שאמר והיה העולם, מי שנתן תורתו, גילה רצונו בעולם. מה זה להיות חוטא? להחטיא מהדרך הישרה? זה להתנהג לפי "תורתי" ולא לפי "תורתו". ולכן המצב של החטא, זה, אפשר להגדיר אותו כ-אני לא מקבל את אדנותו. לכן חוטא - אין לו, עליו, את השם אדנ"י. השם אדנ"י שְׁמוֹרָה על ההכרה באדנות - מסתלק, ובא במקומו השם "אלוקים", אלוקיי, הדיין, מי ששופט אותי. הקשר בין הבורא והחוטא נקרא: "אלוֹקַ", זה לא תלוי בי. הוא האלוק שלי - זה לא תלוי בי. להיות אדון שלי - זה תלוי בי. אם אני מכיר בו כאדון. זה מובן? ולכן, בהתנהגות של החטא, שם אדנ"י מסתלק, בא במקומו שם אלוק.

קהל: יעלם

מניטו: סליחה?

קהל: יעלם

מניטו: למה להיעלם? לא הבנתי

קהל: כמו שאומר רש"י: "זה שמי לעולם"

מניטו: לא. זה לא אותו שם. שמה זה על שם הוויה כן? לא. אני, אני מסביר עוד: השם "אלוקים" זה שם של הדיין - מי ששופט אותי. מכיוון שאני במצב של חוטא. אני בפני בית דין, כן? וחוטא- יש לו שופט.

אולי אני אגדיר את זה בצורה אחרת. אולי באותם המילים, כן. צריך לחזור על ההסבר. אבל תגידו לי אם זה מובן או לא, כן? ההתנהגות של החטא, אפשר להגדיר אותה כאילו אני החלטתי לא להכיר במרות הבורא, באדנות, במלכות הבורא, אלא רק ברצוני. וזה ההגדרה, פורמלית נאמר, של החטא של אדם הראשון. "והייתם כאלוקים יודעי טוב ורע". אני מגדיר מה זה.... "ממנו לדעת טוב ורע" - ממני. אני מגדיר מה זה טוב, מה זה רע. זה מובן? זה נקרא "חטא". אז - אם אני חוזר בי ואני שוב אומר אדנ"י - המשמעות היא, כמו שאומר רש"י: "מחול לי". זאת אומרת, הביטוי "אדנ"י", הקריאה, הכוונה היא – מחול לי, אני מבקש כפרה, כדי לזכות באותו זכות להתפלל. אז זוהי הכוונה של תפילה אריכתא. צריך לומר את אותו פסוק, וזה התקנה של ר' יוחנן, כדי להתחיל להתפלל. דאם לא כן - אי אפשר.

ההקבלה בין מצבו של דוד המלך למצב עם ישראל כיום

המצב של דוד המלך באותו פסוק דומה למצב של עם ישראל אחרי חורבן המקדש. ולכן כשחיפשו חכמים איך לצאת מהמצב שהיינו אחרי חורבן ביהמ"ק: הפסק העבודה. ואתם למדתם את זה בירושלמי, כן? בהתחלת הגמרא[59] זה אתה, אמרתי אתם... וזה – "איזוהי עבודה שבלב - זו תפילה". אבל כדי להתחיל להתפלל, במקום הכהן, צריך להיות בחזרה למצב של צדיק. ולכן נכנסים בתפילת הציבור דרך אותו פסוק, עכשיו אני חושב שזה מובן – "אדנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". מה זה "להגיד תהילתך?" זה להתחיל בחלק הראשון של כל ברכה וברכה. קודם כל להגדיר בפני מי אני עומד, אח"כ לבקש, ואח"כ לחתום בחתימה. ואת זה נלמד דרך כל הסידור של שמונה עשרה[60].

אז, זה מה שאנחנו לומדים מאותה סוגיה, ואני מסכם בקצרה: שאפשר תהילה אע"פ שאי אפשר הלל. ומתוך זה אנחנו לומדים שהפרק הראשון של ספר תהילים והפרק השני הם אותו פרק וזה צריך להסביר לנו את הסוד הזה - של שמונה עשרה שהם תשע עשרה. כי כל הנושא של שמונה עשרה-תשע עשרה, מאיפה למדנו את זה? מהעניין של דוד המלך בפסוק של "יתמו

חטאים". אחרי ק"ג שהם ק"ד. זוכרים את זה? אז זה קשור..

שמונה עשרה שהם תשע עשרה

מהי הברכה שהוסיפו לשמונה עשרה? זה ברכת המינים. טוב, אז לפי דעתי, לזה התכוונתי כשאני אמרתי "אין לי מקור על זה". לכן תשמעו את ההסבר ותזכרו שאין מקור:

ש-מה הייתה הכוונה של המסורת לחלק את הפרק הראשון לשתי פרקים בספר תהילים? אז תחזרו אתם על התוכן. החלק הראשון שעכשיו הוא הפרק הראשון הוא היחס בין האדם לקב"ה. הנושא של הפרק השני זה המשיח. אז כשראו, [ב]התחלת המינות, [ו]הגדרת המינות הייתה באותה תקופה: לראות במשיח ובקב"ה אותו דבר. לאחד את הנושא של היחס לבורא והיחס למשיח. ולכן חילקו את זה. כדי ללחום נגד המינות. אז זה מקביל בדיוק למה שקורה בשמונה עשרה. הברכה התשע-עשרה, איך אומרים? היא מקבילה לעניין של החלוקה מחדש של הפרק ראשון, דהיינו הפרק התשע-עשרה שבספר תהילים. זה העניין של המינות.

מצוות בין אדם לעצמו

ואני רוצה רק להגדיר קצת יותר מה שהסברתי: אנחנו רגילים, זה אנחנו לומדים דרך לימוד המהר"ל כל פעם - אנחנו רגילים לחלוקת המצוות מן התורה ב-2 חלקים: המצוות בין אדם לחברו ובין אדם למקום. לאמיתו של דבר (ואת זה אנחנו לומדים בעיקר דרך המהר"ל) – יש 3 מימדים: בין אדם למקום – זה עבודת הקודש, בין אדם לחברו – זה כל המצוות השייכות למה שאנחנו מגדירים את "חיי המוסר", ובין אדם לעצמו. וכל הכוונות של המימד הזה של התורה – "בין אדם לעצמו" – שייך לכל מה שאנחנו מגדירים כ"משיחיות".

ואני רוצה להגדיר את זה בקצרה, צריך להבין את זה פשט: המצוות בין אדם לעצם אדם אשר בו. לעצם של האדם, עצמיות, אשר בו. המצוות בין כל אחד והאדם האמיתי אשר בו. מי זה האדם האמיתי? (בין אדם לעצמו. פשט. כן?) זה מה שאנחנו קוראים "המשיח". הבן אדם האמיתי.

ובאה המינות, ובלבלה את כל העניין. מהי ההגדרה של התחלת המינות? לראות בבן אדם האמיתי – הקב"ה. אני לא רוצה להוסיף, אבל זה ברור, כן? יצאנו מהגיהנם הזה כשיצאנו ממצרים בצורה אחת, כשיצאנו מפרס בצורה אחרת, וכשיצאנו מהתרבות המערבית בצורה שלישית. זה.. אנחנו מתקרבים לחנוכה, כן. ואתם מבינים למה אני מתכוון.

אז בכל אותה התרבות שראו איזה מין איחוד בין האלקות (פשוטו כמשמעו) והמשיחיות (פשוטו כמשמעו) – אז באה אותה המינות של "ברכת המינים". זה מובן כן?

ברכת "השכיבנו" וקריאת שמע בערב ובבוקר

קהל: כידוע, תפילא אריכתא, ר' יוחנן אמר בשיעור שעבר, שהזכרנו ערבית

מניטו: "השכיבנו". נכון

קהל: שהמשמעות

מניטו: של "השכיבנו"? זה לא הכנתי, אבל לפי מה שאני זוכר ממה שלמדתי: בערב – יש... זה קשור לעניין של קריאת שמע. בערב יש להוסיף עוד ברכה מכיוון שצריך עזרה נוספת כדי

להיכנס בלילה. אני קצת ארחיב את השאלה כדי להגיע לאותה נקודה:

כי הכוונה של קריאת שמע – זה איחוד שם ה'. ובבוקר אין כ"כ קושי. כי אנחנו... מה זה איחוד שם ה'? זה איחוד מידת החסד ומידת הדין, זה ברור. "יוצר אור ובורא חושך" – זה איחוד ה'. מי שיצר את האור – הוא שברא את החושך. ולפי הלשון של המדרש, של המידות, מידת החסד ומידת הדין: מידת החסד שולטת ביום ומידת הדין בלילה. וזה העדות שאנחנו מאמינים כי יש רק בורא אחד שהוא בעל אותם המידות הסותרות. זה נגד הדואליזם. ה-2 רשויות, כן? ולכן כשיוצאים מהלילה, נכנסים ביום, אומרים: "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד". אבל אע"פ שלכאורה יש 2 עולמות נפרדות, והשאלה: כמה אלקות יש? התשובה היא: אחד. זה מובן לכולם.

אז הבוקר, הכוונה של הק"ש של הבוקר היא... יותר אפשרית מהערב. ולכן..אני אסביר למה: הסמיכה בין גאולה לתפילה בבוקר – אין בעיה. ולכן לכל הדעות, מיד כשגומרים "גאל ישראל" מתחילים בלי קדיש, בלי שום הפסקה: "ה' שפתי תפתח". ולכן השאלה בבוקר זה על אותו פסוק של "ה' שפתי תפתח".

אבל בערב – יש מחלוקת. אם יש בסיס לאותה סמיכה, מכיוון שהכוונה של ק"ש בערב – זה לא ש-יצאתי מהדין, מהלילה, אני נכנס בחסד, באור – אני יכול להעיד: ה' אחד. זה אפשרי, זה קל. יצאתי ממידת הדין, נכנסתי במידת החי, במידת החסד – אני יכול להעיד ה' אחד. אני העד.

אבל בערב, אני יוצא ממידת החסד ונכנס במידת הדין, "שמא יגרום החטא"[61]. האם יש לי אפשרות לקרוא ק"ש בערב לפני התפילה? ויש הדעה של ר' יהושע בן לוי שהוא מבקש: תפילה קודם כל כדי להתכפר, לכפר – ורק אח"כ לומר ק"ש. אבל ההלכה היא כר' יוחנן: קודם כל ק"ש, ומכל מקום – הסמיכות, הסמיכה בין גאולה לתפילה בערב – היא יותר קשה[62].

ולכן צריך לבקש עזרה נוספת: זה "השכיבנו". זה קצת מובן. אז מה אמרה הגמרא? כמו שבבוקר: "אדנ"י שפתי תפתח" זה לא הפסק, זה לא הפסקה בין גאולה לתפילה – אז בערב גם כן "השכיבנו" זה לא הפסקה, ומהי הטעם של הגמרא? "כיוון דתקנוה חכמים". אתם מבינים מה יש בזה: כיוון דתקנוה חכמים – יש סיבות שתקנוה. אז מכיוון שתקנוה – הם חשבו שזה גוף התפילה. ולפי ההסבר שאני מסביר עכשיו, לפי הסוגיה, נושא הסוגיה: זה לא הפסקה.

ואתם יודעים שיש קהילות שמנסות לומר, ככל הפחות שאפשר – דברים בין גאולה לתפילה בערבית. למשל יש קהילות שהנוסח מהגאון, שלא אומרים: "ושמרו", או: "אלו מועדי ה'", או.. איך אומרים האשכנזים? "וידבר" כן? ביום טוב. מכיוון שזה מוסיף עוד הפסקה, כן? תפסתם את הנושא?

טוב, בעיקר מה שרציתי להסביר זה ה..הכוונה של אותו פסוק. מה השעה כבר? יש לנו עוד קצת זמן. יש עוד שאלות?

להתהלל – כלפי תעודת הזהות העברית

קהל: לא הבנתי [ש]המובן "להתהלל" זה דרגה פחותה של "להלל".

מניטו: ש? לא הבנתי. לא, לא שמעתי בכלל.

קהל: אמרת ש"להתהלל" זה דרגה פחותה מ"להלל".

מניטו: זה "להצטדק". "להתהלל" זה לומר הלל אע"פ שלאמתו של דבר אין אפשרות. אין

מקום. למרות שיש טוב ורע - אני אומר את ההלל. זה "תהילה". הלל זה ההלל האמיתי, הגדרה. "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם" – אז "הללוי-ה" - זה הלל אמיתי. כל עוד שאי אפשר לומר הלל אמיתי אומרים גם כן – אבל תהילה. זה הלל בזעיר אנפין.

קהל: הבנתי את זה... אני שואל כי: לא נראה במילה להתהלל.

מניטו: אז אני אסביר לך בקשר לנושא שלנו:

מעשה התפילה זה משפט. זה למדנו בשיעורים קודמים. אני נמצא לפני בית דין, ואני צריך לבקש משפט כדי להוציא לאור אם יש לי זכות לקבל את מה שאני מבקש. ולכן להתפלל זה - היוזמה, אני לוקח את היוזמה להתחיל במשפט כדי לדעת אם אני זוכה או לא. להתפלל. אז מה זה להתהלל? זה.. בתוך אותו מעשה של התפילה (המושג שאני משתמש בו לא נמצא בלשון) – "ההתפללות", כן? זה אני מסכים להיבחן במצב שאני נמצא, להיבחן, כלפי מה שאני הייתי צריך להיות: בן אברהם יצחק ויעקב אמיתי, ישראל אמיתי. זה מה שמגדיר את הסידור של השמונה עשרה: זה מה שאתה צריך להיות. אתה מתפלל לפני "אלוקינו ואלוקי אבותינו, אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב" - האם אתה בן אמיתי של אברהם יצחק ויעקב?

אתם זוכרים במקור שלמדתם, "אברהם תיקן תפילת שחרית" - הוא נתן לנו את הרשות, את האפשרות. "יצחק תיקן תפילת מנחה". "יעקב תיקן תפילת ערבית". הם היו זכאים, רשאים להתפלל. ואתה מתפלל לאלוקי אברהם יצחק ויעקב – אתה צריך להיות ישראל אמיתי. אתה לא יכול לומר את ההלל שלך: "אני ישראל". אתה רק יכול להתהלל: אני במצב ש... משהו קרוב לזה, אע"פ שאני לא ישראל אמיתי, אני מקבל עליי את התעודת זהות ההיא. אז ההתפללות ההיא זה המבחן בין המצב שלי כמו שאני נמצא, והתעודת זהות האמיתית שאני צריך להיות. הייתי צריך להיות. ולכן זה המשמעות של "אל תעש תפילתך קבע"[63]– אע"פ שאנחנו מתפללים אותה תפילה, כל יום, וכל אחד אותה תפילה - ההתפללות היא שונה לגמרי כל פעם. מכיוון שהמתפלל הוא שונה. הוא לא אותו אדם בבוקר, בצהריים ובערב, או למחרת. הוא לא אותו אדם של החבר השני. זה אותו טקסט. זה התעודת זהות של ישראל. אבל אנחנו במצב...קרוב, רחוק, פחות, יותר. אז "ההתפללות" זה - אני מסכים להיבחן על זה.

הרחבה על העלאת הרצון בתפילה

אמרו בשם הבעש"ט, ש: למה לפני התפילה – אני לא זכיתי, אחרי התפילה זכיתי? האם יש איזה כוח מאגי בתפילה? ואם אני זוכה - אני זוכה! למה אני צריך להתפלל כדי לקבל? אם כן, לפני התפילה – לא מקבל. אחרי התפילה – מקבל, זוכה. אז הוא מסביר את זה ככה: אתה עשית משהו בעצמך. התפללת. השתנית. אז לפני התפילה – היית בבחינת "לא זוכה". אחרי התפילה, אחרי אותו משפט - אתה השתנית, אתה התקרבת יותר לדגם שהוא מה שכתוב בטקסט הזה, (שנלמד כן?) - אז השתנית, אתה זוכה. זה גם קשור.

אתה מבין? להתהלל - אע"פ שאינו אותו דמות אמיתית שהשמונה עשרה מגדירה - צאצאי אברהם יצחק ויעקב, רק הם רשאים לבקש, כי אנחנו מבקשים את הברכות ששייכות לאברהם יצחק [ויעקב]... [סוף קלטת]

[הפסקה בהקלטה]

...אדם האמיתי לא יכול להסתפק בחיים הטבעיים. זה נותן לי הרשות לבקש. אבל האם אתה באמת אותו אדם אמיתי? צריך להיבחן. משפט. תתפלל. זה "להתהלל". זה קצת יותר מובן? להתהלל – למרות. אע"פ שההלל אינו אפשרי. "אתה קדוש, ושמך קדוש, וקדושים בכל יום יהללוך" - רק הקדושים. "יהללוך" - הלל. אע"פ שאני לא קדוש, אני מבקש רשות לומר תהילתך. זה ההבדל. זה מובן עכשיו?

מה הייתה השאלה פה?

קהל: שעכשיו אמרת: אתה קדוש, ושמך קדוש, וקדושים. כאילו שזה גם שלוש דרגות של השפעה.

מניטו: של קדושה.

קהל: של קדושה. עכשיו בנושא של: להלל ולהתהלל... עוד בין הללוי-ה ותהילה בתהילים, זה גם בנושא שאי אפשר להגדיר בבורא, ומצד שני אנחנו קולטים את ההשפעה שלו.

מניטו: תסביר קצת יותר. מצד שני?

קהל: רק להגדיר את ההשפעות של הבורא...

מניטו: יפה. את פעולותיו. כן.

קהל: וזה מה שאתה מגדיר "נבואה"[64]? זאת התפילה בעצם?

מניטו: כן. זאת אומרת: אני לא יכול לומר מהבורא יותר ממה שהנבואה אמרה לי. ויש מקור בגמרא על "האל הגדול הגיבור והנורא" - אלמלא משה רבנו לא אמר את זה, לא היינו רשאים גם זה לומר. זה נלמד בגמרא גם כן[65].

ש. עכשיו הדבר השני זה היה: איך אפשר לעשות הקבלה בין הנבואה, לבין

מניטו: התפילה

קהל: לבין הפרק ה-23 של דוד - זה שיסתלקו רשעים. איך ההקבלה בין שניהם?

מניטו: לא הבנתי את השאלה.

קהל: אתה אמרת, זאת אומרת נאמר על הנושא של הפרק ה-23 של...

תשובה: אה כן כן. עכשיו אני תופס. מה הוא אומר באותו פסוק? "יתמו רשעים מן הארץ" - אז הוא רואה ארץ בלי רשעים. זה נבואה! הוא רואה מראש את המצב של לעתיד לבוא: עולם הזה בלי רשעים - אז הוא אומר הללוי-ה. זאת אומרת רק מי שהוא בן עולם הבא - רשאי להתפלל. זה חידוש. תכתבו את זה כן? רק מי שהוא כבר בן עולם הבא רשאי לומר הללוי-ה.

הלל – מעין עולם הבא

ולכן אנחנו אומרים את ההלל, זה הלכה של ההלל, דווקא ביום העצמאות, (יש בעיה..) - כל יום שהיה נס. כל יום שהייתה הופעה, אפילו קטנה, קצרה, של "מעין עולם הבא" - אנחנו אומרים הלל. זה קשור. ולכן זה הבעיה של יום העצמאות.

ואני שמעתי פעם, אני לא זוכר מאיזה חכם, שאומר: כל פעם שהיה איזה פלא צריך לומר את ההלל. מה זה פלא? זה אותיות אל"ף למפרע. העולם שלנו זה עולם של בי"ת. "בראשית ברא",

כן? טוב ורע. אבל כשעולם של האל"ף נכנס אצלנו, הוא נכנס למפרע, קודם כל הפ"ה ואחר כך הלמ"ד ואחר כך האל"ף - זה פלא, אז אומרים את ההלל. תפסתם? זה יפה. כי אם אין פלא, אנחנו נמצאים באֹפל. אל"ף פ"ה למ"ד. כן. מה אתם רוצה?

הלל בשבת

קהל: הרב אמר שאומרים הלל על הופעה שהיא מעין עולם הבא בעולם הזה.

מניטו: זה נס.

קהל: אז לכאורה, כל שבת היינו צריכים לומר הלל?

מניטו: לא. כי שבת... זה...זה שאלה יפה. המגיד מדובנא [לא מצאתי מקור], יש לו דרשה שלמה על זה. שהוא מסביר את זה יפה. זה כי: השורש של המועדים - זה חידוש העולם. השורש של השבת - זה חוקיות העולם. השבת זה קשור לכל מה שלא משתנה בעולם, "חוק נתן ולא יעבור". המועדים, וראש חודש שייך למועדים (לְבָנָה), זה הרמז של התחדשות העולם, מעין עולם הבא. ולכן אין מקום בשבת כְּשָׁבת - להלל. כששבת הוא יו"ט אז יש מקום להלל מכיוון שזה קדושת יו"ט גם כן. תפסתם את זה כן? טוב.

זה ההבדל בין הקידוש של שבת וקידוש של יו"ט: מקדש השבת, ויו"ט אומרים: "מקדש ישראל והזמנים". אני חוזר על ההגדרה: המועד - זה חידוש העולם, שבת - זה דווקא ההיפך.

קהל: הרב אמר שתפילה זה על אותו ערך של נבואה.

מניטו: רק נביא יכול להתפלל. ולכן, כשאתה צריך להתפלל - או שאתה יודע איך להתפלל, או אתה צריך ללכת למומחה שיתפלל, ותן לו צדקה. מה טוב. לא לא, זה הלכה.

אור חוזר

קהל: הדיבור שלנו מלמטה למעלה. למעשה נבואה זה מלמעלה למטה. אז מה רוצים שאנחנו נעשה עכשיו? זאת אומרת – מלמטה, כלומר מהפה שלנו – למעלה, נדרוש את מעשה את מה שבעצם בא מלמעלה למעלה?

מניטו: תשמע, זה הסוד של "הלוך ושוב" כן? צריך להעלות מה שכבר רד [ירד]. אם אני תפסתי את השאלה שלך, אז אתה הבנת את התשובה שלי... חח...

זאת אומרת: אני לא יכול, אלא, להיות המקור של מה שהמקובלים מגדירים כ"אור חוזר". יש חידוש באור חוזר. אבל זה אור חוזר. אין דבר אחר. כן? זה מובן?

קהל: אומרים גם שהדיבור בא מהקול?

מניטו: כן. לא, מה שאני רציתי לומר שהיחס, הקשר דרך המסך שמבדיל בין העליון והתחתון – זה רק הקול. זה היהדות - רק הקול. "ותמונה לא ראיתם זולתי קול", "והקול קול יעקב". כן? וכוח התפילה זה היה ביהודה – "שמע ה' קול יהודה"[66]. כל זה קשור כן? ו.. אז - אותו קול שירד דרך הנבואה, אני מעלה אותו דרך התפילה. ולכן כשאני אומר "יהי רצון מלפניך" - זה פשט. כי זה רצונו שאני מבקש. כשהקב"ה מקבל את תפילתי - זה רצונו שהוא מקבל. ולכן אני בטוח שזה יקבל.

המינות

קהל [הרב שרקי]: שוב אני שואל לגבי ההבדל בין הלל לבין תהילה. בהקשר למה שלמדנו בפרק ק"ג. שרק.. במפלתן של רשעים אפשר להלל.

מניטו: זה הפרק של ר"ח דווקא, כן?

קהל [הרב שרקי]: שבסופו של דבר, כשאין רשעים אז אפשר כביכול לומר הגדרה של הבורא. בעוד כשאנחנו אומרים – "לעילא מכל ברכתא", ובכלל, בעצם העובדה שההפרש הוא של בורא ונברא, נראה שה-אי אפשרות להגדיר - זה חיסרון מהותי, ולא תלוי בשאלה אם יש טוב ורע בעולם...

מניטו: דווקא התשובה טמונה בשאלה שלך. צריך לחלק בין שני המצבים: כל עוד שאנחנו קשורים לחומר - זה בלתי אפשרי. אם אנחנו מתעלים מאותו מצב של טוב ורע זה אפשרי. זה נקרא "פנים בפנים".

קהל [הרב שרקי]: בסופו של דבר המרחק הזה, שבהיותנו נבראים... ולא מול... הבורא...

מניטו: תשמע זה מה שאני אמרתי מיד. "פנים בפנים" זה רמז למשה רבנו. הוא היה יכול, מכיוון שהוא היה יכול, אז היה יכול. תפסת?

אה, תשמע, יש איזה יהי רצון שאנחנו רגילים לומר לפני כל תפילה. לפני כל כוונות נאמר. כאילו אנחנו שייכים לאותו קהל, לאותו מניין שהם יודעים, אנחנו לא יודעים. אז תקבל את תפילתנו כאילו היא קשורה לתפילה ש-אלו שיודעים. לכן יש [כאלו] שיודעים.

קהל [הרב שרקי]: לגבי הנקודה שהוזכרה בסוף, זה לא כל כך ברור לי. כשהרב דיבר על זמן הופעת המינות.

מניטו: הופעת ה...?

קהל [הרב שרקי]: הרב הסביר שהסיבה שהמינות הופיעה בזמן שבו היא הופיעה.

מניטו: אני אמרתי את זה ככה?

קהל [הרב שרקי]: הבנתי שזה מה שנאמר.

מניטו: תזכיר לי את הקונטקסט.

קהל [הרב שרקי]: בסוף הדיון, לפני השאלות, אז היה הסבר למה המינות הופיעה בזמן מסויים..

מניטו: לא. אני לא זוכר שאמרתי את זה ככה. אבל תמשיך את השאלה שלך.

קהל [הרב שרקי]: וזה לא היה ברור לי.

מניטו: מה, זה לא היה ברור? אני לא זוכר שאני אמרתי את זה. אולי משהו קרוב, אבל לא בדיוק את זה. מה שאני אמרתי זה: עיקר המינות התחילה כש...אחרי תקופת הנבואה כמובן, מכל מקום, כשהמאמינים המינים התחילו לערבב בין - מושג האלוקות למושג האדם. ברור. אתם זוכרים את הפסוק, זה בפרק רביעי בבראשית, הפסוק האחרון, 26.

"ולשת גם הוא יולד בן, ויקרא את שמו אנוש, אז הוחל לקרוא בשם ה'".

מה אומר רש"י? לשון חולין[67]. זאת אומרת הייתה אפשרות לקרוא באופן אמיתי בשם ה'. מה עשו? עבודה זרה. נתנו את שם הוויה לבריות. ולאדם אומר רש"י, אם אני זוכר היטב, כן? תביא רש"י ספר בראשית שאני אקרא את זה. בראשית עם רש"י.

אז אני רוצה להסביר את זה: עיקר העבודה זרה, תקופת העבודה זרה זה בתקופת גילוי הנבואה. מינות מתחילה אח"כ. אבל תוכן המינות זה אותו תוכן של עבודה זרה. אלא - העבודה זרה זה בגלוי, מינות זה בנסתר. יש הסבר בגמרא על הפסוק של ק"ש: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם". "אחרי לבבכם" – זה מינות, "אחרי עיניכם" – זה עבודה זרה[68]. כן? אתם זוכרים את הפסוק. אז הנה מה שרש"י מסביר על זה ונגיע לשאלה שלך:

"(כו) אז הוחל - (לשון חולין) לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקדוש ברוך הוא לעשותן עבודה זרה ולקרותן אלקות"

זה הגדרה של המינות. אז מהו התוכן? זה הערבוב בין היחס לקב"ה והיחס למשיח. כשמתחילים לומר: המשיח הוא האל – אז זה מינות. ולכן זה מקביל לבעיה שלנו! כן? תפסתם? כי 18-19 זה מקביל ל: "אשרי האיש"-"ולמה רגשו גויים". "על ה' ועל משיחו". זה הנושא של הפרק השני.

שוב אני חוזר על זה: אין לי מקור לזה. זה רק לפי עניות דעתי. אבל אם אתם מוצאים איזה מקום, תשלחו לי טלגרף. מברק...

טוב. אז בפעם הבאה נתחיל בקצרה בקריאה של הסוגיות הקודמות מפרק חמישי בברכות ואח"כ נתחיל במבנה של השמונה עשרה, שוב, לפי מקורות הגמרא.

[הפסקה בהקלטה]

...בשיעורים הקודמים, אם אני זוכר, למדתם את התחלת פרק חמישי במסכת ברכות. ואני רוצה לסכם בכמה משפטים כל מה שלמדנו בשיעורים הקודמים: זה היה בעצם הקדמות לפי הגמרא. על הלימוד של השמונה עשרה, ונשאר לנו, אם אני לא טועה, עוד מקור אחד במסכת עבודה זרה, ואח"כ נתחיל בלימוד של השמונה עשרה עצמו.

ואח"כ תחלקו את הספרים, אם נגיע.

אז עיקר הנושא היה ההקבלה בין המושג "תהילה" והמושג "תפילה". זה למדנו דרך הפסוק הראשון של השמונה עשרה, פסוק מספר תהילים: "אדנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". הנושא היה: מה הקשר בין תהילה לתפילה. את כל זה למדנו בשיעורים הקודמים.

ולמדנו בעיקר שלפי ההגדרה של המושג "תפילה", שזה קשור למשפט, דין, כדי לדעת אם יש מספיק זכות כדי לקבל מה שמבקשים. זה למדנו כבר, לא צריך לחזור על זה. אז קודם כל צריך להבין: שאי אפשר לבקש אלא אם יש זכות לבקש. הנושא הראשון זה נושא של הזכות.

הנושא השני זה למי אני, ממי אני מבקש. זה קשור לעניין של השבח של ה', ש-לפני מי אני עומד כדי להתפלל. וזה נקרא "תהילה" בלשון המקרא. זה למדנו בקשר, גם כן, למושג "הלל" אם אתם זוכרים את זה. כשיש מצב של טוב מוחלט - אפשר לומר את ההלל. כשיש ספק, כשצריך לדון אם יש מספיק זכות - אז בא המושג תהילה. "להתהלל", זה מקביל ל- להתפלל. להלל. להתהלל. זאת אומרת, להתהלל זה להלל אע"פ שיש מקום למשפט...[69] ...מספיק ברור. אם יש עוד שאלות, בהמשך הלימוד.

אז פה יש לנו במסכת עבודה זרה דיון על הסדר בין התהילה והתפילה בשמונה עשרה. דהיינו – התפילה כעבודה. התפילה כמצווה. בשיעורים הקודמים למדנו את העניין של התפילה כ-רשות להתפלל, זכות להתפלל. אבל יש לנו מצווה מיוחדת, עבודה, שצריך להתפלל. אז תוך כדי העבודה של תפילה כעבודה - יש לנו גם כן מקום של התפילה כרשות, כזכות לבקש. זה

מובן. כל זה, זה הסיכום של מה שלמדנו עד עכשיו.

אז תקראו את הדף פה, מהשורה השנייה, בסוף השורה השנייה של עבודה זרה. טוב זה שייך לנושא יותר רחב, ופה מגיעים:

הסוגיה במסכת עבודה זרה: בקשה ותהילה

"דתניא, ר' אליעזר אומר: שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל,[70]"

ובכן, פה יש לנו שני מושגים, מדויקים - לשאול את הצרכים, אם יש איזה חיסרון, יש לנו רשות, ויש לנו מצווה, לבקש איזה טוב מהבורא, איזה ברכה מהבורא, כדי למלאות את החיסרון. זה נקרא "לבקש צרכיו". זה ברור כן?

אם כן:

"ר' אליעזר אומר: שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל,"

ולכן פה הנושא הוא: מה הקשר בין הבקשה והתפילה עצמה? וישנו פסוק:

"שנאמר: (תהלים קב) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו וגו',

זה פסוק בתהילים.

ו"אין שיחה אלא תפלה,"

לכן, לפי ההנחה שאין שיחה אלא תפילה, שאנחנו לומדים מפסוק אחר בספר בראשית:

"שנאמר: (בראשית כד) ויצא יצחק לשוח בשדה;"

[71]...ראינו כבר מקור אחר על זה... ר' אליעזר...שהוא אומר: "שואל אדם צרכיו" זה - "תפילה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו". "כי יעטוף" זה שואל צרכיו. תראו אח"כ ברש"י[72].

אבל אנחנו ממשיכים לפי סדר, מהלך הספרים. אם כן יש סדר: קודם כל שואל צרכיו, שנאמר: תפלה לעני כי יעטוף, ורק אח"כ מתפלל: ולפני ה' ישפוך שיחו. לפי ר' אליעזר הסדר של השמונה עשרה היה צריך להיות, אני לא רוצה לומר, מיד הסדר של השמונה עשרה. אלא הסדר של אותה עבודה שנקראת "שמונה עשרה". אז היה צריך להיות: קודם כל הבקשות, ואח"כ התהילה בתוך התפילה. ונראה לאט לאט, כי לפי ההלכה הסדר הוא קצת שונה. קודם כל הסברה של ר' אליעזר:

"שואל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל. שנאמר: תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. ואין שיחה אלא תפלה שנאמר: ויצא יצחק לשוח בשדה."

"ר' יהושע אומר: יתפלל"

קודם כל

"ואח"כ ישאל צרכיו,"

ויש לו עוד פסוק מספר תהלים:

"שנאמר: (תהלים קמב) אשפוך לפניו שיחי"

כבר למדנו ששיחי זה תפילה.

"צרתי לפניו אגיד."

"צרתי לפניו אגיד" זה שאלת צרכים. בקשות[73] זה מובן. לכן יש לנו 2 שיטות, לפי הסדר שמה

שאנו קוראים, מגדירים, כ-עבודה של התפילה. או, קודם כל: התהילה ואח"כ הבקשה - וזה הסדר של ר' יהושע, הדעה השנייה. או: קודם כל התהילה[74] ואח"כ הבקשה[75]– זה הסדר של ר' אליעזר. אז הגמרא ממשיכה:

"ור"א נמי הכתיב: אשפוך לפניו שיחי!"

איך ר' אליעזר מסביר את הפסוק של ר' יהושע?

"הכי קאמר: אשפוך לפניו שיחי"

שזה תפילה

"בזמן שצרתי לפניו אגיד"

קודם כל - צרתי לפניו אגיד, ואח"כ - אשפוך לפניו שיחי

"ור' יהושע נמי הכתיב: תפלה לעני כי יעטוף! הכי קאמר: אימתי תפלה לעני? בזמן שלפני ה' ישפוך שיחו."

ולכן יש אפשרות להסביר [את] הפסוק של ר' אליעזר לפי, אליבא דר' יהושע, ולהיפך. ולכן הגמרא ממשיכה:

"מכדי קראי לא כמר דייקי ולא כמר דייקי,"

אם כן, אם ככה, המשמעות של הפסוק, זה לא דווקא לפי ר' יהושע, או לא, דווקא, לפי ר' אליעזר. וזה סימן שהמחלוקת היא יותר עמוקה. יותר רחבה:

"במאי קמיפלגי? כדדריש ר' שמלאי, [דדריש ר' שמלאי:] לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל, מנלן? ממשה רבינו, דכתיב: (דברים ג) ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך וגודלך."

זה השבח. אני מגדיר לפני מי אני עומד, אני עומד שבחו של מקום, זה התהילה. זה ברור כן? רק אח"כ:

"וכתיב בתריה: אעברה נא ואראה את הארץ הטובה;"

זה הבקשה.

ולכן הדגם של תפילתו של משה רבנו, זה, לפי הסדר הזה, זה קודם כל השבח, התהילה, ואח"כ - הבקשה. זה דרשה של ר' שמלאי.

"רבי יהושע סבר: ילפינן ממשה,"

זה הסדר לפי דעתו הוא.

"ור"א סבר: לא ילפינן ממשה,"

ולכן ר' אליעזר צריך להסביר למה ההלכה לפי דעתו היא - שאנחנו לא יכולים לקחת את הדוגמא של משה כדגם של התפילה שלנו. זה מה שמסביר ר' אליעזר:

"לא ילפינן ממשה, (כי משה) שאני"

משה זה מקרה שונה

"משה דרב גובריה (הוא)"

משה היה אדם גדול. ולכן יש במשה, כאדם גדול, מספיק חכמה, מספיק גדלות, מספיק זכות לפי מעשיו, כדי לסדר את תפילתו כפי שאמרנו פה: קודם כל השבח, וזה שבח יציב, אמיתי,

בטוח, ואח"כ הבקשה[76].

אע"פ שפה זה לא קל. זה נושא קשה מאד. מכיוון שאנחנו יודעים, דווקא, שבאותה תפילה של משה רבנו, זו הייתה תפילה בלשון תחינה, בלי להתייחס לזכות. תראו מה שאמרו המפרשים על "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמור". וזה הדוגמא פה. ולכן הנושא הוא לא קל.

אבל לפי הבעיה שלנו, אפשר להסביר [את] דעת ר' אליעזר פה: אי אפשר לפסוק כר' יהושע שלוקח את הצורה, אפילו הצורה החיצונית, הסדר של מהלך הדברים בתפילתו של משה, מכיוון שמשה זה מקרה אחר לגמרי. לכן נקשור את שני הדברים. מכיוון שדווקא משה לא צריך זכות כדי להתפלל, אנחנו לא באותה מדרגה, ולכן הדגם של משה זה לא הדגם של התפילה שלנו.

נמשיך:

"וחכ"א: לא כדברי זה ולא כדברי זה,"

לא כדברי ר' יהושע, ולא כדברי ר אליעזר

"אלא שואל אדם צרכיו בשומע תפלה."

מה זה "שומע תפילה"? זה ברכה אחת באמצע[77] הברכות האמצעיות, שהם הברכות של הבקשות לפי הסדר של השמונה עשרה שלנו: יש קודם כל שלוש ברכות של תהילה, אח"כ שתים-עשרה שהם שלוש-עשרה, של בקשה, ואח"כ שלוש ברכות של תהילה.

עכשיו דעת הגמרא היא מובנת. אנחנו לא יכולים לעשת לא כר' יהושע ולא כר' אליעזר. ותוך כדי הסברים דעת ר' אליעזר מובנת מאליה: מכיוון שלפי דעתו של ר' יהושע אפשר להתפלל כמו משה רבנו התפלל, אבל אנחנו לא באותה מדרגה, עם ישראל בכללו, כן? אבל לא היחיד. וייתכן מאד שזה ההסבר, שסופסוף ההלכה היא: לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא יש לנו סדר מיוחד, מבחינת כלל, אנחנו מתחילים.. כלל ישראל, אנחנו מתחילים כמשה: שבח ואח"כ בקשה. מבחינת פרט אנחנו לא עושים כמשה: בקשה ואח"כ שבח. אבל זה התפילה של העבודה של כלל ישראל, ולכן הסדר שלנו הוא סדר שמאחד את 2 הדעות.

אז מה אמרו ב"שומע תפילה"? זאת אומרת: אחרי השבח ו..של ההודאה, ההודיה סליחה, שבהתחלה, ולפני השבח של ההודיה בסוף, בתוך הבקשות - יש בקשה מיוחדת: "שומע תפילה", אז פה כל אחד ואחד שואל צרכיו. בהרהור. לא בפה מלא. ואנחנו יודעים איך היא ההלכה.

ואח"כ נראה מה היא ההלכה למעשה. אבל עכשיו דעת ההלכה היא מובנת. יש בין הבקשות, יש בקשה מיוחדת שהיא שומע תפילה, בכוונה של היחיד, באותה ברכה, באותה חתימה של "שומע תפילה", הוא יכול לכוון, לשאול צרכיו. ונמשיך עד סוף הסוגיה:

"(אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה: שואל אדם צרכיו בשומע תפלה.)"

וזה בסוגריים כי זה עוד לא הלכה למעשה.

"(מסורת הש"ס: [אר"י א"ש הלכה כדברי חכמים].) אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, אף על פי שאמרו: שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה - אומר. א"ר חייא בר אשי אמר רב, אף על פי שאמרו: שואל אדם צרכיו בשומע תפלה,"

ודוגמאות:

"אם יש לו חולה בתוך ביתו - אומר בברכת חולים, ואם צריך לפרנסה - אומר בברכת

השנים. אמר ר' יהושע בן לוי, אף על פי שאמרו: שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אבל אם בא לומר אחר תפלתו, אפילו כסדר יוה"כ - אומר."

וכך אנחנו עושים...

ולכן, המבנה של התפילה שלנו זה: קודם כל שבח - הגדרה לפני מי אני עומד, (זה אנחנו נלמד עוד היום על הסידור), אח"כ - הבקשות של עם ישראל, כל אחד רשאי לכוון על צרכיו הפרטיים כשהוא אומר את הבקשה של עם ישראל, דרך כל חתימה וחתימה של כל ברכה. ואח"כ אחרי הבקשות – שוב שבח. זה המבנה של השמונה עשרה.

ולכן אתם רואים יש לנו מקור ברור מאד: יש איזה שילוב. לא רק הקבלה. קשר, יחס, בין המושג של "תהילה" למושג של "תפילה". זה מחזק עוד את דעת ר' יוחנן שתיקן את הפסוק של פרק נ"א בתהילים: אדנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך. התהילה (תהילתך) היא כמו הכלי של הבקשה. והשילוב של התהילה והבקשה - זה נקרא תפילה. ולמה זה נקרא תפילה? זה מה שלמדנו מקודם,

יש איזה מקור אתם מכירים את הפירוש שנקרא "הכתב והקבלה"? זה דווקא לא לפי הקבלה אבל... יש בו מקור שם, אני לא זוכר את הדף, אולי אתה זוכר? או הפרק אפילו? הוא מסביר את זה. שלשון תפילה, לשון להתפלל, זה: להביא למשפט, שיוציא לאור משפטנו, כדי לדעת אם מה שאנחנו מבקשים יש לנו סמך, זכות, כדי לקבל.

זה בתמצית, פחות או יותר, כל מה שלמדנו בפרטים, דרך הרבה שיעורים, לא רק השיעורים שלי, בכל החודשים שקדמו מאז ראש השנה. זה העיקר.

עכשיו אנחנו מגיעים, אם אין שאלות על הנושא הכולל, אנחנו מגיעים לקריאה של הסידור עצמו. טוב, אין שאלות?

קהל: אפשר להגיד שברור למה הסדר כמו שהוא. אבל מה הפירוש, אם אפשר לדעת, שלהיפך: שזה ר' יהושע שאומר: קודם הבקשות. זה כמו ש...זה דומה למה שלמדנו שהדיין צריך קודם לפסוק דין, הלכה פסוקה?

מניטו: רק דקה. אני רוצה לראות את המקור.

קהל: מדוע הבקשות, מה הפירוש של בקשות קודם...?

מניטו: טוב. צריך להבין לפי הפסוק שהוא מביא: "תפילה לעני כי יעטוף" - זה בבחינת עני.

קהל: בגלל הפסוק?

מניטו: כן. זה המצב של תפילתו של העני. הפסוק השני... כי זה הפשט, פה הפשט הוא ברור: זה מתוך העניות שלו שהוא מבקש. אז זה הצורך של הבקשה עצמה, שהיא הסיבה שיש לו רשות להתפלל.

וזה למדנו מ-חנה בפרק חמישי של ברכות. זאת אומרת - זה הדעה הראשונה של החכמים על המושג של כובד ראש. אתם זוכרים את זה? "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש"[78] מהי ההגדרה של "כובד ראש"? מרירות נפש של העני. זה לא הלך, כן?[79], כן? טוב, אז נתחיל מיד, ופה תוך כדי לימוד נראה את הדף במסכת.. איזה מסכת זה שמה? יומא. כן. נכון.

טוב. אז קחו.. יש הרבה פירושים על... השמונה עשרה, אבל אין הרבה... איך אני יכול לומר את זה? אין הרבה פירושים שיטתיים של הטקסט. אבל, מכל מקום, הפירוש הכי חשוב, (לא רק למתחילים, לאלו שרוצים לעיין) בכלל של נוסח התפילה, של - כל התיבות של נוסח

התפילה – הן באות מהמקרא. ולכן, נראה כמה דוגמאות תוך כדי לימוד, אבל כדאי להבין את זה.

אני חוזר על הכלל שלימד ה"פרי צדיק".. כמה פעמים: שיש הגדרה מקבילה לנבואה ולתפילה. הנבואה – זה הקול שבא מהקב"ה, מהבורא לבריאה. והתפילה – זה אותו הקול שחוזר, מבחינת "אור חוזר" אם אפשר לומר, מהבריאה לבורא.

ולכן כל התוכן של סדר התפילות שקבעו אנשי כנה"ג הוא – מתוך תוכן הנבואה עצמה. והחידוש שלהם זה - סידור המילים. אבל התיבות עצמן, המילים עצמן – יש להם המשמעות שיש להם במקרא. זה מה שצריך להבין. טוב. אז נתחיל מיד.

אז נתחיל מיד ב-3 הברכות הראשונות יש מבנה שצריך להבין אותו. קודם כל, אתם יודעים שבסוף כל ברכה יש את מה שאנחנו קוראים - החתימה של הברכה. והחתימה של הברכה, הוא דווקא השבח שמדברים בו בגמרא: "התהילה". למשל בברכה הראשונה: "ברוך אתה ה' מגן אברהם". "מגן אברהם" - זה פה באותה חתימה של הברכה הראשונה - שמו של הקב"ה, מיוחד לכיוון, לכוונה של אותה תהילה, של אותו שבח שאנחנו צריכים באותה ברכה. וזה יותר בולט גם כן, בברכות שהם הבקשות: "חונן הדעת" - זה אחד מהכינויים, מהשמות. "המרבה לסלוח". וכן הלאה.

ואם כן הגמרא עצמה, ואנחנו מוצאים את זה לא רק בפשט הגמרא אלא במפרשים הראשונים של הגמרא, בעיקר ברש"י - מגדירים את כל ברכה וברכה בשם מיוחד. פה יש לי את הספר של רינת ישראל, על מידות מניין[80], זה לא בדיוק... התפילה שונה. הברכה הראשונה נקראת "אבות". השנייה נקראת "גבורות". והשלישית נקראת קדושת, "קדושות ה'". פה זה כתוב קדושת ה', אבל זה...

אז מהי המשמעות של המבנה? אני צריך להתחיל בתהילה. לפני מי אני עומד כדי להתפלל. וכל מילה יש לה המשמעות שלמדנו לפי המקורות כבר. אני עומד להתפלל. ולכן התפילה נקראת "עמידה", ולא בכדי (למדתם את זה כבר, אני חושב). כי אני עומד כמי שעומד בפני בית דין, ולכן זה נקרא "עמידה".

המשמעות הכללית של 3 הברכות הראשונות

אז הברכה הראשונה, אני מתאר - לפני מי אני עומד. מי הוא ה' שלפניו אני מתפלל? והתשובה היא: אלוקי האבות. וזה השם של הברכה הראשונה. לכן היא נקראת: "אבות". זה מובן? אז פה אתם רואים שהסידור, לפי ההלכה, הוא הולך לפי שיטת המקרא. איך המקרא מגדיר את "אלוקי ישראל"? זה "אלוקי האבות". ונראה שהנושא הוא מיוחד מאד. ה-"גאל ישראל". ה-"גואל ישראל". זה השיטה של המקרא, שאנחנו מוצאים אחר כך בשיטתו של הריה"ל, של הכוזרי, ולא לפי שיטת התיאולוגים הפילוסופים. אנחנו לא נמצאים לפני הבורא כבורא. אלא לפני הגואל כגואל. דרך ההיסטוריה. דרך גילוי השגחתו בהיסטוריה. וזה השיטה של המקרא.

זה מובן הכן? למדתם את כל הנושא הזה כן? אני רוצה להיות בטוח.. ש-יש חשיבות מסוימת ל... זה לא פרט – לכלל הזה, ש:

אנחנו מתפללים לא לפני הבורא כבורא, ולא עם דעות, נאמר, מופשטות... של הגדרות... של המושג של "בריאה", אלא - דרך מושג אחר לגמרי, של: הגיבור שהוא הגואל.

ונראה את זה מיד בנוסח של הברכה הראשונה, זה..זה ברור:

"גומל חסדים טובים, קונה הכל וזוכר חסדי אבות, ומביא <u>גואל</u> לבני בניהם למען שמו

באהבה".

וכאילו כשאני אומר: לפני מי אני מתפלל? זה אלוקי האבות - הכוונה היא: הגואל. שיש בידו יכולת לגאול. ולכן זה הגדרה של "החוויה הדתית", אם אפשר לומר את זה ככה, טיפוסית ליהדות כיהדות, מסוימת לגמרי.

בפני מי אנו עומדים בשעת התפילה?

זה מובן? אני רוצה להיות בטוח שזה מספיק מובן. החשיבות של אותה הגדרה שנותנת לנו את נוסח התפילה. זה לא תפילה דתית גרידא: אני יודע שיש בורא לעולם, ולכן אני נמצא לפני הבורא "ושופך שיחי" לפי לשון המקרא. אלא אני במצב מוגדר באופן מסויים, זה ההגדרה של עם ישראל שהם צאצאי האבות. ומכיוון שאנחנו יודעים דרך גילוי התורה, גילוי התנ"ך בדרך כלל, שהבורא התגלה כגואל - אז יש מקום לתפילה. לפני הבורא כבורא - אין מקום לתפילה. למה? וכבר אני חושב שהתייחסתי לזה בהתחלה: מכיוון שהבורא כבורא שם כל מה שצריך לבריות שלו בבריאה שלו. ולכן לפני הבורא כבורא - אין מקום לכוונת התפילה.

יש לכם ב"נתיבות עולם" של המהר"ל פרק שלם על זה. כי המצב של עובד ה', "עבודה", בפשט המילה - הוא יותר ברור בשעת התפילה אפילו יותר מבשעת לימוד האמונות! כי בתפילה אני מעיד שאני תלוי בבורא. ולא רק שאני יודע שיש בורא. היחס בין הבורא לבריאה במציאות, ולאו דווקא דרך אמונות ודעות. ולכן פה, יש מקום לאותה תפילה רק למי שנחוץ לגאולה. ולא לחינם אנחנו מסיימים את העבודה הקודמת של קריאת שמע וגאל ישראל, ומיד מתחילים להתפלל, ולבקש ביותר פרטים את עניין הגאולה. זה מובן?

ולכן מתחילים ב"ברוך". "ברוך", זה מדרגה אחרת. זה מושג אחר מ"בורא". זה אותו בורא – אבל כ"מקור הברכות". מה שאני מבקש זה לא מה שהבורא שם בעולמו הטבעי. מי שמסתפק בחיים הטבעיים – אין מקום בשבילו בתפילה. כי הוא מסתפק בחיים הטבעיים. יש לו אפשרות של הודאה, מסוג אחר לגמרי, אבל הוא לא מכיר מי הוא ה"ברוך", "מקור הברכות", אותם הברכות שאני צריך למעלה מן הטבע. כי ההבדל, השוני שיש בין "ברכה" ו"בריאה" - זה אותו הבדל שבין טבע לנס. טבע זה טבע, ברכה זה נס. ולכן צריך להבין את זה: הברכות באות ממקור יותר עליון מהשורש של הטבע. ולכן אנחנו בפני הברוך. ואתם יכולים למצוא את זה ביחס לכל המושגים שמתחילים להתגלות עם אברהם אבינו: המושג של "ברכה". הברכות של מלכי-צדק. המושג של ברוך. אנחנו כל כך רגילים שאנחנו לא רואים את החידוש שמתחיל פה. עד כאן, בני אדם, והגדולים שבהם – והיו נביאים, מאדם הראשון עד אברהם אבינו, היו נביאים. למשל תראו מה אומר המדרש על עבר, שעבר היה נביא. אבל זה לא בולט במקרא, מכיוון שנבואתו הייתה בבחינת יחיד.

שוב זה מתייחס למה שאומר הכוזרי, מה ההבדל בין הנבואה בין אומות העולם, שהיא בבחינת יחיד (אצל אומות העולם), והאמונה[81] של ישראל שהיא בבחינת כלל, אבל בלאו הכי היו נביאים. וזה כל העניין של "העניין האלוקי" (שהצלם האלוקי לפי המקרא והעניין האלוקי לפי הריה"ל בכוזרי).

ומי ש...אני חוזר לעניין שלנו, ש: עד אברהם אבינו, היינו יודעים שיש בורא. זו הייתה אמונה אמיתית. אבל לא היה את המבחן, (לא, זה לא המושג) לא היה את הניסיון, (לא ניסיון) החוויה, של התגלות הבורא בעולמו. ידעו שיש בורא. אבל רק מאברהם אבינו ואילך ובעיקר ביציאת מצרים, זה נושא חשוב.

אז התוכן של אותה אמונה שהייתה אמיתית אצל אבות העולם עד אברהם אבינו, שיש בורא,

הייתה... איך אומרים את זה? המושג נעלם ממני? התגלות במציאות. בבחינת השגחה. כל עוד שלא יצאנו ממצרים, לא ידענו שאותה אמונה שיש בורא היא כל כך חשובה. שזה לא רק אמיתי, אלא יותר מאמיתי. שהבורא משגיח בעולמו.

סוגיית כובד ראש

קטע על התפילה מתוך שיעורי הרב על הספר "שערי אורה".

[הפסקה בהקלטה]

...לא רק שאנחנו יודעים שיש בורא. אלא שאנחנו יודעים שבשעת התפילה - זה לא אנחנו שאנחנו נוכחים לפני הבורא, אלא הוא נוכח לפני המתפלל. שיש מישהו לפני מי המתפלל עומד. זה מובן כן? זה לא לימוד של פילוסופיה. זה לימוד של תורה. וזה העיקר.

לפני שמתחילים להתפלל צריך להגיע למצב שנתן למתפלל להיות מתאים למה שמבקש הפסוק: קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת. להגיע למצב שלשון התפילה יהיה לשון אמיתי. אנחנו יודעים שגם מי שאינו מבין את כוונות התפילה, אם הוא מתפלל בלי טעות, בכוונה שנקראת כוונת הלב, ברצינות, כן? לא מבקשים ממנו לדעת, להבין, להעמיק מחשבותיו בכוונות המדויקות של המשמעות של המילים של התפילה.

ברור. ו...זה, המשנה מסבירה עוד מעט שזה רציני! כי מדובר במי? לא בסתם יהודי שרוצה להתפלל. וסתם יהודי שרוצה להתפלל הוא צריך להיות כבר רציני כשהוא נכנס לבי"כ. ואני לא רוצה להגזים, אבל מי שמכיר את הקהל היהודי הרגיל, אז הוא מבין למה המשנה ראתה צורך להזהיר... הבנתם.

יתכן שאפשר להעדיף את השמחה של היהודים כשנמצאים בבי"כ, זה דומה אלדם הראשון מיד כשנכנס לגן, אז בעברית אומרים: בא לגן. והבלאגן התחיל כן? ... מה... מהרצינות המוגזמת של הגויים, כשהם מתפללים לפי שיטתם, זה נדמה שהם נמצאים בבית הקברות. אבל בבי"כ זה משהו אחר לגמרי. אבל לא להגזים. צריך להיות רציני - אומרת המשנה, אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, ועוד נגיע לנושא.

אבל במי מדובר? לא בסתם יהודי שצריך להזהיר אותו - כובד ראש. אלא מדובר בחסידים הראשונים! כי כל החיים שלהם זה כובד ראש מקסימום, כן? ודווקא הם היו צריכים שעה אחת כדי להגיע לאותה מדרגה רצויה של הכנה שהרב מדבר בו.

ואתם זוכרים מה אומרת אח"כ הגמרא כן? יש לנו שלוש תפילות ביום. אז שעה של הכנה. שעה של תפילה. ואח"כ שעה כדי לרדת לעולם התחתון. ושלוש פעמים ביום - והגמרא שואלת: מתי לומדים? מתי עובדים?! כן? זוכרים את התשובה של הגמרא? מכיוון שהם חסידים, לימודם ומלאכתם נעשית בידי אחרים...[82] אבל מדובר בחסידים. כל שכן... זה מובן? לפי השאלה שלך...

טוב. אולי אני אסביר עוד איזה פן של הנושא. יש הרבה שחושבים שהמטרה של התפילה זה להגיע לכבד ראש. למשל מי שנכנס באיזה אולם ש... של... איזה תיאטרון כן? המטרה של כל ההשגה זה כדי להגיע לרגישות המיוחדת של החוש התיאטרוני. וזה.. כל החיים, בכל החיים יש ערכים שכאלו שצריך תהליך כדי להגיע לאותו מצב של חוויה.

אז יש הרבה שחושבים שיש חוויה דתית. וצריך להתפלל כדי להגיע לאותה חוויה דתית - דהיינו - הכובד ראש.

אבל לפי המשנה זה ההיפך. ולפי דעתי זה הטעות של כל הזרמים ביהדות חוץ מהזרם של ההלכה. בכל הזרמים האחרים - נכנסים לבי"כ כדי להגיע לחוויה דתית. ויש סכנה של עבודה זרה. במה מדובר? אה... אף אחד לא יודע... זה מובן? זה חומרת הדברים כן?

אבל לפי ההלכה האמיתית צריך להיות כבר במצב של כובד ראש כדי לקבל רשות, זכות,

להתחיל להתפלל. פשוטו כמשמעו. אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. אז הכובד ראש האמיתי שהמשנה רומזת לו - זה למעלה מכוחותינו!

אתם זוכרים שלפני הרבה תפילות, אנחנו אומרים תפילה מוקדמת, אע״פ שאין לנו כוח וחכמה ואנחנו לא יודעים, לא מסוגלים לכוון כמו שצריך, אז אנחנו מבקשים שהתפילה שלנו תהיה מקובלת כאילו עם תפילות החסידים אמיתיים שהם יודעים לכוון. לשם ייחוד ו... נכון? לפני כל תפילה יש תפילה, כהקדמה לתפילה, כדי לבקש סליחה - אנחנו לא מסוגלים להגיע לאותו כובד ראש, אבל תקבל את התפילה שלנו כאילו הגענו.

אתם מרגישים איך אנחנו בתחתית המדרגות של ה...

ולכן, מספרים על הבעש״ט שלפני כל תפילה היה מתפלל להישאר בחיים אחרי תפילתו. כי, אם אנחנו מבינים ברצינות מה זה תפילה, זה להגיע לפני הבורא ולדבר איתו. אז - יש פסוק מפורש: ״כי לא יראני האדם וחי״[83]. ולכן הבעש״ט, שהיה חסיד אמיתי, וזה לא בדיחה, הוא היה מתפלל להישאר בחיים. כי - כשעלה ועלה... לכל מדרגות של עלייה... כדי להגיע למדרגה של כובד ראש - אח״כ מי רוצה לרדת? ולכן הוא מתפלל כדי לקבל כוח לרדת ולחזור[84].

אתם זוכרים את הפסוק אצל אברהם אבינו, וישמעאל יצחק: ״שבו לכם פה עם החמור, ואני והנער נלכה עד כה ונשתחווה ונשובה אליכם״. ה״ונשובה אליכם״ הזה הוא קשה מאד, כן? כבר מי שהגיע לאותה השתחוויה - איך הוא יכול לחזור?... עם החמור?... החומריות כמובן. ולכן צריך כוח עצום כדי לרדת מאותה מדרגה. ולכן צריך שעה כדי לעלות, שעה כדי להתפלל, ושעה כדי לרדת. תפסתם את זה? ואנחנו באמת בתחתית המדרגות של אותו הכוח הרוחני שהיה להם, לחסידים הראשונים. אם אנחנו מבינים את זה ברצינות.

ולכן תראו בגמרא איך רש״י מפרש את המילה כובד ראש - הוא מפרש: הכנעה[85]. הכנעה גמורה, כן? החסידים אומרים: ביטול היש גמור. אז כדי להגיע לאותה מדרגה צריך הכנה. זה מובן? אז אני רוצה רק בקצרה, שנשמע מה אמרה הגמרא בניסיון להגדיר את אותו רגש של הכובד ראש בשבילנו אנו.

אנחנו - שאנחנו לא מסוגלים לכוון באמת כמו החסידים הראשונים האלו, לכוון שהם לפני אביהם שבשמיים, פשוטו כמשמעו! ולא ברמז, אלא ברצינות. באמת. ושאנחנו רוצים להתפלל.

אז, לכל הפחות, ההלכה מבקשת מאיתנו להיות רציני בביטוי הדברים. לא לטעות בתפילה. לומר את המילים כמות שהם. ואם אנחנו לא מבינים אותם - הנשמה שלנו מבינה אותם. אבל צריך למסור לה - דיבור יפה. דיבור מדויק. דיבור אמיתי. זה מובן? זה הכובד ראש, ההגדרה של הכוונה, שההלכה מבקשת ממנו.

וגם זה - יש מחלוקת. גם זה - האם כולם מסוגלים לזה. יש מחלוקת. אם מצוות צריכות כוונה או לא. והפשט של אותה מחלוקת - זה לא כפי שאנחנו מבינים - זה מאוחר - כוונה לצאת. אלא כוונה לדעת מה אנחנו עושים, להבין מה אנחנו עושים. האם מצוות צריכות כוונה או לא. מכיוון שהשאלה נשאלת על ק״ש אתם מבינים שדווקא אותו נושא זה קשור לאותן העבודות, המעשים, שהם בדיבור. ואם אני לא מבין מה שאני מדבר - אין שום מעשה, כן? אם מצוות צריכות כוונה או לא.

ועכשיו רבותינו נתנו לנו רשות להתפלל אפילו למי שאינו מסוגל להבין פשט הדברים שהוא אומר. אבל חוץ... חוץ... איזה... מינימום של מינימום. למשל ק״ש - של הפסוק הראשון. ויש אומרים - מילה באותו פסוק - המילה אחד. שיהיה מסוגל לקלוט את זה, להבין את זה - מה זאת אומרת המילה אחד. ובשמונה עשרה, בברכה הראשונה.

טוב, כל זה נושא של ה... נושאים של הגמרא[86]

"מנא הני מילי? אמר רבי אלעזר; דאמר קרא: (שמואל א' א') והיא מרת נפש. - ממאי? דילמא חנה שאני, דהות מרירא לבא טובא! אלא אמר רבי יוסי ברבי חנינא מהכא: (תהלים ה') ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך. - ממאי, דילמא דוד שאני, דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא! - אלא אמר רבי יהושע בן לוי, מהכא: (תהלים כ"ט) השתחוו להי' בהדרת קדש, אל תקרי בהדרת אלא בחרדת. - ממאי? דילמא לעולם אימא לך, הדרת ממש, כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי! - אלא אמר רב נחמן בר יצחק מהכא: (תהלים ב') עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה."

אז הגמרא שואלת: "מנהני מילי?" אני חוזר על השאלה: מנהני מילי? - מאיפה המשנה למדה שצריך כובד ראש כדי להתפלל. אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש - מנהני מילי?

אבל הכוונה של אותה שאלה של הגמרא - זה... זה קצת עלה, כן? כשאתה אומר כובד ראש - במה אתה מדבר[87]. מה זה כובד ראש האמיתי. הבנתם את השאלה? הגמרא לא מחפשת מקור במקרא כדי לדעת שבאמת כדאי להגיע לכובד ראש כדי להתפלל. זה תורה שבע"פ. והנימוקים של התורה שבע"פ זה נושא בפני עצמו. למה המשנה ביקשה ממנו כובד ראש? היא לא מחפש מקור לזה - למה צריך כובד ראש. אלא - מה זה כובד ראש? ולפי הפסוקים שהגמרא מביאה, אנחנו מבינים שהיא מחפשת הגדרה של כובד ראש. כשאתה מדבר על כובד ראש במה אתה. זה מובן? טוב.

אז הפסוק הראשון שמציעים לנו זה:

"אמר רבי אלעזר; דאמר קרא: (שמואל א' א') והיא מרת נפש."

זה פסוק בסיפור של חנה. והפסוק אומר, בפירוש: והיא מרת נפש, ותתפלל על ה'. ולכן פה יש לנו דוגמא מה זה כובד ראש. זה מרירות נפש. זה קצת מוזר, כן? צריך להיות במרירות נפש כדי להתפלל! זה נושא בפני עצמו, אבל זה נושא רחב - רק מי שחסר לו בעולמו דבר כל כך חשוב, שלחיים אין טעם אם חסר אותו דבר - יש לו רשת להתפלל כדי לבקש אותו. כי זה רק מקרה חריג, יוצא מן הכלל, כי בדרך כלל, הבורא שם בעולמו כל מה שצריך לכל הבריות.

אבל, זה קורה שבריה אחת, בעולמה, חסר לה את העיקר. אז אם חסר לה את העיקר עד כדי כך שהחיסרון הזה מבין אותה למרירות נפש אמיתית - אז יש רשות להתפלל.

קהל: זה נקרא "שער דמעות"?

מניטו: אה... השאלות אח"כ, כי אח"כ אני מתבלבל, כן? זה קשור. זה לא נקרא בדיוק אבל זה קשור. אבל אתם יכולים לשמוע וללמוד... זה קצת קשה בשבילי... אז אני חוזר לנושא...

אז מהפסוק הזה - הגמרא לומדת הצעה ראשונה של הצעה מה זה כובד ראש. זה הרגל של מרירות נפש מכיוון שהעולם הוא לא כמו שצריך, כדי להיות בשמחה בעולמו שברא הקב"ה. אבל הגמרא מיד דוחה אותה הגדרה - אני ממשיך: הגמרא אומרת:

" ממאי? דילמא חנה שאני, דהות מרירא לבא טובא!"

יותר מדי. "טובא". כן? אז אתם מבינים. זה הצעה. ולפי עיקרון לימוד הגמרא, עיקרי לימוד הגמרא - אנחנו יודעים שהדעה הראשונה שהגמרא מביאה היא ההסבר האמיתי של הנושא. אבל הלכה למעשה זה לפי הדעה האחרונה. כן? אני חוזר לנושא - אז הגמרא דוחה את אותה הגדרה. בשני אופנים - שזה יותר מדי. היא אומרת - דילמא חנה שאני. המקרה של חנה הוא

מקר השונה. מכיוון שהמרירות לב שלה הייתה אמיתית - "טובא" - במובן של - הרבה מאד, כן? אז נתנו לה רשות להתפלל אע"פ שאסור להתפלל מתוך מרירות נפש. הבנתם את זה? כן?

ומתוך זה אנחנו מבינים, שמי שנמצא באותו מצב של מרירות נפש אמיתי, טובא, מכיוון שחסר לו את העיקר, אז יש לו רשות להתפלל אע"פ שזה אסור - להיות במרה שחורה לפני הקב"ה (וזה לא רק החסידים שאומרים את זה) - איך ייתכן להיות לפני הבורא במרירות נפש? אלא אם כן יש סיבה מיוחדת, יוצאת מן הכלל, במקרה חריג - אז, למי שמרגיש את החיסרון הזה כפי שהגדרתי אותו - יש לו רשות.

אבל, זה כל כך יוצא מן הכלל, מסבירה הגמרא, דילמא חנה שאני, שזה לא ההגדרה של ההלכה לכלל ישראל. הלכה לכלל ישראל זה לא יכול להיות מקרה כל כך חריג. ולכן כובד ראש של המשנה, הלכה למעשה, זה לא מרירות נפש.

המקרה של חנה זה מקרה מיוחד, אע"פ שהייתה במרירות נפש - נתנו לה להתפלל. ואתם זוכרים את הפרק - עלי הכהן, כששמע אותה במרירות נפש, אמר לה - אסור להתפלל במצב של... זה דומה לשיכור. זוכרים את זה[88]. אלא אם כן זה ההיפך. ממה שאפשר לכאורה להבין מ...

אבל מתוך זה אנחנו יכולים להבין מה נותן לנו רשות להתפלל. זכות להתפלל. אם יש צורך אמיתי, שאם החפץ הזה לא נמצא בעולמנו - אז עולמנו זה לא עולם זהו גיהנום. אז יש אפשרות לבקש.

ולמקרה המיוחד של חנה, ההסבר לפי לימוד הגמרא, עכשיו הוא ברור, זה -לא מכיוון שהייתה מתכוונת להתפלל, שהייתה במרירות נפש. אלא - הייתה במרירות נפש - מכיוון שחסר לה העיקר, ולכן התפללה. ולכן הפסוק הזה לא יכול להיות התשובה של השאלה שלנו על המשנה.

שוב, ואני חוזר על ההסבר, אנחנו מחפשים את המצב הנפשי, את ההגדרה של המצב הנפשי, הרוחני, הרגשי, לפני הבורא בשעת התפילה. כן? אבל במקרה של חנה היא לא הייתה במרירות נפש מכיוון שהיא היתה עתידה להתפלל, עומדת להתפלל, אלא יש לה סיבה מיוחדת להיות במרירות נפש. החיסרון של העיקר לגבי האם - הבן. אם בלי בנים - זה המרירות נפש של חנה. ואפשר למצוא בזה את הדוגמא העיקרית, האמיתי, המוחלטת של מה שנקרא חיסרון של העיקר בעולם. אם בלי בנים.

זה נושא שההגדה אחר כך, באותו פרק, ההגדה חוזרת על אותו נושא: מה אמרה בתפילתה? אז אמרה לפני הקב"ה - בראת הכל בעולם, ובראת את כל מה שצריך כדי למלאות את המציאות של כל מה שבראת. בראתי אותי כאם - והנה אין לי בנים. לכן - תן לי בנים. אה.. פחות או יותר כן? זה מה שאומרת הגמרא, תחזרו על הסוגיה עצמה.

אז רק מי שנמצא באותו מצב יש לו רשות לבקש. מי שיש לו מה לאכול באותו יום - האם יש לו רשות לומר, לפני הבורא, ולהישאר רציני? "אין לי מה לאכול תן לי מה לאכול". יש לו בפריזר שלו! זה מובן? רק את הברכות שחסרות לכלל ישראל ככלל ישראל - יש לנו רשות לבקש בתפילה של כלל ישראל. זה חוצפה לבקש מה שיש כבר! תפסתם? זה נקרא פיגול. לא ירצה. יש תפילות אסורות. וצריך להבין את זה.

אז המקרה של המקרה, של המקרא של חנה זה יוצא מן הכלל. אח"כ יש הסבר שני של הגמרא. אפשרות אחרת להסביר מהו הרגש של הכובד ראש. זה פסוק בתהילים:

> "אלא אמר רבי יוסי ברבי חנינא מהכא: (תהלים ה') ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך."

ופה הגמרא רומזת על היראה. לא על המרירות נפש, אלא על היראה. אתם רואים כבר, מיד, שהגדרה של הכובד ראש יכולה להיות אחרת לגמרי לפי המצב הפנימי של המתפלל.

ולכן, הלכה למעשה - המשנה היא לא הגדיר המה זה כובד ראש. אלא - בצורה חיצונית. והביטוי "כובד ראש" זה ביטוי שמסביר את הרציניות[89] החיצונית של המתפלל. זה ההיפך של קלות ראש. וזה קל להבין מה זה כובד ראש כשמבינים מה זה קלות ראש - זה ההיפך.

אבל בתוך הכובד ראש הזה, מהו הרגש האמיתי. מהו, אם אפשר לומר, במילים של התרבות הנוכחית - מהי ההגדרה של הרגש הדתי. וזה המצב שאפשר למצוא את ההגדרה של הרגש הדתי. ונראה מיד שאין דבר כזה. זה ההגדרה של הגמרא - זה אחרת לגמרי.

וכשהמצב, כשאדם נמצא לפני בוראו - אז זה המצב הדתי ב... באופן מיוחד, כן?

לכן - מהו הכובד ראש שצריך להרגיש כשאנחנו נמצאים באותו מצב של התפילה. תפסתם את השאלה כן?

אז מיד אנחנו רואים שהרגש הפנימי יכול להיות אחר לגמרי לפי המצב והנתונים של כל אחד ואחד. במקרה של חנה - זה מרירות לב. במקרה של דוד - זה היראה. הפחד.

וברור ש, מכיוון שאומר: "ואני ברוב חסדך" - הוא יודע חסדי הבורא. לכן - למה הוא מפחד? הוא בא לפני הבורא, ויודע שהוא בעל החסדים. שהוא אלוקי אברהם. מידת החסד. ואני ברוב חסדך. לא רק חסד אלא רוב חסד, כן? ואומר: ביראתך. לכן הגמרא דוחה את זה, ואומרת:

"ממאי, דילמא דוד שאני, דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא!"

דהיינו... אותו הסבר, אבל בקצרה. המקרה של דוד זה מקרה חריג, זה מקרה מיוחד. קודם כל - זה יותר מדי להיות בפחד במקום להיות בשמחה, כן? והצורה של ה.. ה.. העומק של אותה יראה אצל דוד - היא יותר מדי גדולה. לא כל אחד יכול להגיע לאותה רמה. ולכן מי יכול להתפלל? רק דוד! אם אתה אומר שהכובד ראש של המשנה זה הכובד ראש של היראה של דוד - רק דוד יכול... זה מובן? דילמא דוד שאני, דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא - יותר מדי.

אבל אותו הסבר, שוב, שמצאנו עם חנה - דוד, הייתה לו סיבה מיוחדת להיות בפחד, מכיוון שהיה בידו חטא. ולכן היראה שבאה מהחטא - זה היראה שלו.

שוב, אני אסביר בצורה אחרת - כמו אצל חנה. היתה לה סיבה מיוחדת להיות במרירות נפש. לא מכיוון שהייתה מתפללת, אלא מכיוון שחסר לה העיקר.

אותו הדבר לגבי דוד המלך - היראה של אותו פסוק זה היראה מהעונש של החטא שעשה. לא מכיוון שהיה בא להשתחוות היה ביראה, אלא מכיוון שבידו היה חטא. יש לו סיבה מיוחדת. המקרה שלו - שונה. דוד - שאני. זה יוצא מן הכלל. ושוב, זה אותו הסבר - אע"פ שלא היה רשאי להתפלל לפני הסליחה והמחילה והכפרה - אתם זוכרים את מה שהוא אומר בתהילים - כל עוד שלא קיבל מחילה, כפרה - אין לו אפשרות להתפלל. אע"פ כן בא, מכיוון שהיראה שלו היא אמיתית. אבל אמיתית במדרגה כל כך גבוהה שזה מקרה חריג. מקרה...

אבל מתוך זה יש לנו כבר, שני הגדרות שונות לגמרי מה זה "דת". מה זה להיות "דתי". ואנחנו מוצאים את ההסברים האלו, אצל הפילוסופים כשהם רוצים להסביר מה זה מה שהדתיים אומרים "דת". אבל... תפסתם את השאלה, כן? הם אומרים: מה שאתם קוראים דת - זה מרירות נפש. מה שאתם קוראים דת - זה יראה. ועוד כמה הגדרות...

תפסתם איך הגמרא דוחה את ההגדרות האלו. כשבא האפיקורוס ואומר: "אין דבר כזה

תפילה, רגש דתי״. מכיוון שלאמתו של דבר זה אינו אלא מרירות נפש. זה הרגש הקיומי שמי שמרגיש בצורה קיומית, במובן הפילוסופי של המילה, את המצב של - חסר, שיש בעולם. אז זה ההרגש הדתי, הרגש של מרירות נפש שבא מהחסר שיש בעולם ואין דבר כזה כפי הגדרתכם - שיש בורא עולם, ומי שצריך להתפלל לפני בורא עולם, צריך להיות בכובד ראש.

אז הגמרא דוחה - מה שאתה אומר: מרירות נפש, הרגש הקיומי, אנחנו מכירים את זה. המשנה לא מדברת על זה. זה ״שאני״. מה שאתה אומר, שהרגש הדתי זה התסביך של אשמה, והיראה של דוד, הגמרא דוחה את זה - אנחנו יודעים מה זה. על מה אתם מדברים. זה משהו אחר.

מכיוון שאצל חנה אותו רגש קיומי היה אמיתי - נותנים לה רשות להתפלל. מכיוון שאצל דוד אותו רגש של אשמה היה אמיתי - נותנים לו רשות להתפלל. אע״פ שאסור להתפלל מתוך מרירות נפש, ואסור להתפלל מתוך אותה יראה של האשמה, של החטא. זה ברור, כן?

ולכן הגמרא ממשיכה, מחפשת מהי ההגדרה האמיתית של הכובד ראש. זה הצעות לפי השכל. לפי מי שאינו יודע מה זה באמת תפילה. מה זה באמת... אני לא רוצה לומר - הרגש הדתי, מכיוון שהמסקנה של הגמרא - שאין דבר כזה. ונגיע מיד לנושא. זה ברור? כן?

אז הגמרא ממשיכה:

> ״אלא אמר רבי יהושע בן לוי, מהכא: (תהלים כ״ט) השתחוו לה׳ בהדרת קדש, אל תקרי בהדרת אלא בחרדת.״

טוב. המילה חרדה דומה למילה ״הדרה״, ולכן יש איזה מין ״אל תקרי״, קרי-כתיב - זה לא קרי-כתיב זה ״אל תקרי״, זה כבר דומה לביקורת המקרא, לביקורת המקרה, לביקורת אל תקרי... ומה הדעה של הרב פה? יש פסוק שאומר: ״השתחוו לה׳ בהדרת קודש״. עכשיו יש לנו הגדרה קצת יותר ברורה. יש הדר בעולם. כשההדר, ההוד וההדר שיש בעולם, הרמוניה של העולם, מתגלית לנו - אז אנחנו במצב של ״רגש דתי״.

אבל זה הצעה שלישית, כן? שאח״כ הגמרא גם כן תדחה את זה. אבל אנחנו צריכים להבין את כוונת הרב שאמר: השתחוו לה׳ בהדרת קודש, אבל ב״אל תקרי״ ותקרי בחרדת קודש. הכוונה שלו - כי, אותו רגש שמתגלה בהדר שיש בעולם, הוא מסוכן. זה יכול להיות, להגיע לעבודה זרה. עבודה זרה של מין חוש אסתטי של הטבע כטבע, וזה מין פנתיאיזם ואתם רואים לאיפה זה מגיע.

אז הוא מציע - זה יותר מועיל להרגיש את הרגש ההפוך, לראות דווקא את ההיפך, של ההרמוניה שיש בעולם, דווקא להרגיש בתהו ובוהו שיש בעולם, להיות בחרדה ולא ב... זה מובן? אל תקרי ״הדרת קודש״, אלא ב״חרדת קודש״. ותמצאו בספר תהילים שאותו פסוק נמצא פעמיים. יש פסוק אחד - השתחוו לה׳ בהדרת קודש, שאנחנו קוראים בתהילים בזמירו של ערב שבת, כן? ושמה המצב הוא דווקא ההרמוניה של בריאת העולם.

ובשבת בבוקר שוב אנחנו קוראים פרק אחר של תהילים, עם אותו פסוק: ״הִשְׁתַּחֲווּ לַיקֹוָק בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ חִילוּ מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ:״[90]

״חילו״ - זה חרדה, חלחלה. ולכן יש שתי אופנים. לגלות את עצם הטבע כטבע. או ההדר, או החרדה. אז הרב מציע, אע״פ שהפסוק זה - השתחוו בהדרת קודש, הציע - כפחות מסוכן - להיות רגיש יותר לצד המקולקל של העולם. ולא לצד המאוזן של...[העולם]. תפסתם את זה? טוב. והדברים עמוקים, אבל אנחנו צריכים ללכת מהר עד המסקנה של הגמרא. והגמרא עצמה מקשה על זה:

״ממאי? דילמא לעולם אימא לך, הדרת ממש, כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר

מצלי!״

אז הגמרא מקשה - ויש אפשרות, להבין את הפסוק כפשוטו, מכיוון שיש לנו דוגמא של רבנים חסידים ראשונים, שהיו דווקא מתפללים מתוך אותו כובד ראש של ההדר ולא של החרדה. ולכן - גם זה וגם זה אפשרי, אבל מכל מקום - זה לא מה שאנחנו מחפשים. זה אותו הסבר - מי שבא ואומר: מה שאתם אומרים, מה שאתם מדברים כשאתם אומרים המצב של המתפלל, הבריאה לפני בוראו, הדת במשמעות הפשוטה של המילה, אז אנחנו יודעים מה זה, זה עניין אחר לגמרי, זה החוש האסתטי של הטבע כטבע - ואתם מגדירים את זה כאלוקות. תפסתם את זה? אם מצד ההדר, אם מצד הקלקול שמביא לחרדה.

לכן הגמרא דוחה את זה. והיא אומרת - אני מכיר דבר כזה. זה לא מה שאנחנו מחפשים בכובד ראש. זה מקרים חריגים מכיוון ש... הרב הראשון היה דווקא... ר׳ יהושע בן לוי. היה באמת באותה חוויה של ההדר שיש בעולם מבחינת חרדה - אז יש לו רשות לחיות את אותה חוויה כאילו זה הרוחניות האמיתית של הכובד ראש. מכיוון שאצלו זה אמיתי. וגם כן ר׳ יהודה שחי אותה חוויה של ההדר שיש בעולם - אצלו זה היה אמיתי.

אתם שומעים איך אני לומד את אותה סוגיה? כדי לגלות שלאמתו של דבר הכוונה של הגמרא זה ההיפך ממה שאנחנו חושבים. היא מציעה הגדרות, אבל היא מסבירה שרק בתנאים מסוימים, חריגים - מקרי ״שאני״ כפי שהיא אומרת, אפשר לתת רשות להשתמש באותה הגדרה של כובד ראש. אבל מה שאנחנו מחפשים, הלכה לכלל ישראל, זה משהו אחר. תפסתם? והיא, זה באמת מאפיין ללימוד של הגמרא, דרך של התלמוד, היא דוחה את כל ההגדרות של הפילוסופים שרוצים להגדיר את העניין הדתי כאילו זה משהו אחר. הגמרא מכירה את זה כבר - והיא דוחה את זה. זה מובן?

אז פה אנחנו מגיעים לנושא שלנו:

״אלא אמר רב נחמן בר יצחק מהכא: (תהלים ב׳) עבדו את ה׳ ביראה וגילו ברעדה״

אתם שומעים איזה מילים הגמרא משתמשת. מילים של הפסוק: גילה ורעדה. זה לא רגש מיוחד. זה רגש שנתון לכל אדם בריא בעולם. יש מצבים שמביאים אותנו למצב של גילה ויש מצבים שמביאים אותנו למצב של רעדה. כשמרגישים שתי הרגשות האלו בבת אחת - זה הכובד ראש.

זה, רק בקצרה, אני רוצה ללמוד את פשט הפסוק הזה: עבדו את ה׳ ביראה וגילו ברעדה. תראו המפרשים: כשאתם עובדים את ה׳ - תעבדו אותו ביראה. וסיפא של מקרא, החלק השני של הפסוק מעיד את החלק הראשון: וגילו ברעדה. אתם רואים את ההקבלה - עבדו את ה׳ בשמחה. וגילו ברעדה. יש בבת אחת גם גילה וגם רעדה. אז זה מגלה לנו שהעבודה היא בשמחה וצריך להוסיף יראה. כפי שאומר סוף הפסוק, החלק השני של הפסוק - וגילו ברעדה. המפרשים מסבירים: איפה שיש גילה, תוסיפו רעדה. במקום גילה - שם תהא רעדה[91]. ואחר כך מיד בפשט הפסוק - כל הדרשות של מוסר שאנחנו יודעים אותם.

אז מה רוצה לומר לנו הפסוק הזה? אני מסכם קצת, בצורה מופשטת. אם זה לא מספיק ברור אפשר להעמיק קצת: עבדו - דהיינו, להיות בשמחה. מי יכול לחשוב כי עובד הבורא - יכול להיות לא... סליחה?

קהל:...

מניטו: לא! אני מגיע להסבר: הפסוק אומר - ״עבדו את ה׳ ביראה״. מה החידוש של הפסוק? זה היראה. ולכן פשט העבודה זה השמחה. זה מה שהפסוק מבקש -להוסיף יראה על השמחה של העבודה. וזה אנחנו לומדים מהסוף של הפסוק - ״וגילו ברעדה״.

יש עוד פסוק אחר, הפוך: "עבדו את ה' ביראה"[92] - והפסוק השני הזה, סליחה - "עבדו את ה' בשמחה"[93] - בפסוק הזה העבודה היא ביראה וצריך להוסיף שמחה. כי מה שמחפשת התורה זה איחוד המידות. מי שמטבעו הוא בשמחה - התורה מבקשת ממנו יראה. מי שמטבעו הוא ביראה - התורה מבקשת ממנו את השמחה. ופה זה אולי הדוגמא הראשונה בגמרא של המחלוקת בין המתנגדים והחסידים. תפסתם את הנושא? כן?

ולמי התורה אומרת: "עבדו את ה' בשמחה" - לחסידים או למתנגדים?

קהל: למתנגדים

מניטו: תחשבו על זה. אם אתם רוצים נחזור על הנושא, אבל זה לא הנושא. כן. למשל אתם יודעים, את הביטוי, גם כן: "מצווה להיות בשמחה" ו-"שמחה להיות במצווה". נכון? אז מי אומר - מצווה להיות בשמחה - המתנגדים או החסידים? וההיפך... תחשבו על זה, כן?

מה זה מצווה להיות בשמחה? זה השקפת עולם שלמה. ו-שמחה להיות במצווה - זה השקפת עולם אחרת. אז אחת היא של המתנגדים ואחת היא של החסידים. אבל - איזו מהם...? הא! זה אותו נושא שלנו. "עבדו את ה' ביראה" נאמר למי שבטבעו הוא שמחה - תיזהר. תוסיף יראה. תפסתם את הפשט ה... [סוף קלטת]

[הפסקה בהקלטה]

...מבחינת הטבע. ולכן היא מבקשת אותו פסוק - להוסיף יראה. זהו? טוב. אז פה הגענו לפי הגמרא, למה שאנחנו מבקשים. מה שאנחנו מבקשים זה ההגדרה של הכובד ראש. מה אנחנו מגלים עם הגמרא? שההגדרה של הכובד ראש היא בבת אחת - שמחה ויראה.

אין דבר כזה "רגש דתי" מסוים, מיוחד, שאפשר להגדיר אותו - זהו זה ה... ה... איך אני יכול... אין מילים בלשון הלימודים שלנו. זה עניינים חיצוניים מהתורה. זה רק במילים של הפילוסופים אפשר לדבר על הנושא שלהם. אין דבר כזה בעברית מסורתית - "איך אתם אומרים רגש דתי". אין דבר כזה. וסופסוף אין מילה כזו - מכיוון שאין דבר כזה. אלא - סופסוף הגמרא משתמשת בשני ביטויים של החוויה הרוחנית השייכת לכל אדם בעולם. אין דבר כזה - מי שיש לו את הסגולה להיות דתי, ומי שאין לו את הסגולה להיות דתי, כפי שאומרים בטעות למשל הנוצרים. כשהקב"ה החליט - אתה תהיה דתי, אז יש לך את החסד של הדת. ואם החליט - אתה תהיה אבוד - אז יש לך החסד של הפילוסופיה... זה... זה... תפסתם? זה מין... זה תפיסת עולם אחרת לגמרי. איזה מסקנה הגיעה הגמרא? הנה הכובד ראש! עבדו את ה' ביראה - דהיינו, בבת אחת, שמחה ויראה.

ופה אנחנו נמצאים בנושא שלנו. כי אנחנו נמצאים לפני ה' אחד. אז - לפני ה' אחד, שמחה - מכיוון שאני נמצא לפני ה' שהוא מידת החסד, אבל יראה - מכיוון שבאותו מצב אני נמצא לפני ה' שהוא - מידת הדין. כי ה' הוא האלוקים. אז זה הרגש הדתי של איחוד ה'. זה עבדו את ה' ביראה. שוב אני חוזר על ההגדרה, עכשיו אני מקווה שזה ברור כן? העבודה היא בשמחה מכיוון שהעבודה מתחילה לפני מידת החסד. עולם חסד ייבנה. עבד ה'. עבד הבורא. אז הוא מגלה קודם כל את הפנים של החסדים. ההגדרה של אלוקי ישראל זה אלוקי אברהם, אלוקי יצחק ואלוקי יעקב. דהיינו - מידת החסד ומידת הדין שהם הם אותו דבר וזה למעלה מהשכל, כשזה נקרא אלוקי האמת שהיא מידתו של יעקב וזהו זה אלוקי ישראל. "ה' הוא האלוקים"[94]. מידת החסד ומידת הדין זה ה' אחד.

ומכיוון שאני נמצא לפני אותו בית דין של מעלה, שדיין אחד הוא חסיד גמור - מימין, ודיין שני הוא דיין גמור, מידת הדין - משמאל, והראש שלהם הוא האיחוד של שתי המידות, אז - אני בבת אחת בשמחה וביראה.

אז אתם רואים איך הכוונות של ה... הפנימיות הדברים הם נמצאים דווקא בתלמוד. זה לא חכמה שאיזה חכם שנקרא "מקובל" בדה מליבו, מכיוון שהוא פילוסוף גדול, ומכיוון שהוא מאמין, אז מגדירים אותו כמקובל - לא. זה חכמת התורה. מה שחכמי הקבלה מגלים לנו בכוונות שבלימוד שלהם - השורש זה בגמרא.

וזה הייחוד שיש בספר הזה "שערי אורה". זה הגדלות שלו. זה לא לשון לימודים בקבלה, משהו מופשט, פילוסופי, מיסטי, בלי שום קשר לתורה, כן? אלא - הכל מילה במילה זה קשור לפסוקים שבתורה שבכתב לפי ההסבר של התורה שבע"פ. זה קבלה יהודית.

ההבדלים בין שפת הפילוסופיה לשפה העברית והשפעת ההבדלים על התפילה

(הקדמה שנתן הרב ב"ברכת התשובה")

בברכה הקודמת התחלנו בברכה הראשונה של הברכות האמצעיות, של הבקשות. אתם שומעים מספיק? ככה? זה פועל? תודה.

אז נמשיך בברכה השניה, "השיבנו", אבל לפני זה, אם נשארו שאלות, אני לא זוכר? על הברכה הקודמת, של מחיה המתים? הכל זה היה ברור? "ונאמן אתה".

טוב, אז אני רוצה להקדים הקדמה קצרה על החלוקה של הברכות האמצעיות, ואחר כך בסוף הלימוד של כל הברכות, נראה תמונה יותר ברורה, יותר מדויקת.

יש כמה הקבלות שנתנו המפרשים, כי: כל שבט ושבט מעם ישראל יש לו סגולה מיוחדת לברכה מיוחדת. לכן יש חלוקה של האמצעיות. והם שתים-עשרה שהם שלוש-עשרה כמניין שבטי ישראל, והחלוקה היא לפי המחנה במדבר. מחנה ישראל במדבר. ארבע פעמים שלושה. ולכן יש לנו מבנה דומה בכל הרבדים האלו, ואני רוצה בקצרה להסביר היום את הקשר בין שלוש-הברכות הראשונות של האמצעיות: "חונן לאדם דעת", "הרוצה בתשובה", ו"המרבה לסלוח". זאת אומרת: הבקשה של הדעה, של החכמה נאמר, ושל האפשרות לדעת את ה'. והאפשרות לדעת בדרך כלל, זה סגולה של האדם, "אתה חונן לאדם דעת", אבל יש בקשה מיוחדת, וזה ראינו בשיעור הקודם, אנחנו מבקשים: "וחננו מאיתך חכמה בינה ודעת". זה קשור לפסוק שאומר "דע את אלוקי אביך". נמשיך קצת בנושא הזה גם בברכה הבאה, אבל מה שצריך להבין שזה אותה בקשה של הכישרון לדעת ויש בקשה מדויקת של "דע את אלוקי אביך", דע את ה', "וחננו מאיתך חכמה בינה ודעת" כפי שלמדנו בשיעור הקודם. ואחר כך - התשובה, "חנון המרבה לסלוח", שמתחיל כבר ב"השיבנו אבינו לתורתך".

ולכן צריך להבחין בין הבקשה של הדעת, והבקשה של דעת התורה, וגם פה: השיבנו אבינו לתורתך - התורה שלך. ונראה מה משמעות הדיוק הזה.

ואחר כך הברכה השלישית: הסליחה. יש גם הבקשה של הסליחה והמחילה, אבל בחתימה זה: "חנון המרבה לסלוח".

אני זוכר, למדנו כבר בהקדמות של השנה על הנושא של השמונה עשרה, את הקשר של הברכות האלו, אבל רק בקצרה אני רוצה להזכיר את זה: שעיקר הבקשה זה הדעת. כי אדם בלי דעת - אינו אדם. וזה קשור ל..לפי ההגדרה של אתה חונן לאדם דעת, זה הסגולה של האדם בתור בעל כל הבריות, בעיקר בתור בע"ח. ונראה אח"כ יותר בפירוט, שכל השאלות הבקשות האחרות הם מימדים פנימיים של אותה בקשה שהיא הבקשה של הדעת.

מכיוון שאנחנו צריכים דעת, אז אנחנו צריכים גם כן את שאר הברכות. ובפרט, מיד - תשובה, סליחה.

בהקדמה הראשונה או השנייה, אם אני זוכר, למדנו שכל מה שאנחנו מבקשים בתפילה - זה למעלה מהטבע. דברים שאינם באים מהתפקוד הטבעי של הבריאה כבריאה. ושוב, צריך לדייק במשמעות של "הטבע".

לפי המושגים של הקבלה, ואני ארמוז רק ברמיזה קצרה: זה "עולם העיגולים". ואם אפשר לחשוב על ההגדרה של "עולם העיגולים" בלי "קו היושר" - וזה בלתי אפשרי, מכיוון שה' הוא האלוקים. אבל מחוץ לדעת התורה, כשחושבים על "הטבע", כשמדברים על הטבע,

מדברים על הטבע שלא כבריאה. זה מספיק ברור?

המושג "טבע", בשימוש הכללי, הרחב של המילה, מחוץ לדעת התורה, המושג "טבע" בחשיבה האנושית הטבעית, נאמר, מחוץ לגילוי התורה. כשמשכיל, בעל שכל, שלא קיבל מנבואת התורה את תוכן המושגים כשהם באים מהתורה עצמה. כשהמילה "טבע" באה מהתורה אנחנו יודעים שהטבע היא הבריאה שברא הבורא ושם חוקים. כי המשמעות של המילה "טבע" זה "חקק". "חוק נתן ולא יעבור". ולכן, כשבעל תורה חושב על חוקות הטבע הוא יודע שזה רצון הבורא. שיש בורא מאחורי הטבע. אבל כשפילוסוף, נאמר..גרידא, משתמש במושג "טבע" - זה מושג אחר לגמרי. זה טֶבַע כְּטֶבַע, ובלי שום יחס וקשר עם מושג כלשהו של בורא שברא את הטבע. זה מובן? וצריך לזכור את אותה חלוקה.

פעם הסברתי, אולי בשיעורים פה, אולי במקום אחר, ש: עכשיו אנחנו נמצאים בתקופת העולם שלאחר סיום תקופת הנבואה. זה מובן כן? וזה כבר זמן ארוך, יותר מ-2500 שנה. ולכן, כל הוגה דעות, אפילו מאמין, אפילו בעם ישראל, מאמין - אז הוא שואב גם מהעולם של התנ"ך של הנבואה והמשמעות של המושגים של הנביאים, וגם, בבת אחת - מהמושגים שבאים מהתרבות הכללית, מהחשיבה הפילוסופית.

ויש ערבוביא בין שני העולמות האלו. ולכן אתם יכולים למצוא מאמינים, בעלי דעה, בעלי שיעור קומה אם אפשר לומר, שמשתמשים בערבוביא במושגים במשמעות התנ"כית ובאותם מושגים במשמעות הפילוסופית. ויש הבדל מהותי בין שני העולמות האלו.

למשל, בדוגמא שלנו, בנושא שלנו, המושג "טבע". כי, לפי החשיבה הפילוסופית, המושג טבע, פשוטו כמשמעו, זה טבע בלי שום השפעה של שום השגחה, של שום שכינה. זה לחוד. זה מובן? כן? כי התפקוד של החשיבה הפילוסופית הוא שולל לגמרי כל מושג של נבואה כלשהו. והמושג של "נבואה", לפי התנ"ך, פשוטו כמשמעו, זה - מסר אלוקי לאדם. וזה לא סתם אמונה... איך אומרים... רומנטית... ככה..גרידא. צריך לקחת בחשבון, לחדור למשמעות האמיתית של המושגים התנ"כיים כמושגים תנ"כיים. כפי שהם באים מעולם התנ"ך. ולא כפי שבאים מהוגה דעות זה או אחר שנותן להם, לאותם המושגים התנ"כיים, את המשמעות הפילוסופית שהיא - אתיאיסטית לגמרי.

זה מובן? מה שאני אומר זה אולי יותר מדי סכמטי. לפי דעתי זה פחות מסכמטי. כי צריך לראות את הבעיה כפי שהיא.

ולכן, זה זמן ארוך שאנחנו מוצאים, אפילו בקהל ההוגי הדעות המאמינים, מקיימי מצוות, כן? (זה עניין אישי פרטי שלהם) - אותה ערבוביא בין המשמעויות של המושגים האלו.

שוב אני חוזר לנושא שלנו: כשאני משתמש במושג "טבע" במשמעות הכללית, התרבותית הכללית, זה - טבע בלי שום יחס להשגחה של בורא שמסתתר מאחורי אותו טבע.

כשתלמיד חכם, שמפרש דברי הנבואה כנבואה, משתמש במושג "טבע" זה - חוק נתן ולא יעבור, חוקות הטבע האלו (בלשון הזהר זה "חקק". וזה אותה משמעות של "להטביע") אז אותו תלמיד חכם, כשמשתמש במושג "טבע", הוא יודע שמדובר ברצון הבורא. חוקות הטבע הם הם רצון הבורא.

ולכן אתם מרגישים, שְפֹה אותה המילה' המשמעויות הן מן הקצה אל הקצה, אין שום יחס. אין להשוות. זה מובן?

זה אולי אחד מה...קושי של מחשבת ישראל בדורנו. זה התחיל מאז ומקדם. מכיוון שיש ערבוביא. כי כשאנחנו קוראים, לומדים, ספרים של פילוסופים יהודיים מאמינים ושומרי מצוות, אי אפשר לדעת מיד באיזו משמעות הוא משתמש במושג זה או אחר. זה מובן? וזה

בולט בימינו אנו.. זה.. טוב. ורציתי לתת כמה דוגמאות, אבל לא צריך. אותה דוגמא של המושג "טבע" זה מאפיין את הנושא.

ולכן, כשאני אומר: כל מה שאנחנו מבקשים בתפילה זה ברכות שזה נס, שבא מ-למעלה מהטבע, המשמעות "טבע" פה - זה טבע לפי המשמעות של מי? של התנ"ך או של הפילוסופיה? של?

קהל: של התנ"ך.

מניטו: של הפילוסופיה. ראיתם? כן?

כשאני אומר: "למעלה מהטבע", "נס", אני מתכוון לטבע שהיא רק טבע לפי לשון הפילוסופיה. המאמין אומר שאפילו הנס הוא טבעי. אפילו הטבע הוא ניסי. אבל זה הקטגוריות של המאמין. זה משהו אחר. ולכן לא לערבב שמחה ב...מה זה ההיפך של שמחה? זה פילוסופיה... זה ברור? זה מה שרציתי לברר שוב. ולכן צריך להבין שכל הברכות האלו הם מימדים פנימיים של הנס הזה שנקרא "דעת". אתה חונן לאדם דעת.

זה מה שרמזתי לפי לשון הקבלה: בעולם, אם אנחנו תופסים את העולם רק במימדים של

"עולם העיגולים", לפי לשון המקובלים, אין שום חנינה של דעת, כן? כשתופסים את העולם במימדים של העיגולים אבל קשורים ל"קו היושר" שֶׁמֶּחַיֶּה אותם, יש גם בעיגולים חנינה ודעת. זה סוד הרשימו. זה משהו אחר.

זה רק דוגמא, דרך אגב, כדי לדעת לדייק בין המשמעות הפילוסופית מחד, והמשמעות הנבואית, האמונית-נבואית מאידך.

ולכן כשנשתמש במושגים "תשובה", "סליחה", "כפרה", "מחילה" וכל שאר הברכות שאנחנו מבקשים, צריך לא לשכוח שזה ברכות שבאות.. שזה לא דבר טבעי במשמעות הרגילה של המילה. זה מובן? טוב. מה רצית?

קהל: רציתי לשאול האם היחס של החכמים לטבע הוא בבחינת "יש מנהיג לבירה"? כמו ששומעים את הביטוי הזה כלפי אברהם אבינו?

מניטו: יפה. יפה. זה לשון המדרש. והמדרש אינו פילוסופי. לגמרי לא... זה ברור? כן? כשאני אמרתי "תלמיד חכם", זה תלמיד חכם לפי התורה. ולכן כל המושגים שלו, הוא משתמש רק במושגים שהמשמעות שלהם היא נבואית. אמונית-נבואית.

אה.. יש מסורת. שכל הספרים שנכתבים ע"י חכמים, (לא אמרתי "תלמידי חכמים") - משכילים, נבונים, הוגי דעות, - ושאינם כשרים לפי התורה - נאבדו... איך אומרים בלשון הווה? נעלמים במשך הזמן. "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך"[95]. ולכן כל הספרים שבמשך הדורות לא לומדים עוד אותם זה סימן שלא היו בתוך ספר התורה הזה. הבנתם את זה? רק דקה.. אני לא גמרתי. תפסת את התשובה...? כן.

קהל: כשאנחנו אומרים "עולם העיגולים" זה איידנטי[96] ממש לעולם הטבע לפי התפיסה הפילוסופית?

מניטו: כן כן. מדברים על אותו עולם. על אותו...אני מחפש מילה...

קהל: אותה תפיסה

מניטו: לא לא. זה לא אותה תפיסה, דווקא. על אותו "יש". על אותו דבר.

קהל: מציאות

מניטו: על אותה מציאות. כן. הפילוסוף תופס את זה כטבע במשמעות שלו, בלתי פרסונאלי.

דטרמיניסטי לגמרי. אין שום רצון, השגחה, בעל הבירה, או הדירה, מאחורי חוקות הטבע.

כשתלמיד חכם משתמש במושגים האלו, "עיגולים", הוא מדבר על אותו עולם שמוגדר לפי הפילוסופיה כ-מחוץ לגמרי מכל השגחה - אבל במושגים שלו. במשמעויות שלו. הוא יודע על מה הוא מדבר. והוא יכול להבין את התפיסה של הפילוסוף שהוא שולל אותה. אבל ההיפך - לפי דעתי זה לא אמיתי. הפילוסוף אף פעם לא יכול לתפוס במה מדובר כשמדברים בלשון החכמים, התלמידי חכמים, "טבע", דהיינו - בריאה. והמושג בריאה הוא אחר לגמרי! כי המושג בריאה יש במהות שלו הכרח מציאות הבורא. מושג "טבע" שולל את המציאות הבורא. אני חושב שהדוגמא הכי מאפיינת זה הפילוסופיה של שפינוזה.

טוב. אז משתמשים באותם מושגים ולא רואים את המכשול: שיש ערבוביא בין שני עולמות רוחניים. אפילו לפי השכל. הגדרות שונות לגמרי. זה נקרא "טומאה" בלשון המסורת, הערבוביא ההיא. זה מעורב. זה טמא. לכן יש ספרים טמאים. אפילו אם נכתבו ע"י אנשים טהורים.

אני התכוונתי לטיהור המחשבה. מחשבה טהורה. זה במושג הפילוסופי הלוגי גם כן. זה לא טהור. זה לא מדויק. טוב. זה מה שרציתי לומר.

אז נראה מיד את הקשר בין... [סוף קלטת].

ולכן יש קשר הדוק בין סדר הברכות. בשלישיה הראשונה ההיא: דעת, ומיד - תשובה ומיד - סליחה. מכיוון ששוב, גם התשובה האמורה פה והסליחה האמורה פה - זה לא דברים טבעיים. לפי הטבע - אין תשובה. לפי הטבע - אין סליחה. זה טוב שאנחנו מבקשים ממקור הברכות. למעלה מהטבע בהגדרה הראשונית.

ואתם תופסים איך אותה המשמעות של התפילה היא אחרת לגמרי ממאן דאמר, ויש הרבה: "אנחנו לא שואלים כלום! כי הקב"ה הוא לא פקיד לצרכים שלנו! אנחנו רק עובדים לשמה!" אבל דווקא אתה עובד לשמה במה? בשמונה עשרה שהם - בקשת צרכים. איזה מין סתירה יש בזה? יש לנו כלל: "אין למו מכשול". אבל זה היה מכשול! תפסתם את זה? טוב. ו...חשבתי שהייתה שאלה, לא? אה כן. רק דקה. לאט לאט.

קהל: במה ברכה היא שאלת צרכים?

מניטו: אז צריך לחזור, אני לא זוכר אם למדנו את זה. לפשט ש – "ברוך אתה ה'". מה זה "ברוך אתה ה'"?

יש פשט מוטעה לגמרי. ש..כאילו זה שבח. או כאילו... זה מין... יותר מְשֻׁבח. זה כאילו אני.. איך אומרים את זה בעברית? "איחולים". מאחל לקב"ה שכביכול יקבל ברכה. כאילו יש "ברוך תהיה". אבל כתוב "ברוך אתה". וההסבר של כל המפרשים, האמיתיים, זה "מקור הברכות". זאת אומרת: אף אחד לא יכול למסור ברכה לבורא עולם כן? וגם מה שאומרים המקובלים על הנושא הזה. ויש קטע של ה"נפש חיים", הרב חיים מוולוז'ין, שרומז על זה[97].

לכן אני רומז על זה שזה קיים. זה טעות להבין "ברוך אתה" כאילו כתוב: "ברוך תהיה"! כן? למשל יש הרבה אגדות, באגדות בתלמוד, שהקב"ה אומר למתפלל: "ברכני". אבל מה המובן בעברית "ברכני" שהקב"ה מדבר? אם אתה אומר "ברוך אתה" - אז אני מתברך. אבל כמקור הברכות, לא כמי שמקבל ברכה. זה מובן?

אז - "ברוך אתה" - דהיינו, אנחנו מבקשים ברכה. מה זה "ברכה"? זה השאלה שלך כן?

קהל: זה בתוך הברכה, במובן הברכה שמכירים בקב"ה כמעיין הברכה או כ...

מניטו: "מקור הברכה" זה הלשון

קהל: זה יכול להיות שיש גם בקשה...

מניטו: זה מה שאני רוצה להסביר! כי כל השאלות שלנו זה שאלות של ברכות. אנחנו מבקשים שאיזשהי ברכה תרד מלמעלה. ולכן אני רוצה להסביר מה זה "ברכה". ברכה זה לא אמירה של הברכה! בקצרה, כי הנושא הוא ארוך מאד, אבל חשבתי שלמדנו על זה כבר.

וזה כלל: כדי להבין מושג מן התורה, מהנבואה, צריך ללמוד אותו בפעם הראשונה שנכתב במקרא. המושג "ויברך": אז לגבי האדם, המשפט... כי יש "ויברך" גם [אצל] הדגים. זה הברכה של הריבוי, תראו את זה במפרשים. אבל לגבי אדם: "ויברך אותם אלוקים, ויאמר להם אלוקים "פרו ורבו"[98]. אז השאלה היא ככה: האם "פרו ורבו" זה ברכה שאיחל הקב"ה לאדם וחווה - תהיו ברוכים, פרו ורבו. או ש- "ויברך אותם" - הוא שם הברכה בנפשם, בזהותם, "ויברך אותם". ואח"כ, מכיוון שברך אותם, באופן מציאותי הוא הפך אותם להיות ברוכים - אז קיבלו מצווה, צו, "פרו ורבו". והגמרא מסבירה: שזה מצווה, זה לא ברכה. במובן האיחולים, כן? תהיו ברוכים.

הוא "ברך אותם". ומהי המשמעות? המשמעות היא, אני הסברתי את זה פעם ככה, אבל אפשר להסביר את זה אחרת: אם נשתדל להבין למה הברך נקרא ברך. לא מכיוון שאנחנו משתחווים כדי לקבל את הברכות. זה רק תמונה של הגויים מימי ביניים כן? תמונה ספרותית יפה, אבל זה לא עברית. כיוון שהברך הוא המקום שהאם מקבלת את הברכה. מהי הברכה? זה הפרי. ויברך אותם, ויאמר להם: מכיוון שאתם, עכשיו בטבעם יש אותו הנס, שאתם מסוגלים להוליד - אז תולידו. מצווה. לתת פרי – "פרו", ולהרבות אותו – "ורבו". בסדר הזה. קודם כל הפרי ואחר כך הריבוי. כשהסדר מתהפך - זה סכנה לעולם.

יש פסוק לפני המבול שאומר:

וַיְהִי כִּי הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם[99].

אז בקצרה נסביר את הפסוק הזה:

אם המשמעות היא - שבנות יולדו להם מכיוון שהחלו לרוב, גם בנים יולדו להם! אי אפשר להתרבות בלי בנים, רק עם בנות. לא יודעים לקרוא את פשט הפסוק! לא כתוב: "ויהי כי החל רוב על פני האדמה". אלא כתוב: "ויהי כי החל האדם לרוב". הוא החל לרוב מלפרות. הוא שינה את הסדר! היה צריך קודם כל לתת את הפרי, לפרות, ואח"כ לרבות אותו. הם שינו את הסדר! הרבו באיזה מין... אפרוקסימציה של הפרי. איך אומרים בעברית?

קהל: קירוב

מניטו: לא. משהו קרוב. כן. טוב זה.. זה לא מה שאני חיפשתי

קהל: בערך

מניטו: בערך. כן. ולכן בא האסון הזה ש: ריבוי בלי תיקון הולד. אז זה אסון. כל פעם שבהיסטוריה של המין האנושי, אנחנו עדים לזה, התרבות מסיבית של בני אדם שלא הגיעו לתיקון של הבן-אדם האמיתי - אז יש אסון.

וזה מה קורה במשפחת האבות: כל עוד הרחם של האמהות איננה מספיק מסוגלת להוליד את הבן שמחכים, אז הקב"ה מונע אותן ללדת.

למשל, הסיפור המרכזי אני חושב זה: ההבדל בין ישמעאל ליצחק. וישמעאל קיבל את הברכה של הריבוי. אבל אברהם, עם הגר, יכול להוליד - [את] ישמעאל. ושרה, שהיא קיבלה את הבשורה, של אותה אמונה של אברהם שהאמין בה'. כל עוד שהיא לא מסוגלת, שהיא לא הגיעה לתיקון של המידה שצריכה להגיע - היא לא ילדה לו. ולכן זה הסיבה שפשט המקרא הוא מספר לנו בדיוק באיזה שנה, באיזה גיל הולידה. מה אכפת לנו אם זה שבעים, ושמונים או תשעים? זה עניין של ספירות, כן? זה ברור? לא, זה לא ברור... אבל... זה לא ברור... טוב...

וכל פעם שיש סיפור של התולדות, בא הפסוק ואומר: מאיזה קהילה הוא[100], או יצחק או רבקה וכן הלאה.

צריך להבין את זה. שהמושג "ברכה" בלשון הקודש, זה לא רק האמירה של הברכה. אלא - זה עובדה מציאותית, שבתוך הטבע יש משהו שהוא בא למעלה מהטבע - ונקרא "ברכה". הבנתם את זה? אבל יש כל כך ריבוי ברכות בעולם שהתרגלנו לזה ואבדנו את חוש הברכה.

וזה עניין של הלכה: אסור ליהנות מדבר בעולם, בלי לומר ברכה. זאת אומרת: בלי להכיר את זה, לקבל את זה כ-ברכה. כי אם זה בריאה - זה שייך לבורא. וזה אסור לנו. "הקדש", אומרת הגמרא. "מעל בקודשים". זה גניבה. זה לא שייך לי. אז אם אני מכיר את זה כ-ברכה - אז יש לי רשות ליהנות מזה. מי שמהנה [נהנה] מהעולם בלי ברכה - זה פרק תשיעי של מסכת ברכות, נקרא מועיל [מועל][101].

זה עוד מימרא מיד אח"כ, הוא מעל. זה המשמעות זה - גזלן. הוא גוזל לאביו שבשמיים.

ותראו איך החכמה של הדבר ביהדות היא הפוכה מאותו עניין אצל הגויים: אצל הגויים, כשאומרים ברכה - מכניסים קדושה בלחם, כביכול. ההלכה שלנו - צריך לברך כדי לבער את הקודש, את ההקדש מהלחם. תפסתם את ההבדל? זה הבדל מהותי כן?

אפילו אצל.. בעולם החסידים, בעולם החסידות, כן? כשהרבי בֵּרַךְ על הלחם, אז אצלם, ובצדק, זה לחם קדוש. אבל במובן אחר של הנוצרים, כמובן. תפסתם את זה?

אז אני חוזר על זה, כי אח"כ אני אשכח. יש לי בעיות של זיכרון מיידי, אומר הרופא. למדתי מושג: "זיכרון מיידי"... אז... מה..מה הייתה השאלה.....

קהל: אצל החסידים, מה קורה אצל החסידים כשהרבי.. אוכלים פירורים, את השיירים?

תשובה: כן. שיירים. טוב. אז יש קדושה מיוחדת לאכול מהאוכל של רבי. להיות סמוך לשולחן הצדיק. וזה קדושה אמיתית. אבל במושג היהודי של המילה קדושה.

אצל הגויים - מה קורה? חתיכה של מצה, שזה נקרא ביוונית: לחם בלי חיים. אז שמים את החיים, באיזה מין טקס מאגי... זה עבודה זרה גמורה, כן? ולמה אני מסביר את זה? קודם כל מכיוון ש-התכלית של הברכה על האוכל בברכות הנהנין, הוא הפוך לגמרי ממה שקורה אצל הגויים. דווקא צריך להוציא את ההקדש, להכיר את זה כברכה. משהו שאבד כביכול את ההגדרה שלו כבריאה, טבע, וקיבל צורה אחרת - ברכה. זה בא מה', הברכה. הטבע בא מהאלוקים – "בראשית ברא אלוקים". ה' הוא האלוקים, אבל זה לא אותו שם. שמה - זה מדרגה של אלוקים, או למעלה מזה - מדרגה מה'. שם ה'. טוב. צריך ללמוד קצת כדי להבין את זה, אבל זה לא כ"כ קשה להבין. אנחנו כבר התרגלנו.

ועוד רציתי להוסיף דבר: שיש אצל היהודים נטייה לאותה אמונה טפלה. לכן רציתי לדייק ולא לטעות. אני זוכר את זה בצרפתית היו קוראים לזה, "ברכת המוציא" לחם של המוציא: "לא פאם בני". במשמעות נוצרית מובהקת. והם גאים - לא רק אתם יש לכם השיקוץ הזה...

מה, מהי השאלה?

קהל: הרב דיבר קודם על זה שאדם... על תענוגות שהוא גזל... רציתי לברר... אותו אילן... שבן אדם שברך על גזל... דבר שבעצם, ברכה שכאילו לא ירדה לו, אז אולי צריך כאילו... במובן הזה?

מניטו: יפה. זה דרש שלם שאתה אמרת בכמה מילים. אבל זה קשור... וזה לא בדיחה. "הגונב מגנב פטור". זה קצת קשור.

אתם יודעים את המושג: "שינוי קונה". (זה לא קשור למה שאמרנו על הנושא של שינוי וחידוש, זה עוד נושא אחר). אז הברכה גורמת לשינוי בדבר. שינוי מהותי. ולכן יש עניין, יש אפשרות של קניין. וכל עוד שלא שילמתי כדי לקנות, זה לא שייך לי. זה גניבה. וגם כן תראו... זה נושא רחב מאד. עכשיו אני נזכר לקשור את הדברים - קידושין נקרא קניין.

קהל: ...לחמו

מניטו: יפה יפה. זה הקשר. והמפרשים מגדירים בלשון נקייה, כן? "כי אם הלחם אשר הוא אוכל". אבל זה... זה הנושא[102].

טוב, צריך ללמוד את זה בקבלה, "המוציא לחם מן הארץ". מה זה "הארץ"? "המוציא לחם מן הארץ". ויש הרבה הרבה פסוקים שמקבלים את המשמעות שלהם. יש עכשיו הרבה שאומרים "המוציא לחם מחוץ לארץ" אבל זה...

על הבדלי נוסחאות

(במקור הדברים נאמרו לפני ברכת בונה ירושלים)

שיעור הקודם למדנו את התפילה "על הצדיקים ועל החסידים" כן? גמרנו את זה כן? אני באמת מצטער שעניין הקול, זה רק... אני לא יודע אם זה יכול להגיע עד הסוף... אבל אין סוף...

אז פה אנחנו מגיעים לברכה הבאה, ופה יש הבדל קצת מהותי בנוסח האשכנזי ובנוסח הספרדי. אז אני אקרא קודם כל את הנוסח האשכנזי ואחר כך נראה איך הגרסה בנוסח הספרדי, ונשתדל להבין הסיבה של ההבדל הזה ולפי דעתי זה ההסבר הרגיל שיש לנו בנושאים שכאלו. אני רק מזכיר את זה בקצרה, כי לא צריך להעמיק יותר מדי:

ש-לפי מה שאני למדתי, שיש הרבה מקורות ולכן יש הרבה דעות במקורות על הנושא הזה: מה השורש של הבדלי נוסחאות בין העדה האשכנזית לעדה הספרדית. חוץ מההבדלים שיש בכל עדה ועדה. כי סופסוף אפשר לומר שהיתה תקופה שהיו באמת מקפידים על "ואל תעש תפילתך קבע". ולכן היו משוררים... לא זה לא משוררים... היו חזנים שהיו תלמידי חכמים. ולכן ידעו איך להתפלל לפי רוח היום[103].

אבל אני זוכר על מה שאולי למדנו פעם בנושאים אחרים. ש-לפי מה ש...שוב אני מדייק, אני חוזר על זה: לפי מה שאני למדתי, ואתם יודעים איך אומרת המשנה: "ואל תאמר קבלו דעתי", כן? רק תשמעו:

שבדר"כ אפשר להגדיר את העדה האשכנזית כצאצאי גולי בית ראשון שלא חזרו לבית שני. עם הבבלים ועם התימנים ועם חלק מקהילות צפון אפריקה (למשל קהילת ג'רבה בטוניסיה), שהשורש שלהם זה הגלות של בית ראשון שלא חזרו בימי עזרא ונחמיה. והספרדים הם צאצאי גולי בית שני שיצאו מגלות ירושלים. כי גלות בית ראשון נקראת "גלות כנען". לא סליחה, גלות "החל הזה", אשר... כנענים... "הכנעני עד צרפת"[104].

ומכיוון שאני הזכרתי את השם "צרפת" כדאי להזכיר גם כן את זה: כי גם כן השם "אשכנז", השם "ספרד", השם "צרפת": במקרא "אשכנז" זה לא גרמניה, "ספרד" זה לא היספניה ו"צרפת" זה לא... איך אומרים... זה לא..מיטרנד...

כי השמות האלו נמצאים במקרא, אבל זה מורה על ערים שהיו במזה"ת, מצפון א"י, בדרום לבנון, באזור הזה. גם צרפת, וגם אשכנז זה שם לאום שייתכן שבלועזית זה "פלאז'" שהיו באותו אזור. ובמקרא "היספניה" זה תרשיש, זה לא ספרד. ספרד זה סראפאנד שבצפון.

אז רק הסבר קטן על זה: כשהתחילה הגולה, התפוצה הגדולה בסוף בית ראשון, זה היתה עוד שלהי תקופת הנבואה. וצריך לזכור את זה: שהנבואה הייתה עובדה קיימת. ויש במימד אחד של החוש הנבואי הכישרון לזהות את [ה]אופי של כל אדם ואדם. "לקרוא בשם". לא באופן שרירותי אלא באופן נבואי, לפי רוח הקודש. זה נאבד לנו, הכישרון הזה.

ולכן כשהיהודים הגיעו לנוף זה או נוף אחר, אז הם ידעו לזהות את הנוף האנושי התרבותי של כל מדינה ומדינה. ולכן כשהגיעו ללוטרנגיה (לוטרנג'י בלעז), אמרו: פה זה אשכנז. זאת אומרת - הם הכירו משהו דומה בנוף של אותם הארצות, גרמניה נאמר, הכירו משהו דומה למה שהיו מכירים באשכנז המקורית. זה מובן? וכך כשהגיעו לצרפת - אמרו פה זה צרפת. כשהגיעו לספרד - אמרו פה זה ספרד. זה מובן כן?

ולכן התרגלנו לתת את שם הזה, וזה מסורת כן? "צרפת" עכשיו זה צרפת. אבל זה לא בכדי, יש משהו, אבל זה לא צרפת המקורית וכן הלאה, זה מובן כן?

אז אני חוזר: יש שתי תקופות של הגלות. התקופה הראשונה - הייתה גלות בבל. ולפי הפסוק במלאכי זה נקרא "גָּלֶת הַחֵל הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כְּנַעֲנִים עַד צָרְפַת"

קהל: עובדיה

מניטו: בעובדיה. סליחה. ומה אמרתי?

קהל: מלאכי

מניטו: מלאכי. זה עובדיה. "גָּלֶת הַחֵל הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כְּנַעֲנִים עַד צָרְפַת". כי צרפת זה הסיום של גלות אשכנז.

הקהילה הצרפתית למשל בתקופת רש"י לא הייתה אשכנזית ממש, בדיוק, כן? ומחזור ויטרי זה מחזור ויטרי, האופי של המנהג הצרפתי שנאבד. אבל..היה אופי מיוחד. אבל צרפת שייך לאותו עולם של ארצות אשכנז. אע"פ, אני חוזר, אע"פ שצרפת זה לא אשכנז, אבל זה שייך, כן? יש יותר קירבה בין צרפתי לגרמני, למשל, מבין ספרדי וצרפתי או גרמני. זה מובן? טוב.

והגלות השנית זה אחרי 400 שנה, ויש אומרים 600 שנה, זה גלות של החורבן של הבית שני. וזה מסביר בדר"כ את כל ההבדלים שיש באופי היהודי של הספרדי או של האשכנזי. אע"פ שבכל עולם, ספרדי או אשכנזי, יש שבטים שונים. אבל בדר"כ השורש זה - או גלות בבל או גלות ירושלים. זה מובן? ובפרט זה מסביר את ההבדלים בנוסח התפילה. אני רוצה להתקדם בנושא.

אח"כ, חוץ מהחלוקה ההיא של: בית ראשון-בית שני, יש חלוקה אחרת. כי אחרי כמה זמן כל החלק הצפוני של העולם היה תחת השלטון של הנוצרים. וכל החלק הדרומי של העולם, מצפון לים התיכון ומדרום לים התיכון היה תחת השלטון המוסלמי. ואלו היו שתי עולמות סגורים אחד לשני. חוץ ממלחמות ביניהם, חוץ מ... היה מסחר ביניהם, אבל מכל מקום זה היה עולם אחר לגמרי.

ולכן - כל הקהילות שמצאו את עצמם בעולם הנוצרי - קיבלו את ההשפעה של הקהילה הכי חזקה שהייתה בעולם הנוצרי, בעולם הצפוני, והייתה - הקהילה הגרמנית. ולכן כל הקהילות, כמעט בלי יוצא מן הכלל באותה תקופה, גם אם השורש היה מבית ראשון או מבית שני, זה לא משנה - מצאו את עצמם תחת ההשפעה של הנוסח האשכנזי. זה מובן? מכיוון שהיה הנוסח הכי חזק. הקהילה האשכנזית היתה חזקה כבר בשלהי בית ראשון. הם היו בין אלו שלא רצו לחזור בימי עזרא. הייתה התכתבות ביניהם. והם אמרו: "פה יש לנו ירושלים קטנה של הגלות ואנחנו מחכים את המשיח של אחרית הימים" - זה הנושא שלנו, כן?

וכך, בחלק המוסלמי של העולם, האימפריה האיסלאמית, כל הקהילות, אפילו הבבלים, התימנים, גם קהילות כגון ג'רבה, סופסוף מצאו את עצמם תחת ההשפעה של הקהילה הכי חזקה שהייתה הקהילה הספרדית. ולכן כולם הם בנוסח ספרד אע"פ שאינם ספרדים. כמו כן בעולם הנוצרי כולם הם בנוסח אשכנז אע"פ שאינם אשכנזים. אשכנזי זה רק גרמני. ספרדי זה רק הספניולי. תפסתם?

למשל כשאנחנו אומרים: "עדות המזרח והספרדים". השורש של עדות המזרח זה אותו שורש של גלות ראשון, נקראת "גלות בבל". הבבלי - הוא יותר קרוב לאשכנזי מן הספרדי, אע"פ שקיבל את הנוסח הספרדי. מכיוון שקיבלו את ההשפעה של הקהילה הכי חזקה.

היו עליות וירידות. היתה תקופה שספרד הייתה חזקה, תקופה שבבל היתה חזקה. ולכן

הקוטב (אם אפשר לומר את זה ככה) של ההשפעה היה - מבבל אח"כ. אח"כ היו חילופי אוכלוסין. אבל בדר"כ, כך הוא ההבדל.

ולכן התפילה, כשאנו נמצאים בעולם האשכנזי - יש לה מטרה לכמה נושאים מיוחדים, יש לה מטרה, תכלית במישור של תפילתו של יעקב נגד עשו. ובעולם הספרדי זה - תפילתו של יצחק נגד ישמעאל. כי מה זה סופסוף העולם האשכנזי? זה גלות אדום. ולכן ישראל בגלות אדום הוא כמו יעקב מול עשו. מה זה העולם הספרדי? זה גלות ערב. גלות ישמעאל. וישראל בגלות ישמעאל הוא כמו יצחק מול ישמעאל.

ומכיוון שהעימות בין יעקב ועשו מצד אחד, ועשו וישמעאל מצד שני, הוא עימות אחר שונה לגמרי. לכן גם המטרה, הכוונה של התפילה היא שונה.

לסיכום: תפילתו של יצחק איננה תפילתו של יעקב! ואתם מבינים כי מאחורי הנושא של התפילה - יש טיפוס אנושי שונה לגמרי. זה וזה יהודי, אבל השורש זה או יצחק או יעקב. תפסתם את זה?

אז לכן יש לנו את המישור של יצחק, המישור של יעקב, ובאחרית הימים יעקב מקבל את השם "ישראל" אז הוא כבר לא יעקב ולא יצחק, זה ישראל. תפסתם את השלבים? טוב.

אני יודע שבעולם של ההיסטוריונים יש ויכוח על זה, כן? אבל אני רוצה למסור את המסורת של ה... כן?

קהל: איפה נכנס הנוסח "ספרד"?

מניטו: הנוסח ספרד הוא נוסח אשכנזי מובהק. זה הנוסח החסיד, אבל זה נוסח אשכנזי מובהק. קוראים לזה נוסח "סְפַרְד", זה המבטא היידיש של המילה סְפָרָד. ביידיש סְפָרָד אומרים סְפָרְד.

קהל: ספורד.

מניטו: מה?

קהל: הם אומרים ספורד

מניטו: אז... זה בברוקלין אומרים ספורד... ז'ראר פורד. לא. אבל במבטא הישראלי זה... לא. מכיוון שהרבנים של הזרם החסידי היו ספרדים. ולכן קיבלו השפעה של הנוסח של הרבנים שלהם. למשל נוסח האר"י. אתם יודעים שהאר"י – שמו "אשכנזי", אבל הוא היה ספרדי. טוב... יש דברים מעולם...

אבל אני מצאתי בספר של תלמידו של האר"י, "שער הגלגלולים" מצאתי את שמי בין התמידים של האר"י: היה כתוב שמה באותיות שאנחנו כותבים אותו, אל"ף במקום ה"א – "יהודא אשכנזי". זה כתוב שם. ייתכן ש... אבל זה לא אותה משפחה. אז אנחנו חוזרים לעניין. כן?

קהל: האם יש לחשוב ש...

מניטו: תפסת את העניין של ספרד כן? אבל זה אשכנזי כן?

קהל: האם יש לחשוב שצריך להתחשב בזה, באותה ההשפעה על פסיקת ההלכה, בהבדל בין פסיקת ההלכה של האשכנזים לספרדים?

זה הולך לאותו כיוון. אבל אני רציתי להסביר את הדברים באופן יותר חד לגבי נוסח התפילה. כי פה יש כללים. גם לפי ההלכה וגם לפי הקבלה. ש-אם צריך להחליט על נוסח אחד, (אני לא רוצה לומר אחיד – זה סיפור אחר), צריך להחליט על הנוסח הספרדי, כי הוא המקורי. ולכן

גם האשכנזים יודעים ואומרים את זה: כי הנוסח המקורי הוא הנוסח הספרדי. מכיוון שהיה הנוסח של א"י.

ולמשל, לענייני גיור, יש כלל ברבנות - כל גיור שנעשה בירושלים - הוא לפי נוסח ספרדי. כי הנוסח של ירושלים זה נוסח ספרדי.

קהל: הנוסח האחיד?

מניטו: לא לא. הנוסח האחיד זה המצאה של הרב גורן. זה נוסח אחיד בין נוסח אשכנז ונוסח סְפרד.

קהל: זה ערבוב של שניים.

מניטו: ערבוב של נוסח של חסיד ומתנגד. אין שום שמץ של ספרדיות בנוסח האחיד. אולי פה ושם מילה שלקחו מהתימנים, כן? כדי לקבל את הקולות שלהם בבחירות... חח..

לא. נוסח ספרדי הוא שונה לגמרי מהנוסח "אחיד". אמרתי פעם לרב גורן - זה בדיחה לקרוא לזה נוסח אחיד. והוא לא תפס. "ספרדי" מה זה?

קהל: הרב אמר: ג'רבה ותימן. האם יש קשר? למה? כי, יש לי מגילה שנכתבה בביזרד ליד... דוד שלי סופר סת"ם... הראתה אותו לרב סבתו פה ואמר לי: זה כתב תימני.

מניטו: כן. ייתכן.

קהל: וזה בא מטוניס!

מניטו: כן ייתכן שזה השפעה מג'רבה. והשורש של ג'רבה זה מבית ראשון. גם תימן. והסימן לפי המקובלים, הסימן שאנחנו באמת נמצאים בימות המשיח - זה שהאשכנזים, הבבלים, והתימנים חזרו! כי בבית שני לא חזרו. אמרו: "אנחנו מחכים עד סוף אחרית הימים". מכיוון שחזרו - זה הסימן תודה לאל...

יש באיכה רבתי, מדרש שאומר: "כשאתה רואה ספסלים של אולפני ירושלים מלאים מבבלים - צפה למשיח". וזה קרה בימינו, כן? הספסלים של אולפני ירושלים מלאים באשכנזים. זה סימן שהמשיח.. צפה לקול פעמיו של המשיח. זה כתוב ככה ב"איכה רבתי". שנאמר "פשט רשת לרגלי". כך אומרים העולם החדשים, כן? פשט רגל... רשת לרגלי. אז זה בגימטריא "עליה". לא לא, זה בדיחה...[105]

ולכן, יש הרבה הרבה הבדלים במנהגים. וההסבר זה - האבל של חורבן הבית, כשלא היו בא"י אז לקחו את האבל בבחינת גלות. הגלות בעולם האשכנזי הוא גלות... איך אומרים את זה?, מדרגה שנייה, זה גלות דגלות. אוקרה כן. למשל: מי שנמצא בצרפת, אשכנזי שנמצא בצרפת - הוא בגלות של גלות בבל. והקהילה המקורית שלו זה בבל. זה לא ירושלים. ובבל זה גלות של ירושלים. וזה מסביר הרבה דברים במישור של המנהגים. אז, עניין של ההלכה - זה סיפור אחר.

ואני זוכר כשלמדתי בתלמוד תורה באלג'יר, שרבני צפון אפריקה אף פעם לא רצו לקבל פסק הלכה מהבבלים. לא רצו. זה עולם אחר. יש הלכה משלהם. נכון? זוכרים את זה?

קהל: בג'רבה התנגדו לעזרא הסופר. התנגדו. הוא אמר להם: "בואו איתי", הם אמרו לו: "לא".

מניטו: לא לא. אני מתכוון פסקי הלכה על שאר ההלכות. כל פסק. ולרוב זה אותו דבר. אבל כשהיה הבדל אם - ההבדל בא מבבל, לא עשו כמו הבבלים.

קהל: זה כולל את ה"בן איש חי"?

מניטו: הבן איש חי זה כבר סיפור אחר. כי "בן איש חי" הוא מקובל. והקבלה זה עניין של הספרדים. רק אחר כך זה הגיע דרך הספרים אצל האשכנזים, כן. יש איזה רמז אצל חכמי הספרדים בסדר של הפרד"ס – פשט, רמז, דרש, סוד. אבל כשמתחילים בסוד זה ספרד. זה הולך לפי ה...

כשאשכנזי וספרדי נפגשים, אחד אומר "אה", השני אומר "או"... וזהו, זה ההבדל...

אז חוזרים לעניין. למשל, אני רוצה לצטט פרט אחד: ביום החתונה, לפני החתונה, אצל האשכנזים, החתן צם כן? זה יו"כ קטן. אצל האשכנזים. אבל אצל הספרדים זה אסור. זה אסור. לגמרי. כי זה יום שמחה. וכשיש נישואים בין אשכנזי לספרדי, אם אחד משניהם הוא ספרדי אסור גם לאשכנזי לצום. כדי לא לנגוע בשמחה של השני. ורבני אשכנז יודעים את זה. זה הלכה. אבל, הרבה בעלי תשובה מהספרדים עושים כמו האשכנזים מכיוון שהם חושבים שזה יותר יפה... זה עבירה של מצווה גוררת... צריך לדעת את זה. זה אסור. לפי ההלכה הספרדית.

פה, למשל בדוגמא ההיא, אני נוטה לחשוב שדווקא במנהג לפי הבית ראשון היו עושים כמו המנהג האשכנזי. וזה נשאר אצל האשכנזים. אבל השינוי בא מבית שני. יש איזו נטייה לאבל יותר עמוקה בנוסח האשכנזי. יותר מבנוסח הספרדי. כנראה שמאות בשנים היו באבל של הגלות. זה מספיק ברור מה שאני...?

למשל: אם אנחנו מתפללים כבר פה באי"י, לומר...אני לא רוצה לומר "נוסח אחיד", אלא בשמחה של מצווה של אי"י. אותה תפילה, ולא משנה אם זה ספרדי או אשכנזי, בחוץ לארץ אותה תפילה - זה בכייה לדורות. בוכים. וכבר פה זה כבר מתחיל להשתנות. אתם מבינים את זה? אז בבבל היו.... [סוף קלטת]

ברכת אבות

...לכן, עד אברהם אבינו, לא היה תפילה ברמה של תפילה לפי המקרא, זה נושא שלמדנו בשיעורים הקודמים. היו תפילות מבחינת יחיד, אבל המושג "תפילה" מופיע במקרא רק בהקשר של אברהם אבינו. אתם זוכרים את הפסוק? "השב את אשת האיש כי נביא הוא והוא יתפלל בעדך". זה סוגיה בפני עצמה במסכת בבא קמא. אני חוזר מיד לנושא.

אז מה שקרה ביציאת מצרים - קרה באמת בחייו של אברהם אבינו. לפי אותו דגם. כמו שיצאנו ממצרים - וזה שורש האמונה שיש לא רק בורא, אלא ברוך, גואל - אברהם יצא מאור כשדים. וכל הניסיונות של אבותינו במצרים, זה, לפי המשנה, מקביל לניסיונות של אברהם אבינו כיחיד. והיה מקום לחשוב ששורש ההיסטוריה של אמונת ישראל – היה צריך להתחיל באברהם, אבל לפי התורה זה מתחיל ביציאת מצרים, כי [זה] שייך לכלל ככלל ולא ליחיד כיחיד. אבל לאמתו של דבר, מה שאנחנו לומדים מיציאת מצרים - אנחנו לומדים כבר מאברהם אבינו. זה מובן?

אז לכן אני יכול לומר: עד אברהם אבינו לא היה... לא רק ניסיון.. אלא עדות, של גאולה. של השגחה. מקום לבקש ברכות. ניסים. יותר ממה שיש בעולם בבחינת טבע, מבחינת בריאה, במובן הפילוסופי של המילה. מאברהם אבינו זה אפשרי. זה כל החשיבות שיש במושג ברכה מהתחלת פרשת לך לך ומיד נתייחס לזה.

שלושה שורשים

לכן: "ברוך אתה ה', אלוקינו ואלוקי אבותינו". ומיד: "אלוקי אברהם, אלוקי יצחק, ואלוקי יעקב". פה יש עניין של הנושא: למה הזהות של עם ישראל לא מתחיל רק באב אחד, רק בשורש אחד, אלא בכמה שורשים יחד, שיחד - הם הזהות של ישראל. זה יוצא מן הלל בהיסטוריה של כל העמים. בכל עם ועם יש שורש אחד, לפי התולדות. אבל לגבי עם ישראל יש צורך בכמה שורשים. זה נושא בפני עצמו. זה מובן כן?

הכוונה הפנימית של אלוקי האבות

אבל אני מתחיל מיד לפרש: כשאני אומר אלוקי אברהם - הכוונה זה מידת החסד. כי הבורא אחד יחיד ומיוחד, מתגלה כברוך, כגואל - קודם כל דרך מידת החסד. וזה הניסיון של אברהם אבינו: הפנים של הבורא שהכיר אברהם אבינו, שידע, זה מידת החסד. הוא יודע לפי השכל שהבורא הוא אחד, שהוא כולל את כל המידות. אבל לפי הידיעה במובן המקראי, הוא ידע, ו...הייתי אומר – פה יש מקום לויכוח.. הייתי אומר בעיקר, אבל אני חושב שלאמתו של דבר צריך לומר דווקא: ורק מידת החסד. מידתו של אברהם אבינו היא מידת החסד, כך הכיר את הבורא, דרך הפנים של מידת החסד, וזה קשה מאד למי שלא נמצא באותה מידה לתאר לעצמו איך זה... סגולה מיוחדת. כל שאר המידות כלולות בחסד. זה הוא החסיד בבחינת מידתו של אברהם אבינו. ואח"כ מיד נראה את שאר המידות.

אבל ישראל זה איחוד המידות. ולכן כשאנחנו אומרים: "ברוך אתה ה', אלוקינו ואלוקי אבותינו" - לא הסברתי את הכפל לשון לכאורה: "אלוקינו ואלוקי אבותינו". אבל זה מובן. זה ידוע: הסדר הוא חשוב. אלוקינו קודם. ואנחנו מאמתים שאלוקינו - הוא אלוקי אבותינו ולא להיפך. זה לא מכיוון שהיה אלוקי אבותינו שהוא אלוקינו. הוא אלוקי ישראל ואנחנו ישראל. לכן אלוקינו, ואנחנו צריכים להעיד, לתת הוכחה ש - אלוקינו הוא אלוקי אבותינו.

הסדר הוא חשוב.

אז אלוקי אברהם, הגילוי של אלוקי אברהם זה מידת החסד[106], אלוקי יצחק – זה מידת הדין. ואלוקי יעקב – זה מידת האמת. וכשכל המידות ביחד הם ב..[107].אחד. זה נקרא אלוקי ישראל. זה נושא בפני עצמו, חשוב מאד, אבל זה כבר מובן.

ושוב יש לנו הסבר של אותם המידות. האל הגדול – זה מידת החסד. הגיבור - זה מידת הדין, כמובן. והנורא – זה מידת האמת. והפסוק הזה, "האל הגדול הגיבור והנורא", זה נמצא בספר דברים, מיד נלמד אותו לפי הגמרא של מסכת יומאת בדף שני

אני גומר את הקריאה של הברכה הראשונה:

"גואל[108] עליון, גומל חסדים טובים, קונה הכל[109]"

כל זה ידענו, למדנו, מההתגלות בזמנו של אברהם אבינו כבר. זה מתחיל בזמנו של אברהם אבינו. מה קרה בפגישה בין מלכי-צדק ואברהם. כל הביטויים האלו זה גילויים מהמקרא.

"וזוכר חסדי אבות, ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה"

מה שאני מתכונן ללמוד הערב...[110] ...האל הגדול הגיבור והנורא, וגואל לבני בניהם למען שמו. באהבה.

אני גומר קודם כל:

"מלך עוזר"

זה מקביל למידת החסד.

"מושיע"

למידת הדין.

"ומגן"

למידת האמת.

"ברוך אתה ה' מגן אברהם".

אז קודם כל יש לנו אותו מקור במסכת יומא על "האל הגדול והגיבור". נלמד את זה מיד.

כוונה כללית של ברכת "אבות"

אז מה שרציתי לתאר, שפה יש לנו כוונה באותה ברכה שנקראת "אבות", כוונה של הגדרה פשוטה, מדויקת לגמרי: לפני מי אנחנו מתפללים? והתשובה היא: לפני אלוקי האבות. רק מי שיש לו את המשימה בחייו של אותם האבות - יש לו רשות לבקש, לשאול, ורשות יש לו, את אותם הברכות שהיו צריכות לאבות כדי להיות מה שהיו. זה מובן?

מי שלא נמצא באותה הגדרה של זהות – של אברהם יצחק ויעקב, או בני בניהם, לפי מה שאומר הטקסט שלנו - אז אין לו מקום לאותה תפילה. מכיוון שהוא נמצא מחוץ לצורך של אותן ברכות, ולכן אין מקום בשבילו לבקש את אותה ברכה. ולהיפך, יש לנו אפשרות...[111] ... מיוחדת ומסויימת.

יש עוד כמה אפשרויות של תפילות, של לשון של תפילה. אבל פה מדובר בהגדרה המדויקת של המושג "תפילה" כתפילה. כפי שהתחלנו ללמוד.

כוונה כללית של ברכת "גבורות"

אח"כ הברכה השנייה נקראת "גבורות". והיא התשובה לשאלה שנייה: ומה אותו אל יכול[112] בשבילי? התשובה היא: לתת את הגבורות. את זה נלמד בשיעור...[113]

כוונה כללית של ברכת "אתה קדוש"

ו[ב]הברכה השלישית השאלה היא: ולמה? ולמה הוא יכול את זה? למסור את הגבורות? התשובה היא: הקדושה. מכיוון שהוא קדוש.

סיכום הכוונות הכלליות של 3 הברכות הראשונות

ולכן אנחנו רואים שהמבנה של הסגנון הוא פשוט מאד: לפי אמונת ישראל. גבורה זה דווקא מה שבא מלמעלה מהטבע. ולמה זה אפשרי? מכיוון שאנחנו מתפללים בפני מי שהוא נבדל מהטבע. זה המובן של קדוש.

טוב, אני אסכם את זה: הברכה הראשונה: מי הוא? אלוקי האבות. מה הוא יכול? הגבורות. ולמה? מכיוון שהוא קדוש. זה מה שלמדנו מאלוקי ישראל דרך מה שמסרו לנו הנביאים. וזה מתחיל באברהם, יצחק ויעקב, בעיקר באברהם.

המקור בספר דברים על אלוקי ישראל

אז פה יש לנו מקור אחד בספר דברים. אני אקריא לכם את המקור: זה... בדברים, פרק י' פסוק י"ז. "כי ה' אלוקיכם" תראו איך זה מדויק. ומשה מדבר (ע"פ הגבורה) מדבר לעם ישראל דווקא[114]:

כִּי, יקוק אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים, וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים

אח"כ הפסוק ממשיך:

הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר, וְהַנּוֹרָא, אֲשֶׁר לֹא-יִשָּׂא פָנִים, וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד

אז יש לנו במקור הראשון בתורה, בספר דברים, ההגדרה של אלוקי ישראל דרך אותן ההגדרות של המידות של האבות. "הוא אלוקי האלוקים ואדוני האדונים" ומשמע – יש אלוקים אחרים לאומות האחרים [האחרות] יש אדונים אחרים, אבל הוא כאלוקיכם ואלוקי האלוקים ואדוני האדונים, ומי הוא זה? "האל הגדול הגיבור והנורא". מי שהוא גדול גיבור ונורא בבת אחת. פה צריך להבין את המשמעות של הו"ו [בפסוק] של "האל הגדול הגיבור והנורא".

ו"ו החיבור והאיחוד

במקביל, אתם זוכרים מה שהסביר המהר"ל על המשנה בפרקי אבות. על שלושה דברים העולם עומד: על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים[115]. והחידוש של המשנה זה הו"ו הזה. כי התורה זה עמוד העולם. העבודה זה עמוד העולם. הגמילות חסדים זה עמוד העולם. אבל העולם אינו קיים, אלא אם כן, העמודים האלו הם מתייחדים. העולם עומד רק אם יש בבת אחת: תורה, עבודה וגמילות חסדים. וזה נושא חשוב לתקופה שלנו בהיסטוריה שלנו.

מי שיש לו רק תורה – יש לו רק תורה. מי שיש לו רק עבודה – יש לו רק עבודה. גמילות חסדים – רק גמילות חסדים. עולמו אינו עומד. כי העולם עומד אלא אם כן יש תורה ועבודה וגמילות חסדים. זה מובן? זה אותו נושא.

"אלוקי אברהם" זה עוד לא "אלוקי ישראל". מכיוון שאברהם הוליד את ישראל, אז אנחנו יודעים למפרע ש"אלוקי אברהם" היה כבר מראש "אלוקי ישראל". אבל המושג "אלוקי אברהם" לחוד – זה לא אלוקי ישראל. זה מידה אחת. המושג של אלוקי יצחק לחוד וכן הלאה. צריך את שלושתם בבת אחת. זה מובן? זה מה שאנחנו מוצאים בפסוק של משה רבנו בספר דברים: "האל הגדול הגיבור והנורא. אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד עושה משפט" וכו' זה ההמשך.

אז פה אנחנו יודעים לפי הגמרא, ואני אקח מיד את הגמרא ביומא , זה דף ס"ט כן? זה ס"ט ב. תיקחו בערך פה. זה לא מסומן אצלכם, בערך פה[116].

"דאמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה"

מדובר באנשי כנה"ג. ונראה מיד את היחס לנושא. מצאתם? כן?

"דאמר ר' יהושע בן לוי, למה נקרא שמם אנשי כנה"ג - שהחזירו עטרה ליושנה"

למה נקרא שמם אנשי כנה"ג?

טוב זה נושא לחוד. אנשי כנה"ג זה אלו שיסדו את הכנסת הראשונה של הבית השני. זאת אומרת - אחרי גלות בבל. פה יש לכם פשט חשוב מאד להבין אותו: "למה קראו שמם אנשי כנה"ג"? ברור שהיו כמה סיבות. ביניהם היו הנביאים האחרונים. אנשים גדולים. חכמים גדולים כולם. גדולים. אבל פה יש פשט מדוייק: הגדולים האלו הצליחו להחזיר עטרה ליושנה.

מה קרה עם אנשי כנה"ג בתחילת בית שני? שהתחילו להחזיר את המלכות של עם ישראל לפי המושג של "עטרה ליושנה" - סוף הגלות. עטרה זה כתר, כן? ליושנה זה איך שזה היה בימי קדם. ליושנה. למצב הישן. אז כתר – זה כתר מלכות. אז הכוח של אנשי כנה"ג זה שהחזירו עטרה ליושנה. זה הפשט. עכשיו אפשר להסביר לפי הדרש שיש כמה כתרים. אבל פה הפשט - זה כתר מלכות. זה מובן כן?

אני לא יודע אם הנביאים שתקופה העתידה לבוא, יגדירו את הכנסת הראשונה של מדינת ישראל באותו מושג. זה אני לא יודע. אבל זה הפשט-הפשט לאנשי כנה"ג.

ולמה?

"אתא משה"

כשמשה בא

"אמר {דברים י} האל הגדל הגבר והנורא, אתא ירמיה"

כשירמיה בא

"ואמר: נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו? לא אמר נורא."

כי בפסוק בירמיה יש "ה' הגדול והגיבור" ולא אמר נורא. מכיוון שהמצב בימי ירמיה לא היה מצדיק את ההגדרה של האל הגדול הגיבור והנורא. ולכן לא אמר נורא.

"אתא דניאל,"

כשדניאל בא אמר:

"נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו? לא אמר גבור"

"אתו אינהו"

אנשי כנסת הגדולה באו

"ואמרו: אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות? ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה!"

זאת אומרת - רבנן תיקנו מה שכבר משה תיקן.

אני רוצה להסביר את זה ככה: כשיצאו ממצרים היה מקום לומר: "האל הגדול הגיבור והנורא". ואח"כ, כשההתגלות של אותה ברכה שבאה דרך ההשגחה מהבורא לישראל דווקא, התמעטה. ולכן לא היה מקום לומר "האל הגדול הגיבור והנורא" בפה מלא. עד שבאו אנשי כנה"ג והחזירו את המצב כ-מצב הקודם" וגילו שמכל מקום אנחנו מחזיקים את ההגדרה של משה רבנו.

זה מובן. במצב ההיסטורי לא היה מקום, בגלוי, לומר האל הגדול הגיבור והנורא, אחרי ירמיה, אחרי דניאל, אבל גילו אנשי כנה"ג שאע"פ שהמצב הוא המצב הירוד כפי שראו ירמיה ודניאל - יש מקום לומר "האל הגדול הגיבור והנורא", בתנאי שהקשר עם אותו כתר של העטרה ליושנה יהיה קשר אמיתי.

אז אני חוזר עכשיו להמשך של ההסברים:

פה לפי דעתי אנחנו צריכים להבין את הביטוי של "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה". אז הפשט הוא ברור: אע"פ שאין זכות, למען שמו. יש לך שאלה?

קהל: הרב אמר קשר אמיתי?

מניטו: קשר אמיתי לזהות של עם ישראל כפי שהגדירו אותו הנביאים. עמו של אברהם יצחק ויעקב - קשור לגאולה. זה מובן, זה הפשט של ההגדרות שלנו. ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה. מי שלא מתפלל לגאולה – לא שייך. זה מובן? וזה מה שמסביר את הגמרא של יומא.

אנשי כנה"ג נתנו את ההוכחה שאע"פ שגילוי הנבואה עצמו וגילוי הניסים של ההשגחה, כשהיו בזמן בית ראשון, דהיינו – הקשר נשאר אותו קשר[117] אם מצפים לגאולה. יש כמה מקורות שמסבירים את זה ככה. כשמגיעים ליום הדין, אז השאלה הראשונה: ציפית לישועה? זה מה שהתכוונתי. זה בתוך אותה הגדרה ש-"החזירו עטרה ליושנה". ואנחנו חיים כמעט אותו מצב... של... היום הכל... להגדיר את זה.

למען שמו באהבה

אז יש לכם שוב בספר דברים, פסוק שמסביר, שמורה, מיד אני אסביר, שלא מצאתי מקור כדי להסביר את השאלה פה. אבל נראה את זה בפשט: "למען שמו". אנחנו כל כך רגילים לביטוי הזה. למען השם. למען שמו. כתוב בשי"ן מ"ם. השם. פשוטו כמשמעו. שלא תופסים שיש פה שאלה לא קלה. טוב, בעברית זה לא קל. כשאנחנו אומרים: "ה'". זה שם הוויה. "הוא". אבל יש גם כן שמו. למשל, אתה קדוש. זה הוא כן? ושמך קדוש. אז מה ההבדל בין

ה' להשם? השם – שי"ן מ"ם, והשם - יקוק. תפסתם את השאלה?

פה כתוב: "למען שמו". ולכן יש איזה...אפשר להסביר את זה ככה: "למען כבוד שמו". יש גם כן ביטוי מסורתי כזה: "על דבר כבוד שמו"[118].

לכן אע"פ שאין מספיק זכות כדי שהגאולה תבוא – הוא מביא את הגאולה למען שמו. למען שמו – הפשט זה: אע"פ, אם לא זוכים.

אז הבעיה נלמדת במסכת סנהדרין: אם זוכים - זה בבחינת אחישנה, דרך ניסים גלויים. אם לא זוכים - זה בבחינת "בעיתה", לכאורה, דרך תפקוד הטבע. אבל מכל מקום הגאולה תבוא. ופה יש איזה רמז לאותו עניין: "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה".

ולכאורה אנשי כנה"ג שיסדו את הטקסט הזה חושבים רק.. על צד ש...יתכן שלא יהיה זכות. כי, זה לא מפורש – ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה אם אין זכות. זה לא מפורש. ולכן, כאילו לפי דעתם, אבד הזכות.

אתם זוכרים שיש בגמרא מחלוקת כדי לדעת אם זכות אבות תמה או לא תמה. אע"פ שזכות האבות תמה, ברית אבות לא תמה[119].

ואתם רואים איך זה קשור לנושא שלנו. העניין של הקשר האמיתי. אם יש ברית עם האבות, אע"פ שאנחנו נמצאים במצב שאין לכאורה זכות – מביא גואל לבני בניהם.

ולפי דעתי זה מתאים לדעת החכמים שחושבים ש... לפני הרבה הרבה זמן, חכמי ישראל ראו שאין מספיק זכות לבחינת "אחישנה". ולכן חיכו בפחד, בפחד נורא... כשקוראים את הספרים שלהם, בעיקר ספרי הקבלה, כשמתארים את המאורעות של אחרית הימים - אנחנו רואים שהם התרגלו כבר לדעת שאין מספיק זכות כדי להגיע לבחינה של "אחישנה", ושהכל יבוא "בעיתה". אני זוכר מה שכתב הגאון על זה. כשהגאולה תבוא "בעיתה" – חס ושלום. מכיוון שהם פחדו מהמאורעות של הצד של "בעתה". זה מובן.

אז פה אנחנו עדים שמהתחלת העריגה שלהם, ראו את זה. ואולי ההסבר הוא פשוט מאד: מיהם אנשי כנה"ג? הם שראו שרק חלק קטן מהעם חזר מבבל לא"י. ולכן ידעו שעם ישראל בחר במימד של "בעיתה". ופה אפשר לקשור את זה: "ומביא גואל לבני בניהם", אע"פ שאין זכות, "למען שמו באהבה".

הנה הפסוק. בפרק כ"ח בספר דברים. קודם כל בפסוק י[120]:

וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְקֹוָק נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ׃

ולכן יש איזה מושג של "שם ה'", כתוב שי"ן מ"ם, יקוק. שם ה'.

אז איך אני יכול לומר את זה? אבדנו את ההתרגלות למשמעות של אותה מילה. השם. שי"ן מ"ם. השם עצמו. אז מה זה "וראו עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך"? באו חכמי הגמרא ואמרו זה אות של תפילין. אבל זה דרש שמסביר שיש משהו בזה. אבל מאחורי כל ההסברים האלו, מה המציאות של שם של ה'? אבל מכל מקום יש עוד פסוק, מכל מקום, זה הכוונה – למען שמו. המקובלים הסבירו כי: שמו זה רצונו. שמו זה כבודו.

אז אפשר לקבל את ההסבר הזה, אבל מכל מקום, הפסוק בספר דברים הוא יותר מדויק, זה פסוק נ"ח. פרק כ"ח.

"אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה". וכתוב ש"ם. ה' אלוקיך.

לכן יש פה איזה מושג נסתר לגמרי, המושג של שם, כתוב בשי"ן מ"ם. אנחנו רגילים לקרוא

יקוק במילה שם. אבל פה מדובר בש"ם - שי"ן מ"ם. זה מובן. אני לא יכול להסביר יותר, אני לא יודע[121]. לא מצאתי מקורות שמפרשים את הפסוק של ספר דברים. ברור שיש, אבל לא מצאתי. ואם כן, ייתכן מאד שזה קשור ל: "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו". זאת אומרת – לפי הכלל שכל התורה כולה זה שמו של הקב"ה. דהיינו – רצונו. אתם יודעים את המקורות: "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו. ובנוסח האשכנזי שרים את הפסוק הזה לפני קריאת התורה. יש את זה במסכת ברכות. זה ברור שמה: כל התורה כולה זה שמות של הקב"ה. לא רק זה. כל התורה כולה זה שמו של הקב"ה. לא רק שמות של הקב"ה. כי זה גילוי רצונו. ולכן, גילוי רצונו - זה הגאולה. זוהי ההגדרה של אלוקי ישראל, כפי שאמרתי מקודם, מיד כשגמרנו "גאל ישראל" אז מתפללים לפני מי שיש בכוחו... [?31:29 לגאול את ישראל].

לכן, כל הברכות שאנחנו מבקשים בבקשות זה מימדים מסוימים של המושג גאולה.

הגאולה של כל הבריאה

אז לפי הפשט - זה סוף הגלות, אבל לפי הכוונה העמוקה, אני לא רוצה לומר לפי הסוד, אבל לפי הכוונה הפנימית של המושג גאולה - זה הגאולה ממצב של בריאה. כפי שהתחלנו ללמוד מקודם, בשיעורים הקודמים. אני רוצה לסכם בזה, ש...אנחנו... נאמר את זה ככה: היוצא מן הכלל של עם ישראל, הוא שהוא חי בהיסטוריה שלו את המצב של כל הבריאה כולה. אבל הבריאה כולה אינה במודעות של העניין הזה, כי להיות נברא זה להיות בגלות. זה התגלה בהיסטוריה המיוחדת של עם ישראל. ולכן כל העולם כולו רואה באמונת ישראל האמונה האמיתית. מכיוון שיש בהיסטוריה שלנו ההוכחה שאפשר להיגאל מאותו מצב של - להיות נברא.

כל הברכות שאנחנו נבקש, דרך השמונה עשרה, זה מימדים של אותה גאולה. וזה נקרא גבורות. טוב אז זה על החלק הראשון.

אם יש עוד שאלות אפשר להתייחס...

ברכת מחיה המתים

[הדברים הבאים נאמרו בסוף ההקלטה הקודמת:]

קהל: נאמר מקודם...שאין אמונה מתוך [... המימד הטבעי?]

מניטו: כן. אין מקום לתפילה

קהל: הגמרא בכל זאת רואה את הדעה הראשונה... [בפרשה של] האדם הראשון והגשם. "והאדם אין לעבוד את האדמה"...

מניטו: יפה. נלמד בברכה הבאה ש-טל וגשם זה במסגרת גבורה. זה למעלה מהטבע. נלמד את זה במסכת תענית. מפני שיורדים בגבורות. אז קודם כל נלמד את המושג "גבורה". אולי רק בקצרה:

כשאנחנו אומרים לבורא שהוא "הגיבור". איזה שבח? איזה שבח זה? ונלמד את זה בגמרא. ההגדרה היא פשוטה מאד: לפי המשנה באבות – "איזהו גיבור הכובש את יצרו"[122]. כשאנחנו אומרים לקב"ה "אתה גיבור" – למה אנחנו אומרים את זה? כן? הגבורה שלו זה לא להיות יותר גיבור מ... פחות גיבור ממנו... זה לא גבורה! ולהיות גיבור, לפני..יותר גיבור ממנו – אין לזה מובן. אולי ניקח את הדוגמא של האדם. אז הגיבור האמיתי זה זהות שהוא גיבור, יותר גיבור מעצמו. "כובש את יצרו".

ולכן – מה זה ההגדרה של הבורא כ"גיבור"? שהוא מתגבר על חוקות הטבע שהוא שם בטבע! חוקות הטבע זה רצונו! וכדי לתת תשובה לבקשות של המתפלל - הוא צריך להתגבר על רצונו עצמו כבורא. זה נקרא "גבורה". זה מובן? כל מה שבא מאותה גבורה – זה נקרא "ברכה". הברכה באה בגבורה. ולכן, מכיוון שאנחנו רגילים לברכות שיש בעולם, אנחנו לא מזהים אותם כברכות, אנחנו מזהים אותן כדבר שבטבע. אבל לפי חכמת התורה - זה ברור שזה ברכה וזה לא טבע. למשל - הגשמים.

קהל: השאלה - מה שנעשה ע"י אדם הראשון לפני האדם. כלומר אם... מי שגואל את האדם... האדם הראשון

מניטו: טוב, זה נלמד בברכה השנייה. אין שום רמז לגשמים בברכה הראשונה. אבל אפשר להסביר באופן קל, מה שכבר למדנו על אותו נושא, כמעט אותה שאלה: כשלמדנו שהמושג תפילה מופיע רק מהאבות והלאה, זה לא אומר שלא היו תפילות. אבל היו תפילות מבחינת יחיד והגמרא אומרת בפירוש – עד אברהם אבינו אף אחד לא התפלל. אברהם אבינו היה הראשון שהתפלל. מה שביקש לפי הגמרא זה רק על נושא מסוים. אבל לפי המקרא- זה ברור.

ומזה אנחנו לומדים שהיו בכוחות של אותם נביאים בבחינת יחיד מאדם הראשון, כולל אדם הראשון, עד אברהם אבינו לזהות מה שצריך לבקש דרך תפילה. אבל התפילה כעבודה, זה מתחיל דרך האבות. מה שאפשר להוסיף שמי שמזהה שמה שצריך לו זה עניין שלמעלה מהטבע – זה תפילה אמיתית. וזה...

קהל: מה ההבדל מישהו... ליהודי שפגש... גאולה, גאל ישראל...

מניטו: עוד לא הבנתי בדיוק את השאלה

קהל: למעשה, האלו שבנו את מגדל בבל, מצאו כי...

מניטו: להכריח

קהל: ניסו לעשות משהו, לא יודע בדיוק מה...

מניטו: אה. יפה

קהל: ועכשיו אנחנו, פשוט, מנסים להגיד לו: תעשה ככה, תעשה ככה...

מניטו: לא. זה למדנו בשיעורים הקודמים. ורק בקצרה כי זה נושא רחב.

קהל:....

מניטו: הבנתי את השאלה.

קהל: ...פונים לה'...

מניטו: ברור, ודווקא זה ההסבר. אין עניין של תפילה בבבל. "וזה החילם לעשות" אומר הפסוק[123]. אין עניין של תפילה. הם אומרים נעשו לנו ש"ם, וכתוב שי"ן מ"ם.

וזה ההבדל בין הנפש של – בלשון המקרא זה קוסם קסמים. מאגיקה.

וזה הנפש של המתפלל. המתפלל מבקש והתנאי הוא - אם אני זוכה. הקוסם הוא רוצה להכריח את הכוחות של הטבע. ואני הסברתי פעם – אתם יודעים את המילה בלועזית "אברא קדברא"? זה הנוסח של התפילה של הקוסמים. בערבית זה "אעברה כדברא" זה אותה מילה כן? אני רוצה להכריח שזה יעבור כפי שאני אומר. אעברה כדברא. הוא לא מבקש, הוא לא מתפלל.

מניטו: יש עוד שאלה

קהל: זה לא מובן...מכיוון...משה...זכויות... אז איך זה ש...

מניטו: מניטו: ולכן, לכן רשום זה: "ואתחנן", ולא "ואתפלל".

קהל: אז.. אז איך יכול להיות שמשה לא קיבל את בקשתו?

מניטו: אה, מכיוון שהיו סיבות למנוע את זה. זה נושא אחר. אם משה היה נכנס בארץ ישראל - זה היה אסון לעם ישראל. מכיוון שכל מה שבנה משה הוא נצחי. אם משה רבנו היה בונה את בית המקדש - בית המקדש היה נצחי. ואם היו באים את החטאים של העם – העם היה נהרג, ולא... זה.. זה נושא אחר.

זה מובן? טוב.

[סוף קלטת]

הברכה השנייה של הגבורות, אני מצטער על שלא באתי בשבוע הקודם. כנראה שהתפללנו על הגשם, ולכן... אני מקווה שהערב זה יסתדר. אז נתחיל הערב בברכה השלישית והרביעית אם יהיה מספיק זמן.

אז, הנושא של הברכה השלישית זה, אני מזכיר לכם, זה: מה הקב"ה, לפני מי אנחנו עומדים להתפלל, יכול בשביל המתפלל, התשובה זה הברכה השנייה, התשובה היא: הוא בעל גבורות. וזה ההגדרה של התפילה, כל פעם שאנחנו מבקשים את הצרכים, אנחנו מבקשים השפעת הגבורות. אם אני זוכר היטב, כל הדוגמאות שאנחנו מוצאים בנוסח של התפילה, הבקשות, הם דוגמאות של גבורות. זה היה העניין של תחיית המתים. זוכרים את זה, כן? יש שאלות על זה או אפשר להמשיך? יש לכם עוד שאלות על הנושא.

טוב, בקצרה אני מזכיר, שהמשמעות של מחייה מתים אתה בהתחלת הברכה, זה הכלכלה, הפרנסה, מחייה מתים. אע"פ שהטבע שלנו היא להיות בבחינת "מתים", אתה מחיה את המתים - זה החיים בעולם הזה. ומתוך זה אנחנו יודעים, את האמונה של תחיית המתים לעתיד לבוא. ובחתימה: "ברוך אתה ה' מחיה המתים", הכוונה הפשוטה היא: תחיית המתים של לעתיד לבוא.

אע"פ שיש כמה פירושים שמסבירים את כל אורך הברכה במשמעות השנייה. מכל מקום זה קשור. האמונה של תחיית המתים נובעת מהמודעות שאנחנו חיים אע"פ שאנחנו מתים. זה מעיקרי אמונה של דת ישראל.

טוב. ועכשיו, הנושא של הברכה השלישית, זה: ולמה הוא יכול להיות "בעל הגבורות", במשמעות שראינו בשיעור הקודם. התשובה היא מכיוון שהוא "קדוש".

קהל: ...הוא גם רופא, אז אך אפשר להגיד...?

מניטו: דווקא זה מה שאני הסברתי, בהווה אנחנו חיים אע"פ שאנחנו מתים. בבחינת הטבע שלנו – מתים. אתה השתתפת בשיעור הקודם? אהה.. זה מה שהיה חסר. אז רק בקצרה. כדי שתבין:

אנחנו רגילים להבין את המשמעות של הביטוי פה, "מחיה מתים אתה", בהתחלת הברכה, כאילו זה קשור לתחיית המתים שלעתיד לבוא. "ונאמן אתה להחיות מתים". בהמשך. אבל "מחיה מתים אתה" - זה ידיעה שיש לנו, שאע"פ ש...כפי שאמרתי: כפי הטבע שלנו אנחנו בבחינת "מתים", וזה המשמעות בעברית של למשל "במתי מעט". יש מדרש ידוע שמסביר כי: צדיקים במיתתם נקראים חיים, ורשעים בחייהם נקראים מתים[124]. אז כל עוד שלא קיבלנו מספיק זכות כדי להתקיים לפי הזכות להתקיים - אנחנו נקראים "מתים". ובעברית "מתים" זה לא פגר מת. אלא זה מי שחי חיים ביולוגיים נקרא מת. למשל "במתי מעט" מה ההמשך?[125] יפה. זה ברור. אז פה יש גילוי של אמונה מוגדרת באופן ברור מאד, אנחנו מכירים את גבורות הבורא – הבורא במה שהוא מחיה את המתים בהווה - אנחנו. אע"פ שמבחינת הגוף יש נטייה ל"רגליו יורדות מות"[126], יש נטייה לרדת, ובלשון הקבלה ירידה זה מיתה. זה כמעט אותו דבר. אע"פ ש[הנטייה של] הטבע הוא להיות מת, יש נס שאנחנו חיים. לכן יש שני מינים, שני סוגים, שתי קטגוריות של בע"ח: אלו שנקראים מתים מכיוון שסופם למות, ואלו שנקראים חיים אם קיבלו כבר את הזכות להתקיים אחרי המיתה הביולוגית הטבעית. אז כבר בעולם הזה מקבלים את התואר של "חיים". את השאר בע"ח נקראים "מתים". זה מאפיין את לשון הקודש.

לכן, אני אל זוכר אם למדנו את זה ככה: אפשר להבין שבאמונת ישראל לא צריך דוגמא של תחיית המתים עכשיו, כדי להיות מאמין שזה קיים. זה אצל דתות הגויים כן? הם צריכים לראות איזה פגר מת ש... אבל זה... תפסתם את ההבדל, כן?

ודווקא מתוך המודעות של החיים שלנו אנחנו יודעים שזה חיים של מתים. אז זה הבסיס, הרקע, של האמונה בתחיית המתים שלעתיד לבוא. אבל זה ביטוי שונה, אחר לגמרי.

והברכה שלנו מסבירה את זה. מיד.

"מחיה מתים אתה רב להושיע,"

וראינו את הפסוקים. כי כל הביטויים באים מפסוקים.

"מכלכל חיים בחסד,"

אז החיים פה זה אלו שחיים בעולם הזה, אבל כבר נקראים חיים מכיוון שיש מצידם, מעצמם, כבר זכות להיות צדיק, ולכן הם מקבלים את ההשלמה של החיים שלהם - כלכלה. במובן האטימולוגי העברי נאמר. אתם רואים שהשורש זה כל. להשלים, כן? מכלכל חיים, וזה חסד.

אבל

"מחייה מתים,"

באותה משמעות, אלו שעוד לא קיבלו אותו זכות - צריך להחיות אותם

"ברחמים רבים"

אתם מבינים את ההבדל בין שני...? זה לא כפל לשון. זה שתי קטגוריות שונות:

"מכלכל חיים בחסד."

"מחיה מתים ברחמים רבים."

רק בסוף הברכה - זה רמז לתחיית המתים שלעתיד לבוא.

אבל זה הגילוי של המשמעות של המושג "גבורה". "להחיות מתים" - זה גבורה. אע"פ שהטבע, שהיא רצונו של הבורא, היא ככה, שהבריאה, מצדה, מצד טבעה, אם אפשר להגדיר אותה כמנותקת ממקור השפע שלה (זה רק תיאורטי, כי שום דבר לא יכול להתקיים אם הוא מנותק מהשפע שלו) וכל דבר בעולם שמנותק מהשורש שלו נקרא "מת". ואם אנחנו רואים שאותו קיים - זה רק אשליה. הוא מת כבר. וכל המושג "טומאה" במקרא זה כבר מיתה. אבי אבות הטומאה זה המת. ולכן כשהמקרא מגדיר בע"ח כטמאים – הכוונה היא [שהם] כבר מתים, אין להם עתיד, מבחינת החיים. לכן אסור לאכול אותם. זה מובן? טוב.

ו...יש דוגמא לזה: כל בוקר שאנחנו מתעוררים מהשינה (כי שינה זה אחד משישים של מיתה) אז יש לנו אחד מ-שישים של תחיית המתים כל בוקר. ולכן אנחנו מודים[127]: "חדשים לבקרים רבה אמונתך". "ונאמן אתה להחיות מתים". אנחנו חיים את זה כל בוקר. טוב. יש עוד שאלה?

קהל: דווקא בנושא הזה יש הלכה: מי שלא אמר "אלוקי נשמה" יכוון ב"תחיית המתים". יש לקשור?

מניטו: זה אותו נושא. זו אותה כוונה. בתוכן הברכה של "אלוקי נשמה", אנחנו אומרים את זה בפירוש.

עוד קטע מתוך שיעורי הרב על "דרך חיים" למהר"ל. קובץ 28 דקה 37 :34

כי צריכים אל חסדו[128]

כמו שאמרנו

ומכל שכן <u>לפרנסה</u> שלהם

זה העניין של האכילה, של הפרנסה

ובחסדו מפרנס הכל ומשפיע על הכל

אתם זוכרים, הביטויים של התפילה, בברכה השניה של שמונה עשרה:

אתה גיבור לעולם ה'

כתוב "אדני" אבל אני אומר ה'

מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים

זהו, אני חוזר: "מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים טובים" – "ברחמים רבים", סליחה. ואין כפילות לשון פה. כי "חיים" ו"מתים" - זה לא אותו דבר. זה הבריות. אבל חלק מהבריות נקראים "חיים". מכיוון שכבר זכו בחיים שלהם. החלק השני שעוד לא זכה – אז נקראים "מתים".

ובעברית המילה "מת" יש לה 2 משמעויות: או "בן תמותה" – (כך אומרים? כן?) או מת ממש. לכן המשמעות של "מתים" פה – זה לא מתים ממש, מכיוון שהתפילה אומרת: "מחיה מתים". זה לא עניין של תחיית המתים פה. אלא – נותן חיים לאלו שבלי זה יהיו מתים. זה מובן?

אז

מכלכל חיים

-אלו שזוכים כבר. נותן להם כלכלה, זאת אומרת: השלמה. "מכלכל" – זה להביא למידת "כֹּל".

אבל למתים האלו שהם חיים מבחינה ביולוגית אבל שלא זכו ל"חיי עולם", בחיים האמיתיים, נקראים "מתים" לפי מה שאומרת הגמרא: צדיקים במיתתם נקראים חיים, רשעים בחייהם נקראים מתים מקור. אז זה "מחיה" – נותן הכל, מחיה מתים, זה חסד מלא. לכן אומרים "ברחמים רבים", "מחיה מתים ברחמים רבים".

אח"כ העניין של תחית מתים, פשוטו כמשמעו, זה בחתימה של הברכה:

ברוך אתה ה' מחיה המתים

מכיוון שאנחנו יודעים שאתה כבר בעל גבורה כזו שאתה מחיה מתים, נותן חיים לאלו שבלי אותם החיים שאתה נותן יהיו מתים – וזה המצב שלנו! הקב"ה מחיה מתים בכל רגע! אני (חס ושלום), אני מת אם אני לא מקבל חיים. לכן הטבע שלי זה להיות מת, חס ושלום. אבל אני עֵד לעניין של תחית המתים. החיים שלי זה תחית המתים.

ולכן, לא רק לפי החסידות, זה כבר לפי הגמרא עצמה: בכל בוקר אומרים ברכה על תחית המתים, כן? "חדשים לבקרים רבה אמונתך". אז זה העניין הוא פה:

צריך באופן תמידי בחסדו מפרנס הכל ומשפיע אל הכל מקור

יש ב"תומר דבורה" שהוא הספר של המוסר של הרמ"ק, רבי משה קורדיברו

קהל: אי אפשר להשיג

מניטו: אי אפשר להשיג "תומר דבורה"? טוב אני השגתי את זה בילדותי... ויש הגדרה ברורה מאד של המידה של הקב"ה שנקראת "נושא עוון". "נושא עוון" זה מדרגה של סבלנות, נושא עוון. אז דווקא הרמ"ק ב"תומר דבורה" מדבר על המידה הזאת של הסבלנות מקור אצל האדם, אריכות אפיים. והוא מסביר בקצרה ככה: כל כך אתה צריך ללמוד מהמידה של הבורא - שהוא סובל את הרשעים. אבל איך הוא סובל את הרשעים? הוא "נושא עוון", הוא נותן חַיוּת לרשעים. והוא לא אוהב את זה – והוא סובל אותם. אז אם יש לבורא שהוא הקב"ה סבלנות כל כך גדולה שהוא נושא את העוונות של הרשעים, לאדם על אחת כמה וכמה שצריך להיות בעל סבלנות, בעל ארך אפיים. מבינים את זה?

ולכן כל עוד שהקב"ה לא גזר עונש – צריך... איך אומרים? "להאריך פנים". אם הוא סובל – כל שכן אני צריך לסבול. זה מובן?

זה גם כן אולי אני חושב ההבדל בין ההגדרה הדתית של המושג חטא וההגדרה החילונית של המושג "חטא". גם החילונים יודעים מה זה "חטא", חטא לפי סדר מסוים, לגבי סדר מסוים, חטא לגבי ערכים מוסריים, מצפוניים. זה חמוּר חמוּר אבל לא יותר. זה חמור, לא יותר. ואם אי אפשר אחרת – אז אפשר להסתדר. אבל במצפון, בנפש הדתית נאמר, לפי רוח התורה – החומרה של החטא באה – שאני מכריח הקב"ה לסבול את זה. כי כשאני עושה משהו – הוא עושה... הוא עושה שאני אעשה[129?]. אם אפשר... זה מובן כן?

ברכת אתה קדוש

אז, אפשר להגיע לברכה השלישית.

אז פה הנושא הוא: ולמה הוא יכול להיות בעל גבורות, לפי ההגדרה שראינו? מכיוון שהוא קדוש. ולכן פה יש קשר בין המושג "קדוש" ל והמושג "חי". "אלוקים חיים" ו"קדושה" זה חופף. אז נראה את זה בקצרה.

אני רוצה להתחיל בהערה של מפרשי התפילה, שציינו את זה: שבתפילה, בסידור התפילה, המילה "קדוש", "אתה קדוש, ושמך קדוש, וקדושים בכל יום יהללוך סלה", כתובה מלא. עם ויי"ו. אבל בספר ויקרא, אם אני זוכר זה פרק י"ט, בפרשה "קדושים תהיו, כי קדוש אני", אז תראו את זה (בעיקר "האלשיך") שכתוב: קדושים תהיו חסר ויי"ו. קדוש חסר. "כי קדוש אני" כתוב בויי"ו מלא. אז המדרש מסביר את זה ככה:

כשעם ישראל שומע: "קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלוקיכם" יש מקום לטעות ולחשוב שהתורה מבקשת קדושה דומה או זהה, נאמר דומה, של הקדושה של הקב"ה. וזה אינו. זה עבודה זרה לחשוב ככה. לכן יש לזה רמז בפסוק עצמו, בפשט, ש-"קדושים תהיו" זה קדושה בשאלה. זה קדושה שנשאלת מהקדושה האמיתית. זה מובן? קדושה חסר ויי"ו. מי שבקי קצת במושגים של הקבלה מבין במה מדובר. אתם רוצים שאני אסביר קצת? אולי, טוב... אבל.. רק בנגלה של העניין:

הויי"ו מורה בכל מקום.. זה רמז על העולם הזה. יו"ד זה רמז לעולם הבא. אלי למדנו את זה פעם. אם אתם מבינים את השמות: יהי"ה "והיה ביום ההוא יהיה" ביום ההוא. לעתיד לבוא. ולפי לשון הקבלה, כל עתיד זה למעלה. אז למעלה- זה בחינת השם.. של הבורא הוא בבחינת שם (שי"ן מ"ם), הוא בבחינת "יהיה". ולפי הפסוק "אהיה אשר אהיה" זה קשור. אבל בחינת עולם הזה זה יקו"ק. דהיינו: ההבדל זה הויי"ו שמורה על הבחינת עולם הזה. לפי המימדים של הזמן ושל השטח, הסימן של העולם הזה זה הויי"ו.

אולי אני אסביר לכם בעוד דוגמא. המצב, המילה שמגדירה את המצב של העולם במצב הקדוש שלו זה המילה "מים". "ורוח אלוקים מרחפת על פני המים" לפי אותו פשט. והיו"ד של המים מתפשט למטה ואז מתגלה המילה "מום". כי למטה יש מום. למעלה זה כולו מים. ומום זה בגימטריא – "הטבע". ולכן העולם הזה זה עולם של מום. ולכן כל התיקונים שאנחנו צריכים לתקן בעולם הזה זה לתקן את הויי"ו כדי להעלות אותו לבחינה של יו"ד. "והיה ביום ההוא יהיה". יהי"ה – יו"ד ק"ה יו"ד ק"ה זה השם לעולם הבא. השם לעולם הזה זה יקו"ק.

אז, לפי ההקבלה בין השמות, אנחנו יודעים שאותה בחינה של שלמות שלמעלה ושלעתיד לבוא נקראת "הוא". "הוא" זה השם של הספירה כתר. אבל השם "אתה" זה השם של הספירה תפארת. "אנכי" זה השם של יסוד. ו-"אני" זה השם של מלכות.

ולכן כשאנחנו אומרים: "אתה הוא" – אנחנו אומרים בזה שה"אתה" הוא הגילוי של ה"הוא". אז עכשיו אתם מבינים את הקשר. אתה קדוש בויי"ו מלא. אבל בחינת הבריאה, זה ויי"ו חסר. כשזה ויי"ו מלא - זה קדוש. נבדל. כשויי"ו חסר - זה הקדושה שלמטה, הקדושה החסרה. "<u>אתה</u> קדוש". ו"אתה" הכוונה לתפארת. דהיינו ה-יקו"ק נקרא "אתה". והמידה תפארת זה בקצוות[130] כן? מחסד עד יסוד – כל זה נקרא "תפארת". זה מובן? טוב, פחות או יותר.

קהל: "ושמך?"

מניטו: נגיע מיד.

ברוך הוא וברוך שמו

אז "אתה" - זה הגילוי של "הוא". ולכן בכל ברכות אנחנו אומרים מיד: "אתה הוא אלוקינו". אתה הוא. וכשמתחילים לברך: "ברוך אתה" מיד צריך לענות: "ברוך הוא וברוך שמו". ופה יש הבדל לפי ההלכה של הספרדים ושל האשכנזים. אם אתם יודעים את זה, אולי נחשוב קצת על הפרט הזה. ההלכה לפי השיטה הספרדית של המקובלים, כן? הטעם הוא בא מהקבלה:

טוב, לפי האשכנזים כשרוצים להיות יוצאים מאיזה ברכה של איזה מברך[131] אז לא אומרים "ברוך הוא וברוך שמו". "אמן" אפשר לומר. יודעים את זה? אבל לפי הספרדים - לא רק שזה אפשרי אלא יש חובה. כששומעים ברכה מפי מברך ורוצים להיות יוצא [ידי חובה] יש חובה לומר ברוך הוא וברוך שמו כדי להשלים את ייחוד ה'. מכיוון שהכוונה ל"אתה" זה רק מימד אחר, אז מיד הקהל עונה: "הוא ושמו". תפסתם את הקשר? כן?

ולכן אם אתם שומעים איזה מחלוקת בין חכם ספרדי וחכם אשכנזי – "אלו ואלו דברי אלוקים חיים", אבל לפי ההלכה יש טעם של המנהג האשכנזי שזה הפסקה, אם יש הפסקה בכוונה - הוא לא יוצא. אבל לפי המנהג של הספרדים, לפי הקבלה, אין עניין של הפסקה, זה לא תופס! מכיוון שצריך להשלים את ייחוד ה'. תפסתם את זה?

אז רק תזכרו את הביטוי: "אתה הוא". אז כשמתחילים את הברכה מתחילים בלשון נוכח: "ברוך אתה ה'", הכוונה ליקו"ק, לו"ו של יקו"ק, תפארת, אתה, אבל מיד מדברים בלשון נסתר: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר הוא", כי ה- "אתה" הזה, זה הגילוי של ה"הוא". מובן?

אז כל פעם שאתם רואים מילה של קדושה בלי וי"ו, הסימן זה – חסר. זה... (אני לא רוצה לומר "חול" מכיוון שזה קדוש) אבל זה קדוש מצד "קדשים תהיו כי קדוש אני"[132]

עושה שלום במרומיו

ולפי דעתי יש מקרה מאפיין מאד.. אופייני. זה המילה "שלום" בוי"ו קטיעה. שלום – אין שלום למטה. יש שלום רק למעלה. "עושה שלום במרומיו", אז – "הוא יעשה שלום עלינו" – זה נס. ויש דרשה, מאמר שלם של המהר"ל שמסביר את זה. שלום זה גימטרייא עשו. למטה. אני לא יודע אם למדתם את הדרש של המהר"ל, כדאי ללמוד את זה[133].

השלום אינו טבעי בעולם שלמטה. כי העולם שלמטה הוא עולם של מום. וכשיש שלום למטה - זה נס. ולכן אנחנו מתפללים, קודם כל, בבחינת – "שים שלום". שים שלום. רק אח"כ בסוף השמונה עשרה – "עושה שלום במרומיו, הוא יעשה". הוא יעשה. זה מובן? כן? ולכן "הנני נותן לו את בריתי שלום"[134], עכשיו זה וי"ו קטיעה.

טוב, אז אני חוזר לנושא: "קדושים תהיו", שמא תחשבו על קדושה כמוני, אומר הקב"ה במדרש, אלא תדעו שזה לא מבוקש מכם, מכיוון שזה בלתי אפשרי[135].

אבל מכל מקום "כי קדוש אני ה' אלוקיכם" – תהיו קדושים, אבל - אני קדוש מבחינת אלוקים, אתם תהיו קדושים מבחינת אדם. זה הקדושה השייכת לאדם. ולא אותה קדושה של הקב"ה.

טוב, זה הטומאה של העבודה זרה. בלבול עצמות... יש עצם של הקדושה שלמעלה, ויש עצם של הקדושה שלמטה. ובמילים אחרות, זה, זה אותו רעיון: אני קדוש בתור אלוקים, אתם

תהיו קדושים בתור אדם. ולכן בא המדרש ואח"כ המפרשים עם כל הדיוקים שלהם: מה זה "קדושים" לאדם? - פרושים. פרושים מן העבירות. נבדל מהטומאה[136].

ולכן יש 2 הסברים על המילה [ביטוי] "אתה קדוש" בפירוש התפילה:

הסבר ראשון לביטוי "אתה קדוש"

הפירוש הראשון הוא - נבדל. וזה מסביר את הנושא שלנו: למה הבורא יכול להחיות מתים, בעל הגבורות? מכיוון שנבדל מן העולם. קדוש. נבדל. ולכן - חוקות הטבע אינם נוגעות בו. הוא למעלה מחוקות הטבע. ולכן הוא יכול להיות בעל גבורות מכיוון שהוא קדוש. זה המשמעות הראשונה: נבדל. נעלם. אי אפשר להשיג. "קדושתי למעלה מקדושתכם" אומר המדרש[137].

ועל הפסוק "והתקדשתי בתוככם" יש דיוק עמוק מאד: אם אתם יותר קדושים גם אני יותר קדוש. והתקדשתי מתוככם, בתוככם. כל עוד שהאדם עולה בקדושה – אז היחס של הקב"ה אליו עולה בקדושה. ולכן קדושת האדם הוסיפה כביכול קדושה למעלה. אבל זה קדושה מסוג אחר.

יש שלוש עולמות: "קדוש קדוש קדוש", אבל זה קדושות שונות.

ולכן זה כתוב קדוש מלא או קדוש חסר. פה זה כוונה ברורה: זה כתוב קדוש בוי"ו מלא.

הסבר שני לביטוי "אתה קדוש"

אז המשמעות השנייה היא: בלי פסול. בלי פגם. "קדוש" זה - אין פסולת.

אז פה כבר אנחנו מגיעים לקשר שיש בין הברכות והאבות: הברכה השלישית שייכת ליעקב אבינו. ואתם זוכרים את ההסברים של המדרשים על התורה: כי מאברהם יצא פסולת – ישמעאל, מיצחק יצא פסולת – עשו, אבל יעקב - מידתו[138] שְׁלֵמָה. ולכן המפרשים מביאים את הפסוק: "והקדישו את קדוש יעקב". זה בישעיה[139]. הביטוי "קדוש יעקב". זאת אומרת, יעקב הכיר את הבורא כקדוש, כ-האל הקדוש. יש מדרש בזה: בבית אל, כשהגיע לבית אל, אז המדרש אומר שיעקב אבינו הכיר את הקב"ה כ-האל הקדוש. ולכן הוא נקרא "את קדוש יעקב"[140].

ופה זה המשמעות השנייה שקשורה לראשונה: ש...רק אצל יעקב אבינו הקדושה של האל המתגלה לאבות יכולה להתגלות באופן שלם. זה מספיק ברור? כי גם לאברהם וגם ליצחק זה האל הקדוש שהתגלה להם. אבל אולי אתם זוכרים מה שלמדנו על פרשת השבוע: וארא, בשיעור הקודם בצרפתית[141]:

וָאֵרָא אֶל (האבות) [אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב] בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְקֹוָק לֹא נוֹדַעְתִּי

ולכן הוא לא נודע כ-האל הקדוש, אלא ליעקב [האם הכוונה כאן לשם ישראל ולא לשם יעקב? כי בפסוק כתוב יעקב]. אבל הוא ארא [הראה], הוא התגלה, לאברהם ויצחק בקדושתו, אבל הוא[נשמע גם כמו "לא"] נודע ליעקב כ-קדוש יעקב. ולכן רק מי שמידתו[מיטתו?] שלמה יכול להיקרא "קדוש". זה כבר הפשט המיידי של הברכה שלנו: "אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים יהללוך סלה". רק אלו שקדושים ממש, בלי פסול, בלי פגם, יכולים לומר את ההלל של הקדוש, דהיינו – "ברוך אתה ה' האל הקדוש". רק הקדושים יכולים לומר את זה, במובן המלא של הכוונה.

וקדושים בכל יום יהללוך

לפי הפשט "הקדושים" זה הצדיקים הגמורים. ישראל נקרא "קדושים". צדיקים בישראל נקראים "קדושים", והמלאכים למעלה. אבל זה שייך ליעקב אבינו.

סיכום "אתה קדוש"

אז אני חוזר על הברכה עצמה:

"אתה קדוש"

זה בעצמותך, בבחינת נעלם. מכיוון שאתה - הוא.

"ושמך קדוש"

אז זה התגלות שלו, של רצונו, ביחס לעולם דרך הנהגת העולם.

"אתה קדוש"

כבורא עולם. אי אפשר להשיג. זה למעלה מהעולם. אבל:

"שמך קדוש"

כמנהיג העולם. ואפשר להשיג דרך מידותיו. כי "השם", שי"ן מ"ם, הוא כולל את כל המידות.

הקליפות אצל צאצאי האבות

אולי עוד הסבר קצר, ש: יש לסיטרא אחרא אחיזה על מידת החסד. זה נקרא: חסד של הסיטרא אחרא. יש גם כן אחיזה על מידת הגבורה מצד הטומאה: דרך ישמעאל מצד אחד ודרך עשו מצד שני, יש אחיזה בזכות האבות. לא, הביטוי הוא לא מדויק, לא "בזכות האבות", אחיזה... אתם זוכרים את הפסוק על הברכה על ישמעאל? "ידו בכל, ויד כל בו"[142]. אז "ידו בכל" – יש לו אחיזה באברהם. אבל "יד כל בו" – יעקב יכול לו. כי אברהם זה – "בכל", יצחק – "מכל", יעקב – "כל". אז זה בקצרה כל הסיפור של הגורל של ישמעאל. יש לו אחיזה באברהם, ידו בכל, אבל סופסוף יד כל בו, זה מובן, כן? ולכן היה צריך להגיע לשלב השלישי של יעקב כדי לנצח את ישמעאל. כל עוד שהמלחמה הייתה בין ישמעאל ויצחק אין עוד פיתרון, עד שבא יעקב וניצח את ישמעאל. וכך יהיה בהיסטוריה. אנחנו בשלב מיוחד של כל השלבים האלו. אבל מה שכתוב כתוב.

אז נחזור להסבר הזה. רק מי שמידתו שלמה נקרא קדוש, ויכול להכיר את הבורא כקדוש. אפשר לומר את זה במילים אחרות: הברכה הראשונה זה אברהם אבינו הוא שאמרה. הברכה השנייה זה יצחק אבינו, ברכה השלישית זה יעקב אבינו. והקדישו את קדוש יעקב.

אז עכשיו זה מובן? אתה קדוש - מבחינת נעלם. שמך קדוש – מבחינת נגלה. וקדשים בכל יום יהללוך סלה – זה[143] המשמעות הראשונה.

המשמעות השנייה היא: אתה קדוש - בקדושה מלאה, בלי שום פגם, בלי שום פסולת, ודווקא התפארת נקרא וי"ו. האחיזה זה בחסד או בגבורה. אבל בתפארת אין אחיזה. אתה קדוש. זה מובן? לפי המושגים של תורת הנגלה אפשר למצוא פסול בחסד. זה חסד של הטומאה. חסד של הסיטרא אחרא. זה חסד במובן המקראי, חסד היא - זה חטא. חטא של טומא...

עריות, כן?[144]

אפשר למצוא פסול בגבורה, זה גיבור במובן השלילי. אנחנו צריכים משנה כדי להבין מה זה "חסד", מה זה "גבורה", כי יש אחיזה. שוב אני חוזר על זה מכיוון שחשוב להבין את זה: יש אחיזה של הטומאה על מידת החסד. זה סכנה. יש אחיזה של הטומאה על מידת הגבורה. אבל על מידת האמת שהיא התפארת אין אחיזה של הטומאה. "אתה קדוש". זה מה שאי אפשר לומר כל עוד שלא הגענו לאותה מדרגה של קדושת יעקב שמידתו[145] שלמה. זה מובן. טוב, זה בקצרה, יש הרבה פסוקים על העניין, אבל בקצרה זה המשמעות של הברכה.

המילה עצמה נמצאת בפסוק בתהילים. פרק כ"ב:

(ד) וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל׃

וזה המשמעות של הברכה שלנו: "אתה קדוש ושמך קדוש, וקדושים בכל יום יהללוך סלה", "ואתה קדוש יושב תהילות ישראל" - רק אלו שהגיעו למדרגה של "קדושים" בו"ו מלא, אז יכולים לומר את ההילול, לא הלל. "יהללוך סלה". אז אם אין שאלות על זה אפשר להמשיך.

"סלה"

קהל: מה זאת אומרת "סלה"?

מניטו: אה. "סלה". "סלה" זה לקוח מתהילים. לפי חכמי הדקדוק – אין משמעות. ולכן אם אתם לומדים את זה באוניברסיטאות, ותמצאו איזו משמעות, תשלחו לי מברק...

לא שמעתי מאנשי מדע של השפה מה המשמעות. אבל מה שאני למדתי בתלמוד תורה, כן? אני יכול להסביר את זה... שכשהלויים היו שרים את השירים שלהם, היה פסק זמן שהיו מנגנים. אז "סלה", המשמעות זה - הפסק. הפסק של הדיבור כדי לשמוע את הנגינה של הלויים.

אבל, יש עוד משמעות: אותה מילה סלה, עם סמ"ך, קשורה למילה "צלה" בארמית, עם צד"י. וצצלה בערבית. זה תפילה. מי שומע עוד קצת ערבית, או בארמית זה "צלותין" – תפילות, כן? יש כמה שם משפחה אשכנזי, זה "צלותין" - זה צאצאי איזה חזן שקראו לו איש הצלותין...

קהל [הרב שרקי]: יש פסוק בתהילים: "סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת"[146]

מניטו: יפה. יפה. והמשמעות זה - תפילה. אז זה היה.. ההפסקה של השיר, והלויים והקהל היו מתפללים בדומיה. "לך דומיה תהילה", כן? זה המשמעות של "סלה".

[השאלה הבאה היא חזרה של הרב למען התלמיד. נידונה בעבר בהרחבה, אפשר להשמיט אותה]

קהל: ההבדל בין הילול והלל?

מניטו: הילול זה במבנה קל. הלל זה פיקד, פיעל. זה חזק. הלל זה ההגדרה האמיתית. הילול - זה התהילה. ההילול אני לא יודע אם זה נמצא בשפה המדוברת, כן? אבל אצל המפרשים, כן משתמשים בזה. פעם למדנו את זה. אולי בהתחלת השנה. כי - על הפסוק "אדנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". ורק הנביא יכול לומר את ההלל האמיתי. ולמדנו איזו סוגיה בגמרא: רק מי שרואה את העולם בחיתו[147], כולו טוב, יכול לומר את ההלל. וזה בא מפסוק בתהילים – "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם, ברכי נפשי את ה' הללוי-ה". והגמרא אומרת: ק"ד פרשיות אמר דוד המלך עד שראה במפלתם של רשעים ואמר הללוי-ה. כל עוד

יש רע, רעים, רשעים בעולם - אי אפשר לומר בפה מלא הללוי-ה. זה מובן? טוב. אז בינתיים הלל - אי אפשר, אפשר לומר תהילה. תהילה זה הלל אבל קל. הלל בבחינת קל. תהילה זה הלל אע״פ. אע״פ שהעולם אינו בתיקונו, ואז, ורק רק אז אפשר לומר בפה מלא את ההלל על מי שברא את העולם, כי כל עוד יש רע בעולם יש סתירה עם ההגדרה האמיתית של הבורא. לכן ההלל... וזה הלכה, לא אומרים את ההלל אלא ביום שקרא נס.

הלל ביום העצמאות

זה כל הנושא של יום העצמאות. מי שלא אומר את ההלל – זה בעל הנס שלא מכיר בניסו. אז הוא מתפלל ב-בעל הנס. יש איזה מין כולל שנקרא ״בעל הנס״ אבל הוא לא מכיר בניסו... חח..לא אומרים הלל ביום עצמאות... וזה גילוי העולם בלי רע. בתיקונו. בשלמותו. אז אומרים את ההלל. תהילה זה שייך לעבודה של ההלל, אבל זה פחות. זה מובן? כן?

ברכת הדעת

אז עכשיו אנחנו מתחילים בברכה הראשונה של האמצעיות שהם הברכות של הבקשות, שאלת צרכים. ופה יש יוצא מן הכלל בברכה הראשונה. אני אקריא את הברכה ותבינו בעצמכם מהו השוני:

"אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה, וחננו מאיתך חכמה בינה ודעת,"

(או "דעה בינה והשכל", זה נוסח בבלי[148]), אבל בנוסח הספרדי הרגיל זה: "דעה בינה והשכל", גם כן אצל האשכנזים, חלק מהאשכנזים. ויש אומרים גם כן: "חכמה בינה ודעת". ואם יהיה לנו מספיק כוח נתחיל להסביר את כל המושגים האלו. "ברוך אתה ה' חונן הדעת". זה הברכה הראשונה של האמצעיות.

הברכה השנייה אומרת, וכל הברכות: "השיבנו אבינו לתורתך, וקרבנו מלכנו לעבודתך, והחזירנו בתשובה שלמה לפניך, ברוך אתה ה'". מה ההבדל?

קהל [הרב שרקי]: שבח בהתחלה

מניטו: יפה. זה הנושא. בברכת הדעת יש שבח בהתחלה ורק אח"כ הבקשה. כל הברכות האחרות - מיד זה הבקשה[149]. והשבח הוא טמון בחתימה. ברוך אתה ה' חונן הדעת או הרוצה בתשובה – זה השבח שאני יודע ממך. ולכן אני יכול לבקש. מכיוון שאני יודע שאתה חונן הדעת, אז אני יכול לבקש מה שאני מבקש. וכן הלאה. ופה יש יוצא מן הכלל - מתחילים בשבח. לאמתו של דבר ממשיכים בשבח הקודם. יש לך את ההסבר למה זה ככה?

ו..לפי ההלכה, ההסבר שתשמעו זה קשור למוצאי שבת. מכיוון שיש בגמרא, בברכות ירושלמי, שאסור להתחיל בעבודה של חול לפני שיבדיל. צריך הבדלה קודם ואח"כ להתחיל בעבודה של חול. ולכן, כל עוד שלא אמרנו "אתה חוננתנו" שזה ההבדלה בתוך השמונה עשרה, אי אפשר לבקש. אז מתחילים בשבח, ואח"כ מבקשים. וחוננו מאיתך. אחרי ההבדלה במוצאי שבת.

ולפי ההסבר הזה, וזה ההסבר לפי ההלכה, מכיוון שכך היה צריך להיות במוצאי שבת – אז ממשיכים גם בימי חול להתחיל באתה חונן.

אבל לאמתו של דבר היו כמה מנהגים. למשל, בעיקר אם אני זוכר היטב, צריך לבדוק, במחזור ויטרי. שהיו מתחילים במוצ"ש בהבדלה, ורק אח"כ אומרים את השבח של אתה חונן לאדם דעת. אבל המנהג לא קיים בקהילות אחרות. ו..מכל מקום ההסבר הזה שייך בעיקר למוצ"ש. ולכן אנחנו צריכים הסבר שני. יותר כולל. וההסבר השני הוא שאנחנו ממשיכים, יוצאים מהברכה של אתה קדוש. וממשיכים בשבח.

יש פה יוצא מן הכלל בברכת הדעת. וכדי להבין את זה, אז צריך להבין את ההגדרה של: מה זה "חכמה", מה זה "בינה", מה זה "דעת". "השכל" – שכל, זה במדרגה של בינה. נאמר שזה כולל גם קצת...את כולם. אני רוצה להגדיר את המילים.

אז המקור הוא, בפירוש רש"י בפרשת כי תישא, פרק ל"א [פסוק ג]

וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה:

מיד נראה את פירושו של רש"י. אבל פה אין לנו את המילה "תבונה", אלא המילה "בינה". ואני רוצה בקצרה להסביר את ההבדל. "בינה" זה שייך למושגים המופשטים. "תבונה" זה אותה בינה אבל ל..מלאכות המעשיות. תפסתם את ההבדל? טוב. אז מה רש"י אומר?

(ג) בחכמה - מה שאדם שומע מאחרים ולמד:

אז - חכמה, זה מה שאני מקבל מהרב. לכן חכם נקרא "תלמיד חכם". כן? "חכמה" זה הקשר.. בין.. איש מפי איש. חכם זה מי שלומד מחכם. זה מובן?

קהל: "איזהו חכם הלומד מכל אדם".

מניטו: כן. מה אומר הפסוק? שנאמר?

קהל: "מכל מלמדיי השכלתי".

מניטו: כן. מ-כל מלמדי. יותר מ... לא, זה הפשט. מי יכול לומר את זה? רק מי שיכול ללמוד מכל אדם. תפסת את הנושא כן?

קהל [הרב שרקי]: יש פסוק: "ואחכם מכל האדם".

מניטו: יפה. יפה. "מזקנים אתבונן". זה בתהילים.

אז זה הגדרה של "חכם". חכם זה מי שלומד מחכם.

טוב. זה הבחינה של שמע. "שמע" - למשל בשמע ישראל זה דרך שמיעה. להבין דרך השמיעה. "ראה" – זה מעצמך.

תא שמע ותא חזה

ופה יש נושא חשוב מאד. התורה אומרת לישראל - או "שמע ישראל" או "ראה ישראל" - מה עדיף? אנחנו יודעים שהתורה מעדיפה "שמע ישראל". כי "ראה" זה מסוכן. שמע... [סוף קלטת]

...זולתי קול". והפסוק שאומר: "וכל העם רואים את הקולות"[150], מה ראו? מה זאת אומרת "לראות קול"? יש לנו דוגמא. זה הכתב. כשאנחנו לומדים מהכתב אנחנו רואים את הקולות. זה מובן, כן? ולכן לפי התורה, רק את אותיות האלפא ביתא אפשר לצייר בבית כנסת. כל תמונה אחרת - יש סכנה של עבודה זרה. רק האותיות. מכיוון שכתוב: "וכל העם רואים את הקולות". מה ראו? ראו את האותיות. כי האותיות זה... זה מובן? כן? זה הקול שאפשר לראות אותו.

אז אם ככה, התורה מעדיפה "שמע ישראל". למה כתוב "ראה ישראל"? יותר מזה, זה הלכה, כן? גדולה ראיה משמיעה. עד שבא לומר: "ראיתי", עדיף על עד שבא לומר "שמעתי". זה ברור.

אז אני לא מצאתי מקור לזה, למה שאני אומר עכשיו, אבל לפי דעתי, אם אפשר לומר את זה ככה, יש סדר. קודם כל שמיעה. ורק אח"כ ראיה. אם הראיה מתחילה לפני שמיעה יש סכנה של עבודה זרה. דהיינו – אם חסר את ההבנה של מה שאנו רואים - אז יש סכנה של עבודה זרה. אז קודם כל – "שמע ישראל" ורק אח"כ "ראה ישראל", אם שמעת כבר. מי שלא שמע – מה הוא רואה?!

ואני רציתי לקשור את זה למשהו שברור מאד. זה בא מהגאון מווילנא, שציין באיזה מקום שבדר"כ התלמוד אומר: "תא שמע". והזהר אומר: "תא חזה", דהיינו - "בוא וראה". זהו הסדר. כאילו התלמוד בא להסביר: מה שראית בהר סיני – בוא לשמוע במה מדובר. להבין. ואח"כ, אחרי לימוד התלמוד, בא הזהר ואומר: מה ששמעת, מה שהבנת – בוא לראות במה מדובר. לכן הראיה [באה] אחרי השמיעה. זה מובן?[151]

ולכן שניהם אמת, "שמע ישראל וראה ישראל", אבל יש סדר. זה מובן. זה נושא חשוב. אולי זה ההבדל בין עם ישראל וכל ה..חשיבות האחרות. שהם מתחילות בראיה, ואי אפשר לשמוע... אין שמיעה.

תפילת ישמעאל

קהל [הרב שרקי]: יש "ישמע".

מניטו: מה?

קהל [הרב שרקי]: יש "ישמע".

מניטו: זה האל ששומע. ישמע-אל. אע"פ ש... לכן... זה סוד התפילה, כן? תפילתו של ישמעאל נשמעת. אנחנו לומדים א זה מהבכייה של ישמעאל. לא יודע אם [הוא] יודע להתפלל אבל יודע לבכות. זה ישמעאל בסיפור. ומי שקצת בקיא בניגון הערבי, יודע שזה ניגון בוכה. אע"פ שיש מדרש, שלמדנו אולי פעם.

קהל [הרב שרקי]: שומע אל

מניטו: נכון. "שומע אל" אומר המדרש[152].

אבל יש לו רק [את] הנשמע. ועשו זה - עושה רצון עושיו, יש לו רק [את] הנעשה. אבל ישראל זה - נעשה ונשמע. אני לא אמרתי שישראל זה נוצרי פלוס מוסלמי זה ישראל... זה עניין אחר...

חכמה ובינה

טוב אז אני חוזר לעניין, מה שאומר רש"י, זה עניין של "חכמה". "חכם" זה "תלמיד חכם". אין דבר כזה "חכם". זה גאווה, כן? זה מובן? מי שמגדיר את עצמו כ"חכם", (כשם התואר, כן?) אז - זה סימן של גאווה. מאיפה...מאיפה שאב את החכמה, כן? יש רק "תלמיד חכם". ואח"כ אפשר להדיר אותו כחכם, חכם גדול. אבל מכיוון שהיה תלמיד גדול. נמשיך?

"ובתבונה - מבין דבר מלבו, מתוך דברים שלמד:"

זה הגדרה של הבינה: מבין דבר מתוך דבר. אז "נבון" - זה מי שיודע ללמוד מספר. נקרא "נבון". זה ההגדרה של "בינה".

אז - מתלמיד חכם זה -"חכמה", מספר זה "בינה". או מ"דבר מתוך דבר". תפסתם במה מדובר? מי שלומד בספר - הוא לומד יותר ממה שכתוב. אפשר לומר כהן גדול ביום הכיפורים. יותר ממה שכתוב כאן.

הגדרת המושג "דעת"

אז, מה זה דעת? רש"י אומר:

"רוח הקודש".

אז אני רוצה להסביר. לפי המפרשים של התפילה: אנחנו רגילים להגדרה קצת אחרת. ש-"חכם" לומד מאדם אחר, "נבון" לומד מספר, "דעת" - זה מי שלומד מעצמו. ופה יש לנו הגדרה אחרת: זה רוח הקודש. אז איך להגיד שאין סתירה? זה פשוט. צריך להבין את המילה

פשט. לומד מעצמו. מעצם האדם שבו. - וזה גילוי רוח הקודש. כל עוד שיש חכמה שחל איזה דבר, בינה של איזה דבר., אבל לא טעם את טעם החכמה, את טעם הבינה, לא זיהה במה מדובר מעצמו, מהניסיון שלו, לא הגיע ל"דעת". זה נשאר חיצוני. זה מובן?

יש ביטוי במסכת כתובות: "אינו דומה הלומד מרבו, ללומד מעצמו"[153].

אז כנראה זה סתירה למה שאמרנו. כי "בר-דעה" זה בר-דעה מעצמו. אבל זה עניין אחר לגמרי. כי לומד מעצמו - ולא למד מרבו. מי שלמד מרבו אבל מבין מעצמו - אז נקרא "בר-דעה". אז נקרא... זה נקרא "דעת". טוב, זה.. תפסנו את העניין.

אז זה ממשיך דווקא מהברכה הקודמת. זה הפשט - "אתה חונן לאדם דעת", זה חנינה שבאה מהקדושה. אין בע"ח שהם ברי-דעה, בני-דעה. זה חנינה מיוחדת שבאה מלמעלה. עניין של הדעת.

קהל: זה לא האלוהות

מניטו: ולכן, סליחה?

קהל: מכאן, זה לא האלוהות בעצמה?

מניטו: לא. התכונה, האפשרות, הכושר להיות בדעה, בר-דעה, זה חנינה. ומה התוכן של הדעה? זה הטעם שהוא מבין בניסיון עצמו. כל עוד שהוא לא תפס בניסיון עצמו - הוא לא הגיע מדרגה של "דעת". יש לו חכמה, יש לו בינה - אבל במה מדובר? הוא לא יודע. ויש ביטוי כזה בגמרא[154]: "אין חכם כבעל ניסיון" או משהו כזה.

קהל: "אין חכם כבעל ניסיון"

מניטו: זהו. אין חכם כבעל ניסיון. כי חכם בלי ניסיון זה... לא החכם האמיתי. חסר מה שמדובר פה[155] הדעת, האפשרות להיות בר-דעה, אנחנו מקבלים את זה כחנינה. זה לא שייך לטבע של הבריאה. כי כל שאר בע"ח הם מחוץ לעניין. תפסת את זה?

ומי שלמד מרבו, מי שלמד מספרו, וכך אנחנו רגילים לומר: "מפי סופרים ומפי ספרים". מפי סופרים - זה הרבנים, אפילו דרך מלאכים, ומפי הספרים - זה מפי הספרים. טוב.

דעת וחוסר דעת - דוגמא מהלימוד

ומי שעוד לא קיבל אותו חן, אותה חנינה, לדעת מעצמו - הוא לא יכול להבין במה מדובר. זה נקרא לשון לימודים. גם כן אצל הרבנים, ואצל כמה מפרשים. וזה מה שאומר רש"י - "רוח הקודש". זה מה שאנחנו אומרים "מסיעתא דשמיא". אחד לומד, ולא..ולא תופס. למד מרב, למד מספר - לא תופס. אם אין לו סיעתא דשמיא כדי שהדעת תיכנס ברוחו - זה לא נכנס. זה מובן? וזה מה שאומר רש"י: "רוח הקודש".

קהל: האם אפשר להסביר את הדעת של הרמב"ם, "לדעת את ה'" של הרמב"ם גם בהגדרה של...

מניטו: למה אתה מתכוון בדיוק? כי יש כמה ביטויים שמה...

קהל: להבין, לדעת את ה... בספר המדע, ההתחלה

מניטו: אה, הפסוק אומר: "דע את אלוקי אביך" באותו מובן. כן.

קהל: כל התהליך ש...

מניטו: ברור.

קהל: גם בהגדרה הזאת?

ת. כן. מכיוון ש...צריך תכונה של האדם כדי שזה יהיה אפשרי. אבל אם הוא לא מקבל את זה כחנינה - זה בלתי אפשרי. אה... אין לי דוגמאות בזיכרון. אבל זה עניין של האמונה. הרב קוק, האב, זכרונו לברכה, מסביר את זה באחת מהאגרות שלו[156]: מי שטועה, זה סימן שאין בו דעת. ולכן יש מקום לדון אם יש חטא או לא. מכיוון שאם אין בו דעת, (והסימן הוא שטועה, כן?) - אין בו אשמה.

זאת אומרת, מ... מאותו לימוד, אחד מבין לשמה, אחד לא מבין לשמה. ולמד אותו דבר. מה חסר? מאותה דעה - אחד בא לאמונה ואחד לא בא לאותה אמונה. מאותה דעה. אתם תפסתם ההסבר של הרב קוק כן? ולכן יש מקום להסביר, יש הרבה גורמים, אבל יש מקום להסביר: שלא זכה לאותה חנינה של "אתה חונן לאדם דעת". תפסתם את זה?

ו... זה... זה בא מהניסיון. אה... אותו לימוד - תלמיד אחד לומד אותו דבר שהתלמיד השני [למד]. התלמיד האחד - תפס לשמה ומאמין, התלמיד השני - לא תופס. מה חסר? כוח השכל? יש להם אותו כוח שכל! בפסוק הקודם זה היה ההיפך, כן? זה לא עניין של כוח השכל. זה עניין של זכות הנשמה. זכה או לא זכה. לדעה. ולכן הרמב"ם רגיל לומר: דע והאמין. אתה זוכר את זה? ב"מורה" לרוב. גם במשנה תורה. כן?

קהל: יוצא שכאן מאותו, אותה...

מניטו: אותו מידע

קהל: אינפורמציה שכלית, וידיעה, כל עוד, לפי כמה שהקב"ה חנן אותו

מניטו: לפי מה?

קהל: לפי כמה שהקב"ה חנן את האדם

מניטו: אני אמרתי - זה אחד מהגורמים כן?

קהל: אז האם הדרישה של האדם היא היא שקובעת כמה מידת הזכות

מניטו: יפה. זכות. זה זכות. זכות, ויש הרבה הרבה גורמים לזכות. ולכן הפסוק אומר, והמפרשים מביאים את הפסוק הזה:

> וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְקֹוָק לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם:[157]

- אע"פ שאינו הגון. זה חנינה. זה הפירוש - אע"פ שאינו הגון. הפשט של הפסוק הוא קצת יותר עמוק עוד: וחנתי כבר, את אשר אחון בעתיד. יש סיבות כבר. כן? אע"פ שאנו הגון - עכשיו, חנותי כבר. יש לי סיבות. תפסתם את זה?

טוב, אבל חוץ מהפשט הזה, צריך להבין שזה חנינה ממש, פשוטו כמשמעו! זה סיעתא דשמיא. מי שחושב שבזכות עצמו (אז המילה זכות איננה במקומה), בכוחות עצמו הוא הגיע לדעת - זה גאווה נוראה. זה בלתי אפשרי! וההוכחה - יש הרבה הרבה הוגי דעות, בעלי השכלה, בעלי מידע, בעלי שכל, בעלי... כל מה שאתם רוצים, שלא תופסים... שלא תופסים את הפשט של הפסוק! כמה ספרים אני... זה... זה... עבודה קשה. בחומר ובלבנים. קל וחומר וליבון עדין[158]. כמה ספרים של בעלי אוניברסיטאות - אני תופס את זה כ: מי כתב את זה? בור עם הארץ שלם. כן? אפילו פשט של הפסוק הוא לא מבין, הוא לא תופס. מה? מה זה אומר? שהוא אינו בעל שכל? יש לו בעל ש... חריף. אבל - לא זכה. תפסתם?

קהל: האם לחנינה הזאת יש קשר למה שהנוצרים אומרים "לה-גראס"?

מניטו: זה התרגום של.... חח... זה מה שאנחנו אומרים "בסיעתא דשמיא"... כן? אבל זה ממש חנינה פשוטו כמשמעו. מאה אחוז. אבל זה לא אומר שאין סיבות לזה. אותה חנינה שהיא חינם - יש סיבות. "אווילה לה-גראס" אצל הגויים - אין סיבות. כמו שאומרים קפריז... איך אומרים בעברית "קפריזה"? זה ההבדל. אבל החכמים שלהם יודעים שיש סיבות.

קהל: בתוכן הברכה - אתה חונן לאדם דעת, נראה שהשבח בהתחלה, הוא התכוונות לא לאותה הדעת שיש בחתימה. לאחר תהליך...

מניטו: לא. לא. לפי דעתי כן. לפי דעתי כן, אח"כ נראה בהמשך של הלימוד. כי המילים זה אותם מילים. חונן הדעת. וזה פסוק. "אתה חונן לאדם דעת". אז זה חנינה. מכיוון שאנחנו באותה סגולה להיות בעלי אותה חנינה של הדעת - יש מקום לבקש אח"כ, ב"חננו מאיתך", מה אנחנו מבקשים? אם כבר אתה קיבלת, כמתנה - אתה חונן לאדם דעת, אתה מלמד לאנוש בינה - אתה. זה בא מהקב"ה. מה אתה מבקש - נראה מיד.

הבינה

מה ההבדל בין "אתה חונן לאדם דעת" ו-"מלמד לאנוש בינה"? דעת זה חנינה, הבינה - צריך מאמץ - זה מצד האנוש. אנוש זו מדרגה פחותה מאדם כן? צריך לימוד. ומלמד. צריך מעמד של כל אחד ואחד. זאת אומרת: בבחינת הדעת - אנחנו שווים. שווים בסיעתא דשמיא. "וחנתי את אשר אחון". אבל בבחינת בינה - כל אחד והקושי שלו. כל אחד ו"לפום צערא אגרא". כל אחד והלימוד שלו. כן? זה מובן? טוב.

וְחננו

אז מה אנחנו מבקשים? קודם כל, ואני רוצה להסביר בקצרה: "וחננו". יש מנהגים שלא אומרים "וחננו", [אלא] שאומרים – "חננו". ויש שכותבים "(ו)חננו" אבל הוי"ו בסוגריים. זה תלוי לפי הסידורים שיש לכם. במנהג הספרדי הקבלי אומרים "וחננו". יש שני הסברים: אלו שמוחקים את הוי"ו ושמים אותו בסוגריים - הכוונה שלהם, רק במוצאי שבת, אחרי ההבדלה ממשיכים - וחננו מאיתך. אתה חוננתנו - וחננו מאיתך. תפסתם? כן? אבל לפי דיוק הלשון: "וחננו" - זה כשאנחנו מבקשים משהו [ש]צריך להיות תדיר. כל פעם, כל זמן. וחננו... חננו וחננו. אז זה נקרא בלשון הקודש, ככה, עם הוי"ו הזה. זה רגיל למי שקורא את המקרא. ולכן הגרסא האמיתית צריכה להיות - "וחננו". אפילו בימי חול, כשאין הבדלה.

"וחננו מאיתך" - הסבר ראשון

אז אני אסביר את זה בקצרה: מה שאנחנו מבקשים זה - "חכמה בינה ודעת". או "דעה בינה והשכל". או חכמה בינה... והשכל?

קהל [הרב שרקי]: דעה בינה והשכל

מניטו: "דעה בינה והשכל" - מאיתך. זאת אומרת החידוש פה זה - "מאיתך". זאת אומרת, אנחנו רוצים, את התוכן של אותה דעה, של אותה חכמה, של אותה בינה - מאיתך. שתבוא מ-. מאיתך . באופן ישיר. בלי אמצעים. "כי טובים דודיך מיין"[159] .

כן? זה מובן.

מאז הפסק הנבואה אנחנו צריכים אמצעים. ויש נבואה בישעיהו: "ומלאה את הארץ... דעת

ה'... כמים לים מכסים"[160]. לא צריך לשאול אחד לשני - תלמד אה... תלמד...איך אומרים? זה מובן? זה יהיה לעתיד לבוא. באופן ישיר. "ישקני מנשיקות פיהו". זה, כל הפסוקים ההם שייכים לאותו נושא. "חננו מאיתך". בלי אמצעים. יש איזה כיסוף לקבל את הדעת בבחינת נבואה. לא רק הכושר לדעת, אלא - תוכן הדעת. פה אנחנו מבינים את ההבדל בין... זה..

אבל צריך להבין את זה. שזה תפילה. מי שבא ואומר: "קיבלתי" - אולי זה קבלה. קבלת מקבל. זה תפילה שאנחנו שואפים לזה.

"וחננו מאיתך" - הסבר שני

ואני ממשיך, יש הסבר שני. "החכמה והבינה והדעת" - עליך. שלך. וחננו - החכמה מאיתך. זאת אומרת - לא רק שאתה תיתן לנו את החכמה. אלא שתיתן לנו את החכמה כדי שנבין מי אתה. זה מובן? וחננו מאיתך [מילעיל] חכמה בינה ודעת. זה המובן השני.

ברוך אתה ה' חונן הדעת

ואח"כ החתימה, ואני חוזר על ההסבר הרגיל, אני מודה שאתה מקור הברכות, "ברוך אתה ה' חונן הדעת". לכן פה השאלה זה, הבקשה זה - וחננו מאיתך, והשבח הוא בהתחלה - אתה חונן לאדם דעת. טוב. גם כאן לזה יש הרבה רמזים בפסוקים, אבל זה... תמצאו אתם בעצמכם. אם יש עוד שאלות על ההסברים?

הַשְׂכֶּל

קהל: מה זה "הַשְׂכֶּל"?

מניטו: אה כן, "השכל". כשיש בבת אחת חכמה ובינה יש דעת. אפשרות של דעת. וזה נקרא "שכל". זאת אומרת, התפקוד של הרוח, כשיש גם חכמה וגם בינה - זה נקרא "שכל". זה... יש לכם מילה דומה מאד. לשקול בקו"ף. לשקול. מי שיודע ערבית אולי יבין את זה קצת יותר מהר. בערבית השכל נקרא "לחקן". לעכל בעברית. לעכל. זה לחקן. וזה המילה שכל בעברית. זאת אומרת לשקול יחד. זה מובן כן?

יש איזה רמז בנושאים של קבלה, זה... כדי להיות..להגיע לאותה מדרגה של נבואה שנקרא "איש". אתם יודעים שהמילה "איש" זה שבח מיוחד בלשון החכמים. למשל אצל התנאים - "איש צרידה", "איש ירושלים", "השתדל להיות איש"[161]. איש זה לא סתם איש כן? אלא... אז יש איזה רמז ככה. עם הביטויים האלו: אכול, יכול, שכול. זה ראשי תיבות אי"ש. אז במדרגה של הגוף זה - אכול. במדרגה של הנפש זה - יכול. במדרגה של הרוח זה - שכול. ראשי תיבות אי"ש. תפסתם את זה, כן? זאת אומרת, זה אותה פעולה. זה אותו תפקוד. מה אנחנו עושים כשאנחנו אוכלים? כל מה שהיה בבחינת כל - אנחנו מאחדים את זה. אל"ף כול. וממדרגה למדרגה - יכול, שכול. אז הפעולה של השכל - זה אותה פעולה של האכילה. לחקן. כפי שאמרנו בערבית. תפסתם את זה? טוב.

טוב, אם אין עוד שאלות... כן?

"ומלמד לאנוש"

קהל: "ומלמד לאנוש בינה?" מה...

מניטו: זה.. מה הפירוש בינה?

קהל: "לאנוש בינה".

מניטו: כן. "אנוש" זה כל אחד ואחד. כל אחד ואחד נקרא "אנוש". "אנוש" זה השורש של המילה איש, אנשים, נשים, כן? אז להיות אדם - זה הטבע הכולל של כל בני האדם. כל אחד הוא אנוש בפני עצמו. אתם תראו את זה בפסוק[162] :

וּלְשֵׁת גַּם הוּא יֻלַּד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְקֹוָק׃

זה הכלל של היחס האישי לה' בכל אחד ואחד. אז הוחל לקרוא בשם, ה'. הכישלון שמה שזה רק החל, "הוחל" עד שבא אברהם ו- הפסוק אומר׃ ויקרא בשם ה'[163].

שם מלא. ולכן רש"י הסביר, זה לשון חולין, התחילו לקרוא שם ה' שם הוויה לבריות. עבודה זרה. מכיוון שהתחילו והפסיקו. אז, זה - מופיע אליל. ולכן אנוש זה כל אח ואחד[164].

ההבל בין חכמה לבינה

אז ההבדל בין חכמה ובינה׃

חכמה - כשאנחנו תופסים את המשמעות של שני דברים שונים - כאחד. זה חכמה של הדבר. איך דברים שונים - יש להם אותה משמעות למשל׃ איך, באיזה מדרגה, וזה נקרא חכמה של הדבר - איש ואישה זה אותו דבר. זה חכמה של הזהות. אבל בינה - זה דווקא ההיפך. להבין מה בין זה לזה. בין. עם יו"ד. שאיש זה אינו אישה ואישה זה לא איש. מי שיש לו כבר את הבינה יכול להגיע לחכמה, ואם לא כן זה שיגעון, כן? זה ממש בלבול דעות. צריך ל... יש מדרגות. קודם כל - בינה. ואח"כ חכמה. מי שמתחיל בחכמה בלי בינה- אז הוא לא תופס.

אתם רואים את זה בתופעות של החברה, כן? מי שמשוגע לדבר כזה׃ "גוי ויהודי זה אותו דבר" - זה חכמה. זה נכון - אבל במדרגת החכמה. אבל גוי ויהודי זה לא אותו דבר! במדרגת הבינה, כן? זה הבינה, זה החכמה. אז מי שמתחיל מחכמה בלי בינה - זה שיגעון. ויש סדר, תפסתם את זה? קודם כל להיות בטוח שאיש זה לא אישה, תודה לאל, ולהיפך, ואח"כ להבין איך זה אותו דבר. תפסתם את זה? ואם לא כן יש בלבול דברים. אז מי שיש לו גם בינה וגם חכמה נקרא - "יודע". "ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו - יודעים את התורה[165]. אתם רואים את ה....

אז, במימד של ההתפשטות - זה חכמה ואח"כ בינה. במימד של התיקון - זה בינה ואח"כ חכמה. זה פשוט. אז - "אתה חונן לאדם דעת" - בבחינת החכמה, ואח"כ - "ומלמד לאנוש בינה". "וחננו מאיתך". זה קצת יותר ברור, כן?

אז אם כן, נתראה אי"ה ה' ב-"השיבנו אבינו לתורתך" ונשוב ל...

[עוד שכתוב של הרב שערכתי בעבר, מתוך נתיב התורה למהר"ל, קובץ 333 דקה 50׃43. יש עוד וורטים פה ושם, אבל אני כבר לא זוכר היכן]

...חכמה - אני מקבל אותה מחכם. ממישהו. ולכן הבין לגבי החכמה זה לשמוע. שמע ישראל. צריך לשמוע ממישהו שמסביר. נבון - זה אפילו מספר. אז הביטוי זה "ראה ישראל". אתם זוכרים את הפסוק׃ וכל העם רואים את הקולות. אני לא זוכר אם למדנו את זה ככה אבל חידשתי את זה ככה, זה חידוש כן? מה זה קולות שרואים אותם? זה מה שכתוב בספר. רואים

את הקולות. לא שומעים, רואים אותם. הבנתם את ההבדל? זה נקרא מראה הכתב. ולכן לפני, אצל האשכנזים זה אחרי קריאת הספר תורה, מראים את הכתב לקהל. זה הגבהה שבלקנות דבר תורה. כי קונים בהגבהה. שה עניין של הלכה של התפילה אז יש הסבר למה האשכנזים מוציאים לפני והספרדים אחרי. אתם יודעים את זה לא? ההסבר. זה לא המקום, זה ייקח הרבה זמן, אולי פעם אני אסביר. נחזור לסוגיה. זה דומה מאד. שהעם רואה את הקולות. איך הוא רואה את הקולות? כשהוא רואה את הכתב. זה מובן ההגדרה? מה זה כתב? זה קול שנכתב. קול שרואים. אז ראה ישראל זה סוג מלימוד, שמע ישראל זה סוג אחר. אולי פעם הזכרתי את זה. זה הסב מהגאון מוילנא. האשכנזים אומרים הגאון מוילנו... שלרוב, חוץ מ-4 פעמים, בכל התלמוד כתו ב תא-שמע. צא ולמד. בזהר כתוב תא חזה. חוץ מ-4 פעמים. וממקום אחר הגאון אומר שהוא הבין את כל דברי תורה חוץ מ4- דברים. ואולי אלו אותם 4 דברים. וקראתי גרסה שסופסוף בסוף ימיו הבין את הכל. אבל יש מקור גם כן כזה - חוץ מ-4 דברים.

אז מה ההבדל? היה גילוי נבואה. גילוי. הדברי תורה נאמרו בתקופה של הנבואה בגילוי. ולכן העם ראה את הקולות. אז אנחנו חיים אחרי הגילוי הזה שראו. ולכן בא התלמוד ואומר : בוא לשמוע, להבין, מה שראית. זה הלימוד התלמוד. אח״כ יש שלב אחר. מה שהבנת, עכשיו בוא לראות מה זה. ולכן זה שני סוגים של לימוד אחרים לגמרי. בתלמוד, שומעים. זה נקרא ״שמע תתה״[166]. שמיעה. זאת אומרת הבנה. כי מי שמדבר מסביר מה קרה. המשמעות. זו אותה מילה. שמע, משמעות. אבל גדול הרואה מהשומע. וזה הלכה. עד שראה עדיף על עד ששמע מעד אחר. ולכן צריך להתחיל בשמיעה. כל עוד שמסתפקים בזה, זה לא נגמר. צריך אח״כ לראות במה מדובר. אז זה בקבלה. הזהר מראה מה שלמדנו בלימוד. לכן מי שלא למד תלמוד - אינו מסוגל להבין זהר. כי הוא רואה הזיות. אומרים הזיות בעברית כן? חשבתי על החוזה... וייתכן שיש מילה כזאת. מה שחוזה רואה.

לכן צריך לדעת את זה. עברנו את כל הש״ס. זה מימרא בגמרא. עברנו...

ברכת התשובה

בברכה הקודמת התחלנו בברכה הראשונה של הברכות האמצעיות, של הבקשות. אתם שומעים מספיק? ככה? זה פועל? תודה.

אז נמשיך בברכה השניה, "השיבנו", אבל לפני זה, אם נשארו שאלות, אני לא זוכר? על הברכה הקודמת, של מחיה המתים? הכל זה היה ברור? "ונאמן אתה".

טוב, אז אני רוצה להקדים הקדמה קצרה על החלוקה של הברכות האמצעיות, ואחר כך בסוף הלימוד של כל הברכות, נראה תמונה יותר ברורה, יותר מדויקת.

יש כמה הקבלות שנתנו המפרשים, כי: כל שבט ושבט מעם ישראל יש לו סגולה מיוחדת לברכה מיוחדת. לכן יש חלוקה של האמצעיות. והם שתים-עשרה שהם שלוש-עשרה כמניין שבטי ישראל, והחלוקה היא לפי המחנה במדבר. מחנה ישראל במדבר. ארבע פעמים שלושה. ולכן יש לנו מבנה דומה בכל הרבדים האלו, ואני רוצה בקצרה להסביר היום את הקשר בין שלוש-הברכות הראשונות של האמצעיות: "חונן לאדם דעת", "הרוצה בתשובה", ו"המרבה לסלוח". זאת אומרת: הבקשה של הדעה, של החכמה נאמר, ושל האפשרות לדעת את ה'. והאפשרות לדעת בדרך כלל, זה סגולה של האדם, "אתה חונן לאדם דעת", אבל יש בקשה מיוחדת, וזה ראינו בשיעור הקודם, אנחנו מבקשים: "וחננו מאיתך חכמה בינה ודעת". זה קשור לפסוק שאומר "דע את אלוקי אביך". נמשיך קצת בנושא הזה גם בברכה הבאה, אבל מה שצריך להבין שזה אותה בקשה של הכישרון לדעת ויש בקשה מדויקת של "דע את אלוקי אביך", דע את ה', "וחננו מאיתך חכמה בינה ודעת" כפי שלמדנו בשיעור הקודם. ואחר כך - התשובה, "חנון המרבה לסלוח", שמתחיל כבר ב"השיבנו אבינו לתורתך".

ולכן צריך להבחין בין הבקשה של הדעת, והבקשה של דעת התורה, וגם פה: השיבנו אבינו לתורתך - התורה שלך. ונראה מה משמעות הדיוק הזה.

ואחר כך הברכה השלישית: הסליחה. יש גם הבקשה של הסליחה והמחילה, אבל בחתימה זה: "חנון המרבה לסלוח".

אני זוכר, למדנו כבר בהקדמות של השנה על הנושא של השמונה עשרה, את הקשר של הברכות האלו, אבל רק בקצרה אני רוצה להזכיר את זה: שעיקר הבקשה זה הדעת. כי אדם בלי דעת - אינו אדם. וזה קשור ל..לפי ההגדרה של אתה חונן לאדם דעת, זה הסגולה של האדם בתור בעל כל הבריות, בעיקר בתור בע"ח. ונראה אח"כ יותר בפירוט, שכל השאלות הבקשות האחרות הם מימדים פנימיים של אותה בקשה שהיא הבקשה של הדעת. מכיוון שאנחנו צריכים דעת, אז אנחנו צריכים גם כן את שאר הברכות. ובפרט, מיד - תשובה, סליחה.

...[אם אין] דעה - החטאים אינם חטאים. זה הכלל התלמודי של... יש מקור פשוט, ידוע. "הכל חייבין חוץ מחרש שוטה וקטן". והפירוש בא מיד: "דלאו בר דעה הוא[167]"

כל מי שאינו בר-דעת אינו מחויב לפי התורה.

אז, אם חזרתי להיות בר-דעה אז החטאים הם חטאים. כל עוד שלא הייתי בהגדרה של דעת - אין מקום לדבר על תורה, חטא, עוון, עונש, שכר. זה שייך למי שהוא בר-דעה. אז אם כבר קיבלנו את הדעת - אז צריך מיד את הצורך של התשובה. מכיוון שאז - החטא זה דבר חמור. בלי דעת, זה לא חטא. זה משהו מחוץ ל... להגדרה. זה מובן?

ואם התשובה שלי התקבלה, אז אני צריך ל... התשובה על החטאים, והתשובה על החטאים באה אחרי דעת, ההתנהגות. אז אני צריך גם כן, אחרי התשובה, מחילה וסליחה מכיוון שזה לא אותו דבר. כפי שנראה בפרטים. התשובה מחזיר אותי תחת עול מלכות שמיים. אז דווקא מכיוון שחזרתי תחת עול מלכות שמיים, בבחינת צדיק (בעל תשובה, צדיק אלו מושגים שונים ע"פ ההלכה אבל זה אותו דבר, אני חושב שההגדרה האמיתית של צדיק זה בעל תשובה אמיתי. ובעל תשובה אמיתי הוא צדיק. זה נושא לגופו אבל זה ברור).

אז אם כבר חזרנו להיות בבחינת צדיק, אז דווקא החטא הוא חטא. מכיוון שאין מושג חטא אלא בהקשר לצדיק. יש פסוק שאומר "כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"[168] החטא יש לו משמעות של חטא רק לגבי נפש הצדיק. כי לגבי נפש הלא-צדיק נאמר, ההתרגלות עשתה שזה לא חטא. זה הרגל. טבע שני, כפי שאומרים הסופרים.

אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא

וזה, דרך אגב, מכיוון שבא הפסוק הזה, אני רוצה להסביר קצת את הפשט שלו. זה לא אומר שהצדיק מוכרח לחטוא. זה פשט מוטעה. אנו מבינים כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, והמשמעות זה - "אין צדיק בארץ אשר לא חוטא". זה מוזר. הפשט האמיתי הוא קצת אחר. "אין צדיק בארץ", מכיוון ש-למה אנחנו צריכים אותה הגדרה של יעשה טוב ולא יחטא? כשעושה טוב - חוטא. הכוונה שלו זה לא לחטוא. לעשות טוב. וכל עוד שלא עושה את הטוב המוחלט - יש חטאים. זה מובן? זה למפרע. זה בדיעבד. הכוונה של הצדיק היא כוונה של צדיק - לעשות טוב. אבל זה דווקא עשיית הטוב היא שמביאה חטאים. ולכן אין חטאים - רק של צדיק. אצל רשע זה מאורע אחר. זה משהו אחר לגמרי. הוא מחוץ לעניין. "ודרך רשעים תאבד"[169]. זה משהו אחר לגמרי.

אבל חטא אמיתי זה חטא של צדיק. חטא במובן האמיתי של המילה זה חטא של צדיק. רק צדיקים חוטאים... טוב. זה כפרה לאדם הראשון, כן? הוא היה צדיק גדול. מה, מה אתם רוצים...?

קהל: האם זה קצת לפי המשמעות של הביטוי – "מחטיא למטרה". וכל זמן שהוא לא עשה טוב. בכלל, אז החטיא למטרה...

מניטו: טוב טוב. זה נכון. זה ההבדל בין חטא לעוון. זאת אומרת - הכוונה של החוטא הייתה לא להחטיא את המטרה אלא להגיע אל המטרה. אבל קרה משהו והחטא היה מחוץ. טוב, ייתכן שיש קשר במילים. אבל זה לא מישהו אחר שהחטיא. הוא החטיא. ולכן יש איזה פגם באיזושהי מדרגה של נפשו. ולכן, צריך לשלם את החטאים. אבל חטא... הייתי נוטה לומר שכל חטא זה בשגגה. אבל יש מדרגות בשגגות. ולכן כשיש תשובה אפילו השגגות האלו הן כזכויות. ויש עוד מדרגות. כשיש תשובה שלמה, אפילו עוונות הם זכויות. הזדונות. זה ידוע, כן? אז זה הולך לפי מה שאתה אמרת.

ואת זה נראה אח"כ: "סלח לנו אבינו כי חטאנו". ויש בזה איזה עומק: "סלח לנו אבינו - כי רק חטאנו". לא עשינו יותר מחטאים. אז סלח לנו. תפסתם את הרמז כן? כי אם לא כן זה חוצפה. סלח לנו כי חטאנו? אתם מבינים? מה רצית לשאול?

צדיק גמור

קהל: החיסרון של הצדיק זה בגלל שהוא בארץ?

מניטו: החיסרון של...?

קהל: החיסרון של הצדיק - זה בגלל שהוא בארץ?

מניטו: המהר"ל מסביר ש-בגלל שהוא בעל גוף. זה אותה משמעות. זה בעל חומר כן? אבל יש מדרגה של צדיק שאפילו הוא בעל חומר, בעל גוף - והוא נקרא "צדיק גמור". אבל זה נדיר מאד. מי שלמד את ספר התניא, הוא מכיר את הנושא: רוב הצדיקים, הרוב המכריע - הם בינוניים. ונקראים בינוניים. צדיק גמור זה מי שכבר הרג לגמרי, "הרג" - אומר התניא, הרג, את החומריות של החומר. ואע"כ הוא על גוף, בעל חומר. אבל החומר אצלו - זה כבר נשמה. במושגים של הקבלה זה העולמות שהכלי עצמו הוא אור. זה מובן כן... אבל צדיק? איפה...

ולכן פשט הכתוב: אשר יעשה טוב ולא יחטא. כי אם לא כן זה גאווה. וזה קשור למה שרמזנו. שהצדיק האמיתי הוא בעל תשובה תמידי. על אותם החטאים, בפשט שראינו, שגגה שהיא... שגגה. פשוטו כמשמעו. ושבא מהחומריות שבחומריות שלו. זה חטאים שלא עשה. אע"פ שהכתוב אומר: "אשר יעשה טוב ולא יחטא"[170].

"יחטא". לא עשה חטא.

איוב

אבל החטא בא מעצמו כל עוד, וזה לפי דעתי הנושא של ספר איוב, כל עוד לא הגיע למדרגה הרצויה. אז בכל מדרגה שהוא נמצא - הוא צדיק. וכך מעיד הכתוב על איוב - "סור מרע" כן?

אבל בכל זאת, הייסורים שלו קשורים לְמה? אני לא רוצה להיכנס בתוך הפרובלמטיקה של ספר איוב, רק כדאי לעיין ב"מורה", לפי עניות דתי, נאמר, זכרוני – זה ב"מורה" , שיש ההסבר הכי ברור של הספר איוב, כן? שמה שלושה פרקים וזה גדוש מגילוי משמעות.

ושמה, ודווקא זה קשור קצת למה שאנחנו אומרים: הרמב"ם מסביר שהפסוק העיד ש... היה צדיק, "סור מרע", אבל לא אמר שהיה תלמיד חכם. וזה המפתח של הייסורין שלו. אם היה, אולי, אפשר לומר את זה ככה: אם היה גם תלמיד חכם - הדעת, של הברכה הראשונה - אז היה מגלה את הפגמים שהיה צריך לתקן[171].

אבל זה לא פגמים לפי המעשים - לא עשה רע, לא עשה חטא. חטא, אבל לא עשה. אז במה חטא?

וההבדל פה, קיבלנו מתורת הרב, הרב קוק, בא מכתבי הראי"ה, בא מהרב צבי-יהודה ז"ל, שיש הבדל בין הזכות והחטא לפי המעשים. בנושא שלנו - לא היה שום מעשה רע, והזכות והחטא לפי הזהות של הנפש, לפי... הנפש שלו. מדרגות. להיות צדיק במדרגה נמוכה זה חטא כלפי מדרגה יותר גבוהה. אע"פ שלא היה שום מעשה רע. ולכן הייסורים באים, ולא מבינים למה. מכיוון שלא היה שום חטא! אז למה באים הייסורים? זה אפשרות אחת להסביר את הדרמה של איוב, לפי הרמב"ם, כן? זה מובן מה שאני אומר? ולכן אני חוזר על אותה...

וזה מסביר גם כן מה שאומרת הגמרא על איוב. אתם יודעים את כל המחלוקת שיש בין המפרשים - אם איוב היה ונברא, ואם איוב לא היה ולא נברא, אלא משל הוא, כן? אתם יודעים את זה. אבל אותה מחלוקת היא בגמרא. לא בביקורת המקרא, כן? היא בגמרא[172].

אז שוב, זה עוד קשור למה שהתחלנו: אותם המושגים - אצל החכמים, התלמידי חכמים, יש להם משמעות אחרת אצל ביקורי[173] המקרא. זה מובן? כן?

ואני שמעתי בתלמוד תורה, כשהייתי לומד אצל האבא שלי ז"ל, שהיה קורא ככה: איוב לא

היה ולא נברא אלא למשל. זאת אומרת - היה ונברא, אבל למשל. תפסתם? זה דרש. זה לא הפשט של ה...

אבל זה אולי זה יותר מדרש, מי יודע? כן. וזה מסביר הרבה דברים. ודווקא, הגמרא מסבירה שאיוב היה בימי אברהם אבינו. שהוא היה בן יוצאי מצרים. שהוא היה... בכל תקופה שיוצאים מתקופה תרבותית, היסטורית, נבואית, מסויימת, ונכנסים לתקופה שבאה אח"כת ומכיוון שלא יכול להתאים את עצמו, את נפשו, לתקופה הבאה, נשאר צדיק - אבל מבחינה אנכרוניסטית. מתחיל לקבל ייסורים ולא מבין למה. מכיוון שהוא מרגיש בסתירה, באי צדק. אין לו שום מעשה רע! הוא שומר מצוות כדין וכדת. ואין לו אושר.

שמעתי פעם, בסאונדרינר[174], שרצה הקבלה, אני משתמש בזה בצורה אחרת, אבל הוא רצה הקבלה בין הפסוק הראשון של ספר תהילים: "אשרי האיש" והפסוק הראשון של ספר איוב: "איש היה". אתם רואים את הסתירה? איש היה - בלי אושר. "אשרי האיש", ו"איש היה" שסובל את כל הייסורים של איוב.

ולכן זה ההסבר, וזה מאיר את המצב הנוכחי, גם כן, בהיסטוריה שלנו: זה ברור שיצאנו מתקופה מיוחדת של היסטוריית עם ישראל, ונכנסנו בתקופה של אתחלתא-דגאולתא, של התחלה של משהו. שברור למאמינים - זה התחלה של ימות המשיח. טוב. אז יש הרבה צדיקים, שנשארים קשורים, להגדרת הערכים, - אני לא אומר ערכים, זה אותם הערכים - אבל להגדרת הערכים של דור קודם. לא של דור קודם, של פרהיסטוריה קודמת. ולכן, מרגישים בפנים שלהם את סבל איוב, אע"פ שמגיע להם להיות מבחינת "אשרי האיש".

אז מה קרה? זה ממש מה שמסבירה הגמרא, כן? איוב נמצא בכל תקופת מעבר. אז בכל תקופת מעבר יש צדיק שסובל. סובל מה? אין לו שום מעשה רע. זה לא לפי המעשים. זה לפי ה"ישי" של הנפש. שורש הנשמה.

טוב. אני אומר עכשיו... ולא התכוונתי ל... לדבר הזה. דברים חמורים מאד! אבל צריך לשמוע אותם, עם כל הכבוד ל.... ל... לדברים. זה מובן? טוב.

אז רק דקה, אני רוצה רק להוסיף משהו. וזה לא סתם הסבר שבא דווקא מ...דרש. כי יש פרק ראשון של ספר איוב שהוא חשוב מאד כדי להבין את אותה תפיסה. ש...אני התחלתי בציטוט דברי הרמב"ם. שזה היה חידוש עצום בעניין! ש-אכן צדיק היה, תמים היה, סור מרע היה, אבל - לא היה תלמיד חכם. ולכן הוא לא מבין מה קורה לו.

וזה קשור למה שנלמד מיד, כן? "השיבנו לתורתך". בניגוד ל-"השיבנו לתורתנו". זה נראה אח"כ. מה זה "תורתך"?

ויש פרק שלם שמסביר איזה מצב של אושר... של... חגיגה: בני איוב היו יפים, והבנות - יותר יפות, בריאים, מאושרים, עשירים. זה כל יום חג. אבל איוב, כל בוקר, היה מקריב קרבנות - שמא חטאו הבנים. אז הוא היה בטוח בעצמו, אפשר לומר, [אבל] לא היה בטוח בעתיד שלו. בבחינת התקופה שלו - הוא עצמו צדיק. בבחינת אב של בנים - הוא בספק. אז - כל הסיפור משתלשל. בא השטן ואומר: הצדיק הזה צריך לבחון אותו. כן? והקב"ה נותן את איוב בידי השטן, בתנאי ש-"אל תיגע בנפשו". כן? כדי שיבין! כי מי שנפגע בנפשו הוא לא מבין כלום, כן... אז.. שיהיה לו דעת.

ועד הסוף, עד הסוף, עד הסוף - איוב לא מבין. רק כשהקב"ה מתגלה אליו, ואומר (אני זוכר את פשט הפסוקים, אבל אפשר לפתוח את הספר): האם היית אצלי כשבראתי את העולם? דור דור, ותקופה ותקופה? הנה אתה רואה, לא יודע את חוקי המשחק, אז אתה לא מבין.

כן? חסר איזה דעת. אבל מכיוון שאיוב שמע את הקב"ה מדבר איתו, אע"פ שלא מבין כלום, (אף קורא לא מבין כלום. רק בזכותו של הרמב"ם מתחילים לנחש במה מדובר, כן?) אז מכיוון שהקב"ה מתגלה אליו - אז [הוא] שקט. אבל הוא לא מבין. עוד חסר לו העיקר, אותה תורה של "תורתך". נראה את זה אח"כ.

ויש מסורת בזהר, ש...איוב היה תרח. אחד מהגלגולים - היה תרח. וכשאברהם נימול - אז תרח התחיל לסבול. וכל עוד שאברהם לא נימול, אפשר לומר, כביכול - שלא היה כל כך הבדל בין תרח כצדיק ואברהם, אברם כצדיק, נאמר. אבל כשאברם קיבל את שם אברהם - אז ... איך אומרים... ההבדל התגלה, ואז תרח התחיל לסבול כאיוב. וזה מובן כן?

זה אותו עניין של כל... בכל סוף תקופה ותקופה יש יום הדין. ולמה דווקא בעיתוי הזה, ולא במשך התקופה? מכיוון כשזה מתחיל התקופה של צדיק ממדרגה אחרת - אז דווקא הצדיק ממדרגה הקודמת, כן? ו... תפסתם את העניין. מתחיל לסבול.

ואני לא הייתי מעיז להוסיף איזה רמז... פסוק פשוט מאד: "וישן מפני חדש תוציאו[175]."

אבל... אה... זה עדין מאד מה שאמרתי פה, כן? צריך להבין את הפשט - פשוטו כמשמעו. כן?

קהל: זה כנגד "חדש אסור מן התורה"?

מניטו: זה כנגד...?

קהל: זה כנד "חדש אסור מן התורה"?

מניטו: לא, לא שמעתי את הסוף. זה כנגד?

קהל:....

מניטו: לא לא. זה חשוב מה שאתה שואל.

קהל: אמרתי: היום יש ציבור שזורק את הסיסמא: "חדש אסור מן התורה".

מניטו: לא יודע את זה. אני יודע את זה. אבל צריך רק להבדיל בין המושג "שינוי" - שזה אסור, כן? ו"חידוש". מי שמשנה משהו, אע"פ שהוא אומר שזה חדש זה לא חדש. זה אחר. זה משהו אחר. אבל מי שלא מקבל את החידוש - אז נהפך לפרהיסטורי... זה הנושא.

קהל: המעבר בין תקופה לתקופה אצל הצדיק זה בתחום הבחירה שלו?

מניטו: לא הבחירה...

קהל: הבחירה החופשית?

מניטו: אם תפסתי את השאלה. משמעות השאלה. זה לא עניין של הבחירה לפי המעשים. אלא לזהות הפנימית, שורש הנשמה, שהוא קשור לעניין של אמונה ולא של קיום מצוות. זה עניין של אמונה.

קהל: אנחנו...

מניטו: רק דקה לא לא. לא גמרתי... שכחתי כבר.. מה שרציתי להוסיף... ש...טוב... אולי בצורה אחרת אני אתן דוגמא: כשמשפחת אברהם אבינו יצאה מאור כשדים, יצאו בצוותא תרח, אברהם ולוט. כן? ובהתחלת התהליך לא מבחינים, ואם אנחנו קוראים לפי הסדר, בלי להתייחס למה שקורה אח"כ, אז - בהתחלת התהליך אין להבחין בין תרח, אברהם ללוט! אבל במשך השתלשלות הדברים, אנחנו רואים בבירור את ההבדל המהותי בין תרח, לוט ואברהם. אע"פ שהם שייכים לאותו נס: יציאה מאור כשדים. ולא לחינם. אבל הזהות

הפנימית שלהם היא אחרת. אבל ההתנהגות החיצונית - לכאורה מקיימים את אותו שולחן ערוך - או לא מקיימים. אבל זה אותו שולחן ערוך. לכאורה, אבל במרוצת הזמן מתגלה שהזהות שלהם היא שונה לגמרי. אברהם באיזה פסוק אומר ללוט: אנחנו צריכים להיפרד כי "אנשים אחים אנחנו". והמדרש מסביר, והמפרשים מביאים את זה: דומים כאחים. לזה יש זקן - לזה יש זקן. לזה יש ציציות - לזה יש ציציות. לזה יש תפילין - לזה יש תפילין. זה אוכל כשר - זה אוכל כשר. אבל סופסוף זה כבר עולם אחר לגמרי, עם אחר לגמרי. פה - יש עמון ומואב, ופה - זה המשך התולדות. הגזמתי קצת, אבל לא כ"כ. כי אנחנו מדברים על דברים שעומדים ברומו של עולם. לכל אורך ההיסטוריה זה מתגלה ש... זה.. זה מובן? כן?

ואז מרגישים למה איוב סובל. והפסוק מעיד, הקב"ה אומר לתיאולוגים הרֵעִים של איוב: "לא דיברתם נכונה על עבדי איוב". צדיק, אבל הוא סובל, ואי אפשר לומר כלפי מעלה: לחינם. באה הגמרא ומסבירה: איוב? זה גלגולים בכל תקופת מעבר. צריך להבין את הגמרא כפשוטה. וסופסוף, אם אני זוכר, זה ב-בבא בתרא, בהתחלה, (אם אפשר להביא את הגמרא[176] אחד אומר: איוב? זה ראש ישיבה של טבריה. בזמן ר' יוחנן כן? לא אמרתי...לא אני אמרתי. זה הגמרא... כן? ומכיוון שהגמרא אמרה "טבריה", אז אני אמרתי "טבריה". טוב.. נחזור ל...נושא... לא חשבתי על זה. לא... היינו מחכים שהגמרא אומרת: "בני ברק". למה טבריה?

טוב. נחזור לנושא...

הפירוש של מילות הברכה

אז אם אתם רוצים, נתחיל עכשיו בלימוד של הברכה הראשונה:

"השיבנו אבינו לתורתך, וקרבנו מלכנו לעבודתך"

אז יש הגדרה של היחס לאב דרך התורה, והיחס למלך דרך העבודה. ובבחינת התורה, זה המושג "תשובה", מבחינת העבודה זה המושג "להתקרב". זה פשוט. עבודה – בעיקר זה הקורבנות. וזה המילה: להקריב קרבנות. "להקריב", "להתקרב". "קרב את אהרן אחיך".

אבל תראו בפסוקים ש- "וקרבנו" או "השיבנו" זה, לפי המקרא, זה - כל פעם לארץ ישראל. ואין יוצא מן הכלל בכל הפסוקים במקרא. זה לא רק דרך אגב.

אני רוצה להזכיר לכם את זה: ההגדרה, ואנחנו מקבלים מתוך לימוד המהר"ל, לימוד בעומק, ש - החלוקה של המצוות זה: בן אדם למקום, בן אדם לחברו, ובן אדם לעצמו. אבל המשמעות העמוקה של בן אדם למקום זה מצוות התלויות בארץ. זה מובן מה שאני אמרתי? המשמעות זה - בן אדם לבוראו. אבל למה אומרים "בן אדם למקום?"

אבל, כל ההגדרות, ואין יוצא מן הכלל, של אותן המצוות שנקרא: "בן-אדם למקום" זה מצוות התלויות בארץ. לא שהארץ היא תלויה במצוות. המצוות הן תלויות בה. זה מובן כן?

וזה הולך לפי הנושא של המשמעות של השם "מקום" כשמו של הקב"ה. "ברוך המקום ברוך הוא". "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל". "כי מציון תצא תורה"[177]. צריך לקשור את כל הדברים האלה. זה עומק הבעיה. "מקום" זה שמו של נותן התורה. "ויפגע במקום"[178] לגבי יעקב. איזה מקום? זה היה ארץ ישראל. ויש עוד מקורות, אבל זה מספיק כדי לדעת את זה.

"וקרבנו לעבודתך" - אין עבודה אלא עבודת בית המקדש. אין עבודה של עם ישראל אלא - פשוטו כמשמעו! "לעובדה ולשומרה"! יש שעובדים ויש ששומרים. קוראים לזה: "השומר"[179]...

ו-

"החזירנו בתשובה שלמה לפניך"

זו התשובה, פשוטו כמשמעו. אז נלמד כמה פרטים בזה, בעיקר מה זו תשובה שלמה. ומה זה "תשובה שלמה לפניך". אתם רואים שוב, כל דיוק של הפשט זה המשמעות של המילה. זה כלל אצלנו שכדי להבין פסוק או מימרא - צריך להבין את זה פשט. כי עומק הסוד זה עומק הפשט. זה מובן כן? בלי הפשט ודיוק הפשט - אי אפשר לתפוס את המחשבה שמסתתרת במימרא ובפסוק.

אז פה יש לי תשובה.. אה סליחה... יש לי שאלה..חח.. שכל עוד מצאתי תשובה במקורות, יש לי תשובה משלי, אבל קפצתי ל... אבל מכיוון שאין לי מקור צריך להיזהר. ש: כשמדובר בתורה אומרים "אבינו". כשמדובר בעבודה אומרים "מלכנו". ומה היה צריך לומר כשמדובר בתשובה? חסר פה מילה כן? יש "לפניך", אבל בבחינת מה? "אב" אמרנו כבר, "מלך" אמרנו כבר. מה חסר פה?

קהל: אלוקינו

מניטו: אלוקינו זה מלכנו. אלוקינו....

...נמוכה זה הקבלה, ואח"כ קצת יותר קשה זה התלמוד (לא לא. זה לא בדיחה) יותר קשה זה המקרא, ויותר קשה זה התפילה. זה ידוע. כי הקבלה זה פשוט, אף אחד לא מבין... חחח... טוב, מבינים את המילים...חחח... הייתי אומר, אין לכם הצעה? ה' זה אבינו, ה' זה מלכנו. יש איזה רמז: "לפניך". מה זה "לפניך"? נלמד קצת לפי המפרשים של ה...

קהל: ...ביום כיפור - "אם כבנים אם כעבדים"

מניטו: יפה זה בהקשר לברכה של "סלח לנו אבינו כי חטאנו, מחל לנו מלכנו כי פשענו" - זה - "אם כבנים אם כעבדים". הבנת? ונראה את זה, אם יש מספיק זמן, אם לא כן, בפעם הבאה, אם ירצה ה', אבל בברכה שלנו - "השיבנו אבינו לתורתך". אז אנחנו מבקשים את "תורת האב". ברור. זה פשט. מה המשמעות? נראה מיד. "וקרבנו מלכנו לעבודתך" - עבודה שייכת למלך. ותורה שייכת לאב. באיזה מובן?

קהל: בורא

מניטו: לא. איזה מובן, נראה את זה מיד. ברור שזה בורא.

קהל: המורה

מניטו: מורה. שמעתי בורא. זה גם כן נכון.

קהל: מורה. מורה.

מניטו: מורה אז מה שחסר איפה? בתשובה? או בתורה? "אבינו" כמורה? טוב אני רוצה לבאר קצת את השאלה. נראה מיד, מכיוון שכתוב כך: כי הקשר בין הבקשה לתורה, "תורתך", לאב - זה ברור. עבודה למלך - זה ברור. אבל התשובה...

קהל: לרב

מניטו: יפה. יפה.

קהל:...

משה קיבל תורה מסיני

מניטו: לא, זה מה שהייתי אומר. אין שום מקור לזה. כאילו אנחנו לא מעיזים לומר לקב"ה שהוא "רבנו". יש לנו משה רבנו. זה... מורה פרטי. לא הגענו לאותה מדרגה שאפשר... תפסתם את זה כן? דרך אגב, (אבל שוב, אני מזהיר: אין לי מקור. זה "פנטזיה" שאני אומר. אבל אם אתם מוצאים איזשהו רמז תשלחו מברקים). וד"א, אני פעם שאלתי, במשנה הראשונה של פרקי אבות מתחילים ב"משה קיבל תורה מסיני". איזו חוצפה?! לא אומרים "משה רבנו"? מכיוון ששם הוא לא היה רב, היה תלמיד. משה קיבל ממי שנגלה לו בסיני, אומרים המפרשים. זה לא הסיני שמסר לו את התורה. אע"פ שיש בקבלה הסבר על זה. מה זה "סיני". מה זה "תורה מסיני". זו תורה מוגדרת באופן מדויק. יש תורה באהל מועד, יש תורה במדבר סיני, יש תורה בערבות מואב, ויש תורה מסיני. זה מושג מדויק. "מה אלו מסיני, אף אלו מסיני" יש משמעות לזה. ולאו דווקא... תפסתם את הנושא[180].

אבל מכל מקום, המשנה אומרת "משה קיבל תורה מסיני". וזה נושא לחוד, אבל היינו מחכים "משה רבנו", קיבלתם? טוב.. התורה של "רב" שמה, זה כלפי הקב"ה במשמעות המשנה. רק משה היה יכול לומר את זה. ויש מהר"ל.. באיזה ספר? ב"דרך חיים", על הפסוק "והקול מדבר" - הפשט, והמהר"ל מביא רש"י שמסביר כאילו כתוב "מִתדבר"[181].

כי זה חוצפה כלפי מעלה לומר מהקב"ה "רבי". אומרים "רבנו", "ריבונו של עולם" במובן של "ריבונו של עולם". ובלשון היהודי, גם ביידיש וגם ביהודית ערבית אומרים "רבה" "רבי" כשמדברים על הקב"ה. "ריבונו של עולם", באותה משמעות. אבל פה זה ברור: עוד לא הגענו לאותה מדרגה. כי... יפה.

"תורתך"

אז נתחיל בהסבר. יש במפרשים של התפילה, יש רמז למה שכתוב במסכת נידה. אני קורא את הפירוש. כן. במסכת נדה דף ל עמוד ב':

"דרש ר' שמלאי – למה הולד דומה?" ויש סוגיה ארוכה שמה...[182]

"במעי אימו... ומלמדים אותו כל התורה כולה שנאמר "כי בן הייתי לאבי ויורני ויאמר לי: יתמוך דברי ליבך"". זה פסוק בקהלת[183].

כִּי בֵן הָיִיתִי לְאָבִי רַךְ וְיָחִיד לִפְנֵי אִמִּי׃

וַיֹּרֵנִי וַיֹּאמֶר לִי יִתְמָךְ דְּבָרַי לִבֶּךָ שְׁמֹר מִצְוֹתַי וֶחְיֵה׃

כי בן הייתי לאבי, ויורני" הוא לימד תורה, לימד לי תורה, "ויאמר לי – יתמוך דברי לבך", ולפי הגמרא בנידה - זה המצב של העובר במעי אימו. למה הולד דומה במעי אימו.

> "וכיון שיצא לאויר העולם - בא מלאך וסטרו על פיו, ומשכחו כל התורה כולה". לפיכך אנחנו מתפללים אליו יתברך: "השיבנו אבינו שבשמיים לתורתך" אשר הורתנו בירחי קדם.[184]

תפסתם את הפירוש? כן?

ולכן יש מקום למושג "תורתך", וזה המקור בגמרא. הכוונה היא מדוייקת, זה מה שרציתי להסביר: יש בידינו תורה! גם תלמיד חכם מתפלל כל יום ומבקש: "השיבנו אבינו לתורתך". מה ההבדל בין "תורתך" ו"תורתנו"? אז יש רמז במדרש על הפסוק בתהילים[185]:

כִּי אִם בְּתוֹרַת יְקֹוָק חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה׃

לפי הפשט, מכיוון שבתורת ה' חפצו, בתורתו של ה' יהגה יומם ולילה ולא בתורת

אחרים..אה..חס ושלום. כן? זה הפשט.

המדרש בא ומסביר: להשיג תורת ה' - אי אפשר. אז אם חפצו בתורת ה' - אז בתורתו יהגה, ומעלה עליו הכתוב כאילו זה תורתו. כאילו תורתו זה תורת ה'. תפסתם את ההבדל של מדרגות. השאיפה של עם ישראל - זה תורת ה'. "תורתך". ויש בידינו רק מה שאנו יכולים לשאוב מעולם התורה, וזה נקרא "תורתנו". וכל אחד יש לו "תורתו". אבל באיזה זכות זה נקרא "תורת ה'"? אע"פ שתורת ה' תמימה? ואני זוכר הסבר של הרצי"ה זצ"ל: איש לא נגע בה. היא תמימה, היא נשארת תמימה. אם אני זוכר היטב זה בא מה"חפץ חיים", מה ששמעתי מפי הרב.

ו"תורת ה'" - זה תורתו. והחפץ שלנו הוא לא תורת ה'. ואם יש... אם החפץ הזה הוא "לשמה" - אז גם כשהוגה בתורתו עצמו זה נקרא תורה. תפסתם את ההבדל..?

ולכן - "השיבנו אבינו לתורתך". לתורתך ממש. ויש המון מימרות בגמרא שמקבלים קצת צורה אחרת. ולפי הפסוקים. טוב, מי זוכר את הפסוק הזה - "על מה נאבדה הארץ?". ולכן צריך להבין את זה היטב. ברור שזה אמת ויציב: עזיבת התורה - זה סכנה לעזוב את הארץ. אבל איזו תורה? תורתנו או תורתו? זה מובן? טוב, אני רוצה להמשיך, תזכיר לי רק "ר' לוי בר חמא" כדי שאני לא אשכח. מה אתה רוצה?

קהל: אני לא שאלתי...

מניטו: אה. חשבתי שאתה שואל...

טוב. לכן אני עכשיו רוצה ללמוד גמרא, קצת על המושג הזה של תורה, במשמעות של "תורתך", לפני שנמשיך בברכה. יש לכם קצת זמן כן? טוב. אז יעלה עליכם הכתוב כאילו...

אז תקחו את הגמרא בדף ה' ברכות כן? אני אקרא שני מימרות בקצרה, ונראה המשמעות של... לא..לא.. אמרנו שצריך להביא גמרא ברכות? טוב.

קהל: מאז שנת הלימודים...

מניטו: אה נכון. אנחנו עוד בהתחלה... מה שרציתי להסביר זה, כשיש איזה צורך בסוגיה בש"ס, אז נבקש מהמשרד ש... ישכפלו את זה. אבל גמרא ברכות אפשר לקנות. אין לי מניות בזה...

הסוגיה של ר' לוי בר חמא

אז זה בדף ה' א'. אז אני אקרא בקצרה כי אני רואה שהזמן... ורק תזכירו לי פעם הבאה איפה הגענו בלימוד.

אז יש לנו מימרא של ר' לוי בר חמא בשם ר' שמעון בן לקיש.

אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר (תהלים ד') רגזו ואל תחטאו[186].

אתם זוכרים את הפסוק שאומרים בק"ש שעל המיטה, כן? "רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודמו סלה". אז פה יש לנו הסבר של הפסוק הזה שהוא סתום וחתום כן?

אז נקודה ראשונה:

"לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע"

זה המטרה של הצדיק, שהיצר הטוב שלו ינצח את היצר הרע שלו.

שנאמר: "רגזו ואל תחטאו".

באמת בקצרה: מה המשמע של הפרשה פה? שכל רוגז זה חטא. רוגז זה כעס. וכעס זה החטא הכי....הגמרא אמרה: כועס כאילו עובד עבודה זרה. זה חטא. אפשר להסביר מה אמרה הגמרא פה, אבל זה עניין אחר. אבל יש רק רוגז אחד שהוא לא חטא - זה הרוגז של היצר הרע נגד היצר הטוב. אה...חח - הרוגז של היצר הטוב נגד היצר הרע. כי רוגז בדר"כ זה רוגז של יצר הרע. זה הטעות שלי.. כן? ולכן זה פשט הכתוב: "רגזו ואל תחטאו". לכן אמר החכם: לעולם ירגיז אדם יצר טוב נגד יצר הרע. זה מובן?

ממשיך:

"אם נצחו מוטב. ואם לאו - יעסוק בתורה".

ופה כבר מתחיל הקושי של המימרה ההיא: אז אם אפשר להצליח בלי תורה? מספיק רצון טוב? רצון טוב במילה החזקה. במשמעות החזקה של המילה. לא נטייה. אלא רצון ממש ברוגז. זה מספיק, אנחנו צריכים תורה. עד שאתה אומר: אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יעסוק בתורה. אני רוצה לקרוא את כל הסוגיה, בקצרה:

"ואם לאו - יעסוק בתורה, שנאמר: אמרו בלבבכם;"

המשמעות זה - "והגית בו יומם ולילה" זה בלבבכם.

"אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע,"

אז מה פה, זה יותר מפתיע. עוסק בתורה - ושכח לקרוא קריאת שמע? שנאמר "על משכבם". איזו תורה? "ובשכבך ובקומך" - זה קריאת שמע.

אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכור לו יום המיתה, שנאמר: ודמו סלה.

יום המיתה שהוא יום הדומיה. טוב, אז שיתחיל בזה. אם הכוח שהוא מחפש נגד יצר הרע, הכוח הכי חזק "שיזכור לו יום המיתה" - שיתחיל בזה ו...

אבל הקושי היותר פנימי זה מה שסיימתי מקודם: אפשר להצליח באותה מלחמה נגד יצר הרע בלי תורה? מה זאת אומרת בלי קריאת שמע? מה זאת אומרת "יזכור לו יום המיתה"?

זה לא קל. צריך שעות כדי להבין את זה, תראו את המפרשים... אפשר להתחיל במהרש"א. וכל הראשונים, יש ספרים מלאים על הנושא הזה...

אז - פה יש דרך להבין בפשטות שזה לא כוח אחד - ואם אתה לא מצליח אז תנסה כוח שני. אלא כל הכוחות האלו הם צריכים בבת אחת. מלכתחילה. הכוח הראשון - זה רצון טוב. הכוח השני - זה ידיעת התורה. הכוח השלישי - זה ייחוד ה'. והכוח הרביעי - זה אכפתיות, זה אכפת לי. יש יום הדין.

טוב. רק בקצרה. כל זה צריך בבת אחת. אם לא הצליח - סימן שחסר לו משהו. אז לפי הסדר היה חסר לו - ידיעת התורה. אם הצליח - זה בסדר. אם לא - סימן שהיה חסר לו עוד כוח אחר: האמונה בייחוד ה'. וכן הלאה. תפסתם את ההסבר? טוב.

אז מה זה "ידיעת התורה"? מכיוון ש- אני רוצה הטוב ולא הרע. ונכשלתי. למה? מכיוון שאני לא יודע בדיוק מה זה טוב [ו]מה זה רע! אז אם נכשל, אם הרצון הטוב שלו נכשל - זה סימן שהיה חסר לו ידיעת התורה. שיעסוק בתורה. כן? זה מובן? וכן הלאה.

לקרוא מקרא

אז, מיד, יש סמיכות דברים:

"ואמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: מאי דכתיב (שמות כ"ד) ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, לחות - אלו עשרת הדברות, תורה - זה מקרא, והמצוה - זו משנה, אשר כתבתי - אלו נביאים וכתובים, להורותם - זה תלמוד; מלמד שכולם נתנו למשה מסיני"

טוב. אז למה הביאו את המאמר השני של אותו חכם, ר' לוי בר חמא בשם ר' שמעון בן לקיש? רגילים לומר: שאין שום משמעות - דיברו, הביאו איזה מאמר של ריש לקיש, והאסוציאציה, ככה, התלמודית, הביאו עוד מאמר - ואין שום קשר. טוב זה שטויות. ברור שהמאמר השני בא להסביר מה זה תורה לפי דעת ר' לוי בר חמא. כשר' בר חמא אמר "יעסוק בתורה" - מה הכוונה שלו? הכוונה שלו - מקרא. תפסתם את הקשר?

ולכן המושג תורה בהקשר למה שאנחנו לומדים, "תורתך", אותה תורה ששמענו, הייתי אומר, פה זה לא משחק מילים: כשהיינו עברים אמיתיים, "אלוקי העברים נקרא עלינו", זה לשון "עובר". זה אותם אותיות: עובר - עברים.

אז - אותה תורה, יש מקום ללמוד אותה. וזה המקרא. וזה הדיוק של הגמרא עצמה: "תורה זה מקרא. מצווה זה משנה". כי יש הבדל בין לימוד הפסוקים של המצוות כמקרא, ולימוד המצווה כמצווה - זה משנה וגמרא! תפסתם את ההבדל? אז השיבנו אבינו לתורתך - שזה המקרא, כי כבר עזבנו את זה. לא עזבנו את "תורתנו", לומדים תורה, בתלמוד, אבל "תורתך" לא לומדים! תפסתם את הקשר?

ולפי דעתי, חידוש הברכה ההיא זה דווקא.. (צורת הברכה כן?). זה דווקא בכוונה לתורה כמקרא. במובן ה... לשון הקודש של המקרא. טוב, לא רציתי להסביר הרבה אבל תפסתם את זה? לא במובן שלנו, לשון הלימודים, אלא לשון הקודש, במובן של המקרא מפי הנביאים כנביאים. וזה התקופה. נביאים אחרונים חידשו לנו את נוסח התפילה. והם אמרו: "השיבנו לתורתך". כי ידעו במה מדובר.

אני רק רוצה לסיים פה, בקשר עם מה שלמדנו דווקא בפרשת השבוע, שבוע שעבר: החודש הזה לכם ראש חודשים. רק בקצרה: תזכרו פירושו של רש"י[187]:

"בראשית - אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל [את] התורה אלא (שמות יב ב) מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו [בה] ישראל"

ברור? כן.

ולאמתו של דבר, התורה כספר המצוות - מתחילה ב"החודש הזה לכם". אבל אח"כ רש"י שואל: ומה טעם פתח בבראשית? מה שלמדנו שכשיש פתיחה לסדר המצוות. והשאלה של רש"י: היא למה פתח ב"בראשית" ולא ב"אלה תולדות השמיים והארץ"?

אני רוצה להסביר את זה בקצרה: כי - אותה מצווה של "החדש הזה לכם" יש לה כבר פתיחה, מוכרחת: ו"יאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמור החדש הזה לכם", אומר, "דברו אל כל עדת בני ישראל". זה הפתיחה הנצרכת בהכרח למצווה הראשונה שנצטוו בה ישראל. אבל, אנחנו צריכים לדעת מי הוא משה? מי הוא אהרן? מי הם עדת בני ישראל? מה מעשיהם במצרים? מי "ה' אלוקי העברים" שנגלה אליהם?

ולכן אותה פתיחה היה צריך להאריך עד התחלת הסיפור - "אלה תולדות השמים והארץ בהיבראם". והשאלה של רש"י היא רק, ודווקא, על - מעשה בראשית. כאילו רש"י אמר: ומה טעם פתח ב"בראשית" ולא ב"אלה תולדות השמים והארץ". זה מובן? בקצרה, אבל זה ברור כן?

ולכן יוצא - כי הפירוש של: "תורה - זה מקרא" - יש לו הגדרה מדויקת. זה כל הסיפור של

סדר התולדות מבריאת העולם עד משה ואהרן ועדת בני ישראל - וזה "תורתך". כי לפי הגמרא - תורה זה מקרא. וגם הפסוקים שמדברים, מגלים את המצוות - הם שייכים למקרא, לא למשנה. זה - נאבד. זה מובן? טוב.

אז... נמשיך קצת בשיעורים הבאים. וצריך חזרה בתשובה ללימוד התורה פשוטו כמשמעו.

רק רציתי להוסיף: שבאותה גמרא, רש"י מסביר ככה: תורה זה מקרא, חומש - שמצווה לקרות בתורה. ולכן לפי דעת רש"י - דעת ר' שמעון בן לקיש, שהמקרא נקרא "תורה".

זהו? "השיבנו לתורתך" - למקרא שלך. יש שאלות על זה? טוב. אני מקווה שזה מובן מספיק, אבל נחזור בשיעורים...

[סוף קלטת]

חזרה על השיעורים הקודמים

גמרנו עם אותה ברכה. טוב אני רק אזכיר בקצרה, מה ש... התחלנו ב"השיבנו אבינו לתורתך" ולא גמרנו, כן? אז אני חוזר על זה: שכל מה שאנחנו מבקשים בבקשות של התפילה - זה מעין נס, או ליתר דיוק - מעין עולם הבא.

זה.. כבר התחלנו כבר ללמוד את זה בהקדמות: שכל השכר שיש לנו זכות עליו בעולם הזה - הוא מעין עולם הבא. השכר - אפשר לקבל רק בעולם הבא, אתם זוכרים את הכלל: "שכר מצוות בהאי עלמא ליכא". אבל יש אפשרות לעובד ה' אם יש לו צורך כבר בבחינת עולם הזה לחיות מעין עולם הבא - לבקש חלק מהשכר שלו לעולם הבא. ולכן תוכן הברכות, מהות הברכות, עצם הברכות זה עניין ניסי. זה עניין על-טבעי. זה מה שראינו בקצרה.

והדוגמא הראשונה, זה הבקשה המרכזית זה הדעת -"אתה חונן לאדם דעת". "אתה" זה בחינת הקב"ה. "אתה" לפי המושגים של הקבלה, זה השם של המידה "תפארת", שנקראת הקב"ה. זה למעלה מהטבע. "וידעתם כי ה' אלוקיכם" - ה' זה למעלה מהטבע. היחס בין הבורא לבריאה - נקרא בשם אלוקים. זה בחינת ה"עיגולים" כפי שראינו, בחינת "קו היושר" זה "אתה". "אתה הוא" - "ה' הוא האלוקים" - זה נושא אחר, צריך לזכור את זה כל פעם, כל פעם שאנחנו מתחילים בברכה, ברוך אתה, עונים; "ברוך הוא וברוך שמו" כדי לייחד, בבחינת ה' הוא האלוקים. זה העיקר. וכל פעם, כל מה שבא מ"אתה" זה בחינת מעין עולם הבא. זה ברור, כן? ונראה את זה ביתר דיוק בתוכן של הברכה "השבינו".

אז הדוגמא הראשונה זה "אתה חונן לאדם דעת" וזה ממשיך. מי שקיבל דעת צריך גם כן להגיע לברכה השנייה של האפשרות של התשובה. כי הדעת מביא את החומרה של החטא, אם אין דעת - אין חטא, אין אחריות. כשיש דעת יש אחריות, אז יש חומרה של החטא. ומכיוון שהחטא הוא חמור - אי אפשר לחיות אם אין אפשרות של התשובה.

באופן הגיוני, מהלך הברכות, אם אפשר לומר, מהלך המושגים, פה במהלך הברכות באופן הגיוני: מוכרח, מיד אחרי הדעת אנו צריכים את האפשרות של התשובה. ולכן התשובה היא הברכה, ההישג הניסי, השני, שאנחנו צריכים לקבל מה"אתה".

אז בברכה שלנו יש 3 שלבים: "השיבנו אבינו לתורתך", וכבר למדנו את זה. מה ההבדל בין "תורתך" ל"תורתנו". ולמדנו את זה דרך כמה מקורות. אם יש עוד שאלות בזה? כן?

גילוי אליהו הנביא

ואפשר לתפוס את זה מיד, מה שהסברתי מקודם: "תורתך" זה למעלה מהישג האדם. "תורתנו" - זה בהישג ידינו. זה לפי כוח הלומד. אבל "תורתך" - זה בסיעתא דשמיא. וכל פעם שיש חידוש אמיתי אז מי שמביא את החידוש מברך: "אתה חונן לאדם דעת". ומברכים: "ברוך חונן לאדם דעת". זה גילוי אליהו הנביא. אתם יודעים את זה כן? זה למדנו על "תנא דבי אליהו". כל פעם שיש חידוש אמיתי אומרים שזה "גילוי אליהו". "תנא דבי אליהו" - מה שלמדנו מבית מדרשו של אליהו הנביא. יש תקופות שזה בולט. ויש תקופות שהדברים הם עניים. לא עשירים. יש תקופות שזה היה בולט. בבית המדרש, כששומעים חידוש אמיתי, זה היה בטוח גילוי אליהו. יתכן שאנחנו חיים בדור יתום, אני לא יודע, וזה פחות מורגש, אבל ההגדרה היא פשוטה: חידוש אמיתי תוך כדי לימוד בביהמ"ד - אף אחד לא יודע מי אמר את זה. אחרי הלימוד יודעים שלמדנו חידוש. אבל מי אמר בדיוק את החידוש שלמדנו? אף אחד לא יודע. אז אומרים: "תנא דבי אליהו". זה הולך לאותו כיוון. זה ברור?

וקרבנו מלכנו לעבודתך

"וקרבנו מלכנו לעבודתך" - אז יש במסכת אבות משנה שאני רוצה לקרוא אותה כדי להבין מה זה "עבודתך". לפי הפשט זה עבודת המצוות. אבל הכוונה בברכה - זה עבודת הקרבנות. "וקרבנו לעבודתך", והלשון מדוייק, זה עבודת הקרבנות. וקרבנו לעבודתך. והעבודה זה לפני המלך. תורתך זה אבינו. זה למדנו כבר כן? עבודה זה מלכות שמיים.

אז המשנה אומרת[188]:

> "רבי נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ"

"עול מלכות" זה עול המלכות של המלכויות. המשנה פה ברורה. ותראו את הפירוש של המהר"ל בדרך חיים[189].

או - אדם הוא עבד ה' אז לוקחים ממנו את עול דרך ארץ, דהיינו - עול הטבע' ו"עול מלכות" זה המלכות של... החברה של המלכויות. אתם מבינים את ההבדל. "וקרבנו מלכנו לעבודתך". כבר ביציאת מצרים יש פסוק מלא: "עבדיי הם". תראו את פירושו של רש"י על "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים' - כדאי הייתה ההוצאה כדי להיות עבד ה'. מעבדות לעבודה". אין ברירה אחרת. לגבי הבריאה, כל בריאה, ועם ישראל במשמע - או, זה קשור למה שאומרת הגמרא במסכת שבת: "אין מזל לישראל"[190] כשהם באמת ישראל. כשעושים רצונו של מקום. אבל אם אין רוצים רצונו של מקום - יש מזל לישראל. כל המחלוקת זה במסכת שבת: אם יש מזל לישראל אם אין מזל לישראל.

ומה זה מזל? הדרך ארץ במובן של חוקיות הטבע. "מזל" זה הגורל דרך חוקות הטבע. כשאומרים: "אין מזל לישראל" - הפשט זה לא הפשט זה לא הפשט העממי - אין מזל. איך לתרגם את זה... אתם מבינים את הבדל המשמעות, כן? הפשט העממי - מזל בלועזי זה "לאשאנס". איך אומרים את זה בעברית?

קהל:...

מניטו: מזל. אבל זה לא המשמעות המסורתית. מזל זה המזלות. המזלות לא בבחינה היונית - מה שבא דרך הגורל הטבעי, זה בא כאיזה מין משחק של... איך אומרים את זה.. - פיס. כל אחד והגורל שלו, אבל יש איזה מין הפקרות. המזל זה הגורל דרך חוקיות הטבע. למשל כשהזהר אומר: הכל תלוי במזל, אפילו ספר תורה שבהיכל. הגאון מוילנא פירש את זה במילה אחת: ספר. זאת אומרת - התורה איננה תחת המזל אלא הספר הוא דבר גשמי. למשל

ספר תורה שבלה. יש זקנה אפילו בספר תורה. אבל בתורה אין.

ולכן אפשר לקשור כלל אחר. לא מצאתי מקור אבל לפי דעתי זה קשור מאד, באותה משמעות: אין מוקדם ומאוחר בתורה. אפשר לפרש, לפי הפירוש של הגר"א[191]

אין מוקדם ומאוחר בתורה

בתורה אין מוקדם ומאוחר, כי התורה היא נצחית. לא שייך אחור וקדם בצד הנצחי של התורה. אין מוקדם ומאוחר בתורה. אבל בהתגלות התורה, היה מוקדם ומאוחר. ויש סדר בהתגלות. ולכן בספר תורה יש מוקדם ומאוחר. אבל בתורה - אין מוקדם ומאוחר. זה אולי מסביר קצת, זה מתקשר קצת, לשאלתו הראשונה של רש"י - לא היה צריך להתחיל את התורה... השאלה של צורך להתחיל את התורה. כשאנחנו לומדים את זה - לא היה צריך להתחיל את התורה אלא בחודש הזה לכם, השאלה היא מובנת. אם יש התחלה בספר תורה - זה ההתחלה של התגלות התורה. ומכיוון שהתגלות התורה התחילה במצווה הראשונה שנצטוו ישראל, לא היה צריך להתחיל את התורה אלא בחודש הזה שהיא המצווה הראשונה. זה הפשט הרגיל.

אבל פה מתוארת עוד שאלה, המושג "צורך להתחיל". ולכן היה איזה צורך כדי שהתחלנו את התורה בפסוק זה או אחר. הצורך להתחיל בא מהצורך להעלות את התורה בספר תורה. בספר בכתב. הצורך בא מכתיבת התורה. ולכן, אם כבר היה מוכרח לכתוב את התורה, ולכן היה צורך להתחיל באיזה פסוק, לא היה צורך להתחיל אלא מ"החדש הזה לכם".

אם כן, בתורה - אין התחלה וסוף. ויש איזה רמז בשמחה תורה מיד כשגומרים לקרוא את ספר תורה, "וזאת הברכה", מיד מתחילים "בראשית ברא", כדי ל- "נעוץ סופם בתחילתם" - כדי לקשור את התורה כמעגל, במעגל אין התחלה או הסוף. הכל נצחי, בבת אחת. אבל בספר יש מוקדם ומאוחר.

תורה שבע"פ ותורה שבכתב

אז אני חוזר על המושג של מזל: אז התורה איננה תחת השפעת המזל, היא נצחית. וזה הגורל במציאות שלנו שאנחנו נמצאים תחת המזל, חוקיות הטבע, זה נרמז לתורה שבכתב. התורה שבכתב היא נצחית. ולכן הכלל הוא: אסור לומר בעל פה דברים שבכתב. מכיוון שהם בבחינת התורה הנצחית. כאילו שאיננה כתובה בספר. זה לא פרדוקסלי. והרמז זה התורה שבכתב. אבל התורה שבע"פ היא תחת השפעת הסדר של הזמן. ולכן אסור להעלות בכתב דברים שבע"פ. אתם מבינים למה יש כמה סופרים שאינם כותבים, כן? זה נשאר בבחינת בע"פ.. מה רציית?

קהל: מה הצורך לכתוב?

מניטו: יש גרסה בזהר. אם אתם יכולים להביא לפה את זהר פרשת בא, בזהר, שאומר בפירוש, אני אצטט את זה בע"פ, זה בארמית: "אמר ר' יצחק - לא איצטריך אורייתא למכתב[192]"?

הגרסה בזהר היא: לא היה צריך לכתוב את התורה. הצורך להתחיל בא מהצורך לכתוב. ומכיוון שהיה צורך לכתוב היה צריך להתחיל. אז אם כבר יש צורך להתחיל - לא היה צריך להתחיל אלא מהמצווה הראשונה, שהוא הסדר של התגלות התורה. התגלות התורה היא לפי סדר. התורה היא למעלה מכל סדר, מכיוון שהיא למעלה ממזל. זה קשור. תפסת את זה? זה השאלה שלך?

קהל: לא, מה הצורך של הכתיבה?

מניטו: אה, זה התורה עצמה מסבירה את זה. "כתוב לך את הדברים האלה[193]."

אע"פ שההגדרה... אע"פ שההגדרה של מהות התורה זה... "על פי הדברים האלה כרתי ברית איתכם". מהות התורה זה התורה שבע"פ. כי... תחפש אתה כי אני... בפרשת בא. אני לא זוכר...

קהל: איזה פסוק זה?

מניטו: על הפסוק: "החדש הזה לכם". על אותה פרשה[194] .

מדוע העלו את התורה על הכתב?
ויש שתי סיבות להעלאת התורה בכתב:

קודם כל - שתהיה עדות נאמנה לכל עם ישראל. מכיוון שהתורה ניתנה לכלל ישראל ביציאת מצרים, התורה שבכתב ניתנה לכלל ישראל, וכל שבט ושבט היה צריך לכתוב לו ספר תורה מיוחד בשבילו. האותיות, הפשט, של התורה שבכתב של כל הספרים של השבטים - זה אותו ספר תורה. זה זהה. אבל התורה שבע"פ של כל ספר וספר, השייך לכל שבט ושבט, התורה שבע"פ - שייכת לכל שבט ושבט. כי כל שבט יש לה נשמה מיוחדת. זה מובן? זה אותו ספר תורה, אבל הפנימיות היא - במדרגה אחרת. שבט ראובן - יש לו תורת ראובן. שבט שמעון - יש לו תורת שמעון.

מה שאני מסביר עכשיו זה לא חידוש. זה לא חדש. זה ישן נושן... אבל זה נאבד במרוצת הזמן, כן? יש לכל שבט ושבט מישראל נשמה של עם ישראל מיוחד. ולכן, מכיוון שידיעת התורה זה לא דרך השכל, זה דרך הנשמה. הפנימיות שבתורה. כל אחד לפי שורש נשמתו. ולכן יש איזה רמז, שלכל אחד יש לו אות בתורה שזה שלו. רק הוא יכול לפרש אותה. זה ידוע[195]. זה נרמז גם כן בצורה של המשנה: "כל מי שיראת חטאו קודמת לחכמתו[196]",

כל אחד יש לו את החכמה שלו, חכמתו. ולכן חטאו, גם כן. כל אחד מסוגל לחטא מיוחד. כל אחד יש גישה לחכמה של התורה בדרך שלו. ולכן כל מי שמלמד אות אחת בתורה - זה הלכה - צריך לקרוא לו "רבי", כן? אפילו אם הוא יודע רק חידוש אחד. מחדש תורה אחת, כפי שאומרים החסידים. תורה אחת, אות אחת - קוראים לו "רבי".

אבל, יש רמז בגמרא, במסכת ברכות - מה זה "אות בתורה"? זה שם של ה'. למשל: "גדולה דעה שנכתבה בין שתי אותיות, כי אל דעות ה'". בין שתי אותיות זה אל ו-ה'. אותיה [המילה במקור] בתורה - זה שֵם[197].

טוב, אני חוזר לעניין. היה צריך... ולוחות הברית נקראות "לוחות העדות". עדות אחת לכולם. מכיוון שיש סכנה של פירוד אם אין עדות כדי לאחד את הפירוד הזה.

והסיבה השנייה היא יותר פשוטה, יותר היסטורית: במרוצת הזמן יש שכחה. אז כדי ללחום נגד השכחה צריך להעלות בכתב. אבל - חכמים הזהירו מאד מזה. כי... פעם הסברתי פסוק בקהלת: "עשות ספרים אין קץ". יש ביטוי כזה בקהלת. "עשות ספרים אין קץ"[198].

לפי הפשט זה - עשות הרבה הרבה ספרים. ואתם יודעים שעם ישראל הוא מומחה לזה, כן? אנחנו עם של... של... הוצאת ספרים... חח.. וזה... אני זוכר - הרצי"ה ז"ל היה מתרגז כל פעם שהיו מצטטים את מה שאמר... מי זה... שכחתי. מי זה ההוגה דעות של ה... מי אמר "עם הספר"?

קהל: אחד העם.

מניטו: אחד העם. כן. עם הספר. והוא[199] היה אומר: אנחנו לא עם הספר, אנחנו לא עם של... איך אומרים את זה בעברית? מוכר ספרים? כן? אלא אנחנו העם ש-מי שדיבר [שהופנה אליו דבר] התורה. וכתב לו את התורה בספר. העם של דבר ה'. "כי על פי הדברים האלה כרתי ברית"[200].

ביקורת המקרא

ההבדל בין הפרושים לצדוקים זה תורה שבע"פ! זה לא תורה שבכתב! תורה שבכתב אי אפשר להכחיש מה שכתוב. אע"פ שכל אחד רואה מה שרואה בזה. קורא מה שקורא בזה. זה תלוי בקורא כן? אבל מכל מקום זה כתוב ואי אפשר להכחיש שיש ספר כזה בעולם.

אפילו... האנטישמיות הכי... אה... גדולה. וזה נקרא "ביקורת המקרא" - זה אנטישמי לגמרי, כן? כי כדי להוכיח שכל מה שאמר עם ישראל לעולם זה שקר, כן? זה ממש אנטישמיות... הם לא יכולים להכחיש שזה קיים, בעולם, אבל הזכות של האמונה - זה לאו דווקא על תורה שבכתב, אלא זה - על תורה שבע"פ. וזה נקרא אמונת חכמים. וזה הפשט של אמונת חכמים: זה האמונה שהחכמים הם באמת חכמים. זה נקרא אמונת חכמים, כן?

אז אני חוזר לנושא. ולכן כדי שתהיה... מצאת? לא מצאת. אני אמצא אולי אח"כ...

הטעות בתפיסת היחס בין התורה שבכתב לתורה שבע"פ

ולכן, כדי שתהיה עדות, כשיש ספק, התלבטות - אז אומרים: "תוציאו את הספר". אבל התורה האמיתית היא לא התורה שבספר. אלא - המשמעות של אותה תורה. המשמעות החיה של אותה תורה. זה נקרא... תלמיד חכם נקרא "ספר תורה חי".

ויש איזה רמז בבא קמא[201]. יש קללה על אלו שרוצים להוכיח לפי הפשט של הכתוב מה ששמעו מתורה שבע"פ. זה... על ארבעים יכנו. אתה זוכר את זה? זה בבבא קמא בהתחלת פרק שני או בסוף פרק ראשון של בבא קמא. תראה שמה. חכם אחד אומר: ארבעים יכנו (מלקות כן?) קיבלנו מסורה מתורה שבע"פ, קבלה ממשה מסיני - אסור לעבור ל"ט מכות. ואחד אומר: אני יכול לראות את זה בפסוק. אז, אני לא זוכר את הביטוי המדויק, הגמרא אומרת: אוי למי שבוחר ספר תורה מת, ועוזב ספר תורה חי[202]. אתם מבינים את זה כן?

ו...אין לזה אותה משמעות. כי - מי שמוכיח, את משמעות התורה רק מהפירוש של הכתב - אז הוא יכול להוכיח כל דברים שבעולם. זה נקרא בגמרא: "פנים בתורה שלא כהלכה". אפשר לגלות פנים בתורה שלא כהלכה.

ומאיפה אנחנו ידועים מהי ההלכה? זה מהתורה שבע"פ! לא מהפירוש של התורה שבכתב. זה מובן מה שאני מסביר?

לכן היה צריך להעלות את זה בכתב משתי סיבות: עדות, וסכנת השכחה. אבל מכל מקום, זה מה שאני רוצה להוסיף: הרבנים לא אהבו את זה. מכיוון שזה מביא סכנה.

עשות ספרים אין קץ

אני חוזר על הפסוק של קהלת: "עשות ספרים אין קץ" - המשמעות זה: עשות ספרים דוחה את הקץ. להרבות ספרים עד אין קץ. כי אין קץ לזה! כל פעם שספר אחד מופיע בכתב - צריך להתייחס אליו. וצריך לקחת בחשבון מה שכתוב. וזה סוגר את התפתחות התורה.

זה...זה... לכאורה פרדוכסאלי מה שאני אומר, כן? מכיוון שהמכה של השכחה היא כל כך

גדולה במשך הזמן, אנחנו צריכים ספרים כדי להבין מה כתוב בדור הקודם. המשמעות של מה שידעו בלי ספרים בדור הקודם.

אבל זה מביא אותה סכנה של חושך באור התורה. ריבוי ספרים זה סכנה גדולה מאד. תפסתם את זה? זה ברור כן? זה ההיפך ממה... זה קשור לאחד העם.

ולכן כשהיה צריך להעלות בכתב דברים שהיו צריכים להישאר בע"פ, וזו היתה העניין של התורה שבכתב לפני יציאת מצרים, אז היה צריך להישאר בע"פ. מכיוון שבא הצורך לגלות את זה לכלל ישראל, מחמת שתי הסיבות שהזכרתי, ואח"כ בחורבן בית ראשון ובית שני, התורה שבע"פ - העלוה אותה בכתב במשנה ואח"כ בגמרא ,כן? מה אמרו חכמים? "עת לעשות לה' הפרו תורתך" מה זה "הפרו תורתך"? מה שהיה צריך להישאר בע"פ, שמנו את זה בכתב. הפרו את התורה. והמילה "כי תורת ה' הפר"[203] - זה פסוק חמור מאד! זה נגד רוח התורה להעלות בכתב דברים שהם צריכים להישאר בע"פ. וזה קל להבין. כי ההסבר צריך להיות לפי רוח היום. אם אני כותב - אז זה כבר מת מאותה תקופה - נאמר תקופה תרבותית - רק מי שמבין את המימדים של התרבות או את התקופה - הוא יכול להבין בדיוק מה כתוב. מיד, למחרת, בדור הבא - זה סתום. וצריך עוד לכתוב ספר כדי לפרש את הספר הקודם. אז זה טלאי על גבי טלאי. תפסתם את זה, כן?

טוב. אבל אני לא רוצה להיות לגמרי רק אה... פסימי ככה. יש שני המימדים: גילוי החידוש - זה הצד החיובי. אבל דווקא מי שאינו בקיא בזה, מי שאינו יכול לראות את הצד השווה, את הקשר בין כל הדברים שנכתבו - אז זה מביא סכנה של פירוד, זה מביא סכנה של מחלוקת. זה קל להבין. אז זו היתה השאלה.

היה צורך לכתוב, דאם לא כן זה היה נשאר בע"פ. זה מה שצריך לזכור. כי אני רואה [את] כל הספריה שנכתבה על היהדות. חוץ מספרי הקודש, מהספרים האמיתיים, כן? של רבנים. אז זה חכמה מלאכותית, עולם מלאכותי, שבא במקום היהדות עצמה. תפסתם את זה, כן?

השיבנו לתורתך

אז מאיפה יצאנו? מהמושג של "מזל". זאת אומרת:

"השיבנו לתורתך"

זה הכוונה למדרגת התורה שהיא למעלה מהמזל. אתם זוכרים את הביטוי בזהר: "הכל תלוי במזל, אפילו ספר תורה שבהיכל" - זה ספר תורה. אבל - "השיבנו לתורתך" - למעלה מזה. זה נס. זה תורה מעין עולם הבא. זה נקרא במושגים הקבליים: "עץ החיים". התורה שבידינו נקראת "עץ הדעת". עץ הדעת טוב ורע. אבל "תורתך" - זה עץ החיים.

וקרבנו מלכנו לעבודתך

"וקרבנו מלכנו לעבודתך"

אז זה מה שהתחלתי לקרוא במשנה בפרקי אבות, זה פרק שלישי משנה ו'. זאת אומרת: מי ששייך לעבודת ה' ולא תחת השלטון של הטבע והחברה האנושית. אז מי שהוא באמת במצב של עבודת ה', הוא חופשי מההכרח של חוקות הטבע וחוקות החברה. זה מה שצריך להבין. זו הכוונה של אותה תפילה: וקרבנו מלכנו לעבודתך - ולא לעבדות של הטבע ושל החברה.

והחזירנו בתשובה שלמה לפניך

ואח"כ אנחנו מגיעים ל: "והחזירנו בתשובה שלמה לפניך". אז מה שצריך לפרש פה זה המילה "לפניך". המחלה "לפניך" מסבירה מה זה תשובה שלמה. אז זה פה זה ה... גם כן למה שאמרנו מקודם: התשובה זה ערך שהוא למעלה מהטבע. כי לפי תפקוד הטבע אין אפשרות לתשובה. ואם אין אפשרות לתשובה - מי ששכלו מתפקד לפי חוקיות הטבע, אני רגיל להגדיר את זה כ"השכל טבעי". והשכל הטבעי יכול להיות מתוחכם מאד, אבל הוא נשאר טבעי. ואם השכל מתפקד לפי חוקיות הטבע - אז אין מקום למושג "תשובה". כי זה נוגד את כל הכללים של תפקוד הטבע. כי אין חזרה בתפקוד של הטבע. אין חזרה בזמן.

ולכן זה מסביר לנו את כל המדרשים שאומרים שהקב"ה הציע את התורה לכל אומות העולם[204].

ואף אחת מהם לא קיבלה את התורה, ומסיבה יחידה ומרכזית: מכיוון שאין להם תפיסה במושג של "תשובה". אם אין אפשרות של תשובה - אי אפשר לקבל את התורה. למה? מכיוון שבחטא הראשון זה האבדון הגמור, כן? אם אי אפשר לתקן את החטא, לחזור בתשובה - אי אפשר להגיע לאיזושהי גאולה. ולכן אומות העולם לא קיבלו את התורה מכיוון שאין להם שייכות למושג של התשובה. התשובה זה חידוש של התורה.

חטא העגל

ואני רוצה רק להוסיף איזה דוגמא. לא מצאתי מקור מפורש על זה, אלא רמזים ברש"י ובספורנו - עניין חטא העגל[205]. השאלה פה היא ככה: מיד כשנעשה את החטא הזה, אז הקב"ה אומר למשה שהוא רוצה להשמיד את העם שעשה את החטא. והשאלה היא: האם אין אפשרות של תשובה? לכן המפרשים הסבירו את זה בקשר למושג "עם קשה עורף". "עם קשה עורף" המשמעות היא: שאין להם אפשרות לחזור בתשובה. זה ידוע שלא יחזרו בתשובה. אז נקרא "קשה עורף". ואתם יודעים שאותה מידה אנחנו אומרים בסליחות של ימים נוראים: "קשי עורף ממרים אנו, כך היא מידתנו". אותה מידה של קשיות עורף באה לא מעם ישראל אלא מהערב רב. "ראיתי את העם הזה" - והכוונה לערב רב, "והנה עם קשה עורף הוא". תפסתם את הקשר בין הנושאים כן? ומכיוון שלא היה להם שייכות למושג של התשובה, לכן לא היו יכולים לקבל את גילוי התורה כתורה של מצוות. אם הגורל הוא דרך הערך המוסרי של המצווה: זכות / עונש, ואם אין [את] המימד של התשובה אי אפשר לקבל את התורה.

ולכן חזרו אחורנית, אחרי גילוי מעמד הר סיני, שהתורה באה במקום המזלות, שלטון המזלות, שזה היה הרגישות הדתית של העבודה זרה עד מעמד הר סיני. והחידוש במעמד הר סיני זה מצוות במקום ה-עבודת כוכבים ומזלות. זה מובן, כן? אז מכיוון שמשה נעלם, אז חזרו לאותה עבודה זרה של המזלות. ובתקופה שלהם זה היה העגל, אחרי המזל טלה זה היה מזל שור, חזרו למזל שור שהיה מקודם, אבל זה עניין קצת מסובך.. ואותו חטא זה חטא של חזרה לעבודה זרה מכיוון שאין תפיסה למושג של תשובה. כל עוד משה היה קיים - היו יכולים להתקשר לתורה, אבל כשמשה נעלם - חזרו לאותה עבודה זרה.

הנצרות ומושג התשובה

ולפי דעתי, זה מה שקרה בדיוק לנצרות. הנצרות זה חזרה למנטליות של עבודה זרה של חטא העגל. וההוכחה היא: כי - לפי הפשט של התורה על פרשת כי תשא על העניין של חטא העגל, עצם החטא זה היה: כי ראו משה כאליל, כן? כי זה האיש משה...עשה לנו א-לוהים אשר ילכו

לפנינו כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו. רצו להחליף את משה, לא את הקב"ה. אז זה מה שקרה בנצרות עצמה כן? זה חזרה לאותה מנטליות: הפחד מהתורה. וזה בולט בנצרות: הפחד מהתורה כחוקה, של הגאולה. מכיוון ש.. והם אומרים את זה בפירוש: מהחטא הראשון - זה החטא הראשון של האדם הראשון - אנחנו אבודים. ורק מי שאין לו תפיסה באפשרות של התשובה - יוכל לומר דבר כזה. תפסתם שזה אותו העניין. זה מה שרציתי להסביר: לפי תפקוד הטבע - אין מקום לתשובה. אח"כ נמשיך על זה. מה היתה השאלה?

קהל: לגבי...

מניטו: יש דברים שאפילו מיתה לא מכפרת. מיתה מכפרת אבל אי אפשר לתקן, כן? יש דברים. זה ההוכחה שלפי השכח הטבעי - הכל הוא מסוג הזה. ויש דברים שבאמת אי אפשר לתקן, צריך לחזור בגלגול.

קהל:...

מניטו: זה נראה מיד אחר כך בעניין של סוד הגלגול מחילות. זה לזה אתה מתכוון?

קהל:...

מניטו: כי אחרי הבקשה של הסליחה - "סלח לנו", צריך "מחול לנו", כי יש עניין של גלגול מחילות. נראה את זה אח"כ. זה קשור לשאלה שלך. אתה מתקדם קצת לנושא, כן?

התשובה בלשון הקודש

אז אני הסברתי פעם דרך השכל: מכיוון שהמושג תשובה מורה שאפשר לחזור בזמן ולהפוך את הזמן של העבר לזמן של העתיד. ורק בלשון הקודש יש אותה אפשרות לשלוט על אותה קטגוריה של היפוך מהעבר לעתיד. וזה קשור לפי דעתי. רק אלו שהיו מדברים לשון הקודש קיבלו את התורה. התורה נאמרה בעברית כן? מאלוקי העברים לעם העברי. מכיוון שרק העברי יכול לקבל את התורה, מכיוון שרק העברי יכול לתפוס את המושג של התשובה. זה יוצא מן הכלל - הכלל של "היפוך ההפכים". זה מובן? טוב. עכשיו יש לנו מקור במסכת יומא, בירושלמי שמאיר את זה:

"שאלו לחכמה - חוטא מה דינו? שאלו לנבואה - חוטא מה דינו? שאלו לתורה - חוטא מה דינו?" ורק כשמגיעים לקב"ה – "חוטא מה דינו?" התשובה היא, דווקא: "ישוב יתכפר"[206].

רק לפני הקב"ה התשובה תופסת. לפני החכמה - חכמה לא יודעת את זה. כי לפי החכמה יש תפקוד: מי שעשה רע מקבל רע. אין אפשרות של תשובה. זה החכמה. כן? אתה זוכר את הפסוקים?

קהל:...

מניטו: זהו. זה ה... אח"כ הנבואה - "הנפש החוטאת היא תמות". הנבואה זה יותר חמור. אי אפשר לרמות את הנבואה. אם היה חטא - אז השורש של החטא בנפש צריך למות. כי הנפש חוטאת, לכן הנפש צריכה למות. לא הרוח, ולא הנשמה, ולא החיה ולא היחידה... הנפש החוטאת היא תמות. בתשובה יש חילוף נפש. זה נפש חדשה שבאה במקום הנפש החוטאת, כן? הנפש החוטאת היא מתה.

כדי להבין את זה, הכוונה של הפסוק הזה שמביאה הגמרא. מה אמרה הנבואה? "הנפש החוטאת היא תמות". חוטא מה דינו? "הנפש החוטאת היא תמות". אני רוצה לדייק: הנפש החוטאת היא תמות. אז אנחנו רגילים להבין את המילה נפש במשמעות של הנשמה. הנפש זה רק המדרגה התחתונה של הנשמה. אותה מדרגה שנקראת "נפש" - היא תמות. ויש לנו

דוגמאות. בפסוקים.

למשל כשהמדרש מסביר. יש מדרש אחד שאומר: ששרה אימנו ראתה בעקידת יצחק שיצחק מת בעקידה. אבל הנפש שלו מתה בעקידה, לא הנשמה שלו. הנפש. וזה המושג "נפש" שמדובר באותו מדרש. לא הנשמה. שורש היצר הרע הוא בנפש. לא ברוח ולא ב... אלוקי, נשמה שנתת בי - טהורה. אתה נפחת... וכשהנשמה מגיעה בגוף אז היא נקראת "נפש". ובאותה מדרגה יש שורש היצר הרע. אם יצרת. בעולם היצירה זה יצר טוב ויצר רע כבר. זה מתחיל בעולם היצירה. וזה בעולם העשייה - שרובו רע ומיעוטו טוב. אז במדרגה של הנפש. אז הוא היה מאט את זה[207]. הנפש היא צריכה למות! אין ברירה.

לגבי התורה - יביא קרבן ויתכפר. צריך קרבן. אבל הקרבן האמיתי זה עקידת יצחק! כי הקרבן שאנחנו מקריבים זה תחליף. ורק כשמגיעים ל: "שאלו לקב"ה חוטא מה דינו?" הקב"ה אומר: "ישוב ויתכפר". וזה הפשט של "והחזירנו בתשובה שלמה - לפניך". כי רק לפניך יש תשובה. אין תשובה לא לפני החכמה, ולא לפני הנבואה, ולא לפני התורה, זה מובן? זה פסוק מלא בירמיהו: אם תשוב ישראל - אלי תשוב. ופשט הפסוק הזה הוא רחב מאד, כן? כי אנחנו רואים הרבה דרכים של חזרה בתשובה שזה לא "תשובה שלמה לפניך". חוזרים מהרבה דברים. אבל לא לפני הקב"ה. כי לפני הקב"ה זה בית המקדש, ירושלים. וזה מובן, כן?

למשל, צריך להבין את זה, כי זה נושא בפני עצמו אבל זה נושא חמור וחשוב מאד. ויש חזרה לדתיות, יש חזרה לשעבוד המצוות, יש חזרה ל.. ל.. לכל מה שאתם רוצים, אבל הכוונה פה זה אחרת לגמרי: חזרה לפני הקב"ה. זה מובן? טוב. אז זה מה שרציתי להסביר בקצרה. ויש עוד פסוק ש...

הרוצה בתשובה

"ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה"

אז, הרוצה בתשובה - יש פסוק ביחזקאל הנביא "כי לא אחפוץ במות המת"... כי אם? מה ההמשך?

קהל: בשובו מדרכו וחיה

מניטו: וחיה. ויש עוד פסוק: "אם אחפוץ במות הרשע"[208]. כי אנחנו יודעים שהוא רוצה בתשובה. מה שהוא חפץ - זה לא מות "הנפש החוטאת היא תמות", אלא - התשובה.

טוב אני חושב שזה כבר מספיק כדי להבין את הכוונה של הברכה. אם יש עוד שאלות על זה?

יונה הנביא

קהל:...

מניטו: הטבעית. כן.

קהל: הטבעית כבר... בזמן של אנשי נינווה

מניטו: אנשי נינווה. יפה.

קהל: ...מהותי לבין הסימפטום וכל ההתנהגות...

מניטו: כן. אז, אנשי נינוה תפסו את עניין התשובה רק מכיוון שנביא אחד, מישראל, בא לגלות להם את זה. וזה מעניין מאד שדווקא בספר יונה, יונה אומר להם: "עברי אנכי"[209]. זה

דווקא מדויק, כן?

זה נושא רחב מאד... החסידים הסבירו את זה יפה והעיקר המקור שאני זוכר עכשיו זה ב"פחד יצחק" של הרב הוטנר[210].

ש- הקשר בין כיפורים לפורים, כן? אז דווקא בפורים זה: "איש יהודי היה". ודווקא בכיפורים זה: "עברי". טוב זה רק...רמז. על זה.

ועכשיו, אחרי התפשטות הרוח של התנ"ך בעולם, יש הרבה דתות שמכירים בזה שיש אפשרות של התשובה. אבל בשורש הדברים - זה חידוש של הנפש העברית. של הלשון העברית. זה חידוש של התורה. עכשיו - אין בעולם שכל טבעי, טהור. שכל טבעי פשוט. כי כל העולם כולו קיבל, מושפע, מלימוד התנ"ך. אע"פ שזה בדרך שלהם. מכל מקום, ל"ריח שמניך טובים" יש איזה ריח של התנ"ך, שאפשר, שהם יכולים לתפוס[211].

ולכן, לפי דעתי, כשמתייחסים לשכל הטבעי, הפילוסופיה הקדומה, כן? צריך להתייחס לפילוסופים שמלפני תקופת התפשטות... [הנבואה[212]]

חידושי המושגים של התנ"ך

...את פשט המושגים. מושג שבא מהמקרא - זה חידוש גמור לגבי השכל הטבעי. כל המושגים של המקרא. וכל המושגים שחידשו הפילוסופים (הכוונה ל"שכל הטבעי" במשמעות שנתתי) - אין להם מקום בתפיסת התורה.

ולמדתי את זה בפילוסופיה, ואין להם מקום. זה המצאה משלהם. מושג שלא נמצא במקרא - זה מושג שלא קיים. זה דבר שקר, כן? זה מה שצריך להבין. וההיפך: כל מושג שבמקרא - זה חידוש של הנבואה. אין לו מקום בשכל הטבעי. אלא אם כן - הפילוסוף הזה קיבל את זה מאיזה תלמיד חכם. בדרך שלו! מהתפשטות לימוד התנ"ך. זה ברור?

אני יכול לתת לכם איזו דוגמא. המושג "מצפון", במשמעות הפילוסופית - אין מקום למושג הזה בתורה. זה לא נמצא! זה מושג שהתחדש בדורות האחרונים של הפילוסופיה. זה מושג שבא מהסטואה. זה כל השאריות [של] הפילוסופים היוונים כן? הם המציאו את המושג הזה.

והתפיסה של המוסר היא אחרת לגמרי. כש[יש] הבדל בין "אני" ל"מצפוני". אבל בעולם התורה אין שום הבדל בין "אני" ו"מצפוני". זה אני! זה נפשי! תפסתם את ה..? והדברים חמורים מאד!

קהל: ...מה כל הטוב בעולמו...

מניטו: לא. למושג "נפש". אם אני אומר "מצפון", במשמעות של המושג "נפש", זה בסדר גמור. אני לא אומר "מצפון" - אני אומר "נפש". אני אומר "מצפון", אבל אני שומע "נפש" כן? אבל אם אני שומע "מצפון" במשמעות היוונית זה מושג אחר לגמרי.

ואני למדתי את זה בצרפתית, ולכן הדיוק הוא בצרפתית, אבל אתם יכולים לשמוע את זה גם כן באנגלית: במושג "פרונסיאנס" יש איזה מין הסכמה למשהו שזה לא אני. קונסטסטי-לופה [משהו בצרפתית]. ולכן אני נותן את החיות המוסרית למצפון שלי ואני נקי מזה. זה תפיסה דואליסטית של המוסר. המצפון שלי הוא נקי, הוא צדיק. הוא שמאלני, כן? ... אבל אני יהודי...

טוב. ויש הרבה הרבה דוגמאות. ומה שקרה, וזה חיובי לפי דעתי, שבעולם הפילוסופיה, "השכל הטבעי" כפי שאני אומר, דהיינו - אין לו שום מושג של נבואה, שקיים דבר כזה. שהיה התגלות אלוקית. כן? הם שוללים את זה לגמרי.

ויש פילוסופים יהודים שהם שומרי מצוות, וחושבים ככה. ואני לא רוצה לתת דוגמאות, יש יותר מדי... חח...

אז קיבלו כמה מושגים מעולם התנ"ך. והם משתמשים בזה. למשל: בכמה פילוסופיות יש [את] המושג "תשובה". זה השאלה שלך. אבל זה בא מחידוש התנ"ך.

מדוע יונה הנביא ברח?

ולכן גם אנשי נינוה, וזה מעניין מאד להבין איך קיבלו את זה אנשי נינוה. בצורה כל כך גדולה, כבירה, חזקה - שיונה בעצמו פחד מזה וברח, כן? יש הרבה הסברים למה יונה ברח. למדתם את ספר יונה? מה ההסבר הכי ידוע?

קהל:....

מניטו: אפשר להסביר את זה ככה. גם כן: זה רע לישראל אם הגוים יחזרו בתשובה ולא ישראל כן?[213] כשעשו עולה, יעקב... כביכול.

אבל לפי הפשט זה נרמז יותר חזק. יונה נקרא "יונה בן אמיתי". ולפי האמת - התשובה לא קיימת. יונה שולל, הוא לא רוצה בזה. כי זה אי-צדק. זה, זה יותר עמוק, כן? זה לפי פשט הפרקים שמה. כשהוא אומר לקב"ה: ידעתי שהם יחזרו בתשובה, ידעתי את זה! לכן לא הלכתי שמה... כיוון שאסור לקבל תשובה מרשעים. זה מידת הדין החזקה ביותר: אין תשובה. תפסתם את זה? מידת הדין שוללת את התשובה. הנפש החוטאת היא תמות. גמרנו. כן?

קהל: איך הוא מבקש על עצמו תשובה על עצמו במעי הדג?

מניטו: איך הוא..? לא שמעתי

קהל: איך הוא מתפלל לתשובה על עצמו במעי הדג? הוא...

מניטו: מה? אני לא זוכר את הפסוק עצמו?

קהל: בתוך מעי הדג, יונה מבקש תשובה על עצמו

מניטו: לא. יש מושג תשובה שמה? אני לא זוכר אם יש המילה "תשובה" שמה.

קהל: נדמה לי... כתוב: עשה תפילה!

מניטו: אה. זה משהו אחר. איזה תפילה? הוא רצה למות! הוא התפלל כדי למות. בעולם שיש תשובה - אני לא רוצה לחיות. כי התשובה זה אי צדק.

יש זרם בחסידות ככה. אולי שמעתם על החכם הזה, חסיד גדול, שמו נעלם ממני...

קהל:...

מניטו: לא. החכם מקוצק! זהו. כל הזרם הזה. ועכשיו בספרות היהודית [יש] הרבה גנדרנות על זה. בבחינת... מדברים כאילו הם "קוצקים". אבל זה... זה... ספרות. זה סתם ספרים. הם לא חיים ככה. החכם מקוצק - חי את זה. כן? אני זוכר, קראתי את ההסברים של חכם גדול מאמריקה - אברהם השל ז"ל, כן? יש לו ספר שלם על זה. אבל רואים שזה פילוסופיה. רואים שזה בא מקירקגור, לא מהחכם של קוצק.

טוב. קירקגור חי את זה. אצל הגויים. הוא שלל עולם שיש אפשרות כזו - אחטא ואשוב.

מכיוון שדיברתי על זה צרי להסביר את הכלל הזה[214]:

"האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספקין בידו לעשות תשובה"

לפי הפשט - זה אחטא ואעשה תשובה. אבל אפשר לקרוא את זה יותר עמוק. מכיוון שיש כפל לשון - אחטא ואשוב, אחטא ואשוב. פעמיים. למה פעמיים? מספיק לומר פעם אחת.

אבל - זה הכוח של ההתרגלות. יש איזה רמז בתפילה של ראש השנה, אה.. יום כיפור, סליחה. זה ראש השנה או יום כיפור? יום כיפור. לא זוכר. אבל גם בראש השנה וגם ביום כיפור: כשהחטא נעשה הרגל. וההרגל נעשה טבע. ומי שמתרגל לחטא - הוא לא מרגיש בזה כחטא, והוא לא מסוגל לחזור בתשובה. הישנות הדבר, כן?

אבל באופן יותר עמוק: "אחטא ואשוב" - זה אחטא ואשוב על החטא. אחטא ואשוב אחטא ואשוב. "אכלתי ואוכל"[215].

זה רמז למה שאומר הפסוק.

אז "אין מספיקין בידו לעשות תשובה". אבל אם הוא שב - מקבלים אותו. זה נדיר. יש קושי עצום לשוב מתוך ההתרגלות, כן? הרופאים יודעים את זה. מכירים.. הפסיכולוגים מכירים בזה. ולשבור איזה הרגל - זה נס. וזה מסביר גם כן את ההבדל בין חוק הטבע, שזה הרגל שני, ונס - שזה שבירת ההרגל.

זה תשובה. נס זה תשובה והתשובה זה נס. זה מובן. ולכן זה מה שרציתי להסביר.

לגבי יונה, יונה שולל את המושג של תשובה. זה כואב לו! איזה מין מצפון כזה, שהוא לא סובל את זה. זה.. זה רחמנות גרועה. לקבל שבים. הוא לא אוהב את זה. טוב - אז הקב"ה מקבל שבים. לא יונה בן אמיתי, כן?

וייתכן מאד שהכוונה שקבעו את ספר יונה דווקא במנחה של יום כיפור, אחרי החטאים הכי גרועים שהם חטאים של גילוי עריות, (ופה אני רוצה להסביר משהו אח"כ), כדי להודיע את זה: שהתשובה היא אפשרית. לפני הקב"ה זה אפשרי. "בתשובה שלמה לפניך" - זה אפשרי. אבל לפני הטבע - זה בלתי אפשרי. לפני אלוקים - אין תשובה. הנפש החוטאת היא תמות. אבל לפני הקב"ה יש תשובה.

אני הסברתי פעם, אני לא יודע אם זה חידוש, או אם זה נכתב באיזשהו מקום. הקב"ה גוזר - והצדיק מבטל[216]. אז הקב"ה גוזר דרך העיגולים - והצדיק מבטל דרך קו היושר. אם אתם ידועים לתפוס את זה.

אז, לפני אלוקים - אין... זה עולם הנפש, והנפש... טוב. חוזרים לנושא.

ועכשיו בקצרה אנחנו מתחילים בברכה השנייה.

תשובה שלמה

קהל: מה זה "תשובה שלמה"?

מניטו: לפי דעתי זה כתוב בפירושים פה. רק דקה נבדוק... אבל לפי דעתי זה קשור על ל-"לפניך". "תשובה שלמה" - זה תשובה בלי הסתייגות. עזיבת החטא מוחלטת. תשובה שלמה. ייתכן שזה קשור למה שאמרנו מקודם: "האומר - אחטא ואשוב". כי הנפש יודעת שאי אפשר לא לחטוא. ולכן כל תשובה זה עם ההסתייגות אפילו בתת הכרה שייתכן ש...לחזור. אבל - תשובה שלמה זה - הרג את היצר שלו. זה... הוא נמצא למעלה מהטבע.

אתם זוכרים את כל הנושא הזה בספר התניא. כן? כדאי ללמוד את זה שם. מה זה "צדיק גמור"?

תיקון החטא של גילוי עריות

עכשיו אני נזכר מה שרציתי להוסיף ש- החטא האחרון שצריך לתקן, שרק המשיח יתקן אותו - זה חטא של גילוי עריות. כי החטא של עבודה זרה, לא אני מתחיל בסדר: החטא של שפיכות דמים - אברהם תיקן אותו. החטא של עבודה זרה - יצחק תיקן אותו. החטא של גילוי עריות - זה מתחיל ביעקב, ואח"כ כל הקושי זה דרך יהודה, (יוסף - אבל זה מבוי סתום) דרך יהודה עד דוד - ואינו נגמר. והמשיח - גומר את זה. תפסתם את הנושא כן?

כל הסיפור על דוד המלך - שזה החטא הכי קשה שהיה צריך לתקן ולא הצליח. יש מקור בגמרא שדוד המלך מבקש: למה אומרים אלוקי אברהם, אלוקי יצחק, אלוקי יעקב ולא אומרים אלוקי דוד? אז הקב"ה שואל אותו: אתה רוצה? אני אבחן אותך. בחנת לבי ותמצא. ונכשל. כן? אתם זוכרים את המקור הזה[217].

ולכן רק המשיח יש בכוחו לתקן את החטא הזה. ולכן זה קשור למה שאמרנו במנחה של יום הכיפורים: אחרי החטאים [ש]הכי קשים לתקן. כי "אין אפוטרופוס לעריות"[218] כן? זה היצר הכי קשה שיש בעולם. כי יצר העבודה זרה, היצר של השפיכות דמים - אפשר להתגבר. יצר של העריות - זה רק המשיח מתגבר על זה.

טוב, זה נושא ידוע אצל החסידים בעיקר. אני זוכר שקראתי פעם במעשי חסידות: שפעם צדיק אחד היה מלמד את זה: מי שיחזור בתשובה שלמה, הראשון שיחזור בתשובה שלמה - הוא המשיח. אז התלמידים שאלו לרבי שלהם - אז מה אתה רבי? למה לא? אז הוא השיב - ומה איתכם? זה... תפסתם את העניין?

וזה פסוק שמייחסים לזה. כשדוד המלך אומר בתהילים: "רבים אומרים לנפשי, אין ישועתה לו" - והכוונה לנפש של האדם הראשון כן? זה מובן?

רַבִּים אֹמְרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לּוֹ בֵּאלֹהִים סֶלָה׃[219]

כי החטא של אדם הראשון כחטא מבחינה כוללת, יתוקן, לגבי דוד המלך, דרך האבות. יש שני מדרשים. מי נתן שבעים שנה לדוד המלך, כן? ויש מדרש שאומר שזה אדם הראשון שנתן שבעים שנה[220] ויש מדרש אחר שאומר שהאבות נתנו כל אחד חלק מהשנים שלהם.[221]

והתיקון הגמור, סוף התיקון - זה תיקון של חטא העריות.

ובחסידות מוציאים הרבה הרבה מקורות לזה. כל העניין של התשובה - זה על גילוי העריות. יצר של העריות. טוב זה מובן כן?

אז נמשיך קצת...

ברכת הסליחה

"סלח לנו אבינו כי חטאנו, מחול לנו מלכנו כי פשענו"

אז, לפי המפרשים יש הבדל בין "סליחה" ל"מחילה". "סליחה" זה - לעקור את החטא, סליחה זה מחיקה גמורה. "סלח לנו". ואם נשאר משהו לכפר, משהו לתקן - אז מבקשים מחילה על מה שנשאר. וזה קשור ל, כפי שאמרתי מקודם, לפי השאלה שלך, תזכיר לי את השאלה? זה עניין של גלגול.. מחילות.

אתם יודעים שיש... וזה נלמד לגבי יעקב אבינו. מכל מקום יעקב אבינו היה יודע שהיה צדיק, ושהוא זוכה לתחיית המתים. ולמה ביקש מבניו שיביאו את הארון שלו לארץ ישראל? כי צדיק, אפילו בחוץ לארץ קם לתחייה. אתם מכירים את הנושא, כן? אלו ש"נגמרים" בארץ ישראל קמים קודם, אבל בחוץ לארץ רק צדיקים, (ומי יודע אם הוא צדיק?) - קמים.

יש איזה רמז שאני פעם למדתי, ואני רוצה להעביר אותו, והוא ש: המיתות[222] של ארץ ישראל קמים תחילה והם מחליטים את מי להחיות בחוץ לארץ. זה שליחות... גדולה מאד... אז התשובה היא שפחד מ"צער מחילות". מה זה צער מחילות? ש-הצדיקים בחוץ לארץ קמים לתחייה, אבל דרך מחילות, דרך..איך אומרים? "מנהרה", שמביאים אותם לארץ ישראל כדי לקום לתחייה בארץ ישראל. וצער מחילות - זה צער... גלגולים.. זה מתגלגל דרך הרבה צער.

אבל ההסבר פה שצריך לעבור דרך "צער המחילות" כי הסליחה היא לא גמורה, צריך מחילה. מחילות במובן לא של מנהרה, אלא של מחילה, פשוטו כמשמעו. אז:

"סלח לנו אבינו מחול לנו מלכנו כי פשענו."

זה מובן: החטא - זה קשור לאב, והמחילה - קשור לעבודה לפני המלך, וזה הפשע.

"כי אל טוב וסלח אתה וכו' ברוך אתה ה' חנון המרבה לסלוח."

והמפרשים נתנו פסוק על זה, זה בישעיהו [מג כה]

אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר׃

יש איזה ריבוי של המחילה – "אנכי אנכי". הוא חוזר על זה. הוא המרבה לסלוח. של הסליחה.

טוב. אז בפעם הבאה אם ירצה ה', נמשיך ב"ראה נא בעניינו וריבה ריבנו" ונראה במה מדובר. אז פה, גמרנו עם החלק הראשון של הבקשות: דעה, תשובה, סליחה. אחר כך נגיע לגאולה. טוב. אז נתראה בשבוע הבא... [סוף קלטת]

ברכת גאל ישראל

הברכה השביעית "ראה נא בעניינו" זה ענייני דיומא. טוב, אז פה יש שינוי גרסאות בין הנוסח הספרדי לבין הנוסח האשכנזי, אבל זה שינוי קל, התוכן זה אותו תוכן, אבל יש עוד שינוי אחר בהתחלת הברכה.

"ראה נא בעניינו וריבה ריבנו ומהר לגאלנו"

פה יש לנו גם כן 3 בקשות כרגיל, ונראה את זה בלימוד, אבל יש כמה נוסחאות שאומרים "ראה בעניינו". אבל רוב הנוסחאות, גם האשכנזים וגם הספרדים והתימנים זה: ראה נא בעניינו. עם נא.

"וריבה ריבנו ומהר לגאלנו" - "גאולה שלימה" - זה הנוסח הספרדי. "וגאלנו גאולה שלימה מהרה למען שמך" - זה הנוסח האשכנזי. אז עיקר ההבדל זה "מהר" או "מהרה". אבל התוכן זה, סופסוף. אותו תוכן ויש פסוקים לזה ופסוקים לזה.

אז אני אתחיל בהקדמה על הברכה: מה שראינו ב-3 הבקשות הראשונות - חונן הדעת, השיבנו וסלח לנו - זה ברכות שקשורות סופסוף לזכות העצמית של המתפלל. מכיוון שהשאלה היא ככה: אחרי הסליחה, למה אם קיבלנו את הסליחה - "חנון המרבה לסלוח", לנמה אנחנו צריכים עוד להתפלל ולבקש על הגאולה. גאולה של מה? ראה נא בעניינו, וריבה ריבנו, ומהר לגאלנו. אז מיד ניכנס לנושא.

ואני חושב שאפשר לקשור את זה לאחת מהתפילות הקצרות שיש בגמרא. אם אני זוכר נכון זה יז א[223]. יש שורה שלמה של תפילות קצרות שחכמי התלמוד היו רגילים להתפלל אחרי השמונה עשרה. זה תפילה... וסופסוף. נקבע בסידור שלנו את הבקשה האחרונה "אלוקי נצור לשוני מרע". זאת רק אחת מהדוגמאות שיש בגמרא עצמה, ונקרא אחת מהם שהיא, לפי מה שמצאתי במקורות, קשורה לנושא שלנו. דהיינו - אחרי הסליחה, למה אנחנו שוב שואלים, מבקשים, עזרה לגאולה. אם אין עוד עוונות, למה אנחנו במצב של עוני, לא רק עניות, ולפי רוב המפרשים יש הקבלה בין יציאת מצרים לשעבוד מצרים, נאמר. אם זה לא צלוי בעוונות; במה זה תלוי?

אז יש לכם את המקור[224]:

> ורבי אלכסנדרי בתר דמצלי אמר הכי: רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות; יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם, ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם.

טוב; אז מה ההבדל בין יצר הרע - זה הסיבה הפנימית של העוונות; אם בשוגג; אם במזיד; ושעבוד מלכויות זה הסיבה של העוונות שבאים מאונס. זה ענייני דיומא כן? ולכן זה המצב. יש מצב שיש צרות שבאות לא מחמת עוונות; בלי אחריות של עם ישראל; אלא זה בא כ; אפשר להסביר; מתפקוד העולם דרך שעבוד האומות; דרך אומות העולם.

הרב הוטנר על פורים

אני זוכר עכשיו הסבר קשור לזה על עניין של פורים. אני מחפש את המקור; טוב זה מובא אם אני זוכר ב"פחד יצחק" על פורים; של הרב הוטנר[225] הוא מביא מקור חסידי שמביא דבר יפה:

ש-ראה הקבלה בין פורים לכיפורים. והוא נקשר אצל זה למה שכתוב בגמרא בשבת על הקשר

המיוחד שיש ליצחק אבינו למידת הגבורה. מידת הגבורה שולטת בברכה ההיא. זה מאמר שאומר על הפסוק בישעיהו "אבינו אתה" - הכוונה ליצחק אבינו. כי אברהם... לא ידענו... [?]

אז הגמרא מסבירה[226] שלעתיד לבוא בא הקב"ה ושואל לאבות: בניך חטאו. ואברהם משיב: "ימחו למען קדושת שמך"... בערך, כך הגרסה. אז הוא פונה ליעקב: "בניך חטאו", - "ימחו על קדושת שמך". והוא פונה ליצחק: "בניך חטאו". ויצחק אומר: כשאמרו נעשה ונשמע אמרת בני בכורי ישראל, אם אני זוכר היטב, רק עכשיו קשרתי את העניינים, ועכשיו בניי? אז ניקח חצי חצי על העוונות שלהם. פלגה שלך, פלגה שלי. אז ה"פחד יצחק" מביא את המקור הזה שאומר - זה הסוד של ההקבלה בין פורים לכיפורים. כי בפורים - אז זה המלחמה נגד עמלק. שיעבוד מלכויות. בכיפורים זה המלחמה נגד היצר הרע. אז כיפורים זה פלגה שלך, חצי שלך, ופורים זה חצי שלי - אומר יצחק אבינו מכיוון שעשו בא מיצחק. זה פירוש יפה. זה דרוש יפה.

קהל: מיצחק?

מניטו: מיצחק. כן. זה כל פעם הטעות שאני מקדים... בלבול בין השורשים.. וזה מקביל..

קהל: יצחק - פורים?

מניטו: "פלגה עליי" מכיוון שזה המלחמה נגד עמלק. וזה השיא של שיעבוד מלכויות. ולכן גמרנו עם כל העוונות ששייכות לאחריות המתפלל, זכות, נפש המתפלל, ונשאר את העוני, לא רק את העוני - את הצרות שבאות מחמת שיעבוד מלכויות. ולכן אפשר למצוא בגמרא פה את המקור לקשר, לסמיכות בין הברכות. מיד אחרי הסליחה - גמרנו עם שיאור שבעיסה, אבל צריך להתמודד עם שיעבוד מלכויות זה מובן?

אז עכשיו אני רוצה לנסות לפרש קטע-קטע של הברכה, של אותה ברכה לפי המקורות. אז רוב המפרשים, מביאים כמקור ל-"ראה נא בעניינו" את הפסוק שאמרה רבקה. כשנולד ראובן, אז זה בבראשית

קהל: לאה, לאה

מניטו: מה אמרתי?

קהל: אמרת רבקה

מניטו: הנה בלבול השורשים. זה כט לב. אז הנה הפסוק: ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה, כי ראה ה... בעניי"[227]. דהיינו - העיכוב לתולדות, באותו שלב של התולדות, נקרא "ענייי". ומיד אחר כך נראה פסוק דומה בתפילתה של "אם ראה תראה בעניי אמתך". זה חנה, נראה את זה אח"כ בתפילה.

קהל [הרב שרקי]: יש את הפסוק בשמות: " ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים"

מניטו: כן. ויש עוד פסוק אחר שמביאים את המפרשים גם בשמות – "וירא אלוקים את בני ישראל וידע אלוקים"[228]. אבל פה ההגדרה של העוני הזה זה עיכוב בהיסטוריה של עם ישראל ועיקר המשמעות של אותה היסטוריה זה כמובן הנושא של התולדות, כי התולדות זה התולדות של המשיח. אתם זוכרים את הלימוד הזה. ויש כמה פעמים בתנ"ך המילה "תולדות" בדיוק שלוש-עשרה פעמים כן? הפעם הראשונה זה: אלה תולדות השמיים והארץ בהיבראם וזה כתוב מלא[229]

(ד) אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְקֹוָק אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃

דיברנו על זה לא לפני הרבה זמן. ואח"כ כל שאר הפעמים חוץ מהאחרונה כתוב חסר. ורק בספר רות - תולדות פרץ- כתוב מלא. ולכן כל ההגדרה של המשמעות של ההיסטוריה של

העולם מדור לדור - יש פסוק חשוב בהאזינו: "בינו שנות דור ודור". איך זה מתחיל?

קהל [הרב שרקי]: זכור ימות עולם[230]

מניטו: "זכור ימות עולם" - זה מעשה בראשית, "בינו שנות דור ודור" - וזו היא החכמה של התורה כחמת המצוות. לא, לא הגדרתי יפה. כחכמת התורה של תורת המצוות. כל הסיפורים של התולדות זה, כפי שלמדנו פעם, זה פתיחה מוכרחת למצוות כמצוות.

מה טעם פתח בבראשית?

אתם זוכרים מה שלמדנו על הפירוש של רש"י כן? על הפסוק של "החדש הזה לכם ראש חדשים" - זה התחלה של המצוות, אבל לאותה התחלה של המצוות יש פתיחה. והפתיחה לפי דיוק לשונו של רש"י, לפי השאלה של רש"י, הפתיחה - היה צריך לפתוח את דבריה, להתחיל דווקא ב"ואלה תולדות השמיים והארץ בהיבראם". והשאלה של רש"י מה טעם פתח בבראשית ואני אוסיף - ולא ב"ואלה תולדות". תפסתם את זה?

ולכן כל המקרא מ-"ואלה תולדות" עד ו"והחדש הזה לכם" - יש לנו מדרש על זה, על אותה ברכה, החדש הזה לכם - זה פתיחה של חכמת התורה כהקדמה למצוות. כי מדובר בתורת ישראל. ואתם זוכרים את ההסבר. הפסוק אומר: וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל[231]. חוץ מכל הפשט שאנו לומדים דרך המפרשים, יש פה כוונה מדויקת - זו התורה השייכת לישראל. יש לה לא רק הגדרה, אלא יש לה שם. לאותה התורה, לזאת התורה. זה תורת ישראל. ולכן נקראת תורת משה מכיוון שמשה שקול כנגד כל ישראל.

אז אני חוזר על ההסבר, כי זה חשוב מאד, אותו העניין עם התולדות. בנושא שלנו. שהפסוק של "החדש הזה לכם" מתחיל ב... יש פסוק שאומר: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמור החדש הזה לכם, דברו אל כל עדת בני ישראל"[232]

לכן היה צריך לגלות, לפרש, להסביר, כפתיחה לאותן המצוות שההתחלה היא החדש הזה לכם - מיהו משה, מיהו אהרן, מה עושים בארץ מצרים, מה מעשיהם שמה, ומי ה' המתגלה אליהם. ולכן למפרע, אותה פתיחה שהיא מוכרחת לתורת ישראל, הייתה צריכה להתחיל: "ואלה תולדות". ולכן השאלה של רש"י - "ומה טעם פתח בבראשית". טוב, זה פותח המון שאלות של המפרשים של רש"י אבל זה נושא לחוד.

ולכן, אותן המצוות שייכות לישראל. אבל המשימה, התכלית של ישראל בתולדות השמיים והארץ - זה תולדות המשיח. ולכן כשיש עיכוב - או זה קשור לחוסר זכות מצד ישראל, או העיכוב בא מבחוץ ונקרא "עוני". זה מובן כן?

תולדותיו של נח

יש לכם פירוש של רש"י על פרשת נח, רק בקצרה. אתם זוכרים מהי השאלה: המסורת היא רגילה לתת כשם של כל פרשה ופרשה את המילה הראשונה החשובה בפרשה. למשל בראשית זה בראשית, שמות זה שמות וכן הלאה. אבל בפרשת נח המילה החשובה היא לא תולדות - "אלה תולדות נח", אלא המילה נח. אנחנו צריכים לחכות עד יצחק כדי שהפרשה תיקרא תולדות. וזה תולדות יצחק בן אברהם. (אע"פ שהפסוק אומר אברהם הוליד את יצחק ויש קושי שמה אבל זה עוד נושא). ואז רש"י מסביר את המילה תולדות בפסוק הזה של "ואלה תולדות נח" ב-2 אופנים. קודם כל מסביר שזה התולדות של נח שהצילו אותו. כי הפסוק הקודם אומר "ונח מצא חן בעיני ה'", מיד אחר כך "ואלה תולדות נח, נח איש צדיק", אז

הפירוש הראשון של רש"י בא להסביר למה נח מצא חן? וזה - בזכות התולדות שלו. ולכן רש"י מפרש ככה: "הואיל והזכירו סיפר בשבחו"[233].

שמא תחשוב (ויש מפרשים שאומרים ככה, אבל לפי דעתי זה דחוק) שלפי זכותו, מכיוון שהיה צדיק, מצא חן - זה אינו. מכיוון שיש סתירה בין שני הפסוקים, בפסוק הקודם הפסוק אומר פשט "ונח מצא חן" - מצא חן. אין שום שייכות לזכות. והפסוק השני אומר - "ואלה תולדות נח נח איש צדיק" אז היינו אומרים שנח איש צדיק מסביר לנו למה נח מצא חן. אבל זה לא מוציא את הסתירה. כי מצא חן - מצא חן. לכן בא רש"י ואומר: הסיבה האמיתית שנח מצא חן זה[234] בתולדות שלו. זוכרים את זה? טוב.

ואם אני זוכר זה הפירוש "לבוש האורה" שמסביר שנח איש צדיק זה הסיבה שמצא חן. ולכן אני נוטה לכיוון אחר מהפירוש של "לבוש האורה"[235].

ואח"כ רש"י מוסיף דבר אחר. וכשרש"י מוסיף דבר אחר, זה הסימן שהפירוש הראשון לא הספיק כדי לפרש את פשט הכתוב.

הדבר אחר הוא: להודיע שעיקר תולדותיהם של צדיקים הם מצוות ומעשים טובים. אז זה רש"י לא קל. צריך להבין למה הפירוש הראשון, הואיל והזכירו, סיפר בשבחו או בשיבחו, זה לא מספיק, למה אנחנו צריכים את הפירוש השני - זה נקרא תולדותיהם של צדיקים - זה מצוות ומעשים, ולמה הפירוש השני אינו העיקר והוא רק השני, רק כדי להשלים את הפירוש הראשון - זה רש"י לא קל, כן?

אבל פה יש לנו שתי תפיסות של משמעות ההיסטוריה דרך הדורות. התולדות שמביאות להולדת.. - כך אפשר לומר? להולדת הצדיק, הבן אדם האמיתי. הצדיק, צדיק יסוד עולם כן?

וכשהצדיק כבר נולד, אז מה משמעות ההיסטוריה? מה משמעות המשך התולדות? ולכן בא רש"י (תגידו לי אם זה מספיק ברור כן?) ונותן שני הסברים. כל עוד הצדיק לא נולד, אז המשמעות של התולדות זה להוליד את הצדיק. והוא נקרא בן. כל פעם במקרא ש-"ויולד בן", "וילד בן", הוא הוליד בן - זה בבחינת זרעו של משיח. זה ההגדרה של "בן אדם". "ואתה בן אדם" - בעיקר ביחזקאל הנביא, בלשון הנביאים. הבן אדם זה האדם הצדיק שבשבילו נברא העולם, שבשביל להוליד אותו יש תולדות מהפסוק הזה של "אלה תולדות השמים והארץ". אבלן כשהצדיק נולד כבר - מה המשמעות "תולדות הצדיק"? אז זה ההסבר השני של רש"י, שעיקר תולדותיהם של הצדיקים זה מצוות ומעשים. זה ברור? וזה קשור לעניין. להגדרה שלנו.

עיכוב בגאולה

כשיש עיכוב בתולדות - או העיכוב בא מצד התולדות עצמן, שזה נכתב חסר על תולדות פרץ, פרץ, שהוא, שהם - תולדות דוד. דהיינו המשיח כן? מכיוון ששמעתי מה מפרש רש"י בספר רות, ש-מכיוון שהפסוק קשר את דוד מיד לרות, אז חזר הכתוב, וקשר אותו לדוד דרך... סליחה. לא... קשר את דוד ליהודה. זה מובן כן? זה מה שמסביר רש"י.

אז פה יש לנו דוגמא של עיכוב בגאולה, וזה או עיכוב בתולדות עצמן - וזה הפסוק השני שמביאים המפרשים, על לאה. לא טעיתי כן? כי אמרה: "כי ראה ה' בעניי".

צדיק התולדות וצדיק המצוות

ופה העיכוב בא מהשעבוד, הצרות באות מבחוץ - אז זה בא מהשעבוד – "ראה נא בעניינו

וריבה ריבנו", זה מובן? דרך אגב אני רוצה להזכיר גם כן שכל התולדות שבמקרא זה חסר - חוץ מההתחלה: "אלה תולדות השמיים והארץ", והסוף: "אלה תולדות פרץ". וזה מגלה לנו שכל עוד שאנחנו לא בשביל שמביא לבן-אדם - זה עוד חסר. כשהצדיק נולד - אז בא העניין של הזכות של מצוות ומעשים. אבלן כשהצדיק עוד לא נולד הזכות לגאולה זה בא מאותו כוח, אותה סגולה, אותו זכות דווקא להוליד את הצדיק. אע"פ שאין מספיק זכות.

למשל נח. היה צדיק, אבל לא במובן של "את האלוקים התהלך נח". מצא חן בעיני ה'. אתה רואים את ההבדל כן? זה ההבדל בין צדיק לפי נח [ו]צדיק לפי אברהם, זה ידוע כן? אע"פ שלאותו צדיק אין מספיק זכות לגאולה - הגאולה באה מחמת הזכות של התולדות שעתידין לבוא. וכשהצדיק נולד אז הזכות שלו זה במצוות ומעשים טובים - זה הקשר בתורה, בין שני החלקים של התורה - צדיק התולדות וצדיק המצוות. זה מובן?

העיכוב בגאולה מחמת השעבוד - סוגיית "שלושת השבועות"

ואתם שומעים שהנושא הוא רחב מאד וחשוב מאד. ואנחנו רואים פה את הדיוק של הנוסח של התפילה:

"ראה נא בעניינו וריבה ריבנו" - אז ההסבר הראשון הוא ככה: "ראה נא בעניינו" - עוד לא נולד המשיח. וריבה ריבנו - מכיוון שהעיכוב בא מבחוץ מצד השעבוד.

וזה מעניין כי רוב המפרשים, ובעיקר את ה"עץ יוסף", מהמפרשים של התפילה, מקשרים את זה למה שכתוב במסכת כתובות: "שהשביע הקב"ה את אומות העולם שלא ישעבדו בישראל יותר מדי"[236].

אז הוא מפרש, נותן פירוש מדוייק: יש מצב שהשעבוד בא דרך העוונות, בעוונותינו. זה ידוע. אבל יש מצב שזה לא בא דרך העוונות, אלא דרך ה... איך אני אגדיר את זה...ה... מהאויבים. זאת אומרת הרשעות, של האויבים.

אז, אנחנו מתפללים לא כדי להינצל מהעוני שבא מהעוונות. זה צריך לשלם, כן? אלא אנחנו מתפללים כנגד היותר מדי, שבא מצד הגויים. זה מובן? כן..

קהל: זה לא כל כך מובן מה שהרב אמר, כי מה שהבנתי, שעם ישראל לא בסדר אז יש... לאויבים. הקב"ה משלם לעם ישראל לעוונותיו דרך האויבים, דרך רומי, דרך כל ממלכה אחרת, ואז הקב"ה דן אותם...

מניטו: זה אנחנו לומדים מבבל. יש פסוק על זה. "בבל כמקל ש..."

קהל: אז אין צד של האויבים בפני עצמו. אלא האויבים – מי ש.. צריך להעניש אותם... אז...

מניטו: יפה. לכן המפרש מדייק. כשזה יותר מדי. ומה הקנה מידה של יותר מדי? זה פרשה אחרת, כן? כשזה יותר מדי, אז אנחנו מתפללים "ריבה ריבנו". תפסת את ההבדל? או עוד לא?

קהל: לא

מניטו: אז תחזור על השאלה שלך

קהל: אני הבנתי שהעונש של עם ישראל על העוונות שלו זה דרך האויבים, כלומר הקב"ה מעורר אויבים לעם ישראל.

מניטו: זה אפשרות אחת. לא אמרתי שמעורר. אבל תמשיך. זה אפשרות אחת. יש עוד אפשרויות.

קהל: ובעצם כל רעה שבאה על עם ישראל באה מתוך השגחה פרטית... זה לא... גם מאויב לאויב יש השגחה אלוקית כן? אבל יש השגחה כלפי עם ישראל ביחסים מדיניים... לפחות בעם ישראל הכל זה מכוון אחד לאחד מאת הקב"ה

מניטו: חוץ מהיותר מדי הזה

קהל: מאיפה לנו.. איך הוא יודע...

מניטו: זה מהגמרא. זה גמרא מפורשת. לכן... למדת את הגמרא בכתובות? על הפסוק "השבעתי אתכן בנות ירושלים מה תעירו ומה תעוררו" - זה עניין של השבועות. אחת מהשבועות ש"השביע הקב"ה את אומות העולם שלא ישתעבדו בישראל יותר מדי". ה"יותר מדי" הזה זה פרשה בפני עצמה כן? כי... זה התשובה. אני לא תופס את הקושי. הקושיה שלך. כש.. ברור שיש יחסים בין עם ישראל ואומות העולם. טוב. זה נושא בפני עצמו, למה צריך להיות ככה, אבל אנחנו יודעים. יש...

אחד מהמימדים של אותם היחסים זה נקרא "שעבוד מלכויות". אבל "שעבוד מלכויות" זה נושא שאנחנו יודעים לפי התורה שיהיו חטאים, ויהיו חטאים - יהיה שעבוד. בנסיבות מסוימות. אני אסביר את זה ככה: כשהקב"ה אמר לאברהם אבינו - "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם" - עוד לא היו שום חטאים. שום חטא, כן? אפילו מאן דאמר שאברהם אבינו חטא כביכול, המפרשים באים ומסבירים שאצלו זה לא חטא, זה מידה טובה. למדנו את ההסבר הזה? לפי המהר"ל, כן?. זה אברהם אבינו - שורש הזהות של עם ישראל. אבל הוא עצמו הפריז במידותיו של הקב"ה, אבל אצלו זה לא חטא. אצל הצאצאים שלו זה חטא. לא אצלו. ולכן השעבוד לא התחיל עם אברהם אבינו. ברור? לכן מכיוון שיש יחס לעם ישראל כממלכת כהנים ואומות העולם, - וצריך להבין שאנחנו מאמינים באיחוד ה'. יש בורא אחד, ולכן יש לו אקונומיה [?] שלמה של ההיסטוריה של עולמו.

והחליט ככה: אתם, עם ישראל, תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. ויש סיכון לעם ישראל להיות בשעבוד. מכיוון שהוא ממלכת כהנים וגוי קדוש. ולכן אני אמרתי. יש נסיבות, שלפני החטא יש אותה נבואה של השעבוד.

השואה

פעם פירשתי את זה כדרש. אח"כ מצאתי מקור שזה לא כ"כ דרש: "מפני חטאינו גלינו מארצנו[237]" - המשמעות היא לפני שחטאנו גלינו מארצנו. מלפני.

זאת אומרת... כי אין השוואה בין איזה חטא למה שקורה בשעבוד. עד הדור הקודם, היו לומדים שיעבוד מצרים. קצת האינקוויזיציה של ספרד, על שיעבוד מצרים במדרשים. וגם לפני השואה - אי אפשר לתפוס שום השוואה בין הזוועות של השעבוד, והחטאים של עם ישראל. איזה חטא?! אתם מבינים את השאלה שלי?! איזה חטא?!

וזה מה שאומרים הנוצרים: חטא... עצום וכביר ו... אבל זה שטויות של עובדי עבודה זרה, כן? ואפשר להסביר את החלומות שלהם. אבל זה חלום. והם בעצמם מבינים שזה טיפשי, מה שהם אומרים, כן? כשרוצים להגדיר כביכול את החטא של ישראל. וכל אה... משנה לשנה, אחרי כל יום הכיפורים - עם ישראל הוא נקי וטהור. כולו לבן. טהור, כן? איזה חטא?

קהל: גם מבחינה כללית?

מניטו: גם מבחינה כללית. וגם אם אנחנו נכנסים לתוך, בתוך תוכי הנושא, לפי הקבלה על

תיקון חטא אדם הראשון. אין שום השוואה! עושים מהקב"ה איזה מין מפלצת, כן?

השעבוד כתוצאה הכרחית של הגלות

אז לכן ההסבר הוא אחר לגמרי. יש הסבר, אבל זה לא ההסבר העיקרי. ולכן... יש נסיבות, מכיוון שהשעבוד הוא בלתי נמנע, ואני רוצה להסביר את זה:

אני לא זוכר שלמדנו, אם למדנו את זה על ההגדה של פסח: כשיש לכם, לפי פשט אותו פסוק של שההגדה כתובה - יש לכם איזה עם, שהולך בתוך עם אחר. גוי בקרב גוי. והוא לא רוצה להתבולל בגוי השני. והוא רוצה להראות את עצמו כאילו הוא מתבולל, אבל הוא לא רוצה להתבולל - יש תגובה מאותו גוי שנקראת אנטישמיות. זה מתחיל בקסנופוביה, ואח"כ קסנופוביה נגד היהודים, ויש לה אופי מיוחד של "יותר מדי".

זאת אומרת זה עם ישראל, כשהוא מתמשך בגלות שלו, הוא הגורם את התגובה, ש... זה מובן? וזה הפירוש נמצא ברמב"ם בפרק שמיני של שמונה פרקים. ולא רק ברמז כן? והוא שואל - מה החטא של פרעה? מכיוון שכתוב כמה פעמים - "ואני הכבדתי את לבו". ולא רק "ואני הכבדתי לבו", שהקב"ה שולל מאיתו את האפשרות לשלוח את העם[238].

אז ההסבר שלו - ש...זה נוטה קצת לפילוסופיה, אבל לא הרבה, כן? ההסבר שלו. זה הסבר הגיוני, פשוט: ש-לא שהפסוק בא לומר שהקב"ה גזר שהמצרים ישתעבדו יותר מדי על ישראל, כלשון הגמרא. אלא שהקב"ה מתאר את הנסיבות בתפקוד העולם: תדע, שאם עם ישראל צאצאיך, יהיו בגלות - זה כמעט (אני הוספתי כמעט, הרמב"ם לא אומר כמעט) בלתי נמנע השעבוד, מחמת אורך הגלות.

כי בהתחלה, כשהיו בארץ מצרים, היו שם בכבוד ובתפארת. עד דור אחרי יוסף. אחר כך, כשראו את עצמם כמצוינים שם, כפי שאומרת הגמרא, אז התחיל השיעבוד[239]. אז התחיל צרת השיעבוד.

זאת אומרת, כי, זה לא פשט התורה. זה למדנו מההסבר של החכמים, כ'ן כאילו אורך הגלות גורם את הבלתי נמנע של השעבוד כשיעבוד. זה ההסבר של הרמב"ם. שהפסוק מתאר לאברהם - "ידע תדע", מכיוון שיש נסיבות, יש סיבות שיהיו בארץ לא להם, אז תדע שזה בלתי נמנע. אני הוספתי כמעט כן? וזה מובן ההסבר הזה של המהר"ל[240]. לא היה חטא. כשהשעבוד בא - יש חלק שצריך לסבול. "סבלות מצרים". אבל יש חלק שבא מהיותר מדי של הגויים, ולכן אנחנו רשאים להתפלל: "ראה נא בעניינו וריבה ריבנו". תפסתם את זה? כן? אח"כ אני אקרא את הפירוש הזה. כפשוטו.

ולכן אני מקווה שעכשיו הבנת את המשמעות של "יותר מדי" של הגמרא בכתובות. מכיוון שהגויים נהפכו לרשעים. ולא רק לשליחי ה'. כפי שהתחלת להסביר, וזה נכון בחלק מסוים של ההסבר. אז - הם צריכים לקבל עונש.

קהל: היותר מדי הזה בא מאורך הגלות? או מ...

מניטו: לא.

קהל: מאיפה בא ה"יותר מדי" להם?

מניטו: לא... יש... גם התורה יודעת, שהמצרים, אם ניקח את המצרים כדוגמא, המצרים - אינם מלאכי מעלה. הם בשר ודם. ולכן זה ההסבר של הרמב"ם: בחברה האנושית שבני אדם הם בשר ודם, כשיש גוף זר בחברה, סופסוף זה גורם איזה מין... איך אומרים את זה ברפואה...

קהל: תגובה.

קהל: דחייה

מניטו: כן. דחייה. ואפשר לתאר את המצב במצרים, כפי שהיה אחר כך בספרד, אחר כך בגרמניה, זה מתחיל להיות באמריקה, אני לא יודע.

קהל: כן, אבל גם "היותר מדי" בא מהיהודים!

מניטו: לא. לא לא... השיעבוד, לא ה"יותר מדי". השעבוד - הגורם זה המשך הגלות, בלי סיבה. כן? בלי סיבה. אבל אח"כ - הגויים, כרשעים - מוסיפים על זה, היותר מדי! ולזה[241] מקבלים עונש.

זה דבר מפתיע. כשאנחנו שומעים, מכל המקורות האלו, ששעבוד זה טבעי שיהיה. אבל לא יותר מדי. אבל השעבוד עצמו - זה לא היה בחלק הראשון של הגלות במצרים. החלק הראשון היה "בכבוד ובתפארת", כן? "נשיא אלוקים אתה בקרבנו"[242].

- זה ליווה את אבותינו עד דור יוסף. אבל אח"כ, בהמשך, זה מה שאומר המדרש על הפרשה הסתומה של פרשת ויחי - "נסתמו עיניהם של ישראל בצרת הגלות"[243] - אח"כ זה מתחיל להיות שעבוד. אבל גם בשעבוד יש מדרגות.

אני זוכר, כשהייתי צעיר, לפני מדינת ישראל. אני הייתי חי בקהילה יהודית שהמסורת, זה 2000 שנה, מחורבן בית שני, היו יודעים! - כשיש רדיפות - טוב, צריך לסבול. זה גורל של עם ישראל. זה שעבוד. מי שיודע שהוא בגלות - יודע ששעבוד זה שעבוד וזה בלתי נמנע. אבל ה"יותר מדי"? זה דווקא, לפי אולי דיוק הפסוק עצמו: "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"[244]. זה דווקא הגורם של הגאולה עצמה.

וזה מה שהסביר הרב עטיה[245] על סוד השבועות. הרב עטיה ז"ל, הזקן, כן? על סוד השבועות. ה"יותר מדי" הזה - גרם לסוף השבועות והגאולה. וכך זה קרה כן? זהו.

מהר לגאלנו

לכן אנחנו אומרים: "מהר לגאלנו". זה נגד, בתפילה, זה נגד אלו שאומרים: "צריך לחכות. עד שיבוא הקץ". איזה קץ?! מהר! ולא מבינים... מכיוון שיש ה"יותר מדי".

"מהר" זה בנוסח הספרדי. ו"מהרה" זה בנוסח האשכנזי זה סופסוף אותו דבר, נראה הפסוקים אח"כ. טוב, עכשיו זה יותר ברור?

קהל: אפשר להגיד שהחטא שגרם לשיעבוד, כלומר הרמה ה"יותר מדי", זה עצם השהות בחוץ לארץ?

מניטו: כן

קהל: כלומר עצם זה שלא באנו לארץ ישראל זה החטא?

מניטו: יפה. זה.. זה.. לא הקדימו את היציאה. חיכו עד הסוף. יש כמה כתות שהיו שמה: אלו שרצו לצאת מיד. אלו שרצו לצאת כשמשה אמר להם: זה השעה - יצאו. ואלו שלא רצו - נשארו שמה בחושך אפילה, של השואה שלהם, כן?

המדרש לא אומר... המדרש אומר את זה בצניעות רבה... כן? שמתו לקידוש השם. זה היה קידוש השם, הם... באיזה פסוק מהתורה.. כן? אבל.. יש...

קהל: אבל היום... שיצאנו....

מניטו: רק דקה...תקראו את הפירוש של ה"אור החיים" בספר "ויקרא", על פרק כ"ה פסוק כ"ה ותראו מה הוא כותב שם[246]. האחריות של - מי מעכב את הגלות? הזהר קורא את זה "אורך גלותא"[247]. והזהר מוסיף קללות על זה: "ראוי שלא ילמדו תורה". כי מחמת תורתם הם ממשיכים בגלות, כן? ומי האחראים לזה? ברמיזה, אבל בפשטות, ה"אור החיים" אומר.. מה שאומר! תראו את זה שמה...

ולכן, השורש, למדנו פעם, זה מה שאמר יעקב אבינו כשחזר מארץ לבן

קהל: "ואחר עד עתה"[248]

מניטו: זהו.

וייתכן מאד שארץ לבן בשורשו זה לבנון. והוא אומר: ויחר, ויצר לו. יש גמרא, פעמיים בתלמוד, יש גמרא מפורשת על זה[249]. ממה פחד? הייתה לו ההבטחה של ההשגחה - שיחזור בשלום. ממה פחד? והוא מתוודה - "ואחר עד עתה". זה האיחור שאתם... זה מובן כן?

אז זה מה שקורה. אבל, זה לא אומר שהגויים רשאים "להשתעבד יותר מדי". אבל ה"יותר מדי" הזה - עלה לנו ביוקר. ולכן הם צריכים לקבל על זה. ולכן זה לא רק "ראה נא בעניינו", אלא גם "ריבה ריבנו". אתה. כי - זה לא מצידנו שהמלחמה צריכה לבוא. אלא מצידך. ונראה אותם פסוקים. זה מובן?

לידת ראובן - ראה ה' בעניי

קהל: בעניין לאה. מה לאה אומרת כשהיא אומרת כשהיא אומרת..

מניטו: לא הבנתי. לא שמעתי..

קהל: על עניין לאה דווקא, מה היא רואה בלידת ראובן? השעבוד[?]....?

מניטו: לא. לא. לפי הפשט, אח"כ נראה מה אומרת הגמרא, על השם של ראובן. זה קשור גם כן. לפי הפשט: "כי אמרה כי ראה ה' בעניי". אבל לפי הפשט - ראובן, היה מקום לפרש באופן קל מאד: ראו - זה בן. ראו בן. אז באה הגמרא, ואומרת משהו אחר לגמרי. זה במסכת ברכות דף ז:

> "ראובן - אמר רבי אלעזר: אמרה לאה: ראו מה בין בני לבן חמי; דאילו בן חמי, אף על גב דמדעתיה זבניה לבכירותיה, דכתיב"

טוב יש פה פסוקים...

> (בראשית כ"ה) וימכר את בכרתו ליעקב, חזו מה כתיב ביה: (בראשית כ"ז) וישטם עשו את יעקב, וכתיב: (בראשית כ"ז) ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים וגו'. ואילו בני, אף על גב דעל כרחיה שקליה יוסף לבכירותיה מניה, דכתיב: (דברי הימים א' ה') ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף, אפילו הכי לא אקנא ביה, דכתיב: (בראשית ל"ז) וישמע ראובן ויצלהו מידם.

זאת אומרת: "ראו מה בין בני לבן חמי". "בן חמי" זה עשו כן? שהוא רודף[250]. ו"בני" זה ראובן[251].

ההסבר הוא ככה: לפי רוח הקודש, ראתה לאה שהבן שנולד - [הוא] בן שאוהב את אחיו. וזה מצליח לגמרי ביוסף עצמו. אבל זה מתחיל - בראובן. כל בני יעקב הם בנים שאוהבים אחד את השני. וכל ספר בראשית נגמר בתיקון האהבה בין האחים כשיש גילוי של אחווה בין האחים - זה סוף בראשית.

וזה העניין: "כי ראה בעניי" - ונתן לי את הבן. זה הפשט של ראובן. והפסוק עצמו, הוא קשור באופן עמוק לנושא שלנו. כי ראה בעניי - כל עוד לא הבן [הבן לא] לא הגיע - זה העוני של עם ישראל. הוא חוסר כל. לפי הקבלה כל הורה[252] זה הצדיק.

אנחנו רואים את זה בסוף התפילה. וזה יותר ברור בתפילת חנה. נראה מיד בהזדמנות. היא מתפללת למשיח. וזה מה שר' עקיבא מגלה בגמרא. זה מובן עכשיו?

הייתה עוד שאלה פה? ונמשיך כן?

קהל: זה מה שראה יעקב כשאומר: "בדבר אשר..."

מניטו: זה מה ששמע, ע"פ הפשט. כן. תסביר קצת יותר. תסביר יותר. אני מנחש קצת, אבל זה לא מספיק.

קהל: רש"י מסביר שמה כמה דברים, למשל כשלדוגמא, והפסוק.. עמלק והפסוק מוסיף.... הדבר...

מניטו: "כי בדבר אשר זדו עליכם"[253].

קהל: כן כן. הדבר שמפליא את יתרו - כי הדבר אשר זדו עליהם

מניטו: זה על המצרים, אבל זה קשור למלחמת עמלק. אבל תסביר קצת יותר בתוכן...

קהל: לא, שאלתי...[נגמרה הקלטת]

... הוא לא היה יודע [?]...זה התחלת הפרשה, אתם זוכרים, כן? "וישמע יתרו"

קהל: אז העונש על ה"יותר מדי" הזה כאילו... קשורה יותר ב-ה'

מניטו: זהו. עכשיו תפסתי נכון מה שאתה אומר. זה קשור ל- "שכל מידותיו של הקב"ה מידה כנגד מידה"[254].

קהל: מכיוון שהם השתעבדו יותר מדי, בדבר אשר זדו..

מניטו: זהו, יפה. אע"פ שאנחנו לא רואים את זה, בהיסטוריה, באופן גלוי, זה האמונה של עם ישראל! כן? למשל. מה שקרה בשואה. אנחנו עוד לא ראינו את העונש של הגויים האלו. לא עוד את זה. דווקא לכאורה זה ההיפך. הם הכי עשירים בעולם. כנראה אפשר ל... תפסתם את השאלה. כנראה אפשר להסביר את זה בנקל. מקבלים את כל [ה]שכר של המוזיקה שלהם בעולם הזה כדי להתאבד...

קהל: לא הבנתי את הקטע של העיכוב, של התולדות לעיכוב...

העיכוב והגאולה אצל לאה

מניטו: רק דקה, לפני שאני אשכח: זה קשור לעניין של לאה. כי ה' פתח את רחמה. ולכן היה גם כן אצל לאה עיכוב. אבל באה הגאולה ללאה. ובני לאה שייכים לא"י. בני רחל שייכים לחוץ לארץ[255]. זה גם קשור גם כן לנושא. כי כל האימהות היו עקרות. לאה במשמע. אלא רק, אצלה זה היה... איך אומרים את זה.. מהר. אז מה היתה השאלה?

עיכוב המשיח ע"י הגויים

קהל: לא הבנתי את הקשר בין העיכוב של התולדות לשיעבוד?

מניטו: כן. בשעבוד יש... ואם אתם קראתם את זה, ב"אם הבנים שמחה", יש כמה רמזים על זה. מה שחיפשו הרשעים האלו - זה להרוג את המשיח. לא, המטרה של הגויים בשיעבוד, זה לעכב [את] לידת המשיח. תפסתם את ה...?

המשיח אצל החסידים והמתנגדים

קהל: אבל כל צדיק זה בחינת משיח? כשאומרים "צדיק"...

מניטו: יפה, יפה. החסידים אומרים ככה. אבל אלמלא לא אמרו החסידים עם המשמעות שיש... הייתי אומר גם כן ככה... זה ברור כן... זה ברור. כל צדיק הייתי אומר - הוא בחינת בן-אדם האמיתי. אבל יש כמה וכמה צדיקים. שובים[256] של צדיקים. לפי המידות.

ולכן כל שבט - יש לו בחינת משיח משלו. לא רק יוסף ויהודה. כל שבט יש לו משיח ויש גמרא בסנהדרין זה מפורש[257] - כל קהילה - יש לה משיח, כל ישיבה - יש לה משיח. כל משפחה. כל אחד יש לו בחינת משיח. לפי הגמרא. פשט הגמרא.

אבל אצל החסידים זה לקח אופי... אולי אני אסביר דעת המתנגדים בעסק: שהמשיחים הקטנים האלו (שהם גדולים), זה הביא שעם ישראל שכח את המשיח לו הוא מחכה. וזה הפחד של המתנגדים. מכיוון ש...

קהל [הרב שרקי]: אלא אם כן אחד מהם יהיה המשיח

מניטו: אה.. המתנגדים הם בטוחים שלא... חח... טוב, מכיוון שזה קצת קשה מה שאני אומר עכשיו: שהמתנגדים מחכים [ל]משיח לפי החלטת הבורא. לא לפי זכות האדם. הסברתי את זה ככה? מספיק, כן?

קהל: עוד קצת

מניטו: באמונה של ביאת המשיח בתורת ה...מתנגדים, נאמר, הם מחכים [ל]משיח בבחינת ניסי. שיורד מן השמיים. לא מבחינת...

קהל: המתנגדים?

מניטו: המתנגדים כן.

קהל: והספרדים?

מניטו: ולכן יש מכשול באמונה של המתנגדים. יש מכשול. לא המתנגדים האמיתיים, זאת אומרת "המתנגדים" - המילה היא לא יפה. ש... גם זה... קצת... גזעני.. אז מחכים [ל]משיח שלא יבוא. זה..זה המכשול.

קהל: הספרדים?

מניטו: הספרדים זה גם זה וגם זה. אני פעם הסברתי, לא יודע אם אני זוכר מתי זה...: יש חסידים, יש מתנגדים, יש יהודי ח"ם. גם חסיד וגם מתנגד. אותיות - חסיד מתנגד. זה נקרא יהודי[258]

קהל: אבל לאיזה משיח אנחנו מחכים?

מניטו: המשיח של המתנגדים... חחח.. ו...זאת אומרת - המתנגדים מחכים [ל]משיח של הספרדים, לכן הם לא רוצים לקבל אותו...חחח..

ולאמתו של דבר, גם החסידים - אין שום בעיה. אבל התפתחות תורת הצדיק אצל החסידים, מביאה לאיזה מין... לא שכחה... אבל כשלומדים את המקורות של החסידים אז המשיח של אחרית הימים נעלם קצת מאחורי המשיחים של כל דור ודור.

גם זה וגם זה זה אמת, אבל... תפסתם את זה.

אולי צריך לזכור את הביטוי של המקרא: "המשיח" דרך התולדות זה הבן-אדם האמיתי. אז הבן-אדם האמיתי, כשמקבל לפי הבחירה של השופט, את התפקיד של מלך המשיח, הוא הכהן המשיח - נקרא משיח. מכיוון שהוא הבן-אדם האמיתי. יש ביטוי ככה: "הנחשול", כן? מי שהולך ראשון בכל דור ודור, בכל שבט ושבט, בכל קהילה וקהילה, מי שהולך ראשון בהתפתחות התולדות נקרא משיח של אותן הנסיבות[259]. יש מילה בעברית מודרנית? המנור. לפי... [צרפתית. לא מובן]

קהל: פורץ דרך

מניטו: כן. ייתכן מאד שזה..

קהל: המנור?

מניטו: מנור. מ"ם נו"ן ויי"ו רי"ש. מנור. זה הדמות שיש לפני הספינה. ואני למדתי את זה כשבני החליף על ה... והוא לא ידע את זה...

ו...רציתי להוסיף משהו. טוב... אבל יש גמרא בסנהדרין מפורשת. היתה עוד שאלה. כן.

קהל: זה, כל הפרשה הזאת, זה בחינת "עניינו" כל הברכה, זה עניין התולדות וחסרון הופעת המשיח. מן הראוי שבברכה...

מניטו: לפי המקור הראשון של לאה, כן? יש עוד מקורות.

קהל: מן הראוי, שבסוף של הברכה תופיע המילה "אבינו" כמו בברכת התשובה וברכת הסליחה.

מניטו: כן. יש כמה סידורים שמופיעה המילה "מלכנו" - ב"אל מלך גואל חזק אתה". וגם אבינו. אבל זה הולך לפי הסדר של הברכות הקודמות. מה שאתה אומר זה נכון. הקב"ה נקרא, בתפילה: "אדון התולדות". וזה מקביל ל: "אדון הנשמות". זה בחינת אבינו. "אדון" - זה מי שמוליד את האדם. אדון. לפי השורש הקבלי של המילה.

העוני בתולדות

מה שרציתי לפרש לפי המקור הראשון של המפרשים: שהעוני, וזה הדוגמא של חנה גם כן: העוני - זה העוני בבחינת התולדות. כל מה שהגמרא אומרת - "נקרא מת", זה בבחינת התולדות. עני - נקרא "מת", וכן הלאה. זה באותה צורה.

אז לכן רציתי לברר את הרש"י על נח. שיש שתי אפשרויות: או הבן-אדם הצדיק נולד כבר, אז עיקר תולדותיו זה מעשים טובים ולא הבנים. זה אנחנו לומדים ממשה רבנו גם כן. לפי המקורות. וכשהבן-אדם עוד לא נולד, הזכות שלו - הוא בבחינת "ראה נא בעניינו". שזה קשור לשאלות. טוב, אז אפשר... כן?

מהר לגאלנו

קהל: סליחה. אין סתירה בבקשה: "ומהר לגאלנו", לבין מה שנכתב כאילו - "בחיפזון

תצאו״?

מניטו: לא. דווקא ״כי לא בחיפזון״ - זה מהר. זה לא סותר הנושא. ״מהר״ זה לא אומר שזה צריך להיות בחיפזון. מכיוון, ואח״כ נראה את הפסוקים. אם ש לנו עוד זמן היום. זה פסוקים בתהילים כן?[260] אולי מיד אני... בפרק ס״ט בתהילים. ועל ״מהרה״ זה - ״הטה אלי אוזניך, מהרה הצילני״ אבל יש מקור יותר עמוק. זה כשיצחק אומר ליעקב - ״מיהרת למצוא בני״[261]. מיהרת למצוא - ואז יעקב משיב - כי ה׳...

קהל: הקרה ה׳ אלוקיך

מניטו: הקרה ה׳ אלוקיך לפניי.

קהל: יש הבדל בין ״מהר״ ל״מהרה״

מניטו: איזה הבדל?

קהל: ״מהר״ - כמו שאמרת הספרדים, פה אומרים לא לדחות. מהר. ו״במהרה״ - אין את הבקשה הזאת של לא לדחות. שיהיה לו... שיהיה במהרה.. יש...

מניטו: זה איחולים.

קהל: איחולים, מייחלים, אבל לא דורשים, כלומר, לא...

מניטו: אבל בנוסח הספרדי זה: אתה הקב״ה תמהר. מהר.

קהל: מהר?

מניטו: לא מהר במובן של ״מהרה״. אלא - תמהר - אתה תמהר.

קהל: זה גם הבדל בתגובה להתרחשויות

מניטו: ברור.

קהל: שהעולם הספרדי כאילו אומר- יש עכשיו! הנה. לא שלום שלום עכשיו כי ...

מניטו: אה, רק דקה. זאת אומרת - מתי? אתמול כבר, כן? לא עכשיו. אתמול. כן...

קהל: העולם האשכנזי באמת אמר [את] המילה הזאת: ״שיהיה״... הם מייחלים שיהיה...

מניטו: לא לא. לפי דעתי כשעיינתי במקורות - אני לא רואה את ההבדל, לפי הנוסח.

קהל: אפילו בשני הפסוקים שהבאת?

מניטו: אפילו אפילו.

מכל מקום צריך להבין, שפה לא מדובר בגאולה האחרונה, אלא - בכל יום ויום. הגאולה מהשעבוד, כשיעבוד - מהתוספת שיעבוד. מהתוספת עניות.

אז אח״כ אנחנו רואים את הפסוק השני ש - ״וירא אלוקים את בני ישראל וידע אלוקים[262]״

וריבה ריבנו

- זה קשור גם כן ל״ראה נא בעניינו״.

טוב. ״וריבה ריבנו״ - זה כבר למדנו. כשהעיכוב בא מצד הגויים, מצד השעבוד של הגויים, אז אותו ריב זה - של הקב״ה. זה לא תלוי בנו. ולכן זה תלוי בתפילה. זה מובן. ויש פסוק מלא בתהילים: ריבה ריבנו, וגאלנו. הפסוק אומר: ״ריבה ריבי וגאלני״. וזה בקי״ט[263].

"ריבה ריבי וגאלני". זה אותם המילים.

אז נמשיך קצת עד סוף הברכה. יש עוד שני דברים שצריך להבין. מה מה זה "למען שמך", ומה זה "גואל חזק אתה".

ו"ברוך אתה ה' גואל ישראל" - מה שצריך להבין שזה בלשון הווה. גואל ישראל. ולא - או עבר או עתיד. אבל זה כבר רמז לגאולה האחרונה שאנחנו מבקשים בהמשך התפילה - "ואת צמח עבדך מהרה תצמיח" - זה נראה את זה אח"כ.

למען שמך

אז - "כי גואל חזק אתה" - טוב, קודם כל למען שמך. אני רוצה לתת שני מקורות.

המקור הראשון במפרשים, וזה הנושא הידוע: כי שם ה' - זה השכינה, ושהיא בגלות - כשעם ישראל הוא בגלות. זה נושא ידוע וקל להבין.

"למען שמך" - אע"פ שאנחנו מתפללים לגלות שלנו, עיקר הכוונה של אותה תפילה זה - "לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד" ויש הרבה פסוקים בנביאים על "שמי המחולל בגויים"[264] .

"למען שמך" - זה למען השכינה בגלות.

יש מאמר בשמות רבה שהוא יותר מדוייק. דווקא על הפסוק "החדש הזה לכם". ונקרא אותו:

ר' מאיר אומר:

"החדש הזה לכם לי ולכם היא הגאולה. כביכול, אני נפדיתי עמכם שנאמר אשר פדית לך במצרים גויים ואלקיו"[265]

זהו זה מספיק. זה ברור: כביכול, הפדות היא לשכינה עצמה. וזה מקור חשוב מאד. יש פסוק[266]:

"ואראהו בישועתי" - זה פשט. ישועתי ממש. "לישועתך קוויתי ה'". גם כן. זה פשט ממש. כן.

קהל: הזכרת את המושג שכינה, זה הרבה פעמים חוזר - שמו של הקב"ה, זה השכינה שהיא נמצאת בגויים, מה פירוש המילה "שכינה"?

מניטו: "כי שמי נקרא עליך[267]" שמו של הקב"ה. "ושכנתי בתוכם" בית המקדש נקרא משכן.

הסתרת פנים

תראה, יש כמה תקופות בהיסטוריה - מהתחלת בריאת העולם, יש הסתר פנים, אבל יש גילוי השכינה בהסתר הפנים. הסתר פנים זה שבת של הבורא, כן? אבל יש תקופות שיש הסתרה בתוך הסתרה. כשהשכינה היא בגלות. כשאין שכינה. "הסתר אסתיר פני מכם"[268]

וההסתר פנים מבחינת הסתרה בתוך הסתרה - התחילה עם חורבן הבית. עם התחלת הגלות שאחרי חורבן הבית הראשון. ולכן, כשעם ישראל נמצא בגלות - השכינה, היא בגלות של שכינה לגבי העולם כולו. זאת אומרת העולם כולו הוא במצב של חיסרון של גילוי שכינה. וזה הרוגז של אומות העולם נגד ישראל.

כשמטילים כל ההאשמות על ישראל, כל התוהו ובוהו שיש בעולם, עולם בלי שכינה - זה משהו נורא ואיום. זה גיהנום כן? - זה אשמתכם. הם לא יודעים שאומרים אמת. כי במקביל

עם ישראל אומר: כשעם ישראל בגלות - השכינה היא גם כן בגלות, כדי להגן עליהם, כן? אבל שוכחים מה זה "גלות של שכינה"

עכשיו זה מובן? בתקופות של גילוי ה', פשוטו כמשמעו, היה באמת גילוי של ה'. ויש פסוק, פעם למדנו את זה, זה בספר דברים: דברים פרק כח [פסוק נח]:

"אִם לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתֻבִים בַּסֵּפֶר הַזֶּה לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֵת יְקֹוָק אֱלֹהֶיךָ:"

- אתה זוכר את הפסוק? זה כתוב שמה שי"ן מ"ם. ואנחנו קוראים את זה בלי להשגיח. שיש איזה גילוי של - אני לא רוצה לומר "דבר", זה גילוי אלוקי, שנקרא: "שם". וייתכן מאד, עוד לא מצאתי מקור, אבל ייתכן שלמדתי את זה פעם, אני לא יודע מתי, כן? באיזה גלגול... אני לא זוכר. ש"שמיים" זה המקום של השמות האלו. גילוי ה'.

זה מובן? הכוונה - "לישועתך קיויתי", ו"אראהו בישועתי", זה כוונה עמוקה מאד! זה מה שאנחנו מתפללים "למען שְׁמֶךָ" לא, זה למען שִׁמֶךָ. ייתכן מאד שהביטוי "שְׁמֶךָ" ו"שִׁמֶךָ" - אני לא יודע מקור לזה, זה ההבדל במשמעות. שְׁמֶךָ ולא שִׁמֶךָ.

השכינה בגלות

קהל: "למען שמך" - זה למען הופעת שמך?

מניטו: לא. "למען שמך" זה שהגאולה תהיה למען שמך, למען השכינה, לא למעננו. "לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד". תפסת את הכוונה פה? וגאלנו גאולה שלמה. וגאלנו - מהר, לגאלנו, גאולה שלמה - למען שמך. מכיוון שכבר גמרנו עם האחריות שלנו, ב"חנון המרבה לסלוח". עכשיו - זה בעיה אחרת. זה השעבוד שבא מהגויים. ושממשיך את גלות השכינה. ה'[269].

קהל: בשעה שיש כזה דבר.. אפשר להגיד כזה דבר מזעזע שהשכינה נמצאת בגלות, אז לכאורה אנחנו מעיזים לבוא ולהתפלל על דבר פעוט כזה, עוד לפני כן, על "עניינו". מה חשוב עניינו מול זה ששכינה נמצאת בגלות?

מניטו: זהו. וזהו עניינו שהשכינה היא בגלות. זה העונש שלנו.

ולכן זה פלא. בכל אורך אותה גלות, זה היה רק ברמזים אצל המקובלים, שדיברו על זה: מה זה העניין הזה של "שכינה בגלות". אצל הפשטנים - השכינה היא בגלות, נקודה. מכיוון שאנחנו בגלות, כדי להגן עלינו. לא תפסו את ה...

ואני חושב ש... לא לתת פתחון פה לרשעים של הגויים, אבל כשהם אומרים, בתגובה נגד ישראל, כל מה שאומרים, הכוונה, בתת הכרה אולי, זה - מה שקרה בעולם מאז חורבן הבית. מאז חורבן הבית - העולם נכנס בעידן שחור לגמרי. העולם כולו. חשוך. שחור כן?

ואף פעם היהודים הצליחו לקשור זה עם זה. המצב של העולם, הוא קשור לגלות ישראל. מכיוון שגלות ישראל היא גלות השכינה. ועולם בלי שכינה - הבריות מרגישים את זה: עולם בלי טעם, עולם בלי משמעות. ומי אשם? עם ישראל. ואף פעם לא קשרו דבר אחד עם השני. תפסת עכשיו את ה...?

קהל: אומרים שברגע ש...בית שלישי באו ישראל לארץ ישראל חזרה שכינה

מניטו: חזרה השכינה בזעיר אנפין. זה.. איך אומרים, צמוד לשישים ריבוא, לא יותר.

קהל:.....

מניטו: יחסית. יש לנו מלכות בזעיר אנפין. יש לנו משיח בזעיר אנפין. וכן הלאה. למשל כל העניין של השמיטה. יש לנו שמיטה בזעיר אנפין, זה שמיטה מדרבנן. כי- "וקראתם דרור" - כשכל העם יהיה פה.

קהל: הרב הסביר שהתולדה היא ... של גלות

מניטו: מי אמר את זה?

קהל: הרב אמ...

מניטו: איך אמרתי את זה? תסביר יותר

קהל: בקשר לעוני. למצב של העוני. של גלות השכינה

מניטו: אתה אמרת "תולדות".

קהל: "תולדה" עניתי

מניטו: תסביר קצת יותר, כי אני לא שומע מה שאני אמרתי... אני אמרתי עיכוב התולדה. עיכוב התולדה, לא התולדה האמיתית. אולי תסביר קצת יותר, איך תפסת את זה כדי שאני... זה לא הייתה הכוונה שלי.

אולי פעם אחרת אני אמרתי דבר אחר לגמרי: כל השבטים נולדו בגלות. אבל זה לא אומר מה שאתה אמרת עכשיו - [ש]התולדה האמיתית קשורה בגלות. לזה התכוונת?

קהל: אולי התכוונתי למה שהרב אמר.

מניטו: לא. כי זה עובדה - השבטים נולדו בגלות. חוץ מבנימין שזה משהו מיוחד.

קהל: אולי אפשר את "למען שמך" להבין: "למען פרסום שמך"?

מניטו: לא. לא לפי המפרשים. לפי המפרשים זה "עשה למען שמך המחולל בגויים". כדי לתת כבוד לו. זאת אומרת - הגאולה של שְמך. זהו. זה קשור - כי "לשמך תן כבוד". אבל "וראו כל העמים"[270]...

טוב לגבי אותה ברכה. אז אני צריך לצאת לגלות... אבל בשבוע הבא יש שיעור עם אורי. ובעוד שבועיים צריך להתקשר כדי לדעת האם השיעור יתקיים או לא. כי יש מצב של עוני... מילואים, כן? בסדר. אז שבת שלום ולהתראות

ברכת קיבוץ גלויות

ברכה של "תקע בשופר גדול", שאני אומר הגענו זה אתם הגעתם כן? אז אני אקרא את הברכה ונראה כמה עניינים על נוסח....

"תקע בשופר גדול לחירותנו ושא נס לקבץ גלויותינו וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ" - זה הנוסח האשכנזי. והנוסח הספרדי הוא: "וקבצנו יחד מהרה מארבע כנפות הארץ לארצנו". יש הבדל לא כל כך מהותי אבל בכל זאת משמעותי בנוסח ונראה מה משמעות ההבדל. "ברוך אתה ה' מקבץ נדחי עמו ישראל".

ההבדל בין שתי ברכות הגאולה

אז קודם כל נתחיל בצירוף הברכות. הברכה הקודמת זה ברכת השנים, והברכה ההיא זה על הגאולה הסופית. אתם זוכרים שלמדתם כבר פעם ברכה דומה, זה: "ברוך אתה ה' גואל ישראל". יש הבדל בין הברכה על הגאולה: "ראה נא בעניינו וריבה ריבנו, וגאלנו גאולה שלמה למען שמך" - זה כבר למדנו, ואותה ברכה של מקבץ נדחי עמו ישראל, אני רוצה להסביר מיד את ההבדל. לפי רוב המפרשים, עיקר המפרשים, הברכה הראשונה של "גואל ישראל" זה על קיבוץ גלויות של יהודה, מלכות יהודה. זה מעין הגדרה של שיבת ציון של היהודים. ו"מקבץ נדחי עמו ישראל", ונראה אח"כ ביותר פירוט, זה על עשרת השבטים. זה ההבדל בין שתי הברכות האלו.

קהל: מה ההבדל בין היהודים לעשרת השבטים?

מניטו: טוב. אחרי מלכות שלמה, היה פילוג בין מלכות ישראל. מלכות ישראל מהצפון - הבירה הייתה דווקא שכם. שומרון, כן? זה נקרא "מלכות בית יוסף" או "בית אפרים". וזה נקרא במקרא: "מלכות ישראל". "עמו ישראל". כשיהודים מתפללים על "עמו ישראל" הכוונה זה על החלק שנאבד עם עשרת השבטים. "יתר עמו ישראל". ומלכות יהודה זה המלכות של ירושלים. בית ראשון מלכות יהודה, בית שני מלכות יהודה. אז היהודים הם צאצאי מלכות יהודה. זה ברור כן? ולכן יש הבדל בין ה"גולים" ו"הנידחים". זה עניין לא קל ללמוד אותו לפי הפסוקים ולפי הבירורים של המפרשים. אבל באופן סכמטי: כשמדובר בקיבוץ גלויות - הגלויות, הגולים זה היהודים שמכירים את עצמם כיהודים ומוכרים כיהודים. הנידחים זה אלו שגם הם לא מכירים את עצמם כצאצאי ישראל, "נידחים" - זה אלו שנדחו מעם ישראל. וגם הגויים לא מכירים אותם כישראל.

אני חושב שאתם יודעים שבתקופה הנוכחית מתחילים לגלות אותם. נראה לפי הפסוקים במי מדובר, במה מדובר. יש הרבה פסוקים שרומזים על זה. אבל יש חלוקה של: הקיבוץ גלויות, הגולים, הם צאצאי מלכות יהודה. שמכירים את עצמם כשייכים לעם ישראל הקדום, בבחינת יהודה, יהודאים, יהודים. השם של מלכות יהודה בא משבט יהודה. אולי אני אתחיל קצת קודם לזה.

השם המקורי של עם ישראל לא העם היהודי, זה "העם העברי". למדנו את זה מספיק. והשם "יהודי" הוא מאוחר מאד. אנחנו מוצאים אותו אצל הנביאים, בעיקר בירמיהו, עוד כמה נביאים, אבל לא הרבה. ויהודי - זה מגדיר את מלכות יהודה. זאת אומרת, כשמלכות ישראל נאבדה, אז נשאר רק מלכות יהודה בשם "עם ישראל". אבל המשמעות המקורית של "עמו ישראל" בתקופה האחרונה אחרי הפילוג, כשהיהודים אומרים "עמו ישראל" הכוונה זה לעשרת השבטים, למלכות ישראל. זה מובן? אולי אני אתחיל מיד בזה כדי להסביר את הבעיה.

קהל: איזה שבטים כוללים את ממלכת יהודה - איזה שבטים?

מניטו: יהודה, בנימין, וחצי שבט המנשה. וחלק מהנביאים שהיו שייכים למלכות יהודה. אבל אחרי עזרא ונחמיה, החזרה של שיבת ציון, כמה משפחות, 6 שבטים, חזרו עם היהודים של מלכות יהודה הראשונה, גלות מלכות יהודה הראשונה כדי לבנות את מלכות יהודה השנייה. ולכן אצל היהודים היו גם כן נציגות של כל השבטים אבל בעיקר זה שבט יהודה, שבט בנימין, וחצי שבט מנשה. אע"פ שהיו משפחות של כל הגלויות. אבל רוב הגלויות של עשרת השבטים, ולאמתו של דבר זה 9 וחצי, זה מלכות ישראל שנאבד, והכוונה ל"נדחי עמו ישראל" - זה הם. הנידחים, אף אחד לא יודע מי הם.

השוני בין השבטים

אני רוצה להסביר את זה דרך הפרק של הרמב"ם שמדבר על קיבוץ גלויות. ולכן צריך לזכור את זה: ההבדל בין קיבוץ גלויות - זה נקרא "שיבת ציון". והחזרה של הנידחים זה לאחרית הימים, וייתכן שהתחלנו קצת בזה, כי יש חלוקה בגמרא: שבט דן לחוד, עשרת השבטים לחוד, והיהודים לחוד. ושבט דן כנראה חזר עם האתיופים. והרב אביחיל עשה מחקר על זה, זה לא פורסם, אבל הוא הביא את כל המקורות, וזה בולט - שהחכמים במשל כל הדורות ידעו שיש חלוקה בין עשרת השבטים, שבט דן שהיו בגולה כבר בימי בית ראשון לפני חורבן בית ראשון. והיהודים פשוטו כמשמעו.

אחר כל התרגלנו להגדיר "יהדות", "יהודי", "יהודים" - [כ]ישראל. אבל במשמעות המקראית של המילים, לפני ההתפלגות שם ישראל - שייך לכל עם ישראל, לכל השבטים, אבל אחרי ההתפלגות - זה רק למלכות ישראל של הצפון. ומלכות יהודה זה מלכות יהודה. ולכן כשהנביאים מדברים על היהודים הכוונה - זה מלכות יהודה. בפרט. בארמית היו אומרים: "יהודאים". בתלמוד, בתורה שבע"פ בדר"כת במדרש, שם "יהודאי" זה ארמי של יהודי. במובן של שייך למלכות יהודה, לא לשבט יהודה. למשל במגילת... אה. הנה הגיע הגואל.. חחח...

ובמגילת אסתר. שם יהודי מופיע במובן ששייך למלכות יהודה ולא לשבט יהודה. "איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי, בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני". הוא היה שייך לשבט בנימין אבל קראו לו "יהודי" מכיוון שבא ממלכות יהודה. זה פשוט. לכן אולי אני...

קהל: שמעון היה בדרום אז הוא גם כן היה שייך למלכות יהודה?

מניטו: איזה דרום? איזה דרום?

קהל: מדרום ליהודה

מניטו: אני לא כ"כ בקיא בגיאוגרפיה וב... איך אומרים?

קהל: גם בדרום וגם בצפון...

מניטו: אם אני זוכר, היו כמה שבטים שחלק מהם בדרום וחלק מהם בצפון.

קהל: כמה דברים על שבט דן, אם אפשר. מה תיקון? מה התפקיד של דן?

מניטו: מאסף את כל המחנות, "יחד שבטי ישראל". יש לנו רק דרשות על זה.

קהל: פסל מיכה הוא מגדיר את הסיפור...

מניטו: צריך אולי אח"כ, אבל זה לימוד קשה מאד, לחזור על הברכות של יעקב אבינו ושל משה רבנו על השבטים כדי להבין את הגורל ואת התפקיד, המשימה, התכלית, של כל שבט

ושבט בישראל. אבל זה ממש שייך ללימוד נסתר של נסתר. זה נאבד. רק בקבלה לומדים, דרך "שער הגלגולים" בעיקר, באופן טיפולוגי את המשמעות של שורש הנשמות של כל אחד ואחד מישראל, אבל לפי עניות דעתי זה לא ברור אם זה שייך גם כן לשושלת האמיתית ההיסטורית. זאת אומרת - יהודי אחד יש לו שורש מנשמה של שבט יהודה זה לא אומר שבא משבט יהודה. זה לא שורש הנשמה של שבט לוי, זה לא אומר ש.... כי.. איך אומרת הגמרא? שכחתי את הביטוי, אבל היה ערבוביא אחרי נבוכדנאצר, נבוכדנאצר הרס...

קהל: סנחריב

מניטו: סנחריב, כן? זה מין נבוכדנאצר. ערבב את כל המערכות האלו[271]. יש רק משפחות מיוחדות שיש להם ספר יוחסין משלהם, אבל לרוב הם צאצאי דוד המלך. ואנחנו עם של מלאכים. כולנו צאצאי דוד המלך... ויש משפחות שזה קרוב לודאי, אבל, תלמידי חכמים גדולים ש...

קהל: האברבאנל?

מניטו: לא רק האברבאנל , גם אצל האשכנזים יש. המהר"ל. וגם...

קהל: רש"י.

מניטו: רש"י, כן. וייתכן גם השל"ה. לא השל"ה היה לוי. לא השל"ה.

קיבוץ נידחים

אז - [272]מה שאני רוצה להסביר לגבי החלוקה ההיא של הגלויות. והנידחים. גולים ונידחים. ולפי המשמעויות של המילים זה מובן. נידח. זה מי שנידח מאחורי הגבולות. לא יודעים איפה הוא מ,י הוא. אע"פ שיש להם מסורות. למשל באפגניסטן אצל הפטאנים. זה דומה למה שקרה לאנוסים. אבל עניין של האנוסים זה מאוחר מאד. דרך אגב, כשמדברים על אנוסים, חושבים שהיו אנוסים רק אצל הנוצרים, אבל היו אנוסים גם אצל המוסלמים. ובפרט במרוקו. יש הרבה משפחות של האצולה המוסלמית של פאס במרוקו, שהם מצאצאי היהודים שהיו אנוסים. והרבה משפחות ערביות ששמם "כהן". אולי אם יש מרוקאים ביניכם אתם יודעים את זה.

אז הנה - מה שאני רוצה להסביר פה זה "חידה" בלשון הרמב"ם. לא מצאתי סמך לזה, כי אין הרבה מפרשים על החלק הזה של המשנה תורה. אבל לפי השכל הפשוט, לפי ההיגיון הפשוט, כנראה זה הכוונה של הרמב"ם. הוא אומר ככה בפרק אחד-עשר של הלכות מלכים:

> "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל,"

אז לפי הסדר ברור שנדחי ישראל זה לא היהודים, מכיוון שהוא אומר שהמלך המשיח מעמיד ממשלה אחת, בונה מקדש למי? לגויים? ברור שזה ליהודים. זה הסדר של הרמב"ם. יש גם כן סדר קצת אחר, גם ברמב"ם: מלחמת עמלק. אם זה לפני בניין בית המקדש או אחרי בניין בית המקדש זה נושא לגופו. אבל לפי הסדר הזה זה ברור שקיבוץ הגלויות וקיבוץ הנידחים זה שני שלבים. בהרגל הראשון שלנו אנחנו רגילים לומר שזה תקופת משיח בן יוסף, זה שייך ליהודים, לשיבת ציון. ואני חושב שהביטוי יותר מדויק, שאנחנו מדברים על קיבוץ גלויות זה ביטוי יותר מדי רחב לפי הנוסח של התפילה. מה שחיינו עכשיו זה שיבת ציון. וזה דומה לשיבת ציון של עזרא ונחמיה. ורק בסוף התהליך המשיחי, של ימות המשיח, אז יש קיבוץ גלויות במובן של "מקבץ נדחי עמו ישראל". זה מובן? לפי הסדר זה ברור.

הפרק הזה של הרמב"ם הוא לא קל להבין. כי התכנית של המלך המשיח ההוא זה תכנית של שושלת שלמה. יש שלבים. וזה אולי נותן כמה תשובות לאלו שטוענים שהתנועה הציונית איננה משיחית. במובן הפשטני של המילה. כי ימות המשיח זה תקופה ארוכה מאד. שיש לה התחלה, וסוף. אחרי תקופת המשיח זה נקרא: "עולם הבא", "עין לא ראתה". אבל מה שאנחנו חיים היום זה השלבים הראשונים של אותה תקופה שמתחילה בממשלה הראשונה.

אז לפי הרמב"ם יש כמה שלבים: קודם כל הממשלה, אח"כ בית המקדש, אח"כ חזרת עשרת השבטים, ורק אח"כ חוזרים כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם - רק אח"כ חוקת המדינה תהיה התורה. וזה גם כן הסדר של התפילה: קודם כל "תקע בשופר גדול ואח"כ "השיבה שופטינו כבראשונה". אתם רואים שייתכן מאד שהיה בדעתו של הרמב"ם הסדר של התפילה, גם כן.

"מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה"

ונראה, זה יהיה השולחן ערוך של המשיח,

"וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו"

ומעניין מאד שבפסוק שמביא הרמב"ם אין שום רמז למשיח. מה הוא אומר? "ושב ה' אלוקיך את שבותך". זה לא המשיח שמשיב את שיבת ציון. אלא ה', בימי המשיח. זה מובן?

הרמב"ם על ימות המשיח

ולכן כששואלים איפה התכנית המשיחית של מדינת ישראל, שוכחים שיש לנו רק פוסק אחד שפסק על הלכות של אחרית הימים - זה הרמב"ם. אין שום פוסק אחר. יש דעות, הרבה דעות, בהרבה... חיבורים. אבל מבחינת פסק הלכה - יש רק הפרק הזה. אז אנחנו רואים שיש תכנית עם שלבים, עם תקופות. והעיקר זה הפסוק שהוא מביא: זה לא המשיח שמחזיר את היהודים. זה ה'! דרך המשיח. זה מובן? זה לא בדיחה מה שאני אמרתי...

זה דומה מאד למה שקורה למשה רבנו עם יציאת מצרים. מי שחושב שמשה הוציא אותנו ממצרים - הוא כופר בעיקר. לפי פשט התורה זה ה' שהוציא אותנו ממצרים. אני ולא מלאך, אני ולא שליח. כן? זה ברור. אבל - איך עשה את זה? דרך שליח ששמו משה! זה מובן? ולכן צריך להבין את זה בדקות העניין.

אמרו על הרמב"ם שהוא לא מאמין, ש...יהיה תחיית המתים. לפי דעתי צריך לדייק בכתבים שלו. הוא לא היה מאמין שהמשיח מחיה המתים. הוא היה מאמין שה' מחיה המתים. אתם מבחינים את ההבדל כן? זה מובן? אמרו עליו - "אתה לא מאמין שהמשיח מחיה את המתים?" אבל - אף פעם התורה לא אמרה שהמשיח יחייה את המתים. זה ה' שמחיה את המתים. ולכן - פה, זה ה' שמביא אותנו. לפי דעתי...

קהל: אז בשביל מה צריך משיח?

מניטו: מכיוון שעם ישראל צריך מלך. והוא נקרא "מלך המשיח". זה מה שאומר הרמב"ם.

הנצרות והנזק שלה על דמות המשיח

וההסבר שקיבלנו מהרב, מהרב צבי-יהודה, מאביו, זה - צריך לשכוח את כל ההגדרות של

דמות המשיח לפי הנצרות. זה פגם ברוח שלנו. במוח שלנו, כן? כי כל הויכוח סביב לאותה בעיה - האם אנחנו כבר באתחלתא דמשיחא או לא, הפגם של כל העניין ש-מאחורי מוחם חושבים על דמות משיח לפי הנצרות - ולא רואים אותו. ואי אפשר לראות אותו. טוב, כי הוא לא קיים...חח... זה מובן?

דמות המשיח ע"פ הרמב"ם

אז הרמב"ם מגדיר אותו כ-דמות פוליטית דתית. אני לא אמרתי שלפי הרמב"ם הוא היה שייך למפד"ל... חחח.. זה אני לא יודע. אבל זה ברור שהוא מלך, כי מלך זה דמות פוליטית, ושהוא מקיים, הוא... איך אומרים עכשיו? כפייה. כופה את התורה לעם ישראל. כמו שכפה את המדינה. קיבלנו את המדינה בכפייה[273]. שוכחים את זה כן? ... [סוף קלטת 43:21]

...זה "ברכת השנים", ברכת התבואה, והברכה של "תקע בשופר גדול לחרותנו". ופה יש כמה שלבים: חירות, קיבוץ גלויות, וחזרה לארץ. "וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו". זה לפי אחד מהמפרשים של התפילה, של סידור התפילה, זה לפי פסוק ביחזקאל. ל"ו ח. אז נראה מיד את הפסוק. לו ז כבר:

לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְקוֹק אֲנִי נָשָׂאתִי אֶת יָדִי אִם לֹא הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לָכֶם מִסָּבִיב הֵמָּה כְּלִמָּתָם יִשָּׂאוּ׃

זה לא יהיה במעריב מחר, אבל זה ביחזקאל. ובפסוק ח׳:

וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא׃

ויש קשר בין התבואה בישראל, ברכת השנים, וקיבוץ גלויות. ויש גמרא על זה, מפורסמת, בסנהדרין, זה "הקץ המגולה", סימן של "הקץ המגולה" - שיש קיום אותה נבואה. אתם זוכרים את זה. ואלו שמכחישים את הסימן הזה של הקץ המגולה, לא רק שהם מכחישים את המשיחיות של המאורעות שאנחנו חיים, (כשאני אומר "משיחיות" זה במובן שחל הרמב"ם, המובן הפשוט). זה מתחיל בקיבוץ גלויות, וזה נקרא עידן של "משיח בן יוסף", ואח"כ אולי אני אחזור על ההגדרה, מה זה משיח בן יוסף, מה זה משיח בן דוד, נראה את זה אח"כ. וזה מתפתח דרך חבלי משיח שאנחנו יודעים אותם, עד גמר התיקון, זה תקופה של משיח בן דוד, ואח"כ זה נקרא עולם הבא כפי שאמרה הגמרא "עין לא ראתה". אפשר להבין דרך החכמה במה מדובר. אבל אף נביא לא ראה במה מדובר. להבין - אפשר.

חכם עדיף מנביא

אם אני זוכר היטב, ככה שהמהר"ל הסביר את הביטוי התלמודי "חכם עדיף מנביא". כי חכם יכול להבין במה מדובר. אבל נביא רואה במה מדובר. אז מכיוון שהראיה של הנביא שייכת לעולם הזה ולא לעולם הבא, כל מה ששייך לעולם הבא - "עין לא ראתה". אבל דרך החכמה אפשר להבין במה מדובר. ולכן הגמרא ברמיזה, דרך נסתר, נותנת כמה דוגמאות - מה זה עולם הבא. אני לא רוצה לחזור על אותה סוגיה, תראו את זה בגמרא[274].

"יין המשומר בענביו משמת ימי בראשית" - זה דבר חכמה. השאלה של הגמרא היא: "מאי עין לא ראתה?" - זה שאלה נאיבית כאילו. אתה אומר: "עין לא ראתה" - במה מדובר? והתשובה היא "יין המשומר בעין בר". אבל זה דבר חכמה, זה מובן? לראות במה מדובר אי אפשר. זה לא שייך לנביא. כי נביא מתנבא לעניינים של עולם הזה. נביא מסביר את הכיוונים

של ההיסטוריה בעולם הזה. הנבואה זה הנבואה של התולדות. לא פעם למדנו את זה. אני שוב רוצה לחזור על אותה הגדרה לפי מה שנאמר במשנה באבות: "איזהו חכם הרואה את הנולד"[275]. אז מי רואה את הנולד? ולכן הגמרא, [אומרת] פשוטו כמשמעו: "הרואה את הנולד". אז לכן הגמרא לגבי שרה אימנו אומרת שהנבואה של האימהות הייתה יותר חזקה מהנבואה של האבות. מכיוון שהאמא היא שרואה את הנולד. זה מובן?

חכמת המיילדות

ולכן החכמה של נבואה זה החכמה השייכת לתולדות, להיסטוריה בעולם הזה ולא לעולם הבא כפי ההגדרה הפשוטה של "עין לא ראתה". וזה, לפי דעתי, המדרגה והערך המיוחד של אמו ואחותו של משה רבנו. הם היו ה... איך אומרים בעברית מודרנית? הנשים החכמות? סאשוואם. המיילדות. מי רואה את הנולד? זה המיילדת. אז המיילדת היא יותר נביאה מהנביא עצמו. יש לה חוש של הנבואה יותר פנימי מהנביא עצמו, מכיוון שהיא שייכת לעניין. זה מובן?

לכן - זה הסוד של נשים צדקניות. ופעם הסברתי את זה בתוך נושא של המהר"ל... ייתכן שזה היה אותו נושא. בתולדות. שבתורה כתוב מילדת חסר. בלי ו"ו. לכן כתוב: אותיות תלמיד. ודווקא משה רבנו שייך לעניין של המיילדות. התלמיד הוא המיילדת של הרב. והמיילדות היו אמו ואחותו של משה רבנו. רמז לתלמיד מן התורה מניין? שפרה ופועה... כן?

מורה ותלמיד בהיהדות ובפילוסופיה

וזה ההיפך הגמור של השיטה הפילוסופית. השיטה הפילוסופית טוענת שהרב הוא המיילדת של התלמיד. ולכן נשארים בספק. מכיוון שהתשובה זה התלמיד שנותן[276] התשובה לשאלה. אבל פה אנחנו רואים דווקא את ההיפך. שהתלמיד הוא המיילדת של הרב! ולכן "עשה לך רב והסתלק מן הספק". מכיוון שהתשובה באה מהרב, לא מהתלמיד. אתם מבינים את ההבדל?

לפי דעתי, (זה בא מסוקרטס כן?) אבל לפי דעתי, הפילוסופים יודעים שזה ההיפך. יש להם איזה מין אסטרטגיה פדגוגית ככה: כאילו הרב הוא רק המיילדת של התלמיד. והם יודעים שהרב מלמד לתלמיד. אבל זה מין ככה... גנדרנות כזו...

קהל: זה ענווה

מניטו: לא, זה גנדרנות.

קהל: אני לא מבין למה, לכאורה פה יש ענווה

מניטו: לא מכיוון... לא. מכיוון שבסופו של דבר, פילוסוף לא מקבל את המרות של רבו. ולכן הוא לא יכול להתפאר עם התלמיד שלו. ולכן הוא נותן לחשוב לתלמיד שלא היה לו רב, מכיוון ש- לו עצמו לא היה רב. אתה מבין? לכן אני הגדרתי את זה לא כענווה, זה דווקא גאווה מוחלטת. ואני הבחנתי בזה ש... יש כמה דברים שהולכים יחד: מי שאין לו אהבת עם ישראל, מי שאין לו יראת הרב, ואפיקורוס - זה אותו דבר. כשאני שומע כמה דיבורים מהוגי דעות, שהולכים... ל... זה הכל הולך בקנה אחד: לא מכירים ברבם; לא מכירים בהתגלות התורה - תורה מן השמיים לא מכירים בזה, כן? אפיקורסים; והקשר עם עם-ישראל הוא - בספק. אני גומר עם העניין הזה. טוב.

הקץ המגולה מסכת סנהדרין

ולכן פה יש לנו פסוק מעניין מאד שהוא מורה השילוב בין שתי הברכות האלו. יחזקאל ח' לו: "ואתם הרי ישראל" והגמרא מסבירה שזה סימן לקיבוץ גלויות. זה מובן? תראו את הגמרא בסנהדרין. הרב היה רגיל לצטט את זה ולומר שזה הסימן המובהק של הקץ המגולה. ומי שלא רואה בזה, לא מסכים בזה, זה סימן שיש לו בעיות עם הגמרא. זה ברור כן? ועם הנבואה.

האמנסיפציה

ההסברים עכשיו של הברכה שלנו: תקע בשופר גדול לחירותנו - השלב הראשון זה סוף השעבוד לפני הגאולה. חירות גבי השעבוד. כי בגלות, (ואני משתמש במושג גלות במובן הכללי), בגלות יש צד של שעבוד. אז לפני הגאולה צריך לצאת מהשעבוד עצמו. דווקא כמו במצרים. ואנחנו רואים כי בהיסטוריה השלב הזה של החירות משעבוד העמים, קדם לגאולה עצמה. אפשר לקשור את זה אולי, אני נוטה לומר את זה - לעידן של האמנציפציה. זה היה שחרור מהשעבוד, פשוטו כמשמעו.

ואחר כך: "ושא נס לקבץ גלויותנו" - זה פסוק מישעיהו פרק יא פס' יב

וְנָשָׂא נֵס לַגּוֹיִם וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃

אולי קודם כל נראה בישעיהו כז יג על "תקע בשופר גדול" ואח"כ נגיע ל"ושא נס". כי זה הפסוק העיקרי של כל העניין שלנו[277]:

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיקֹוָק בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָם׃

זה ברור שהרמז הוא על עשרת השבטים. האובדים בארץ אשור והנידחים בארץ מצרים. זה ברור כן? המילה "אובדים" זה נותן המשמעות של הנידחים.

הרב קוק על השופר

רציתי לחזור על פרק של הרב זצ"ל על העניין של "שופר גדול". על אותו פסוק. זה היה דרוש בראש השנה בשנת תרצ"ד, כמה זמן כבר? תרצ"ד?

קהל: 34

מניטו: דהיינו, לפני קום המדינה, והתחלת השואה.

קהל: שנה לפני שהרב קוק מת

מניטו: זהו. אז זה מה שהוא אומר[278]:

> (ישעיהו כז יג): "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו להי' בהר הקודש בירושלים". "אלהינו ואלהי אבותינו תקע בשופר גדול לחירותנו..." (תפלת שופרות. מוסף של ר"ה).

על שופר גדול של גאולה נבא הנביא, ולתקיעת שופר גדול אנו מתפללים, גדול דוקא.

לפי ההסברים של המפרשים זה אֵילו של יצחק אבינו. ביובל השמאלי - זה היה יובל של הר סיני. והיובל הימני יהיה השופר גדול לעתיד לבוא. זה מובן?

קהל: לא. מה זאת אומרת השמאלי?

מניטו: יובל, השופר.

קהל: אה.. כן כן.

מניטו: במדרש זה כתוב "היובל". זאת אומרת, זה אילו של יצחק אבינו. אז חלק שמענו כבר בהר סיני, "במשוך היובל", והחלק השני זה - אנחנו מתפללים "תקע בשופר גדול". ואח"כ נראה את הדיוק של הרב - למה דווקא גדול.

אז המפרשים מסבירים את זה: השופר הימני הוא יותר גדול מהשופר השמאלי. זאת אומרת - "מִימִינוֹ אש דת אֵשׁ דָּת לָמוֹ[279]": אבל "וקראתם דרור"[280].

בשנה החמישית, זה רמז ליובל של הגאולה האחרונה, אז - זה שופר יותר גדול מהשופר של הר סיני. זה הפשט של "תקע שופר גדול". כי כבר שמענו שופר שאינו גדול, ואי הוא זה? זה השופר של הר סיני, כן?

קהל: אז זה גם [יהיה] אירוע יותר גדול?

מניטו: השופר, זאת אומרת: התרועה של החירות. זה כל העניין של השופרות של ראש השנה. מלכויות, זכרונות ו...

אז הרב מסביר את זה כך:

"ושופרו של משיח נמשל אל השופר כפשוטו, אל השופר של ראש השנה. ההלכה קובעת בשופר של ראש השנה שלש דרגות:

א) שופר של ר"ה מצוותו בשל איל (שולחן ערוך ארוח חיים תקפ"ו א).

ב) בדיעבד כל השופרות כשרים (שם).

ג) שופר מבהמה טמאה וכן שופר מבהמות עבודה זרה של גוי פסול, אבל אם תקע בו יצא ידי חובתו. ומותר לתקוע בכל שופר שהוא אם אין שופר כשר, ובלבד שלא יברך עליו (עיין משנ"ב שם)."

וזה שו"ע, הלכה, כן? תפסתם? זה לא צריך להסביר.

"ודרגות אלה המנויות בהלכה בשופר של ראש השנה מקבילות הן לדרגות בשופר של גאולה.

מהו לאמיתו של דבר שופר של גאולה? בשם "שופרו של משיח" אנו מתכוונים להתעוררות ולדחיפה הגורמת לתחייתו ולגאולתו של עם ישראל. התעוררות זו היא התקיעה המקבצת את האובדים והנידחים והמביאתם להר הקודש בירושלים."

והוא - מתקשר לפסוק שלנו.

"היה היתה בישראל בזמנים שונים וישנה גם כיום בחלקים וביחידים מישראל התעוררות ורצון שמקורם בקדושה באמונה החזקה בה' ובתורה, בקדושת ישראל ותעודתו, וברצון לקיים את רצון ה' שהיא גאולת ישראל השלמה. זהו השופר הגדול והמעולה, רצון עם להגאל מתוך הרצון הנעלה למלא את תעודתו הגדולה שאינה נתנת להתמלא בהיותו גולה ועלוב."

זה מובן, זה פשוט. זה כל תורת הרב טמונה פה בזה.

"ויש שהרצון הקדוש נחלש, אין ההתלהבות הגדולה לרעיונות עליונים שבקדושה. אבל נשאר לפחות הטבע האנושי הבריא"

אתם זוכרים את הקטע באורות: "הנפש של פושעי ישראל הוא יותר מתוקן..." וכו'[281].

"הטבע האנושי הבריא, שגם הוא מקורו בקדושה."

וזה אחד מהמקורות של הרב שמדבר על הקדושה הטבעית. אני חיפשתי לפני הרב, [אין] שום רמז למושג של "קדושה טבעית". לא מצאתי. ייתכן שמצאתי וזה נעלם ממני. אבל אני חושב שהוא חידש את המושג של הקדושה הטבעית. אולי יש איזה רמז... לא.

קהל [הרב שרקי]: הב"ח כותב, הבית חדש על הטור, אומר שברכת "מעין שבע" צריך לומר "ונאכל מפריה ונשבע מטובה. כי קדושת פירותיה של א"י"...[282]

מניטו: כן. אבל לפי דעתי זה לא המשמעות שחידש הרב. מכיוון ש... זה שייך למושג של ארץ הקודש. אבל בגלות היינו, וזה ההסבר של הרב, המושג "קדושה" בגלות זה קדושה נגד הטבע. ובא"י זה קדושה טבעית. הרב מסביר את זה: שהיינו מתקשרים למושג של קדושה רק במובן המסורתי של "פרישות". זאת אומרת, במובן השלילי. לפרוש מהטומאה. וכל מושג "קדושה" היה כעין המושג ה"קדושה" אצל הגויים, קדושה שכנגד הטבע. וזה היה הגורל והמצב של היהודי בגלות. כל הטבע החיצוני היה טמא. ולכן כל החיים של היהודי כיהודי היו נגד הטבע שלו. כי הטבע היה גוי. הנוף כולו היה גוי. רק מי שמרגיש, כשמגיע לארץ, את העניין של הקדושה הטבעית - הוא מתקשר באמת לקדושה של הארץ, הארץ הקדושה, שבגלות היינו חושבים על זה כקדושה מאגית. ולא... נאמר: כקדושה כנגד הטבע, כן? ולא כקדושה טבעית.

אני זוכר את הביטויים של "הבננות הקדושות" וה"עגבניות הקדושות". בפעם הראשונה ששמעתי את זה הבנתי במה מדובר. כשהיינו בגולה, למשל בט"ו בשבט, והיינו מקבלים (זה היה נס) איזה פרי מארץ ישראל ממש - היינו אומרים: "זה קדוש". אבל במשמעות מיסטית כזו. עד שהגענו לפה, ושמענו מהרב שזה אמיתי, שזה מציאותי, שזה קדושה טבעית, שזה לא עניין דתי...אה.. גרידא. תפסתם את ההבדל? ולכן המושג הזה אני לא מצאתי בשום... מורה דרך...

קהל:...

מניטו: אולי זה נעלם ממני. ב"חסד לאברהם"?

קהל: כן. חלק מההופעה של ארץ ישראל יש בה מצב קדושה טבעית

מניטו: והוא אומר "טבעית"? הוא אומר "קדושה טבעית"?

קהל: לא טבעית.

מניטו: אה, לא טבעית.

קהל: "מאליה"

מניטו: מאליה. כן. טוב זה הרעיון. ברור שכל מחדש דבר חדש שמע את זה... ממשה רבנו מסיני. הייתי רגיל לומר: זה "תלמיד ותיק". זה ה"ותיקן" שלנו....אז... זה מעניין, מאיזה מילה באה ותיקן בלטינית?

קהל [הרב שרקי]: גבעה

מניטו: גבעה. אבל המילה עצמה? ייתכן שאלו ותיקים שמה... טוב. אני אשאל את אשתי...

אז נמשיך. טוב. זה נקודה חשובה, הקדושה הטבעית. וזה מה שאנחנו לא מצליחים להסביר לציונים החילונים. ש.. כי הציונות שלהם היא במדרגה של ה"קדושה הטבעית". והם מחפשים קדושה נגד הטבע בבני ברק. זה המצב! תפסתם את זה? כן? קראתי מאמר נפלא במעריב. שכחתי מה השם של הכותב. מ"על המשמר". ממש וידוי שלם. יש לכם את המאמר? אה יש לכם. אולי תקרא אותו. זה כדאי, כדאי לקרוא. כולו. כן. תקע בשופר גדול...חח... כן

תקרא אותו

קהל: של מי זה קודם כל?

קהל [הרב שרקי]: זה של אשר שילוני, כתב של "על המשמר" הוא כתב במעריב מאמר...

מאמרו של אשר שילוני, חבר מפ"ם, כתב "על המשמר"[283]:

רבות דובר ונכתב על גורמי הירידה מהארץ: קשיי החיים, המצב הבטחוני המעורער, מלחמות וטרור. העול הבטחוני הכבד הרובץ על כתפי צעיר בישראל - לעומת הפיתוי של החיים האמריקניים וכהנה וכהנה סיבות, גורמים ותירוצים.

ברצוני להתייחס כאן לירידתם מהארץ של בני הקיבוצים, משום שקווינו, שבהם אל יפגע הרע הזה. ירידתם של אלה חייבת להדליק נורה אדומה בתנועת העבודה והתנועה הקיבוצית החילונית. תנועות אלה חייבות לבדוק היכן שגו ומה ניתן לתקן. אנו חייבים לשאול את עצמנו כיצד זה קורה, ש2,000 בני קיבוצים, משלוש התנועות הקיבוציות החילוניות, עקרו משורש צמיחתם הפיסים והחברתית-רעיונית וירדו מהארץ, בשעה שהנגע הזה לא פגע כמעט בקיבוצים הדתיים.

בוודאי שאין תשובה חד-משמעית לבעיה הסבוכה

מניטו: זה... זה...זה לא ענווה. זה גנדרנות, כן?

קהל [הרב שרקי]: וכל ניסיון להצביע על תרופות פלא הוא עקר: אין תרופת פלא. אני מבקש להתייחס כאן לאחד מגורמי הירידה, שמשום מה אין מדברים בו: חינוך יהודי-לאומי-ציוני שטחי, שאנו נותנים לבנינו. אני טוען שמנת התודעה היהודית, שבה מציידים בן קיבוץ לקראת התבגרותו - היא אפילו לא על קצה המזלג.

רק צרות עין הכתיבו מחנכי תנועת העבודה בקיבוצים, למחוק מתודעת החניכים, שאנשי העלייה הראשונה קדמו לחלוצי העלייה השנייה. ושאכן תרמו משהו לארץ הזאת. חטאו המחנכים כאשר לא סיפרו לחניכיהם על התרומה הגדולה שתרמו לרציפות ההיסטוריה בארץ ישראל עלילותיהם של בודדים וקבוצות ב-600 מאות בשנים. ומשהו תרמו גם אלה שבאו למות כאן, ואלה שרק קנו שקיק מעפר הארץ... בקברם שבגולה. נוסח: אם איני יכול לעלות לארץ ישראל אביא את ארץ ישראל אלי.

מה יודע בן קיבוץ על הזיקה הריגשית-היסטורית של בית ישראל אל ארץ ישראל, כפי שהיא באה לידי ביטוי במקורות ישראל. בתפילות של ימי חול ומועד?

כמה בני קיבוצים מכירים את פרקי התפילה הנפלאים והלאומיים:"על נהרות בבל..." ו"שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים?" מקורות שהזינו גם את התנועה הציונית מראשיתה. אז כשאתה מגדל דור חסר שורשים יהודיים בל נשתומם אם הוא אורז את תרמילו ומיישם את עצמו בארצות, המבטיחות לו היום רמת חיים גבוהה יותר ובטחון אישי, לעת-עתה, טוב מאשר בארץ. אמרה לי חברת קיבוץ ותיקה: "שפכנו את הילד יחד עם המים ואנו משלמים כעת את מחיר מחדלנו זה". פרופסור מיכאל הר סגור, באחד מרשימותיו בשבועון... ממש הזדעזע שקבוצת ילדי בר מצווה מקיבוץ מסוים בצפון הארץ, עלתה לתורה. הר סגור, וכמוהו אדוקי כפירה רבים, ראו בכך הרס הקיבוץ. גם אני ראיתי בר מצווה קולקטיבי באחד מקיבוצי הדרום, שכל תוכנו הצגה שהילדים המתבגרים הכינו עבור חברי הקיבוץ ואורחים מבחוץ מחיי האסקימוסים.

מניטו: מחיי...? סליחה...?

קהל: האסקימוסים.

קהל [הרב שרקי]: סממנים דתיים בבר מצווה - חס וחלילה. זה כפירה בעיקר. אז נודדים לצפון האסקימוסים. וזאת בכיוון שמרבית חבריו הוותיקים איבדו את הוריהם הדוסים בשואה. האם היה גורע הדבר כהוא זה מהדבקות הקיבוצית, לו במקום האסקימוסים היו ילדים יהודים בארץ ישראל מעלים על הבמה משהו משלום עליכם, פרץ ואחרים. משהו מעולמם הנכחד של סבא וסבתא? ואם לא משלהם, מאותם סופרים גלותיים, הרי אפשר ארץ ישראלי - העלייה השנייה, השומר, הפלמ"ח. אבל זה כבר מריח מציונות. וזהו זמן מזמן במרכאות....דור של גויים. אם עליי לבחור בין 2 סוגי הבר מצווה, זה שהר-סגור כתב עליו וזה שהייתי עדו, הנני בוחר בראשון. גם אותם ילדי הקיבוץ החילוני שעלו לתורה - לא יניחו מחר תפילין על ראשם, אים מה לחשוש. בעזרת ה' - אוי ואבוי. איזה מילה מגונה כתבתי כאן. עוד יגרשו אותי ממפ"ם. הילדים האלה יהיו אפיקורסים גמורים. אבל לפחות - הם חוו חוויה של בר מצווה יהודית, וראו שיש דבר כזה. ואולי, יהדהדו באזניהם בהיות בהכרה: "נחמו נחמו עמי". ואולי יתעורר בהם החשק להתעמק מעט במקורות ישראל.

כשאני מהרהר מה הביא את משה סנה ז"ל, הקומוניסט, לצוות לערוך לו טקס קבורה דתי, כשאני חושב מה הניע את המשורר והסופר המפמני"ק מקיבוץ עין החורש, אבא קובנר ז"ל, לצוות על בנו לומר "קדיש" על קברו, הריני מניח, ששני אנשים דגולים אלה, הספוגים אהבה ישראל לשמה, הכירו בהיותם על סף המוות את חלקו של ה"קדיש" בתודעה היהודית לדורותיה. אבא קובנר, שראה את העם היהודי על סף כליונו הפיסי, ודאי ראה ב"קדיש" ביטוי עליון של הזדהות יהודית - גם אם לא כל תוכנו של ה"קדיש" דיבר אל לבו. האם כל מילותיו של הימנון ה"אינטרנציונל" מדברות אל לב חברי הקיבוצים? שרים אותו משום שהפך לסמל במרוצת השנים. אז מה לעשות ויש לנו סמלים יהודיים? האם נזרוק אותם לפח האשפה ההיסטורי? או שמא נאמץ אותם, תוך ביקורת ואולי תוך שינויים? נאמץ אותם משום שהם "שלנו" מדורות ויש קשר הדוק בין סמלים אלה לבין הרציפות היהודית לדורותיה.

אם אנחנו, אנשי מפ"ם ואנשי תנועת העבודה, לא נאמץ לנו את היפה שביהדות. אנו, במו ידינו, מקצצים בשורשי הוייתנו הלאומית ובאין שורשים אפשר לקום מחר בבוקר ולראות שאיננו עם. אפשר מחר בבוקר לעקור מכאן, מארץ קשה ודוויה, לרדת ולהתבולל אט-אט - הם זה מה שיקרה וזה מה שקורה כבר במציאות.

אם נכון שאין עתיד ללא עבר, אזי עלינו לקרב אלינו את עברו של העם הזה.

להיטיב להבינו ולכבדו. וכשנבין אותו יותר נלמד את בנינו איזה מקום תופסת ארץ ישראל במסורותינו ובמקורותנו. ואז אולי יבינו הבנים, שלא פסק מעולם הקשר היהודי-מסורותי-רגשי ודתי עם ארץ ישראל ומכאן גם זכות היותנו כאן - בלי לשלול את זכותו על אותה ארץ עצמה של העם השני החי בה. האם איננו חשים, שאנו מגדלים דורות של בנים, המתחילים לפקפק בעצם זכותנו על הארץ הזאת?

אם חפצי חיים אנו עלינו לעשות רוויזיה והרבה "אמיתות", שלאורן אנו מחנכים. כוונתי איננה שעלינו לחזור בתשובה, אלא לחזור בקהל. כאשר נרבה לשאול נמצא גם את המענה, החלקי לפחות, ואולי נציל כמה בנים מירידה מהארץ, שהוריהם החילוניים עלו אליה בחרדת קודש.

[עד דקה 55 :52]

מניטו: זהו. זה.. זה.. זה שופר קטן. זה שופר קטן שמתקרב לשופר גדול... והרצי"ה ז"ל היה

מסביר את זה כ"תפילה עד". לא עוד תשובה "אל" אבל תשובה "עד". זה מה שהוא אומר. אז נמשיך.

אם כן "הקדושה הטבעית" זה דווקא היום קיבלנו את זה, וזה מאפיין מה שאומר הרב.

"וטבע אנושי בריא זה מחולל רצון טבעי פשוט באומה להקים את שלטונה בארצה, לקום ולהשתחרר, לחיות חיי חופש פשוטים ככל העמים. רצון טבעי זה מתוך הרגשה לאומית טבעית, זהו השופר הבינוני הרגיל, המצוי בכל מקום. אף הוא שופר כשר, אעפ"י שמצוה בראשון יותר מאשר בו. 'בדיעבד כל השופרות כשרים'."

זה ממש נבואה מה שכותב פה...

"אולם יש גם דרגה שלישית בשופר של משיח ואף היא מקבילה לשופר של ראש השנה: שופר קטן, פסול, שתוקעים בו בהכרח, אם אין שופר כשר בנמצא. אם אפסה התלהבות הקודש ורצון הגאולה הנעלה הנובע ממנה, ואם גם הרגשה אנושית לאומית וטבעית ורצון של חיי לאום בכבוד גם הם אפסו, אם אי אפשר לתקוע בשופר כשר לגאולה, באים אויבי ישראל ותוקעים באזנינו לגאולה. הם מכריחים אותנו לשמוע קול שופר, הם מתריעים ומרעישים באזנינו ואינם נותנים לנו מנוח בגולה. שופר של חיה טמאה נהפך לשופרו של משיח."

יש איזה רמז אצל מפרשי הקבלה שנחש בגימטריא זה משיח. אז אני רוצה להסביר את זה כי זה לא סתם. כל הכוחות של האור הקדמון, (האור הקדמון היה כולו טהור) אבל כל הכוחות שנפלו בצד הטומאה נכפכו [נהפכו[284]] בבחינת נחש. אבל הגאולה המשיחית זה לגאול דווקא את אותם האורות. והמהפך בין נחש למשיח, אני מחפש מילה יותר ברורה - ההיפוך, כן? התמורה, זה דרך החושן, חושן משפט, זה אותיות נחש וזה בגימטריא "משיח". "ציון במשפט תיפדה". זה קשור גם כן למהלך הברכות, אחרי הגאולה זה "השיבה שופטינו".

וייתכן מאד, לא יודע אם זה כבר בדיחה של פורים, שהם בכיוון של ההשגה של האסקימוסים, העלו ניצוצות הקודש של האסקימוסים...חחח....[285] כי יש פסוק: "אם יהיה נידחך בקצה השמיים"...חחח...

"עמלק, פיטלורה [סימון פטליורה, מדינאי אוקראיני מתחילת המאה ה-20 שחייליו טבחו עשרות אלפי יהודים], היטלר, וכו', מעוררים לגאולה."

צריך להוסיף עוד כמה...

"ומי שלא שמע קול השופר הראשון, ואף לקול השופר השני הרגיל לא רצה לשמוע כי אזניו נאטמו הוא ישמע לקול השופר הטמא, הפסול, בעל כרחו ישמע. ואף הוא יוצא ידי חובה, גם לאומיות זו של השוט, של "צרת היהודים", גם בה יש מן הגאולה. אולם, על שופר זה אין לברך, (משנה ברכות ו ד): "כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו.

אנו מתפללים, שלא יביאנו הקב"ה עוד לידי שמיעת השופר הפסול והטמא בעל כרחנו. ואף לשופר הפשוט, הבינוני, החילוני כמעט, אין אנו מתגעגעים ביותר. אנו תפלה: 'תקע בשופר גדול לחירותינו'".

וזה הכוונה הפשוטה של הברכה שלנו.

"שופר שבא מתוך עומק קדושתה של נשמת ישראל, מתוך קדש קדשינו, ואז תהא הגאולה שלמה."

זה ברור,כן?

אז נמשיך קצת. אח"כ – "ושא נס לקבץ גלויותנו". זה בישעיהו יא יב. אני אקרא את הפסוק, מפסוק י׳:

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֹׁרֶשׁ יִשַׁי אֲשֶׁר עֹמֵד לְנֵס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ וְהָיְתָה מְנֻחָתוֹ כָּבוֹד׃ פ

- אתם יודעים מה עשו הנוצרים מהפסוק הזה. אבל זה שייך לנו.

(יא) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדֹנָי שֵׁנִית יָדוֹ לִקְנוֹת אֶת שְׁאָר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפַּתְרוֹס וּמִכּוּשׁ וּמֵעֵילָם וּמִשִּׁנְעָר וּמֵחֲמָת וּמֵאִיֵּי הַיָּם׃

(יב) וְנָשָׂא נֵס לַגּוֹיִם וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃

אתם רואים את החלוקה - נדחי ישראל, ונפוצות יהודה יקבץ, מ-4 כנפות הארץ. זה הפסוק שלנו.

קהל: מה זאת אומרת "ונשא נס לגויים"?

מניטו: נס פה זה דגל. טוב זה.. זה.. איך אומרים.. זה סגנון נבואי כן? ולכן לקחו את הביטוי בברכה: ושא נס לקבץ גלויותנו. לפי דעתי, ונראה מיד במסכת כתובות, זה קשור ל"שבועות". זאת אומרת שהגויים עצמם ייתנו את הרשות לקבץ גלויות. לקיבוץ גלויות. ולכן כתוב בפסוק שלנו: "נס לגויים". שהגויים יראו את הנס הזה.

וקבצנו יחד – סוגיית שלושת השבועות

"ושא נס לקבץ גלויותנו וקבצנו יחד" - אז פה ברור שאנחנו רואים איזו התאמה בפירושו של רש"י על מסכת כתובות. אני אקרא את הקטע, זה בסוגיה של השבועות. דף יא. זה הרבה הרבה זמן שחיפשתי את המקור של רש"י, וייתכן מאד שיש איזה קשר בין הלשון רש"י פה לברכה שלנו. נראה את זה מיד:

"ור' זירא, ההוא שלא יעלו ישראל בחומה (או - כחומה). אז רש"י מסביר: שלא יעלו בחומה: יחד, ביד חזקה".

אתם רואים את ההסבר של רש"י: מה זה "לעלות בחומה? זה - לחזור לא"י בבחינת "יחד". לא יחידים, ורק יחידים, אלא בבחינת כלל ישראל. ואני רוצה להסביר את זה. כי בוויכוח שיש לנו עם הטוענים שאסור לעלות לארץ ישראל בזמן שיש שבועה, "שלא יעלו כחומה", והנושא רחב מאד. ו...אני מתפלא איך בעיה כל כך חמורה, כל כך גדולה, מצאו רק - קטע אחד בגמרא, משפט אחד של ר' זירא, שחזר בו, (ר' זירא בעצמו, כן?) כדי לבסס אידאולוגיה שלמה שאסור לעלות לארץ ישראל מכיוון שיש שבועה "שלא יעלו כחומה". ושוב, אני קראתי הרבה מקורות על הסוגיה ההיא ועל הנושא ההוא ואני רוצה להסביר רק בקצרה: שרוב המפרשים את הסוגיה שכחו שני דברים: ש-לרוב החכמים, התלמידי חכמים - זה לא עניין של הלכה. אלא אם כן, 1000 שנים אחרי תקופת שלמה המלך. יש מקורות כאלו. ואלא אם כן - ליהודי בבל, ולא לשאר הארצות. והדבר השני: שהפסוק של ר' זירא עצמו וכמה חכמים אחרים...זה החכם השני הוא.. אני רוצה לצטט אותו... רק דקה. ר' יוסי בר' חנינא נותנים את כל הסימנים שלהם על שני פסוקים מפורשים:

דאמר רב יהודה: כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה, שנאמר: (ירמיהו כ"ז) בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'. " (ירמיהו כ"ז) בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'[286].

ושוכחים את סוף הפסוק, את סיפא של מקרא: "עד יום פוקדי". כשיש פקידה אז אין שבועה. יש זמן מצויין שנקרא "הקץ", כן? "עד יום פוקדי". והגמרא נותנת את הסימנים של הפקידה: הסימן הראשון - כשחוזרים יחד. אסור לחזור יחד עד יום פוקדי. אז כשיכולים לחזור יחד - זה סימן שזה "יום פוקדי"! תפסתם את ההסבר? זה הסבר פשוט מאד, ואני מתפלא איך לא תופסים את זה. מכיוון שיש לא רק סימן אחד, אלא 6 סימנים שהולכים יחד[287].

והפסוק השני הוא: "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ"[288]. "עד שתחפץ" - זה מקביל ליום פוקדי. "עד שתחפץ" זה עניין של "שופר גדול". כדי לעורר את האהבה. כפי שהסביר הרב.

אז מכיוון שכבר התגלו הסימנים של "יום פוקדי" ו"עד שתחפץ", אז אין שום שמץ של איסור. אע"פ שזה לא דבר הלכה. ולכן אני נוטה להסביר את זה ככה: היו כמה תופעות של רצון, נאמר, "משיחי" - במרכאות, לחזור לא"י דרך 2000 שנה של גלות. אבל כל פעם זה היה בבחינת יחידים. וזה נכשל.

הפעם הראשונה שזה בבחינת "יחד", דהיינו בבחינת כלל ישראל, (וזה לא עניין של כמות. אל זה עניין של הגדרה של איכות, של המוטיבציה), לעזוב בבחינת "חזרה לאומית", ולא יחידית, ממוטיבציה של: מאהבת הארץ וכן הלאה. כל התופעות היו ... אה... נכשלו. נכשלו, ולרוב הלכו לכיוון של משיחיות שקר. הפעם הראשונה שזה מתחיל להצליח עם כל הקשיים שאנחנו יודעים - כשזה היה יחד. זה ברור?

ההבדל בין הנוסח הספרדי לאשכנזי

חוץ מזה, ההבדל הראשון בין הנוסח האשכנזי והנוסח הספרדי הוא... איך אומרים... מעניין מאד. טיפוסי מאד לשני הכיוונים. בנוסח האשכנזי זה "יחד" כפי שהסברנו, אבל בנוסח הספרדי זה "יחד מהרה". אני נוטה להסביר את זה ככה: בעולם האשכנזי מקווים ומחכים את הקץ. לפי לוח הזמנים. בבחינת: "לא זכה - בעיתה". אבל בנוסח הספרדי זה ברור מאד: "מהרה". זה בבחינת "אחישנה". זה מובן? כן? ולכן יש לכם, בסידורים שלכם... זה סידור?

קהל: ספרדי

מניטו: ספרדי לרוב.

קהל: "יחד מהרה".

מניטו: "יחד מהרה זה ספרדי". אבל יש הרבה סידורים אשכנזים ששמים את המילה מהרה בסוגריים. אולי אצל החסידים כנראה.

"מארבע כנפות הארץ" - זה קראנו את הפסוק כבר, ובנוסח האשכנזי: "מארבע כנפות הארץ". נקודה. בנוסח הספרדי: מארבע כנפות הארץ לארצנו. ופה לא הייתי מסביר במה מדובר כי זה ברור במה מדובר. זאת אומרת - לא בארץ אחרת, נאמר. אלא, מצאתי פירוש, פירוש אשכנזי[289] שהוא מסביר את זה ככה:

> "כי אם יתקבצו דרך משל, חצי ישראל בארץ אבותינו, וחציו באחת מארצות הגויים, וכולם במצב החירות, יקרא גם כן קיבוץ גלויות. לכן הוסיפו מסדרי התפילה מילה יחד, לומר: כדי שיהיה הקיבוץ דווקא במקום אחד. דהיינו בארץ הקדושה כדי שנוכל לקיים המצוות התלויות בישיבת כל ישראל עליה".

זה נושא ידוע. כל מצוות התלויות - צריך שכל ישראל, ולפי ההלכה רובו ככולו - יהיו בארץ. זה עניין של השמיטה והיובל[290].

"דווקא במוקם אחד, דהיינו הארץ הקדושה, כדי שנוכל לקיים המצוות התלויות בישיבת כל ישראל עליה. כמו דין היובל או ועבד עברי, וכן הלאה. וזה אחוזה וגר תושב. ובסידורי הספרדים הוסיפו המילה 'כ[ל-?]ארצנו', ונכון".

ולכן, כנראה המפרש הזה הוא ניחש את הבעיה. יש איזה...יש איזה נטיה לחשוב, בכמה חוגים, ש..אפילו מחוץ לא"י זה נקרא "קיבוץ גלויות".

טוב, אח"כ מה שנשאר זה החתימה: "ברוך אתה ה' מקבץ נדחי עמו ישראל". זה לא פסוק, אלא יש רמז במדרש אבל לא הספקתי למצוא את המקור, כשהשבטים ירדו למצרים והתקבצו עם יוסף אמרו מלאכי השרת: "ברוך מקבץ עמו ישראל"[291].

וזה נלקח מההמדרש, לא מהפסוק. כי אין שום ביטוי "נדחי עמו ישראל" בפסוקים, אלא "נדחי ישראל". ולכן המפרשים מפרשים את המילה עמ... [נגמרה הקלטת]

...זה לא בדיוק. לא בזכות המצוות שלהם, אלא בזכות עצמם. כן? בברכה הקודמת, "גואל ישראל", אם זוכים - לא זוכים. אבל "מקבץ נדחי עמו ישראל" - המילה "עמו" מוסיפה הסבר, משמעות, מדויקת, שזה יהיה בבחינת "עמו" ולא סתם לְזכות. זה מובן? זה.. זה הקשר. טוב זה פחות או יותר העיקר, מה שרצינו ללמוד. אם יש עוד שאלות על זה? טוב. אז פורים כשר ושמח, ולהתראות בקרוב.

ברכת השבת המשפט

כשלמדנו את הברכה הקודמת - "תקע בשופר גדול"-"מקבץ נדחי עמו ישראל", ראינו את הסמיכות בין 2 ברכות האלו, מיד אחרי קיבוץ גלויות זה הברכה על החזרת הסנהדרין. והכלל, אם אתם זוכרים הוא: "ציון במשפט תיפדה ושוועה בצדקה[292]". כשנגמור את הלימוד של הברכות, אז נלמד אח"כ כסיכום, לפי הגמרא, את הסדר שסדרו ביבנה.

התוכן, הברכות, והשאלות, הבקשות של השמונה עשרה בא כבר מבית ראשון. אבל הסדר עם כמה שינויים, בא לנו מבית שני, וגם יש כמה שינויים ונלמד את זה אח"כ בסיכום, שנקבעו גם אחרי סיום התלמוד. למשל פה, מיד אני אקרא את הברכה:

"השיבה שופטינו כבראשונה" - ברור שלא היו מתפללים "השיבה שופטינו כבראשונה" כשהסנהדרין היה קיים כן? אתם רואים את השלבים של התפתחות הנוסחאות. אז נתחיל מיד בברכה:

"השיבה שופטינו כבראשונה ויועצנו כבתחילה", זה לפי הפסוק בישעיהו, זה הפסוק... פרק ראשון פסוק 26. בישעיה:

וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה׃

אז סידרו את הברכה לפי אותו פסוק של ישעיהו. וכמעט כל המפרשים שראיתי מקשרים את נוסח התפילה על הפסוק הזה.

אז - "השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה". ויש פירוש שמסביר באופן קצת יותר מדויק: "השיבה שופטינו כבראשונה" - כמשה ואהרן. "ויועצינו כבתחילה" - כדוד ושלמה[293]. אז יש הקבלה בין השופטים (והשופטים היו הכהנים, השופטים, אל השופט ואל הכהן, אתם זוכרים את כל הפסוקים, והיועצים[294]. וכבר מימי האבות יש מושג של "אבות כ..."[295]

... הצדיק כשופט והצדיק כיועץ.

אנחה ויגון

"והסר ממנו יגון ואנחה"

... אז זה קשור ל... המשמעות זה והסר את היגון והאנחה של הגלות. אבל זה קשור לפסוק במשלי פרק 22 פסוק 2[296]

בְּרִבּוֹת צַדִּיקִים יִשְׂמַח הָעָם וּבְמִשֹׁל רָשָׁע יֵאָנַח עָם׃

זאת אומרת האנחה באה כשהרשעים שולטים. טוב, המצב הוא: או ההתנהגות לפי המשפט, או, אם אין שופטים - יש אנחה ויגון. זה קשור, גם כן הקשר בין הגלות וחוסר המשפט. לפי מה שראינו מקודם - "ציון במשפט תיפדה ושוועה בצדקה". אח"כ נחזור על כל המושגים האלו.

אתה ה' לבדך

"ומלוך עלינו מהרה אתה ה' לבדך בחסד וברחמים"

פה זה כבר קשור: "ומלוך עלינו מהרה אתה ה' לבדך" זה קשור למחלוקת בגמרא - אם אנחנו מחכים למלך המשיח, או שהקב"ה בכבודו ובעצמו הוא יהיה מלך עלינו[297]. זה סוגיה אחרת

ונלמד אותה בברכה של "בונה ירושלים". עוד נחזור על הסוגיה ההיא ונראה הבדלי הנוסחאות...[298] בפרט בין הנוסחאות של בבל והנוסחאות של ארץ ישראל. בנוסחאות שבארץ ישראל, אחרי חורבן בית שני, דגש מיוחד של "אתה ה' לבדך", ורוב המפרשים מסבירים את זה שלא לראות במלך המשיח את המקור של המשפט בישראל, אלא - אתה ה' לבדך. נחזור עוד אח"כ על העניין הזה.

בחסד וברחמים

"בחסד וברחמים" - מכיוון שזה קשור לפסוק ביחזקאל פרק 20, רק דקה... זה כשהנביא יחזקאל מתנבא על התקופה של סוף הגלות, יש 2 אפשרויות: או העם מקבל מעצמו את המרות של התורה, וחוזר מעצמו לארץ ישראל, או - זה יהיה דרך חימה שפוכה, לפי מה שאומר הנביא. אני מיד אקרא את הפסוקים האלו. זה קשור למה שאנחנו לומדים במסכת סנהדרין: מה הגורם של סוף הגלות, של הגאולה? אם זה הזכות של ישראל או הגורם יהיה ההחלטה של הקב"ה להחזיר עמו לארצו. אז אתם זוכרים את הסוגיה שם בגמרא: "זכה - בעיתה (או) לא זכה אחישנה"[299]. ודרך זה יש 2 אפשרויות: אם יש מספיק זכות - אז זה דרך ניסים, ואם אין מספיק זכות - זה בא בעיתה, אבל דרך שואה. זה המושג בנביא גם כן, הוא משתמש באותו מושג.

אז הנה הפסוקים ביחזקאל [פרק כ]:

(לג) חַי אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְקוֹק אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם׃

(לד) וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפוֹצֹתֶם בָּם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה׃

ומכיוון שכך העניין בנבואה, אז אנחנו מתפללים שזה יהיה בחסד וברחמים ולא בדרך השני של אסונות. זה מובן? כן?

הבדלי נוסחאות בברכת המשפט

ופה יש לכם הבדלי נוסחאות בין האשכנזים לספרדים. בסוף, האשכנזים אומרים: "וצדקנו בצדק ומשפט". והספרדים אומרי: "אתה ה' לבדך... בחסד וברחמים, בצדק ובמשפט". אין המילה "וצדקנו". ואני רוצה בקצרה להסביר את ההבדל הזה: ש-המשפט הוא לפי מידת הדין הגמורה. אבל כשהמשפט הוא גם ברחמים, בשילוב הצדק, אז אנחנו מוצאים את המושג של "הצדקה". אני רוצה לקרוא לכם את הפירוש המדויק. "וצדקנו בצדק ומשפט". אתם מבינים את המשמעות של המושג של - "הצדקה". אע"פ שאין מקום לרחמים, "הווי דן את כל האדם לכף זכות"[300].

איזה חיפוש להצדיק את המצב אע"פ שלפי מידת הדין אין שום הצדקה אפשרית. אבל בשילוב של מידת הרחמים יש מקום ל-"הצדקה".

וכשאנחנו לומדים אותה סוגיה, אנחנו רואים שהשורש הוא בתורה עצמה. יש פסוק שאומר:

"וּצְדָקָה תִּהְיֶה לָּנוּ כִּי נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת"[301]

"וצדקה תהיה לנ"ו - במשמעות של הצדקה. אנחנו נמצא בקיום המצוות הצדקה אע"פ שיש חטאים. אתם רואים את הדיוק של הפסוק: "כי נשמור, לעשות" – אע"פ שהעשייה אינה

בשלמות, אם השמירה היא בשלמות אז זה מביא את ההצדקה להיות צדיק, מכל מקום. הבנתם את ההבדל?

ויש גם כן מקור אחר בתורה. כי המטרה של השופט זה לשים משפט אמת בעם... אבל הפסוק אומר: "וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהַרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע: שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ", כן?[302]

כשנחזור לסדר של הברכות אז נראה שאותה ברוכה קשורה ל:"ואלה המשפטים". נלמד איזה משפט בגמרא, שאומר שלכל ברכה וברכה לפי הסדר, זה קשור למאורע מסוים בתולדות עם ישראל. למשל כשאברהם יצא מאור כשדים, אמרו מלאכי השרת: "ברוך מגן אברהם" וכן הלאה[303].

וכשהקב"ה אמר למשה: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", אתם זוכרים זה מיד אחרי פרשת יתרו, אז אומר המדרש: "אמרו מלאכי השרת: ברוך אתה ה' מלך אוהב צדקה ומשפט"[304]. אתם רואים את ההקבלה, בין כל המאורעות בהיסטוריה והסדר המדויק של הברכות האלו.

אני חוזר על אותה נקודה: שתוכן הבקשות והתפילות שבשמונה עשרה כבר בימי בית שני היה קיים, אבל בסדר אחר וגם בגרסאות שונות לפי המצב שהיה בבית ראשון. אחרי כל המאורעות היה צורך לבקש באופן יותר מדויק בקשה זו, תפילה זו, מכיוון שקרו מאורעות, למשל נלמד אח"כ בשיעור הבא, אחרי פסח, על ברכת המינים. כשהתרבו המינים, אז קבעו את ברכת המינים. אבל כל עוד שלא היה ברכת המינים לא היה מקום לזה. אבל הסדר בא לפי חכמת הנביאים האחרונים. זה נלמד במקור. וזה קשור למה שהתפתח דרך תולדות עם ישראל, מאברהם אבינו עד ביאת המשיח.

ההקבלה בין פרקי תהילים לתפילת שמונה עשרה

אני רוצה להוסיף משהו פה: שהמקור שמורה על ההקבלה בין 18 ברכות שהן 19, לבין 18 התהילים הראשונים בספר תהילים שהם 19. אתם זוכרים שהתחלנו ללמוד את זה, הגמרא אומרת[305]:

> דאמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: מאה ושלש פרשיות אמר דוד, ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים, שנאמר: (תהלים ק"ד) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. הני מאה ושלש, מאה וארבע הויין! אלא שמע מינה: אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא. דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: כל פרשה שהיתה חביבה על דוד, פתח בה באשרי וסיים בה באשרי; פתח באשרי - דכתיב, (תהלים א') אשרי האיש, וסיים באשרי - דכתיב (תהלים ב'), אשרי כל חוסי בו.

זה קשור לפסוק בסוף פרק ק"ג שהוא ק"ד בתהילים. הפרק של ראש חודש: "ברכי נפשי את ה'". ש"דוד המלך לא אמר הללוי-ה עד שראה במפלתן של רשעים". הפסוק הוא: "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם, ברכי נפשי את ה' הללוי-ה". זוכרים שלמדנו את זה. והגמרא מסבירה: לא היה מקום לומר הללוי-ה כל עוד שיש חטאים ורשעים בארץ. אי אפשר לומר את המילה ההיא: "הללוי-ה". זה קשור למה שאומרת הגמרא ש-19 תהילים הראשונים היו 18. וכשהתרבו המינים היה צריך לחלק את הפרק הראשון ל-2 מזמורים, מכיוון שהחלק הראשון של הפרק מדבר על היחס בין ישראל לקב"ה, והחלק השני של המזמור הראשון – אתם זוכרים את התוכן של 2 המזמורים האלו? זה היחס לעם ישראל למלך המשיח. ומכיוון שהמינות הכי גרועה הייתה המינות של הנוצרים, שראו במלך המשיח

איזה מין התגלות של הקב"ה עצמו, (אני [לא] רוצה לראות בהסבר הטמא שלהם), אז החכמים התחילו לחלק המזמור הראשון ל-2 מזמורים. אתם זוכרים את המקור. מכיוון שזה מתחיל ב"אשרי", מסיים ב"אשרי". הפסוק ראשון במזמור הראשון זה "אשרי האיש". והפסוק האחרון של המזמור השני זה "אשרי כל חוסי בו". "כל חוסי בו" זה המשיח, כן? אתם זוכרים את המקור בישעיהו. על העניין של ל"ו צדיקים.

"יַעֲשֶׂה לִמְחַכֶּה לוֹ :"[306]

לו בגימטריא – ל"ו. זה קשור לעניין. זה.. זה הפסוק. "יעשה למחכה לו". זה בישעיהו. ו...אם אני זוכר היטב, יש פה משהו שצריך לדייק, אבל זה פסוק דומה אם זה לא אותו פסוק. זה סימן ש-2 המזמורים הראשונים היו מזמור אחד. ורק כשקרה המאורע של אותה המינות, אז החליטו שי"ח יהיה תשע עשרה.

אז זה מראה לנו שהנבואה של דוד המלך, לפי רוח הקודש באמירת התהילים, הוא ראה את התפתחות תולדות העולם, עד שהגיע למצב שראה עולם בלי רשעים – אז אמר הללויה. אח"כ נזכיר למה אי אפשר לומר הללוי-ה כל עוד שיש רע בעולם. אבל אני חוזר לכלל של הפירוש הזה: ש-מזה אנחנו לומדים לפי הגמרא, שבי"ח המזמורים הראשונים, גם כן דוד המלך ראה התפתחות מסוימת עד שאמר הפסוק האחרון של המזמור י"ט שהיה מקודם י"ח: "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי" שזה סיום תפילת ישראל. ולכן בי"ח שהם י"ט המזמורים האלו יש התפתחות של תולדות עם ישראל. וזה קשור לסדר שקבעו בבית שני. למשל: "אשרי האיש" - מי האיש? "אשרי האיש", זה מתחיל פה. "מגן אברהם", זה אברהם. ואח"כ וכן הלאה. אז פה - "השיבה שופטינו כבראשונה" זה קשור ל"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם".

אז אני גומר את הלימוד של הפשט של הברכה ונגיע לנושא של אותה ברכה.

שיבת הסנהדרין

ואח"כ החתימה ההיא. אני ציטטתי את העיקר. אני חוזר בקצרה: "השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה" זה לפי הפסוק בישעיהו. איך מתחיל הפסוק? "השיבה שופטייך כבראשונה ויועצייך כבתחילה". זה בישעיהו פרק א'. ואח"כ: "והסר ממנו יגון ואנחה" - כשאין סנהדרין שמכפה [שכופה] את המשפט בעם, אז הרשעים מתרבים ויש יגון ואנחה. יש כמה פסוקים בספר משלי: אם אין צדיק אז יש רשע ואז יש יגון ואנחה בעולם[307].

וזה גורם סופסוף גלות עם ישראל. זה כבר ההתחלה של הנושא של אותה בקשה שהיא מיד אחרי " מקבץ נדחי עמו ישראל".

וכדי שנהיה בטוחים שחזרת הגלות תהיה סופית, אנחנו צריכים אח"כ סנהדרין. כדי שיהיה משפט בארץ. שוב אותו פסוק: "ציון במשפט תיפדה ושוועה בצדקה". ונראה את החשיבות של האמת במשפט כדי להגן על עם ישראל בארצו. זה נושא חשוב, זה מתחיל ממתן תורה ונראה איך הוא... הקשר.

דעת הרמב"ם לגבי קיבוץ גלויות

"ומלוך עלינו אתה ה' לבדך"

זה, לפי רוב המפרשים, זה מכוון נגד משיחי שקר. ובאותה תקופה התחילו להאמין במשיח בן דוד מסולף. ולכן הגרסא, נאמר האורתודוקסית, של התפילה היהודית האמיתית, היה

לבקש: "ומלוך עלינו מהרה אתה ה' לבדך". וזה נושא חשוב לימינו אנו, כי בכמה חוגים הטענה היא: כל עוד שאנחנו לא רואים מלך המשיח בכבודו ובעצמו, אז - אין סימן של סוף הגלויות. אתם רואים את חשיבות הנושא, כן? ייתכן מאד שזה הנושא שנלמד לפני יום העצמאות. כי זה שנת ה-40 שנה. ומכיוון שלא יכולתי לבוא לסמינר שהיה צריך להיות אז אני אחזור על אותו נושא בערב יום הזיכרון לפני יום העצמאות.

ובעיקר זה משנתו של הרמב"ם. למדתם קצת, מי שהיה שותף בשיעור הזה, עם תאודופוס. כן? למדתם את העניין. שהטענה נגד הרמב"ם, זה היה לטעון: שהיה מאמין כביכול, הוא לא היה לא מאמין, שהמלך המשיח יחזיר את עם ישראל מהגלות, ולא היה מאמין שהמלך המשיח יחיה את המתים. יש טענה חמורה באותה תקופה של הרמב"ם נגד מה שאמר על זה, מכיוון שלא הבינו את דעתו.

אז אני לא יודע בדיוק איך תאודופוס הסביר את זה אבל אני רוצה רק לדייק (זה נושא חשוב): לפי האמת של התורה - זה לא המשיח שמחזיר את הגלויות, אלא הקב"ה, בימי המשיח. זה כמעט ההיפך. הסימן שאנחנו כבר נמצאים באתחלתא דגאולתא של המלך המשיח, זה - קיבוץ גלויות. מכיוון שמי מקבץ את הגלויות? זה לא המשיח. זה הקב"ה. הבנתם? וזאת דעת הרמב"ם וזה כשר למהדרין. אבל אלו שטוענים אחרת, זה סתם שלא דייקו בגרסה של הרמב"ם עצמו, מכיוון שלא למדו די צרכם את כל העניינים של התקופה של סוף הגלות והתחלת ימות המשיח[308], מכיוון שאין הרבה מקורות לזה ויש סיבות לזה למה אין הרבה מקורות.

מדוע הלימוד על ימות המשיח נסתר?

אתם יודעים את הנושא... כשהתחילו כל הסוגים של המינים למיניהם, אז חכמי ישראל הסתירו את הדברים האלו כדי שלא תהיה ערבוביא עם הדעות הכוזבות. היו כ"כ [הרבה] מקרים של משיחי שקר... והמקרה הכי חמור בתקופה שלנו זה היה השבתאות, אבל היו מקרים, הרבה מקרים כבר, בתקופת בית שני. שהלכו אחרי מורה צדק זה, רבי זה, והרבה דברים נשכחו. אבל לא נשכחו לגמרי. לפי המקורות התרבו המינים. כל אחד, ורואה במין משיח [את] המשיח האמיתי. וזה היה כוזב. זה מסביר לנו למה חכמי ישראל שתיקנו את הגרסה של התפילה אומרים כ"כ הרבה פעמים: "אתה ה' לבדך". כדי שהכל יהיה ברור. כן? זה מובן?

זה לא אומר.. כפי שאומר הרמב"ם: מי שאינו מאמין ואינו מחכה למלך המשיח הוא כופר. אבל אנחנו מאמינים ומחכים את מלך המשיח האמיתי. זה מובן. זה גרסת הרמב"ם, וגם כן על העניין של תחיית המתים, ברור שה' הוא מחיה המתים, כפי הגרסה: "ברוך אתה ה' מחיה המתים". זה לא המשיח שמחיה מתים. המשיח שמחיה מתים זה לא משיח, זה מין מכשף...מבינים את זה.. וייתכן.... זה לא התפקיד שלו, להחיות מתים, במובן של תחיית המתים פשוטו כמשמעו. אבל במובן הרוחני, של התחייה של העם בארצו, (אני לא מתכוון למפלגה זו או אחרת), במובן הזה של "מחיה המתים". כי ירדנו בגלות במתי מעט. בבחינת מתים. ויציאת מצרים זה תחיית האומה. במובן הזה מלך המשיח מחיה את המתים. אבל זה לא פשט. תפסתם את העניין.

וייתכן מאד שהרמב"ם היה בדעתו לתקוף את הנוצרים. כי כל סלע המחלוקת באותה תקופה של התחלת הנצרות זה כי האמינו באיזה מין כישוף כזה, שמישהו שמחייה פגרים כן? אז אתם מבינים את העניין. וזה מחוץ לאמונת ישראל. מי שמחייה מתים זה הקב"ה. בימות המשיח. אבל זה לא המשיח. וזה מקביל.

על אמונת חכמים

לכן זה מפורש ככה: "אתה ה' לבדך". דאם לא כן אנחנו שואלים - מה בא ללמדנו? "אתה ה' לבדך"? ברור שיש לנו כ"כ [הרבה] פסוקים שמורים שאנחנו מאמינים רק בבורא עולם.

זה עניין של... לא פעם הסברתי את זה. וכל פעם אני רואה יותר ויותר שזה הפשט: עניין של אמונת חכמים - זה מתחיל בהגדרה פשוטה: זה האמונה שהחכמים הם חכמים. זה נקרא אמונת חכמים. שהחכמים הם חכמים כן? ברור? כי בהגדרה של "ה' לבדך" זה היה קשה, לרבות תלמידי חכמים, לאמונת "ה' לבדך".

ולכן אתם זוכרים את המחלוקת במדרש[309], כשהיו מפרשים כל עת שבתורה לרבות, כשהגיעו ל"ויראת את ה' אלוקיך", פסקו, עד שר' עקיבא.. (זה ר' עקיבא או ר' ישמעאל? זה ר' ישמעאל?) אמר: "את - לרבות תלמידי חכמים". מכיוון שהיה קושי להוסיף ביראת ה', אפילו תלמיד חכם. זה היה מסוכן באותה תקופה, זה מובן? תודה לאל אפשר לומר שבמשך הדורות, עם ישראל התחסן מזה, חיסון, אפילו בחוגים מסוימים שיש איזה מין סכנה לראות את הרבי כמין משיח, גם בחוגים האלו זה לא נכון. יהודי אמיתי לא מאמין בשטויות כאלו. יש רק בורא אחד ורק אל אחד. הכבוד והיראה שאנחנו חייבים להורים ולמורים - זה עניין אחר לגמרי! זה לא שייך לאותה הגדרה של יראת שמיים פשוטו כמשמעו, וזה לא שייך אפילו ליראת הכבוד [ל]המלך המשיח. כי הוא בשר ודם. זה מובן? וגם כשאנחנו מוצאים בכמה מקומות תואר: "האלוקי", לאיזה תלמיד חכם גדול כן? "החכם אלוקי" - זה אמיתי, זה נכון, אבל זה לא שייך לאותן ההגדרות שאנו מוצאים אצל המינים.

זה... אולי אני אסביר את זה.

האדרת שמות הרבנים

כי יש הרבה ספרים שאתם מוצאים איזה שבח, המחבר של הספר, אצל הספרדים היו רגילים לומר: "הפילוסוף האלקי". זה טעות. פילוסוף זה לא.. אבל בכל זאת. ראית דבר כזה כן? "הפילוסוף האלוקי", או "החכם האלוקי", או "החסיד האלוקי". אבל המשמעות "אלוקי" - פה זה לא המשמעות ששייך לאלקות של הבורא עולם. זה עניין אחר לגמרי. אני רוצה להסביר את זה בקצרה, בסוגריים. כשאנחנו אומרים אלוקי לשפע שבא מהבורא, זה האלקות של הבורא עצמו. אבל כשהבריאה, מישהו, או משהו, הגיע לשלמות - אז פה יש מקום למושג אלוקי במובן של הבריאה שהאל האמיתי, העולם הוא אלוקי, במובן שהאל האמיתי ברא אותו. זה מובן? לא שהבריאה היא קשורה לאלקות של האל עצמו. אלא, זה ביטוי, לשלמות של הבריאה, במחשבת הבורא. העולם הוא אלוקי, במה שהאל ברא אותו. ולא במה שהוא כולל אלקות של הבורא.

וזה הפער שיש בנו, ועם ה.. אתם רואים שצריך לחזור לעברית הפשוטה, המקורית, התנ"כית. כדי להבין את ה...הראשית של כל הטעויות האלו. כשזרים התחילו לתרגם את המושגים של המקרא, בחשיבה שלהם, במנטאליות שלהם, הכניסו משמעות של עבודה זרה במושגים התנ"כיים עצמם. זה התחלה של המינות. כשיהודי מתחיל להיות יהודי מתורגם - גם האמונה שלו היא אמונה מתורגמת. אע"פ שיש יהודים ששמם זה תורגמן... בבית שני, היה תפקיד בקהילה, של המתורגמן, כי לא היו תופסים את העברית. אז החזן היה קורא בעברית בקול...בחשאי, כן? המתורגמן היה מתרגם בקול רם בארמית. זוכרים את זה, כן? וזה היה תפקיד חשוב. מתורגמן היה צריך להיות תלמיד חכם. כי המתורגמן... מי זה המתורגמן

הקדוש, אפשר לומר? אונקלוס. וזה לא בכדי שהיה גר. הוא היה יודע איך לתרגם, כן?

תרגום אונקלוס

אתם יודעים את הסיפור של אונקלוס? השם שלו בלטינית היה אכילאוס. והוא היה אחיין של הקיסר. ובאותה תקופה הקיסרים היו רגילים לשלוח איזה שליח בשבילם כדי להתעניין בנושאים של אומה זו או אחרת שהיתה תחת שלטונם. אז שלח דווקא את אכילאוס הזה לארץ ישראל. הוא התיידד עם רבנים, למד תורה והתגייר. אז כשהתגייר, הקיסר... אני חושב שזה אנטינוס..

קהל: אדריאנוס

מניטו: אדריאנוס כן? של אונקלוס וכל זה? אנטונינוס, כן? טוב זה לא משנה. גוי זה או גוי אחר... זה..רומאי. ו-אז הוא כעס עליו: מה אתה עשית? התגיירת לאומה בזויה כמו היהודאים של בית שני? אז הוא ענה לו, אני לא יודע אם אתם שמעתם על זה. יש פירוש על אונקלוס שעשה תלמיד חכם עצום, אבל שכחתי את שמו. פירוש שאנחנו לומדים עם אונקלוס זה, שם הספר זה "נתינה לגר", והוא מסביר את זה בהקדמה שלו. אז, כי - היו רגילים הקיסרים האלו, לתת איזה עצה לשליח שלהם. והעצה שדווקא נתן לאונקלוס זה: אם אתה רואה עסק שמשגשג, מצליח - אל תעסוק בזה, כי עתידו רק ליפול. אם אתה רואה עסק שהוא ירוד - אז תעסוק בזה כי עתידו לעלות. אז הוא השיב לו: זה העצה שלך. מצאתי את העסק הכי ביש שבעולם, עסקתי בו... זה חכמה יהודית של הגר...

טוב אז אני חוזר לעניין שלנו. מאיפה יצאנו למתורגמן הזה? מאיפה יצאנו?

קהל: כי הסברנו על העניינים האלוקיים שאנחנו...

מניטו: כן כן. כן. זה בא מהשפות הזרות. פשוטו כמשמעו. כשגוי אומר "אלוקי" - זה עבודה זרה. כשהתורה אומרת למשל "קדושים תהיו כי קדוש אני" - אז לפי התורה: תהיו קדושים כבני אדם. מכיוון שאני אלוקיכם קדוש כאלוק. כן? וזה לא אומר שתהיו קדושים כמוש אני קדוש. תפסתם?

קהל:...

מניטו: כן. אני אחזור לזה. כן. וזה דווקא הדוגמא הכי מאפיינת. משה רבנו זה הבן-אדם שעלה למדרגה הכי גבוהה של תיקון האדם. לכן נקרא "אלוקי". דהיינו - הוא נמצא באותה מדרגה שהקב"ה חשב עליה שברא את העולם. אז זה נקרא "אלוקי". כן? זה מובן? אח"כ אני אחזור על הדיוק הזה. אז כשגוי קורא את זה, כשגוי אומר "קדוש", זאת אומרת שיש באדם הזה איזה מין קדושה מאגית שהיא מסוג הקדושה האלוקית... תפסתם את ההבדל? טוב. ולכן לפי דעתי, זה מה שיצאנו, זה בכוונה שהחכמים אמרו: "אתה ה' לבדך". נקודה.

וזה המחלוקת בסנהדרין[310] האם יהיה משיח לישראל או האם לא יהיה משיח לישראל, הלל אומר: "כבר אכלוהו בימי חזקיה", תמה זכות אבות, ולכן מחזקיה ואילך - ה' לבדו. ואם יש לנו איזה מין ארצץ[311], תחליף, של משיח, הנשיא זה בתחליף של משיח, זה מה שאנחנו זוכים כן? וכשמלך המשיח מתגלה, אז הוא מתגלה. זה מובן? זה הלכה. צריך לייחס כבוד לאב, צריך לייחס כבוד לרב, צריך לייחס כבוד למלך, אבל זה לא אומר שזה הכבוד שצריך לייחס לקב"ה.

זאת הדרשה: "את - לרבות תלמידי חכמים"[312]. זאת אומרת גם תלמידי חכמים, במשמע, את ה' אלוקיך, מה הולך את ה'? תלמידי חכמים. ולמה? מכיוון שבלי תלמידי חכמים אין לנו קשר לה'. זה מובן? "עת" זה לשון לוי, לוויה. מה שבא עת. עם. ופעם הסברתי, וכשהייתי צעיר חשבתי שזה בדיחה, אבל זו לא בדיחה: את - לרבות תלמידי חכמים במובן אחר. את - לרבות תלמידי חכמים במצווה ההיא של יראת ה'. גם תלמידי חכמים הם צריכים לירא את ה'. אתם מבינים את זה. וייתכן מאד שזה הפשט, כן? את - לרבות תלמידי חכמים.

אז אני חוזר לפשט האמיתי של המושג "אמונת חכמים": האמונה שהחכמים הם חכמים מהחכמה האמיתית, ולכן צריך לייחס להם כבוד. ויראה.

אז אני חוזר לאותה שאלה: שדוד המלך אמר ק"ג שהם ק"ד תהילים, פרקים של תהילים, עד שראה במפלתן של רשעים ואמר הללוי-ה. לפני זה לא יכול היה לומר הללוי-ה. וזה המקור המרכזי של הגמרא על נוסח התפילה שלנו. מאיפה אנחנו לומדים שיש י"ח ברכות שהם י"ט? מאותו מקור של "הללויה", בסוף "ברכי נפשי את ה'". אז מי זוכר את ההסבר? למדנו את זה, אני זוכר... לא זוכרים? למה היה צריך לחכות [ל]עולם בלי רשעים, בלי חטאים כדי לומר הללויה? לפני זה אי אפשר.

קהל: ...ההגדרה של ה' זו הגדרה של שלמות?

מניטו: כן. זה נכון. זאת אומרת, כל עוד יש בעולמו של ה' רע - אי אפשר לומר את הלל האמיתי של ה'. זה ההסבר. זה מובן? ההלל האמיתי זה ביום שקרה נס. ביום שקורה נס מתגלה מלכות שמיים. לכן אפשר לומר הלל. למשל ביום העצמאות אומרים הלל. עם ברכה, כן? ואלו שלא אומרים הלל, או אומרים הלל בלי ברכה, יש להם ספק אם זה נס או לא. וזה... אנחנו רגילים לזה בהיסטוריה שלנו. בעל נס שלא מכיר בניסו. יש איזה מאמר אבל אני לא זוכר את המקור עכשיו, בימי איזה מלך, שלא נגאלו מכיוון שנעשה להם נס ולא אמרו שירה, אתם זוכרים את ה...?

קהל: חזקיהו

מניטו: חזקיהו. לא אמרו שירה ביום העצמאות שלהם...[313]

אז את כל זה אפשר לקשור את העניין ל"אתה ה' לבדך".

המלך המשפט

אז החתימה היא: ברוך אתה ה' מלך אוהב צדקה ומשפט. ואתם יודעים שבעשרת ימי תשובה אומרים: "המלך המשפט". אז המפרשים שאלו: למה דווקא באותה חתימה, של אותה ברכה, אומרים ברכה במלכות: ברוך אתה ה' מלך. ובכל שאר הברכות לא אומרים "מלך"? למשל: ברוך אתה ה' מקבץ נדחי עמו ישראל, ולא אומרים מלך מקבץ או... חונן הדעת ולא מלך חונן הדעת.

מכיוון שהמושג של מלכות קשור למשפט. ויש פסוק במשלי דווקא, פרק כ"ט ד':

"מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה:"

"מלך במשפט יעמיד ארץ". זאת אומרת - העולם עומד על המשפט של המלך. זה התפקיד של המלך - להיות השופט האמיתי. "השופט כל הארץ לא יעשה משפט"? אתם זוכרים את השאלה של אברהם בסדום ועמורה כן?[314]

"שופט כל הארץ" זה מושג שאנחנו שרים אותו הרבה בתפילות של ראש השנה. שופט כל

הארץ. יש מרוקאים ביניכם? זה פיוט מרוקאי. פיוט יפה דווקא.

אז מה ההבדל בין הגרסה בכל השנה: "מלך אוהב צדקה ומשפט"? זה קשור למה שאנחנו.. בעשרת ימי תשובה. "המלך המשפט". זה קשור למה שלמדנו על הנוסח האשכנזי. וצדקנו בצדק ובמשפט. כל השנה השלטון הוא לפי המשפט, אבל עם קצת צדקה - "מלך אוהב צדקה ומשפט". זה יותר קל, יותר עדין מ-"המלך המשפט", ועשרת ימי תשובה זה המשפט. מידת הדין. אפשר להסביר את זה ככה לפי המפרשים: כי בעשרת ימי תשובה הוא שופט עכשיו. עכשיו הוא יושב בכסאו של שופט. "המלך המשפט" - זה הגדרה. בכל השנה מתייחסים למלך המשפט בבחינת אוהב צדקה ומשפט, דהיינו - גם מידת הרחמים. ויש גם כן הסבר שני: שאוהב את האדם שעושה משפט. מבינים את ההבדל.

טוב, אז פחות או יותר זה מה שאנחנו לומדים מאותה גרסה של הברכה, ועכשיו אנחנו מגיעים לנושא של אותה ברכה: זה החשיבות של המשפט כתנאי לגאולה. אתם זוכרים את זה כן? מיד אחרי הבקשה של הגאולה, מיד [באה] הבקשה של המשפט האמיתי. שוב, הבסיס הוא הפסוק: "ציון במשפט תיפדה ושוועה בצדקה". ואתם רואים את צירוף המושגים: משפט, צדקה. אז פה אני רוצה לסיים בקצרה על אותו נושא, שזה הייחוד של עם ישראל בין כל התרבויות. זה מסביר... זה לא רק ההסבר היחיד, אבל זה מסביר: "אתה בחרתנו". למה התגלות התורה ניתנה דווקא לישראל? למה אותה הבחירה של הבעיות של אותה הבחירה, של "אתה בחרתנו מכל הגויים מכל הלשונות". דווקא. גוי ולשונו. אתם רואים את הקשר.

תפילות שבת

יש פירוש על התפילה של שבת. אתם יודעים שבשבת אין בקשת צרכים, כן? כי זה עבודה. ומלאכת עבודה אסור בשבת. ולכן לא מבקשים לצרכים בשבת אלא - שהמנוחה תהיה מנוחה אמיתית. אז בשבת יש לנו בתפילה של ערבית יחס לשבת בראשית. ואנחנו קוראים בשמונה עשרה: "יום השישי (מתחילים ב"ויכולו" כי זה לא הקידוש) ויכולו השמיים והארץ". בשבת בבוקר אז אנחנו מתייחסים לשבת של מתן תורה.... [נגמרה הקלטת]

...שייכת לשבת. אולי אני אסביר את זה בקצרה אח"כ, תזכירו לי. ובמנחה אנחנו אומרים: "אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ" - זה השבת של עתיד לבוא. אבל בקשר של השבת של עתיד לבוא מבליטים גם כן את הייחוד של עם ישראל. אע"פ שכל העולם יהיה קדוש, יהיה עולם שכולו שבת, שאין הבדל בין ישראל ואומות העולם - אבל יהיה גם כן הבדל בין ישראל לאומות העולם. ומהו ההבדל? תפסתם את ה... יהיה הבדל של מדרגות. אבל מכל מקום יהיה הבדל. ולכן מדגישים את זה. בערב שבת, היחס לשבת בראשית. בשחרית - היחס ל"ישמח משה במתנת חלקו", זה מתן תורה, ומנחה - זה שבת של ימות המשיח. שלעתיד לבוא. אבל בכל זאת, והפירוש והוא חשוב לנושא שלנו, מתחילים באיחוד של עם ישראל - "אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ וכו'".

הייחודיות של משפט התורה

מכיוון שהתורה ניתנה לעם ישראל, מכיוון שישראל הוא העם היחידי שקיבל את העיקרון של התורה, כי המשמעות של ההיסטוריה של המין האנושי, הוא דרך הצדק של האמת המשפטית. זאת אומרת: אין הבדל בין החוקה של חברה זו או אחרת והמוסר המוחלט שהוא התורה. וזה מגדיר ומאפיין את המסורת ישראל. מיהו היהודי המסורתי לפי התורה? מי שהוא שולל מעיקרה כל הבדל בין החוקה של החברה, שזה נימוסים, חוקות הגוי, והאמת

המוחלט. או במושגים האחרים: בכל חברה אחרת יש, כעיקרון, 2 רשויות: האמת המוחלט - זה עניין של הדת, זה עניין של שמיים, זה לא נמצא בארץ, והחוקה של העם, הלגליות של החוקה - זה עניין אחר.

האירוסין עם התורה

ואני חושב שזה הנקודה המרכזית של כל מה שמאפיין את יחוד[315] עם ישראל - כתרבות, כדת, כהיסטוריה, כחברה. בכל העולם כולו. זה העם היחיד שקיבל על עצמו "נעשה ונשמע" של התורה. וכל זה קשור לכל המקורות שאומרים שהקב"ה הציע את התורה לכל אומות העולם, וכל אחת ואחת, מסביר הזהר[316] דרך הנביאים שלהם, לא רצו לקבל[317]:

מכיוון שזה עול יותר מדי קשה. זה כבד על עצמם [עליהם] שחוקתם תהיה התורה. דהיינו, שוב, המוסר המוחלט. [ש]אין הבדל בין המידות[318] של המוסר והמשפטים. המשפטים צריכים להיות המשפטים של המוסר ולא מוסר לחוד ומשפט לחוד.

אני חושב שהצלחתי כבר להסביר את המושג הזה כן? זה מה שאומר המקור שלנו. כי מיד אחרי עשרת הדיברות - "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם". ויש במדרש[319] כשאמרו ישראל "נעשה ונשמע", מיד אמר להם הקב"ה: "ויקחו לי תרומה", כדי לבנות את בית המקדש. והמדרש מוסיף[320]: "ומיד אמר הקב"ה: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ואמרו מלאכי השרת: ברוך אתה ה' מלך אוהב צדקה ומשפט.[321]

החיסרון של החוקה הרומאית והחוקה המודרנית

זה מובן? בתרבויות האחרות, יש איזה מין פינה, יש איזה מין מקום בחוקה שלהם שחוץ מזה צריך להיות ילד טוב, וצריך להתנהג לפי המשפט. אבל זה משפט מופשט. זה מין אידיאה של משפט שנשארת באיזה מין פינה של יפה נפש, כן? וחושבים על האמת המוסרית, אבל החוקיות של המשפט זה אחר לגמרי. תפסתם את ההבדל?

ואתם רואים שזה המתח בחברה הישראלית. אנחנו נמצאים במעבר בין חוקות הגוי - אם זה החוקה הבריטית, העות'מאנית, או של חבר כנסת פלוני אלמוני, שחקק חוקה כזו, והם מצייתים לאותה חוקה ממש כעובדי עבודה זרה! "כתוב, כתוב, כתוב ככה". תפסתם את זה כן? זה החשיבה הרומאית. מה שכתוב בספר החוקה. זה בשבילם האמת. אז אתמול קבעו ככה, בהצבעה, ומצאו 51 - 49. שלשום זה היה מספר אחר. למחרת יהיה ההיפך, אבל החוקה זה החוקה. תפסתם את זה? אין בסיס לזה. וזה הסיבה הבסיסית שאומות העולם לא רצו לקבל את התורה. כי יש להם התנהגות חוקתית, נאמר, כל אחד והאופי שלו.

אתם יודעים את כל המדרשים האלו[322] כשבא לאדום, הקב"ה ביקש [שאל]: מקבלים את התורה או לא? אז שאלו: מה כתוב בתורה? - "לא תרצח". אז מה השיב אדום? הברכה שלי זה "ועל חרבך תחיה", לא יכול. 'נום קוסומוס' - כך אומרים בלטינית. וכשהלכו אצל ישמעאל, הלך אצל ישמעאל, שאל ישמעאל: מה כתוב בתורה? מה כתוב בתורה אצל ישמעאל? -"לא תגנוב". אמר: אני לא יכול. "ידו בכל ויד כל בו". זה הברכה שלו... וכן הלאה. וזה דווקא מאפיין. המדרש מסביר שהקב"ה ביקש דווקא מכל המשפחות ששייכות למשפחת אברהם. הלך למואב, הלך לעמון, הלך לאדום, הלך לישמעאל. מאיפה אנחנו לומדים את כל זה? מאיזה פסוק?

קהל: ה' מסיני בא...

מניטו: יפה. "ה' מסיני בא" ואח"כ: "הופיע מהר פארן" - זה ישמעאל, "וזרח משעיר למו" - זה אדום, "ואתה מרבבות קודש" - זה ארמי, "אתה" זה ארמי. המילה הארמית [היחידה] שיש בתורה, זה בפסוק הזה. "מרבבות קודש" - זה מואב, עמון וכל הארמים האלו. טוב.[323]

לכן זה הכוונה של אותה ברכה. תפסתם את זה, כן? רק דקה, אני רוצה להשלים: וכפי שאני אמרתי. המתח האמיתי הוא במחנה הישראלי, בחברה הישראלית, בין אלו שאומרים: אי אפשר להגשים את המשפט האמיתי כחוקה של החברה ושוללים את המדינה. מחכים לאיזה חלום של... ש"ס וחלום... ואלו שאומרים: המשפט האמיתי זה המשפט של החוקה. והקריטריונים, נאמר המושגים של החוקה האמיתית - צריכים לקבל את זה מהתרבות של הדור. והם מקבלים את זה מהתרבות של הגויים. ובעיקר הבריטים. מכיוון שזה הירושה כן? ואלו שאומרים: הגיע הזמן לחיות לפי חוקה שתהיה חוקה של התורה האמיתית, ולכן: "השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה". הרמז הוא לסנהדרין, הוא ברור מאד, כן? זה פחות או יותר תוכן הכוונה פה. כן מה?

קהל: יש לי 2 שאלות...

מניטו: אז כל אחת לחוד...

קהל: הבאת את המדרשים שניסו לשקף שישראל בסה"כ, הגדולה שלו, שהוא לקח את התורה ב"נעשה ונשמע". לעומת אומות העולם ש...

מניטו: פחדו מזה

קהל: פחדו מזה. אבל מצד שני, לעניות דעתי יש איזה מדרש שאומר: "שכפה עליהם הר כגיגית"

מניטו: יפה

קהל: אז זה קצת לא מתיישב עם הגישה

מניטו: לא..יפה. יפה. טוב השאלה במקומה, אבל כבר ברור שלמדנו את זה 2000 שנה. זה נמצא בגמרא. זה במסכת שבת. על הפסוק: "ויתייצבו בתחתית ההר".[324]

ומכיוון שכתוב "בתחתית ההר" ולא תחת ההר סתם, אז הגמרא מלמדת ש"כפה עליהם הר כגיגית" והם היו בתחתית ההר. מה קורה פה? אני אסביר את זה בקצרה. כבר אמרו: נעשה ונשמע. לכן מה הצורך לכפות עליהם? כבר היו מוכנים להסכים לקבל, כן? מה הצורך לכפות עליהם? ונלמד את ההסבר, זה נושא שצריך הרבה זמן כדי ללמוד אותו על בוריו. בהמשך של המדרש, הגמרא אומרת: אמר רבא[325]: "מכאן מודעא רבה לאורייתא". מה זה "מודעא רבה לאורייתא"? מכיוון שכפה עלינו הר כגיגית כדי שנקבל את התורה, אז אין מקום לענישה אם קורה איזה חטא, מכיוון שזה חוק שנכפה עלינו.

וזה ביטוי חריף מאד! "מכאן מודעא רבה לאורייתא". יש טענה נגד האורייתא, כן? אבל הגמרא ממשיכה: "הדר קיבלוה בימי אחשוורוש", שנאמר, במגילת אסתר: "קיימו וקיבלו את היהודים עליהם". ומכיוון שכתוב "קיימו וקיבלו" במקום "קיבלו וקיימו", מה שמסופר במגילת אסתר, הגמרא מסבירה: קיימו בימי אחשוורוש מה שקיבלו במעמד הר סיני. ולכן חוזרת השאלה: למה היה צורך לכפות להם [עליהם] הר כגיגית. מכיוון שהיו מוכנים לקבל. הראיה - שבהפסק הנבואה, זה בימי אחשוורוש, זה מגילת אסתר, זה הפסק הנבואה, לא היה כפייה, ההכרחיות של הנבואה, שכשיש התגלות של האמת - אין לך בחירה. אותה כפייה, המשמעות זה - מכיוון שהקב"ה מתגלה, אין מקום לבחירה. כאילו כפה עליהם. כשאתה רואה את האמת המתמטית, זה תאורם זה או אחר, איך אומרים תאורם בעברית? משפט ....כן. אז נניח, אתם רואים - זה לשון נופל על לשון, זה לא במקרה - משפט. כשמשפט אחד

מתגלה - אז אי אפשר להכחיש ולומר שזה לא אמת. זה ככה. אתה לא יכול. אז כשהאמת מתגלה - אין בחירה. זה המשמעות של "כפייה". אבל אותה כפייה של הנבואה עצמה כנבואה - הסתיימה בימי אחשוורוש, וקיבלו. המשיכו לקבל את התורה. והסימן זה פורים. לכן פורים אינו מתבטל אע"פ שכל החגים מתבטלים, פורים אינו מתבטל. טוב זה קשור לעוד נושא. ולכן צריך להסביר למה היה אותו צורך של אותה כפייה, מכיוון שאנחנו יודעים שקיבלו. מרצונם.

המהר"ל הסביר את זה שזה דומה לחתונה[326]:

בזמן החתונה, כופים על הכלה הרי את מקודשת לפלוני, כן? ונגמר. יש חוזה חתום. כן? זה כפייה. אבל... לא כופים אלא על מי שכבר החליטה לקבל. ולמה כופים? מכיוון: טוב, היום החליטה, מחר היא לא תחליט. מחר קורה משהו במטבח, והיא אומרת לבעלה: אני לא רוצה להיות שוב איתך. זה כעס. למחרת היא מתחרטת, ובינתיים זה אבוד, ולכן צריך לכפות. אותו דבר...זה מובן כן?

ויש אולי 3 פרקים על זה במסכת גיטין. למשל בעל, [כשהוא] בכעס, מכיוון שהוא נאחז באמוק או משהו כזה, כן? כעס על אשתו. ואומר לה: אני מתגרש ממך, כמו שעושים הערבים - לפי הבית דין זה לא גירושין. מכיוון שהיה חולה. זה פשוט.

וזה המהר"ל מסביר את זה ככה: זה מה שקורה בין הקב"ה וישראל. זה ברית נישואין. אז הקב"ה, מבחינת הבעל נאמר, כפה את הכתובה. (זה מה שכתוב, זה הכתובה, הכתובים נאמר). אבל למי כפה? למי שהיה מוכן לקבל. זה מובן? מכיוון שמצד הקב"ה אין שום חשש. זה נצחי. הוא בחר בישראל. זה בלתי הפיך. מצד ישראל שזה אנוש, בני אדם, פעם יאמר כן נעשה, פעם יאמר לא נשמע. אז זה, איך אומרים בעברית, זה... לא יציב.

ולכן חכמי ישראל פירשו על אותו מדרש במסכת שבת שמדובר בתורה שבע"פ. כי תורה שבכתב - אף אחד לא יכול להכחיש. זה כתוב ככה, זה כתוב ככה. כולם לומדים ורואים זה האמת. אבל מקום לטענות - זה תורה שבע"פ. עניין של התלמידי חכמים. מה שכפה עליהם - זה התורה שבע"פ. ולכן הפסוק אומר במפורש: כי על פי הדברים האלה כרתי ברית איתכם.

וזה ההבדל בין הפרושים לצדוקים. הצדוקים מקבלים רק מה שכתוב בתורה שבכתב. ויצאו מתוך היהדות. כי השורש, אני רוצה להסביר את השורש לפי המדרש, כשהקב"ה אומר למשה רבנו במעמד הר סיני[327]:

"הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם"

מה זה "גם בך"? חוץ מהפשט: לא רק בי, בקב"ה, אלא גם בך יאמינו כשישמעו שאני מדבר איתך, כן? גם, לרבות - סנהדראות. גם, זה לא רק משה רבנו. אלא שמה משה רבנו היה בבחינת תורה שבע"פ, כן? זה מובן? זה, כל תלמידי חכמים שב[כל]דור ודור. גם. בבחינת השם הגדול של 72, זה בגימטריא גם. אה.. 42. ארבעים ושלוש, סליחה. זה.. וגם בך יאמינו לעולם. לא 72 ש-"הנני בא בעב הענן". זה 72. זה רמז לסנהדרין. "וגם בך יאמינו לעולם".

טוב, אז זה מובן כן? אין סתירה. אדרבא - הצד הנצחי של ברית התורה בא דרך אותה כפייה. וזה כך במציאות: היו כל כך ניסיונות לפרוק עול התורה בהיסטוריה של עם ישראל, ולא הצלחנו, ברוך ה' כן?. זה נשאר כמו ש..

מעמד הר סיני הפרטי

כן, רצית לשאול שאלה? כן.

קהל: בקשר לגרסה של "המלך המשפט". כל השנה אנחנו מתייחסים לצדקה ומשפט דווקא

מניטו: מלך אוהב צדקה ומשפט

קהל: מלך אוהב צדקה ומשפט, ודווקא בתקופה שאנחנו צריכים, זקוקים ביותר, להמתקת הדינים, אנחנו משמיטים את הצדקה.

מניטו: יפה. זה שאלה יפה. אבל לאמתו של דבר אין מקום לשאלה. כי זה... המפרשים מסבירים את זה, דרך הפסוק שאנחנו אומרים דווקא בפרשת שובה:

"דִּרְשׁוּ יְקֹוָק בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בְּהְיוֹתוֹ קָרוֹב:"[328]

כי יש תקופות שה' הוא קרוב. יש תקופות שה' הוא רחוק. ואני לא אוסיף "כביכול". זה מימרה בגמרא. מצאנו קרוב ורחוק בקב"ה. מצאנו רחוק וקרוב בעבודה זרה.

מה זה קרוב בעבודה זרה? העובד עבודה זרה מתפלל לפסל שלו, ונמצא רחוק, אין קול ואין עונה, כן? ומצאנו רחוק וקרוב בקב"ה: הוא בורא עולם - זה רחוק מאיתנו. מיד אתה מתפלל בלבך - הוא קרוב אליך. זה ההבדל. מי כעמך... לא. יש פסוק שאומר...

קהל: "שלום שלום לרחוק..."

מניטו: לא לא. אח"כ. זה - אשר לו אלוהים קרובים אליו כה' אלוקינו

קהל: ומי...

מניטו: "ומי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו"[329]

לחפש את עניין האיה מקום כבודו מלוא הארץ כבודו. זה הפסוק של "שלום שלום לרחוק ולקרוב"[330] - יש מצב של רחוק ויש מצב של קרוב.

וחכמי החסידות, זה בעיקר הרב נחמן מברסלב, ויש להם תורה חשובה מאד על זה: כשנדמה לך שאתה קרוב - תדע שאתה רחוק. וכשנדמה לך שאתה רחוק - תדע שאתה קרוב. זה חסידות כן? צריך לחשוב על זה, כן? אז, בבחינת קרוב - זה דישרי[331]. דרשו ה' בהימצאו... בהיותו קרוב. אז כשהוא קרוב - הוא "מלך המשפט". כשהוא בבחינת רחוק - זה "מלך אוהב צדקה...[ומשפט]". זה מובן[332]?

טוב. לכן קוראים לזה ימים נוראים. זה נורא - קרוב. "מה נורא המקום הזה"[333]. ואפשר לקשור את זה גם כן - "ולא נחם אלוהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא"[334]. ארץ פלשתים זה רחוק כן? זה לא רחוק מפה, אבל...[335]

קהל: יש לי שאלה נוספת: זה, אתה השתמשת במשך ההרצאה הקצרה במונחים אבסולוטיים, לפחות לטעמי, באמת מסוימת שהיא

מניטו: האמת המוחלטת, כן.

קהל: כן - אמת מוחלטת. עכשיו, מה שְׁלִי קשה, אני מבין את התפיסה מבחינה תיאורטית, אבל קשה לשים, לתרגם את המושגים האלה...

מניטו: בחיים היומיומיים.

קהל: בחיים, בנורמות התנהגות. מי בעצם יש לו את הלגיטימציה לבוא ולטעון...

מניטו: זהו.

קהל: שהוא מחזיק באמת...

מניטו: זה העניין, זה העניין של אמונת חכמים. זה הנושא. זאת אומרת, זה שאלה, כן? לכן אנחנו אומרים: "אתה ה' לבדך". השאלה שלך - מי יכול להגדיר "ה' לבדך"? כיוון ש...

השאלה היא עצומה. ענקית! העולם ומלואו מצד אחד, וקומץ יהודים מצד שני, ואומרים: האמת איתנו... זה כבר מתחיל מאברהם אבינו. "מעבר הנהר". הוא מעבר אחד, לבד, כל העולם כולו מעבר השני. והעיקר לא לפחד[336].

ו.. זה.. טוב זה שאלה ישנה מאד. ולכן צריך ללמוד! אין, אין תשובה אחרת. התשובה המרכזית, הבסיסית היא - צריך ללמוד את הנושא. אי אפשר להחליט תיאורטית. כי תיאורטית זה מבוי סתום.

ו... אני רוצה להסביר קצת: צריך ללמוד [את] התורה וגם כל התורות האחרות, כדי לראות את ההבדל. ולכן אמרו על הסנהדרין: שכל חכם אחד מהסנהדרין, היה צריך להיות מומחה בתורה ומומחה בשפה אחת ובתורה אחת של עובדי עבודה זרה, כדי להיות חכם של סנהדרין[337]. אז זה השאלה שלך, כן?

קהל: השאלה...

מניטו: אז אני רוצה ל... אז אם ככה - מי יגיע? מי יעלה להר ה'? ולכן, יש לנו תשובה:

התורה זה אוקיאנוס. ים התורה. ים התלמוד. מי שמתחיל בים התורה יודע שזה ים, כן? מולו. אבל - מספיק לראות, בנקודה אחת של התורה, בפסוק אחד, במילה אחת, וכל יהודי יש לו אות אחת שלו בתורה. מספיק לראות במקום אחד בתורה, התגלות מעמד הר סיני כ- זה האמת המוחלט, כדי להיות בטוח בכל השאר. וכל אחד במקום שלו[338].

וזה בא מהניסיון שלנו כמורים. דרך כל כך [הרבה] שנים: אנחנו לומדים כל השנה, ואנחנו תופסים את זה - לתלמיד זה ולתלמידה הזו זה היה הפסוק הזה שהיה מפתח. לתלמיד אחר פסוק אחר לגמרי. או משנה אחרת. או מימרה אחרת. וכל אחד בחייו יש לו חנינה כזו, שפעם אחת בחיים - הוא רואה את המוחלט. זה מספיק. אז, זה נקרא "יש", יודעים שיש. "כל ישראל יש להם", כן?[339] יודעים שיש. ואח"כ יורדים בבחינת רחוק. אבל פעם היה קרוב, ידע שיש.

אז בחשיבה המתמטית יש, זה ידוע למתמטיקאים, כן? כש... זה נקרא... אני זוכר את זה בצרפתית, אולי אם יש מתמטיקאי עברי, תתרגם. זה נקרא "לה רזומו דה פארדה ראקאראנס... זה פואנקארה [ועוד מילים בצרפתית שלא מבינים]... אז הוא אומר ככה: אם יש לך הוכחה של משפט אחד, ואותו חוק נמצא אמיתי גם כן בעוד מקרה אחד - יש חזקה שהכל, נכון. זה מה שאני אומר. כשהמשנה אומרת: "כל אחד קונה עולמו בשעה אחת. קנה עולמו בשעה אחת"[340], וכל שאר החיים זה מסביב לאותה שעה. זה מובן? ויש שזוכים להרבה מזה... אבל פעם אחת מספיק. זה נקרא - מעמד הר סיני הפרטי של כל אחד ואחד. אז - איזה פסוק, איזה משנה, איזה חכמה, איזה תורה, איזה עצה - תלוי. כל אחד ושורש נשמתו. זה מובן? ולכן אנחנו רחוקים מאותם החוגים ש- כולם צריכים להיות במודל אחד, זהו, ולא אחר. זה לא התורה. תפסתם את זה כן?

טוב. אז אנחנו נתראה אחרי הפסח בשבוע מיד אחר הפסח נשוב ללימודים האלו ובינתיים חג כשר ושמח [סוף הקלטת].

ברכת המינים

...זמן. אבל הגענו לברכה יב, "למלשינים ולמינים". אז באותה ברכה, אתם רואים יש לי כמה ספרים פה, כל ספר יש גרסה אחרת. אז ננסה ללמוד את הגרסה שיש בספרים שלכם. וזה הגרסה של נוסח ספרד מנוסח בבל. יש נוסח ספרד נוסח בבל, יש נוסח ספרד נוסח ספרד עצמה – הספרדים, יש נוסח של ספרדים מעדות המזרח, יש נוסח אשכנז, ונוסח ספרד וכל נוסח שזה גרסה אחרת. אז ננסה ללמד את הגרסה הכי שכיחה. נתחיל מיד.

יש קודם כל מקור בגמרא, שברכת המינים, (מינים – אחר כך אני אגדיר מה זה "מין", "מינים", באותה ברכה, בקשר לאותה ברכה) בגמרא, ההגדרה היא: "ברכת צדוקים"[341]. כי הצדוקים היו הכת הכי חשובה בכל מספר סוגים של המינים שהיו בימי בית שני. והגרסה של ברכת המינים, הגרסה של הברכה עצמה, היא קדומה מאד. ובהתחלה זה נקרא: "ברכת הזדים". "זד" - המשמעות, אתם מבינים מה זה.. מי שמתנהג בזדון. בגאווה. זה השורש של המינות.

אבל התרבו המינים בזמן רבן גמליאל. וזה מאוחר מאד, והכניסו את התפילה לגבי המינים בברכת הזדים. זה מסביר למה יש גרסאות שונות בכל הנוסחאות. אבל המקור בגמרא הוא בפרק רביעי, אם אני זוכר היטב, דף קח, ב

"אמר להם רבן גמליאל לחכמים, כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים".

וזה נקרא "ברכת הצדוקים"

"עמד שמואל הקטן ותיקנה".

ואחר כך יש בסוגיה כמה הסברים על הנושא[342].

אז קודם כל אני רוצה לקרוא פירוש אחד שמסביר למה [את] אותה ברכה קבעו, טבעו אותה בין הברכה של "השיבה שופטינו"... "מלך אוהב צדקה ומשפט" שלמדנו בשיעור הקודם, ובין הברכה של "על הצדיקים ועל החסידים". וקודם כל זה אותה סיבה שמוסיפים בשלהי בית שני את היחס למינים בברכת הזדים, והיחס לגרים בברכת הצדיקים. (ואת זה נראה בשיעור הבא). מכיוון שבימי אנשי כנה"ג לא היו כ"כ מינים ולא היו כ"כ גרים. זה..לפי המקורות שלנו, התרבו גם המינים וגם הגרים בתקופה קצת יותר מאוחרת. בערך בתקופה של סוף בית שני. והסיבה היא אותה סיבה לשני המקרים האלו. מכיוון שאנחנו, הזמן הולך מסיום הנבואה, הפיזור הקהילות מתחיל להיות רחוק מאד[343]. יש... טוב אני לא רוצה להיכנס באותו נושא, אבל מכיוון שתוכן התורה ניתנה לשיקול דעת של החכמים, אז התרבו הדעות. ולכן מצד אחד - רבו המינים, מצד שני - רבו הגרים. אתם מבינים את הקשר ששיש בין שתי התופעות האלו.

ולכן זה קצת מאוחר שהוסיפו את היחס למינים באופן מפורש בתפילה שהחתימה שלה בדר"כ היא: "שובר אויבים ומכניע זדים" - אין רמז למינים בחתימה. אבל באותה ברכה הוסיפו בגוף הברכה: "למלשינים ולמינים". אז יש גרסאות שיש: "למינים ולמלשינים". יש גרסאות [שיש] רק: "למלשינים". אבל בחתימה זה: "שובר אויבים ומכניע מינים".

בנוסח האשכנזי זה "ולמלשינים אל תהי תקווה וכל המינים כרגע יאבדו". אבל כל זה - זה רק הבדלים קטנים. והסיבה היא שהוסיפו את היחס למינים דווקא בברכת הזדים והאויבים. זה מובן כן? אז אני אקרא את הגרסה שיש לפנינו. זה הספר שלכם, כן? נלמד את כל העניין.

אז קודם כל ראינו שבמהלך, במבנה של השמונה עשרה ברכות שהם תשע עשרה, שמנו את ברכת הזדים בין היחס למשפט ואח"כ לצדיקים. וזה לפי הפסוקים ההסבר הוא: כשיש משפט אמיתי אז אין עוד מינים. כשיש סנהדרין שיכול לכַפות[344] על העם את הדעה האמיתית - אין מקום למינות. מתרבים הדעות של המינים מכיוון שאין, איך להגדיר את זה, אין נאמר... כתובת ניכרת לכל של דעת התורה לרבים. זה הנקודה הראשונה.

ואח"כ כשעחקרו[345] המינים, אז יש שלווה לצדיקים. זה סדר של הכוונות.

טוב אח"כ נלמד קטע בגמרא שהוא ידוע מאד של הפסוק "יתמו חטאים מן הארץ" וזה מרכז הנושא שהכוונה היא: לא להתפלל לגבי הדעות האחרות, של צורות אחרות, של עמים אחרים, כעמים, ככלל, אלא הכוונה היא למינים שבתוך עם ישראל. זה העיקר שצריך להבין באותה כוונה. ונראה שהיחס הוא לעניין של עמלק, וזה נראה מיד אח"כ.

אז אני קורא את הברכה:

"למינים ולמלשינים אל תהי תקווה"

(ושוב אני מזכיר שיש נוסחאות שזה ההיפך – למלשינים ולמינים אל תהי תקווה), וכמובן "מלשינים" זה בני ישראל שמלשינים על עמם.

ולכן הכוונה זה למינות שיש בתוך ישראל. ולא... זה לא העניין של הטעויות של עובדי עבודה זרה שהם שייכות לעמים אחרים. ויש כמה דיוקים במפרשים. ולכן הגרסה לוקחת בחשבון את אותה הכוונה שהתפילה היא לא ש-עם אחד שחושב אחרת מעם ישראל ייכרת מהעולם, אלא דווקא המינים שבתוך ישראל. למשל – בהמשך: "וכל אויביך וכל שונאיך מהרה יכרתו". בנוסח האשכנזי זה: "וכל אויבי עמך מהרה יכרתו".

יש בגמרא הסבר, וגם המדרש בספרי אם אני זוכר היטב[346], על הפסוק שאנחנו אומרים בהוצאת ספר תורה: "ובנחה יאמר, שובה ה'..." והפסוק לפני זה: "ויהיה בנסוע הארון ויאמר משה", מי זוכר?

קהל: וינוסו אויביך משנאיך...

מניטו: זהו. "אויביך משנאיך". הגמרא שואלת, וגם המדרש כפי שאמרתי, מה המשמעות של האויבים שלה הקב"ה, השונאים של הקב"ה, והגמרא מסבירה: כל מי שהוא אויב ושונא של עם ישראל כאילו הוא שונא של הקב"ה. ולכן תיקנו את הגרסה: "אויבי עמך" במקום "אויביך". אבל הכוונה היא אותה כוונה[347].

אז אני שוב חוזר: "למלשינים ולמינים אל תהי תקווה": אז ההגדרה של מינים זה מי שיש לו דעה אחרת מן התורה, מהדעה של חכמי ישראל. זה נקרא "מין".

במשמעות של המילה ["מין"], יש שתי משמעויות בסיסיות:

"מין" זה משהו, או מישהו שבא מן הכלל ויוצא מן הכלל אז נקרא "מין". המ"ם מורה על... איך אומרים את זה... איך אפשר להגדיר את זה... השורש, שבא מין כלל, אם יוצא מן הכלל אז נקרא מין. דהיינו – סוג אחר.

יש פה הגדרה מקבילה להבדל שיש בין ישראל והעמים.

לפי סיפור התורה, יש שורש אחד לכל האנושות: אדם הראשון. וכל העמים באים מאותו שורש אבל יצאו מכלל אדם. אתם זוכרים שיש גמרא על הפסוק של תהילים: "אתם קרואים אדם". אתם זוכרים את המקור[348]. וזה לא אומר שאומות העולם אינם קרואים אדם, אלא ההגדרה בלשון החכמים אצל אומות העולם זה "האדם". אדם בלי ה"א. זאת אומרת אדם במלוא המובן, מי שנשאר נאמן לזהות של אדם הראשון בשורשו לפני החטא זה "אתם

קרואים אדם״.

כל פעם שיש במקרא את המושג: ״האדם״ – הכוונה זה לכל מין האנושות כולל אומות העולם. כשיש אדם בלי ה״א - אז זה ישראל. ולכן זה דיוק הגמרא: אתם קרואים ״אדם״, ולא ״האדם״. זה מובן?

השגחה

זה מקביל לעניין של ההשגחה. לגבי ישראל, ההשגחה היא השגחה פרטית לכל אחד אחד. השם ״אדם״ מורה לא רק [על] הטבע של בן-אדם, אלא על כל אחד ואחד באישיות היחידה שלו. כמו אדם הראשון - שהשם מורה לא רק על הטבע שלו כאדם ולא כבעל חי אחר, אלא מורה גם כן על הנפש המיוחדת של אותו בן-אדם שנקרא ״אדם הראשון״[349]. מבינים את ההבדל, כן?

ולכן, לגבי ישראל, כמו לגבי אדם הראשון לפני החטא - היחס של ההשגחה היא השגחה פרטית. לגבי אומות העולם - ההשגחה היא השגחה כללית. מבחינת המין.

וזה המובן השני של המילה ״מין״, למשל בביטוי ״מין האנושי״. אז קודם כל ההגדרה הראשונה, המשמעות הראשונה, זה: מה שבא מין השורש, אבל יצא מהשורש. אז נקרא סוג אחר - ״מין״. זה מובן?

המובן השני זה – [מי] שאבד את הייחוד[350] המיוחד של כל אחד ואחד שנמצא בתוך ההגדרה של ״אדם״, ולא ״האדם״. הוא נכנס בגדר של ״האדם״, במין כולו. זה מובן? אז זה קשור לעניין של ההשגחה. זה נושא בפני עצמו אבל זה נושא חשוב מאד, כן?

כל פעם שאנחנו לומדים את הנושא של ההשגחה, צריך להבדיל, להפריד בין שתי הרמות האלו, של המושג, המשמעויות של ״השגחה כללית״ – ולגבי טבע האדם - זה מין האדם בכללו, וכל כלל וכלל בכללו.

ו...כשבא הפילוסוף ושולל את המושג של ״ההשגחה״ – אחת מהסיבות זה שאין לו ניסיון של השגחה פרטית. זאת אומרת זה מושג שעולה למעלה מהשכל שלו.

מכיוון שבדר״כ בני אדם השייכים למינים, למין בן-אדם, במשמעות של ״מין״ כמו ״מין האנושי״ בדרך כלל, אין להם ניסיון של היחס הפרטי של ההשגחה הפרטית.

זה מקביל ל: ״אדם״ – יש לו השגחה פרטית. ״האדם״ – יש לו השגחה כללית.

דהיינו – הגורל הייחודי[351] של כל אחד ואחד, ובכל עת, בכל יום ויום – אין לו את זה. הוא מרגיש רק איזה יחס כללי, באופן בלתי פרסונאלי, למין, סוג של בריאה שנקראת ״אדם״. כמו שיש יחס כללי לכל מין ומין של בע״ח. תפסתם את זה?

טוב. אז זה הנושא של עניין ההשגחה. ההבדל בין ההשגחה פרטית להשגחה כללית. אנחנו מתייחסים לעניין של ההשגחה הפרטית בתפילה של, בברכה של - ״מודים אנחנו לך... ״נודה לך, ונספר תהילתך, על חיינו המסורים בידך, ועל נשמותינו הפקודות לך, ועל ניסיך שבכל יום עימנו, ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת, ערב ובוקר וצהריים״ – זה, הכוונה זה: השגחה פרטית. אז המין יצא מכלל ההשגחה פרטית. זה מובן?

ולכן זה מתקשר למה שאנחנו לומדים בסוגיה של העולם הבא ותחיית המתים: מין – אין לו חלק לעולם הבא. החלק הפרטי, היחידי של כל אחד ואחד מישראל, לפי גרסת המשנה – ״כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא״[352].

כל אחד ואחד. מכיוון שלא ניתקו את הקשר עם כלל ישראל שהוא נקרא "אדם" שבשבילו יש העניין העל-טבעי של ההשגחה פרטית.

ולכן מוצאים שבפילוסופיה הכללית, אפילו אצל התיאולוגים של אומות העולם, יש איזה קושי לתפוס את המושג של "ה-השגחה פרטית". היחס, זה היחס בין האלוקות בדרך כלל, למין האנושי בדרך כלל.

ויש פרק חשוב מאד בישעיהו הנביא שמדבר על זה[353]:

"הֲנֹטַע אׇזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט":

כשהוא שואל: מי שברא את האוזן לא ישמע? מי שברא את העין לא יראה? זה נגד הטענה שאין השגחה לכל פרט ופרט של החיים של האדם. אלא שהוא היחס הכללי דרך חוקיות הטבע, באופן בלתי פרסונאלי כמו לבריות שאין להם נשמה מיוחדת.

נחזור על זה אח"כ כשנגיע לברכה של "רצה" ו"מודים"[354]. תפסתם את ההבדל...

יצר המין

ולכן זה מסביר את המשמעות השלישית של המילה "מין". אה... איך להגדיר את זה בעברית... אני לא רגיל לדברים האלו... את העניין ה"מיני". "המין". זכר-נקבה כן? מכיוון שזה שייך למין כולו. זה כוח ששייך למין האנושי כמין. במובן של כלל, של בע"ח. הבנתם?

למשל, איזה דוגמא של הנושא: כשמדברים על היצר הרע של גילוי העריות, אז הגמרא אומרת שהוא "אש" ואנחנו "בשר ודם", ולכן אלמלא סיעתא דשמיא אינו יכול לו. זוכרים את המקור הזה כן?[355]

כשיש התקפה, אם אפשר לומר את זה ככה, התקפה של היצר הרע, צריך לבקש סיעתא דשמיא. מכיוון שהכוח של היצר המיני - הוא למעלה מהכוח של כל אחד ואחד. ולמה? התשובה היא פשוטה מאד – מכיוון שהכוח הזה בא מכל המין כולו. זה כוח ששייך ליצר של המין כולו. ולכן הוא למעלה מכוחו של כל אחד ואחד. ולכן הגרסא היא: שאנחנו.. מבקשים רחמים, עזר, נגד כוחות היצר, מכיוון שהוא מ"אש", זה כמין מלאך, מאש, ואנחנו בשר ודם.[356]

תפסתם את העניין? זה..זה ההגדרה של מין במובן הכללי של המילה. ואני רוצה להראות לכם את המקור... [סוף קלטת].

היציאה מההשגחה הפרטית של עם ישראל

...בכלל ישראל. שהיה שייך להגדרה של "אתם קרואים אדם" שזה קשור לעניין של השגחה פרטית, ויצא מן הכלל הזה, ויסד מין משלו. ולכן כשיסד מין משלו - הוא נכנס בגדר הכללי של המין האנושי של אומות העולם.

אבל - זה לא מדובר במישהו שבא מעם אחר. מדובר מ[ב]ישראלי שיצא מכלל ישראל - אז נקרא מין. והמשמעות באה מהגרסה עצמה: "למלשינים" – מי שמלשין על ישראל, זה ברור, ואנחנו בתקופה של בית שני, כשהשלטון היה השלטון של הרומאים. מי שהיה קשור לשלטון של הרומאים - היה מלשין על ישראל. לא צריך לדייק בהקבלות שאפשר להבין בימינו אנו, אבל בכל התקופות היו כמה אנשים מתוך קהל ישראל שהם מלשינים של כלל[357] ישראל.

שפינוזה

אני למדתי את המקרה המיוחד של שפינוזה, שהחרם שחכמי אמסטרדם גזרו עליו, זה לא כ״כ על תוכן של המחשבות שלו, אלא על... העניין שהוא היה מלשין לשלטונות של הגויים נגד הקהילה היהודית. הוא היה מצד המלשינים. ומכיוון שהיה מלשין - גזרו חרם עליו. הוא וספריו. אתם מבינים את העניין?

טוב זה נושא חשוב בפני עצמו כי זה לא רגיל לגזור חרם על מחשבות. חוץ ממקרה אחד שנקרא ״זקן ממרה״. (אתם יודעים מה זה ״זקן ממרה״? אם הוא תלמיד חכם ושייך לו את ההגדרה של ״זקן״ במובן העמוק של המילה – חכם אמיתי, זה שקנה חכמה, זקן) - [הוא] מורד נגד ההלכה, אז נקרא ״זקן ממרה״. זאת אומרת: אם זה יהודי פשוט, הוא חושב מה שחושב - יש לו חטא. אבל הוא לא יצא מכלל ישראל. מי שבא ואומר שיש לו איזה רעיון שזה לא מתאים עם ההלכה כפי שהיא, ובעיקר בעולם המחשבות כן? כי אנחנו נמצאים, בקשר לתורה, אנחנו נמצאים בעידן, בתקופה, שהעיקר זה המעשה. המחשבה זה לא משני - בא אחרי המעשה.

יש הרבה משניות שמסבירות את זה. מי שמעשיו מרובים מחכמתו[358]. יש עניין של החכמה. מה אומרת החכמה האמיתית. ויש את העניין של המעשה. אז מי שטועה בחכמה – יש לו טעות. יש לו חטא. זה לא כ״כ נורא. הוא ישראל עם חטא. הוא לא חושב נכון. הוא אומר דברים לא נכונים. אבל מכיוון שלא [מכיוון שאמר] אמר דברים לא נכונים – מוציאים אותו מכלל ישראל? זה לא העמדה הרבנית התלמודית. הרבנים מהתלמוד לא אהבו את העניין של החרם על מחשבות. למה? מכיוון שידעו שמי שטועה - זה סימן שאינו יכול לתפוס את האמת. זה, סופסוף, זה לא כ״כ אשמה שלו, אלא אם כן הוא בא בזדון. מבינים את זה?

אם הוא בא לומר: כך אומרת התורה, בשם התורה - אז נקרא ״זקן ממרה״. אם זה יהודי שבא ואומר: ״אני חושב ככה״, וזה לא האמת – טוב, הוא חשב שטות. אבל.. זה מחלה. מבינים? זה שונה לגמרי ממה שקורה בדתות אחרות.

למשל בנצרות, מי שלא חושב בדיוק כמו שצריך לחשוב לפי האפיפיור, הוא נזרק מהכנסייה, כן? זאת אומרת הוא נזרק מחיי העולם הבא שלו. אבל בתלמוד אנחנו רואים, צריכים ללמוד בפרק חלק – ״אלו שאין להם חלק לעולם הבא״ – שלא הדעות שלו קובעות, אלא - מעשים. מבינים?

אלא אם כן הוא אומר מה שהוא אומר, וזה טעות, בשם התורה. כאילו הוא הדיין, שקובע: הנה התורה אומרת, ולכן הוא בזדון על דעת חכמים. הוא במרד על התורה שבע״פ והסמכות של החכמים. זה מובן? אז זה נקרא ״זקן ממרה״.

ולכן כשאנחנו קוראים כמה וכמה ספרים שיש בכל הדורות; יהודי אחד חושב מה שחושב, ואם הוא אומר: ״לפי דעתי ככה אני חושב שזה האמת״ - וזה טעות – טוב, יש לו טעות! אם הוא בא בשם התורה, כאילו הוא רב שאומר: כך אומרת התורה, וזה לא על דעת חכמים – אז נקרא ״זקן ממרה״ ונכנס בחרם. תפסתם את זה?

טוב, לכן רציתי להסביר בקצרה את המקרה של שפינוזה. אני זוכר שהייתי איך אומרים.. סטודנט, איך אומרים תלמיד באוניברסיטה? סטודנט, כן. אז הייתה לי בחינה על שפינוזה. ומכיוון שיש חרם על הספרים של שפינוזה, לא ידעתי איך לעשות את זה ולהכין את הבחינה. אז קראתי ספרים שמדברים על שפינוזה ועברתי את הבחינה בלי לקרוא שפינוזה. אח״כ שאלתי את הבית דין: מה עושים במקרים כאלו? אז אמרו: שהחרם הוא רק למי שאינו

תלמיד חכם. אבל מי יכול לדעת אם הוא תלמיד חכם או לא? כן? לכן כשיש מקרה כזה, אם יש לכם בחינות על שפינוזה למשל, צריך לשאול את הבית דין שייתן מושג האם רשאי לעבור את הבחינה או לא. תפסתם את זה?

טעות במחשבה ע"פ הרב קוק

אבל יש כמה תשובות באגרות הרב, הראי"ה[359] שמסביר כי לפי דעתו מי שטועה באמת זה סימן של מחלה. ולכן הוא בגדר שוגג. אלא אם כן הוא בא בזדון. זה ברור כן? אם [הוא] בא בזדון, ומתעקש ואומר: כך אומרת התורה, ולא מה שאתם החכמים אומרים – אז הוא נכנס בגדר של זקן ממרה. אז כל זה העניין של המלשינים.

אז כמו שהמלשין מישראל הוא מלשין על עם ישראל, הוא נהפך להיות אויב של ישראל, אז כך המינים הם גם כן המינים של ישראל. ולכן הכוונה סופסוף קשור לעמלק שבתוך ישראל. זה נראה את זה אח"כ.

אז: "למינים ולמלשינים", "למלשינים ולמינים", ואני רוצה להסביר את המקור על המילה "מין". "אל תהי תקווה וכל הזדים כרגע יאבדו, וכל אויביך (או אויבי עמך) וכל שונאיך מהרה יכרתו ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם במהרה בימינו".

אתם רואים שזה "מלכות הרִשְעה". ולא "מלכות הרָשְעה" – כי הכוונה זה לא לאנשים שהם מינים ולמלשינים וכן הלאה, אלא למעשיהם. זה נלמד בגמרא אח"כ. ואיזה כוונה אנחנו מבקשים את זה.

אז, קודם כל, במקרא, המקור זה בפרק הראשון של מעשה בראשית, זה פסוק כ"ז אם אני זוכר... רק דקה. קודם כל פסוק כ"ד [פרק א]:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי כֵן׃

בראשית פרק א פסוק כה

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב׃

אז הכוונה, נאמר "מחשבת הבורא", זה לבריאה של יום השישי, כן? זה לברוא בע"ח בהגדרה - כל אחד למינהו. זה הבחינה של ההשגחה כללית. יש השגחה כללית על המין כולו. וזה מתגלה בתכונות (בלועזית זה "לזיסטה") זה הנטיות של המין כולו. וזה משגיח על המין כולו. זה מובן? כן?

מבחינת כלל. אין באותו גדר, אין השגחה פרטית. יש "נפש בהמית", אין נשמה במובן הייחוד[360] של הנשמה.

נפש בהמית ונפש אלוקית ע"פ ספר התניא

פה יש מקום לנושא חשוב מאד. כי, ואני מתקשר עכשיו על מה שכתוב ב"ספר תניא". כי שומעים בכמה חוגים שגויים אין להם נשמה. אתם שמעתם את זה כן? טוב. אז זה נגד המקרא. המקרא אומר ש"ויפח באפיו נשמת חיים" - לאדם הראשון. ולכן כל בן-אדם יש לו נשמה לפי המקרא. ובעיקר, זה בחוגים של החסידים, מתייחסים למקור בספר תניא, (שהוא המקרא של החב"ד כן?) והמקור הוא בזהר, זה בהתחלת פרק שני של ספר תניא. והרב שמה אומר: "והנפש השנית בישראל היא חלק אלוק ממעל ממש"[361].

זה מובן? אז, הנושא שמה זה שהנפש היא "חלק אלוק". זה נושא בפני עצמו, מה המובן "חלק" באינסופי? ומה מובן שלבריאה יש לה חלק מהבורא? כן? זה נושא אחר, אני לא רוצה להתייחס עכשיו לאותו נושא.

אבל מה אמר הרב "התניא"?

"והנפש השנית בישראל היא נפש אלוק ממעל ממש"

הכוונה – בישראל ולא באומות העולם. אז מה שצריך להבין זה ההבדל בין "הנפש הראשונה" ו"הנפש השנית". מה זה הנפש השנית? זה הנפש הייחודית של כל אחד ואחד כפרט, כיחיד. "הנפש הראשונה" זה "הנפש הבהמית" לפי ההגדרה – נפש של המין של הכלל. כל אדם - יש לו "נפש ראשונה" שהיא הנפש של מין האנושי.

ולמעלה מזה, בהגדרה של נפש (עוד לא הגענו לרוח, ולנשמה במובנים הקבליים, כן?) בהגדרה של הנפש - יש רמה יותר גבוהה שנקראת "נפש שנית". זה הצד הייחודי של אחד ואחד כאנוש ולא סתם כבן-אדם. תפסתם את ההבדל כן?

אז מה אומר הזהר? אה..התניא, והוא מתבסס על הזהר:

"הנפש השנית בישראל היא חלק אלוק ממעל".

זה לא אומר שאין נפש שנית באומות העולם. אבל איננה חלק אלוק ממעל. זה ההבדל בין "אדם"-"האדם".

ולכן במושגים שלנו, המשמעות של אותה מילה שאני רוצה לבקר אותה, זה - שלא שלגויים אין נשמה, אלא שהנשמה שלהם אינה תחת ההשגחה הפרטית אלא ההשגחה הכללית. מובן?

וחכמיהם אומרים מעצמם את זה: שאין לאדם אלא השגחה כללית. זה מה שרמזתי מקודם. כי כדי להגיע לאותה רמה, של הניסיון, החוויה, של ההשגחה הפרטית, צריך להיכנס בגדר של "נפש אלוק ממעל". זהו. זה נקרא "נפש הגר" אצל הגויים. כן? זה מובן.

אז הסטטוס נאמר, המצב של אדם, הוא אחר לגמרי.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ [362]

זאת אומרת, קודם כל התורה מספרת מה שקרה בבריאת כל בעלי החיים בגדר מין, כל אחד למינו, למינה, ואח"כ בריאת האדם – כל אדם, הוא.. אם אפשר לומר את זה ככה, בלי בלבול מושגים: מין בפני עצמו. במושגים של התלמוד זה "עולם ומלואו". כל אדם הוא מין אנושי כולו. רק הוא עצמו. הוא וייחודו. תפסתם את ההבדל כן?

אצל בע"ח - זה המין שיש לו נשמה. ואותה נשמה של מין כולו, זה נקרא בלשון הקבלה: "חיות הקודש". וזה קדוש. חיות הקודש זה... למעלה..מלמעלה.. זה שייך לסתרי תורה כן? זה הנשמה של מין כולל. זה כמין מלאך למעלה מכמה מדרגות של מלאכים זה נקרא: מין חיות הקודש. כן? זה מובן. אבל אצל האדם כל אחד, בעיקרון, כל אחד - יש לו נשמה משלו. כל אחד הוא - כל האדם כולו. באיש אחד. זה מובן?

אבל זה כעיקרון. לאמתו של דבר צריך המון נפשות כדי לגלות שורש נשמה אחת. וזה סוד המניין, כן? צריך מנין כדי שנשמה אחת תהיה שורה. כל אחד יש לו רק ניצוץ של שורש אותה נשמה. תפסתם את זה? אתם רגילים למושג הזה.

חוץ מאלו שקוראים אותם, האלה שקוראים להם "היחידים". למשל "יחידי סגולה", זה ביטוי שאתם שמעתם כן? "יחידים". מה זאת אומרת "היחידים"? כל אחד יש לו יחידה אחת. נשמה ל-אחד, אז נקרא "יחיד". זה מובן ההבדל? אז יחיד יש לו נשמה משלו. מי שאינו בגדר

יחיד, הוא בגדר רבים, כמו שאומרים בעוונות הרבים"... וצריך רבים כדי שיהיה יחס לשורש של נשמה אחת.

ולכן יש... טוב אני לא רוצה להרחיב את הדבור בזה, לכל כלל, לכל חברה, לכל סביבה - יש נשמה משלה. ולכל עם ישראל יש "נשמת עם ישראל" ויש לה הגדרה מיוחדת. לא מדברים על זה, לכן אני לא מדבר, כן? אבל אתם מבינים את הנושא: האדם הוא בגדר אחר לגמרי מהבהמה. הבהמה שייכת להשגחה כללית של מין. אדם – השגחה פרטית של כל אחד.

ולכן בפסוק שלנו נאמר: לא - "נעשה הָאדם" אלא – "נעשה אדם". זה מתקשר למה שלמדנו: "אתם קרואים אדם". אדם. בלי ה"א. זה מובן כן? טוב. אז זה השורש.

יש איזה רמז במדרש. דווקא בפרשת השבוע שעבר, בבראשית רבה על פרשת "תזריע"[363]. שְ- "תוצא הארץ נפש חיה" - זה רמז לאדם הראשון. במחשבת הבורא, בפסוק כ"ד, זה היה: "תוצא הארץ נפש חיה" – דהיינו – האדם, "ובהמה ורמז וחיתו ארץ למינה" – סוג אחר. אבל מה קרה במעשה? "ויעש אלוהים את חיית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו" – מה חסר? נפש חיה. ולכן המדרש מסביר: "תוצא הארץ נפש חיה למינה" – זה רוחו של אדם הראשון. זה מחלוקת בין החכמים שמה, מי קדם למי, אם זה רוחו של אדם הראשון או רוחו של המשיח. אז רוחו של המשיח נרמז ב"ורוח אלוהים מרחפת על פני המים". ופה הרמז של רוחו של אדם הראשון.

ואנחנו צריכים לחכות עד הפרק שני: "ויהי האדם לנפש חיה" – בריאה מיוחדת בשבילו. זה מובן, כן?

טוב. אז הנה ההגדרה של "מין". טוב ראינו פחות או יותר את עיקר אותה כוונה. אז נלמד בקצרה את המקור בגמרא על אותו העניין[364].

> "הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערו ליה טובא, הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו. אמרה ליה ברוריא דביתהו: מאי דעתך? - משום דכתיב: (תהלים ק"ד) יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב! עוד, שפיל לסיפיה דקרא: ורשעים עוד אינם, כיון דיתמו חטאים - ורשעים עוד אינם? אלא, בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה - ורשעים עוד אינם. בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה."

טוב, אז נתחיל פה, באמצע של הקטע השני ואח"כ נחזור.

"הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר"

הגמרא מספרת שהיו ליסטים, פורצים, בריונים, שהיו מטרידים את ר' מאיר. זה טיפוסי שהרבנים באותה תקופה, היו להם הרבה שונאים, כן? מתוך עמי הארץ.

אז:

"והוו קא מצערו ליה טובא"

היה לו הרבה צער מזה

"הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו"

היה מתפלל כנגדם

"כי היכי דלימותו"

היה מתפלל שימותו

"אמרה ליה ברוריא"

ברוריה - זה הייתה בתו או אשתו?

קהל:...

מניטו: אשתו. אז ברוריה אמרה לר' מאיר:

"מאי דעתך?"

למה אתה מתפלל כדי שימותו? הבריונים, זה פה - הנושא של הברכה שלנו, כן? "ולמלשינים, ולמינים, ולזדים ולאויבים".

"משום דכתיב: (תהלים ק"ד) יתמו חטאים"

זה השאלה של ברוריה. מה אתה חושב? למה אתה חושב להתפלל שימותו. מכיוון שיש לך סמך בפסוק – "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפש את ה' הללוי-ה"? אתם זוכרים את הפסוק הזה?

"מי כתיב חוטאים?"

אז היא מסבירה לר' מאיר, כביכול, לא כתוב "חוטאים". זאת אומרת האנשים שחוטאים. אלא "חטאים". ואתם רואים בהוצאה, פה עם נקודות, אתם רואים שאין נקודה בטי"ת. ייתמו חטאים במקרא – יש נקודה באות טי"ת, וחטאים עם דגש. זה כמו חוטאים. חטאים. חטאים בלי דגש – זה החטא עצמו. לא החוטא. אתם מבינים את ההבדל? חטא – חטאים, בלי דגש. חטאים זה כמו חוטאים. חטאים, מי שחוטא.

ולכן החידוש של ברוריה – אל תקרא חטאים עד דגש, אלא צריך לקרוא חטאים בלי דגש! מכיוון שלא כתוב חוטאים. אם הכוונה של המקרא היה "יתמו חוטאים", היה כתוב "יתמו חוטאים". מכיוון שכתוב: יתמו חטאים – אז הכוונה זה לחטא, לא לחוטא!

ולכן אני ממשיך בהסבר, זה צורה אחת של ההסבר, כן? מכיוון שכתוב עם דגש. ולכן ר' מאיר היה צודק. מכיוון שכתוב בדגש – הכוונה זה על החוטאים. טוב, אז נמשיך:

"עוד, שפיל לסיפיה דקרא"

תמשיך בסוף הפסוק. מה כתוב בסוף הפסוק? ורשעים עוד אינם. הכוונה של ברוריה היא ככה, על אותו פסוק: אם אין חֵטא – אין רַשָׁע. אז תתפלל שלא יהיה חטא – אז לא יהיה רַשָׁע.

"יתמו חטאים", החַטָאוֹת, כן? ואז – "ורשעים עוד אינם". כי הקושי בפסוק זה המילה "עוד". אתם רואים לפי הפשט: למה אני צריך "עוד"? יתמו חטאים מן הארץ ורשעים אינם. מה זה "עוד"? אז הכוונה של ברוריה, החידוש הוא: אם יתמו חטאים – אם אין חטא, אז אין עוד רשעים. אז אתה לא צריך להתפלל שרשעים ימותו, אלא שיחזרו בתשובה. תפסתם?

ייתכן, פה נלמד, אולי זה דיוק, אבל לפי דעתי זה בתוך הפשט: שתשובה זה כמו מיתה. צריך לעבור דרך חבלי מיתה כדי לחזור בתשובה. מי שחזר פעם בתשובה יודע את זה כן? נכון? טוב.. זאת אומרת, לא צריך להתפלל שימותו אלא שיחזרו בתשובה. וזה אותו דבר...

"כיון דיתמו חטאים - ורשעים עוד אינם? אלא, בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה"

שיחזרו בתשובה

" - ורשעים עוד אינם"

ולא יהיו רשעים

"בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה"

הוא התפלל עליהם שיחזרו בתשובה - וחזרו בתשובה. זה מובן? טוב.

אז זה הכוונה של הברכה שלנו. וכל המפרשים מדגישים את זה: הכוונה - שלא ימותו, "מהרה יכרתו" וכן הלאה, אלא שמעשיהם יסתלקו. תפסתם את העניין כן?

כי אין כוונה של מיתה פה: "תמגר, ותכלם, תשפילם, תכניעם, תעקר, ברוך אתה ה' שובר אויבים ומכניע זדים". ההכנעה זה התשובה. זה מה שרציתי...

יתמו חטאים

אז לפני שנגמור, אני רוצה להזכיר לכם איזה חידוש שלמדנו פעם אולי. על אותו פסוק – יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם. דווקא זה הפסוק שהגמרא מביאה כדי להסביר למה יש תשע-עשרה ברכות ולא שמונה-עשרה. אתם זוכרים את זה? ואותה ברכה, הנוספת, שמונה-עשרה - תשע-עשרה - זה "ברכת המינים".

אתם תפסתם את הקשר בין שני הנושאים? הגמרא מתחילה ככה[365]. אני אקרא את זה מההתחלה ותראו את הקשר. למדנו את זה מקודם אני לא זוכר אם אותו דיוק למדנו. על "יהיו לרצון אמרי פי" – היה אפשר לומר את הפסוק הזה בהתחלת הברכה ובסוף הברכה. הגמרא שואלת למה גומרים את התפילה ב"יהיו לרצו אמרי פי"?

"אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר י"ח פרשיות - לפיכך תקינו רבנן לאחר י"ח ברכות"

זה מובן? מכיוון שאנחנו מוצאים שאותו פסוק "יהיו לרצון אמרי פי" זה בסוף הפרק הי"ח של ספר תהילים, מזה אנחנו לומדים שני דברים: שצריך י"ח ברכות עד גמר התפילה, ושבגמר התפילה אומרים "יהיו לרצון אמר פי". כל מה שאני אמרתי שזה יתקבל, "יהיו לרצון אמר פי".

הגמרא שאלה: היה אפשר להתחיל את התפילה ב"תפילה אריכתא" – שמה שאני עתיד לומר שזה - יתקבל. "יהיו לרצון אמרי פי" – העתידים להיאמר. תפסתם את השאלה של הגמרא.

אז התשובה של הגמרא: מכיוון הפסוק הזה נמצא אחרי י"ח תהילים. אז הגמרא שואלת:

"הני י"ח [פרשיות] - י"ט הויין!?"

איך אתה יכול לומר י"ח, אנחנו רואים בספר תהילים שזה י"ט פרקים.

התשובה של הגמרא:

"'אשרי האיש' ו'למה רגשו גוים' [תהלים פרק א ופרק ב] - חדא פרשה היא,"

למדנו את זה כבר כן?

זאת אומרת – שני הפרקים הראשונים של ספר תהילים היו מלכתחילה רק פרק אחד. ותראו אח"כ איך הגמרא מסבירה את זה. מכיוון שהתרבו המינים - חילקו את שני הקטעים של אותו פרק ל-2 פרקים.

למה? מכיוון שהחלק הראשון של הפרק הראשון של תהילים, החלק הראשון של אותו פרק – דהיינו הפרק הראשון, מדבר על היחס בין אדם למקום. החלק השני - על היחס בין אדם למשיח. מכיוון שהמינים באו וטענו שהמשיח והקב"ה זה היינו-הך - אז חילקו את שניהם.

ולכן אתם רואים שהנושא הזה של י"ח – י"ט קשור לעניין של המינים. ודווקא הדרשה של הגמרא, על הכוונה של ברכת המינים - שהכוונה היא על מעשיהם, ולא על החוטאים אלא

החטאים, כן? קשורה דווקא לאותו פסוק, ונראה מיד.

"דאמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: ק"ג פרשיות אמר דוד, ולא אמר 'הללויה' עד שראה במפלתן של רשעים, שנאמר (תהלים קד לה) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה"

זה למדנו. דוד המלך לא היה יכול למר את המילה "הללוי-ה", את ההלל של הבורא, כל עוד שבעולם יש רע. זה תרתי דסתרי. אי אפשר לומר את ההלל האמיתי של בורא עולם כל עוד שיש רע בעולם. ולכן רק, עד שראה במפלתם של רשעים - לא אמר "הללוי-ה". בנבואה שלו ראה כל התקופות של תהליך התפתחות העולם, עד שראה את המצב הזה שמתאר את הפסוק: "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד כן? זה מובן.

וזה קשור לנושא שלנו. תמשיכו:

"הני ק"ג - ק"ד הויין!?"

פה השורש של השאלה. למדנו את השאלה מקודם: י"ח – י"ט. אבל השורש של השאלה זה מימרא אחרת. של 103 – 104. על הפסוק של הללוי-ה, של "יתמו חטאים".

"אלא שמע מינה 'אשרי האיש' 'למה רגשו גוים'"

את שני הפרקים הראשונים של ספר תהילים,

"חדא פרשה היא"

זה אותה פרשה

"דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: כל פרשה שהיתה חביבה על דוד - פתח בה ב'אשרי' וסיים בה ב'אשרי'; פתח ב'אשרי'"

וזה הפסוק הראשון של הפרק הראשון

"דכתיב (תהלים א א) אשרי האיש [אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך רשעים לא עמד ובמושב לצים לא ישב], וסיים ב'אשרי' דכתיב (תהלים ב יב) [נשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפו] אשרי כל חוסי בו."

וזה הפסוק האחרון של הפרק השני. ולכן מלכתחילה היו רק פרק אחד.

אז אנחנו לומדים שכל העניין של י"ח-י"ט, בהקשר לָמה? דווקא לאותו פסוק של "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם" – שזה מפלתם של המלשינים, של המינים, של האויבים, של הרשעים. והדרשה של ברוריה - כי הכוונה זה למעשיהם ולא לנפשותיהם. כן?

טוב זה נושא לא קל. איך אפשר כשיש מולי איזה מין רַשָׁע בהתנהגותו, איך אפשר לשנוא את המעשים ולא את הבריון עצמו? כן? זה קשה מאד!

אז לפי דעתי, וזה לא בדיחה: אני חושב שחלק מהעם שונא את המעשים של הבריונים האלו, וחלק מהעם אוהב את הנפשות. תקראו בעיתונות ותראו... טוב זה מובן? לא רמזתי לאף...

אז זה מה שרציתי לדייק. שדווקא זה קשור לעניין של המינים. למה חילקו את הפרק הראשון של תהילים, כדי שיהיו עכשיו שני פרקים? דווקא בקשר לאותם מינים שהתחילו - והכוונה פה זה לנצרות, שהתחילו... ולאו דווקא לנצרות, אלא כמה כתות שהיו, שראו את הקשר בין המשיח והקב"ה – זה שורש המינות. תפסתם את זה?

למדנו את זה בצורה פשוטה מאד: לפי המסורת שלנו, יש מצוות שבין אדם למקום. זה הדת. זה כל המצוות שייכות למימד הדתי של התורה. מצוות בין אדם למקום.

מצוות בין אדם לחברו – זה המוסר.

מצוות בין אדם לעצמו – זה דם כל מה ששייך למשיחיות. בין אדם לעצמו – הרוחניות של האדם, "עצם" האדם (זה האדם האמיתי), זה עצם האדם שבכל אחד ואחד, דרך התולדות - זה היחס למשיח.

זה המבנה של התורה לפי היהדות.

באו המינים, ואמרו: שהמשיח והאל - זה אותו דבר. ולכן באווירה של אותה הגדרה מבינים רק – "בין אדם למקום"-"בין אדם לחברו", ושוכחים "בין אדם לעצמו".

אני רוצה לחזור על ההגדרה שבין אדם לעצמו לפי הפשט. בין אדם ל-עצם האדם אשר בו. זה מובן? מהו עצם אדם? "זאת הפעם – עצם מעצמי"[366]. טוב זה כל העניין של גילוי עריות: כל המצוות השייכות לעניין של גילוי עריות – זה במישור המשיחי.

אתם רואים את הקשר בין מה שאומרים הגויים על הדמות שלהם כן? זה גילוי עריות מובהק. כן? זה מובן... זה הטומאה הכי... טוב. זה אותו... זה אותו... מישור.

אז שוב. דווקא, עוד דיוק על הפסוק של יתמו חטאים – עכשיו זה ברור. אתם רואים למה בגמרא שני העניינים הם קשורים אחד בשני. הכל ברור? אפשר להמשיך:

אז עוד דיוק על הפשט על הפסוק. "יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד – אינם". לפי הפשט שלנו - אין עוד רשעים כשיתמו חטאים. ולכן לא צריך להתפלל על מיתת הרשעים אלא על הפסק החטאים ואז לא יהיו רשעים.

ופה זה נושא תיאולוגי עמוק מאד: מה קדם למה? החטא הופך את האדם לרשע? או מכיוון שהאדם הוא רשע – יש לו חטאים? זה נושא לא קל, כן? טוב זה דעת ברוריה.

ויש בגמרא, על העניין של התשובה דווקא[367]:

אחטא ואשוב

"האומר אחטא ואשוב, אחטא ואשוב - אין מספיקין בידו לעשות תשובה"

הפשט זה - מי שאומר: מכיוון שידוע שיש יום הכיפורים, שיש עשרת ימי תשובה – "טוב אז אני לא יכול שלא לחטוא. אז אחטא, אבל אני יודע שאפשר לשוב בתשובה, אחטא ואשוב" – "אין מספיקין בידו לעשות תשובה". זוכרים את המימרא ההיא? טוב, מה משמעות הפשט? שקשה מאד לחזור בתשובה, אם אין עזרה, סיוע מלמעלה, סיעתא דשמיא, זה קשה מאד לחזור בתשובה, יש סיבות לזה, זה נושא בפני עצמו. ולכן יש הדו-שיח בין ישראל לקב"ה: שובו אלי ואשובה אליכם, השיבנו אליך. הקב"ה אומר לישראל: "שובו אלי", וישראל אומר לקב"ה: "השיבנו אליך"[368].

ו... טוב. זה נושא חשוב, אנחנו לומדים את זה בימים נוראים. בהלכות ספרי המוסר, ובפרט בהלכות התשובה של הרמב"ם, זה ברור: שהבחירה לחזור בתשובה היא בידי האדם, אבל - זה לא קל.

אבל השאלה על המקור בגמרא זה: למה אמרו את זה שני פעמים, "אחטא ואשוב אחטא ואשוב". מי יכול להסביר את זה? היה מספיק לומר: האומר אחטא ואשוב אין מספקין בידו לחזור בתשובה. למה אני צריך: האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב, פעמיים אומר את זה. מי יכו להסביר את זה? לא למדנו את זה פעם?

קהל: אולי הוא אומר ש- אחטא ואשוב לאחור.

מניטו: לא. זה לא השאלה שלי. אח"כ נגיע לזה. השאלה שלי היא קצת אחרת. למה צריך שני פעמים. "אחטא ואשוב", במובן של הפשט, "אשוב" – זה אשוב בתשובה. זה לא אשוב לחטוא, כן? ואח"כ אפשר להגיע לזה. אבל... תפסתם את השאלה?

מה הקושי של התשובה?

קהל: זה לחזור על אותו...

מניטו: על אותו חטא? זהו. זאת אומרת ההרגל לחטא מונע את התשובה. יש ביטוי במוסף של ראש השנה: כי ההרגל נעשה טבע. ולכן, דווקא הכפל, כפי שאמרתם, של אותה התנהגות – מביא הקושי לשבור את אותו הרגל, וזה הקושי לחזור בתשובה כשיש... כשחוזר, כששב, על מעשיו הרעים.

זה המושג "משובה", "להיות שובב", "משובה"[369] זה ההיפך של "תשובה".

אז פה אנחנו מגיעים לדיוק שלך. האומר: "אחטא ואשוב" - לא רק שאני חטאתי, אבל אשוב לחטוא, הוא – אין מספיקין בידו לעשות תשובה. אבל איזה מין חוצפה זה מי שאומר ככה: אחטא ואשוב לחטוא? ממי למדנו את זה?

קהל: פרעה

מניטו: טוב, יש איזה קשר, אבל...

קהל: ...שכל המצרים טבעו?

מניטו: זה, זה מסביר למה התשובה שלו לא נתקב... לא. הבחירה שלו נלקחה ממנו. זה נושא קשור אבל זה לא אותו נושא. אבל זה מאדם הראשון: "אכלתי ואוכל". זוכרים את זה. טוב.

אז לכן... אני פעם ראיתי את זה בפסוק עצמו. זה נקרא: "רשע עוד". "ורשעים עוד". זה מין התנהגות להיות רשע עוד. לא מספיק פעם אחת, אלא גם עוד. אז: "רשעים עוד – אינם". אותם הרשעים שהם בחינת "רשעים עוד" – אינם. זה, זה מובן?

בסדר. אז רציתי רק להודיע שבליל יום העצמאות, ערב יום העצמאות, יש תפילה ב"מעיינות" כבכל שנה, ב7 נתפלל מנחה, מיד אחר כך תפילת יום העצמאות. מכיוון שייתכן מאד שאני אצהיר את זה שמה לכל הקהל, שזה השנה האחרונה של המוסד, אז מי שרוצה להתפלל תפילת יום העצמאות עוד השנה, שיבוא למעיינות.

ברכת הצדיקים

...שהם - חכמים. זה שקנה חכמה. זאת אומרת - הכוונה של הפסוק "והדרת פני זקן"[370] - שראוי להדר[קמץ]. הצדיקים שיש בהם זקנה במובן של חכמה, זקן - זה חכם. שיבה – לפי הגיל, זקנה – לפי החכמה; או הניסיון של החכמה, החוויה של החכמה באה לרוב עם הגיל. אבל אפשר להשיג את המדרגה של החכמה שנקראת "זקנה" גם בגיל יותר צעיר. אתם זוכרים את המשנה של ר' אלעזר בן עזריה. "הרי אני כבן שבעים שנה"[371] דהיינו - כאילו אני כבר הגעתי לדרגת הזקן של זה קנה חכמה. זה מובן?[372]

והפסוק הצמוד - "וכי יגור איתך גר"[373] ולכן יש קשר בין הצדיקים האמיתיים, דהיינו - מי שהוא גם חכם וגם צדיק, ונראה את זה אח"כ לפי הפירוש המדויק, והגר.

ההקבלה בין הגר לצדיק

למדנו ב.. אולי לפני שנים, אני לא זוכר, כשלמדנו את הפירוש של המהר"ל על פרקי אבות, "דרך חיים", ההקבלה שיש בין גר לתלמיד חכם. אני רק מזכיר את ה... אני יכול לומר את זה הלכה, לפי הפירוש של המהר"ל: כי גר, צריך לקרוא לו רבי. מכיוון שהוא בחזקת חכם.

ולכן יש כוונה מדוייקת כבר בלשון התורה שהברכה, ברכת הגרים, היא קשורה לברכת הצדיקים.

ראינו בשיעור הקודם, כי יש צירוף בברכות. כשנגמור את כל הפירוש המילולי של הברכות אז נחזור על המקרו של הסדר של הברכות, ונלמד את זה בתוספתא. ונראה שיש מהלך, אני מתחיל: השיבה שופטינו כבראשונה, "ציון במשפט תיפדה" - זה אחרי מקבץ נדח יעמו ישראל. ואח"כ כשיש משפט, צדק, משפט אמיתי, מלך אוהב צדקה ומשפט, אז - זה העידן של הצדיקים.

וכשיש המשען של הצדיקים, כשיש צדיקים בעם, כשיש ה.. אני רוצה להגדיר את זה ככה - השכינה, כשיש גילוי השכינה המתאימה לעם של "עמך כולם צדיקים"[374] - אז באים הגרים. ולכן יש צירוף של מהלך הכוונות.

כי רק בתקופה מאוחרת של היסטוריה של עם ישראל, בתקופת התנ"ך, אנחנו מרגישים, אנחנו מוצאים, מגלים שבאו הרבה גרים. בדורות האשונים באו רק יחידים. יש לנו הדוגמאות של יחידים. למשל יתרו, רות וכו'. יש עוד כמה דמויות בתנ"ך. אבל בשלהי בית שני (וזה המושג של שארית הפליטה) במדרגה של שארית ישראל. אחרי כל הבירורים שהיו מההתחלה, אז אנחנו מגיעים לתקופה של שארית ישראל. אז - מתגלית התופעה של השאיפה של הגרים לעם ישראל.

וזה גם כן העידן של בעלי תשובה שנקראים חסידים באותה ברכה.

אני חוזר על הדיוק של הפירוש: אתם זוכרים במדרש, את הדרשה של ר' עקיבא על הפסוק "וריח שמניך טובים"

לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שִׁמְךָ עַל כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ[375]:

ר' עקיבא מפרש - על כן עלמות אהבוך - זה הגרים. ועל כן עלמות אהבוך - זה בעלי תשובה. ויש מצב דומה מאד לגר ולבעל תשובה. דהיינו - בעל תושבה הוא כמו גר. גר הוא כמו בעל תשובה. אמרתי כמו כן? לא ל... כי מבחינת החוקה הישראלית יש הבדל. לפי השו"ע גם כן.

פשט הפסוק, לפי אותו דרש של ר' עקיבא: "לריח שמניך טובים". יש הבדל בין השמן הטוב

- שהוא, באותה דרשה, התורה עצמה, ומי שאינו שמן אינו שמן כן? טוב שם משמן טוב[376] זה אותה הגדרה.

אבל, השמן של התורה, יש לו ריח שמריחים אותו גם מרחוק. אז מי שעוד לא הגיע למדרגה של השמן, מרחוק כבר מריח משהו, ריח של שמן. זה מה שמביא אותו, זה מין היפנוזה כזו, שמביא אותו לחזרה בתשובה, או להתגייר.

אז זה פשט של הפסוק - "לריח שמניך טובים".

לפי דעתי, לא מצאתי מקורות לזה, אבל לפי דעתי אפשר לקשור את זה להגדרה של הקרבנות "ריח ניחוח לה"[377] כל העניין של הריח כן?

הטוב שבשמן זה השמן עצמו. אבל כשיש גם ריח - אז גם מרחוק באים. ויש המון פסוקים בנביאים: מרחוק. מרחוק.

וזה מתחיל מאברהם אבינו שמוגדר כתחילה לגרים[378]. יש מקורות... זה ידוע. והפסוק אומר "וירא את המקום מרחוק"[379]. זה מתחיל מרחוק, וזה התהליך של אברהם אבינו. אז זה גם כן מקביל לתהליך של הגר - מרחוק, ושל הבעל תשובה. דאם לא כן - אי אפשר להבין מה מביא נשמת הגר, נפש הגר, ומה מביא החזרה בתשובה של החוזר בתשובה.

הסברי הביטויים בברכה

ולכן, לפי הפירוש הרגיל, אני רוצה לתת לכם שני פירושים:

"צדיק" – זה מי ששומר מצוות - נקרא צדיק.

"חסיד" - זה מי שהוא בעל מעשים טובים בנוסף למצוות.

בנוסח של הברכה הרגילה, בנוסח הספרדי, מברכים - התורה, למצוות ולמעשים טובים. תורה - זה התלמוד תורה, מצוות - זה קיום מצוות מעשיות, מעשים טובים - זה חסידות. זה הפירוש הרגיל.

"וזקני עמך" - זה החכמים.

סופריהם זה [ה]מחברים את [של] הספרים. להעלות בכתב את התורה שבע"פ, כשיש צורך, אז זה מקביל להקרב קרבן. ואנחנו נמצאים בתקופה, שלא היה אפשרי להביא את הקדושה של הקרבן - אז מביאים את הקדושה של הספרים.

יש מצווה כזו. שלכתוב ספר, להעלות לכתב תורה שבע"פ, אז זה נחשב כ-להקריב קרבן על המזבח. ולכן החכמים רגילים להשתמש בביטוי הזה, ל...אם אני זוכר היטב, זה נעלם ממני פתאום... רק רגע

קהל [הרב שרקי]: "מזבח הדפוס"

מניטו: כן. "להביא על מזבח הדפוס". ולכן אתם רואים - יש מצווה לכתוב פירושים של התורה שבע"פ. אז מצווה עליכם לכתוב את החידושים שלכם. אז זה הפירוש הרגיל, אני חוזר... נקרא צדיק...

קהל [הרב שרקי]: זה לא מצווה יותר גדולה על הרב עצמו?

מניטו: כן. אבל יש... חחח... יש אמ... איך אומרים... עת לכל דבר... עת לכתוב.. ועת ל...מה?.. מה כתוב שם? אז אני לא אמרתי שלא כתבתי... אם מדובר בי.. זה...

אז אני חוזר על ההגדרה של צדיק. נקרא צדיק - מי שעושה מה שהתורה מצווה. שומר מצוות.

למרחוק. חח שומר מצוות.. ומקיים.

אז, "חסיד" - יש תוספת של ערך. חסיד זה מי שמתנהג לפנים משורת הדין. והמפרשים נתנו הסבר ככה, מיד נראה את זה אח"כ, למה אחנו מבקשים - יהמו נא רחמיך ה' אלוקינו. גם על הצדיקים וגם על החסידים. אבל יש פה מדרגות. חסיד - הוא נצרך [ל]שמירה יותר גדולה מסתם צדיק. אם אפשר לומר סתם צדיק, כן? כי בהסבר השני שאני רוצה לצטט, חסיד הוא הבעל תשובה. ויש פסוק בתהילים, ואח"כ נחזור עליו בגמרא, דוד המלך אומר[380]:

שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי

חסיד - הוא צריך שמירה. שמירה יתירה. אז הוא נתנו את ההסבר הזה ככה: מי שהוא בריא, צדיק שלעולם לא עבר עבירה, אין לו שום חטא, הוא נקרא צדיק, הוא מקיים מה שהתורה מבקשת, אז - הוא נחשב למישהו בריא.

מי שהוא בריא הוא צריך פחות שמירה מחולה שנקרא בריא. זה מובן?

אז חסיד הוא בגדר - זה פגיע. מכיוון שהוא חזר מאיזה מין מצב של מחלה של החטא. וחזר.

טוב אני לא רוצה לערבב שני פירושים. אני רוצה לדייק.

בפירוש הראשון נקרא חסיד מי ש-כתוספת לקיום שמירת מצוות (זה צדיק) יש לו... הוא בעל מידות ומעשים טובים.

אבל בפירוש השני צדיק הוא מי שאף פעם לא חטא מעולם. נקרא צדיק. אבל זה נדיר מאד.

וחסיד זה בעל תשובה. דהיינו - בעל תשובה צריך להיות חסיד כדי להישאר בצדקתו. מי שאף פעם לא חטא - בהיותו צדיק הוא חסיד. מי שחזר בתשובה צריך להיות חסיד ולא סתם צדיק. זה קצת יותר מובן? כן?

נראה אח"כ על הפסוק של דוד המלך - שמרה נפשי כי חסיד אני.

אבל מכל מקום ההגדרה הראשונה היא ברורה מאד. חסיד צריך, אני לא רוצה לומר חומרות יתירות, אלא - גדרים. ועשו סייג לתורה[381] זה יותר מתאים לחסיד, לבעלי תשובה. סייגים. להתגדר ב..בגדרות.

ולפני שאני אמשיך, אני רוצה להגדיר: הזקנים - זה החכמים, והסופרים - זה ה... אממ... סתם מחברים פירושים[382]. ואתם רואים את המדרגות. צריך קודם כל להיות צדיק, כדי להגיע למדרגה של צדיק, כדי למדרגה של זקן, וכדי להגיע למדרגה של סופר.

כשאומרים למשל "עזרא הסופר" - ברור כי הכוונה זה שהיה חכם. אבל חכם במדרגה יתירה, גבוהה מאד, ש-חכם שרשאי להעלות בכתב את התורה שבע"פ.

לא סתם חכמה. זה המדרגה של מי שמצווה לכתוב את התורה שבע"פ. ויש איזה קשר לקדושה, כי - המכתב, מכתב אלוקים הוא [שמות לב טז: וְהַלֻּחֹת--מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים, הֵמָּה; וְהַמִּכְתָּב, מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא--חָרוּת, עַל-הַלֻּחֹת] יש קדושה יתירה אצל הסופר מסתם, או סתם... הכוונה זה לא חכם סתם[סת"ם?], או סופר סת"ם. מי מדרגה של חכם של תורה שבע"פ.

לכן זה מסוכן מאד לכתוב ספרים, כן? עד כי אמרו, שהיה צריך להפוך את צו התורה כדי להתיר, להעלות בכתב, את התורה שע"פ

עֵת לַעֲשׂוֹת לַיקֹוָק הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ[383]:

אתם יודעים את הנושא הזה? כולם יודעים?

הפשט של הפסוק (זה פסוק של נביא): עת לעשות לה' - היה עת לעשות למען ה', לעשות כדי ל... איך אומרים? לעזור לתורה. ובמקום לעשות לה' - הפרו את התורה. זה הפשט. זה מובן? זאת אומרת זה חטא חמור מאד. מי שהיה צריך לעזור לתורה, הוא הפר את התורה.

אבל יש לנו דרש של הגמרא, שדווקא, אע"פ שהיה אסור לגמרי להעלות בכתב את הדברים שבעל פה, ולומר בע"פ את הדברים שבכתב, החכמים החליטו להפוך את הצו הזה. מכיוון שהיה "עת לעשות לה'"[384].

איזה תקופה היתה? זה תקופה של חורבן הבית והתחלת הפיזור של עם ישראל בכל העולם כולו. ולכן מפני הסכנה של השכחה של התורה, החכמים לא רק שהתירו, אלא ציוו להעלות בכתב את התורה שבע"פ. קודם כל המשנה, אח"כ הגמרא והמדרשים. ויש לנו כלל זה בתלמוד ירושלמי, זה במסכת ברכות בירושלמי[385] שנתנו לכתוב את ההלכות קודם כל, ואסרו לכתוב את ההגדות, זה נשאר בע"פ. ורק מאוחר מאד, נתנו את האפשרות לכתוב ההלכות[386] אבל בסגנון יותר חתום, סתום מההלכות. כדי שרק מי שקיבל מרבו ויכול להבין מה יש בהגדות יכול ללמוד אותם. ולכן מי שלא מקבל מרבו את המשמעות של ההגדות אסור לו ללמוד אותן. זה ההלכה.

אני רוצה להאיר את זה עם מקור שידוע בישיבות אבל לא לומדים את הכוונה העמוקה של אותו מקור.

אולי למדתם פעם את הפירוש של שמואל הנגיד. אתם יודעים מי זה שמואל הנגיד? לא?

הוא כתב פירוש על הביטויים של התורה שבע"פ. אתם מוצאים את הפירוש של שמואל הנגיד בכל הש"ס. אני אראה אם אני אמצא פה... רק דקה...

לימוד הגדה בש"ס

הנה. הפירוש שלו נקרא: מבוא לתלמוד. לר' שמואל הנגיד. אז אני אקרא לכם את ההגדרה של מה זה "הגדה" בפירוש שלו:

> "הגדה - הוא כל פירוש שיבוא בתלמוד על שום ענין שלא יהיה מצוה, (דהיינו - הלכה) - זו היא הגדה[387].

אז תשמעו:

> "ואין לך ללמוד ממנה אלא מה שיעלה על הדעת."

אולי עד כאן. אם אני חוזר על הפירוש של שמואל הנגיד, זה לא קל לקבל את זה. כי - אותם החכמים שנתנו לנו את ההלכה, אותם החכמים נתנו לנו את ההגדה.

אז, יש דעה, שמוצאים בהרבה... הרבה חוגים, שהלכה זה תורה קדושה ואין לערער על זה, כן? אבל הגדה - כל מי שרוצה לקבל מקבל, מי שלא רוצה דוחה. אתם רגילים לזה כן?

ויש להם סמך, לכאורה, על אותו פירוש של שמואל הנגיד שאומר, אני חוזר: "הגדה הוא כל פירוש שיבוא בתלמוד על שום ענין שלא יהיה מצוה - זו היא הגדה. ואין לך ללמוד ממנה אלא מה שיעלה על הדעת". על דעת מי? על דעת הלומד? או על דעת הרב שאמר את אותה הגדה? כשר' עקיבא נותן תורה של הלכה - זה מצווה לשמוע את זה. כשאותו ר' עקיבא נותן הגדה - אז בא הלומד ואומר: "זה לא עולה בדעתי..." זה תמוה מה שאור שמואל הנגיד! מי יכול להסביר את זה? תפסתם את זה?

זה קשור למה שהתחלתי להסביר ש-חכמי התורה שבע"פ שנתנו רשות, חובה, וחובה, להעלות

בכתב את התורה שבע"פ כדי שלא תישכח (כי הייתה סכנה של שכחת התורה, ולכן נתנו לכתוב את זה - תורה שבע"פ). אז נתנו את הרשות קודם כל להלכה מכיוון שזה פחות מסוכן מהגדה. ההגדה - רק מי שמסוגל להבין במה מדובר - רשאי ללמוד את זה בכתב. ולכן השאירו את כל ההגדות בע"פ. כדי שלא תהיה סכנה של אי הבנה.

אז מה שאני מסביר פה זה ההפך, לכאורה, ממה שאומר שמואל הנגיד! מי יכול לפתור את הקושיה? הבנתם אתם השאלה? כן? אתם מרגישים שזה נושא חשוב מאד כן? כי בעולם הדתי, נאמר הרגיל הלומד, הרגיל, הלכה זה הלכה. הגדה זה אגדה... ואם תרצו זה יהיה אגדה...

אז לכאורה יש סתירה. בא שמואל הנגיד וכותב מבוא לתלמוד והוא אומר: "הגדה - מה שעולה על הדעת – תלמד". מה שלא עולה על הדעת... של מי? אפשר לומר שפשט בהלכה זה פשט, ופשט בהגדה זה אותיות טפש... כן? אותם אותיות...

אז התשובה היא פשוטה מאד: בשביל מי שמואל הנגיד כותב מבוא לתלמוד? והוא צריך להגדיר מה זה "הלכה", מה זה "הגדה", מה זה "שאלה", מה זה "קושיה", מה זה "תשובה", מה זה "תיובתא"? למי שאין לו רב! פשוט. אז הוא צריך מילון. זה מובן? הוא צריך מילון! כן? מי שצריך ללמוד מהספר מה זה "גמרא", מה זה משנה, מה זה "ברייתא", מה זה "הלכתא", מה זה "תיקו", מה זה "הגדה" - זה ברור – אין לו רב, כן? זאת אומרת הוא בגדר עם הארץ שיש לו ספרים. זה נקרא: "חמור נושא ספרים".. חח...

אז זה מה שהוא אומר לו: אם אתה מסוגל להבין - תלמד. אם אתה לא מסוגל להבין - אסור לך ללמוד. זה הפשט של: "מה שיעלה על הדעת". זה לא מה שאתה רואה בדעתך שיש משמעות, ואז - תקבל. אתם רואים את ההבדל? זה הבדל מהותי כן? רק צריך לזכור את זה – "עשה לך רב והסתלק מן הספק"[388]. אם אין לך רב, ואתה צריך ל-סֵפֶר של שמואל הנגיד – תיזהר, אל תלמד את האגדות. חוץ מאותן אגדות שאתה מבין אותן. תפסתם את העניין? סופסוף זה ההיפך כן? זה ברור?

אז אני חוזר על הכלל הזה, ש: "עת לעשות לה' הפרו תורתך". טוב, אז יש, קצת בעמקות יותר, הגדרה של - מה זה "צדיק", מה זה "חסיד". לפי הפרד"ס, זאת אומרת לפי המדרגות בפרד"ס.

יצח"ק – ישר, צדיק, חסיד, קדוש

אתם זוכרים שבתפילה של שבת ויו"ט יש לנו, לפני הקדיש של ברכו, של היוצר:

> "בפי ישרים תתרומם. ובשפתי צדיקים תתברך. ובלשון חסידים תתקדש. ובקרב קדושים תתהלל".

יש מדרגות: ישרים, צדיקים, חסידים, קדושים. וזה לפי הנוסח הספרדי. הסדר של הקדושים, (הישרים, הקדושים זה אותו סדר בנוסח של האשכנזי), וראשי תיבות, האותיות של הראשי תיבות זה השם יצח"ק – ישרים, צדיקים, חסידים,קדושים. הנוסח הספרדי, ראשי תיבות של רבק"ה - בפי ישרים תתרומם, בשפתי צדיקים - תתברך. רבקה, כן? זה לא מופיע בנוסח האשכנזי, יש סדר אחר, אבל זה המדרגות של הקדושה. ולכן, מזה אנחנו לומדים את ההגדרה של - מה זה "צדיק", מה זה "ישר", מה זה "חסיד", מה זה "קדוש". תפסתם את הנושא? כן?

אז, אני מציע לכם הגדרה פשוטה: "ישר" - זה במישור של הרצון. מי שברצון שלו רוצה את הדרך הישרה. והוא עוד לא יודע מה הוא הטוב ומה הוא הרע, לפי התורה. אבל הוא רוצה

את הישר. זה ברצון. אז הוא נקרא "ישר".

יש הבדל, יש מדרגה של: "ישר", "ישרים", ויש מדרגה של: "ישרי לב". "אור זרוע לצדיק ולישיר לב שמחה"[389]. ישרי-לב, ישר-לב זה למעלה מצדיק. ו-ישר זה המדרגה לפני הצדיק. ישרי-לב זה כמו חסידים. וחסידים יעלוזו ולישרי לב בשמחה[390].

אז "ישר" זה מי שרוצה להיות ישר והוא עוד לא יודע מה הוא הטוב האמיתי והרע האמיתי לפי דעת התורה. ולכן הוא נשפט לפי הכוונה שלו.

"צדיק" זה מי שכבר יודע לפי התורה מה זה הטוב, מה זה הרע. אז הוא מקיים את רצון התורה. ולכן זה ברור - כדי להגיע למדרגה של "צדיק" צריך להיות כבר במדרגה של ישר. כן? זה מובן?

אז, "צדיק" זה מי שמקיים את מצוות התורה, את צו התורה, את רצון התורה, כפי שהגדרנו כבר. אבל - הוא מציית למה שהתורה... הוא מקבל. וזה לא אומר שהוא עצמו, רוצה באמת, בעומק ליבו, [את] מה שהתורה רוצה. הוא מקבל. והוא מקיים. יש לו סיבות לדעת שזה האמת. גם במקרה שאין עוד כל כך התאמה בין הרצון הפנימי שלו למה שהתורה מבקשת. יש גיל כזה, שכבר הבנאדם, מגיל מסוים, צעיר, מקבל את מרות התורה, אבל יש לו קשיים פנימיים. זה מובן? כן? אע"פ כן נקרא "צדיק" ולפי הגמרא נקרא "צדיק גמור". מכיוון שהוא מקיים מה שהתורה מבקשת. אע"פ שיש מתח, שיש גם עימות בין הרצון הפנימי שלו וצו התורה. זה מובן?

לפי דעתי זה הכוונה של המשנה "לפום צערא אגרא"[391] - לפי הצער, לפי הקושי - יש שכר. זה שלב של "צדיק".

אבל "חסיד" - זה מי שהוא כבר <u>מעצמו</u> רוצה מה שהתורה רוצה. זה מדרגה יותר גבוהה. אז ברור שצריך כבר להיות מסוגל להיות צדיק כדי להגיע להיות חסיד. זה מובן? ולכן זה קשור, לפי ההגדרה הראשונה שראינו, על מה שאומרת הגמרא: שבעל תשובה הוא יותר במעלה מצדיק שלא חטא. "במקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד"[392]. אינם עומדים. איך אומרת הגמרא בדיוק? אינם עומדים.

אז הגרסא ההיא, המשמעות של אותה גרסא, שיש מעלה יתירה לבעלי תשובה על הצדיקים, כן? אבל, צריך לדעת שזה מחלוקת בגמרא: האם הצדיק שלא חטא - הוא יותר במעלה על החסיד, או ההפך? אז יש דעה אחת שאומרת: הבעל תשובה הוא יותר גדול. כפי שאנחנו מסבירים עכשיו. כי לחסיד יש תוספת ערכים. הוא צריך יותר תורה כדי לשמור על המדרגה של צדיק שלו. להיות צדיק - הוא צריך להיות חסיד. כדי להיות צדיק הוא צריך [את] השמירה הנוספת, כן? זה לא כ"כ מהר? אני יכול להוסיף על זה.

אז אנחנו רואים שהמצב של בעל תשובה שנקרא "חסיד" - הוא צריך אומץ של ערכים יותר מ-צדיק. מי שלא טעם טעם חטא - הוא לא צריך לשמור על עצמו, כי מי שהיה חולה מהחטא לא נתרפא. זה ידוע כן?

אבל יש גם ההיפך. מי שהיה חולה ונתרפא - הוא מחוסן על אותה מחלה. ולכן - במקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדים, מכיוון שיש סכנה בשבילם. צדיק גמור לא הולך איפה שבעל תשובה מסוגל ללכת. כי בעל תשובה - אע"פ שהוא צריך לשמור על עצמו יותר, הוא מסוגל לעמוד נגד המחלה שכבר התרפא. זה מובן?

וזה הפשט של "עומד". "במקום שבעלי תשובה עומדים" <u>במבחן</u> – "צדיקים גמורים אינם עומדים" במבחן. זה לא אומר שבעל תשובה הוא יותר גדול מצדיק. זה גרסא אחרת... לא, אותה גרסא. זה פשט אחר של הגמרא. תפסתם את זה?

קהל: האם לצדיק יש שאיפה להיות חסיד?

מניטו: לא לא. תשמע. אנחנו עכשיו בהגדרה של "צדיק" - מי שמעולם לא חטא. איפה [נמצא] דבר כזה? כן? זה... אם אתם לומדים "ספר התניא" כן?

בהגדה של פסח אנחנו אומרים: "ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים", לא אומרים כולנו "צדיקים" כן? אפשר לומר רק כולנו "בינוניים", כן? זה הבינוני. הצדיק של עולמנו זה "בינוני". דהיינו – רובו טוב, מיעוטו רע. אז נקרא צדיק. "צדיק גמור" – זה משהו נדיר מאד. ככה אומרים החסידים. וההגדרה היא: מי שכבר הרג את היצר הרע שלו. אז נקרא "צדיק גמור", כן?

צדיקים ובעלי תשובה

אבל בכל זאת. אנחנו באותה הגדרה של הגמרא. הגמרא אמרה: "במקום שבעלי תשובה עומדים - צדיקים גמורים אינם עומדים". זה אליבא דמי?

קהל: רבי יוחנן

מניטו: רבי אבהו אולי, לא?

קהל: ר' יוחנן

מניטו: לא. לא ר' יוחנן. זה ר' אבהו? תחפש, כן. כי אני קצת עייף... זה בסוגיה האחרונה של הפרק החמישי, כן? והדעה השנייה, מכיוון שזה מחלוקת, כן? ש"הצדיקים גמורים" שאף פעם לא חטאו – הם יותר גדולים מהחסידים.

קהל: זה ר' אבהו

מניטו: ר' אבהו. נכון.

קהל: ר' יוחנן...

מניטו: לא. ר' יוחנן? מה אומר ר' יוחנן? "עין לא ראתה".

קהל: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא - עין לא ראתה.

מניטו: "עין אל ראתה". זהו. ולכן צדיקים גמורים זה יותר... רבי יוחנן. והגרסא של בעלי תשובה - זה ר' אבהו[393]. ולכן, צריך להבין את הדעה של ר' יוחנן! שלפי ר' יוחנן - הצדיקים גמורים הם יותר למעלה!

אני שמעתי פעם מרב חסיד, אני צריך לצטט את שמו. זה רב של "רופווה" בפריז. הרב?

קהל: רוטנברג

מניטו: רוטנברג כן. הרב רוטנברג. שפעם למדתי איתו הרבה דברים. פעם הוא אמר לי הסבר יפה מאד. עמוק מאד. הוא אמר לי ככה:

(טוב אני לא יכול לצטט בדיוק מה שאמר אבל זה הרוח של מה שאמר. זה הרבה זמן) לפי הפשט הראשון, שבעלי תשובה יכולים לעמוד במבחן, זה הפשט של הגמרא. "עומדים" כן? אבל בתוך אותו פשט, יש את הפשט של "עומדים". מכיוון שעומדים במדרגה של הזכות שלהם. לא הולכים הלאה. עומדים. אבל צדיקים גמורים - אף פעם לא עומדים. הם הולכים. הלכה, כן? אז לא עומדים. זה יפה. ונתתי...

קהל: "וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים..."[394]

מניטו: יפה. והמהלכים זה כמו מלאכים. בעלי תשובה הם עומדים. חזק, אבל עומדים. אתם רואים איזה סולם כן? אז באיזושהי מדרגה יש לכם בעלי תשובה שעומדים, עומדים. אבל צריך לעלות, כן? זה צדיקים גמורים. תפסתם את ה...?

טוב. אז אני משלים את הסבר:

"צדיק" זה מי שעושה מה ש[את] רצון התורה.

"חסיד" – זה מי שמעצמו רוצה מה שהתורה רוצה. ולכן ההתנהגות שלו, של החסיד, לפי ההלכה - יכולה להיות לפנים משורת הדין. או לקולא, או לחומרא. מכיוון שהוא יודע מה התורה רוצה. הצדיק מקבל מה שהתורה מבקשת. פשט. החסיד זה יותר פנימי - הוא תופס מה התורה רצתה כשביקשה מה שהיא ביקשה. ולפי הנתונים – ההתנהגות היא או לפי הקולא, או לפי החומרא – זה חסיד – מלפנים משורת הדין. תפסתם את ההבדל בין מתנגד – שעומד בדעתו, לחסיד – פעם הוא בפנים, פעם הוא לפני ולפנים! תפסתם את ההבדל.

אבל אני חוזר על זה: חסיד אמיתי זה מי שכבר הוא צדיק. אם איננו מסוגל להיות צדיק – זה לא חסיד. זה ליצן. זה משהו אחר, כן? זה מובן כן? "הניצנים[395] נראו בארץ... "

אז נמשיך. עכשיו זה קדוש. זה מעלה יותר גבוהה. זה - מי שתופס, מבין, רוצה, מה שהקב"ה רצה! כשנתן התורה. אז זה יותר עמוק, זה יותר למעלה. זה נקרא "קדוש".

עכשיו אני חוזר על הפסוק הזה של: "שמרה נפשי כי חסיד אני" – מה למדנו? חסיד זה מי שמתנהג לפי המידות, ולא רק לפי המצוות – אז נקרא "חסיד". הוא חסיד במובן של מעשים טובים. כתוספת מהמדרגה של קיום המצוות. מצוות ומעשים טובים.

אנחנו רגילים להשתמש במושג של "מצווה" גם כן כדי להגדיר מעשים טובים. למשל – מישהו "עשה מצווה". "תעשה מצווה" – מה זה? זה מעשים טובים. זה לא עניין של מצווה, קיום התורה. תפסתם את ה...? טוב.

ו"חסיד" – זה בעלי תשובה, והמפרשים רגילים לקשור את זה לדוד המלך, נראה מיד בקצרה מה אומרת הגמרא על זה:

לפני שנלמד את הגמרא, אני רוצה לחזור לנוסח של הברכה כדי שתרגישו בקשר בין הביטויים שזה בא בברכה עצמה. אני חוזר על כל הנוסח:

> "על הצדיקים, ועל החסידים, ועל שארית עמך בית ישראל, ועל זקניהם ועל פליטת בית סופריהם, ועל גרי הצדק ועלינו יהמו נא רחמיך ה' אלוקינו ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת, ושים חלקנו עמהם ולעולם לא נבוש, כי בך בטחנו".

אין לנו הרבה זמן כדי לראות את כל הדיוקים בנוסח. אבל אני רוצה להסביר דרך הגמרא את הקשר שיש בין התחלת הברכה – "על הצדיקים ועל החסידים" וכל המדרגות שבאים אח"כ. "שארית זקני עמך בית ישראל", או "שארית עמך בית ישראל ועל זקניהם"... [סוף קלטת]

הבושה

אח"כ אם יהיה מספיק זמן אני אסביר את הפשט של:

"ולא נבוש כי בך בטחנו".

אולי מיד בקצרה אני אקשור את שני העניינים:

כי מי שמקבל עזרה מאדם אחר, יש לו בושה, מכיוון שמישהו אחר עזר לו. אבל כשאנחנו מבקשים את העזרה מסיעתא דשמיא, "כי בך בטחנו" - שלא נבוש. כשנקבל עזרה מ-מי אחר. אם הכוונה זה – "בך בטחנו", הביטחון בך - אז שלא נבוש. ש-העזרה ממישהו אחר.

כי העניין של הבושה זה הסכנה הכי הכי גמורה לצדיק. כי... להיות צדיק. [הצדיק] מתבייש להיות צדיק. זה עניין חמור מאד. וזה השורש של הרע בסיפור התורה. "ולא יתבוששו". ולא יתבוששו". תפסתם את הקשר? כן?

קהל: "ולא יתבוששו"[396]?...

מניטו: זהו. מי שלא מתבושש... - זה היה המצב לפני החטא, כן? אין לו בושה. בארמית "בישׁ", "בישא". זה הרע. יש אומרים: "מצב בישׁ". אני רוצה להגדיר בהקשר... איך היה הפרשה?

קהל: "עסק בישׁ".

מניטו: אה. "עסק בישׁ"... "להלבין פני חברו", זה נקרא לבון כן...? זה היה שמו כן? ורציתי להגדיר, אולי למדנו את זה פעם:

יש המילה "בגד". ויש המילה "לבוש". אז - מיד אחרי החטא היה צריך לבוש. אז המילה לבוש - זה בשביל הבושה, צריך בגד. אבל הבגד - זה השורש "לבגוד". הבגד זה בגידה.

יש שני סוגים של לבושים: "הלבוש" - זה כדי לכסות את הערווה. מפני הבושה כן? ולכן צריך להבין: כל פעם שהמקרא משתמש במילה "בגד", או במילה "לבוש". יש גם "שמלה". טוב, כל זה עניינים של קבלה, אני לא רוצה להיכנס בזה, אבל... רק רציתי לדייק על מה אמר יצחק אבינו על הברכה של...

קהל [הרב שרקי]: "וירח את ריח בגדיו"[397]

מניטו: כן, מה אומר המדרש? "אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו".[398] זאת אומרת, אפילו הבוגדים של ישראל - יש להם ריח טוב. זה קשור לעניין שלנו.

מכל מקום, הבגד זה כדי להטעות את האויב, כן? כדי להטעות את השטן. אז זה כמין מסיכה.

"לבוש" - זה משהו מעולה מאד. באופן מדויק זה - עניין של כפרה. לכסות, לכפר, על הבושה. טוב אני גומר את הדיוק הזה...

קהל: הקטע שמגלים ליוסף....

מניטו: אז זהו, יפה.

טוב זה כמובן במישור של השימוש האמיתי של משמעות המילים. אם אתם הולכים לקנות בגד - תקנו בגד. זה לבוש...

אז אני חוזר לנושא. תזכירו לי איפה הגענו? אה כן. "ולעולם לא נבוש, כי בך בטחנו" - זה מה שאמרתי: כי שורש הרע זה העניין של הבושה.

טוב, הנושא הוא רחב מאד, אני לא רוצה להיכנס, אבל רק צריך להבין את המעלה של האשה בנושא הזה. מכיוון שהרגש של הבושה הוא יותר עמוק אצל האשה מאצל האיש. ולכן עניין של הלבוש בא דרך האשה. זה נותן להבין למה הנשים הן כל כך רגישות לעניין של התלבושת...

העניין הוא ככה: עניין הבריאה זה להוציא בחוץ מה שהיה בפנים. זה מובן? יש איזה קשר

בין המושג "בר" בארמית ו"בריאה" בעברית. "בר" בארמית זה לשים בחוץ.

למשל, איך אומרים "שדה" בארמית? "ברא". "חוות ברא והווה שמיא"[399]. "חוות ברא" זה חיות השדה. השדה זה משהו מחוץ לעיר. ו... מה?

קהל: ברייתא. למשל ברייתא.

מניטו: למשל ברייתא. מה שנמצא בחוץ. בערבית גם כן זה אותה משמעות. בערבית כשרוצים לומר גר. גר...לא, נכרי אז אומרים "ברנא". מי שבא מבחוץ. מי שנמצא בחוץ.

אז, המשמעות של עניין הבריאה זה להוציא לחוץ מה שהיה בפנים. זה מובן? טוב. ולכן מה שנמצא עכשיו יותר בחוץ - זה סימן שבשורשו היה יותר בפנים. ולכן [הוא] מתבייש יותר בחוץ. זה מובן? וצריך לכסות. זה סוד האשה. כי האשה נבראת אחרי האיש. ולכן העניין של הצניעות, של ההתביישות הוא יותר עמוק אצל האשה מאצל האיש. כדי להבין את כל הדיוקים של השו"ע על הצניעות לאשה יותר מלאיש. זה לא אומר שאין עניין של תלבושת לאיש גם כן, אבל זה יותר חמור לאשה. זה מובן כן?

טוב הכלל הוא פשוט מאד: מה שהיה יותר בפנים נמצא יותר בחוץ, וצריך לכסות יותר. ואיך אומרים את זה בעברית? זה נעלם ממני.. זה.. זה יותר פגיע, ולכן צריך שמירה יתירה. זה מובן? טוב.

ולכן האשה נוטה יותר מהאיש להיות חסידה. מ[אשר] האיש נוטה להיות חסיד. יש חסידות יותר מחסיד. זה ידוע. זה מתחיל ב... כל העניין של החסידות זה מתחיל בנשים... של ה... אצל החסידים... ולכן האשה יכולה לומר: "שעשני כרצונו", מכיוון שהיא יותר קרובה למחשבת הבורא. מהאיש. ולכן האיש הוא יותר מצווה במניין המצוות מהאשה כי הוא צריך יותר תיקונים מהאשה. כל זה, זה אותו נושא.

קהל: למה...?

מניטו: לא. "אין הביישן למד[400]."

קהל [הרב שרקי]: אז מה זה – יש מסורת: ביישנים, רחמנים...[401]

מניטו: נכון. מטבעם. ולכן בכל פעם שהקב"ה מדבר על כנסת ישראל הוא אומר: "בתי", "אחותי", "תמתי". לשון נקבה. את. מאל"ף עד ת"ו. זאת אומרת בטבע של עם ישראל, אותה נטיה (וזה מעלה) של העדינות של הבריאה, יותר משהוא נברא גס. אבל, מה אומרת המשנה? "ולא הביישן לומד", "למען לא נבוש", כי אנחנו פגיעים לָבּוּשָׁה יותר מכל גוי, ולכן אנחנו מתפללים: "שלא נבוש". זה מה שרציתי לדייק. הכוונה של אותה המימרה זה: בטבעם הם ככה. זה מובן כן?

אז הנה. אם בהתחלת, בקצה הראשון של הברכה זה: "על החסידים". "על הצדיקים ועל החסידים". רציתי רק לדייק: זה מסביר למה בכמה נוסחאות מתחילים ב"על החסידים", ואח"כ "על הצדיקים", ובנוסח שלנו: "על הצדיקים" קודם כל, והחסידים אחר כך. כי יש מעלות שונות. טוב.

אם חסיד הוא חסיד במובן של בעל תשובה, הצדיק הוא יותר גדול. כי הכוונה היא ל"צדיק הגמור" כן? ואם החסיד זה במשמעות של הפנימיות של התורה - אז חסיד הוא יותר גדול מהצדיק. זה מובן? טוב.

ואני חושב שכדאי לזכור את זה: המעלות זה בשם יצח"ק. ואיך להגיע לקדושה. זה סוד עקידת יצחק. זה אותם מדרגות: ישר, צדיק, חסיד, קדוש. ולמעלה מזה, זה מה ששמעתי מהרב ז"ל, הרצי"ה, למעלה מ-ישר, צדיק, חסיד, קדוש - מה אנחנו אומרים בתפילה?

קהל: "כי במקהלות רבבות עמך בית ישראל"[402].

מניטו: יפה. "עמך בית ישראל" זה למעלה מהכל. זה קצת ציוני כן? כנראה ש...גם אתה שמעת את זה כן?

השמירה על החסידים

ואז, נקרא מיד את הגמרא:

"לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני"

איך ענו כדוד המלך יכול לומר "חסיד אני"? וחוץ מזה.. ולכן מסבירים שזה עניין של בעל תשובה שצריך שמירה יתירה. ואנחנו יודעים - כי הבעל תשובה זה דוד המלך. הוא הבעל של התשובה. המידה שלו - זה התשובה. זה ידוע, זה נושא אחר. וכבר בפשט של המילים - הוא הבעל של התשובה. כמו שאומרים למשה רבנו שהוא הבעל...לא. לא הייתי צריך להתחיל. אבל אומרים לדוד המלך שהוא הבעל של התשובה.

אז, חוץ מזה, אנחנו צריכים להבין את הקושיה ככה: דווקא, מכיוון שהוא חסיד, החסידות שלו זה השמירה שלו. דווקא זה ההיפך. אם אחד היה מתפלל ככה: "שמרה נפשי כי לא חסיד אני" - זה היה יותר קל להבין כן? אבל דווקא הוא חסיד והוא צריך שמירה יתירה. תפסתם את השאלה, כן?

אז איך מסבירה את זה הגמרא? ויש לנו פה שתי הגדרות של מה זה "חסידות":

> "(תהלים פו, ב) לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני לוי ור' יצחק. חד אמר כך אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם לא חסיד אני? שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות ואני (תהלים קיט, סב) חצות לילה אקום להודות לך!"[403]

מהו ההסבר הראשון פה? זאת אומרת שהחסידות מוגדרת פה בכוח של דוד המלך לומר את ההלל של הקב"ה. כשהוא אומר: "חצות לילה אקום להודות לך". מלכי אומות העולם מקבלים הודאה מהעם שלהם, ואני נותן הודאה למלך מלכי המלכים. זאת אומרת: החסידות זה הכח להיות יודעי שם ה'.

חוזרים לברכה שלנו:

"ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת"

המפרשים מסבירים את זה: לכל הבוטחים בשמך מכיוון שהם מיודעי שמך. ויש פסוק על זה: מי שיודע את שם ה' באמת. אז ההלל האמיתי - זה השם עצמו. זה מובן? ויש הרבה פסוקים בזה. כי, כשאני רוצה להגדיר מישהו - אין הגדרה יותר נכונה, "הלל" יותר אמיתי, מהשם עצמו, אם אני מבין אותו, כן? אם אני אומר פחות - זה לא הלל אמיתי. אם אני אומר אחרת - זה לא הלל אמיתי. ההלל האמיתי זה ידיעת השם.

ויש לכם ביטוי בגמרא: "גדול מרבי רבן, גדול מרבן שמו"[404]. זה הגדולה האמיתית. "כתר שם טוב עולה על כולם"[405]. זה אותו עניין כן?

ולכן פה החסידות מוגדרת לפי הכוח הרוחני של דוד המלך, של החסיד, שהוא יכול לומר את התהילה, את ההלל, של הקב"ה. וזה הכוח של דוד המלך שאמר את התהילים.

אתם מבינים עכשיו למה חסיד הוא רגיל לקרוא תהילים. כי זה העולם שלו. הוא נמנה עם "יודעי שמו". הוא יכול לומר את ההלל. וזה הגדרה ראשונה של החסידות לפי הרוחניות של החסיד.

אז נמשיך.

הסכנה ברוח

"ואידך"

כך אמרה הדעה השנייה

> "כך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם לא חסיד אני? שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה."

עד כאן. אח"כ נראה את ההמשך. פה זה הגדרה אחרת לגמרי: החסיד - זה לא מי שנכנס [הכניס] את נפשו, את נשמתו, בסכנה הנוראה של - לדעת מיהו ה'? אלא... רוחניות, כן? ויש סכנה ברוחניות. מי שמחפש את הרוח - הוא לא יודע אם הוא מגיע לרוח הקודש או לרוח הטומאה.

אתם מבינים בהגדרה הראשונה: מה יותר מסוכן? להיות צדיק לפי המשימה הרוחנית של האדם, או להיות צדיק לפי המשימה החומרית של האדם.

אנחנו רגילים לחשוב (וזה טעות), שיותר מסוכן, יותר קשה, להיות צדיק למי שהמשימה שלו זה: התפקיד החומרי של האדם. אדם חומרני עלול להיות רשע באופן יותר קל מאדם רוחני[406]. זה הדעה השכיחה. ואני רוצה להסביר שזה לא ככה לפי התורה! זה יותר מסוכן למשימה הרוחנית, וה...

קהל: הנזק

מניטו: סליחה?

קהל: גם הנזק יותר גדול

מניטו: כן. יכול להיות יותר גדול. וההוכחה זה - שיש הרבה הרבה, המון אנשי רוח בעולם. כולם טמאים. יש רק מיעוט קטן מאד של אנשי רוח הקודש. יש בכל האוניברסיטאות - "מדעי הרוח". מה יוצא מזה...

ואני מתכוון..בכל הדתות. יש לכם אנשי רוח. וזה ברור שהם משוקעים ברוח הטומאה, כן? ורוב אלו שמסרו את נפשם לרוח הם בטומאה. יותר מכמה סוחרים יהודים שהם צדיקים גמורים! והם אנשים חומריים, כן? אבל הם צדיקים. גם אצל הגויים יש כאלו. אז זה מה שאנו רואים בהגדרה של הגמרא.

יש חסיד מבחינת הרוח. ומכיוון שזה – "הלל" כן? להגדיר שם ה'. רוחניות גמורה. אבל מכיוון שזה מסוכן - דוד מתפלל ואומר: "שמרה נפשי". מכיוון שחסיד אני. אליבא דלוי[407]. אליבא ראשונה. לפי הרוח, כן?

והדעה הראשונה - זה חסיד מבחינת הרוח. להבדיל בין טמא לטהור - זה להיות חסיד בחומריות. זה מובן, כן? ויש גם סכנה בזה ולכן "שמרה נפשי כי חסיד אני".

לפי דעתי הייתי מוסיף שכל אחד נולד עם: או נטיה לרוחניות - והוא יכול להיות צדיק או רשע, או נטיה לחומריות - והוא יכול להיות צדיק או רשע. אבל זה טעות לחשוב שהמשימה ל... איך אומרים? ל... תיקון הכלים בעולם, זה פחות מהמשימה לטפל באורות. אורות וכלים, כן?

שמעתי פעם מהחסידים... אתם יודעים שהחסידים רגילים לומר קו"ף במקום ה"א. לא רק בשם ה' אלא בכל השמות. אז פעם שמעתי אחד. הוא היה מחמיר קצת, כן? הוא היה אומר: "זה קלי ואנווהו". יש פסוק "זה אלי ואנווהו". אז אסור לומר "זה אלי" - זה שם קדוש, אז הוא היה אומר זה "קלי ואנווהו". אבל יש כוונה עמוקה פה: זה כלי ואנווהו[408]. תפסתם את המשמעות? זה כלי... איזה כלי? שמי נקרא עליך. כל"י זה כהן, לוי, ישראל. וזה הכלי של ה...

ושמעתי פעם אחד מהקהילה של ר' שמשון רפאל הירש, והוא לא רצה לומר ר' שמשון רפאל הירש, הוא היה אומר - ר' שמשון רפאל קירש. שמעתי את זה פעם... חחח...

טוב. אז חוזרים לנושא. נמשיך קצת בגמרא. מה השעה? טוב. כבר... נמשיך:

"ולא עוד"

אומרת הגמרא

"אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבשת רבי ואומר לו: מפיבשת רבי, יפה דנתי? יפה חייבתי? יפה זכיתי? יפה טהרתי? יפה טמאתי? ולא בושתי."

אז לפי דעתי פה יש המקור של הקשר בין מה שאנחנו מתפללים באותה ברכה:

"יהמו נא רחמיך עלינו"

מכיוון שיש צורך בשמירה יתירה על כל המדרגות של הצדיקים האלו, ואנחנו למדנו את זה מהפסוק של דוד המלך: "שמרה נפשי כי חסיד אני". וסופסוף אנחנו מתפללים שלא נבוש בעולם הזה ולא ניכלם לעולם הבא.

אז ראינו רק כמה מילים של הברכה. אבל זה נושא אחד של הכוונה של אותה ברכה. אם אתם רוצים בשיעור הבא נחזור על אותה ברכה? לראות עוד פירושים, עוד דיוקים? או נמשיך בברכה אחרת? נחזור על אותה ברכה? בסדר. אז עכשיו אנחנו מתפללים ערבית....[409]

ברכת בונה ירושלים

למדנו במסכת ברכות על העניין של הכוונה של התפילה, "עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה", שמה יש סיפור ארוך על: "אסור לאדם", זה בר' יוחנן בשם רשב"י –

"אסור לאדם שימלא חוק פיו בעולם הזה".

והגמרא מוסיפה:

"וריש לקיש לא מילא שחוק פיו בעולם הזה מכי שמעה מרבי יוחנן רביה"[410].

כשריש לקיש שמע את זה שאסור למלא שחוק פיו בעולם הזה מימיו לא מילא שחוק פיו בעולם הזה. פה יש איזה קושי בביטוי של הגמרא: "מימיו לא מילא שחוק פיו בעולם הזה" - אז מה, היה חי גם בעולם אחר? "מימיו" - בעולם הזה לא מילא שחוק פיו, אבל בעולם אחר - מילא שחוק פיו.

ולכן אני נוטה להסביר את זה ככה. שני דברים: קודם כל ש-התפילה זה נקרא "חיי שעה". התלמוד תורה נקרא "חיי עולם". זה פשוט זה מובן, כן? "קנה עולמו בשעה אחת". זה שעה של לימוד כן?[411]

"קנה עולמו" - זה עולם הבא. בתפילה אני מבקש בשביל העולם הזה, אז זה נקרא: "חיי שעה". אבל כשאני לומד - אני קונה זכות לעולם הבא. "הקרן קיימת לעולם הבא".

ולכן אם אנחנו מבינים את זה ככה: "לא מילא שחוק פיו בעולם הזה" - זה התפילה. אבל בתלמוד תורה - זה שמחתו. כשיהודי מתפלל - הנטייה זה לבכות. כשהוא לומד - הנטייה היא לשמוח. זה הנקודה הראשונה.

זה מתחיל כבר להשתנות. כי עכשיו זה ההיפך: כבר אנחנו מתחילים לשמוח בתפילה ולפחד בלימוד. למה? להיות בדאגה בלימוד. למה? כי: בכל זמן הגלות כשהיינו לומדים היינו לומדים לצרכינו. לצרכינו אנו היהודים. הלימוד היה בשבילנו. עכשיו כבר אומות העולם שואלים – נו מה יש לכם לומר? מה אומרת התורה? אז צריך להתחיל לפחד. בלימוד. מבינים את זה?

כבר תשעה באב בכותל - זה כבר מתקדם למה שאמר: "קרא עליי מועד"[412]. יום טוב, כן? אנחנו כמעט בשלב שזה גם אבל וגם מועד.

אני זוכר את ה-תשעה באב הראשון ליד הכותל, אחרי מלחמת ששת הימים. היה חושך-אפילה. אֶבֶל ממש. כבר בשנה השנייה כבר הרגשנו משהו מוזר: זה ט' באב או זה ט"ו באב? בחורים, בחורות, פה, ככה... תיירים... חח..

אז זה עניין ש-"מימיו לא מילא שחוק פיו בעולם הזה" - זאת אומרת בשעת התפילה.

"מכי שמעה מרבי יוחנן רביה"

לא "מכי שמעה" את הדין הזה, אלא - שמע את זה מפיו. כשר' יוחנן היה לומד - היה בשמחה. וכשר' יוחנן היה מתפלל - היה בדאגה. כששמע את זה מר' יוחנן, אז – "מימיו לא מילא שחוק פיו בעולם הזה". זה מובן? אז אנחנו חוזרים לעניין.

ופה יש לנו באופן בולט את ההבדל בין הנוסחאות בברכה שלנו. אז אני אקרא קודם כל את הברכה בנוסח האשכנזי:

"ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה כאשר דיברת."

הנוסח הספרדי:

"תשכון בירושלים עירך כאשר דיברת".

מה ההבדל? הספרדי לא אומר: "ולירושלים עירך ברחמים תשוב" מכיוון שהוא נמצא כבר בירושלים. הוא לא צריך לומר: "תשוב". הבנתם? כן? זה ברור. זה בולט. בבבל - היו מתפללים "ולירושלים עירך ברחמים תשוב" אבל בירושלים היו מתפללים: "תשכון בתוך ירושלים עירך כאשר דיברת". זה..זה פשוט מאד, כן.

ואני חושב שהשנה הזכרתי מה ששמענו מפי פרופ' נהר על הנוסח האשכנזי ההוא: "ולירושלים עירך ברחמים תשוב". ביום העצמאות, פרופ' נהר, הוא היה רגיל לפרש זאת ככה: הוא אומר...הוא נותן את הניסיון של החיים שלו אבל זה אופייני לדור שלנו:

היו 3 תקופות:

בתקופה הראשונה לפני השואה, כשהיהודי היה מתפלל "ולירושלים עירך ברחמים תשוב" היה מדבר לקב"ה. "ולירושלים עירך ברחמים תשוב" - אתה ה'.

ואח"כ הגיעו הפליטים מהשואה. אז יהודי צרפת, הכוונה שלהם, זה היה ליהודי שבא ממרכז אירופה או מהגטו, ושרצו לשלוח אותם לא"י. אז יהודי צרפתי היה מדבר אל יהודי פליט ואומר לו: "ולירושלים עירך ברחמים תשוב". ברחמים. בבקשה. כן.

קהל: האם יש קשר...

מניטו: צריך להיות. טוב. אז זה הייתה התקופה של השואה.

ואח"כ התקופה של תקומה של מדינת ישראל, אז היהודים התחילו לחשוב על עצמם. ואומר לעצמו: "ולירושלים עירך ברחמים תשוב". זה שלוש תקופות. טוב. זה פירוש יפה.

אז אני ממשיך:

"ותשכון בתוכה כאשר דיברת וכיסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין".

טוב. אז פה, בנוסח הספרדי, יש כוונה מיוחדת על משיח בן יוסף. אז אני אקרא את זה בקצרה:

קהל: כתוב בפירוש בסידור שלי.

מניטו: כתוב בפירוש. כן.

"יכוון שלא ייהרג משיח בן יוסף ע"י ארמילוס הרשע".

ולכן כשאנחנו אומרים "וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין" הכוונה - זה למשיח בן יוסף. הכוונה משיח בן דוד זה בברכה הבאה: "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח". זה משיח בן דוד. אבל פה, בברכה שלנו, פה - זה הכוונה למשיח בן יוסף.

וההסבר הוא שברוב הזמן של הבית שני היו כופרים, צדוקים, בכיסא דוד, כן? היו מתפללים שהשלטון האמיתי יחזור למשיח בן יוסף אמיתי ולא ל"מלכות הרשעה" של הצדוקים. זה מובן? טוב זה ההסבר.

אז פה יש לנו הגדרה: לפי חכמת הקבלה, דוד המלך היה עצמו משיח בן יוסף. ואנחנו מחכים את בן דוד. דוד המלך, תראו בהלכות מלכים של הרמב"ם, דוד המלך - זה הסמל, הדוגמא של המשיח. המשיח הוא – "בן דוד". ודוד המלך עצמו היה בבחינת "משיח בן יוסף".

זאת אומרת, שיש שתי תקופות: התקופה הראשונה - זה "משיח בן יוסף", זה התחלת ימות המשיח. והתקופה השנייה - זה "משיח בן דוד", זה סיום ימות המשיח. ו"עין לא ראתה", מה שיש אח"כ – "עין לא ראתה": זה תחיית המתים, זה עולם הבא, זה וזה וזה – "עין לא

ראתה״. אבל ״כל הנביאים כולם לא נתנבאו - אלא לימות המשיח״ - שמתחילים במשיח בן יוסף.

וייתכן מאד שכל הויכוח, כל המחלוקת שיש בפרט בין הרמב״ן לבין הרמב״ם על תקופת המשיח, אפשר להסביר דרך אותו כלל. אם מדובר במשיח בן יוסף, או אם מדובר במשיח בן דוד. בכל התקופה של משיח בן יוסף - עולם כמנהגו נוהג. אבל זה תקופה של משיח בן יוסף. כשאומרים: שינוי בסדרי בראשית זה משיח בן דוד. תפסתם את ה...?

קהל: מניטו ממתי מדברים בפירוש על ״משיח בן יוסף״?

מניטו: כבר בגמרא. כבר בגמרא. ויש הרבה מקורות על משיח בן יוסף. ואני רק רוצה להזכיר, אפשר לקבל ספר בראשית בבקשה? מה שכתוב בלידת יוסף. לידת יוסף זה סימן של סוף הגלות. אז זה ב״ויצא״. זהו:

(כב) וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ׃

(כג) וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף אֱלֹהִים אֶת חֶרְפָּתִי׃

(כד) וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יֹסֵף יְקֹוָק לִי בֵּן אַחֵר׃

טוב, ואני מגיע אל הפסוק:

(כה) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל מְקוֹמִי וּלְאַרְצִי[413]׃

חוץ מכל הדיוקים של הפסוקים זה בולט: כשיוסף נולד זה סימן של סוף הגלות. ולכן, זה אחת הסיבות, הסיבה העיקרית נאמר, שהתחלת סוף הגלות, אחרית הימים של הגלות, זה נקרא - אורו של משיח בן יוסף. כשנולד יוסף זה סימן שצריך לשים קץ לגלות. יש דיוק יפה: ״שלחני ואלכה״. יעקב מוכרח לקבל רשות מלבן. ״שלחני ואלכה״. אם לבן לא נותן רשות - הוא לא יכול ללכת. ומכיוון שלבן לא נתן את הרשות - ברח, כן? וזה מה שכתוב במסכת כתובות[414]: ״שלא ימרדו באומות העולם״. צריך לקבל רשות מאומות העולם. ואנחנו בימינו קיבלנו רשות מחבר הנאמנים בהצהרת בלפור.

קהל: הלאומים

מניטו: מה אמרתי?

קהל: נאמנים

מניטו: בוא לסוכנות... חחח...

קהל: להבדיל

מניטו: להבדיל כן. לא לא, יש לנו בעיות עם הסוכנות. זה: ״ויבן ערי מסכנות לפרעה״. זה אותיות סוכנות... חחח... זה... זה עבודה קשה...

אז מה הייתי אומר? ״שלחני ואלכה״. ואתם זוכרים כשרבקה שלחה את יעקב אצל לבן אמרה לו: ״והיית שמה ימים אחדים״. אבל הימים האחדים הללו היו ארוכים... ״הגלות החל הזה״. עד שרחל ולאה הכריחו את יעקב לברוח. זה נשים צדקניות, כן? והסימן המובהק שמכל מקום הגיע הזמן - זה לידת יוסף.

טוב, לפי הקבלה, אתם יודעים שהגלות זה עונש של שנאת חינם. אותה שנאת חינם שהתחילה עם הגלות הראשונה. מהי הגלות הראשונה לפי הסיפור של המקרא? זה קין. ״נע ונד״[415]. קין, כן? והתיקון של חטאו של קין זה לידת יוסף. איך? זה הפסוק: ״ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ה׳ לי בן אחר״[416]. יש פה מקום להבין ככה: שיוסף נקרא על שם בנימין, לפי הפשט.

ותקרא את שמו יוסף לאמור יוסף ה׳ לי בן אחר. ולכן יוסף נקרא על שם בנימין, כן? טוב. אז אתם זוכרים מה קרה אצל לידת הבל. הפסוק אומר: ״ותוסף ללדת את אחיו את הבל״. זה לשון נופל על לשון. ״ותוסף ללדת״ - זה כבר הבל - הוא בבחינת יוסף. בבחינת אח. ״ותוסף״ – ״יוסף״. הוא בבחינת אח. ואח שאוהב את אחיו. ויוסף הצדיק זה סימן של - סיום השנאת חינם. אז כשרחל ראתה ברוח הקודש שנולד לה בן בכור שאוהב את האח, אז התפללה כדי לקבל בן אחר ולא יהיה סכנה. כמו שקרה עם חווה וקין והבל. כי הבן השני, אם הבכור זה קין - הוא בסכנה. אבל אם הבכור זה יוסף - זה תיקון לחטאו של קין. ולכן התפללה ״יוסף ה׳ לי בן אחר״ - עכשיו אין סכנה.

וזה סימן של סוף הגלות. יוסף זה מבחינת אור מקיף״ (אני לא יודע למה אני מסביר את זה. טוב) ״אור מקיף״ של הנשמה של קין. טוב. יש כמה מדרגות: המצרי, קרח, אהרן הכהן, ויוסף. זה הגלגול של קין. ״כי שבעתיים יוקם קין״. יו״ד - זה יתרו. סליחה, שכחתי את זה. יתרו - זה בבחינת נשמה. קו״ף - קרח - זה בחינת רוח. ומצרי - זה בחינת נפש. ״הנפש החוטאת היא תמות״. ולכן הרג את המצרי.

הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָּמוּת בֵּן לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֹן הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֹן הַבֵּן צִדְקַת הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וְרִשְׁעַת רשע הָרָשָׁע עָלָיו תִּהְיֶה׃[417]

וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל[418]׃

וקרח - צריך לתקן אותו בחבלי חבוט הקבר. יתרו – זה..החזיר לו את ה...ציפורה. זה האשה השנייה. זה מובן כן? כי הבל היה לו שתי נשים וקין רצה לקחת את האשה השנייה של הבל. אז היא חזרה למשה רבנו, שהוא בבחינת הבל, עם ציפורה, בת יתרו. טוב, זה... זה אי אפשר להבין את זה... זה קבלה כן? רק אני מספר. ולכן מצרי, קרח, יתרו. אהרן זה בחינת חיה. ובבחינת אור מקיף, בחינת יחידה - זה אורו של משיח בן יוסף. יוסף זה גמר התיקון של קין. זה מובן? אז אני חוזר ל... לכוונה של התפילה שלנו. ש...

קהל: אז עם ישראל מתקן את קין?

מניטו: ברור.

קהל: כי קין אחר כך נשאר בבחינת כל האנושות?

מניטו: ״בני בכורי ישראל״[419] יש לנו בעיה של בכור. אז הבן הבכור שאוהב את אחיו - זה יוסף. וזה התיקון של חטאו של קין.

קהל: דרך הענף של שם?

מניטו: כן. כן. כי נעמה הייתה אמו של נוח. ונעמה זה מקין.

קהל: זה שייך לישראל ביניהם? או לישראל מול אומות העולם?

מניטו: טוב, מכיוון ש-״בני בכורי ישראל״. לכן יש לנו את התורשה של בכור. בכור של אומות העולם, כן? ולכן יש לנו לתקן את החטא השייך לנטייה של בכור. אז - התיקון של השנאת חינם, (והשנאת חינם זה מה שמאפיין את עם ישראל לדאבוננו, כן?). התיקון של השנאת חינם זה לידת יוסף.

והרב קוק ז״ל הסביר, והשורש זה אצל הגאון מוילנא: כי הציונות זה משיח בן יוסף. כל מה שנאמר לציון- נאמר ליוסף. במדרש כן?. ציון בגימטריא יוסף. ציוני זה משיח בן יוסף. זה ברור כן? אנחנו רגילים לזה[420].

ולכן אלו שלא למדו, שיש קודם כל משיח בן יוסף ואח״כ משיח בן דוד - לא מבחינים מה זה ציונות! וזה מה שרומז הפסוק: שאחי יוסף לא הכירו אותו. הוא הכיר אותם אבל הם לא

הכירו אותו[421].

למשל, יש לנו הטיפוס הזה של יהודי דתי שאינו מכיר בציונות. אבל הציוני מוכרח להכיר ביהודי דתי כיהודי אע"פ שהוא דתי... חח... הוא מוכרח.

ו...יש הרבה ציונים ככה, "שמאלנים" נאמר. על אפס ועל חמתם יהודי דתי זה יהודי. אבל לגבי היהודי דתי, יהודי לא דתי - ספק אם הוא יהודי. טוב, זה הבעיה של יוסף ואחיו. ומיהו הצדיק? זאת הבעיה. זה דווקא יוסף, זה לא הדתי. זה מובן? טוב.

ולפי הקבלה, גם כן המשמעות של המילה "צדיק", השורש של המשמעות זה - מי שאוהב את הזולת. זה בין אדם לחברו. צדיק. קדוש זה בן אדם למקום. וכן הלאה.

טוב, אז חוזרים לנושא שלנו.

ש-דוד, שהוא השורש של מלכות שד"י בעולם, שהמליך את הקב"ה בעולם התחתון, עלי אדמות - אז הוא בחינת משיח בן יוסף, ואנחנו מחכים את המשיח בן דוד.

אז "בן דוד" זה המשיח של סוף התפתחות ההיסטוריה של עולם הזה, דהיינו - עולמו של האדם הראשון, שמתחיל באדם[422] הראשון.

והתקופה של ימות המשיח יכולה להיות ארוכה מאד, 2000 שנה, זה היה ימות המשיח, אם היינו זוכים, כן? אם יש מספיק זכות. "זכה – אחישנה". אבל מכל מקום, הסיום של אותה תקופה, של "ימות המשיח", שהתחלתה, מעיקרה - היתה דווקא ביום שנחרב בית המקדש. זה היה יכול להתחיל שמה. זה עניין של בר כוכבא ור' עקיבא. ו-לא זכינו, זה ההסבר של המהר"ל. ומכיוון שלא זכינו, אז יש לנו לחכות ואע"פ שיתמהמה אחכה אחכה לו אחכה לו. עד... אם אנחנו אומרים שהוא מתמהמה סימן שיש תאריך קבוע. דאם לא כן - מה זאת אומרת לומר שהוא באיחור? לכן יש תאריך קבוע.

אז "קץ המגולה" - זה סוף של 2000 השנה האחרונים. ואנחנו נמצאים ב-5000 משהו.. וזה הזמן. לא כמו שאומרים בטלוויזיה, אבל זה הזמן.

קהל: מניטו, אז לא היה הזמן, הזמן של שלמה?

מניטו: היה זמן. לא. לא לא. היה...

קהל: הוא היה בן דוד, אבל הוא היה בן דוד...

מניטו: כן נכון. נכון.

קהל: זה הילד הראשון שבאמת היה צריך להיות המש...

קהל: הוא הביא לנו את החורבן הרי!

מניטו: לא! קשה לומר את זה ככה. יש סיבות אחרות. אבל..זה היה אפשרות.. אבל המהר"ל מסביר: היה צריך זכות מופלג כדי שהעולם יזכה בזה.

בעידן של ימות המשיח שזה מתחיל 1000 שנה אחרי שלמה, בעידן של ימות המשיח - יש אפשרות... "היום אם בקולו תשמעו". אבל גם כן, המהר"ל מסביר: "עד קץ הימים", "עד קץ הימין" נאמר לפי הגרסא הקבלית, צריך זכות מופלג כדי לזכות בזה. לא זכינו! ולכן אומר: העיקר זה להגיע בתקופה של הסיום של... אה.. בגמרא כבר אומרים בסנהדרין "בעונותינו עברו כל מה שעברו". מהשנים האלו, כן? כמעט הכל עבר. עכשיו אנחנו נמצאים בבחינת "בעתה", ואין שום עניין של זכות או לא זכות לגבי לכלל ישראל! לגבי בכלל ישראל – עכשיו אין בעיה של זכות או לא זכות.

זה לגבי הפרט היחיד - אם אני שייך לאותו כלל - אני צריך לזכות בזה. אבל לגבי הכלל - אין

שום עניין של זכות! זה כבר ה"אור חיים" בפרשת השבוע שעבר מסביר את זה. וכמובן הרב ז"ל, עיקר משנת הרב, זה על הנקודה ההיא. ואני אזכיר לכם איך הוא הסביר את זה בדרך של פסח, אבל מכל מקום אני רוצה לציין: זה הטעות, ממש טעות! "שגיאות מי יבין"![423] ו"שגיגת תלמוד עולה זדון"[424]. טעות של אלו שאומרים שצריך זכות כדי לחיות בארץ ישראל. עכשיו - זה לא עניין של זכות. זה מובן? כן? טוב. לגבי כלל ישראל.

והרב קוק היה רגיל להסביר את זה ככה, על השאלה של:

> "רשע מה הוא אומר? מה העבודה הזאת לכם? לכם ולא לו. ולפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר. ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לי ולא לו, ואילו היה שם לא היה נגאל".

והרב היה מדייק: ביציאת מצרים – הרשע - אילו היה שם ביציאת מצרים לא היה נגאל. עכשיו פה – כן. אין שום בעיה עם זה. ותראו את זה גם ב"אור החיים".

ויש לנו הלכה - יום טוב שאין בו רשע שמתפלל - זה לא יום טוב. צריך רשעים בתפילת יום טוב כדי שהשמחה תהיה מלאה. ולכן יש תיירים בכותל ב... טוב. אז זה ההבדל בין משיח בן יוסף..

אז פה יש לנו מסורת. שמשיח בן יוסף עתיד להיהרג ע"י, איזה מין רשע כזה ששמו "ארמילוס". ו"ארמילוס" זה הרמטכ"ל של צבא רומי בתקופת בית שני. "ארמילוס" בלטינית זה "רומולוס". טוב, זה מובן?

באחרית הימים, כשאנחנו מגיעים לתקופת לידת יוסף - אז קם ארמילוס ורוצה להרוג את משיח בן יוסף. והמקובלים של עכשיו הסבירו דבר נפלא: זה כבר קרה. בסוף מלחה"ע השנייה כשהגרמנים הגיעו קרוב מאד לישוב. ואם היו נכנסים בארץ ישראל - היו הורסים את הישוב. היו הורגים את משיח בן יוסף.

אז תודה לאל, הגנרל שלהם, שמו היה "רומל", אותו שם. זה מקרה... ממ... מופתע. אנחנו מופתעים.. אני משוכנע שזה לא מקרה. כי אין מקרה בעולם. אבל נאמר שזה מקרה - זה מקרה ענקי, כן? איזה מין גרמני, שהוא ראש צבא איטליה וגרמניה, ושמו "רומל"? ותודה לאל הבריגדה שלנו, עם משה דיין הצליחו לנצח אותם[425] ולכן ארמילוס לא הרג משיח בן יוסף. זה הכוח של הכוונות בנוסח הספרדי. ניצלנו מזה. הודות לתפילה, כן? 2000 שנה התפללו כדי שרומל לא יצליח - לא הצליח. אז זה מה שרציתי להזכיר.

ומיד אחר כך בא טדי קולק – "ברוך אתה ה' בונה ירושלים"... חחחח....

קהל: זה הספרדים אומרים?

מניטו: חחח לא.. זה אומרים החילונים... הפסוק אומר: "בונה ירושלים הללוי-ה". כשטדי קולק יאמר "הללוי-ה" אז "נשיר שיר חדש".

טוב אז אני מקווה שבשבוע הבא, אם ירצה ה', נמשיך בשיעור. עכשיו נתפלל ערבית עם ספירת העומר. [סוף קלטת 05:30]

ברכת מלכות בית דוד (מצמיח קרן ישועה)

נלמד את הסמיכות של הברכה הקודמת שהיא "תשכון בתוך ירושלים עירך", בנוסח האשכנזי זה – "ולירושלים עירך". זה אותה ברכה. ופה יש לנו את הברכה על משיח בן דוד.

אני אקרא את הברכה, והנושא הראשון, כרגיל, את הסמיכת בין הברכות. אתם שומעים אותי מספיק?

בן דוד

אז פה הנוסח הספרדי והנוסח אשכנזי בברכה זו הם כמעט זהים. חוץ מ-בסוף, יש איזה הבדל קטן ונלמד את זה גם כן.

"את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח"

מיד נראה את כל הפסוקים שהמקור של הביטויים שיש בברכה: "צמח", "תצמיח", "וקרנו תרום בישועתך" - זה בא מהפסוקים. ונלמד מה הקשר בין המושגים האלו והדמות של דוד המלך שהיא, אתם זוכרים: הדגם של משיח בן דוד לפי ההסבר של הרמב"ם בהלכות מלכים. אתם זוכרים את הפרק הזה כן?[426]

כי יש לנו שתי דוגמאות: מי יהיה מלך המשיח לפי הרמב"ם? דוד המלך (שהוא עצמו לפי הקבלה משיח בן יוסף, למדנו את זה בפעם שעברה), ובר כוכבא שנכשל. כל שאר משיחי שקר הם - משיחי שקר. רק דוד המלך הוא היה מלך משיח אמיתי, ויש הרבה פסוקים, נראה גם הערב פסוק אחד, שהוא הדגם של המלך המשיח האמיתי. ואנחנו מחכים את בן דוד. היתה שאלה על שלמה המלך אם אני זוכר? ואני לא זוכר אם למדנו את העניין של אותה שאלה. מי שאל? אתה אולי? אה רחל... כן. אבל היא היתה באותו איזור.

קהל: כן. היא ישבה פה.

מניטו: על ידו.. והיא שאלה למה שלמה המלך לא היה המשיח? משהו כזה, מכיוון שהוא הבן דוד הראשון. וזה ההגדרה שלו במקרא: "דברי קהלת בן דוד"[427], בן דוד כן? "מלך בירושלים". וזה נכון – "הבן דוד" שאנו מחכים - יש רמז כבר בדמותו של שלמה המלך.

אולי אני אסביר את זה בקצרה: יש חטא אדם הראשון - זה החטא בין אדם למקום. ואותו חטא של בן אדם למקום - דוד המלך תיקן אותו. אתם מכירים כבר את הנושא כן? ומכיוון שהוא המליך הקב"ה כמלך על הארץ. מה הייתה ההגדרה של חטאו של אדם הראשון? שהוא שלל את מלכותו של הבורא. וזה ההגדרה של כל חטא: התחלת החטא זה – כש-מי שחוטא הוא במרידה כלפי הבורא. הוא לא מקבל את רצון הבורא כשולט עליו. זה נקרא "מורא שמים".

ולכן אפשר להגדיר את הביטוי של החטא הראשון, זה - ההתחלה של כל חטא. זה החטא הראשון. מי שאף פעם לא חטא - לא נמצא בגלגולו של חטא אדם הראשון. זה כנגד הנצרות מה שאני רוצה להסביר.

אבל התחלה של כל חטא - זה ראשיתו של החטא. וראשית כל חטא - זה חטאו של אדם הראשון. ראשית כל חטא - זה המרידה נגד רצון הבורא. ויש איזה רמז על הפסוק, מה שאמר הנחש: "כי יודע..." מה הפסוק? אורי לא נמצא כן?...[428]

"והייתם כאלוקים..." (לא. כן. לא. שמה זה חול או קודש? צריך לבדוק). "והייתם כאלוהים

(או כאלוקים) יודעי טוב ורע".

מיד אני אקרא את הפסוק. כך אמר הנחש[429]:

"כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וְהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע:"

פה לא מסומן אם זה קודש או חול. אצל הנחש, כנראה ש.. אם אני זוכר היטב - זה קודש. לא...

קהל: יש לרמב"ם במורה... זה חול

מניטו: חול? זה אלוקות במובן של דיין כן? נכון. אבל יש גרסאות אחרות...

"והייתם כאלוקים יודעי טוב ורע". זה מה שאמר אח"כ הקב"ה: "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע". לפי הטעמים – "הן האדם היה כאחד", "ממנו לדעת טוב ורע". זאת אומרת - מעצמו. הוא מתיימר לדעת מה זה טוב ורע. זאת אומרת, הוא מחליף את התורה שלו במקום התורה של הקב"ה[430]. זה ההגדרה של חטאו של אדם הראשון. אבל לפי הנוסח שלנו - חטא אדם הראשון זה - בן אדם למקום. זה ברור, כן. והתיקון של חטא של אדם הראשון מתחיל באברהם, והתיקון נעשה בדוד המלך. דרך דוד המלך. שהמליך הקב"ה עלי אדמות, זה הביטוי המדויק.

ולכן אנו מחכים את ה"בן דוד". דהיינו - התיקון של חטא, לא הייתי אומר האדם השני, אבל זה חטאו של קין - בין אדם לחברו. וכפי שראינו כמה פעמים. לפי הקבלה - התיקון של חטאו של קין מתחיל ביוסף. באופן יותר מדויק: גמר התיקון של חטאו קין מתחיל ביוסף. הוא הבן הבכור שאוהב את אחיו. זה התיקון של חטאו של קין. זוכרים את כל הנושא כן?

ולכן אנו מחכים את ה"בן דוד" כדי שיביא שלום לעולם. הסיסמא של שלום, ו"שלום" זה הסיסמא של כל הנביאים, זה תיקון של חטאו של קין.

בעם ישראל, לגבי עם ישראל, אפשר לומר שכבר תוקן חטאו של אדם הראשון, לגבי כלל ישראל. ובבחינת היחידים - מי שחוטא, כל חטא, הוא חוזר על חטאו של אדם הראשון וצריך לתקן אותו[431], אבל לגבי כלל ישראל - התיקון כבר נעשה.

אצל הגויים זה עניין אחר לגמרי. ואני רוצה להסביר בקצרה את ה...לא הטעות, זה יותר מטעות. את העמדה של הנצרות על אותו עניין: הסיסמא אצלם זה "ואהבת לרעך כמוך". דהיינו הכוונה לתקן את חטאו של קין. אבל כל הרוחניות שלהם - זה דווקא המוקד של כל הדתיות שלהם, זה דווקא את התיקון של חטאו של אדם הראשון. ולכן אני לא אומר: מזלזלים על "ואהבת לרעך כמוך". אומרים את זה, ומאמינים בזה - אבל מתנהגים כמו קין. זה ברור כן? ולכן זה... צריך... ו... טוב. הם המציאו את ה... את..איך אומרים את זה? זה חוזר לעשו: כלי זין, כלי מלחמה - זה בא מרומי. כל העמים ידעו מלחמה, אבל כמו עשו - אין דבר כזה בהיסטוריה. ולכן הוא נקרא במדרש "איש דמים". ו"האיש דמים" הזה, כשמתחיל בתשובה שלו, אז הוא מדבר רק על – "ואהבת לרעך כמוך". אבל הוא מתכוון רק לתיקון חטאו של אדם הראשון.

אתם רואים את ה... זה יותר מסתירה. זה מין קלקול כוונות. זה ברור כן? ולכן ההגדרה של המשיח שאנחנו מחכים - זה ה"בן דוד" שמטרתו לתקן חטאו של קין. זה מתחיל להתגלות עם שלמה.

מה שאנחנו יודעים שמאז אדם הראשון - לא היה שום דור בלי מלחמה. אפשר לומר מאז קין. שום דור בלי מלחמה. חוץ מדורו של שלמה המלך. זה מסורת בידינו שבדורו של שלמה המלך לא היה שום מלחמה בעולם. בעיקר בישראל. אחרי שלמה הכל חזר. אבל בדור של

שלמה המלך - לא היתה מלחמה. זה מובן? טוב.

יש משהו קשור לזה: זה מסביר פרקים קשים מאד ב"אורות" של הרב, של הרב קוק ז"ל, על המלחמות[432]. צריך להגיע לגמר תהליך של המלחמות. וכל מלחמה גדולה מקרבת אותנו לעידן של משיח. אם אתם למדתם אותם פרקים, זה לא קל להבין, אבל זה הדרך כדי להבין... זאת אומרת... טוב אני לא רוצה לחזור על המלחמות, נקווה שהמלחמה הנוכחית תהיה האחרונה... אז זה ההבדל.

הרמב"ם משתמש במילה "פרצוף של המשיח". מי שמתחיל בתהליך של התכנית המשיחית לפי הרמב"ם, אם הוא מצליח - הוא המשיח, אם הוא נכשל - הוא מפרצופו של המשיח. אבל זה משיח אמיתי שנכשל - זה בר כוכבא. כל שאר המשיחים שהם משיחי שקר - הם מסוג אחר לגמרי. זאת אומרת - ההגדרה של המשיחיות שלהם היא שקר. יש לנו רק דוגמא אחת. בהיסטוריה מכירים בכמה דמויות, אבל זה לא הגיע על סף התחלה של.. הצלחה.

למשל אולי שמעתם על "ראובני נשיא היהודים[433]". לא? טוב לא צריך, זה היסטוריה. זה היה בארצות אשכנז. הוא היה יכול להיות כדמותו של בר כוכבא אם היה נכשל, או של דוד המלך אם היה מצליח. אבל היהודים של הקהילות, של אותם ארצות, לא רצו. אבל זה היה תקופה אפשרית של הצלחה של עליה לארץ.

עניין של שבתאי צבי - זה משהו יותר.. מורכב. שבתאי צבי היה חולה. חולה נפש. אתם יודעים את זה, כן? אבל אותה תקופה הייתה תקופה אפשרית של עלייה לארץ. ואני מסכם את זה בקצרה: אבל רוב הרבנים שהיו איתו, והיו הרבה רבנים גדולים, בעיקר "נתן העזתי" אם אתם זוכרים את השם, ש...התקווה שלהם, (לא במקרה שאני אומר תקווה) ש-דרך שבתי צבי היהודים יחזרו לא"י. אבל זה נכשל מכיוון ששבתאי צבי ראה את עצמו כמשיח. וזה ההיפך של המשיחיות האמיתית.

המשיחיות האמיתית זה כשעם ישראל חוזר לארצו. מי שמצליח בזה - נקרא משיח בן יוסף. מי שמחזיר את היהודים לא"י. אבל היוזמה, נאמר - התהליך, צריך לבוא מעם ישראל. ולא ממישהו שאומר לעצמו: "אני הוא, ואחרי..." כן? כל פעם זה נכשל.

והכישלון הכי ברור של משיחיות שקר זה הנצרות! אחד קם, משוגע לגמרי, ואמר: "זהו זה". אבל זה לא היה לא זה ו...

ודווקא הרמב"ם מסביר שהתוצאה של הנצרות ושל האסלאם היא שבאומות העולם שומעים על תורת ישראל. אבל יש שמצטטים את דברי הרמב"ם לחיוב, כן? לחיוב לנצרות והאסלאם: הודות לנצרות ולאסלאם יודעים משהו מתורת ישראל ולכן כשיתקרבו ימי המשיח האמיתיים - יש כבר אוזן קשבת באומות העולם[434].

אבל עד עכשיו אני מסופק אם.. המחיר היה... כדאי. מכיוון שהיינו מוותרים על כל זה, כן? ממה שקם מהנצרות והאסלאם נגד עם ישראל. טוב. זה סיפור אחר... זה נושא אחר. אבל זה אמת שהרמב"ם חשב באותו דרך.

אבל מכל מקום, יש לנו מקורות, והרצי"ה הפיץ את זה ש: הרמב"ם כתב, אבל זה לא נמצא בספרים מכיוון שהצנזורה הוציאה את זה, ש-גם זה וגם זה היו משוגעים, זה נבילה וזה טריפה. טוב. חח.. אז נחזור לעניין שלנו.

אם כן יש רמז, שדמותו של שלמה המלך היתה מאותו פרצוף של בן דוד. ההתחלה. וההגדרה היא ברורה מאד: שלום בעולם. דהיינו - תיקון חטאו של קין. ולכן זה מה שצריך לזכור: תיקון חטאו של קין מתחיל ב, כפי שאמרנו, ביוסף הצדיק. וזוהי ההגדרה של "צדיק" לפי הקבלה. בין אדם לחברו. בין אדם למקום - נקרא "קדוש". "צדיק" גם כן. משתמשים באותה

מילה. אבל הכוונה זה הקדושה, בין אדם למקום. ו-"צדיק" זה בין אדם לחברו.

ודווקא בבחינה של איחוד המידות, דווקא זה מתגלה. כי דווקא... [סוף קלטת]

... זה... זה היה על אותה שאלה.

אז אנחנו חוזרים לנוסח שלנו, ונראה מיד את המקורות:

"את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח"

המפרשים נוטים לפרש בעיקר את המילה "מהרה". ויש כמה גרסאות של סידורים ותיקים, יש לי פה את כל הרשימה, אבל לא צריך להיכנס בפרטים, שלא מוצאים את המילה "מהרה". אבל אצל גם אצל האשכנזים גם אצל הספרדים מוצאים "מהרה".

מכיוון שיש, זה מסורת ש.. אתם זוכרים את הנושא: אם יש מספיק זכות - אז זה בבחינת "אחישנה" ואם אין מספיק זכות זה "בעיתה" [תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צח עמוד א] ומכיוון שראו החכמים ש, וזה הגרסה: האומה הזאת לא תזכה אלא בגאולה שבאה "קמעה-קמעה".[435]

זה הנושא של "איילת השחר", כן? אתם יודעים את הנושא. מכיוון שבמשך הזמן ראו חכמי ישראל שעם ישראל בחר במימד של האיחור בזמן. ולכן הגאולה תבוא רק בסוף, באחרית הימים, וזאת תהיה גאולה של: לאט-לאט, קמעה-קמעה, ולכן אנחנו מתפללים שזה יהיה מהרה. "מהר לגאלנו". אתם זוכרים את הגרסה.

"וקרנו תרום בישועתך"

– זה הרמז למשיחת המשיח עם הקרן. יש הרבה מקורות בסיפור חייו של דוד המלך והמילה "קרן" מופיעה.

"כי לישועתך קיווינו כל היום"

נלמד את המקורות אח"כ.

ופה האשכנזים מוסיפים: "ומצפים לישועה". האשכנזים. וזה לא נמצא בגרסה של הספרדים. אבל בגרסה של הספרדים יש כוונה שבאה מהאר"י, ואני רוצה לקרוא את הכוונה, כשאומרים "כי לישועתך קיווינו כל היום": "יכוון לקיים לדבר השאלה של העתיד הנזכרת בגמרא: 'ציפית לישועה'". ולכן האשכנזים אומרים את זה בפירוש: "ומצפים לישועה".

אז נתחיל אולי בזה, ונלמד את זה בגמרא עצמה, (אה, לא שמו את המקור. אם אני זוכר זה שבת לא א).

אז זה הפסוק בישעיה. זה פרק לג פסוק ו:

וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְקֹוָק הִיא אוֹצָרוֹ׃

אז זה הפסוק בישעיה שנותן את סדר של המסכתות, של הסדרים, 6 סדרים שבמשנה. אז פה יש לנו אותו מקור בגמרא[436]:

"אמר ר' לוי[437]: מאי דכתיב (ישעיהו לג) והיה אמונת עתיך חסן ישועות חכמת ודעת וגו'"

ואני אקריא עוד את המשך של הפסוק: "יראת ה' היא אוצרו". אז, על אותו פסוק ר' לוי

מסביר: "אמונת" - זה סדר זרעים, "עתיד" - זה סדר מועד, "חסן" - זה סדר נשים, "ישועות" - זה סדר נזיקין, "חכמת" - זה סדר קדשים, ו"דעת" - זה סדר טהרות.

"ואפילו הכי"

דהיינו – אם בן אדם, יהודי, למד שישה סדרי משנה, את כל הש"ס – כי כדי להבין את המשנה - צריך ללמוד את הגמרא, וכדי להבין את הגמרא - צריך ללמוד הרבה דברים... אז מי שקיים את כל התלמוד כולו "אפילו הכי - יראת ה' היא אוצרו". אם אין לו יראת ה' - זה יהיה קשה בשבילו ליום הדין. וזה נאמר לתלמיד חכם שלמד את כל, בַּסֵדר, של כל הסדר של שישה סדרי משנה. טוב:

"אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין"

דהיינו הדין של יום הדין

"אומרים לו: נשאת ונתת באמונה"

תסתכלו על תוכן ההסבר של התורה שבע"פ על הפסוק של המקרא: ואמונה זה קשור לסדר זרעים, שמתחיל במסכת ברכות (שזה ההתחלה של סדר זרעים) אמונה קשורה... למה אמונה קשורה לסדר זרעים? למדתם את זה כבר?

קהל: מי שמאמין בבורא עולם...

מניטו: תסביר יותר

קהל: כלומר שהוא זורק חלק מן היבול - הוא מאמין שזה נצרך.

מניטו: זה רק את התרומות. זה רק את התרומות. כאן במסכת ברכות אנחנו רואים שעיקר העבודה (זה ההסבר של המהר"ל) עיקר העבודה לבורא עולם זה דרך האכילה. כשאדם אוכל ומברך על האוכל - זה עבודה אמיתית, שהוא מכיר בריבונו של עולם. יותר מן התפילה שהוא מבקש צרכיו. ולכן - זה ברור: המצווה של ברכת המזון היא יותר חמורה מהתפילה עצמה, במישור של העבודה. זה ההסבר של המהר"ל: העבודה מתחילה במצוות הראשונות, שניתנו לאדם הראשון: "פרו ורבו" ו-"הנני נתתי לכם לאוכלה".

ואם לא היה החטא - עיקר העבודה היה "פרו ורבו". אנחנו רגילים לעבודת הקרבנות. שזה קשור דווקא לאכילה, כן? מי שמאמין שהאוכל שלו, שנותן לו קיום בעולם, בא מהבורא, זה האמונה האמיתית. זאת אומרת: החוויה של האמונה יותר עמוקה בשעת האכילה. זה מובן? ולכן ברכת המזון זה מדאורייתא, ונשים חייבות, וזה מצווה חמורה כן? והתפילה - זה גם מצווה, אבל יש מחלוקת בגמרא: אם זה מדרבנן או מדאורייתא. סופסוף לפי מה שאני למדתי המסקנה היא שזה מצווה מדרבנן, כי מדאורייתא זה הקרבנות, אבל הצורה של העבודה של התפילה מדרבנן, הצורה, הסדר של אותה עבודה - היא מדאורייתא. כנגד הקרבנות. כן? זה מובן.

ולכן, כך מסבירים החכמים, אנ לא רוצה להאריך: אם לא היה חטא - הייחוד של ה' זה היה בפריה ורביה והאכילה. זה היה...אולי נחזור לזה ב"הלכה כבית שמאי".

ורק פרט אחד: חתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון, למה? (אנחנו לא פטורים, כן? זה גמרא) לפי הגמרא – החתן פטור מקריאת שמע. אתם זוכרים את אותה סוגיה? כן? ומי שלימד אותה כשהתחתן, אמר ק"ש. ואז התלמידים שלו.. אתה זוכר איזה רב?

קהל: רבן גמליאל

מניטו: תלמידים של שאלו אותו: למדנו אצלך שחתן פטור מק"ש בלילה הראשון. ומה ענה

להם? אתם רוצים למנוע ממני לקרוא ק"ש, לייחד שם ה'? זאת אומרת: מי יכול לחשוב לעצמו, על עצמו, שהוא מתכוון עד כדי כך שהוא פטור מכיוון שהוא מתחתן כן? מטרדה של החתונה, כן? וההסבר הוא פשוט מאד: כי הכוונה של הזיווג והכוונה של קריאת שמע - זה אותה כוונה: זה העבודה של ייחוד שם ה'[438].

אז נחזור לעניין. "אמונה" זה קשור לסדר זרעים, "דעת" זה סדר טהרות - צריך הרבה דעת כדי... וכן הלאה.

אז ביום הדין אומרים לו:

"נשאת ונתת באמונה? קבעת עתים לתורה? עסקת בפריה ורביה? ציפית לישועה? פלפלת בחכמה? הבנת דבר מתוך דבר?"

זה השאלות ביום הדין.

ומי שאומר לכל השאלות האלו: כן, זכיתי זכיתי זכיתי.

"ואפילו הכי: אי יראת ה' היא אוצרו – אין"

אם היה בו יראת ה' זה בסדר,

"אי לא – לא"

ואם לא –לא.

זאת אומרת: כל החכמה שלו, כל ה... לא רק החכמה - האמונה, ה... ומתוך זה אנחנו רואים: "ציפית לישועה?". ומיד בהמשך הלימוד נלמד - ישועה של מי. נלמד איזה ישועה. נראה את זה אח"כ. טוב.

אז אני נותן רק בקצרה את המקורות של הביטוי עכשיו. קודם כל הסמיכות בין שתי הפרשיות. זה נמצא בזכריה. פרק ו פסוק יב. לא לא. סליחה. טעיתי. זה בספר הושע פרק ג פסוק ה:

"אַחַר יָשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת יְקֹוָק אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם וּפָחֲדוּ אֶל יְקֹוָק וְאֶל טוּבוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:"

אז פה אנחנו למדים את הסמיכות: שיבה למקדש: "אַחַר יָשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת יְקֹוָק אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם". ולכן משיח בן דוד סמוך לחזרה לירושלים. אם כן תיקנו בתפילה אחרי "בונה ירושלים" תקנו את "צמח עבדך תצמיח...". אז זה המקור.

וזה מחזיק מה שלמדנו כבר, שיש קודם כל התהליך של "משיח בן יוסף", ואח"כ, אחרי בניין בית המקדש, מתחיל תאריך[439] שני. צריך לכוון את זה קצת. כשמסתיים התהליך של החזרה של היהודים הגולים דרך "משיח בן יוסף" אז כבר מתחיל התהליך של "משיח בן דוד" וזה כבר נאמר על עשרת השבטים. זוכרים מה שלמדנו על זה. טוב. אז:

בירמיהו לג טו:

"אַצְמִיחַ לְדָוִד צֶמַח צְדָקָה"

בזכריה ו יב:

"הִנֵּה אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ"

ועל הביטוי של "וקרנו תרום בישועתך": אז תיקחו שמואל [א] פרק ב פסוק א

"וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ לִבִּי בַּיקֹוָק רָמָה קַרְנִי בַּיקֹוָק רָחַב פִּי עַל אוֹיְבַי כִּי שָׂמַחְתִּי

בִּישׁוּעָתֶךָ׃"

ופה אנחנו מוצאים את הקשר בין הביטוי של "להרים את הקרן" והביטוי של ה"ישועה."

טוב. עכשיו אנחנו מגיעים: "כי לישועתך קיווינו כל היום" - פה יש שני פסוקים. פסוק אחד שנלמד מיד זה בספר בראשית פרק מט פסוק יח

"לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְקֹוָק׃"

פרשת ויחי. כן.

והפרק השני זה:

"אוֹתְךָ קִוִּיתִי כָּל הַיּוֹם׃"

זה בתהילים כה ה[440]. אז סידרו את 2 הפסוקים באותו ביטוי: "כי לישועתך קיווינו כל היום". "לישועתך קיויתי ה'" ו"אותך קיויתי כל היום". ואח"כ נחזור לעניין של ההגדרה של הישועה... אולי.. זה נלמד מיד בפרשת "ויחי".

אז זה: מט... איזה פסוק?.. מכל מקום צריך להתחיל בהתחלת הפרשה.

הפרשה הסתומה בפרשת "ויחי"

אז אתם זכרים את העניין של "פרשה סתומה" שמתחיל בפרשת ויחי. אני לא חוזר על ההגדרה מה זה "פרשה סתומה", אבל רק בקצרה: יש שני סוגים של פרשיות בתורה, "פרשה פתוחה" וזה מסומן ב"פ", בספרים, כן? זה: ה"פ" מורה שֶׁפּה מתחיל "פרשה פתוחה". זה ה"פ" של "פתוחה". ויש פרשיות שמתחילות ב"ס" – אז זה רמז שפה מתחיל "פרשה סתומה". והסתומה שבסתומות זה פרשת ויחי. זה ידוע, כן? יתכן שבספרים שלכם יש כמה... לא זה לא בספר שלי.. נראה את זה מיד. יתכן שיש 3 פעמים "ס". תבדקו.

אז תקראו מיד מה שאומר רש"י על העננים של "פרשה סתומה":

"למה פרשה זו סתומה? לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. דבר אחר"

וזה מה שנלמד:

"שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו:"[441]

טוב, אז אני רוצה קודם לחזור על ההגדרה: מה זה פרשה סתומה, מה זה פרשה פתוחה, לפי הכוונות שיש לנו בקבלה: "פרשה פתוחה" מספרת על מה שקורה בארץ ורומזת על השורשים של העניינים למעלה. "פרשה סתומה" מתארת איך זה מתרחש למעלה, בשורשים, ורומזת למטה. זה ההבדל. ונראה מיד בדוגמא שלנו פה. קודם כל הפרשה מתחילה ב"פרשה סתומה". אולי תקראו בקצרה[442]:

(כח) וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה׃

(כט) וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם׃

(ל) וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בְּקִבְרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִּדְבָרֶךָ׃

(לא) וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִי וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה׃ פ

זה כמה פסוקים, מלאים סודות, סתרי תורה, הכל למעלה, זה סתום לגמרי, לא מבינים. טוב. אע"פ שלכאורה מבינים, לא מבינים את הצורה את הדיוקים של... למשל: תקראו בפרק [פסוק] כ"ט.

(כט) וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף

תקראו את רש"י, שמביא מדרש כן?:

"ויקרא לבנו ליוסף - למי שהיה יכולת בידו לעשות:"

לעשות מה? מה שהוא רוצה: "שים נא ידך תחת ירכי". ו-"אל נא תקברני במצרים".

טוב, זה כל כך פשוט, אם אנחנו מבינים את רש"י לפי הפשט, שאם כבר היה רוצה שלא יהיה קבור במצרים, שלא יקברו אותו במצרים, למי היה יכול לבקש את זה? דווקא מיוסף. ולמה? מכיוון שהוא: "יכולת בידו", כן? דווקא מה שאומר רש"י. אבל, קשה להבין למה ראה רש"י צורך לפרש את זה. אתם מבינים זה הכלל: כשרש"י הוא קל מאד זה סימן שהוא קשה מאד. כן? נכון? טוב, אבל נעזוב כעת, נחזור על זה.

מיד אחר כך מתחילה "פרשה פתוחה", עם אותו נושא, אבל למטה:

"וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה"[443]

מאחורי הדברים האלה

אותו סיפור - אבל במישור אחר לגמרי. טוב אז אנחנו נחזור לרש"י. פשט הפסוק:

"ויקרבו ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף".

הכוונה היא... תראו את הטעמים: יש טעם שנקרא.. "שופר עולה", אחר כך? למדתם קצת את הטעמים? כן? לא? "ויקרא", זה שופר עולה? "פסיק". ב"פסיק" הכל עולה למעלה: ויקראאא. נכון? אז "ויקרא", למעלה. ויקרא אודות בנו יוסף. ולמי קרא? "למי שהיה היכולת בידו". מי - זה ספירת הבינה. טוב. פה מיד אנחנו בעולם אחר לגמרי. כן? אתם תופסים לְמַה זה רומז כן? זה סיפור אחר לגמרי!

טוב אז חוזרים לרש"י שאני רוצה ללמוד עכשיו.

"שביקש לגלות.. ונסתם ממנו"[444] ולכן הפרשה היא "סתומה"[445].

מה הקשר בין הצורה של הפרשה שהיא סתומה, ובין העיכוב הזה, שרצה לגלות להם דרך הנבואה מה יקרה להם באחרית הימים של גלות מצרים? כן? הוא רצה לגלות להם עד איזה קץ יהיו בגלות מצרים. והוא הרגיש בעצמו שהנבואה הסתלקה ממנו. ולכן קול[446] הנבואה שלו נסתמה. מתחילים באיזה תקופה שהכל סתום. לא רואים בגילוי, בגלוי - מה קורה, מה מתרחש. זה נסתם. זה ברור רק בשורשים למעלה. אבל למטה - יש איזה עיכוב שסותם את הנבואה למטה. תפסתם קצת יותר העניין כן[447]?

מה, מה קרה? אז יש לנו מדרש מפורסם שלא מביא רש"י, והמדרש הזה הוא קשור דווקא לפסוק שלנו, מט יח: יעקב אבינו לא הצליח לגולות להם את הקץ של הגלות שלהם. אבל מסתפק[448] לברך אותם. הנה תקראו את הפסוק. מט א, בהתחלת הפרק:

"וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם:"

ולכן המטרה הייתה לגלות להם מה יקרה להם באחרית הימים, וכל פעם שאתם מוצאים

"אחרית הימים", רמז ל-סוף הגלות. זה למדנו את זה כבר. לא הצליח. במקום זה הוא מברך אותם. והוא מגדיר אותם לפי הצורה של הנבואה שלו. סופסוף התוכן זה אותו תוכן. כשמגדיר אותם, כשהוא מגלה את הזהות שלהם: "ראובן בכורי אתה כוחי וראשית אוני" זה סתום, אבל הוא אומר לכל אחד ואחד מה יקרה להם. כי הוא מגדיר את הזהות שלהם, את הגורל שלהם, נאמר. "לקרוא בשם" זה לגלות את הגורל של כל אחד ואחד. אבל זה סתום[449]. וכשמגיע לברכה של דן, תתחילו ב-טז:

"(טז) דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:

פה מתחיל הנושא.

"(יז) יְהִי דָן נָחָשׁ עֲלֵי דָּרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלֵי אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר:"

ומפסיק, ואומר:

"(יח) לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְקֹוָק:"[450]

טוב. זה הנתונים של הנושא. אז בא המדרש ומסביר את זה ככה:

כשבני יעקב באו אל אביהם, ויעקב הרגיש שהנבואה הסתלקה ממנו, אז הוא שאל אותם: "שמא יש בכם חטא", שגורם הסתלקות הנבואה? והם קמו ואמרו: תסתכל בשמות שלנו. וזה מה שהוא רוצה, כן? מה שהוא עושה פה. הוא מגדיר מה יש בכל זהות וזהות של כל שבט ושבט. תסתכל בשמות שלנו ותראה שלא תמצא האות ח"ת. ואם אנחנו לוקחים את השמות של בני יעקב לא מוצאים את האות ח"ת. דהיינו אין ח"ת[451] ביעקב. "כי לא נחש ביעקב"[452]. האות "ח" זה לא נכתב חטא (ח"ת אל"ף ט"ת), זה נכתב ח"ת ת"ו (זה רמז לחיתים, אנשי חת[453] זה רמז אחר). אבל בכל זאת זה אותה משמעות. לא מצא את החטא. דהיינו - אין חטא. ולמה הנבואה נסתמה? תפסתם את השאלה כן?

אז, ממשיך המדרש:

"קמו ואמרו שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד."

דהיינו - כשם שאתה מאמין באל אחד אנחנו כולנו מאמינים באל אחד. וזה מגלה על איזה חטא היה מתכוון: כי אם האל של ישראל הוא ה' אחד - אז דווקא ההגדרה של חטא בישראל זה החטא נגד האחדות. זה מובן? טוב. וזה מה שאומר הפסוק: "דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל"[454]. אם יש איזה רמז, איזה חשד, שיש חטא - זה מתגלה כששבטי ישראל נידונים על עניין האחדות שלהם. זה בא דרך דן, מאסף את כל המחנות. ודן זה השורש של "דין": "דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל". כש"דן ידין עמו" - אז יתגלה אם יש חטא של אחדות.

לכן זה הכוונה של המדרש: הם הבינו מיד למה הוא מתכוון – "שמה יש בכם חטא": שמה יש בכם עוד שנאת חינם, שנאת אחים, שזה מעכב את תיקון של חטא דרך... כפי שהסברנו מקודם.

ומכיוון שהגלות זה דווקא העונש של השנאת חינם, אז - נסתמה לו הנבואה של קץ הגלות. זה מובן? זה הפחד של יעקב בשעת פטירתו, דווקא הם, הבנים אמרו: "שמע ישראל, ה' אלוקינו ה' אחד". דהיינו - כפי שאומר המדרש: אין חטא כזה, זה רק אחיזת עיניים.

אבל המדרש ממשיך: כשהיה מאתת את השמות שלהם, אות ואות כדי לחפש את האות ח"ת, הוא גילה שיש גם כן שתי אותיות שלא נמצאות בשמות של בניו: זה - קו"ף וצד"י. קץ. לא מצא ח"ת, אבל לא מצא קץ. ולכן לא היה יכול לגלות את הקץ[455].

מה המשמעות של זה? כל מה שאומרים..ויש פסוק בנביא על חטא של ישראל – "יבוקש ואיננו. כשבאים לבקש איזה חטא חטא ישראל? אין".

כל אומות העולם, יש להם טענות של כל החטאים שבעולם נגד ישראל. אבל בא יום הדין, מבקשים: מהו החטא של ישראל? אין. אבל - אין קץ. ולכן זה נסתם ממנו.

אפשר לתאר לפי ההסבר של המדרש את הפחד של יעקב.

אני נוטה לנסח את השאלה ככה: שמה אינכם ישראל? אם אני לא יכול לנבא את קץ הגלות, לנבא את [ה]עתיד של ישראל, אז ייתכן שאתם לא ישראל! כי אני לא יכול לנבא את זה. אז מיד הוא חושב על חטא נגד האחדות. ואז קמים ואומרים: "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד".

ופה יש דבר חשוב מאד: כי לכאורה יש.. כל שבט ושבט הוא ישראל בפני עצמו. ראובן זה ישראל, שבט שמעון זה ישראל, שבט לוי זה ישראל וכן הלאה. אבל יחד, כאחד שבטי ישראל, וכן הלאה. אבל יחד, "כאחד שבטי ישראל" זה לא מתגלה שיש אהבה ביניהם.

אתם זוכרים את הכוונה: "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד. זה בגימטריא 13 = "אחד". ו"אהבה" זה בגימטריא = 13. "אחד" ו"אהבה" זה 26. כדי ששם ה' ייקרא על ישראל צריך אהבה בין 13 השבטים. זה כוונה ידועה, כן?

יעקב - אין קץ

אז מה שגילה - זה יותר חמור. אין חטא! אין אותו חטא של שנאת חינם. זה אחיזת עיניים. (אבל.. מאיפה באה כל השנאת חינם שיש בישראל? זה בא מהגויים. זה עניין אחר. זה בא מהשטן, כן?). אבל זה לא מזהות ישראל. אבל יש משהו אחר - אין קץ!

וצריך להבין את הקשר בין שני הדברים: כי אם אין קץ - זה מורה שהגלות כעונש של שנאת אחים היא תימשך. זה קשור.

אז השל"ה הקדוש מסביר, לפי הזהר, כי: מצד שאנחנו בני יעקב - אין קץ. מכיוון שיעקב אבינו לא מת. הוא כולו חי. אין קץ ביעקב. כצאצאי יעקב אבינו יש חיים נצחיים. אין מימד של קץ. אבל דווקא כצאצאי יצחק אבינו - יש לנו קשר לקץ בשורש יצחק. כשאתם רואים את השם "יצחק" - יש את אותיות ח"י ואותיות ק"ץ. אז הוא נתן ליעקב את כל הח"י. את כל הק"ץ נתן לעשו. ולכן אין קץ ביעקב[456].

וזה צריך להבין, את המשמעות של הדברים: מבחינת בני יעקב – אין קץ. "יעקב" זה ישראל בגלות. וביעקב אין קץ. "ויחי יעקב בארץ מצרים". ואפילו בארץ מצרים הוא חי (טוב, זה גם קשור גם לנושא אחר, זה כוחו של יוסף - כל עוד שהוא עם יוסף ויוסף עימו - אז יעקב אבינו חי).

אבל פה זה מסביר את הפילוג בעם: אלו שמגדירים את עצמם רק כבני יעקב, והם שייכים לגלות בלי קץ. זה ברור כן? אבל כבני ישראל יש לנו שורש ביצחק. עכשיו אני חושב על זה - אולי יש קשר. "כי ביצחק ייקרא לך זרע"[457].

קהל: למה יש, יותר קושי בישראל מיצחק?

מניטו: אני רוצה להסביר את זה:

אז ביצחק יש - יו"ד, צד"י ח"ת קו"ף. וכשרבקה אמרה: "קצתי בחיי"[458].

תראו בפסוק: הקו"ף של קצתי הוא קטן. אז זה מגלה מה קורה בזהותו של יצחק אבינו. שילוב של שני הפכים: מצד אחד הוא כולו קץ. מצד שני, הוא כולו חי.[459]

אז כשמסר את הברכות לבנים, מסר את כל ה"קץ" לעשו, ואת כל ה"חי" ליעקב. ולכן אומרים: יעקב אבינו לא מת, הוא כולו חי. (הטוניסאים יודעים את זה, כן. יש להם שרשרת

עִם "חי". זה מתחיל בטוניס. רק אצל הטוניסאים יש [את] השם חי. אצל שאר הקהילות זה "חיים".

קהל: גם כתבו לו "לא מת"

מניטו: נכון. נכון. טוב זה מסורת טוניסאית. לא יודעים את זה?

ו...המשיחיות של עשו - זה כולו קץ. זה כבר עבר. הקץ כבר...

ומה שאני מסביר פה זה סוד עמוק מאד: בבחינת "בני יעקב" אין קץ. יש איזה כוח של חיים שאין לו קץ. ולכן אע"פ שמצפים לקץ, אותו דחף של כוח החיים - דוחה את הקץ. תפסתם את זה? כן?

וזה מורגש בהיסטוריה של היהודים. אע"פ שמגיעים לתקופה שזה ברור לכל, "ותחזינה עינינו" - אנחנו מתפללים, שחזרנו לא"י, לכן זה הקץ. ולפי מה שמסרו לנו המקובלים - אין שום ספק. זה ברור מאד. אם כבר הגאון מוילנא נתן תאריך... הגאון מוילנא זה לא בחור ישיבה של "תולדות אהרן" כן? ...זה הגאון מוילנא. לא רק הגאון מוילנא, האר"י ז"ל, וכמה וכמה וכמה.. ציפו, וחשבו, ואמרו, ומסרו שהגענו לאותה תקופה, של קץ.

ויש זרם שלם של בני יעקב, כ-בני יעקב דוחים את הקץ. כאילו יש איזה מין..כוח של חיים שממשיך לתפקד בלי...בלי מועיל. אבל זה ממשיך לתפקד. אז נמשיך! לשנה הבאה בירושלים... קודם כל - תחנה ראשונה ברוקלין, תחנה שנייה יפן, ואחר כך נראה - אינדונזיה, למה לא? ואחר כך נחזור, כדור הארץ... לשנה הבאה...

ו.. חחח... זה ממש מדהים! ולכן יצחק צוחק. כי יצחק לא עזב [את] א"י. משלושה האבות הוא עולה תמימה, לא עזב א"י. והקב"ה חישב את הקץ בזכותו של יצחק. אתם רואים את הקשר כן? זה מה שאנחנו אומרים בהגדה. מלידת יצחק מתחילה הספירה של 400 שנה. זה בזכותו של יצחק.

וראיתי פעם איזה גימטריא... כמה זה עולה יצחק?

קהל:208

מניטו: כמה זה עולה כנען?

קהל: כנען? 190

מניטו: אז זה לא זה...

קהל: חחחח...

מניטו: יש איזה..

קהל: קץ קץ!

מניטו: מה? אז זה קץ? קץ זה כנען. טוב. ייתכן ש, אני לא זוכר בדיוק, שלא עזב את ארץ כנען. אתם זוכרים מה שמספרת התורה? כשיצחק חשב לרדת למצרים, אחרי הכישלון של עשו, הוא חשב שצריך, פחד, ש-צריך להתחיל הכל מהתחלה. הגלות[460], אז הקב"ה מתגלה לו והוא מונע ממנו לרדת מצרימה. בבאר שבע. זוכרים את כל הסיפור. כי הוא שייך לא"י.

אז בבחינת "בני יצחק" יש לנו אותו השורש של חזרה לא"י. בבחינת "יעקב" זה - גלות בלי קץ. ישראל – זה כבר שורשו ביצחק.

ואני רוצה להסביר את זה, זה מובן. ולא פעם שמעתי כמה רבנים ששייכים לגלות, מסבירים את זה. הם לא רוצים להיות ישראלים, בני ישראל. הם בני יעקב. אולי שמעתם שטויות

כאלו... ו... אז צריך להבין את זה ככה באותו כיוון ש- הסוד של ישראל זה כוחו של יעקב וכוחו של עשו בקדושה. זה ישראל. אתם תופסים את ה..? אבל השורש זה ביצחק. זה מובן?

זה פירוש של הגאון: כשהקול של יעקב הוא חסר, רופף, אז הידיים זה ידי עשו. כשהקול של יעקב מלא – גם הידיים זה ידי יעקב וזה נקרא "ישראל". ודווקא יוסף מחזיר את כוחו של עשו בקדושה. ולכן יוסף מוגדר כ"שְׂטנו של עשו". זה ידוע כן[461]?

טוב. אז אני חוזר לעניין: כשיעקב אבינו... רק משפט כאן: פחד מזה. הוא לא מגלה "קץ" בבני יעקב אז הוא אמר "לישועתך קיויתי ה'". אחר כך אני יחזור. כן?

קהל [הרב שרקי]: אם כוחו של יעקב, זה לכאורה כוח החיים הזה שדוחה את הקץ - זה כוח שורשי. אז, כלומר זה הסיבה לשורש הנשמה שלנו מבחינת יעקב, אז חייב להיות שיש לו איזשהו ביטוי גם בזמן שיעקב הופך להיות ישראל. כלומר כששבין מן הגלות, חייב להיות שמבחינת יעקב תישאר איזושהי צורה גם בתוך המדרגה של הגאולה. שאם לא כן אז... ישובו עוד פעם.

מניטו: מה ישובו?

קהל: כלומר הכוח של יעקב ינסה להתעורר עוד פעם. אם אין לו ביטוי בארץ ישראל עצמה, אז הוא ינסה תמיד, באיזשהו שלב של ההיסטוריה להשיב את ישראל מ...

מניטו: אני מבין את השאלה. אבל אולי תסביר קצת, קצת יותר. כי כש... אולי..אולי תסביר קצת יותר...

קהל: נאמר כך:

מניטו: למי יש...

מניטו: מה שדיברנו עכשיו: הנטייה של יעקב בתור יעקב ולא בתור ישראל - זה הנטייה לגלות. והנטייה הזאת היא נטייה בזהות של עם ישראל. זה לא איזה יצר הרע מבחוץ. אלא זה דבר שבא מ...

מניטו: שבא מהאבות.

קהל: כן. זה בא מ...

מניטו: מהאבות. אני רוצה להסביר את זה בקצרה. מיד אחרי התקופה של יעקב אבינו אז מתחיל הפילוג בין יוסף מצד אחד ויהודה מצד שני. יוסף מחפש את המשיחיות, דהיינו - ההצלחה של הערכים של האבות, לתקן עולם במלכות שד"י - דרך התרבות של הגויים. זה יוסף. ויש קשר הדוק בין יוסף ויעקב. "אלה תולדות יעקב יוסף"[462] . אבל תמצא בפרק של תולדות בני ישראל – זה ראובן. זה לא יוסף. שמתחיל[463].

ואחר כך זה זה עובר ליהודה. אבל זה בני לאה, כן? ו..יוסף מחפש בחוץ. ועד הסוף, אפילו המקרא לא יודע איפה יוסף. יעקב אבינו לא יודע איפה יוסף. רק בסוף זה מתגלה שהוא נמצא במצרים והוא המשנה למלך של מצרים. והמשיחיות של יהודה זה בפנים. לא בחוץ.

ולכן, לנושא של המשך התולדות, יוסף מחפש אישה כדי להמשיך בתולדות בחוץ. והוא נופל בידיים של אשת פוטיפרע. רק בנס ניצל. ואז המדרש מסביר שהוא מתחתן עם אסנת שהיא באופן... אממ..סודי לגמרי, בִּתו של שכם ודינה. אבל כל זה בחוץ. ולכן יוצא מיוסף - אפרים ומנשה. ואפרים זה הניצוץ של יוסף שהוא מתבד[464] עשרת השבטים. "אהל שיכן באדם"[465].

המקום שלו זה רחוק. אצל אומות העולם. זה בא מהאבות.

יהודה לחוד - זה עוד לא ישראל. הוא מחפש את ההמשך דווקא בפנים. אז..(אולי נלמד את

זה בשבועות, כי זה כל הסיפור של רות) ו..אז הוא נתקל אז בְּבַּת [של] איזה צדיק בכנען. מצדיקי הארץ. בת שוע. "שוע" בפיניקית – "שוע" זה דקל. בת שוע בפיניקית זה תמר. אבל זה נכשל. ולכן המדרש מסביר: עד שהוא לוקח את תמר, ותמר היא בתו של שם, לפי המדרש[466].

זאת אומרת: יוסף הולך בחוץ, ויהודה מחפש בשורשים הכי טהורים של ההתחלה של: שם מביא לעבר, עבר מביא לאבות. אתם רואים את הניתוק. הכוח שהולך בחוץ - נקרא יוסף, הכוח הפנימי - נקרא יהודה. כל עוד שהם מנותקים - אין ישראל.

והפסוק אומר: "ויוסף הורד מצרימה"[467]. לגבי יהודה הוא אומר: "וירד"[468]. זה אותו ביטוי. כשמנותקים יש ירידה, גם ליוסף וגם ליהודה. זה פרק ל"ח וזה פרק ל"ט בבראשית. רק כשנפגשים, כשמתאחדים - מופיע ישראל. ויהודה בראש. ואתם זוכרים את הגמרא?[469]

כשהקב"ה אומר לירבעם בן נבט שיטיילו בפרדס, הקב"ה והוא ובן ישי. אז בנו של יוסף שואל: מי בראש? בן ישי בראש – אז הוא לא רוצה. כל עוד שיוסף לא רוצה שבן ישי יהיה בראש - אין תיקון לעם ישראל. תפסתם את כל מה שנרמז פה? כן? ולכן צריך להבין את זה. הנטיה להיות יע[קב]... [סוף קלטת].

...ישראלי, לא יצא מארץ ישראל. ולכן השורש של הקץ לא יכול לבוא מיעקב. אלא, הוא מושרש ביצחק. זה מה שרציתי לומר. והסוף של יעקב זה: אל תקברו אותי במצרים. תביאו את הקבורה בישראל. יעקב נקבר בישראל. תפסתם את זה?[470]

וכל היהודים האלו, שלא רוצים ארץ ישראל, אבל בצוואה שלהם - "ותבואו ותטמאו את ארצי"[471]... כן? כמו שאומר הנביא. כן? הם מביאים את הארונות... לארץ ישראל... טוב, זה קצת מובן?

אבל, תחזור על השל"ה. בשל"ה יש פרק שלם שמסביר את השאלה שלך. זה קצת מסובך שם. כי הוא חוזר וחוזר וחוזר. "אע"פ שישראל הוא ישראל יש כוח ביעקב" והוא חוזר על זה, אותה שאלה. אבל סופסוף מתברר כי הסוף - זה ישראל.

טוב. זה פרשה סתומה.. חח.. כן... כי כוחו של יעקב זה..זה.. טוב.. בני ברק... אז חוזרים לנושא...

אז אמר "לישועתך קיוויתי ה'". דהיינו: אני רואה שבין כך ובין כך יש ספק אם יש בנו מספיק זכות שהקץ תבוא דרך הזכות[472], ולכן – "לישועתך קיוויתי ה'". אז פה יש המשמעות של הפשט - הישועה שהקב"ה מביא לישראל. אבל לפי הקבלה זה יותר עמוק: לישועתך שלך, קיוויתי ה'. דהיינו - זה בלתי אפשרי שנמשיך בגלות. הישועה תבוא. מכיוון שהישועה שלו[473].

ופה אני רוצה רק לקרוא משפט אחד בויקרא רבה, על הפסוק. אני אתן לכם את המקור: פרשה ט' סימן ג'[474]. על פסוק בתהילים. רק דקה.. זה פרק 50. זה פסוק 23.

זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים׃

"אמר ר' אבהו"

בויקרא רבה

"זה אחד מהמקראות שישועתו של הקב"ה הוא ישועתן של ישראל. ולך לישועתך לנו."

טוב. אז זה הרעיון. כמו שאנחנו מוצאים כוונה במזמור של עשרת ימי תשובה: "ממעמקים", אז מראש השנה עד יום הכיפורים, אומרים עשרה פעמים "ממעמקים קראתיך". אז

ממעמקים קראתיך ה' לפי הפשט: אני נמצא במעמקים, ואני קורא: ה'. אז, לפי הכוונה של הקבלה זה ההיפך: ממעמקים קראתיך, כדי להביא לישועה. אז רק בקצרה אני מסביר את זה: עומק – זה הכתר של כל ספירה. אז יש עשרה עמקים. עומק של כתר, עומק של חכמה וכו'. זה מובן? אז כל יום של [עד] יו"כ עד שאנו מגיעים לתיקון העמקים.

אז זה אותו רעיון:

"לישועתך קיוויתי ה'"

אז זה הכוונה של הגמרא: "ציפית לישועה?". וצריך להבין את זה עמוק עמוק לפי מה שלמדנו.

קהל: בהושענא רבה גם. בהושענא רבה... בתפילות של ה...

מניטו: נכון נכון

קהל: "אדם ובהמה תושיע ה'"

ת. נכון. אז זה בקצרה מה שרציתי ללמוד על אותה ברכה.

אז אנחנו מתקרבים לאט לאט לסוף השמונה עשרה. אם ישאר לנו זמן נחזור על כל הסדר של הברכות... [סוף קלטת]

ברכת שומע תפילה

ובנוסח הספרדי זה מתחיל ב"שמע קולנו", ובנוסח האשכנזי יש סדר קצת אחר: "אב הרחמן שמע קולנו". אבל הנוסח כמעט זהה". גם בנוסח אשכנזי וגם בנוסח הספרדי. אז נראה כמה מקורות על זה:

אז

"שמע קולנו ה' אלוקינו"

העיקר של מה שצריך להבין בביטוי הזה: "שמע קולנו" זה לא מה שאנחנו מבקשים, מה שאנחנו אומרים. זה לא הדברים. אלא - הקול. הקול של מי שמבקש וצועק כדי ש- גם אם אין לו זכות לקבל, מכל מקום, מכיוון שהוא מאותה דאגה, צעקה, של הקול של מי שחסר לו, ואין לו שום אפשרות אחרת אלא לצעוק לפני מי שיכול לתת לו, גם אם אין שום זכות – אז, שקולו יישמע. זה מובן? זה העיקר על הביטוי הזה.

וצריך להדגיש את זה, מכיוון שמהתחלת הלימוד ראינו שדווקא אותה תפילה מתבססת על הזכות לקבל.

אני חוזר על ההגדרה כדי להבין את הנושא: דווקא בסוף של הצרכים, בסוף כל הבקשות, אנחנו מתפללים בביטוי הזה של "שמע קולנו" אע"פ שאין מספיק זכות ולכאורה יש סתירה.

אז אני מזכיר בקצרה את ההגדרה של המושג של אותה תפילה של "עבודת שמונה עשרה", אנחנו למדנו בהתחלת הלימוד הזה שיש עשרה לשונות של תפילה. ואחת מהם נקראת "תפילה", והשורש של המילה זה, להתפלל - זה לשון פ.ל.ל, זה - משפט. זאת אומרת, אנחנו מבקשים משפט כדי לדעת אם אפשר לקבל, דהיינו – אם יש מספיק זכות כדי לקבל את מה שאנחנו שואלים, מבקשים.

יש למשל תְחינה- להתחנן, זה לשאול מחוץ לכל עניין של זכות. בלי להתבסס על הזכות האפשרית.

השאלה הגדולה על התפילה – ה' משנה את רצונו?

[השאלה הגדולה של התפילה. נא להתרכז בדברים הבאים של הרב:]

ולכן השאלה ולמדנו את זה כבר, אם אני זוכר, למה אנו צריכים להתפלל אם יש זכות? אתם זוכרים את השאלה? מי יכול לתת את התשובה? הבנתם את השאלה?

אם יש לי זכות, כדי לקבל את מה שאני שואל, מה שאני מבקש, למה אני צריך לשאול?

למדנו את זה בגמרא, כן? על הכוונות של התפילה. וראינו שלפי הגמרא, בפרק חמישי של מסכת ברכות אתם זוכרים את הקטע? זוכרים או לא זוכרים? לא. אז מישהו יכול להביא מסכת ברכות. אפילו ספר קטן כזה...

ש-מי שמרגיש בחיסרון אמיתי, מי שיש לו חיסרון אמיתי, אז יש לו רשות, יש לו אפשרות, הוא זכאי לבקש, מכיוון שהחיסרון שלו הוא אמיתי. אתם זוכרים את זה? זה המוטיבציה הבסיסית לפי ההלכה של הכוונה של התפילה. אני יודע שיש לך לתת, ושרצונך זה לתת את הטוב הזה, את הברכה ההיא. ואני יודע את זה מכיוון שהנביאים גילו את השם של הקב"ה, ואנחנו מבטאים[475] את השם הזה במשך התפילה למשל למדנו את זה על "חונן הדעת". אני יודע שאתה חונן הדעת, חסר לי דעת, "חוננו מְאיתך".

ולכן מכיוון שיש לנו אותו מידע, שיש ברצון הבורא לתת, להשפיע, את כל הברכות האלו, והברכות האלו אנחנו צריכים אותם כדי להתקיים כצאצאי אברהם, יצחק ויעקב. זה תפילת

עם ישראל. מכיוון שיש לנו את אותו צורך של אותה ברכה וזה חסר לנו, זה נותן לנו זכות לבקש אותה.

ולכן השאלה היא - למה צריך לשאול כדי לקבל מה שמכל מקום מגיע לנו, ולא רק מגיע לנו, הקב"ה רוצה להשפיע לנו. מה מעכב? למה צריך כל העבודה של התפילה כדי לבקש? לא למדנו את השאלה הזאת? אני בטוח שכן, דווקא. אז נחזור על העניין.

ולכן יש ברשות המתפלל היוזמה לבקש משפט כדי לדעת אם יש מספיק זכות. זוכרים את זה? כן? כי להתפלל זה לשון משפט. פלילי, כן? ואנחנו מבקשים מה שאנחנו צריכים כדי לחיות כבני ישראל, דהיינו: צאצאי אברהם יצחק ויעקב.

והקב"ה כבורא, שם בעולם כל מה שצריך לבריאה, אם הבריאה מסכימה לחיות כבריאה טבעית. במדרגה של בע"ח. בע"ח לא צריכים להתפלל כדי להתקיים. יש בעולם כל מה שצריך כדי להתקיים בבחינת הבריאה. הבורא שם בעולם כל מה שריך לבריאה.

בא בן-אדם, ומרגיש בעצמו חיסרון של ברכה מסוימת שהוא צריך כדי לתפקד, כבן-אדם. אז מי שרוצה להיות בן-אדם - הוא צריך לחיות חיים על-טבעיים. כי החיים של הטבע זה חיים של בע"ח. כל זה למדנו בהתחלה. זוכרים עכשיו?

ולכן, מה נותן לי רשות לבקש את אותם הברכות בתפילה של שמונה-עשרה? זה אותם הברכות הצריכות לעם-ישראל כצאצאי האבות כדי לתפקד כעם ישראל.

ולכן יש לנו צורך בזה. אנחנו בריאה מסוג מיוחדת שיש לה צרכים מיוחדים. ואם אני מרגיש שחסר לי אותם הברכות אז זה נותן לי רשות לבקש. אם החיסרון הוא אמיתי. מספיק שאני מרגיש בחיסרון הזה כדי שיהיה לי פתחון פה להתחיל בתפילה. "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך". אתם זוכרים פירושו של רש"י, זה: "תן לי פתחון פה להגיד תהילתך". ומה אנחנו אומרים באותה תהילה? אנחנו אומרים כל ההגדרות האלו שאנחנו מוצאים בחתימה של כל ברכה וברכה בתפילה: "חונן הדעת", "המרבה לסלוח". זה ידיעת ה' לפי המידות שלו שגילו לנו הנביאים. ואח"כ נראה מקור אחר ואיך זה משתייך, איך זה מתקשר - כל מה שקרה כבר בהיסטוריה של עם ישראל, וזה נותן לנו לדעת: ש-כן, יש ברצון הבורא להשפיע אותן הברכות דווקא באופן מיוחד לישראל.

וזה מה שאנחנו אומרים בכוונה הפשוטה: "יהי רצון מלפניך". יהי רצון שרצונך תתקיים. זה לאו דווקא הרצון שלנו לקבל אותה ברכה. אנחנו יודעים שזה רצון הבורא להשפיע אותה ברכה. כי "דרך הטוב להיטיב"[476]. ומכיוון שאנחנו יודעים את הטוב הזה, שזה מבחינת מידותיו של הקב"ה, מכיוון שאנחנו יודעים את זה - נותן לנו את הזכות לבקש אם החיסרון הוא אמיתי. עכשיו זה מובן כן?

אז השאלה היא: ולמה צריך לבקש?

אם יש ברצון הבורא להשפיע אותם ברכות, ואותה בריאה מיוחדת שיש לה צרכים מיוחדים מכיוון שיש לנו את המשימה להיות ישראל - צאצאי אברהם יצחק ויעקב, להצליח בהיסטוריה של צאצאי האבות. אז מכיוון שכך – למה צריך לבקש?

קהל: להכיר טובה

מניטו: מה?

קהל: להכיר טובה

מניטו: להכיר טובה?! זה עבודה אחרת לגמרי. זה, כשאני מקבל את הברכה - אז אני צריך לברך, כדי להודות על מה שקיבלתי. פה זה ברכה מסוג אחר. זה ברכה של בקשה. ולמה

הנוסח הוא נוסח של ברכה? מכיוון שאני מבקש ממקור הברכות. ולכן אני אומר: "ברוך אתה ה'". אני מכיר, מודה בזה, שאתה מקור הברכות. ולכן מכיוון שאתה מקור הברכות, אני מבקש ממך ברכה זו או אחרת שאני צריך אותה. שחסרה לי. אתה מבין את ההבדל?

קהל: אבל רש"י בבראשית אומר ראה אלה עלים ירדו... הגשם ירד...[477]

מניטו: יפה. רק שאחרי אדם מתפלל. אבל מה שמפרש רש"י זה משהו אחר לגמרי. זה לא להודות ש-מה שקיבלתי זה בא מהקב"ה. זה רעיון אחר. מה שאומר רש"י - שרק אם אני מתפלל אני מקבל.

וזה השאלה שלנו – למה צריך לבקש כדי לקבל?

אתה רוצה לחזור על פירושו של רש"י? תפתח ספר בראשיתותראה מה אומר רש"י בדיוק. בראשית עם רש"י. ואח"כ נחזור על ההגדרה של הכוונה במסכת ברכות.

זה על: "ואדם אין לעבוד את האדמה". זה בהקשר לביטוי ש: "אדם אין לעבוד את האדמה". רש"י מביא מדרש. בבקשה?

קהל[478]:

(ה) וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְקֹוָק אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה׃

(ו) וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃

רש"י אומר:

"כי לא המטיר - ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים:"

מניטו: יפה. כשהאדם הרגיש בחיסרון של אותה ברכה, אז התפלל כדי לבקש את הברכה שהיא המטר, כן? ואז הקב"ה השפיע, המטיר את המטר. אתה רואה שזה לא בדיוק מה שאמרת מקודם. זה לא להודות. זה פשט הכתוב. מכיוון שלא היה אדם כדי להרגיש בחיסרון שיש בעולם מאותה ברכה (שהוא הגשמים), אז לא המטיר.

אבל אולי נחזור לפשט. לפשט של הפסוקים. תחזור על הפסוקים, מההתחלה. על המקרא:

קהל: אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְקֹוָק אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃

מניטו: ה' אלוקים, כן...

קהל

(ה) וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְקֹוָק אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה׃

(ו) וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃

מניטו: אם כן היו גשמים על הארץ, מהאד הזה. "ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה". אתה יכול להגדיר את המילה אד? מה זה אד?

קהל:...

מניטו: אם זה ענן, זה גשם. אתה לא מרגיש בזה איזה מין סתירה לכאורה בפשט של הפסוקים? אני אסביר את זה רק בקצרה, זה שאלה מעניינת, כן.

אני חוזר על הפשט:

"אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְקֹוָק אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה"

דהיינו – ביום עשות ה' אלוקים ארץ ושמים – וכל שיח השדה.

ביום עשות אותו - שיח השדה, טרם יהיה בארץ. וכל עשב השדה טרם יצמח. עוד לא היה בארץ. עוד לא צמח. כי לא המטיר ה' אלוקים על הארץ", ואדם אין לעבוד את האדמה.

אז יש לנו מצב שאדם אַיִן. אֵין אדם. אז במקום אדם מה היה? "אד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה". אתה רואה שהאותיות של "אד" זה האותיות הראשונות של "אדם".

ובפסוק ה': "ואדם אין". פסוק ו': "ואד יעלה". פסוק ז': "וייצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה". אז כל עוד שלא היה אדם, ורש"י מוסיף כדי להתפלל[479]. אז - אד עלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה, אבל בכל זאת: שיח השדה טרם היה בארץ ועשב השדה טרם יצמח. תפסת?

אז מה התרגום של "אד"? - זה ענן. זה לא בדיוק ענן. זה הד בה"א, שעולה מן הארץ, ושאח"כ הופך להיות ענן, ואח"כ הגשם יורד. וזה לא ממש מטר. כדי שהצמיחה תצמיח. אבל המילה "אד" מובנה - כוח. איזה מין כוח שעלה מן האדמה, ועוד לא התגבש להיות אדם.

כל מילה בעברית שמתחיל באל"ף דל"ת יש במשמעות שלה - המשמעות של כוח. למשל "אדיר", "אדרת", "אדן". זה מובן? "אד", המשמעות הכללית זה - עניין שבכוח, המשמעות של כוח. והתגשמות של אד בצלם אלוקים נקרא "אדם". למעלה מזה נקרא "אדון". זה עברית פשוטה, זה לא עברית של אולפן... ולכן אד היה בעולם כל עוד שלא היה אדם ממש. מה זה "אדם"? לפי פירושו של רש"י: מי שיכול להיות הנפש של הבריאה. המצפון של הבריאה כולה. וכל עוד לא היה אדם בעולם לא היה שום דבר בעולם. טרם יצמח. טרם יהיה. וכל עוד לא היה אדם, היה האד, שהוא ה-בכוח של האדם בעולם. זה קצת יותר מובן?

מה הייתה הכוונה של הבורא? לברוא עולם או לברוא אדם? זה נושא בפני עצמו אבל כדאי לחשוב על זה. מי שאומר שהכוונה של הבורא היה לברוא עולם, אח"כ מתקשה להסביר איך יש אדם בעולם. כי אין שום, איך אומרים... בתפיסה.. בחשיבה הכללית, אין שום אפשרות לקבל מה שהתורה רוצה ללמד אותנו: שהכוונה של הבורא, "סוף מעשה במחשבה תחילה" - זה האדם, זה לא העולם.

אז מי שמקבל את הדעה הפילוסופית הכללית, אפילו שהוא מאמין שבורא ברא את העולם, אבל העולם, הקוסמוס (כמו שאומרים הפילוסופים ביוון) מאיפה נוצר האדם? זה כל העניין של תיאוריית ההתפתחות, כן? החשיבה האנושית לא מסוגלת להסביר - אם העיקר בעולם - זה העולם, הטבע, - מאיפה יצא האדם? תפסתם את חשיבות הנושא?

לא? אני חוזר על ה... השאלה היא פשוטה: מהי הכוונה של הבורא עולם? לברוא עולם? ואח"כ... אה... איך אפשר להסביר שבעולם נמצא האדם? כן? אז באים האפיקורסים ומסבירים ש: האדם, לא רק גופו, אלא גם נפשו, נשמתו, נוצר מהחומר של העולם. אבל אינם מסוגלים להסביר איך מהחומר יצא רוח של נפש האדם? כן? זה מובן? זה הקושי שיש בתורת האבולוציה. ומכיוון שאנחנו כל כך מושפעים מהתרבות הכללית, לא רואים את הסתירה הלוגית שיש באותה השקפה. מהפחות – מוציאים את היותר. זה סתירה להיגיון הפשוט. מהפחות לא יוצא היותר. אז מכיוון שאנחנו רואים שבפחות בעולם - יש יותר, אז בא ההסבר של התורה שהיותר בא – בפחות, ולא מהפחות.

אז אני חוזר על השאלה הבסיסית, וזה מה שהגדיר הרב נחמן מברסלב באחד מהפרקים שלו,

אני לא רוצה לצטט את המקור המדויק, זה נושא בפני עצמו. הכוונה של הבורא זה היה לברוא אדם. וכדי שהאדם יכול להתקיים - אז ברא הבית של האדם דהיינו - העולם. זה מובן?

אי אפשר למצוא הסבר אחר. או - העולם קדם, והוא אפשר להוציא את האדם מזה. מאיפה נפל האדם? מהקירות של העולם? איזה מין פטרייה שנפלה... או שהכוונה של הבורא הייתה לברוא אדם. וכדי לתת מקום לאדם - אז ברא עולם ושם [את] האדם בעולם.

ולכן כל עוד האדם אינו בעולם - העולם אינו עולם. ואי אפשר לתאר באופן הגיוני עולם בלי אדם. מכיוון שאנחנו המתארים את המצב. זה הנפש של האדם שתופסת את העולם. אז בלי אדם שתופס את העולם - אין עולם! זה הפשט של הפסוק. "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכו'" – מכיוון ש"אדם אין לעבוד את האדמה". זאת אומרת: כל עוד אין אדם בעולם הכל נמצא רק מבחינת "בכוח". רק כשאדם תופס, לשון תפיסה, את הנמצא בעולם - אז הנמצא הוא במציאות. אם אין אדם לתפוס את הנמצא - הנמצא אינו במציאות. כי אנחנו תופסים כל מה שנמצא דרך הכוחות של הנפש שלנו. ולכן כל עוד אין אדם בעולם - אין זמן אין מקום אין צבע אין...[480] זה מובן? טוב. זה מה שאומר הפסוק. ולכן כוונתו של רש"י, זה לא לומר שהכוונה של התפילה זה להודות שאנחנו מקבלים מהבורא מה שאנחנו מקבלים, - זה תפילה אחרת, זה ברכות אחרות. זה הודאה. יש ברכה לפני האוכל ויש ברכה אחרי האוכל. זה סוגיה אחרת בגמרא[481] .

אז פה הברכה לפני הנאה. לא הברכה אחרי ההנאה. אתה תופס את ההבדל, כן?

ולכן אני חוזר לשאלה שלנו: אם הרשות להתפלל, דהיינו - לבקש ברכה מיוחדת מכיוון שחסר לי, ואני יודע שזה רצון הבורא לתת לי, כן? "יהי רצון מלפניך". למה צריך לשאול? למה צריך לבקש?

שוב אני חוזר, כי: "דרך הטוב להיטיב".

ולכן אותו הסבר - זה שכיח אצל הרבה הרבה שיטות ביהדות: כי לאמתו של דבר אנחנו לא מבקשים. רק אנחנו מודעים שמה שאנחנו מקבלים זה מהבורא.

אבל אם זה האמת, ואני לא רוצה לנקוב ב... זה.. זה מינות, כן? אבל אם זה האמת, למה חכמי ישראל נתנו לנו נוסח של תפילה, להטעות אותנו? אנחנו שואלים, מבקשים, "וחננו" וכן הלאה, כן. תפסתם את מה שאני רוצה להגיד? כי יש כלל: "אין לנו מכשול[482]". אז כאילו אנחנו צריכים לדעת שלאמתו של דבר אנחנו לא מבקשים?

והחכמים שמסבירים את זה ככה, מתפללים אותו נוסח, כן? אבל לא מאמינים שאנחנו באמת שואלים ושהקב"ה משיב. ונותן. מכיוון שקשה להם לקבל את אותו רעיון ש- לפני התפילה היה מצב מיוחד בעולם, היה מצב מוגדר של הרצון של הקב"ה לעולמו, ואחרי התפילה שינה את רצונו. והם לא מסוגלים לקבל את הרעיון של שינוי ברצון ה'. ולכן שוללים את עצם התפילה כתפילה. ולכן הם נוטים להגדיר ככה: "לאמתו של דבר כשאנחנו מתפללים - זה לא לבקש. אלא להיות מודע כי מה שאנחנו מקבלים זה מהבורא שאנחנו מקבלים. אבל לא שהוא מציית לבקשה שלנו. כי זה מכניס שינוי ברצון הבורא". כן? כל אותם התיאולוגים הרציונאליסטיים ששוללים את כל...

קהל: פעולת התפילה.

מניטו: זהו.

אבל שוב, התשובה היא פשוטה מאד: אם זה דעת היהדות - אז לא מובן למה חכמי ישראל נתנו לנו נוסח של תפילה שהוא ההיפך הגמור? שאנחנו שואלים, מבקשים. זה הסבר פילוסופי

לומר: כשאתה מבקש זה רק אחיזת עיניים... כדי ש... רק.. שתהיה מודע... וכשתקבל אתה מקבל ממי שלא ביקשת...[483]

תפסתם מה שאני רוצה לומר? זה חוסר אמונה. זה לא רק חוסר אמונה! אינם מסוגלים להאמין באמת במה שאומרים שהם מאמינים. אבל, מכיוון שיש להם קושי בחשיבה שלהם. זה קושי אינטלקטואלי: אינם מסוגלים לקבל את זה שיכול להופיע שינוי ברצון הבורא.

והמקרא הוא מלא עם כל הבעיות האלה. למשל: יש פסוק: "ארדה נא ואראה הכצעקתה..."[484]

- סדום ועמורה. אז באים משכילים, למיניהם, ומסבירים שזה רק לסבר את האוזן, הקב"ה לא יורד, לא מחליט לרדת, מכיוון שאי אפשר לחשוב על דבר כזה, זה מביא אותנו אולי לחשוב שהקב"ה נמצא – זה יותר מדי.. תפסתם את הקושי? זה מובן? טוב.

קהל: לפי התפיסה הזאת, של: השינוי הוא בלתי אפשרי - לא גורע באפשרות שהקב"ה הוא כל יכול?

מניטו: לא. הם חושבים ככה: ברור שהקב"ה כל יכול. אבל הוא לא רוצה. מכיוון שאם היה רוצה, זה היה מביא שינוי ברצונו. השינוי ברצונו - זה בניגוד להגדרה הפילוסופית של ההוויה. מכיוון שזה הוויה פשוטה. ולחשוב על שינוי בהוויה פשוטה... אבל זה מחלוקת גדולה מאד בין המהר"ל והרמב"ם. אני לא רוצה לומר יותר, כן? אם אתם רוצים ללמוד את אותה בעיה זה בהקדמה של המהר"ל על ספר גבורות ה'[485].

וזה קשור במשנה בפרקי אבות על העניינים בערב שבת בין השמשות. תקשרו את זה לנושאים. זה הקושי לקבל את המושג של "נס", שינוי בטבע. ואת זה למדנו כבר: כל תפילה זה בקשת נס. אנחנו מבקשים שהקב"ה ישנה משהו בעולם שלנו.

לפני התפילה, למשל, שאלתי דעת. לפני התפילה, בעולמי לא היה מספיק דעת בשבילי. אחרי התפילה, אם אני מקבל, יש קצת יותר דעת בשבילי. זה שינוי! עכשיו זה ברור?

אז טוב ששאלת מה ששאלת. צריך לדייק בזה.

אז אני רוצה לחזור בקצרה על מה שאומרת הגמרא. למדנו את זה בהתחלת פרק ה' במסכת ברכות. "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש."[486]

הכובד ראש הוא הכוונה של התפילה. אז הגמרא מסבירה: מה זה כובד ראש? דהיינו - מאין באה המוטיבציה של התפילה? מה נותן לי רשות להתפלל. וההסבר הראשון שהגמרא אומרת זה: "מנהני מילי. שאין עומדים להתפלל אלא מתוך כובד ראש? אמר ר' אלעזר דאמר קרא: והיא מרת נפש" - זה חנה. שהיא מרגישה בחיסרון אמיתי, אין לה בן, אֵם בלי בן - אז היא מרת נפש. מרת נפש, והגמרא דוחה את זה (אתם זוכרים, למדנו את זה ביתר אריכות), מכיוון שהמרירות נפש זה לא בא מהתפילה, אלא מהחיסרון.

ולכן אם אנחנו צריכים להיות בחיסרון כל כך עמוק של החיסרון של חנה - התפילה לא הייתה אפשרית. צריך שֶׁמָּה שחסר יהיה חיסרון כל כך אמיתי שדומה לתפילת חנה. וזה ההיפך: נתנו לחנה להתפלל במרירות נפש, מכיוון שהחיסרון שלה היה אמיתי, באמת, ולכן היא..זה מקרה יוצא מן הכלל. זה מה שאומרת הגמרא: "חנה שאני". זה מקרה מיוחד. מכיוון שהמרירות נפש שלה הייתה אמיתית, מכיוון שהחיסרון היה אמיתי, אע"פ שלהתפלל במרירות נפש זה אסור - נתנו לה להתפלל במרירות נפש.

אז זה מתקשר לשאלה שלנו: אם הרשות להתפלל זה החיסרון, מְברכה, שאלמלא אותה ברכה אני לא יכול לחיות, ושאני יודע שלאמתו של דבר זה רצון הבורא לתת לי את זה ולכן

ברא אותי - למה אני צריך לבקש כדי לקבל? שוב אני חזרתי על השאלה. כן?

עד שנגיע לנושא של היום, ולמרות כל זה, למרות כי, הבסיס של התפילה כתפילה - זה הזכות לקבל, זה הזכות כדי לקבל, בכל זאת אנחנו מוסיפים ברכה, וגם אם אין מספיק זכות - שמע קולנו. האנחה שיש בקול. תפסתם את ה...?

אז - עכשיו אני רוצה לשמוע תשובה לשאלה שלי[487] .

קהל: אבל אם כדי לממש... ולהוציא מהכוח אל הפועל, אז הבנאדם צריך...

מניטו: הבנאדם...?

קהל: צריך להוציא לפועל את רצונותיו... אם... כאילו... אם לא הוא לא מודיע דעתו שהוא צריך, אז הבורא לא ידע שהוא צריך...

מניטו: טוב. זה, זה מה שרציתי שנשמע. ברור שהבורא יודע שזה חסר לי. ולכן למה אני צריך לבקש?

קהל: ...

מניטו: מה? הוא חוקר כליות ולב!

קהל: אני צריכה לבק... אם יש לי חיסרון אמיתי אני צריכה לבטא את זה. אם אני לא מבקשת?

מניטו: זה השאלה שלי. זה לא התשובה.

קהל: לא!

מניטו: לא. השאלה שלי היא למה זה ככה. את מסבירה את השאלה. אבל השאלה שלי זה למה זה ככה...

קהל: עניינו של הקב״ה לא לשבור את רצונו, וגם מתקשים להבין איך הקב״ה ישנה את רצונו.

מניטו: אתה חוזר לשאלה הראשונה. כן?

קהל: לא הבנתי.

מניטו: מכיוון שאתה מתקשה לחשוב - כי הקב״ה מתקשה לשנות את רצונו, יש לך קושיה.

קהל: בשביל להאמין...

מניטו: לא. יש... יש... יש דעה מוקדמת שאתה יוצא מהנחה שהקב״ה לא משנה את רצונו.

קהל: אני שואל... וכי רצונו... אני אומר אולי רצונו, שאני אשנה את רצוני...?

מניטו: יפה. אם אתה זוכר למדנו קצת את העניין הזה. ייתכן שלא היית פה אז אני רוצה להסביר בקצרה: למדנו את זה דרך מקור ב״צדקת הצדיק״ של הפרי צדיק[488]

אם אתם זוכרים. שצדקת הצדיק מסביר שהצדיקים הגדולים מפחדים להתפלל. מכיוון שהם יודעים שרצונו של מקום הוא טוב. ולכן הם מפחדים להתפלל. ואז בא המאמר בגמרא שהצדיקים הגדולים הם חסרי כל כדי להכריח אותם להתפלל כדי שהברכה תרד לכל העולם כולו[489]. זה מה שאומרת הגמרא: ״הקב״ה מתאווה לתפילתם של הצדיקים.״[490]

מכיוון שהצדיקים מפחדים להתפלל אז הוא מביא אותם לידי חיסרון מוחלט, אנחנו חסרי כל, כן? עד ש... הוא מכריח אותם להתפלל. זה מובן?

קהל:...

מניטו: מה? הקב״ה מתאווה לתפילתם של צדיקים. ואנחנו מתקרבים לשאלה שלנו!

מכיוון שהקב״ה מתאווה לרצונו, כי תפילתם של הצדיקים זה רצונו של ה... צדיק לא יכול לבקש, רק - על הרצון האמיתי של הבורא. אז השאלה...

קהל: ...

מניטו: לאט לאט. השאלה היא למה הרצון של הקב״ה לא מתקיים בעולם? זוהי השאלה! ובהקשר לנושא שלנו: למה אנחנו צריכים להתפלל ולבקש כדי שרצונו של הקב״ה יתקיים בעולם?!

קהל: הרי אדם... אם העולם שייך לאדם, ואם האדם יצא לפועל, גם אם [נצא מהנחה ש]הקב״ה ברא מכוח בעולם - אז אין האדם, אז אין האדם בלי [פעולת] הדיבור...

מניטו: זו השאלה...!

קהל: והדיבור! זה התשובה, אני לא מבינה למה...?! אלא הדיבור הוא הפועל ל...ל...

מניטו: לא לא. לא. אני לא מקבל, בְּמה... זה לא מה שאני מבקש שימלא את החיסרון שלי. כשאני מבקש, אני מבקש שהקב״ה ימלא את החיסרון וישפיע לי אותה ברכה שאני שואל.

השאלה היא, אולי נחדד את השאלה.

השאלה היא למה צריך לתבוע בפה כדי לקבל. אם כבר הגעתי למצב שאני זוכה באותה ברכה, למה היא לא באה מאליה? למה צריך לבקש אותה?

קהל: אותו ה׳ שברא את העולם, הוא לא ברא אותו... הוא לא ברא רובוטים. הוא לא רצה שזה יתנהל מעצמו הכל. רצונו היה שיתקדש שמו בעולם דרך מעשינו.

מניטו: זהו. ומה הוא מעשינו?

קהל: תפילה.

מניטו: לא! זה לא מעשים. זה לא הודאה. שאני מודה. זה בקשה. אז, אתה לא תופס, שפה טמונה השאלה: למה אותה עבודה צריכה להיות שאלה?!

קהל: זה מה ש[...] אמר. זה השאלה. הוא ברא שהכל ייעשה מעצמו, הוא יכל גם, שאנחנו נהיה רובוטים בלי בחירה, בלי...

מניטו: וכך...

קהל: מה...

מניטו: ששש! וכך המצב לכל הבריות מחוץ לאדם ואתם קרויים אדם. מדובר בקריאת ישראל. זה מובן?

טוב. פה יש יוצא מן הכלל: איזה מין בריאה שיש לה צרכים משלה למעלה מהטבע. כל מה שאנחנו מבקשים זה למעלה מהטבע. אנחנו שואלים בכל הברכות של הצרכים - אנחנו שואלים נס.

קהל: אה... אז אם האדם לא יתפלל אז לא יקרה נס והכל יתנהג...

מניטו: לא. אם האדם לא יתפלל - הוא לא מקבל. זו השאלה שלי: למה צריך לבקש כדי

לקבל?

אני חוזר, על פשט של השאלה. הנה, המצב הוא ככה: יש לי צרכים מיוחדים, ואני מרגיש בחיסרון של אותם צרכים. ואני צריך לבקש אותם אע"פ שאני לא אקבל אם אין לי זכות בזה. אבל הנה יש לי זכות בזה - ואני צריך לבקש? אתם לא תופסים את ה...?

כבר יצאנו מאותה הגדרה שצריך להודות כשאני מקבל. וזה נקרא עבודה אבל זו לא אותה עבודה של התפילה.

קהל: ההופעה היותר גדולה כשהיא באה דרך מעשה האדם.

מניטו: מה?

קהל: ההופעה

מניטו: איזה הופעה?

קהל: ההופעה של דבר שבא לעולם. גשם, כל דבר. כשזה בא לעולם זה יותר גדול כשזה בא דרך מעשה האדם

מניטו: אבל אותו מעשה זה שאלה. והשאלה שלי היא זה למה צריך לשאול?

תשמע: אם המעשה היה מצוות ומעשים טובים, הייתי ילד טוב, אז, אני רוצה לקבל את הסוכרייה. אבל לא רק שהייתי ילד טוב אני צריך לב...

[סוף קלטת]

...לבקש את הסוכרייה? זה השאלה שלי. תפסת עכשיו?

קהל:...

מניטו: כן. זה קשור. זה - אני צריך לבקש את [...] התיקון. טוב, אני רוצה להסביר איך זה מתקשר: הקב"ה ברא עולם חסר. זה באמת מה שהוא עשה ב... [...] וצריך למלאות את החסר, לתקן את העולם. במלכות שד"י. זה גמרא [...]. אבל הנושא שלנו, למה צריך לשאול מה שממלא את החסר, אם כבר הגענו לרמה שכבר זוכים? וזה ממש חיסרון אמיתי. ואם לא כן - לא היה לנו רשות לבקש.

ואני אתן סיפור קטן, שאולי הדגשתי את זה כמה שיעורים בהתחלה. יש בגמרא כל הדוגמאות של תפילות עצובות[491]. למשל מישהו בדרך, חוזר לכפר שלו, ורואה שיש איזה בית שנפרץ. להתפלל במובן: "קום תעשה שזה לא יהיה הבית שלי" - זה אסור. מכיוון שמה שקרה זה כבר קרה. הקב"ה הוא לא קוסם. כם?

למשל: אישה הרה אחרי כמה זמן - אסור להתפלל שיהיה זכר או נקבה וההיפך. מה שיש יש. לכן אנחנו מתפללים ש"יילד בת ימא". ואסור לבקש זכר או נקבה מכיוון שזה כבר הוחלט אם זה זכר או נקבה. צריך להתרגל לזה.

אני רוצה לספר סיפור אישי. כשהייתי ילד קטן בבי"ס. פעם הייתה לי בחינה. ואני ביקשתי מהאמא שלי שתתפלל שאני אצליח בבחינה. והיא נתנה לי קצת סוכר ואמרה לי: אם יש לך איזה חולשה - תאכל את זה. מכיוון ש... [? 02:20]. מכיוון ש... רופא, רפואה. אז אם הוא מקבל את התואר של "רופא", וזה תואר של תפילה, זה לא... חח...אוי ואבוי לחולה...

אז אנחנו מתפללים כדי להיות... לקבל בריאות בשעת הבחינה. ולא לקבל את הבחינה שלנו.

תפסתם את זה? להצליח בבחינה. ולא לקבל את התואר בלי להכין אותו. אז זה נקרא "פיגול" לא ירצה. זו תפילה שאסור להתפלל. טוב זה מובן? אז אנחנו חוזרים ברצינות לנושא.

התשובה היא פשוטה מאד וצריך להבין אותה: כל השכר של המצוות עולות לעולם הבא. "שכר מצווה בהאי עלמא ליכא". כל הזכויות שאנחנו מדברים עליהם - זה "הקרן קיימת לעולם הבא". אם אני מרגיש שאני צריך את זה בעולם הזה, אז היוזמה צריכה לבוא ממני.

ולכן ההחלטה היא בידי. אני יודע שיש לי זכות של אותה ברכה, אבל זה לעולם הבא! אני רוצה אותה בעולם הזה. ולכן מכיוון שזה מסוכן מאד - מי יודע מה טוב לו לעולם הזה? כן... אז התפילה שלנו צריכה להיות בתוך הציבור. אנחנו מבקשים את אותו צורך לקהילת ישראל. מתוך זה, אנחנו מבקשים מה ששייך לנו בכוונות התפילה.

למשל: אם יש חולה במשפחה, (הייתי כמעט אומר "רופא" במשפחה...) אם יש חולה במשפחה, אז אני יכול כשאני אומר "רופא חולים" – לחשוב, בכוונה, על החולה שלי. תפסתם את זה?

אבל מכל מקום זה מגיע לאותה שאלה: יש לי רשות לבקש בעולם הזה מה שכבר מובטח לי לעולם הבא. אבל מכיוון שאני חושב שאני צריך את זה בעולם הזה, היוזמה צריכה להיות בידי. ואני לא מבקש מה שלא מגיע לי. אבל מי אמר שזה מגיע לי בעולם הזה? אם אני רוצה את זה בעולם הזה - אני צריך לבקש. זה מובן?

ואח"כ באותו דיון, לבקש אותו, ופה אני מתקשר למה שאמר, לבקש אותו בדיבור. כל עוד שאני סתם חושב בנפש שלי - זה לא פעולה מספקת. זה לא ברור שזה מה שאני רוצה באמת. כי בקול הפנימי - מספיק הרהור. לא צריך להוסיף מהפה. מכיוון שצדיקים גדולים זה הכל ברור אצלם, כן? אז בהרהור זה מספיק.

זה מתקשר גם לעניין של הוידוי בתשובה. וידוי בתשובה צריך להוציא מהפה. חוץ מצדיקים גדולים – הרהור תשובה זה מספיק. אבל מי יכול להגדיר את עצמו כצדיק גדול ובאותה מדרגה?

לכן זה בקצרה. עכשיו זה יותר מובן?

השכר... רק דקה. השכר המצוות זה בעולם הבא. זה הביטוי של הגמרא: "הקרן קיימת לעולם הבא". "אוכל פירותיהם בעולם הזה."[492]

אבל אם אני רוצה לאכול פירותיהם בעולם הזה - אני צריך לבקש אתם. הכל מוכן. הכל מזומן. שומע תפילה - התפילה נשמעת. אם אני זוכה - אני אקבל את זה, אבל בעולם הבא. צריך לקשור את זה עם האמונה הבסיסית של התורה.

ולכן, לא בכדי, ולא לחינם, אמרו חכמי הגמרא: "שכר מצווה בהאי עלמא ליכא". אבל [אם] אנו צריכים את הפירות של הקרן - אתה צריך לבקש.

העלאת הרצון בתפילה

עכשיו, לפני שאני אמשיך. החסידים הסבירו בשם הבעש"ט דבר יפה על אותו עניין[493]: ייתכן מאד שלפני התפילה לא זכיתי. וייתכן מאד שמעשה התפילה גרם שעכשיו אני זוכה. מכיוון שעשיתי משהו על נפשי. להתפלל[494] - זה מעשה שאני עושה בנפשי. אז לפני התפילה - לא הייתי זוכה, אחרי התפילה ייתכן שאני זוכה. תפסתם את הדיוק של החסידות?

וכן, היו 2 שאלות. אתה?

קהל: אם יש קשר למה שהמתפלל ברשות עצמו... לא אומר... אחרים... שבעצם הוא לא יכול...

מניטו: מה?

קהל: הוא לא יכול להתפלל...

מניטו: ולכן?

קהל:...

מניטו: לא לא. תשמע. אני לא יודע אם יש לי זכות, לכן אני מתפלל. מה זה "אני מתפלל"? אני מבקש משפט כדי להוציא לאור אם אני זוכה או לא. זה מובן?

החוקיות הטבעית והתפילה

קהל: ... אם אנחנו רוצים... המחלה של האדם. אז...

מניטו: לא.

קהל:...

מניטו: לא לא. אני... אני תופס את השאלה. כן. וזה דווקא אופייני לבקשה על המחלה. טוב. יש תפקוד העולם. תפקוד העולם מבחינת החוקים שהבורא שם בעולמו. וזה קשור סופסוף לפרשת איוב. ותפקוד העולם לפי החוקים שהבורא שם בעולמו - אני הולך למות ממחלה זו או אחרת. זה תפקוד העולם. ולכן אני מבקש את הנס של הרפואה בעולם הזה, מכיוון שבעולם הזה אני צריך את זה. מכל מקום כל הזכויות שלי בעולם הבא, אני לא מגיע שמה חולה - אלא בריא.

צריך להבין את זה - שמטרת התפילה זה: לחיות בעולם הזה <u>מעין</u> העולם הבא. זה פשוט.. מי שמסתפק בחיים הטבעיים של בעלי חיים בעולם - הוא לא צריך להתפלל. ולכן זה לא מטבע האדם להתפלל. הוא מתפלל [את] אותה התפילה של הצרכים. כן...[495] וזה חידוש של אברהם אבינו - התפילה. אתם יודעים את המאמר. הוא היה הראשון שהתפלל. ומה הייתה תפילתו? לקבל מה? אתם יודעים את זה... מה הייתה התפילה הראשונה של אברהם אבינו?

קהל: הודאה?

מניטו: מה?

קהל: ההודאה.

מניטו: איזה הודאה?

קהל: ההודאה על הארץ.

מניטו: לא, לא, לא שמעתי. לא הבנתי.

קהל: הוא עשה מזבח, להודאה על ה..תורת הארץ

מניטו: זה לא תפילה! זה עניין אחר. זה טקס אחר. להזדקן. הוא ביקש זיקנה, כדי שיבחינו בינו ובין יצחק. אתם זוכרים את זה, כן.[496]

אני רוצה להוסיף משהו. זה לא אומר שלפני אברהם לא הייתה אף תפילה. אבל מהמקורות שלמדנו, אברהם אבינו קבע, תיקן תפילת שחרית. זאת אומרת: היו מאדם הראשון עד אברהם תפילות. אין שום רמז [על זה] במקרא מכיוון שזה היה מקרה של יחיד. אבל מאברהם

ואילך - יש לכל העולם כולו אפשרות להתפלל תפילת שחרית. מיצחק - תפילת מנחה, מיעקב - תפילת ערבית. כל זה למדנו בשיעורים הקודמים אבל זה קשור לעניין שלנו.

תפילת הנחש

אבל אני רוצה להזכיר מה שאומר המדרש על הפסוק על הנחש.[497]

שהעונש של הנחש זה לאכול מן העפר. אתם זוכרים את זה כן? ואני לא זוכר באיזה מדרש, איזה רב שאל אותה שאלה, [את] השאלה אני זוכר. איזה מין עונש זה? אין לו בעיה כלכלית. הוא יכול לאכול מהעפר ולחיות מזה. והתשובה היא קשורה לנושא שלנו. ולמה שאמרת מרש"י?[498] הקב"ה אמר לנחש: אני לא רוצה שום קשר איתך. לא יהיה לך צורך להתפלל. תאכל מהעפר וזה מספיק. העונש - זה שלא יתפלל. שלא יהיה לו קשר עם הקב"ה.

מי זה הנחש? זה סיפור אחר. אנחנו מדברים על הנחש של מעשה בראשית בלי לדעת מי זה הנחש. רק מה שאנחנו יודעים, שהיה דומה מאד לאדם. הוא היה מדבר, הוא היה נביא, הוא היה מזדווג עם אשתו. ואחר כך קרה לו מה שקרה. אבל הנחש של הסיפור הזה במקרא אנחנו לא יודעים מה זה. רק בחכמת הנסתר לומדים את זה. אבל אפשר בביטויים של תורת הנגלה להבין במה מדובר. זה..כמין אדם שמסתפק בחיים הטבעיים, כמו שאר בע"ח. ורק ההבדל - שיש לו שכל. זה נקרא "גולם". תפסתם את העניין?

ויש איזה רמז במדרשים על עשו. שהיה צורת נחש על הירך שלו.[499]

[הוא] בן אדם, אבל, הוא מסתפק בחיים של טבע. הוא יצור טבעי. בצורת אדם. והוא אחיו, תאום של יעקב. הוא היה יכול להיות יהודי, אבל הוא נוצרי. טוב זה עשו. תפסתם את העניין? זה אדם, יש לו צלם אדם, אבל מסתפק בחיים הטבעיים כמו שאר בע"ח. אז אין לו צורך להתפלל! כשמתחיל לחזור בתשובה - אז, וזה לא לחינם, הוא מתחיל כביכול להתפלל לאלוקי ישראל. תפסתם את השוני? את ההבדל, בין: אדם שיש לו צרכים של ברכות על טבעיים, ואדם שמסתפק בחיים הטבעיים. אז זה עניין התפילה. בעניין התפילה - אנחנו מתפללים כדי לקבל את הברכות העל-טבעיים שאנחנו צריכים אותם כדי להתקיים כאדם. "אתה חונן <u>לאדם</u> דעת", אז – "חוננו מאיתך דעה ו..". תפסתם?

קהל: אם צרכים, אז אותה שאלה הרי חוזרת. אם הצרכים חשובים לעם ישראל כבני אברהם, יצחק ויעקב, בעולם הזה, אז למה צריך להתפלל עליהם? הצרכים הטבעיים...

מניטו: מכיוון.. מכיוון שזה שייך רק למי שהוא באמת ישראל! ולכן צריך לזכות להיות באמת ישראל. ולכן אנחנו מתפללים לאלוקי אברהם יצחק ויעקב. דהיינו – אם אנחנו באמת בני אברהם יצחק ויעקב - מגיע לנו. ואם אנחנו לא באמת בני אברהם יצחק ויעקב - לא מגיע לנו.

קהל: והתפילה עושה אותי כבן[500] של אברהם יצחק ויעקב?

מניטו: התפילה? אני צריך לזהות את עצמי כבן יעקב יצחק ואברהם. ולכן אני מתפלל: "אלוקינו ואלוקי אבותינו, אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב". שוב, ההגדרה היא מדויקת. בתור אלוקי אברהם אני יודע שאתה רוצה להשפיע את מידת החסד. בתור אלוקי יצחק וכן הלאה... אבל אני אתן לך - אלא אם כן אתה זוכה. מה זאת אומרת אתה זוכה? אם אתה באמת בן אברהם יצחק ויעקב.

במילים אחרות: כל יהודי נולד מבחינת יעקב. הוא צריך להגיע למדרגה של שם ישראל, כדי לזכות בברכות שהקב"ה אמר ליעקב שייתן לישראל. ולכן יעקב צריך להיות ישראל כדי לקבל

את מה שמובטח ליעקב כישראל. צריך לזכות בזה.

זה קשור קצת עם הכוונה של הבעש"ט: לפני התפילה, לא הייתי זוכה בשם ישראל. אחרי התפילה הזהות שלי השתנתה, "התפללתי", עשיתי תיקון על עצמי, ואני עכשיו זוכה יותר, אז אני מקבל.

מכל מקום, השאלה הבסיסית שלנו, עכשיו זה ברור: אם אני רוצה בעולם הזה, אני צריך לבקש. אני לא מקבל מה שלא מגיע לי, אבל זה מגיע לי לעולם הבא. אני המחליט שאני צריך אותו בעולם הזה. וזה חוזר על מה שאמרת קצת. מכיוון שזה כ"כ מסוכן - צדיקים גדולים מפחדים להתפלל. הם... טוב זה... צריך להתאמץ על זה.

קהל: אמרנו שאפילו כש...

מניטו: זהו. אפילו, ונראה את זה ביתר דיוק עכשיו: אפילו אם אין לי מספיק זכות - רק הצליל של התפילה זה הזכות שלי. אם הצליל הוא אמיתי - אז נראה את זה מיד, אולי, בטקסט שלנו:

אז יצאנו מ? מאיפה יצאנו? מ-"שמע קולנו", אתם זוכרים את ההגדרה כן? זאת אומרת: מחוץ למילים האמיתיים.

אני רוצה לתת דוגמא בפסוק של יצחק אבינו כשמסר את הברכה ליעקב והוא חשב למסור אותה לעשו. ואח"כ כש... לא, לא אח"כ. וכששמע מה שאמר יעקב אבינו, אז אמר: "הקול קול יעקב והידיים ידי עשו". זה לא שייך ל... לקול עצמו, מכיוון שהיו תאומים, כן? אלא - לצליל של הקול. לצורת הדברים. לא לדברים ממש אלא לצורת הדברים.

אני רוצה לצטט את הפסוקים בדיוק. זה פרשת תולדות... רק דקה... הנה. וזה מה שאומר יעקב:

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל אָבִיו אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ"

וצריך לקרוא לפי הטעמים: אנוכי, עשו בכורך.

"עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי קוּם נָא שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר תְּבָרֲכַנִי נַפְשֶׁךָ:"

כשהגיע עשו אמר בצורה אחרת לגמרי. אהה.. רק דקה...:

"וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מַטְעַמִּים"

זה עשו

"וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מִצֵּיד בְּנוֹ בַּעֲבֻר תְּבָרֲכַנִי נַפְשֶׁךָ:"

אז המפרש הוא מפרש את זה ככה[501]:

יצחק אמר: הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו. כששמע את יעקב - שמע בקול שלו שוני מהדברים של עשו. זה גם דוגמא אחת.

אז אני חוזר על זה. "שמע קולנו" – יש פסוק בתהילים[502]: שְׁמַע יְקֹוָק קוֹלִי אֶקְרָא

וההסבר עכשיו הוא פשוט: מדובר בקול, לא בדברים... בדברים של ה... של השאלה.

קהל: אע"פ שהוא אומר שמתפללים...

מניטו: מה?

קהל: מתפללים...

מניטו: לא. מתפללים בקול. לא בקול רם, אבל מתפללים בקול. צריך להוציא... צריך להוציא

מהשפתיים. ו...זה - מדובר במנגינה של הקול, כן?

ו-

"אב הרחמן, חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפילתנו"

וזה עיקר ההסבר. ש:

"וקבל ברחמים"

אם אין מספיק זכות. ואם יש מספיק זכות –

"וברצון".

זה לפי פשט הפסוקים.

"כי אל שומע תפילות ותחנונים אתה"

"תפילות" – כשיש זכות. "תחנונים" – כשאין זכות.

"ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו"

ופה יש דיוק חשוב מאד: מכל מקום,

"אל תשיבנו ריקם"

אע"פ שאנחנו לא זוכים. כל ימי השנה אנחנו מבקשים מקצת שנקבל. לא "ריקם".

"חננו וענו ושמע תפילתנו כי אתה שומע תפילת כל פה ברוך אתה ה' שומע תפילה"

אז זה העיקר בברכה ההיא.

אז, לפי המפרשים יש חלק מהנוסחאות שזה התפילה שמוסיפים אחרי אותה תפילה, ותראו את זה בסידורים הישנים של כל הקהילות: אחרי שמע קולנו, יש דוגמאות של תפילות אישיות שאפשר להוסיף פה.

אבל בנוסח הספרדי בדר"כ מחכים עד "יהיו לרצון אמרי פי". ואני רוצה להסביר, יש פה עניין של הלכה: שאם הוא מתפלל בציבור, שאם הציבור כבר הגיע לחזרה הוא יוכל לענות ב"קדושה" וב"מודים". ולכן הוא מחכה עד "יהיו לרצון" הסופי.

טוב, חוץ מזה רציתי שנלמד את המדרש שמסביר, כפי שאמרתי מקודם: שאותה ידיעה שאנחנו יודעים את המידות של הקב"ה, שיש לו אותן ברכות שאנחנו מבקשים, אנחנו יודעים את זה מההיסטוריה של עם ישראל. אז זה הבסיס לשאלה. אולי נקרא את זה מהר, או אם אתם רוצים תלמדו את זה בבית, דקה אני אתן דוגמא אחת:

"כיוון שראו אנשי כנה"ג הם קבעו את כל הברכות ותיקנו כסדרן"

. והנה כמה דוגמאות:

"כשניצל אברהם אבינו מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו: בא"י אלוקינו מלך העולם מגן אברהם.

כשירד יצחק מהר המוריה, אמרו מלאכי השרת: מחיה המתים.

כשבא יעקב אבינו ופגע בשערי שמים והקדיש שמו של הקדוש ברוך הוא פתחו מלאכי השרת ואמרו: האל הקדוש.

וכל השורה של הדוגמאות. אתם יכולים ללמוד את זה לבד[503].

יש כמה מקורות בזה, אבל זה המקור הכי בולט. תחלקו את זה. אז רק אני רציתי לציין

שהערב זה השיעור האחרון... [חזק חזק ונתחזק].

מתוך סדרת השיעורים על ספר "שערי אורה"

קובץ 501 דקה 00:08

זכות הכלי לקבל

קהל: אבל בכיוון הזה, מה מאפשר את זה, מה מאפשר... אם רצון הבורא הוא להשפיע, ורצון הבריאה הוא לקבל. אז בטח שהקב"ה הוא כל יכול, אבל ב...

מניטו: יש 2 תשובות בדבר...

קהל: מה מייצר..? לא לא סליחה. אין לי מילה מדוייקת. מה מאפשר רצון לקבל תפילתו?

מניטו: לא הבנתי את הגרסא השנייה של השאלה שלך... תסביר יותר: מה מאפשר..?

קהל: הרצון של הבורא הוא רצון להשפיע. להשפיע ו... כל ההשפעה שאפשר. עכשיו: הרצון ה...

מניטו: "מטבע הטוב להיטיב" כך...

קהל: מטבע הטוב להיטיב. רצון להשפיע ורצון לקבל

מניטו: כן

קהל: עכשיו, אם רצון הבורא הוא להשפיע, מה מאפשר...

מניטו: רצון ה...

קהל: ...קיבול לתפילה

מניטו: אה.. עוד לא הבנתי עד הסוף, אבל לא הסוף. אבל אני מתחיל לתת תשובה ותגיד לי מה כוונתך:

רצון הבורא זה - שנזכה לקבל. רצון הבורא זה להשפיע! אבל הוא משפיע רק למי שזוכה! מכיוון ש-מי שלא זוכה זה סכנה בשבילו!

אני רוצה להסביר את זה מכמה גוונים, כן. וזה סוד הזְכות: אם הכלי – אין בו כוח לקבל את השפע - הוא מתפוצץ! כן? זה שבירת הכלים. ולכן כל עוד הכלי הוא לא זך, לשון "זְכות", "זַכות" - הוא לא יכול לקבל. ולכן צריך לזַכות, לזַכֵּך את הכלי, כדי שרצון הבורא, שהוא רצון להשפיע – יתקיים. זה רצון הבורא להשפיע! לכן, מתחילים כל התפילות ב: "יהי רצון מלפניך". זה לא אנחנו ששואלים מה מעכב! זה הוא ששואל! למה אתם מעכבים?!

שתי ההסברים על התפילה: העלאת הרצון והמשכת השפע מהעולם הבא

ולכן, יש הסבר חסידי על התפילה: התפילה עצמה מזככת את המתפלל. לפני ה,פילה הוא לא זוכה. אחרי התפילה זכה – מכיוון שהתפלל. כי זה לשון "התפללות". הוא עושה משהו על עצמו. מספרים על הבעל שם טוב שלפני כל תפילה היה מתפלל להישאר בחיים[504]. מכיוון שעיקר התפילה, זה לחזור ל... ל-לא "חלילה", כן? זה לחזור למקור, כן? עם זכות להתקיים "פנים אל פנים". ולכן הוא היה מתפלל להישאר למטה. מכיוון שכל תפילה שלו זה לעלות למעלה, כן?

זה קשור למה שאמרתי מקודם: כי אחרי התפילה - דווקא יש זְכות התפילה, שנותן לי לקבל. זה תשובה ראשונה.

אבל תשובה השנייה היא יותר עמוקה, הרבה יותר חזקה: כי "שכר מצווה בהאי עלמא ליכא"[505] - אין שכר מצוות באותו עולם. ובתפילה שלנו, "שמונה עשרה", אנחנו מתפללים, זה לשון "משפטי", להתפלל, לפני בית דין, ולכן זה נקרא "עמידה", עומדים להתפלל, כדי לדעת - אם <u>זוכים</u> במה שמבקשים, כן?

ולכן פה יש סוד של התפילה, ש: הרשות בידי המתפלל לבקש, לקבל בעולם הזה, מה ששייך לו לעולם הבא. כל תפילה – זה שאלת ברכה, זה שאלה, שברכה שמיועדת לו לעולם הבא - תהיה נתונה לו בעולם הזה. מכיוון שהוא צריך... הוא מרגיש בחיסרון. והוא מחליט! היוזמה של התפילה באה מהמתפלל, כן? הוא מחליט: אני צריך בעולם הזה.

מספרים בגמרא, שהיה חכם אחד, שהיה עני. סופסוף אשתו – אה...הצליחה לשכנע אותו שיתפלל כדי לקבל פרנסה. אז כשהתעורר בבוקר – מצא רגל של שולחן בזהב בחדר. אז אשתו היתה שמחה: אני יכולה לקנות חלות, נרות, שבת, טוב. אז הוא היה מודאג: מה זה נס כזה.. רגל של..שולחן, של זהב, בחדר. אז אמר לאשתו: נחכה, נראה מחר מה יקרה. אז בלילה חלם, שהיה בגן עדן, עם החברים שלו. כל החברים שלו - היה להם שולחן עם ארבעה רְגָלים, והשולחן שלו היה רק 3 רְגָלים בשָנה, כן. אז הוא פחד! מה שהיה שייך לו לעולם הבא – הוא ביקש לעולם הזה. אז התפלל שנית שהרגל יעלה, והגמרא אומרת: שהנס השני היה גדול יותר מהנס הראשון. טוב.

תפילת חנה

אז, ולכן: יש רשות לכל אחד ואחד, אם יש באמת הרגשה של חיסרון של העיקר בחיים – לבקש. זה תפילה של חנה, כן? וכל...כל ההלכות שבתפילה מבוססות על תפילתה של חנה. חסר לה העיקר: "ותתפלל על ה'"[506]. כן? ולא כתוב שמה: "ותתפלל אל ה'", אלא: "על ה'". ותתפלל על ה'- במידה גבוהה מאד, כן? ומכיוון ש, זה מה שמסבירה הגמרא, בכוונות התפילות: "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש" – מה זה "כובד ראש"? אנחנו לומדים מחנה, "והיא מרת נפש, ותתפלל על ה'". מי שמגיע באותו מצב של חנה – חסר העיקר, במקרה של חנה חסר הבן, כן? ואֵם בלי בן – זה עולם בלי משמעות, אז חסר העיקר – אז יש לה רשות לבקש. וזה היה קשה לקבל את אותו בן. ולכן היתה צריכה להתפלל כדי להביא את הנס הזה: בן שלא היה צריך להיוולד – שיוולד כבֶן.. והקב"ה נתן... מי נולד? שמואל. מי יצא משמואל? קורח..

קהל: לא לא...

מניטו: אה.. זהו. זה... אבל.. טוב, כן. שמואל הוא מגזע של קורח. טוב ההסבר הוא ככה: לפי האמתה טבעית, היא לא יכולה להוליד. אבל היא ביקשה וקיבלה. אבל..ושמואל היה צדיק גמור. אבל.. מכיוון שבדורו הוא צדק. אבל אותו גזע - קרח, בדורו – לא צדק. כי הכהן של הדור של שמואל לא צדק לגבי שמואל. אבל הכהן של הדור של קרח צדק. בדורו של קרח זה היה משה רבנו ואהרן הכהן. מה היה החטא של קרח? היה "מורה הלכה לפני רבו", כן? ושמואל היה "מורה הלכה לפני רבו" אבל צדק. לפני עלי הכהן ב-עי"ן. טוב זה הסיפור. טעיתי ב... טוב.

זה ההפטרה שאנחנו קוראים בראש השנה דווקא. ומהי הפרשה בראש השנה? זה לידת יצחק. זה בן שקשה מאד להיוולד. מתפללים – מקבלים. כן? וזה.. זה ה... זה הנושא.

מתוך סדרת השיעורים על ספר "שערי אורה"

"...אבל הוא עניינים פנימיים, ופנימיים דפנימיים באמיתת מציאות ה' יתברך אשר מהם המקור והשפע יוצא מכל הנמצאים בגזרת ה' יתברך."

פה יש ביטוי מרכזי בכל חכמת הקבלה: **למעלה מכל ידיעה, שאפשר לדעת איך זה מתפקד – יש גזירה. שלו. רצונו. תפסתם את זה? הוא מישהו! זה לא... איך אומרים אה... איזה מין... מכונה... עולמית. יש מישהו. ולכן למעלה מהכל – יש רצונו. וזה נקרא גזירה...**[507]

הערות

[1] משנה תורה; אהבה; הלכות תפילה; פרק י;

א מי שהתפלל ולא כיוון את ליבו, יחזור ויתפלל בכוונה; ואם כיוון ליבו בברכה ראשונה, שוב אינו צריך. מי שטעה באחת משלוש ברכות הראשונות, חוזר לראש; ואם טעה באחת משלוש אחרונות, חוזר לעבודה; ואם טעה באחת מן האמצעיות, חוזר לתחילת הברכה שטעה בה, ומשלים תפילתו על הסדר. וכן שליח ציבור שטעה כשהוא מתפלל בקול רם, על דרך זו הוא חוזר.

[2] אמר רבי יוחנן: עשרה לשונות נקראת תפילה ואלו הן:

שוועה. צעקה. נאקה. רנה. פגיעה. ביצור. קריאה. ניפול. ופילול. ותחנונים. שוועה, צעקה, שנאמר (שמות ב): ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו וגו'. נאקה, דכתיב (שם): וישמע אלקים את נאקתם. רנה ופגיעה, דכתיב (ירמיה ז): אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפילה ואל תפגע בי. ביצור וקריאה, דכתיב (תהלים יח): בצר לי אקרא ה'. ניפול, דכתיב: ואתנפל לפני ה'. פילול, דכתיב (שם קו): ויעמוד פנחס ויפלל. ותחנונים, דכתיב: ואתחנן אל ה'. ומכולן לא נתפלל משה, אלא בלשון תחנונים.

[3] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב

איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום; רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ו) ויעמד פינחס ויפלל; יצחק תקן תפלת מנחה - שנאמר (בראשית כ"ד) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ב) תפלה לעני כי - יעטף ולפני ה' ישפך שיחו, יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר (בראשית כ"ח) ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר (ירמיהו ז') ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי.

[4] אוצר המדרשים (אייזנשטיין) יונה עמוד 219

ר' חנינא אומר משבעים אומות היו בה וכו' והיה יונה שלשה ימים במעי הדג ולא התפלל, אמר הקדוש ברוך הוא אני הרחבתי לו מקום במעי הדג כדי שלא יצטער והוא אינו מתפלל לפני, אני מזמין לו דגה מעוברת בשלש מאות וששים וחמשה אלפים דגים קטנים כדי שיצטער ויתפלל לפני, שאני מתאוה לתפילתן של צדיקים

בעל שם טוב בראשית פרשת מקץ

ז. שמעתי בשם המקובל הר"י בעש"ט ז"ל שפירש הכתוב (תהלים קמ"ה, י"ט) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם, כי מצד האמת אין להיראים האמיתים שום רצון, מחמת הבטחון והאמונה החזקה, שאומרים כל מה דעבד רחמנא לטב עביד (ברכות ס' ב) והקב"ה מבקש בתקנתם יותר ממה שהם מבקשים, רק דהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים (יבמות ס"ד א) עושה להם רצון, כדי שיתפללו לפניו ויעשה בקשתם, וזהו שאמר הכתוב רצון יראיו יעשה, שהוא יתברך עושה להם רצון, למען ואת שועתם ישמע ויושיעם, ודברי פי חכם חן: (תפילה למשה תהלים ק"ל, והוא בספר ליקוטי אמרים דף כ"ח ע"ד סוף ד"ה כל הבכור)

[5] מסכת תענית ב א

ומנא לן דבתפלה? דתניא: "לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם"(דברים יא, יג) - איזו היא עבודה שהיא בלב? הוי אומר: זו תפלה." וכתיב בתריה: "ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש"(דברים יא, יד)

[6] [לשון קורבן]

[7] תהילים נא יז

[8] ליקוטי מוהר"ן תורה רנ

וזה עיקר צער של ישראל שיש להם בגלות, הכל הוא מחמת שנפלו מהדעת ותולין הכל בטבע ובמקרים ובמזל, ומחמת זה יש להם צער ויסורין כנ"ל, וזה בא להם מחמת שהם שרויין בין העכו"ם ולמדו מהם, מחמת שרואין שעתם מצלחת מאד, וישראל נבזים ושפלים,

ע"כ הם לומדים מהם ותולין הכל בטבע ומקרה, ומחמת זה בעצמו יש להם יסורים, כי אלו היה להם דעת שהכל בהשגחה. לא היה להם יסורים כלל כנ"ל. ובאמת ישראל הם למעלה מהטבע, רק כשהם חוטאים ח"ו, אזי נופלים אל תחת הטבע, כמו העכו"ם שהם תחת המזל והטבע, ואזי יש להם גלות וצער ח"ו, ועיקר הצער והגלות שלהם הוא רק ע"ז בעצמו שאין להם דעת, ותולין בטבע, וכשהקב"ה רוצה לרחם על ישראל, ולהושיעם מגלותם, ולעשות קץ וסוף מהמיצר להם, אזי ממשיך עליהם השגחה, ואזי מכניע ומבטל הטבע והמזל שהיה מחייב שיהיו ישראל נתונים תחת ידם, ואזי מחייב המיצר להם, וישראל עולים עליהם על ידי ההשגחה:

[9] חומש היכל הברכה לאדמו"ר מקומרנא (רבי יצחק אייזיק יהודה יחיאל ספרין); פרק יד פסוק ח; ד"ה צפון [כאן זה כבר סתרי תורה שקשה להבינם. לצערי לא מצאתי את המקור ב"גינת אגוז" לר"י מג'יקטיליא. (א"ק)]:

...וזהו בזכות יוסף ששמר בריתו נמשך וחר"ב דעת עליון לדחות הרע ולהעלות הטוב ועיין גנת אגוז שיש י"ב מזלות ההולכי' בעיגול ויש נקודה מרכז האמצעי כולל כל י"ב מזלות וכופה אותם כטעם יראת שמים עולת י"ג פ עם מזל שנקודת יהודי יוד במזל י"ג כופה הכל ואין לשרים חלק במרכז האמצעי הזה וזהו וישיגו ביוד חכים ביוד ותטעה עינו של אותו רשע ובא אלה' ישראל וכל קדושיו עמו בלמות ונכח סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו ועינו של אותו רשע סובר שהוא וכל חילו יהיו חנים על הים בחניה ובכ"חא אבל באמת משגיא לגוים ויאבדם שכל אלו שראה משורשים ביוד מרכז אמצעי והס קדושים שאין להם חלק בו"ו התחתון שהם י"ב מזלות התלוים בו"ו כידוע ולזה חכים חסר ו"ו כי תיו שרייתו וחנייתן במרכז אמצעי יוד ולא ו"ו והם היו הקדושה והטעו לרשע בדמות סוס פרעת מרכבת פרעה...

[10] בראשית פרק ג יד

[11] הרבה מקורות מהבעש"ט על התורה, פרשת נח, עמוד התפילה:
כז. גם אם תפילתו תהיה זכה וברורה, בודאי מן ההבל הקדוש היוצא מפיו יתדבק ויתחבר עם ההבל העליון הדבק אליו ונכנס אליו בתמידותו) כמו שאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה י"ד, ט') על פסוק (תהלים ק"ג, ו') כל הנשמה תהלל יה על כל נשימה ונשימה שהאדם נושב, ויוצא ההבל ממנו מתתא לעילא, וחוזרת אליו מעילא לתתא, ובודאי בנקל יוכל להתחבר חלק אלהות אשר בתוך האדם אל שורשו: (ליקוטים יקרים דף י"ב ע"א).
כז. בתפילה צריך לשום כל כוחו בהדיבורים, וילך כך מאות לאות עד שישכח מגופניות, ויחשוב שהאותיות מצטרפים ומתחברים זה עם זה, וזהו תענוג גדול, דמה אם בגשמיות הוא תענוג, מכל שכן ברוחניות, וזהו עולם היצירה, ואחר כך יבוא לאותיות המחשבה ולא ישמע מה שהוא מדבר, וזהו בא לעולם הבריאה, ואחר כך הוא בא למדת אין שנתבטל אצלו כל כוחותיו הגשמיים, וזהו עולם האצילות מדת חכמה: (כתר שם טוב ח"ב דף י"ז ע"ג, וליקוטי אמרים דף ז' ע"ד סוף ד"ה אורייתא, ועיין לקמן פרשת שמיני אות ו') מי שמוצא עוד מקורות, אשמח אם יעדכן אותי. א"ק

[12] [מתבודדים? 10:45]

[13] [לעבוד? 22:46]

[14] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לא עמוד א

[15] כנראה מדבר אל אחד התלמידים שרוצה לשאול שאלה

[16] יגידו לך אחרת

[17] בראשית יט כז - אבל הפסוק נמצא בהקשר לפרשת סדום ועמורה, אז לא הבנתי למה הרב נתן את הפסוק הזה

[18] [36:15 ?]

[19] תהילים צב ג

[20] פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרשת וירא פרק כב סימן ו

ו) וילכו שניהם יחדו. שוים זה לעקוד וזה ליעקד:

רש"ר הירש בראשית פרשת וירא פרק כב פסוק ו

(ו) וילכו שניהם יחדו. פזמון זה חוזר פעמיים. אברהם ויצחק, אב ובן, שוחט ונשחט - דרך אחת הם הולכים, הקשה לשניהם במידה שוה, והם עולים במעלה ההר בלב אחד ובגבורת נפש איתנה. הרי זו דוגמה ומופת לנצח נצחים, המורה לכל האבות והבנים מבית אברהם, לכל דור - אבות ולכל דור - בנים, את הדרך אשר ילכו בה עד הקצה - ביחד.

מלבי"ם בראשית פרשת וירא פרק כב פסוק ו

(ו) וילכו שניהם יחדו. ר"ל שהגם שאברהם ידע שהולך לשחוט את בנו ויצחק חשב שיהיה השה לעולה, בכ"ז היו שוים בשמחת לבם לקיים מצות ה', ואחר שגלה אברהם ליצחק שהוא השה לעולה, אמר שנית וילכו שניהם יחדיו, ללמד שבכ"ז הלך יצחק בשמחה כמו אברהם, וכמ"ש במדרש זה לשחוט וזה להשחט:

[21] בהמשך צירפתי קטע משערי אורה על העניין. א"ק

[22] [36:27 ?]

[23] יבמות סד א

[24] בראשית יב ב

[25] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב

[26] יש דיון ברקע על המילה ובסוף הרב חושב שלהתקין זו המילה היותר מדויקת

[27] [הרבה זמן]

[28] איוב פרק ה ז

[29] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט עמוד ב:

אמר רב יצחק בר אבודימי: מאי קרא - שנאמר (משלי ט"ז) נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו, הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר. אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר (איוב ה') כי אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו - הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר (יהושע א') לא ימוש ספר התורה הזה מפיך - הוי אומר לעמל תורה נברא. והיינו דאמר רבא: כולהו גופי דרופתקי נינהו, טובי לדזכי דהוי דרופתקי דאורייתא. (משלי ו') נאף אשה חסר לב, אמר ריש לקיש: זה הלומד תורה לפרקים, שנאמר (משלי כ"ב) כי נעים כי תשמרם בבטנך יכנו יחדו על שפתיך.

[30] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב

[31] [זה מעורר את הצורך]

[32] [החסיד ?10:27]

[33] ליקוטי מוהר"ן תנייא תורה קכ
אחד מאנ"ש סיפר לי. שהיה מדבר עם רבינו ז"ל בעבודת ה' כדרכו. והבין רבינו ז"ל שהוא עוסק קצת לכוון כוונות בתפילתו. והקפיד עליו רבינו ז"ל מאוד ואמר לו שלא יעסוק עוד בזה. ולא יתפלל עם כוונות. רק יכוין פירוש המלות כפשוטו. (אף על פי שזה האיש למד כתבי האר"י ז"ל על פי פקודתו אעפ"כ לא רצה שיתפלל עם כוונת הכלל) ואמר לו רבינו ז"ל. שמי שאינו ראוי לזה. כשמתפלל עם

כוונות הוא כמו כישוף. כי בכישוף נאמר לא תלמד לעשות (דברים י"ח) ודרז"ל (שבת עה ר"ה כד סנהדרין סח) לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות. כך הוא בענין הכוונות להבדיל שאין צריכין ללמוד אותם כ"א להבין ולהורות אבל לא לעשות עמהם דהיינו לכוונם בתפילה מי שאינו ראוי לזה. ואמר. כי עיקר התפילה היא דביקות להש"י והיה טוב יותר להתפלל בלשון לעז שמדברי בו. כי כשמתפללים בלשון שמדברים בו. אזי הלב סמוך ודבוק מאד בדיבורי התפילה ויכול לדבק עצמו ביותר להש"י. אך כבר תקנו לנו אנשי כנה"ג סדר התפילה. (מחמת שלאו כל אדם יכול לסדר סדר התפילה לעצמו כמובא) ע"כ אנו חייבים להתפלל בלשון הקודש כמו שסדרו לנו. אבל העיקר הוא רק לכווין פירוש המלות כפשוטו. שזהו עיקר התפילה שמתפללין לפני הש"י על כל דבר ודבר. ועל ידי זה מתקרבין ומתדבקין בו יתי: והנה מי שמדבר בלשון הקודש תמיד כגון ירושלמי אין צריך לחשוב בדעתו פירוש המלות. רק שיטה אזנו מה שהוא אומר. וזה עיקר כוונתו בתפילה. ואצל הצדיקים האמתיים הגדולים במעלה. אצלם כל הכוונות של האריז"ל וכו' הם פירוש המלות. שבפירוש המלות שלהם כלולים כל הכוונות:

[34] [צחוקים ברקע]

[35] שמות רבה כא ה

אלא שהקריב את ישראל לתשובה שעשו אמר רבי ברכיה יפה היתה הקרבת פרעה לישראל ממאה צומות ותפלות למה שכיון שרדפו אחריהם וראו אותן נתייראו מאד ותלו עיניהם למרום ועשו תשובה והתפללו שנאמר (שמות יד, י) ויצעקו בני ישראל אל ה' אמרו ישראל למשה מה עשית לנו עכשיו הם באים ועושים לנו כל מה שעשינו עמהם שהרגנו בכוריהם ונטלנו ממונם וברחנו לא אתה אמרת לנו (שם ג, כב) ושאלה אשה משכנתה באותה שעה היו עומדים ולא היו יודעים מה לעשות והיה הים סוגר והשונא רודף והחיות מן המדבר שנאמר (שם יד, ג) סגר עליהם המדבר אמר רבי ירמיה בן אלעזר אין סגר אלא חיות שנאמר (דניאל ו, כג) אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא כיון שראו ישראל שהיו מוקפין משלוש רוחות הים סוגר והשונא רודף והחיות מן המדבר תלו עיניהם לאביהם שבשמים וצעקו להקדוש ברוך הוא שנאמר ויצעקו בני ישראל אל ה' ולמה עשה הקדוש ברוך הוא להם כך אלא שהיה הקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתן אמר רבי יהושע בן לוי למה הדבר דומה למלך שהיה בא בדרך והיתה בת מלכים צועקת לו בבקשה ממך הצילני מיד הלסטים שמע המלך והצילה לאחר ימים ביקש לישא אותה לאשה היה מתאוה שתדבר עמו ולא היתה רוצה מה עשה המלך גירה בה הלסטים כדי שתצעוק וישמע המלך כיון שבאו עליה הלסטים התחילה צועקת למלך אמר לה המלך לכך הייתי מתאוה לשמוע קולך כך ישראל כשהיו במצרים והיו משעבדים בהם התחילו צועקים ותולין עיניהם להקדוש ברוך הוא שנאמר (שמות ב, כג) ויהי בימים הרבים ההם וגו' ויזעקו מיד (שם, כה) וירא אלהים את בני ישראל התחיל הקדוש ברוך הוא מוציאן משם ביד חזקה ובזרוע נטויה והיה הקדוש ברוך הוא מבקש לשמוע את קולם פעם אחרת ולא היו רוצין מה עשה גירה לפרעה לרדוף אחריהם שנאמר ופרעה הקריב מיד ויצעקו בני ישראל אל ה' באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא לכך הייתי מבקש לשמוע קולכם שנאמר יונתי בחגוי הסלע השמיעני קול אינו אומר אלא (שיר ב, יד) השמיעני את קולך אותו הקול שכבר שמעתי במצרים לכך כתיב השמיעני את קולך כיון שהתפללו אמר הקדוש ברוך הוא למשה מה אתה עומד ומתפלל כבר קדמה תפלתן של בני לתפלתך שנאמר מה תצעק אלי:

ר' צדוק הכהן מלובלין - רסיסי לילה אות יא

וכן כל צער שהשם יתברך שולח חס ושלום לאדם בעולם הזה הוא על זה לעוררו לתפילה. כמו שאמרו ז"ל (שמות רבה כא, ה) על ופרעה הקריב (שמות יד, י) משל למטרונית שביקש המלך לשמוע קולה. ואמרו (יבמות סד א) מפני מה היו האבות עקורים שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים. ועל זה אמרו (סנהדרין מד ב) לעולם יקדים וכו' שנאמר (איוב לו, יט) היערוך שועך וגו' שיתעורר לתפילה קודם ולא יצטרך לצרה שתעוררנו חס ושלום. וכל הגליות והיסורין הוא רק על זה להעלות כל עניני עולם הזה לרומו של עולם על ידי התפילה להיות לילה כיום יאיר כשיהיה זה בשלימות יתגלה אור היום דהיינו עולם הבא שדומה ליום:

[36] [להנהיג]

[37] [כאילו]

[38] רש"י דברים פרק ג פסוק כג

(כג) ואתחנן - אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם. אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם.

[39] [זכויותיו]

[40] תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לט עמוד ב

אמר אביי: מתניתין, דעבדין ליה יום טב ויום ביש. רבא אמר: הא מני? רבי יעקב היא, דאמר: שכר מצוה בהאי עלמא ליכא;

ראה עוד בהרחבה על הנושא בברכת "שומע תפילה" בסוף מאמר זה.

[41] תלמוד בבלי מסכת תענית דף כד עמוד ב

רבי חנינא בן דוסא הוה קא אזיל באורחא אתא מיטרא. אמר לפניו: רבונו של עולם, כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער? פסק מיטרא. כי מטא לביתיה, אמר לפניו: רבונו של עולם! כל העולם כולו בצער, וחנינא בנחת? אתא מיטרא. אמר רב יוסף: מאי אהניא ליה צלותא דכהן גדול לגבי רבי חנינא בן דוסא. דתנן: היה מתפלל תפלה קצרה בבית החיצון. מאי מצלי? רבין בר אדא ורבא בר אדא דאמרי תרוייהו משמיה דרב יהודה: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא השנה הזו גשומה ושחונה. שחונה מעלייתא היא? אדרבה, גריעותא היא! אלא: אם שחונה - תהא גשומה וטלולה. ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים. רב אחא בריה דרבא מסיים משמיה דרב יהודה: לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה, ואל יהו עמך ישראל צריכין להתפרנס זה מזה, ולא לעם אחר.

אמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת: כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת. הוה רגילא דביתהו למיחמא תנורא כל מעלי דשבתא ושדייא אקטרתא, משום כיסופא, הוה לה הך שיבבתא בישתא. אמרה: מכדי, ידענא דלית להו ולא מידי, מאי כולי האי? אזלא וטרפא אבבא, איכספא ועיילא לאינדרונא, איתעביד לה ניסא דחזיא לתנורא מלא לחמא, ואגנא מלא לישא. אמרה לה: פלניתא, פלניתא! אייתי מסא, דקא חריך לחמיך. אמרה לה: אף אנא להכי עיילי. תנא: אף היא להביא מרדה נכנסה, מפני שמלומדת בנסים. אמרה ליה דביתהו: עד אימת ניזיל ונצטער כולי האי? אמר לה: מאי נעביד? - בעי רחמי דניתבו לך מידי, בעא רחמי, יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא. (חזאי) (מסורת הש"ס: חזיא) בחלמא עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי. (ואת אוכלת) (מסורת הש"ס: ואיהו) אפתורא דתרי כרעי, (אמרה ליה) (מסורת הש"ס: אמר לה): ניחא לך דמיכל אכלי כולי עלמא אפתורא דמשלם ואנן אפתורא דמיחסר? אמרה ליה: ומאי נעביד? - בעי רחמי דנשקלינהו מינך. בעי רחמי ושקלוהו, תנא: גדול היה נס אחרון יותר מן הראשון.

[42] [מינו?2:04]

[43] רש"י תהלים פרק נא

(יז) אדני שפתי תפתח - מחול לי ויהי לי פתחון פה להגיד תהלתך:

[44] [לפי דברי הרב, יש כאן שני כפרות. יחיד וכללי. שלב א' – כפרה היחיד כדי להיכנס לכפרת הכלל. ושלב ב' – כפרה הכלל. מקווה שהבנתי נכון].

[45] [? נשמע גם כמו "אבות רבים"]

[46] [שאיננו יכולים לעשות זאת]

[47] [ראוי]

[48] [איחוד]
[49] תהילים נ טז
[50] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט עמוד ב
[51] [הכוונה כנראה לימות השנה – 365]
[52] בראשית כ ז
[53] תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יז עמוד ב

תפלה מנא לן? דתניא: שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אמר רבי יוחנן, ואמרי לה במתניתא תנא: מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ב

א"ר ירמיה מאה ועשרים זקנים ומהם שמונים וכמה נביאים התקינו את התפילה הזאת

[54] [דברים ד יב].
[55] וראה ההסבר כנ"ל שכך הקב"ה שומע את רצונו ב"פרי צדיק" על הצדיקים
[56] ירמיהו ט כג
[57] תהילים נ טז
[58] חבקוק ב כ
[59] מהו המקור? הרב לא מזכיר לימד אותו בסדרה הנוכחית
[60] קושיה על דברי הרב: חוץ מברכת חונן הדעת, אין בשאר הברכות הגדרת הבורא ולפני מי אני עומד בתחילת הברכה
[61] בבלי ברכות ד א
[62] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד עמוד ב

אמר מר: קורא קריאת שמע ומתפלל. מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: איזהו בן העולם הבא? - זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית. רבי יהושע בן לוי אומר: תפלות באמצע תקנום. במאי קא מפלגי? אי בעית אימא קרא, אי בעית אימא סברא. אי בעית אימא סברא, דרבי יוחנן סבר: גאולה מאורתא נמי הוי, אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא; ורבי יהושע בן לוי סבר: כיון דלא הויא אלא מצפרא, לא הויא גאולה מעלייתא. ואיבעית אימא קרא - ושניהם מקרא אחד דרשו, דכתיב: (דברים ו') בשכבך ובקומך, רבי יוחנן סבר: מקיש שכיבה לקימה - מה קימה קריאת שמע ואחר כך תפלה, אף שכיבה נמי קריאת שמע ואחר כך תפלה; רבי יהושע בן לוי סבר: מקיש שכיבה לקימה - מה קימה קריאת שמע סמוך למטתו, אף שכיבה נמי קריאת שמע סמוך למטתו. מתיב מר בריה דרבינא: בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה; ואי אמרת בעי לסמוך, הא לא קא סמך גאולה לתפלה, דהא בעי למימר השכיבנו! אמרי: כיון דתקינו רבנן השכיבנו, כגאולה אריכתא דמיא. דאי לא תימא הכי - שחרית היכי מצי סמיך? והא אמר רבי יוחנן, בתחלה אומר: (תהלים נ"א) ה' שפתי תפתח, ולבסוף הוא אומר: (תהלים י"ט) יהיו לרצון אמרי פי! אלא: התם כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח - כתפלה אריכתא דמיא, הכא נמי, כיון דתקינו רבנן למימר השכיבנו - כגאולה אריכתא דמיא.

[63] משנה מסכת אבות פרק ב

רבי שמעון אומר הוי זהיר בקרית שמע ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא

[64] [37:1 ?]
[65] תלמוד בבלי מסכת יומא דף סט עמוד ב

דאמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה - שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר (דברים י) האל הגדל הגבר והנורא, אתא ירמיה ואמר: נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו? לא אמר נורא. אתא דניאל, אמר: נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו? לא אמר גבור. אתו אינהו ואמרו: אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות? ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה! - אמר רבי אלעזר: מתוך שיודעין בהקדוש ברוך הוא שאמתי הוא, לפיכך לא כיזבו בו.

-מקור מקור תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כה עמוד א

ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר: האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמיץ. אמר ליה: סיימתינהו לשבחיה דמרך? השתא הני תלתא, אי לאו דכתבינהו משה באורייתא ואתו כנסת הגדולה ותקנינהו, אנן לא אמרינן להו, ואת אמרת כולי האי? משל לאדם שהיו לו אלף אלפי אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו (באלף) דינרי כסף. לא גנאי הוא לו?

[66] דברים לג ז
[67] רש"י בראשית פרק ד פסוק כו

(כו) אז הוחל - (לשון חולין) לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקדוש ברוך הוא לעשותן עבודה זרה ולקרותן אלהות

[68] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יב עמוד ב

פרשת ציצית מפני מה קבעוה? אמר רבי יהודה בר חביבא: מפני שיש בה חמשה דברים: מצות ציצית, יציאת מצרים, עול מצות, ודעת מינים, הרהור עבירה, והרהור עבודה זרה. בשלמא הני תלת - מפרשן; עול מצות - דכתיב: (במדבר ט"ו) וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה', ציצית - דכתיב: ועשו להם ציצית וגו', יציאת מצרים - דכתיב: אשר הוצאתי וגומר, אלא דעת מינים, הרהור עבירה, והרהור עבודה זרה מנלן? - דתניא: אחרי לבבכם - זו מינות, וכן הוא אומר: (תהלים י"ד) אמר נבל בלבו אין אלהים, אחרי עיניכם - זה הרהור עבירה, שנאמר: (שופטים י"ד) ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני, אתם זונים - זה הרהור עבודה זרה, וכן הוא אומר: (שופטים ח) ויזנו אחרי הבעלים.

[69] [10 שניות בשמע גרוע]
[70] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ז עמוד ב
[71] [?56:5 שמע גרוע 5 שניות]
[72] רש"י תהלים פרק קב

(א) תפלה לעני - ישראל שהם עם עני:

כי יעטף - בהתעטף נפשם בצרה:

[73] [46:7?]
[74] ? [הבקשה]
[75] ? [התהילה]
[76] [25:11?]
[77] ? [בסוף]

[78] ברכות ל א

[79]

[80][?]

[81] [?33 :31 נשמע כמו "נבואה"]

[82] [מקור. לא מצאתי]

[83] שמות פרק לג

(כ) וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת פָּנָי כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי׃

[84] הסבר המהרש"א על סוגיית "ארבעה נכנסו לפרדס"׃

בן עזאי הציץ ומת׃ כי מתוך שדבקה נפשו באהבה רבה, דבקות אמיתית בדברים עליונים, שהם יסודה, והציץ באור הבהיר, נתפרדה מן הגוף ונתפשטה מכל מקרי הגוף. באותה שעה ראתה מנוחה כי טוב ולא שבה עוד למקומה, וזו מעלה גדולה, על כן נאמר׃ יקר בעיני ד' וגו'.

[85] רש"י מסכת ברכות דף ל עמוד ב

כובד ראש - הכנעה.

[86] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד ב

[87] [למה אתה מתכוון]

[88] שמואל א פרק א

(ד) וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לִפְנִנָּה אִשְׁתּוֹ וּלְכָל בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מָנוֹת׃

(ה) וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת אַפַּיִם כִּי אֶת חַנָּה אָהֵב וַיקֹוָק סָגַר רַחְמָהּ׃

(ו) וְכַעֲסַתָּהּ צָרָתָהּ גַּם כַּעַס בַּעֲבוּר הַרְּעִמָהּ כִּי סָגַר יְקֹוָק בְּעַד רַחְמָהּ׃

(ז) וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְשָׁנָה מִדֵּי עֲלֹתָהּ בְּבֵית יְקֹוָק כֵּן תַּכְעִסֶנָּה וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל׃

(ח) וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ חַנָּה לָמָּה תִבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי וְלָמָּה יֵרַע לִבָּךְ הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָּנִים׃

(ט) וַתָּקָם חַנָּה אַחֲרֵי אָכְלָה בְשִׁלֹה וְאַחֲרֵי שָׁתֹה וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא עַל מְזוּזַת הֵיכַל יְקֹוָק׃

(י) וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּל עַל יְקֹוָק וּבָכֹה תִבְכֶּה׃

(יא) וַתִּדֹּר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְקֹוָק צְבָאוֹת אִם רָאֹה תִרְאֶה בָּעֳנִי אֲמָתֶךָ וּזְכַרְתַּנִי וְלֹא תִשְׁכַּח אֶת אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים וּנְתַתִּיו לַיקֹוָק כָּל יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ׃

(יב) וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְקֹוָק וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת פִּיהָ׃

(יג) וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל לִבָּהּ רַק שְׂפָתֶיהָ נָעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכֹּרָה׃

(יד) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֵלִי עַד מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי אֶת יֵינֵךְ מֵעָלָיְךִ׃

(טו) וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת רוּחַ אָנֹכִי וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת נַפְשִׁי לִפְנֵי יְקֹוָק׃

(טז) אַל תִּתֵּן אֶת אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת בְּלִיָּעַל כִּי מֵרֹב שִׂיחִי וְכַעְסִי דִּבַּרְתִּי עַד הֵנָּה׃

(יז) וַיַּעַן עֵלִי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֶּן אֶת שֵׁלָתֵךְ אֲשֶׁר שָׁאַלְתְּ מֵעִמּוֹ׃

(יח) וַתֹּאמֶר תִּמְצָא שִׁפְחָתְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתֵּלֶךְ הָאִשָּׁה לְדַרְכָּהּ וַתֹּאכַל וּפָנֶיהָ לֹא הָיוּ לָהּ עוֹד׃

(יט) וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְקֹוָק וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל בֵּיתָם הָרָמָתָה וַיֵּדַע אֶלְקָנָה אֶת חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֶהָ יְקֹוָק׃

[89] [הרצינות]

[90] תהלים צו ט

[91] בית הבחירה למאירי מסכת ברכות דף ל עמוד ב

להשתקע בה יותר מדאי כגון שבירת כלים נאים וכיוצא בהם מדברים המעציבים כלל גדול אמרו במקום גילה שם תהא רעדה שמא מתוך רוב השמחה הוא בא לידי קלות ראש ואם היה שמח לקיום מצוה שבאה לידו אין בכך כלום ולא עוד אלא שיפה הוא עושה והוא שאמרו כאן תפילין קא מנחנא ויש מפרשים תפילין קא מנחנא כלומר ואיני מתירא להשתקע בשום דבר מגונה ויש מפרשים בה שנתרפא מחולי מעים שהיה פטור מן התפילין וכשחזר לקיום המצוה היה שמח ומ"מ אחר חורבן צריך שלא להרבות בשמחה אף לדבר מצוה והוא שאמרו אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה ר"ל עד שיבא זמן המשיח רמז לדבר אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי׃

מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף ל עמוד ב

וגילו ברעדה כו'. במקום גילה כו' עיין בזה באורך בתר"י [הכוונה זה לתלמידי ר' יונה. לא חיפשתי שם. א"ק]

[92] תהילים ב יא

[93] תהילים ק ב

[94] דברים פרק ד פסוק לט

וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי יְקֹוָק הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד׃

[95] יהושע א ח

[96] [מקבילי? מזוהה?]

[97] נפש החיים׃ שער ב׃ פרק ב

והענין כי מלת ברוך. אינו לשון תהלה ושבח כמו ששומה בפי ההמון. שהרי כשאמר לר"י ישמעאל בני ברכני לא אמר שם שום שבח בברכתו אלא תפלה ובקשת רחמים. וכן בב"מ (קי"ד א') אמרינן וברכך יצא הקדש שא"צ ברכה. ופריך הש"ס ולא והא כתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה' כו'. אבל האמת כי ברוך פירושו לשון תוספת וריבוי וכענין קח נא את ברכתי גו'. וברך את לחמך. וברך פרי בטנך וגו'. והרבה כיוצא במקרא. שא"א לפרשם לשון תהל"ה ושבח אלא לשון תוספת ורבוי. ובזוהר אמר בכ"מ לאמשכא ברכאן כו'. לארקא ברכאן לאוסופי ברכאן.

[98] בראשית א כח

[99] בראשית פרק ו פסוק א

[100] [? אולי "כלאיים?" לא מובן]

[101] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה עמוד א

תנו רבנן: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - מעל.

רש"י מסכת ברכות דף לה עמוד א

מעל - כנהנה מן ההקדש, דכתיב לה' הארץ ומלואה כדאמרינן לקמן.

[102] בראשית פרק לט

[103] התקופה

[104] עובדיה פרק א

[105] איכה רבה (בובר) פרשה א

א"ר אבא בר כהנא אם ראית ספסלים מלאים (בכל יום) [בבליים] בארץ ישראל, צפה לרגליו של מלך המשיח.

[106] [?16:5 יש הפרעות בהקלטה]

[107][?33:5?]

[108] [הכוונה כנראה ל-אל]

[109] [ללא ו"ו ב"קונה הכל". הנוסח כאן הוא לא נפוץ, אבל גם לפי סידור קורן בנוסח ספרד]

[110] [?47:5 בעיות בהקלטה]

[111] [הפסקה. החלפת קלטת]

[112] [לעשות]

[113] [השיעור לא קיים בסדרה על התפילה. נקווה שיום אחד נשיג בחסדי שמים את הקלטת].

[114] דברים י יז

[115] אבות א ב

[116] תלמוד בבלי מסכת יומא דף סט עמוד ב

דאמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה - שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר (דברים י) האל הגדל הגבר והנורא, אתא ירמיה ואמר: נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו? לא אמר נורא. אתא דניאל, אמר: נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו? לא אמר גבור. אתו אינהו ואמרו: אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות? ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה! - אמר רבי אלעזר: מתוך שיודעין בהקדוש ברוך הוא שאמתי הוא, לפיכך לא כיזבו בו.

[117] [?53:20 רעשים בהקלטה]

[118] מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יד

אמ' לו הקדוש ברוך הוא למשה כלום אתה מבקש מלפני אלא בשביל בני כבר נתרציתי להן מה תצעק אלי וגו' ר' או' אמ' לו אמש אמרתי לי ומאז באתי אל פרעה וגו' (שמ' ה כג) היום הזה אתה מרבה בתפלה לפני וחכמ' אומ' למען שמו עשה עמהן שנא' למעני למעני אעשה וגו' (ישע' מח יא)

[119] תלמוד בבלי מסכת שבת דף נה עמוד א

ושמואל אמר: תמה זכות אבות. ורבי יוחנן אמר: תחון זכות אבות. וריש לקיש אמר: תיו - סוף חותמו של הקדוש ברוך הוא; דאמר רבי חנינא: חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת. (אמר) רבי שמואל בר נחמני (מסורת הש"ס: [אמר]): אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו.

מאימתי תמה זכות אבות? אמר רב: מימות הושע בן בארי, שנאמר (הושע ב) אגלה את נבלתה לעיני מאהביה ואיש לא יצילנה מידי. ושמואל אמר: מימי חזאל, שנאמר (מלכים ב' יג) וחזאל מלך ארם לחץ את ישראל כל ימי יהואחז וכתיב (מלכים ב' יג) ויחן ה' אותם וירחמם ויפן אליהם למען בריתו את אברהם יצחק ויעקב ולא אבה השחיתם ולא השליכם מעל פניו עד עתה. רבי יהושע בן לוי אמר: מימי אליהו, שנאמר (מלכים א' יח) ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלהים בישראל ואני עבדך ובדברך עשיתי [את] כל הדברים האלה וגו'. ורבי יוחנן אמר: מימי חזקיהו, שנאמר (ישעיהו ט) למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אותה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת ה' צבאות תעשה זאת וגו'.

[120] דברים כח

[121][?28:16]

[122] אבות ד א

[123] בראשית פרק יא פסוק ו

וַיֹּאמֶר יְקֹוָק הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת׃

בראשית פרק יא פסוק ד

וַיֹּאמְרוּ הָבָה נִבְנֶה לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָּנוּ שֵׁם פֶּן נָפוּץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ׃

[124] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יח עמוד ב

והמתים אינם יודעים מאומה - אלו רשעים שבחייהן קרויין מתים, שנאמר: (יחזקאל כ"א) ואתה חלל רשע נשיא ישראל.

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת וזאת הברכה סימן ז

אמר רבי שמואל בר נחמני וכי ימים הם מתים אלא אלו הצדיקים אף על פי שהן מתין ימיהן בטלים מן העולם אבל הם עצמן קיימים שנאמר (איוב יב) אשר בידו נפש כל חי וכי נפשותיהן של חיים הן מסורין בידו והמתים אינן מסורין בידו, אלא אלו הצדיקים שאפי' במיתתן קרויין חיים שנאמר (שמואל ב כג) ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל וגו' כי כולי עלמא בני מתו הוו (כו' כדאיתא מסכת ברכות פ"ג) אבל הרשעים אפי' בחייהם קרויים מתים שנאמר (יחזקאל כא) ואתה חלל רשע וגו', וכן הוא אומר (דברים יז) על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת, וכי יש מת שהוא חייב מיתה אחרת אלא רשע בחייו חשוב כמת מפני שרואה חמה זורחת ואיני מברך יוצר אור, שוקעת איני מברך מעריב ערבים, אוכל ושותה ואינו מברך עליה, אבל הצדיקים מברכין על כל דבר ודבר שאוכלין ושותין ושרואין וששומעין, ולא בחייהם בלבד אלא אפי' במיתתן מברכין ומודין לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים קמח) יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. סליק ספר דברים.

[125] דברים פרק כו

וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב׃

[126] של"ה שער האותיות אות יו"ד - יצר טוב

כי רגליו יורדות מות.

[127] [?מתוודים]

[128] המהר"ל בדרך חיים על פרקי אבות פרק א משנה ב בפסקה "נעזר אמר על גמילות חסדים".

[129] לא ברור. נשמע גם "אעבור" [דקה 41]
[130][33 :16?]
[131] [לצאת ידי חובה]
[132] ויקרא פרק יט
(ב) דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְקֹוָק אֱלֹהֵיכֶם׃
[133] מהר"ל, דרשות לשבת הגדול, עמ' קו
ולא היה אדם כמו עשו שהרי נקרא אדמוני על שם שהוא שופך דמים וכן אומתו שהוא ארם הוא מלכות רביעית שראה דניאל והמשיל אותו (דניאל ב, מ) בברזל שהוא מהדק ומחבל הכל' וידוע כי הברזל והשלום שני הפכים ולמה מספר של עשו שלום...
[134] במדבר פרק כה פסוק יב
לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם׃
[135] שיר השירים רבה – לא בטוח שזאת הכוונה׃
http://www.hebrewbooks.org/pagefeed/hebrewbooks_org_6582_204.pdf׃ על פסוק קדוש... יכול כמוני ת"ל כי קדוש אני אלא שאעפ"כ ___ בגדר קדושים. כ' יש בהם עכ"פ ריח קדושה דוגמת שאח"ל ייח הגט פסול בכהונה אף שאינו גט גמור מ"מ ריח הגט נקרא. וכן הענין פה – אף אשר בלתי קדושים כהוי"ה ממש שזה אי אפשר, מ"מ ריח קדושה יש בכם מבחינת שם הוי"ה הנקרא לבנו"ן, שאף אם מעט הוא בערך שם הוי"ה אך בערכך הוא מעל' גדולה...
[136] רש"י ויקרא פרק יט
קדשים תהיו - הוו פרושים מן העריות ומן העבירה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, אשה זונה וחללה וגו' אני ה' מקדשכם, (ויקרא כא ז - ח) ולא יחלל זרעו אני ה' מקדשו (ויקרא כא טו) קדושים יהיו אשה זונה וחללה וגו' (ויקרא כא ו - ז)׃
[137] בראשית רבה (וילנא) פרשת מקץ פרשה צ
אמר ר"ל שתי פרשיות הכתיב לנו משה בתורה ואנו למדים מפרשת פרעה הרשע, כתוב אחד אומר והיית רק למעלה, יכול כמוני אתמהא, ת"ל רק גדולתי למעלה מגדולתכם ואנו למדים אותה מפרעה הרשע אתה תהיה יכול כמוני, ת"ל רק גדולתי למעלה מגדולתך, והדין (ויקרא יט) דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו, יכול כמוני ת"ל כי קדוש אני ה' אלהיכם, קדושתי למעלה מקדושתכם, ואנו למדים אותה מפרעה הרשע אני פרעה יכול כמוני ת"ל אני פרעה גדולתי למעלה מגדולתך, ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר מן אני של בשר ודם את למד אני של הקדוש ברוך הוא, מה אני של בשר ודם ע"י שאמר פרעה הרשע ליוסף אני פרעה היה לו כל הכבוד הזה, לכשיבא אני של הקדוש ברוך הוא (ישעיה מו) אני עשיתי ואני אשא ואסב"ו.
[138] [נשמע גם כמו "מיטתו"]
[139] ישעיהו פרק כט
(כג) כִּי בְרְאֹתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ׃
[140] ישעיהו פרק כט
(כג) כִּי בְרְאֹתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ׃
[141] [שמות ו ג]
[142] בראשית פרק טז
(יב) וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד כֹּל בּוֹ וְעַל פְּנֵי כָל אֶחָיו יִשְׁכֹּן׃
[143] [מה שהוסבר בפסקה הקודמת]
[144] ויקרא פרק כ פסוק יז
וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֲחֹתוֹ בַּת אָבִיו אוֹ בַת אִמּוֹ וְרָאָה אֶת עֶרְוָתָהּ וְהִיא תִרְאֶה אֶת עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם עֶרְוַת אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא׃
[145] [? נשמע גם כמו מיתתו]
[146] תהילים סח ה
[147] [? מה הכוונה? אולי "בכי טוב"]
[148] [הכוונה כנראה ש"החכמה בינה ודעת" זה נוסח בבלי]
[149] [הבקשה באה בהתחלה]
[150] שמות כ' י"ד
[151] אפשר לקשור להסבר הזה של הגאון גם את הנקודה של הרב הנזיר, בספרו קול הנבואה, כשהוא מדבר על ההיגיון השמעי של ישראל
[152] מדרש תנחומא, פרשת שלח, סימן ו
אלה שמות האנשים
מה היו שמותם? סתור בן מיכאל, נחבי בן ופסי, גאואל בן מכי. יש בני אדם ששמותיהם כעורים ומעשיהם כעורים,שמותיהם נאים ומעשיהם נאים, שמותיהם נאים ומעשיהם כעורים, שמותיהם נאים ומעשיהם נאים. שמותיהם נאים ומעשיהם כעורים, זה ישמעאל ועשו.
ישמעאל, שומע אל.
עשו, עושה רצון עושיו
[153] תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיא עמוד א
אילפא מוסיף בה דברים: מעשה באחד שהיה מצטער על אשה אחת וביקש לירד, כיון ששמע כזאת גלגל בעצמו עד יום מותו, אף על פי שחכם גדול אתה, אינו דומה לומד מעצמו ללומד מרבו;
[154] [מקור. מעניין. לא מצאתי מקור בספרות חז"ל]
[155] [הרב דופק כמה פעמים על משהו ברקע].
[156] לא מצאתי מקור
[157] שמות לג יט
[158][?]
[159] שיר השירים פרק א פסוק ב
[160] ישעיהו יא ט
[161] משנה מסכת סוטה פרק ט
משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים בטלו האשכלות שנאמר (מיכה ז') אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי׃
משנה מסכת אבות פרק ב

[ה] הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד ולא כל המרבה בסחורה מחכים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש׃

[162] בראשית ד כו

[163] בראשית פרק יב פסוק ח

[164] רש״י בראשית פרק ד פסוק כו

(כו) אז הוחל - (לשון חולין) לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקדוש ברוך הוא לעשותן עבודה זרה ולקרותן אלהות׃

[165] הגדה של פסח

[166][?]

[167] תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף ב עמוד ב

חוץ מחרש שוטה וקטן כו׳. קתני חרש דומיא דשוטה וקטן, מה שוטה וקטן - דלאו בני דעה, אף חרש - דלאו בר דעה הוא.

[168] קהלת פרק ז׳ פסוק כ׳

[169] תהלים פרק א

(ו) כִּי יוֹדֵעַ יְקֹוָק דֶּרֶךְ צַדִּיקִים וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד׃

[170] קהלת פרק ז

(כ) כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא׃

[171] מורה נבוכים תרגום של שורץ ; חלק שלישי ; פרק כב׃

דבר המופלא והתמוה ביותר הוא שלא תיאר את איוב כבעל ידיעה ולא אמר׃ איש חכם או מבין או משכיל, אלא רק תיאר אותו כמעולה במידותיו וישר במעשיו. אילו היה חכם לא היה קשה לו מצבו, כפי שעתיד להתברר...

[172] בראשית רבה. מדרש נז. וירא. ד

דבר אחר׃ נתירא מן היסורין. אמר לו הקב״ה׃ אין אתה צריך, כבר נולד מי שיקבלם, את עוץ בכורו, ואת בוז אחיו.

איוב אימתי היה? ריש לקיש בשם בר קפרא אמר׃ בימי אברהם היה, שנאמר׃ את עוץ בכורו, וכתיב (איוב א)׃ איש היה בארץ עוץ.

רבי אבא בר כהנא אמר׃ בימי יעקב היה. דאמר רבי אבא בר כהנא׃ דינה אשתו של איוב היתה, דכתיב באשת איוב (שם ב)׃ כדבר אחת הנבלות, וכתיב בדינה (בראשית לד)׃ כי נבלה עשה בישראל.

ר׳ לוי אמר׃ בימי שבטים היה, הה״ד (איוב טו)׃ אשר חכמים יגידו ולא כיחדו מאבותם, זה ראובן ויהודה. ומה שכר נטלו על כך? להם לבדם נתנה הארץ.

רבי לוי בשם ר׳ יוסי בר חלפתא אמר׃ בירידתן למצרים נולד ובעלייתן מת. אתה מוצא עיקר שניו של איוב לא היו, אלא מאתים ועשר שנים, ועשו ישראל במצרים מאתים ועשר שנים, ובא שטן לקטרג וגירה אותו באיוב. רבי חנניא בריה דרבי אחא אמר׃ לרועה, שהוא עומד ומביט בצאנו. בא זאב אחד נזדווג לו, אמר׃ תנו לו תיש אחד, שיתגרה בו.

ורבי חמא אמר׃ לאחד שהיה יושב בסעודה, בא כלב אחד ונזדווג לו. אמר׃ תנו לו ככר א׳ שיתגרה בו. כך, בא שטן לקטרג, גירה אותו באיוב, הה״ד (איוב יז)׃ יסגירני אל אל עויל, ועל ידי רשעים ירטני, והלואי בני אדם צדיקים, אלא בני אדם רשעים.

ר׳ יוסי בר יהודה אומר׃ בימי שפוט השופטים היה, הה״ד (שם כז)׃ הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו. חזיתם מעשי ומעשי דורי, חזיתם מעשי מצות ומעשים טובים. מעשה דורי, שהן מבקשין ליתן שכר לזונות מן הגרנות, ואין דרכן של צדיקים להיות נותנין שכר לזונות מן הגרנות, הה״ד (הושע ט)׃ אהבת אתנן על כל גרנות דגן.

ר׳ שמואל בר נחמן אמר׃ בימי כשדים היה, שנאמר (איוב א)׃ כשדים שמו, שלושה ראשים.

ר׳ נתן אמר׃ בימי מלכות שבא היה, שנאמר (שם)׃ ותפול שבא ותקחם.

ור׳ יהושע בן קרחה אמר׃ בימי אחשורוש היה, דכתיב ביה (אסתר ב)׃ יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה. וכתיב (איוב מב)׃ ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב.

ריש לקיש אמר׃ איוב לא היה ולא נהיה!

מחלפיה שיטתיה, דריש לקיש, דתמן אמר ריש לקיש, בשם בר קפרא׃ בימי אברהם היה, והכא אמר׃ איוב לא היה ולא נהיה! מאי לא היה ולא נהיה ביסורים שנכתבו עליו, ולמה נכתבו עליו? אלא שאילו באו עליו היה יכול לעמוד בהן.

ר׳ יוחנן אמר׃ מעולי גולה היה, וישראלי היה, ומדרשו בטבריה, לפיכך היו למדים ממנו קריעה וברכת אבלים, הה״ד (שם א)׃ ויקם איוב ויקרע את מעילו, מכאן שצריך אדם לקרוע מעומד.

ר׳ חנינא אמר׃ עובד כוכבים היה.

תני ר׳ חייא׃ עובד כוכבים צדיק אחד עמד לי באומות העולם, ונתתי לו שכרו ופטרתי. ואיזה? זה איוב.

את עוץ בכורו ר׳ יהושע בן לוי אמר׃ הוא לבן, הוא קמואל. ולמה נקרא שמו קמואל? שקם כנגד אומתו של אל.

בבא בתרא טו א

ההוא מרבנן קמיה דר׳ שמואל בר נחמני ויתיב וקאמר איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה א״ל עליך אמר קרא איש היה בארץ עוץ איוב שמו אלא מעתה (שמואל ב יב, ג) ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה וגו׳ מי הוה אלא משל בעלמא הכא נמי משל בעלמא א״כ שמו ושם עירו למה רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו איוב מעולי גולה היה ובית מדרשו בטבריא...

[173] [ביקורת]

[174] [מישהו צרפתי?]

[175] ויקרא פרק כו

(י) וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ׃

[176] [ראה מקור למעלה)]

[177] ישעיהו ב ג ; מיכה ד ב

[178] בראשית כח יא

[179] [הצעיר]

[180] רש״י שמות פרק כא

(א) ואלה המשפטים - כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים, ואלה מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני.

[181] רש"י במדבר פרק ז

מדבר - כמו מתדבר, כבודו של מעלה לומר כן מדבר בינו לבין עצמו, ומשה שומע מאליו:

[182] תלמוד בבלי מסכת נדה דף ל עמוד ב

דרש רבי שמלאי: למה הולד דומה במעי אמו - לפנקס שמקופל ומונח. ידיו על שתי צדעיו, שתי אציליו על ב' ארכובותיו, וב' עקביו על ב' עגבותיו, וראשו מונח לו בין ברכיו, ופיו סתום וטבורו פתוח, ואוכל ממה שאמו אוכלת, ושותה ממה שאמו שותה, ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו. וכיון שיצא לאויר העולם - נפתח הסתום ונסתם הפתוח, שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת. ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, שנאמר (איוב כ"ט) בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך. ואל תתמה, שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא. ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים, שנאמר (איוב כ"ט) מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני, ואיזהו ימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים - הוי אומר אלו ירחי לידה. ומלמדין אותו כל התורה כולה, שנאמר (משלי י"ד /ד"/) ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצותי וחיה, ואומר (איוב כ"ט) בסוד אלוה עלי אהלי. מאי ואומר? וכי תימא נביא הוא דקאמר - ת"ש: בסוד אלוה עלי אהלי. וכיון שבא לאויר העולם - בא מלאך וסטרו על פיו, ומשכחו כל התורה כולה, שנאמר (בראשית ד') לפתח חטאת רובץ. ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו, שנאמר (ישעיהו מ"ה) כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון, כי לי תכרע כל ברך - זה יום המיתה, שנאמר (תהלים כ"ב) לפניו יכרעו כל יורדי עפר, תשבע כל לשון - זה יום הלידה, שנאמר (תהלים כ"ד) נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה, ומה היא השבועה שמשביעין אותו - תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה - היה בעיניך כרשע. והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים, ונשמה שנתן בך טהורה היא, אם אתה משמרה בטהרה - מוטב, ואם לאו - הריני נוטלה ממך. תנא דבי ר' ישמעאל: משל לכהן שמסר תרומה לעם הארץ, ואמר לו אם אתה משמרה בטהרה - מוטב, ואם לאו - הריני שורפה לפניך. א"ר אלעזר...

[183] משלי פרק ד פסוקים ג-ד

[184] מסכת נדה דף ל עמוד ב

[185] תהילים א ב

[186] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה עמוד א

אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר (תהלים ד') רגזו ואל תחטאו. אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יעסוק בתורה, שנאמר: אמרו בלבבכם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע, שנאמר: על משכבכם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכור לו יום המיתה, שנאמר: ודמו סלה.

[187] בראשית פרק א

[188] אבות פרק ג משנה ה

[189] דרך חיים על המשנה הנ"ל

[190] תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנו עמוד א

איתמר, רבי חנינא אומר: מזל מחכים, מזל מעשיר, ויש מזל לישראל. רבי יוחנן אמר: אין מזל לישראל. ואזדא רבי יוחנן לטעמיה, דאמר רבי יוחנן: מניין שאין מזל לישראל - שנאמר (ירמיהו י) כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאתות השמים אל תחתו כי יחתו הגויים מהמה, גויים יחתו, ולא ישראל. ואף רב סבר אין מזל לישראל, דאמר רב יהודה אמר רב: מניין שאין מזל לישראל - שנאמר (בראשית טו) ויוצא אתו החוצה. אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם (בראשית טו) בן ביתי יורש אתי. אמר לו: לאו, (בראשית טו) כי אם אשר יצא ממעיך. אמר לפניו: רבונו של עולם, נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר ליה: צא מאיצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל.

[191] [לא מצאתי את המקור של הגר"א. אבל מצאתי את הראב"ן]:

שו"ת הראב"ן סימן לד:

משום דכל התוה מפי הגבורה נאמרה ואין מוקדם ומאוחר, אבל משה שסידר משנה תורה פרשה אחר פרשה לא סידר אלא להדרש

ובבלי פסחים ו ע"ב:

אמר רב מנשיא בר תחליפא משמיה דרב זאת אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה. רש"י בד"ה "אין מוקדם ומאוחר בתורה" כותב: לא הקפידה התורה על סדר מוקדם ומאוחר ופרשיות שנאמרו תחילה הקדימו המאוחרות.

[192] זוהר חלק ב דף לט/ב

אמר רבי יצחק, לא אצטריך אורייתא למכתב אלא מהחדש הזה לכם ראש חדשים, מאי טעמא, משום דשירותא דסיהרא הוי, ועל דא אורייתא הוה אצטריך למכתב מהכא, דהא בקודשא בריך הוא אתקשר מלה, ולא קשיא, דלא כתיב זאת החדש הזאת, דהא זה וזאת כחד מתקשרין, ובאתר דאית ביה דכר ונוקבא כחדא, לית שבחא אלא לדכורא. ועל דא ראשון הוא לכם לחדשי השנה, לחדשי השנה ודאי, אמר רבי יהודה, לכם תרי זמני למה, אמר רבי יצחק מנייהו אשתמע יתיר, כמה דכתיב (דברים לב ט) כי חלק יהו"ה עמו, אתקשרותא דא לכם ולא לשאר עמין:

[193] שמות פרק לד

[194] יש גם מקור של הרב קוק ב"אורות התורה" שמדבר על כך

[195] ראה גם שיעוריו של הרב על ברכת השבת המשפט בסוף

[196] משנה מסכת אבות פרק ג משנה ט

[ח] רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת:

[197] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג עמוד א

אמר רב אמי: גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול. ואמר רב אמי: גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות, שנאמר: (שמואל א' ב') כי אל דעות ה'. וכל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו, שנאמר: (ישעיהו כ"ז) כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו.

[198] קהלת פרק יב

(יב) וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר:

[199] [הרצי"ה]

[200] שמות פרק לד

[201] מצאתי מקור בינתיים רק במסכת מכות

[202] תלמוד בבלי מכות כב ב

מ"ט אי כתיב ארבעים במספר הוה אמינא ארבעים במניינא השתא דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים אמר רבא

כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בס״ת כתיב ארבעים ואתו רבנן בצרו חדא׃

[203] [אולי הכוונה לפסוק הבא׃]

במדבר פרק טו

(לא) כִּי דְבַר יְקֹוָק בָּזָה וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפַר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ בָּהּ׃

[204] מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה

ולפיכך נתבעו אומות העולם בתורה, כדי שלא ליתן פתחון פה להם כלפי שכינה לומר, אלו נתבענו כבר קיבלנו עלינו, הרי שנתבעו ולא קבלו עליהם, שנ׳ (דברים לג ב) ויאמר ה׳ מסיני בא וגו׳. נגלה על בני עשו הרשע ואמר להם, מקבלים אתם עליכ׳ את התורה, אמרו לו, מה כתיב בה, אמר להם׃ לא תרצח. אמרו לו, זו היא ירושה שהורישנו אבינו, שנאמר (בראשית כז מ) ועל חרבך תחיה. נגלה על בני עמון ומואב, אמר להם, מקבלים אתם את התורה. אמרו לו, מה כתוב בה, אמר להם, לא תנאף. אמרו לו, כלנו מניאוף דכתיב (שם /בראשית/ יט לו) ותהרין שתי בנות לוט מאביהם, והיאך נקבלה. נגלה על בני ישמעאל, אמר להם, מקבלים אתם עליכם את התורה. אמרו לו, מה כתוב בה, אמר להם, אל תגנוב. אמרו לו, בזו הברכה נתברך אבינו, דכתיב (שם /בראשית/ טז יב) והוא יהיה פרא אדם, וכתיב (שם /בראשית/ מ טו) כי גנב גנבתי. וכשבא אצל ישראל, (דברים לג ב) מימינו אש דת למו, פתחו כלם פיהם ואמרו׃ כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע, וכן הוא אומר (חבקוק ג ו) עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים.

[205] ראה עוד על נושא חטא העגל בשיעוריו של מניטו על נר מצווה למהר״ל

[206] תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת מכות פרק ב עמוד ז

שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו אמרו להם [משלי יג כא] חטאים תרדף רעה שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו אמרה להן [יחזקאל יח ד] הנפש החוטאת היא תמות שאלו לקודשא בריך הוא חוטא מהו עונשו אמר להן יעשו תשובה ויתכפר לו. היינו דכתיב על כן יורה חטאים בדרך יורה לחטאים דרך לעשות תשובה

[207] [ז׳ לא מובן הביטוי]

[208] יחזקאל פרק לג

(יא) אֱמֹר אֲלֵיהֶם חַי אֲנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְקֹוָק אִם אֶחְפַּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה שׁוּבוּ שׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְלָמָּה תָמוּתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ פ

[209] יונה פרק א

(ז) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ לְכוּ וְנַפִּילָה גּוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל יוֹנָה׃

(ח) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה נָּא לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה מְּלַאכְתְּךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא מָה אַרְצֶךָ וְאֵי מִזֶּה עַם אָתָּה׃

(ט) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עִבְרִי אָנֹכִי וְאֶת יְקֹוָק אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הַיָּם וְאֶת הַיַּבָּשָׁה׃

[210] פחד יצחק על פורים מאמר ח; זכויות יוצרים.

[211] שיר השירים פרק א ג

[212] ההקלטה מפסיקה לכמה שניות

[213] קשור גם לעליית המדרגה של הצדיק כמו שהסביר באיוב

[214] משנה יומא ח ט

[215] בראשית רבה פרשה יט

יב ויאמר האדם האשה אשר נתתה וגו׳ הה״ד (איוב ט) אדברה ולא איראנו כי לא כן אנכי עמדי, אמר איני כאותו שאמר האשה אשר נתתה עמדי וגו׳, הוא שמע לדברי אשתו, אבל אני לא שמעתי לדברי אשתי, א״ר אבא בר כהנא דינה אשתו של איוב היתה על כן אמר לה (שם /איוב/ ב) כדבר אחת הנבלות תדברי גם את הטוב נקבל מאת האלהים, אקבל אין כתיב כאן אלא נקבל, נאים בטובה, ולא נאים בפורענות, אתמהא, (שם /איוב ב׳/) בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו, בשפתיו לא חטא אבל בלבו חטא, א״ר אבא בר כהנא ואכלתי אין כתיב כאן, אלא ואוכל, אכלתי ואוכל, אר״ש בן לקיש אדה״ר =אדם הראשון= לא נטרד מגן עדן עד שחירף וגידף, הה״ד (ישעיה ה) ויקו לעשות ענבים ויעש באושים, [ג, יג] ותאמר האשה הנחש השיאני ואוכל, גירני, חייבני, והטעני, גירני, היך מה דאת אמר (תהלים פט) לא ישיא אויב בו, חייבני, היך מה דאת אמר (דברים כד) כי תשה ברעך, הטעני. כמה דאת אמר (ד״ה =דברי הימים= לב) אל ישיא אתכם חזקיהו.

[216] זהר פרשת ויקרא רמ

רמ) ולא הייתה גזרה שנגזרה למעלה על העולם, שלא היה רבי שמעון מבטל אותה, שכתוב, צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלקים. הקב״ה מושל באדם. ומי מושל בהקב״ה? צדיק מושל. שהקב״ה גוזר והוא מבטל.

רמא) כגון רבי שמעון בן יוחאי, שיום אחד היה יושב בפתח שער לוד. נשא עיניו וראה השמש מאיר, וסותם אורו ג׳ פעמים. בתוך כך נחשך האור, ונראה בשמש, שחור וירוק. אמר לו לרבי אלעזר בנו, בוא אחרי בני, ונראה. כי ודאי גזרה נגזרה למעלה, והקב״ה רוצה להודיעני. ודאי ששלושים יום תלוי למעלה הדבר ההוא שנגזר, והקב״ה אינו עושה עד שמודיע לצדיקים. כמ״ש, כי לא יעשה ה׳ אלקים דבר, כי אם גילה סודו אל עבדיו הנביאים.

רמב) בעוד שהיו הולכים בכרם ההוא, ראו נחש אחד שהיה בא ופיו פתוח, ולוהט בארץ בעפר. הוצק רבי שמעון, והיכו ידיו בראש הנחש. שקט הנחש והוריד פיו. וראה רבי שמעון את לשונו מתנדנדת. אמר לו, נחש נחש, לך ואמור לנחש ההוא העליון, המסית והמסטין, שרבי שמעון בן יוחאי נמצא בעולם. הכניס הנחש את ראשו לנקב עפר אחד. אמר, רבי שמעון, גוזר אני, כמו שנחש התחתון חזר לנקב העפר, כן נחש העליון יחזור לנקב של תהום הגדול.

רמג) לחש רבי שמעון בתפילה. בעוד שהיו מתפללים, שמעו קול אחד אומר, פסקו גזרות היכנסו למקומכם, הכאות המחבלים אינן שורות בעולם, כי רבי שמעון בן יוחאי ביטל אותן, אשריך רבי שמעון, שאדונך רוצה ביקרך על כל בני העולם. במשה כתוב, ויחַל משה, שמשמע שאחזו מחלה, ואתה, רבי שמעון, גוזר והקב״ה מקיים, הוא גוזר ואתה מבטל.

נועם אלימלך נח נד עא

הצדיק כשהוא מתפלל ואומר לכלות הדינין שיהיו בטלין נעשה שותף להקב״ה. הקב״ה גוזר והוא מבטל

[מסתדר עם מה שהרב הסביר על התפילה שהיא מעל לטבע, לעיגולים. א״ק]

[217] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קז עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב׃ לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל. אמר לפניו׃ רבונו של עולם, מפני מה אומרים, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד? - אמר׃ אינהו מינסו לי, ואת לא מינסית לי, אמר לפניו׃ רבונו של עולם, בחנני ונסני. שנאמר (תהלים כ״ו) בחנני ה׳ ונסני וגו׳. אמר׃ מינסנא לך, ועבידנא מילתא בהדך, דלדידהו לא הודעתינהו ואילו אנא קא מודענא לך, דמנסינא לך בדבר ערוה. דוד (שמואל ב׳ י״א) ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו וגו׳

[218] ממאי דלמא כגון שהיו אביו ואמו חבושים בבית האסורין אפילו הכי אין אפוטרופוס לעריות

[219] תהילים ג ג

[220] ילקוט שמעוני תורה פרשת בראשית רמז מא

אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי סיפר שנאמר ולי מה יקרו רעיך אל והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב זה ספר תולדות אדם [ה, א] מלמד שהראה לו הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון דור דור ודורשיו וכו׳ כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו שנאמר ולי מה יקרו רעיך אל, ד״א זה ספר תולדות אדם [ה, א] העביר לפניו כל הדורות הראהו דוד חיים חקוקין לו ג׳ שעות אמר לפניו רבש״ע לא תהא תקנה לזה אמר כך עלתה במחשבה לפני א״ל כמה שני חיי א״ל אלף שנים א״ל יש מתנה ברקיע א״ל הן א״ל ע׳ שנים משנותי יהיו למזל זה מה עשה אדם הביא את השטר וכתב עליו שטר מתנה וחתם עליו הקדוש ברוך הוא ומטטרון ואדם, אמר אדם רבש״ע יפיות זו מלכות וזמירות הללו נתונות לו במתנה ע׳ שנה שיחיה ויהא מזמר לפניך וזש״ה הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי

[221] [מקור מהאינטרנט. עוד לא מצאתי בזהר]:

בזוהר ח״א קס״ח מובא: דוד המלך קיבל את חייו גם מן האבות הקדושים. חוץ ממה שאדם הראשון נתן לדוד, האבות הניחו לו מחייהם כל אחד ואחד, ודוד חי בכל אלו השנים שהניחו לו האבות.

פירוש ״אור החמה״:

הנה מה שהאבות הניחו לדוד המלך שבעים שנה אחרי שכבר השאיר לו אדם הראשון, כי אחר שאדם הראשון חטא...

[222] [? הכוונה כנראה ל״שהמתים״]

[223] [אמת. מטז עמ׳ ב עד יז עמ׳ א]

[224] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יז עמוד א

[225] ״פחד יצחק״ על פורים, ממש תחילת מאמר ח׳, זכויות יוצרים כנ״ל

[226] תלמוד בבלי מסכת שבת דף פט עמוד ב

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב (ישעיהו סג) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה׳ אבינו גואלנו מעולם שמך. לעתיד לבא יאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם: בניך חטאו לי. אמר לפניו: רבונו של עולם - ימחו על קדושת שמך. אמר: אימר ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים, אפשר דבעי רחמי עלייהו. אמר ליה: בניך חטאו. - אמר לפניו: רבונו של עולם, ימחו על קדושת שמך. - אמר: לא בסבי טעמא, ולא בדרדקי עצה. אמר לו ליצחק: בניך חטאו לי. - אמר לפניו: רבונו של עולם, בני ולא בניך? בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע, קראת להם (שמות ד) בני בכורי, עכשיו בני ולא בניך? ועוד, כמה חטאו? כמה שנותיו של אדם - שבעים שנה. דל עשרין דלא ענשת עלייהו - פשו להו חמשין. דל עשרין וחמשה דלילותא - פשו להו עשרין וחמשה. דל תרתי סרי ופלגא, דצלויי ומיכל ודבית הכסא - פשו להו תרתי סרי ופלגא. אם אתה סובל את כולם - מוטב, ואם לאו - פלגא עלי ופלגא עליך. ואם תמצא לומר כולם עלי - הא קריבית נפשי קמך. פתחו ואמרו: (כי) אתה אבינו. אמר להם יצחק: עד שאתם מקלסין לי - קלסו להקדוש ברוך הוא, ומחוי להו יצחק הקדוש ברוך הוא בעינייהו. מיד נשאו עיניהם למרום ואומרים (ישעיהו סג) אתה ה׳ אבינו גואלנו מעולם שמך.

[227] בראשית פרק כט לב

[228] שמות ב כה

[229] בראשית פרק ב

[230] דברים פרק לב ז

[231] דברים ד מד

[232] שמות פרק יב

(א) וַיֹּאמֶר יְקֹוָק אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃

(ב) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃

(ג) דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת׃

[233] רש״י בראשית פרק ו

(ט) אלה תולדות נח נח איש צדיק - הואיל והזכירו ספר בשבחו, שנאמר (משלי י ז) זכר צדיק לברכה. דבר אחר ללמדך, שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים:

[234] [עקב התולדות שלו]

[235] לבוש האורה על פרשת נח:

״הואיל והזכירו ספר בשבחו. דאם לא כן פתח בתולדותיו וסיים בשבחיו ומפני שהפסיק בשבחיו חזר וכתב ויולד ואף על פי שכבר הוזכרו תולדותיו בפרשה העוברת חזר והזכירם פה להודיע שלא הוליד רק אלה כנרמז במלת אלה ולא הוליד אחריהם בנים ובנות כחביריו ולא היו הגונים לבא אל התיבה רק אלה״.

[236] פירוש ״עץ יוסף״ על התפילה, ברכת גאולה, מתוך הסידור ״אוצר התפילות״:

כי לכאורה לא היו כלל המשעבדים בנו, כי עוונותינו היטו אלה כמד״א ״הן בעוונותיכם נמכרתם״. רק עיקר חיובם הוא על שהכבידו עולם ולקחו מידינו כפלים בכל חטאתינו. וזה ידוע משאה״כ השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו׳ אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ״ שהשביע הקב״ה את האומות של ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי וידחקו את הקץ לבוא שלא בעונתו. וזה מה שאנו מבקשים ריבה ריבנו מהמשעבדים בם יותר מדאי.

וגאלנו מהרה - שתמהר זמן גאולתם בשביל קושי השעבוד.

למען שמך - כדכתיב (ישעיה נט טז) ״וירא כי אין איש ושתימם כי אין מפגיע וגו׳ וכדכתיב (שם מח יא) למעני למעני אעשה. והוא למען שמו המחולל בין הגויים.

בא״י גאל ישראל - כתב ביערות דבש ח״א [ר׳ יהונתן אייבשיץ. א״ק]: לכך קבעו מטבע גואל ישראל לשון הווה ולא יגאל לשון עתיד ולא גאל לשון עבר, רק גואל לשון הווה, משום שבכל יום גואל פודה ומציל.

וגם כמובן בתלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיא עמוד א

[237] הגדה של פסח ומוסף של שבת ויו״ט

[238] שמונה פרקים לרמב״ם; פרק שמיני; תרגום של שורץ (עמ׳ 47)

לו לא היה לפרעה ולסיעתו שום חטא חוץ מאשר לא שילחו את ישראל היה הדבר קשה בלי ספק. שהרי הוא מנע אותם מלשלח כמו שאמר: ״כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו״. ודר ממנו לשלחם, כשהוא כפוי לא לשלחם. אחרי כן כשאר לא שילח אותם, ענש אותו, הרג אותו והרג את סיעתו. היה זה עול וסותר את כל מה שהקדמנו. אלא מתברר שאין המצב כזה. אלא פרעה וסיעתו המרו מתוך בחירתם בלי אונס ובלי כפייה. הם עשקו את הזרי ששכנו בינתם ועשו להם עול גמור...עונשו של אלהים עליהם על זאת שמנע

מהם את התשובה, כדי שיחול עליהם העונש אשר צדקו חיב שזה יהיה עונשם. ומניעתם מן התשובה היא שלא ישלחו אותם.

[239] מתוך ההגדה של פסח:

בְּמֶתֶי מְעָט - כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיְמָה, וְעַתָּה שָׂמְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב.

וַיְהִי שָׁם לְגוֹי - מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם.

[240] [?הרמב"ם]

[241] [ועל זה]

[242] בראשית פרק כג ו

[243] רש"י בראשית פרק מז

(כח) ויחי יעקב - למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם.

[244] בראשית פרק טו יד

[245] בחוברת שהוא כתב :"סוד השבועה", ניתן להשיג את זה בחנויות

[246] אור החיים ויקרא פרק כה פסוק כה

(כה) כי ימוך אחיך וגו'. פרשה זו תרמוז ענין גדול והערה ליושבי תבל, כי ימוך על דרך אומרו (קהלת י' י"ח) בעצלתים ימך המקרה, ואמרו ז"ל (תענית ז' ב) עשיתם לאותו שנאמר בו (תהלים ק"ד) המקרה במים עליותיו מך, כי כשהתחתונים מטין מדרך הטוב מסתלקים ההשפעות ומתמסכן עמוד הקדושה, כי העיקר תלוי בהתחתונים, ואמר ומכר מאחוזתו ירצה על המשכן משכן העדות אשר הוא אחוזתו ית' שבו השרה שכינתו ובעונותינו נמכר הבית ביד האומות, וכמאמרם ז"ל (מדרש תהלים ע"ט) בפירוש פסוק מזמור לאסף באו גוים וגו', והודיע הכתוב כי גאולתו היא ביד הצדיק אשר יהיה קרוב לה' על דרך אומרו (לעיל י' ג') בקרובי אקדש הוא יגאל ממכר אחיו, כי האדון ב"ה יקרא לצדיקים אח כביכול דכתיב (תהלים קכ"ב) למען אחי ורעי, והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם הטוב לכם כי תשבו חוץ גולים מעל שלחן אביכם ומה יערב לכם החיים בעולם זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אביכם הוא אלהי עולם ב"ה לעד, וימאיס בעיניו תאוות הנדמים ויעירם בחשק הרוחני גם נרגש לבעל נפש כל חי עד אשר יטיבו מעשיהם, ובזה יגאל ה' ממכרו, ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב:

[247] מקור. לא מצאתי עדיין

[248] בראשית פרק לב ה

[249] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צח עמוד ב

אמר עולא: ייתי ולא איחמיניה. וכן אמר [רבה]: ייתי ולא איחמיניה, רב יוסף אמר: ייתי, ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה. אמר ליה אביי (לרבא) [לרבה]: מאי טעמא? אילימא משום חבלו של משיח - והתניא, שאלו תלמידיו את רבי אלעזר: מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח? - יעסוק בתורה ובגמילות חסדים. ומר - הא תורה והא גמילות חסדים! - אמר [ליה]: שמא יגרום החטא. כדרבי יעקב בר אידי. דרבי יעקב בר אידי רמי: כתיב (בראשית כ"ח) והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, וכתיב (בראשית ל"ב) ויירא יעקב מאד ויצר לו - שהיה מתיירא שמא יגרום החטא. כדתניא: (שמות ט"ו) עד יעבר עמך ה' - זו ביאה ראשונה, עד יעבר עם זו קנית - זו ביאה שניה, אמור מעתה: ראויים היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה, אלא שגרם החטא.

[250] רודה?

[251] רש"י בראשית פרק כט

(לב) ותקרא שמו ראובן - רבותינו פירשו, אמרה ראו מה בין בני לבן חמי שמכר הבכורה ליעקב, וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו, ולא עוד שלא ערער עליו אלא שביקש להוציאו מן הבור:

[252] מקווה שזה הכוונה. נשמע מקוטע

[253] שמות פרק יח יא

[254] מסכתות קטנות מסכת כלה רבתי פרק א

אמר רבא כל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה,

[255] [מה עם בנימין? הוא ע"פ מה שאני זוכר נשאר בבחינת א"י]

[256] [? – מדרגות? חשובים?]

[257] מקור. לא מצאתי עדיין

[258][?]

[259] אחד הרבנים אמר לי שהמקור הוא מ"צוואת השבטים"

[260] תהלים פרק סט

(יח) וְאַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵעַבְדֶּךָ כִּי צַר לִי מַהֵר עֲנֵנִי:

[261] בראשית פרק כז פסוק כ

[262] שמות פרק ב כה

[263] תהלים פרק קיט קנד

[264] יחזקאל פרק לו

(כג) וְקִדַּשְׁתִּי אֶת שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי יְקֹוָק נְאֻם אֲדֹנָי יְקֹוָק בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם לְעֵינֵיהֶם:

יחזקאל פרק לח

(כג) וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְקֹוָק:

[265] שמות רבה (וילנא) פרשת בא פרשה טו

יב ד"א החדש הזה לכם ר"מ אומר לי ולכם היא הגאולה כביכול אני נפדיתי עמכם שנא' (ש"ב =שמואל ב'= ז) אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו וקבעו החדש הזה לי ולכם.

[266] תהלים פרק צא טז

[267] דברים פרק כח

(י) וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְקֹוָק נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ:

שמות פרק כה ח

יחזקאל פרק מג

(ט) עַתָּה יְרַחֲקוּ אֶת זְנוּתָם וּפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם מִמֶּנִּי וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם לְעוֹלָם׃ ס

[268] דברים פרק לא

(יח) וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃

[269] [או "השם", לא יודע]

[270] דברים פרק כח

(י) וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְקֹוָק נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ׃

[271] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד א

אמר לו רבי יהושע: וכי עמון ומואב במקומן הן יושביו? כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות, שנאמר: (ישעיהו י') ואסיר גבלות עמים ועתודותיהם שושתי ואוריד כאביר יושבים

[272] (ברוך אתה ה'... שהכל נהיה בדברו)

[273] מקביל להסבר של הר' לוי רחמני . מופיע אני חושב בספר "המספד למשיח".

[274] [מצאתי שני מקורות, בברכות ובסנהדרין. דומים אך שונים]:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לד עמוד ב

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים - עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר: (ישעיהו נ"ז) שלום שלום לרחוק ולקרוב. לרחוק ברישא והדר לקרוב ורבי יוחנן אמר לך: מאי רחוק - שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא, ומאי קרוב - שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו השתא. מאי עין לא ראתה? אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית; רבי שמואל בר נחמני אמר: זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה. שמא תאמר, אדם הראשון היכן היה? - בגן. ושמא תאמר: הוא גן, הוא עדן - תלמוד לומר: (בראשית ב') ונהר יצא מעדן להשקות את הגן, גן לחוד ועדן לחוד.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט עמוד א

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא – (ישעיהו ס"ד) - עין לא ראתה אלהים זולתך (אלהים) יעשה למחכה לו. ופליגא דשמואל. דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים - עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו (אמר רב): מקום שבעלי תשובה עומדין שם - צדיקים אינן עומדין שם, שנאמר (ישעיהו נ"ז) שלום שלום לרחוק ולקרוב, ברישא רחוק, והדר קרוב. מאי רחוק - רחוק דמעיקרא, ומאי קרוב - קרוב דמעיקרא ודהשתא. ורבי יוחנן אמר: לרחוק - שהוא רחוק מעבירה, קרוב - שהוא קרוב מעבירה ונתרחק ממנה. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו. אבל תלמידי חכמים עצמן - עין לא ראתה אלהים זולתך. מאי עין לא ראתה? אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו ששת ימי בראשית. ריש לקיש אמר: זה עדן, לא ראתה עין מעולם. ואם תאמר: אדם היכן דר - בגן, ואם תאמר: גן הוא עדן - תלמוד לומר (בראשית ב') ונהר יצא מעדן להשקות את הגן.

[275] מסכת אבות ב ט

[276] [? נשמע כמו נוטל]

[277] ישעיהו פרק כז פסוק יג

[278] מאמרי הראי"ה; שופרות

[279] דברים פרק לג פסוק ב

[280] ויקרא פרק כה י

[281] אורות; אורות התחיה; פרק מג

"הנפש של פושעי ישראל שבעקבתא דמשיחא, אותם שהם מתחברים באהבה אל עניני כלל ישראל, לארץ ישראל ולתחית האומה, היא יותר מתוקנת מהנפש של שלמי אמוני ישראל, שאין להם זה היתרון של ההרגשה העצמית לטובת הכלל ובנין האומה והארץ."

[282] ב"ח, או"ח ר"ח

"הלא קדושת הארץ נשפעת בה מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת. גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ ... כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובתה"

http://www.kipa.co.il/tarbut/65.html[283]

[284] [13:55 אותה הכוונה]

[285] [בהתייחס למאמר של אשר שילוני]

[286] תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קי עמוד ב [יש 2 מקורות]

[287] ורבי זירא? ההוא בכלי שרת כתיב. ורב יהודה? כתיב קרא אחרינא: (שיר השירים ב') השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה וגו'. ורבי זירא? ההוא שלא יעלו ישראל בחומה. ורב יהודה? השבעתי אחרינא כתיב. ורבי זירא? ההוא מיבעי ליה לכדרבי יוסי ברבי חנינא, דאמר: ג' שבועות הללו למה? אחת, שלא יעלו ישראל בחומה; ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם; ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי. ורב יהודה? (שיר השירים ב') אם תעירו ואם תעוררו כתיב. ורבי זירא? מיבעי ליה לכדרבי לוי, דאמר: שש שבועות הללו למה? תלתא - הני דאמרן, אינך - שלא יגלו את הקץ, ושלא ירחקו את הקץ, ושלא יגלו הסוד לעובדי כוכבים. (שיר השירים ב') בצבאות או באילות השדה - אמר רבי אלעזר, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אם אתם מקיימין את השבועה מוטב, ואם לאו - אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה. אמר רבי אלעזר: כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון, שנאמר: (ישעיהו ל"ג) ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון.

[288] שיר השירים פרק ב פסוק ז

[289] [מקור. לא מצאתי],

[290] [10:08:1 לא כ"כ ברור אם יובל]

[291] אוצר המדרשים (אייזנשטיין) תפלת שמונה עשרה עמוד 585

כשבא יעקב אבינו למצרים וראה יוסף ושמעון ונתקבצו הוא ובניו ביחד, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו באי"י מקבץ נדחי עמו ישראל.

[292] ישעיהו א כז

[293] ילקוט שמעוני ישעיהו רמז שצא

...ור' נחמיה אמר הוי אנחם מצרי, שנים, מאויבי, שנים הם ארבע מלכיות: ואשיבה שופטיך, זה משה ואהרן, ויועציך, זה דוד ושלמה...

ביאור הגר"א על הפסוק; הובא מתוך הסידור "עולת תמיד" של רבי נתן נטע משינאווא:

כתיב בישעיה א—כו ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה: איתא במדרש ויועציך אלו משה ואהרן ושופטיך אלו דוד ושלמה, זהו שאמר אצל משה ואהרן יועציך כבתחלה כי לא קדם להם יועצים בתורה, ותתלה הוא ראשית שאין קודם לו, אבל ראשון יאמר גם על דבר שקדם לו כמוהו אלא שבמספר זה הוא ראשית, וכן קדמו שופטים לדוד ושלמה אלא שבמלכים הם ראשונים לעשות צדקה ומשפט לכן אמר שופטיך כבראשונה, ואחר כך יקרא לך עיר הצדק היינו על ידי השופטים שיחזרו את הצדק לכמו שהיה, קריה נאמנה על ידי היועצים כמשה ואהרן שיחורר תורה הנאמנה.

[294] דברים יז ט

וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט.

[295] [הפסקה בהקלטה]

[296] חושב שזה בפרק כט

[297] [מקור. לא הצלחתי לעלות על הכוונה. אולי הכוונה היא לסוגיה של "אכלוהו בימי חזקיה" בבבלי]

[298] [רעשים בהקלטה]

[299] בבלי סנהדרין המפורסם דף צח

[300] משנה מסכת אבות פרק א משנה ו

יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות:

[301] דברים ו כה

[302] דברים פרק כה

דברים פרק טז

[303] אוצר המדרשים (אייזנשטיין) תפלת שמונה עשרה עמוד 584

תניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אגדה, מאי על הסדר זה סדר עולם, לכך מצינו י"ח ברכות של תפלה מעולם היו מתוקנות זו אחר זו, כיון שבאו אנשי כנסת הגדולה כללום ותקנום כסדרן. כשניצל אברהם אבינו מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מגן אברהם,

[304] אוצר המדרשים (אייזנשטיין) תפלת שמונה עשרה עמוד 585

כשנתנה תורה לישראל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט.

[305] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט עמוד ב

[306] ישעיהו פרק סד פסוק ג

וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ:

[307] משלי פרק כט

(ב) בְּרִבּוֹת צַדִּיקִים יִשְׂמַח הָעָם וּבְמְשֹׁל רָשָׁע יֵאָנַח עָם:

[308] "ואם הבנים שמחה" מדבר על זה רבות

[309] תלמוד בבלי מסכת פסחים דף כב עמוד ב

כדתניא: שמעון העמסוני, ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל אתים שבתורה. כיון שהגיע (דברים י) לאת ה' אלהיך תירא - פירש. אמרו לו תלמידיו: רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהן? - אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרישה, כך אני מקבל שכר על הפרישה. עד שבא רבי עקיבא ודרש: את ה' אלהיך תירא - לרבות תלמידי חכמים.

[310] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צח עמוד ב

אמר רב גידל אמר רב: עתידין ישראל דאכלי שני משיח. אמר רב יוסף: פשיטא! ואלא מאן אכיל להו? חילק ובילק אכלי להו? - לאפוקי מדרבי הילל דאמר: אין משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיה. אמר רב: לא אברי עלמא אלא לדוד. ושמואל אמר: למשה. ורבי יוחנן אמר: למשיח. מה שמו? דבי רבי שילא אמרי: שילה שמו, שנאמר (בראשית מ"ט) עד כי יבא שילה. דבי רבי ינאי אמרי: ינון שמו, שנאמר (תהלים ע"ב) יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו. דבי רבי חנינה אמר: חנינה שמו, שנאמר (ירמיהו ט"ז) אשר לא אתן לכם חנינה. ויש אומרים מנחם בן חזקיה שמו, שנאמר (איכה א') כי רחק ממני מנחם משיב נפשי. ורבנן אמרי: חיוורא דבי רבי שמו שנאמר (ישעיהו נ"ג) אכן חליינו הוא נשא ומכאבינו סבלם ואנחנו חשבנהו נגוע מכה אלהים ומענה. אמר רב נחמן: אי מן חייא הוא - כגון אנא, שנאמר (ירמיהו ל') והיה אדירו ממנו ומשלו מקרבו יצא. אמר רב: אי מן חייא הוא - כגון רבינו הקדוש, אי מן מתיא הוא - כגון דניאל איש חמודות.

[311] ersatz - משהו צרפתי]

[312] תלמוד בבלי מסכת פסחים דף כב עמוד ב

[313] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צד עמוד א

אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך - לא עשיתו משיח, חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך - תעשהו משיח? לכך נסתתם.

[314] בראשית פרק יח כה

[315] [? נשמע גם איחוד]

[316] הכוונה כנראה למכילתא, מקור הבא:

[317] מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה

לפיכך נתבעו אומות העולם בתורה, כדי שלא ליתן פתחון פה להם כלפי שכינה לומר, אלו נתבענו כבר קיבלנו עלינו, הרי שנתבעו ולא קבלו עליהם, שנ' (דברים לג ב) ויאמר ה' מסיני בא וגו'. נגלה על בני עשו הרשע ואמר להם, מקבלים אתם עליכ' את התורה, אמרו לו, מה כתיב בה, אמר להם: לא תרצח. אמרו לו, זו היא ירושה שהורישנו אבינו, שנאמר (בראשית כז מ) ועל חרבך תחיה. נגלה על בני עמון ומואב, אמר להם, מקבלים אתם את התורה. אמרו לו, מה כתוב בה, אמר להם, לא תנאף. אמרו לו, כלנו מניאוף דכתיב (שם /בראשית/ יט לו) ותהרין שתי בנות לוט מאביהם, והיאך נקבלה. נגלה על בני ישמעאל, אמר להם, מקבלים אתם עליכם את התורה. אמרו לו, מה כתוב בה, אמר להם, אל תגנוב. אמרו לו, בזו הברכה נתברך אבינו, דכתיב _שם /בראשית/ טז יב) והוא יהיה פרא אדם, וכתיב (שם /בראשית/ מ טו) כי גנב גנבתי. וכשבא אצל ישראל, (דברים לג ב) מימינו אש דת למו, פתחו כלם פיהם ואמרו: כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, וכן הוא אומר (חבקוק ג ו) עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים.

[או הספרי]: ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פיסקא שמג

דבר אחר ויאמר ה' מסיני בא, כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל לא על ישראל בלבד הוא נגלה אלא על כל האומות...

[318] [? אמיתות?]

[319] אליהו רבה פי"ז

[320] אוצר המדרשים על שמונה עשרה הברכות. מופיע בהמשך

[321] אליהו רבה (איש שלום) פרשה יז

וכיון שקיבלו ישראל מלכות שמים בשמחה ואמרו, כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז'), מיד אמר הקדוש ברוך הוא למשה, דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וגו'

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) תפלת שמונה עשרה עמוד 585

כשנתנה תורה לישראל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט.

[322] מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה. הובא למעלה בהערה 130

[323] דברים פרק לג

(ב) וַיֹּאמַר יְקֹוָק מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אשדת אֵשׁ דָּת לָמוֹ׃

[324] תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א

(שמות יט) ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא: אף על פי כן, הדור קבלוה בימי אחשורוש. דכתיב (אסתר ט) קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר.

ראה גם שיעורי מניטו במדרשים על מתן תורה באתר של מכון מניטו

[325] [כנראה אמר רב אחא בר יעקב]

[326] [מצאתי שניים]:

ספר תפארת ישראל פרק נא

ולכך אמרו במדרש, כמו שבארנו למעלה, כאשר בא השם יתברך לתת התורה, כפה עליהם ההר כגיגית שיקבלו את התורה, שיהיו ישראל נחשבים אנוסתו, ובאנוסה נאמר (דברים כב, כט) "לא יוכל שלחה כל ימיו". והדבר הזה, כי רצה שיהיה הכל מצד העלה, כי הדבר שהוא מצד העלה אין השתנות לו. ואינו כמו כאשר הדבר מצד המקבל, כי המקבל יש לו שנוי. לכך כאשר היה מאנס את האשה, והיה החבור מצד הצורה, שהוא האיש, שנחשב כמו הצורה, אז יש לחבור הזה קיום נצחי. לכך נאמר "לא יוכל שלחה כל ימיו", כי החבור הזה נמצא מצד הצורה. ולא כאשר החבור היא מצד האשה גם כן, שהאשה היא המקבל, והמקבל יש לו שנוי. כי כל מקבל הוא מצד החמרי, אשר בו השנוי. ולכך היה נתינת התורה מצד העלה, הוא השם יתברך, לא מצד המקבל, ואי אפשר רק שיהיה נצחי. ולמעלה (פרק לב) פירשנו זה קצת בענין אחר, והכל הוא אחד.

ספר תפארת ישראל פרק לב

וכך מוכרח במדרש בפסוק (דברים כב, כט) "ולא תהיה לאשה לא יוכל שלחה כל ימיו". כשבא הקדוש ברוך הוא לתת תורה על הר סיני, כפה עליהם ההר כגיגית שיקבלו תורתו. וכיון שכך, הרי ישראל אנוסתו של הקדוש ברוך הוא, ואצל אנוסתו כתיב "ולו תהיה לאשה לא יוכל שלחה כל ימיו". ולא כן אצל מפתה. מפני שמשפט האונס כפי מה שהיה המעשה המאנס. כי המאנס היה מכריח הבתולה על האישות. וכל דבר שהוא מוכרח, הוא מחויב, ולכך "לא יוכל שלחה". כפי אשר הוא עושה בעצמו האישות ההכרחי, לכך לא יסור כלל. ולכך כפה השם יתברך עליהם הר כגיגית, להיות החבור הזה הכרחי. וכל זיווג וחבור הכרחי, אין סלוק והסרה, כמו שהוא אצל המאנס אשה.

[327] שמות יט ט

[328] ישעיהו נה ו

ירושלמי ברכות ט א

חזרו ושאלו אותו מה אהן דכתיב (דברים ד) מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו. אמר להן כה' אלהינו בכל קראינו אליהם אין כתיב כאן אלא בכל קראינו אליו. אמרו לו תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה. לנו מה אתה משיב. אמר להן קרוב בכל מיני קריבות. דאמר ר' פינחס בשם רב יהודה בר סימון עבודה זרה נראית קרובה ואינה אלא רחוקה. מה טעמא (ישעיהו מז) ישאוהו על כתף יסבלוהו וגו' סוף דבר אלוהו עמו בבית והוא צועק...

[329] דברים פרק ד ח

[330] ישעיהו פרק נז ט

[331] [? 15:21 לא מובן]

[332] בעל שם טוב בראשית פרשת נח

קמז. שמעתי בשם מורי פירוש אתה הוא אלהינו, דמתחילה אמר לנוכח ואחר כך לנסתר וכו', שאם סובר האדם שהוא דבוק בו יתברך, והוא נוכח פניו יתברך שמו (קמג) אז הוא רחוק ממנו, ואם סובר שהוא רחוק אז הוא קרוב, ואם כן זהו שאמר מי שסובר אתה אינו אלא הוא, ומי שסובר הוא אז אלהינו, ודברי פי חכם חן:

(תולדות יעקב יוסף, ויקא, פרשת קדושים דף ק"ט ע"ד)

והוא, ששמעתי בשם מורי אתה הוא אלדינו (אין כאלהינו), דתחלה אמר לנוכח, ואחר כך נסתר כו'. שאם סובר האדם שהוא דבוק בו יתברך והוא נוכח פני יתברך, אז הוא רחוק ממנו, ואם סובר שהוא רחוק אז הוא קרוב. וא"כ זהו שאמר מי שסובר את"ה, אינו אלא הוא, ומי שסובר הו"א, אז אלדינ"ו, ודפח"ח. והוא כמו שזכרנו לעיל כי שיחת חולין של תלמיד"י חכמים צריכין לימוד, כי מעלת החכמים שיודעין ערכן וכו', וכנ"ל.

במדבר רבה (וילנא) פרשת במדבר פרשה ג

ר' נחמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק לא כל הקרוב קרוב ולא כל הרחוק רחוק יש נבחר ונדחה ונתקרב יש נבחר ונדחה ולא נתקרב

[333] בראשית פרק כח יז

[334] שמות פרק יג יז

[335] [ההסברים הבאים של הרב בנוגע לאמונה הפרטית מאד מאד חשובים. פותר הרבה בעיות. א"ק]:

[336] אולי פרפראזה על השיר "והעיקר לא לפחד כלל"

[337] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף יז עמוד א

אמר רבי יוחנן: אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה, ובעלי חכמה, ובעלי מראה, ובעלי זקנה, ובעלי כשפים, ויודעים בשבעים לשון,

שלא תהא סנהדרי שומעת מפי המתורגמן.

רמב"ם הלכות סנהדרין פרק ב הלכה א

אין מעמידין בסנהדרין בין בגדולה בין בקטנה אלא אנשים חכמים ונבונים, מופלגין בחכמת התורה בעלי דיעה מרובה, יודעים קצת משאר חכמות כגון רפואות וחשבון ותקופות ומזלות ואיצטגנינות ודרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים והבלי ע"ז וכיוצא באלו כדי שיהיו יודעים לדון אותם, ואין מעמידין בסנהדרין אלא כהנים לויים וישראלים המיוחסים הראויים להשיא לכהונה, שנאמר והתיצבו שם עמך בדומין לך בחכמה וביראה וביחס.

[338] פרי צדיק במדבר פרשת פנחס

דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא והכתובים נכתבו על ידי רוח הקודש וכן כל תורה שבעל פה וזהו רוח מהאי קודש דלעילא . וזהו שאמר בזוה"ק דבכל אות שבתורה יש בו רזין תורה שבכתב. וכן התחדשות דברי תורה שבכל דור ודור הנפשות מישראל כל אחד יש לו אות בתורה או חלק מאות וזה חלקו בתורה שבעל פה.

[339] משנה מסכת סנהדרין פרק י

[א] כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר (ישעיה ס') ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר

[340] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף י עמוד ב

יצא ר"ע ודרש: (שמות כט) והיה לאהרן ולבניו - מחצה לאהרן ומחצה לבניו. יצתה בת קול ואמרה: קטיעה בר שלום מזומן לחיי העוה"ב. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים.

[341] מעניין מאד. בתלמוד הבבלי הרשמי שמצאתי מתוארת הברכה כ"ברכת המינים". לעומת זאת, אצל הראשונים ומפרשי הגמרא שעיינתי (חידושי הגרי"ז סימן ריז, רא"ש בפירושו על ברכות פרק ד סימן יג, פני יהושע מסכת ברכות דף כח עמוד ב ד"ה שם א"ל ר"ג, דברי דוד מסכת ברכות דף לד עמוד א, פרחי כהונה מסכת ברכות דף כט עמוד א ד"ה בגמ' ההוא רשע, קבוצת הפירושים בדף על הדף של הרב מנדלבוים ברכות דף כח עמוד א, דברי ירמיהו הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק י הלכה א', שו"ת הרב"ז, מעשה רוקח ועוד ועוד) והנה, שם הברכה אכן מתוארת כ"ברכת הצדוקים". אין לי הסבר לכך.

[342] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כח עמוד ב

הני תמני סרי, תשסרי הווייין! אמר רבי לוי: ברכת המינים ביבנה תקנוה. כנגד מי תקנוה? אמר רבי לוי: לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני - כנגד (תהלים כ"ט) אל הכבוד הרעים, לרב יוסף - כנגד אחד שבקריאת שמע; לרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי - כנגד חוליא קטנה שבשדרה. תנו רבנן: שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים? עמד שמואל הקטן ותקנה, לשנה אחרת שכחה.

[343] [הכוונה כנראה מרחק פיזי]

[344] הרב קרא את המילה בפתח. כנראה הרב התכוון ללשון כפייה בשווא: לְכפות

[345] [? נעקרו? נחקרו? 28 :34]

[346] ספרי במדבר פרשת בהעלותך פיסקא פד

וינוסו משנאיך, וכי יש שונאים לפני מי שאמר והיה העולם אלא מגיד הכתוב שכל מי ששונא את ישראל כאלו שונא את מי שאמר והיה העולם כיוצא בו אתה אומר וברוב גאונך תהרוס קמיך (שמות טו ז) וכי יש קמים לפני מי שאמר והיה העולם אלא מגיד הכתוב שכל מי שקם על ישראל כאלו קם על המקום...

[347] מדרש תנחומא פרשת מטות או פנחס
מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק טו
וכן רש"י על שמות פרק טו פסוק ז ד"ה תהרס

[348] תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סא עמוד א

קברי עובדי כוכבים אינן מטמאין באהל, שנא': (יחזקאל ל"ד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, אתם קרויין אדם, ואין העובדי כוכבים קרויין אדם.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף קיד עמוד ב

דתניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: קבריהן של נכרים אין מטמאין, שנאמר (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם - אתם קרויין אדם, ואין נכרים קרויין אדם.

[349] לא הובן לי - איך אדם הראשון יכול להיות בן-אדם? אולי קשור לענייני חכמת הנסתר

[350] [?] נשמע גם כמו "איכות"

[351] שוב – נשמע כמו "איכותי"

[352] משנה מסכת סנהדרין פרק י

[א] כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר (ישעיה ס') ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר

[353] [נדמה לי הכוונה לפסוק של תהילים משיר של יום רביעי. פרק צד ט]:

[354] " [כפרת עוונות. לצערנו לא הספיק להגיע לשם]

[355] [יש הרבה מקורות שמדברים על משהו דומה. אבל על "אש" ספציפית, זכור לי שהרב אמר באחד השיעורים בתפילה של הימים הנוראים. כדברי הרב לא מצאתי עדיין. הנה המקור על הסיפור של אביי במסכת סוכה]:

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף נב עמוד א

דאביי שמעיה לההוא גברא דקאמר לההיא אתתא: נקדים וניזיל באורחא. אמר: איזיל אפרשינהו מאיסורא. אזל בתרייהו תלתא פרסי באגמא. כי הוו פרשי מהדדי שמעינהו דקא אמרי: אורחין רחיקא וצוותין בסימא. אמר אביי: אי מאן דסני לי הוה - לא הוה מצי לאוקומיה נפשיה. אזל, תלא נפשיה בעיבורא דדשא, ומצטער. אתא ההוא סבא, תנא ליה: כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו.

(אביי שמע איש אחד שאמר לאשה אחת: נקדים ונלך בדרך אמר אביי אלך ואפריש אותם מאיסור. הלך אחריהם שלוש פרסאות באגם [ולא חטאו]. כאשר נפרדו, שמע שאמרו, הדרך הייתה רחוקה והליכתנו המשותפת הייתה נעימה. אילו אני הייתי במצב דומה, לא הייתי מסוגל להתאפק. הלך, נשען על בריח הדלת והיה מצטער. בא אותו סבא ושנה לו: כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו)

אמר רבי יצחק: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום... אמר רבי שמעון בן לקיש: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, שנאמר, 'צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו'. ואלמלא הקב"ה שעוזר לו - אינו יכול לו, שנאמר, 'ה' לא יעזבנו בידו'...

[356] [אחד הרבנים אמר לי שהמקור הוא בליקוטי מוהר"ן חלק ב' תורה ראשונה. אך לא מצאתי עדיין. מביא מקורות מהגמרא]:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף פא עמוד א

אמר אבין: סקבא דשתא - ריגלא. הנך שבוייתא דאתאי לנהרדעא אסקינהו לבי רב עמרם חסידא, אשקולו דרגא מקמייהו, בהדי

דקא חלפה חדא מנייהו נפל נהורא באיפומא, שקליה רב עמרם לדרגא דלא הוו יכלין בי עשרה למדלייא, דלייא לחודיה. סליק ואזיל, כי מטא לפלגא דרגא איפשח, רמא קלא: נורא בי עמרם! אתו רבנן, אמרו ליה: כסיפתינן! אמר להו: מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא הדין, ולא תיכספו מיניה לעלמא דאתי. אשבעיה דינפק מיניה, נפק מיניה כי עמודא דנורא, אמר ליה: חזי, דאת נורא ואנא בישרא, ואנא עדיפנא מינך.

(אמר אבין: חבורת השנה – הרגל (כיוון שאוכלים ושותים ובטלים ממלאכה, באים לידי הרגל עבירה). שבויות המלחמה שהובאו לנהרדעא הועלו לביתו של רב עמרם חסידא והסירו את הסולם שהוביל מלפניהן [הן שהו בעליה]. כאשר חלפה אחת מהן נפל אור בבית מפניה [מתוך יופיה] לקח רב עמרם את הסולם שלא היו יכולים להרימו אפילו עשרה אנשים והרימו לבדו והחל לעלות. כשהגיע לחצי הסולם פישק רגליו והרים קולו: "אש בבית עמרם". באו חכמים ואמרו לו ביישתנו, אמר להם מוטב לכם להתבייש מעמרם בעולם הזה ולא תתביישו ממנו בעולם הבא. הפירוש של עמוד האש לא מובן לי.)

[ועוד:]

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מד עמוד א

א"ר נתן: אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה, שאין מתן שכרה בעה"ז, ולעה"ב איני יודע כמה, צא ולמד ממצות ציצית; מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית, שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה, שיגר לה ארבע מאות זהובים וקבע לה זמן. כשהגיע זמנו, בא וישב על הפתח. נכנסה שפחתה ואמרה לה: אותו אדם ששיגר ליך ד' מאות זהובים בא וישב על הפתח, אמרה היא: יכנס, נכנס. הציעה לו ז' מטות, שש של כסף ואחת של זהב, ובין כל אחת ואחת סולם של כסף ועליונה של זהב, עלתה וישבה על גבי עליונה כשהיא ערומה, ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה, באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו, נשמט וישב לו ע"ג קרקע, ואף היא נשמטה וישבה ע"ג קרקע. אמרה לו: גפה של רומי, שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי. אמר לה: העבודה, שלא ראיתי אשה יפה כמותך, אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה, וכתיב בה (במדבר ט"ו) אני ה' אלהיכם שתי פעמים, אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר, עכשיו נדמו עלי כד' עדים. אמרה לו: איני מניחך עד שתאמר לי מה שמך ומה שם עירך ומה שם רבך ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה, כתב ונתן בידה. עמדה וחילקה כל נכסיה, שליש למלכות ושליש לעניים ושליש נטלה בידה, חוץ מאותן מצעות, ובאת לבית מדרשו של ר' חייא. אמרה לו: רבי, צוה עלי ויעשוני גיורת, אמר לה: בתי, שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים? הוציאה כתב מידה ונתנה לו, אמר לה: לכי זכי במקחך, אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר, זה מתן שכרו בעה"ז, ולעה"ב איני יודע כמה...

[357] [?קהל]

[358] משנה מסכת אבות פרק ג משנה ט

רבי חנינא בן דוסא ... הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת:

[359] [מקור. לא מצאתי],

[360] [שוב נשמע כמו איכות]

[361] תניא ליקוטי אמרים פרק ב

ונפש השנית בישראל היא חלק אלוה ממעל ממש כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים ואתה נפחת בי וכמ"ש בזוהר מאן דנפח מתוכיה נפח פי' מתוכיותו ומפנימיותו שתוכיות ופנימיות החיות שבאדם מוציא בנפיחתו בכח:

[362] בראשית פרק א פסוק כו

[363] ויקרא רבה (וילנא) פרשת תזריע פרשה יד

אמר רבי ברכיה ורבי חלבו ורבי שמואל בר נחמן בשעה שברא הקדוש ברוך הוא אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו מלא כל העולם כולו בראו מן המזרח למערב מנין שנאמר אחור וקדם צרתני מן הצפון לדרום מנין שנאמר (דברים ד) ולמקצה השמים ועד קצה השמים ומנין כחללו של עולם שנאמר ותשת עלי כפכה, אר"א אחור זה יום ראשון וקדם זה יום האחרון על דעתיה דר"א דכתיב (בראשית א) תוצא הארץ נפש חיה למינה נפש חיה זו רוחו של אדה"ר אמר ר"ל אחור זה יום האחרון וקדם זה יום הראשון על דעתיה דר"ל דכתיב (שם /בראשית א'/) ורוח אלהים מרחפת על פני המים זה רוחו של מלך המשיח אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית ואם לאו אומרי' לו יתוש קדמך שלשול קדמך אמר רבי ישמעאל ברבי תנחום אחור לכל המעשים וקדם לכל העונשין ר' יוחנן אומר אף קילוסו לא בא אלא באחרונה שנא' (תהלים קמח) החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף ואח"כ מלכי ארץ וכל לאומים א"ר שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר בהמה חיה ועוף כך תורתו אחר בהמה חיה ועוף ה"ד זאת תורת הבהמה ואח"כ אשה כי תזריע.

[364] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף י עמוד א

[365] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט עמוד ב

"מכדי, האי יהיו לרצון אמרי פי - משמע לבסוף ומשמע מעיקרא - דבעינא למימר. מאי טעמא תקנוהו רבנן לאחר שמונה - עשרה ברכות? לימרו מעיקרא! - אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר שמונה - עשרה פרשיות, לפיכך תקינו רבנן לאחר שמונה - עשרה ברכות. הני שמונה - עשרה, תשע - עשרה הוין! - אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא. דאמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: מאה ושלש פרשיות אמר דוד, ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים, שנאמר: (תהלים ק"ד) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. הני מאה ושלש, מאה וארבע הויין! אלא שמע מינה: אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא. דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן"

[366] בראשית ב כג

[367] תלמוד בבלי מסכת יומא דף פה עמוד ב

האומר אחטא ואשוב, אחטא ואשוב - אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אחטא ויום הכפורים מכפר - אין יום הכפורים מכפר. עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחברו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חברו.

[368] איכה רבה (בובר) פרשה ה

[כא] השיבנו ה' אליך אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא השיבנו ה' אליך, אמר להם הקדוש ברוך הוא שובו אלי ואשובה אליכם (מלאכי ג ז), אמרה לפניו רבש"ע, שלנו היא, שלך היא, שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו (תהלים פה ה).

[369] [אולי קשור לימי השוב"בים? ואולי גם מלשון שבי]

[370] ויקרא יט לב – "מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם,וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן"

[371] "משנה; ברכות א ה

[372] ספרא פ' וכן בקידושין לב ע"ב:

"לפני שיבה תקום" – יכול אפילו זקן אשמאי (פירוש רבנו תם: לשון שוממין בור ועם הארץ כדמתרגמינן (בראשית מ"ז "והארץ לא תשם – "וארעא לא תבור")? תלמוד לומר: "זקן" – ואין זקן אלא חכם, שנאמר (במדבר י"א) "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל". ר' יוסי הגלילי אומר: אין זקן אלא מי שקנה חכמה שנאמר (משלי) "ה' קנני ראשית דרכו".

[373] ויקרא פרק יט לב

[374] ישעיהו ס כא
[375] שיר השירים פרק א פסוק א

[376] קהלת ז א
[377] ויקרא א ט
[378] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יג עמוד א
[379] בראשית כב ד
[380] תהלים פו ב
[381] מסכת אבות א א
[382] אין לא ניכר מהטון דיבור של הרב כאן נימה של זלזול

[383] תהילים קיט קכו
[384] תלמוד בבלי מסכת תמורה דף יד עמוד ב
ודרשי הכי: (תהלים קי"ט) עת לעשות לה' הפרו תורתך, אמרי: מוטב תיעקר תורה, ואל תשתכח תורה מישראל.
[385] לא הצלחתי למצוא משהו מדויק על לימוד הלכות והגדות. אולי רמז בירושלמי במסכת ברכות פרק ג:
תני זבין וזבות נדות ויולדות קורין בתורה ושונין מדרש והלכות והגדות ובעל קרי אסור בכולן ר' אבא בר אחא בשם ר' שונה הלכות ואינו שונה הגדות
קראתי באתר "ישיבה" בערך "אגדה" שבפירוש של הרב פרנקל, "קרבן העדה", הוא נותן טעם ש"משום שלבו של אדם נמשך אחריהן ומעיין בהן"
[386] [כנראה שכוונת הרב כאן היא אגדות]
[387] הקדמת שמואל הנגיד; ערך הגדה; מבוא התלמוד, נדפס בש"ס וילנא בסוף מסכת ברכות:
"והגדה היא: כל פירוש שיבוא בתלמוד על שום עניין שלא יהיה מצווה, זו היא הגדה. ואין לך ללמוד ממנה אלא מה שיעלה על הדעת לפי חכמתו ויראתו של הלומד. ויש לך לדעת שכל מה שקיימו חז"ל הלכה בעניין מצווה, שהיא מפי משה רבינו עליו השלום שקיבל מפי הגבורה, אין לך להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו. אבל מה שפירשו בפסוקים – כל אחד כפי מה שנזדמן לו ומה שראה בדעתו, ולפי מה שיעלה על הדעת מן הפירושים האלו לומדים אותו, והשאר אין סומכין עליהם.
ויש לך לדעת שכל מה שקיימו חכמינו זכרונם לברכה הלכה בענין מצוה שהיא מפי משה רבינו עליו השלום, שקבל מפי הגבורה, אין לך להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו, אבל מה שפירשו בפסוקים כל אחד כפי מה שנזדמן לו ומה שראה בדעתו ולפי מה שיעלה על הדעת מן הפירושים האלו לומדים אותם, והשאר - אין סומכין עליהם."
[388] משנה, מסכת אבות, פרק א', משנה ט"ז

"רבן גמליאל אומר: עשה לך רב, והסתלק מן הספק, ואל תרבה לעשר אומדות".

[389] תהלים צז יא
[390] תפילה בימים הנוראים
[391] " אבות ה כ"ג
[392] ברכות לד ב
[393]תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לד עמוד ב

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא - עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דשמואל, דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, שנאמר: (דברים ט"ו) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים - עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר: (ישעיהו נ"ז) שלום שלום לרחוק ולקרוב. לרחוק ברישא והדר לקרוב ורבי יוחנן אמר לך: מאי רחוק - שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא, ומאי קרוב - שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו השתא. מאי עין לא ראתה? אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית; רבי שמואל בר נחמני אמר: זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה. שמא תאמר, אדם הראשון היכן היה? - בגן. ושמא תאמר: הוא גן, הוא עדן - תלמוד לומר: (בראשית ב') ונהר יצא מעדן להשקות את הגן, גן לחוד ועדן לחוד.

[394] זכריה פרק ג

(ז) כֹּה אָמַר יְקֹוָק צְבָאוֹת אִם בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת מִשְׁמַרְתִּי תִּשְׁמֹר וְגַם אַתָּה תָּדִין אֶת בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה׃

[395] נשמע גם ליצנים. משחק מילים
[396] בראשית ב כה
[397] בראשית כז כו
[398] סנהדרין לז א
[399] תרגום יהונתן; במדבר פרק י כו
[400] מסכת אבות ב ה
[401] [סנהדרין פרק ו דף כט,ב וכן במדבר רבה, נשא פרשה ח] (אמר דוד) שלש מתנות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, רחמנין ובישנין וגומלי חסדים.

[402] סוף פסוקי דזמרה בשבת
[403] מסכת ברכות; דף ד א

[404] תוספתא עדויות ה"ד

גם התשב"ץ, בפירושו לפרקי אבות 'מגן אבות' פרק ב' משנה א';

"ומה שנהגו בדורות הללו לקרוא לכל אדם רבי, נפל זה המנהג מהמקומות שיש בהם קראין, כדי שלא יטעו לומר זה האיש הוא מהקראין, כי הם אינם נוהגים בשם זה וקורין למי שאינו מהם 'רבן'"

[405] מסכת אבות ד יג
[406] [נדמה לי שתחבירית הכוונה היא: קל יותר לאדם חומרי להיות רשע, מאשר לרוחני]
[407] [? לא כ"כ ברור]
[408] [מקווה שקלעתי לכוונת הרב, יכול להיות גם "קלי"]

[409] אפשר לקשר בברכה זאת גם את ההסבר של הרמב"ם והרב על איוב בברכת "חונן הדעת" בעניין הצדיק שזקוק לשמירה

[410] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לא עמוד א

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה, שנאמר: (תהלים קכ"ו) אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה, אימתי - בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה. אמרו עליו על ריש לקיש, שמימיו לא מלא שחוק פיו בעולם הזה מכי שמעה מרבי יוחנן רביה.

[411] תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף י עמוד ב

...כד הוה נקטין ליה ואזלין, אמרה ליה ההיא מטרוניתא: ווי ליה לאילפא דאזלא בלא מכסא! נפל על רישא דעורלתיה קטעה, אמר: יהבית מכסי חלפית ועברית. כי קא שדו ליה, אמר: כל נכסאי לר"ע וחביריו. יצא ר"ע ודרש: (שמות כט) והיה לאהרן ולבניו - מחצה לאהרן ומחצה לבניו. יצתה בת קול ואמרה: קטיעה בר שלום מזומן לחיי העוה"ב. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים.

[412] איכה פרק א

(טו) סִלָּה כָל אַבִּירַי ׀ בְּקִרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לְשַׁבֵּר בַּחוּרָי גַּת דָּרַךְ אֲדֹנָי לִבְתוּלַת בַּת יְהוּדָה׃ ס

[413] בראשית פרק ל

[414] דף קיא

[415] בראשית ד יב

[416] בראשית ל כד

[417] יחזקאל פרק יח פסוק כ

[418] שמות פרק ב יב

[419] שמות פרק ד פסוק כב

[420] [מאמרי הראי"ה "המספד בירושלים" וכן מאמרו המקיף של הרב ארי יצחק שבט הערה 53, 54 http://www.yeshiva.org.il/midrash/10926#51b]

[421] בראשית פרק מב פסוק ח

וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ׃

[422] [אולי נשמע "עולם"? אבל לא חושב]

[423] תהלים פרק יט יג

[424] משנה מסכת אבות פרק ד יג

רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון רבי שמעון אומר שלשה כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן׃

[425] נכחתי פעם בשיעור של הרב שטיינזלץ על התפילה, בימי שישי במרכזו בירושלים, שסיפר שתלמיד שלו שמע עדות מהטייס שהתבקש להטיס כמה מקובלים מהישוב הישן בארץ ישראל מעל לשמי הארץ בזמן שצבאות רומל הגיעו עד מצרים. הטייס מספר שהעלה על מטוסו, לבקשת חכמי המקובלים, המוני תרנגולים. באיזשהו שלב, המטוס התמלא "נהרות של דם". לא הצלחתי עדיין לתפוס את הרב שטיינזלץ באופן אישי לעוד פרטים על הסיפור.

[426] רמב"ם הלכות מלכים פרק יא

במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל מיד בני עשו...

ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעונות, כיון שנהרג נודע להם שאינו... וכל המוסיף או גורע או שגלה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות מפשוטן הרי זה בודאי רשע ואפיקורוס. /השגת הראב"ד/ אל יעלה על דעתך וכו', א"א והלא בן כוזיבא היה אומר אנא הוא מלכא משיחא ושלחו חכמים לבדקו אי מורח ודאין או לא וכיון דלא עביד הכי קטלוהו.

[427] קהלת א א

[428] [הרב שרקי] כמובן :)]

[429] בראשית פרק ג ה

[430] הרמב"ם ב"מורה" על גן עדן, לא זוכר בדיוק באיזה חלק.

[431] דרך ה' לרמח"ל, ב, ד

[432] אורות, אורות המלחמה

[433] מן הסתם הכוונה היא ל"דוד הראובני" מהמאה ה16, אשר מאמצו העיקרי הושקע במגעים עם האליטה הנוצרית,[1] בהם שטח את תוכניותיו הצבאיות למען גאולת ישראל, שמטרתן להקים מדינה ליהודים בארץ ישראל, והציע לקלמנס השביעי לכונן ברית צבאית בין היהודים לנוצרים כדי להילחם יחדיו במוסלמים, על מנת לכבוש את ארץ ישראל מידי הסולטאן הטורקי [מתוך ויקיפדיה]

[434] רמב"ם הלכות מלכים פרק יא

אף ישוע הנצרי שדמה שיהיה משיח ונהרג בבית דין, כבר נתנבא בו דניאל שנאמר ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו. וכי יש מכשול גדול מזה. שכל הנביאים דברו שהמשיח גואל ישראל ומושיעם ומקבץ נדחיהם ומחזק מצותן. וזה גרם לאבד ישראל בחרב ולפזר שאריתם ולהשפילם ולהחליף התורה ולהטעות רוב העולם לעבוד אלוה מבלעדי ה'. אבל מחשבות בורא עולם אין כח באדם להשיגם כי לא דרכינו דרכיו ולא מחשבותינו מחשבותיו. וכל הדברים האלו של ישוע הנצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו אינן אלא לישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד. שנ' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד. כיצד. כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצוות ופשטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה אלו אומרים מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה ולא היו נוהגות לדורות ואלו אומרים דברים נסתרות יש בהם ואינן כפשוטן וכבר בא משיח וגלה נסתריהם. וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וינשא מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום.

[435] במדבר רבה (וילנא) פרשת במדבר פרשה ה

ושיתף שמו בשמם ישראל ולכך האריך הקדוש ברוך הוא אפו עם ישראל שלא טרדם וגבה מהם קמעה קמעה בגלות כדי לנקותם ולא ביקש למחותם שלא יתחלל שמו בהם שכן מצינו כשהיו ישראל במצרים מרדו בהקב"ה ורצה הקדוש ברוך הוא לכלותם שם והאריך אפו עמהם למען שמו

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק א

דלמא רבי חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא

רבה לר׳ שמעון בן חלפתא בי רבי כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימאה קימאה כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת.

[436] תלמוד בבלי מסכת שבת דף לא עמוד א

[437] [במקור שמצאתי זה ריש לקיש]

[438] משנה מסכת ברכות פרק ב משנה ה

[ה] חתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה ברבן גמליאל שקרא בלילה הראשון שנשא אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שחתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון אמר להם איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפילו שעה אחת׃

[439] [תהליך]

[440] תהלים פרק כה פסוק ה

[441] רש״י בראשית פרק מז

(כח) ויחי יעקב - למה פרשה זו סתומה? לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. דבר אחר שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו׃

[442] [בראשית מז]

[443] [בראשית מח]

[444] מקור בהמשך. של בראשית רבה ומסכת פסחים

[445] ר׳ צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק בראשית פרשת וישלח

ורק בברכת יעקב אבינו ע״ה בפרשת ויחי לשבטים וליהודה בפרט שהבטיחו על המלכות לא יסור וגו׳ ולו יקהת עמים בזה רמוז תיקון המלכות בשלימות לעת קץ והוא שביקש לגלות אז ונסתם ממנו, כי ה׳ יתברך רצה שיהיו סתומים וחתומים הדברים כמו שנאמר בדניאל (י״ב, ט׳) וכמו שאמרו (סנהדרין צ״ט א) ללבי גליתי וכו׳, ועל כן גם כאן רמוז בסתום וחתום.

[446] [כל?]

[447] בראשית רבה (וילנא) פרשת ויחי פרשה צו

א ויחי יעקב בארץ מצרים, למה פרשה זו סתומה מכל הפרשיות של תורה אלא כיון שנפטר אבינו יעקב התחילה שעבוד מצרים על ישראל, דבר אחר למה הוא סתומה מפני שבקש יעקב אבינו לגלות את הקץ ונסתם ממנו, ד״א למה היא סתומה מפני שסתם ממנו כל צרות שבעולם.

רש״י בראשית פרק מט

(1) ואגידה לכם - בקש לגלות את הקץ ונסתלקה שכינה ממנו והתחיל אומר דברים אחרים׃

[448] [אולי הכוונה זה ״מספיק״?]

[449] [זאת הסיבה שבתקופת התנ״ך שמו כל כך הרבה משקל על ברכות ונבואות?]

[450] תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נו עמוד א

דאמר רבי שמעון בן לקיש׃ (בראשית מט) ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם. ביקש יעקב לגלות קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר׃ שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו׃ שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד. אמרו׃ כשם שאין בלבך אלא אחד - כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר׃ ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

[451] [חטא?]

[452] במדבר כג כג

[453] [חטא?]

[454] בראשית פרק מט טז

[455] בעל הטורים בראשית פרק מט

ויקרא יעקב אל בניו. שביקש לגלות להם הקץ ונסתם ממנו (ב״ר צו א). אמר יעקב שמא יש בכם חטא. אמרו לו תדקדק בשמותנו ולא תמצא בהם אותיות חט. ואמר להם גם אין בהם אותיות קץ (עיין ירושלמי יומא ס״פ ז׳ בבלי שם עג ב)׃

[456] מסכת תענית ה ע״ב

א״ר יוחנן יעקב אבינו לא מת א״ל וכי בכדי ספדו ספדניא וחנטו חנטייא וקברו קברייא א״ל מקרא אני דורש שנאמר (ירמיהו ל י) ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה׳ ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים

[457] בראשית פרק כא יב

[458] בראשית פרק כז מו

וַתֹּאמֶר רִבְקָה אֶל יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִי חַיִּים׃

[459] רבקה בפסוק אומרת ״קצתי בחיי מפני בנות חת״. והרב מלמד שח״ת בא מבני ח״ת {חטא וכו׳}. מעניין אם יש כאן משהו

[460]

[461] דברי אליהו פרשת תולדות עמ׳ יב

ובגיטין נ״ז בזמן שקולו של יעקב נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין הידים ידי עשו, וז״ש הקל קול יעקב והידים של יעקב הם ידי עשו כח של עשו נמסר ליד יעקב׃

[462] בראשית פרק לז פסוק ב

[463] בראשית פרק מו ח

[464] [?מתאבד? מכבד? לא נשמע ברור 52 :44]

[465] תהלים פרק עח פסוק ס

[466] בראשית רבה פה י

...תלמידו של רבי מאיר אמר משום רבי מאיר תמר בתו של שם היתה דכתיב (ויקרא כא) ובת איש כהן לפיכך הוציאוה ותשרף׃

[467] בראשית פרק לט א

[468] בראשית פרק לח א

[469] תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קב עמוד א

אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון, שנאמר (שמות ל״ב) וביום פקדי ופקדתי עלהם חטאתם. אמר רבי חנינא: לאחר עשרים וארבעה דורות נגבה פסוק זה, שנאמר (יחזקאל ט׳) ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקדות העיר ואיש כלי משחתו בידו. (מלכים א׳ י״ג) אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה, מאי אחר? אמר רבי אבא: אחר שתפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו, ואמר לו: חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן, אמר לו, מי בראש: - בן ישי בראש - אי הכי לא בעינא.

[470] בראשית פרק מז כט

[471] ירמיהו ב ז

[472] דומה לפירוש הרב בברכת האבות - למען שמו באהבה

[473] המהר״ל גם מסביר על כך שהגלות לאורך זמן בלתי אפשרית

[474] ויקרא רבה (וילנא) פרשת צו פרשה ט סימן ג

דא״ר ישמעאל בר רב נחמן עשרים ושש דורות קדמה דרך ארץ את התורה הה״ד (בראשית ג) לשמור את דרך עץ החיים דרך זו דרך ארץ ואח״כ עץ החיים זו תורה, אראנו בישע אלהים א״ר אבהו זה אחד מן המקראות שישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתן של ישראל (תהלים פ) ולכה לישועתה לנו.

[475][43:4?]

[476] הרבה מקורות, אני חושב שהידוע ביניהם זה ברמח״ל. גם ר׳ צדוק, החסידים, ״תורת המגיד״, ״מאור עיניים״ משתמשים בביטוי זה שכנראה מבוסס על העץ חיים

[477] [? לא מובן 12:11]

[478] בראשית פרק ב

[479] רש״י בראשית פרק ב

וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים:

[480] [מקביל לתורת הקוואנטים]

[481] מקור – לא מצאתי

[482] [אולי הכוונה היא ״אין למו מכשול״?]

[483] [מקור אחד מיני רבים (מצאתי גם בספר העיקרים על התפילה ועוד). לקחתי מתוך ספרו של הרב צייטלין:]

ר׳ יהודה אריה ממודינא; ארי נוהם פרק ט:

קרוב ה׳ לכל קוראיו מי כד׳ אלהינו - בכל קראנו אליו - לאלפי רבבות בקשות שונות מבין ומאזין, מביט ומקשיב לכל תחינתם כולם, ולכל אחד עושה כטוב בעיניו, וכן דוד המלך עליו השלום בכל ספר תפילותיו-תהילותיו צוח בכל פסוק: מלכי ואלהי כי אליך אתפלל, אליך ד׳ אקרא, בשם אלהינו נזכיר, המלך יעננו ביום קראנו, ולא מצאתי שאמר: אתפלל אל חכמתך, אקרא אל בינתך או אל גדולתך ותפארתך.

ואם המקובלים טוענים: האומר שאין לו עסק בקבלה, ואינו רוצה לכוון בתפילתו אלא לבעל האורות, כאשר חשבו רבים, ודאי שייקרא טועה, שאם יבוא אדם לדבר באחד הפשוט בערך בחינתו אל מציאותו, בזולת מציאותו ובחינתו בערך הספירות, נמצא מסלק פעולותיו מכל וכל, כי האין סוף בערך בחינת עצמותו הוא פשוט, ואינו בעל שינויים שישתנה מדין אל רחמים, ושיתפעל אל רצון, וישתנה מרצון אל רצון על ידי התפילה, אם לא בערך בחינתו אל ספירותיו, שהן הן השגחותיו, ועל ידן יהיה שינוי הדין והרחמים

הנה יש להשיב על זה במשל: הרי זה דומה למי שהוא בספינה ביאור, משליך חבל לעמוד או עץ אשר בארץ ומושך בחוזק אל הספינה וכן מתקרב לארץ. ואין הדבר כן, כי הספינה היא המתקרבת במשיכה זו לארץ, והארץ לעולם עומדת. כן התפילה היא החבל הנאחז למעלה ברצונו יתברך, והוא אינו משתנה מרצון אל רצון, אלא המתפלל, שהיה רחוק קודם, הוא המתקרב בתפילתו לאלהיו״.

אין צורך איפוא באמצעים ומתווכים, בין שתהיינה ספירות, בין שיהיו מלאכים, כדי להבין ולהשיג על ידי זה דרך הפעולה...

[484] בראשית יח כא

[485] הקדמה שניה לספר גבורות ה׳ של המרה״ל. וגם בפירושו על המשנה בפרקי אבות ״בין השמשות״, בספרו דרך חיים עמ׳ רלג בהוצאת לונדון אם אני זוכר במדויק

[486] תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד ב וראה הפרק על סוגיית הכובד ראש בתחילת השכתוב

/משנה/. אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים. אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו, ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק.

גמרא. מנא הני מילי? אמר רבי אלעזר; דאמר קרא: (שמואל א׳ א׳) והיא מרת נפש. - ממאי? דילמא חנה שאני, דהות מרירא לבא טובא? אלא אמר רבי יוסי ברבי חנינא מהכא: (תהלים ה׳) ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך. - ממאי, דילמא דוד שאני, דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא? - אלא אמר רבי יהושע בן לוי, מהכא: (תהלים כ״ט) השתחוו לה׳ בהדרת קדש, אל תקרי בהדרת אלא בחרדת. - ממאי? דילמא לעולם אימא לך, הדרת ממש, כי האי דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי? - אלא אמר רב נחמן בר יצחק מהכא: (תהלים ב׳) עבדו את ה׳ ביראה וגילו ברעדה.

[487] אין ספק שזהו אחד השיעורים העוצמתיים ששמעתי אי פעם. אווירה של חשמל באוויר. את הדברים הבאים הבאתי לראשונה ללא צנזורה כלל השיעור כהווייתם, כדי להיכנס לראש ולאווירה שהייתה באותו שיעור. אני חושב שזהו הגרעין של תפיסת מניטו את התפילה, והוא מתמודד עם הטענות של התלמידים באומץ רב ובעיקר ביושרה פנימית שהדהימה אותי והיתה נורא חסרה לי. למעשה, כל השכתוב התחיל כעבודת סיכום פרטית שלי, תוך כדי השמטת המון מלל כדי שיהיה נחמד ונעים לקריאה. הקטע הבא כ״כ השפיע עלי, שלאחר שהבנתי את איזה גודל נפל לי לידיים, נכנסה בי קצת ענווה, ועברתי על כל השכתוב מחדש, מילה במילה.

[488] [מקור. לא מצאתי. אולי זה ב״רסיסי לילה״. (אמנם לא מדובר על צדיקים אבל זה הכי קרוב)]:

רסיסי לילה אות יא עמ׳ 12

...וידוע דעיקר התפילה הוא ע״י הרגשת הצער והחסרון, וכמו שאמרו (זח״ג קצה, א) תפלה לעני דמעטפא כל צלותין ובקעי רקיעין, לפי שהוא מתפלל מעומקא דלבא בהרגשת החסרון וזה עצמו מהש״י. דכן מצינו בר׳ חנינא בן דוסא כאשר היתה תפלתו שגורה, היינו דהיה מיצר לו מאוד חליו של פלוני וצערו, ואז היה פיו נפתח לבקש עבורו עומקא דלבא, וכן כל צער שהש״י שולח ח״ו לאדם בעולם הזה הוא על זה לעררו לתפלה, וכמו שאמרו ז״ל (שמו״ר כא, ה) ועל פרעה הקריב, משל למטרונית שביקש המלך לשמוע קולה. ואמרו (יבמות סד, א) מפני מה היו האבות עקורים, שהקב״ה מתאווה לתפלתן של צדיקים, ועל זה אמרו לעולם יקדים (אדם תפילה לצרה, סנהדרין מד, ב) שנאמר היערוך שועך לא בצר, שיתעורר לתפלה קודם ולא יצטרך לצרה שתעוררנו ח״ו. וכל הגליות והיסורין הוא רק על זה להעלות כל ענייני עולם הזה לרומו של עולם ע״י התפלה, להיות לילה כיום יאיר, כשיהיה זה בשלימות יגלה אור היום דהיינו עולם הבא שדומה ליום [מקביל ללימוד של הרב על הקדמת העולם הזה לעולם הבא]

[489] מצאתי גם מקור אצל ר׳ אלימלך מליז׳נסק:
נועם אלימלך הוספות ליקוטי שושנה
רצון יריאיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם (תהלים קמה, יט) נראה לתרץ על שמתחיל בלשון יחיד ומסיים בלשון רבים, וגם כפל הלשון. לפי שהצדיק אינו מתאווה לשום דבר ברצונו, כי הוא כל כך במדרגתו הקדושה שאין לו תאוה לשום דבר, אך מהיכן בא זה שהצדיק צריך לפעמים לאיזה דבר למזון או למלבוש או לכסף וזהב והדומה להם, זה הוא הכל לצרכי העולם, שהעולם צריכים לכל זה תמיד ומתאוים להם תמיד ומתפללים עליהם, רק שאין כח בידם להיותם נענים בתפלתם מפני שאין כח בתפלתם לעלות למעלה, וכשהצדיק צריך גם כן לאותו דבר ומתפלל עבורו ותפלתו הזכה עולה בלי שום פגע אזי נאחזין כל תפלות ישראל באותה התפלה ונענין כל ישראל בזכותו וזו היא פירוש רצון יריאיו יעשה, פירוש השם יתברך ברוך הוא עושה רצון להצדיק שיהיה צריך לאיזה דבר ויתאוה לה כדי ואת שועתם ישמע כו׳, שישמע תפלת הציבור ויושיעם

[490] תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סד עמוד א

אמר רבי יצחק: יצחק אבינו עקור היה, שנאמר: (בראשית כ״ה) ויעתר יצחק לה׳ לנכח אשתו, על אשתו לא נאמר אלא לנוכח, מלמד ששניהם עקורים היו. א״ה, ויעתר לו - ויעתר להם מיבעי ליה! לפי שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע. א״ר יצחק: מפני מה היו אבותינו עקורים? מפני שהקב״ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. א״ר יצחק: למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר? מה עתר זה מהפך התבואה ממקום למקום, כך תפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקדוש ברוך הוא ממדת רגזנות למדת רחמנות.

[491] [09:01 ?]

[492] תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכז עמוד א

אמר רב יהודה בר שילא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: ששה דברים אדם אוכל פירותיהן בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא.

[493] עדיין לא מצאתי מקור ברור. מתחבא איפשהו בפירוש הבעש״ט על ספר בראשית בדף התפילה, לפני פרשת נח. וזה אגב הבסיס לדעה של רוב חכמי הדור הזה כפי שמתבטא בספר ״תפילת ישרים״ של הרב אדלר, ע״פ הבנתי כמובן. אבל לעניות דעתי זה רק תוצר לוואי של תפילה בכוונה, לא מהותה ועיקרה. א״ק.
בכל מקרה, מספר מקורות הקשורים לנושא:
מאור עינים פרשת נשא
הצטרכות האדם נק׳ אברי השכינה כב״י כגון רפואה פרנסה ושארי דברים כל דבר הוא אבר מהשכינה ומה שחסר למטה חסר גם כן למעלה כב״י וצריך לבקש רק שיתוקן למעלה ולא יכוין להנאת עצמו כלל ואם יעשה כן ממילא יתוקן למטה גם כן ורפואות הבעל שם טוב נבג״מ היה רק על ידי יחודים שהיה מייחד ומעלה השכינה אל מדת אי״ן וממילא ניתקן למטה גם כן

[494] [ההדגשה היא במילעיל]

[495] [בסאונד הרב דופק על השולחן. כנראה הכוונה לצרכים הטבעיים היומיומיים]

[496] מדרש תנחומא (ורשא) פרשת תולדות סימן ו

וכן אברהם היה דומה ליצחק, ולא היו מכירין הבריות בין אב לבן עד שבקש אברהם ואמר רבש״ע הפרש בין אב לבן, והפריש ביניהם הזקנה לכך נאמר ואברהם זקן ולכך כתיב אברהם הוליד את יצחק.

[497] בראשית פרק ג יד

וַיֹּאמֶר יְקֹוָק אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃

[498] מקור. לא מצאתי

[499] בראשית פרק כה פסוק כז

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים׃

תרגום יונתן בראשית פרק כה

(כז) וְרַבְיאוּ טָלְיָא וַהֲוָה עֵשָׂו גְּבַר נַחְשִׁירְכָן לְמֶצוֹד עוֹפָן וְחֵינָוון גְּבַר נְפִיק חַסַל קָטֵיל נָפְשִׁין דְּהוּא קָטַל יַת נְמָרוֹד וְיַת חֲנוֹךְ בְּרֵיהּ וְיַעֲקֹב גְּבַר שְׁלִים בְּעוֹבָדוֹי וּמְשַׁמֵּשׁ בְּבֵית מָדְרָשָׁא דְּעֶבֶר תְּבַע אוּלְפָן מִן קֳדָם יְיָ׃

תרגום אונקלוס בראשית פרק כה פסוק כז:

(כז) ורביאו עולימיא והוה עשו גבר נחש ירכן (נחשידכון) גבר נפיק חקל ויעקב גבר שלים משמיש בית אולפנא:

של״ה מסכת מגילה פרק תורה אור:

וזה לשון הציוני פרשת תולדות: ׳ויצא הראשון אדמוני׳ (שם שם, כה) סודו מובן, כי היה סיגו דיצחק, וזהו סוד ׳ראשית גוים עמלק׳ (במדבר כד, כ), ועמלק שורש הנחש הקדמוני. רמז לזה כתבו המקובלים כי היה לו דמות נחש על ירכו. ואונקלוס הגר כיוון הסוד ׳ידע ציד׳ (בראשית כה, כז) - ׳נחשירכן׳. וביעקב כתיב (שם לב, כה) ׳ויגע בכף ירכו׳, רצה הנחש לכנס לפנים כשראה פרצוף אדם הראשון, ׳וירא כי לא יכל לו׳ (שם), ועל[ה] נחש העמוני בתחלת מלכות שאול, והנה הנחש שוכן בירך, כי משם תולדות המלכים, ועל ידו חטא שאול [ו]נטרד. עכ״ל.

של״ה פרשת וישב מקץ ויגש תורה אור:

וברכים אשר כרעו, גרמו ׳ויגע בכף ירך יעקב׳, סמאל הרשע נגע שם מדה כנגד מדה, ירך מול ירך. כי בירך עשו היה חותם הנחש, כדמתרגמינן (שם כה, כז) נחשירכן, ופירש הציוני (פרשת תולדות, ד״ה ויצא הראשון) נחש ירכן, שהיה חקוק בירך עשו צורת נחש, והארכתי בדרוש הזה פרשת תולדות יצחק (אות כב) עיין שם

מאור ושמש בראשית פרשת תולדות:

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד וגו׳. ותרגם אונקלוס על ׳איש ציד׳ - גְּבַר נַחְשִׁירְכָן, וראיתי בציונים על התרגום הזה, שהיה דמות נחש חקוק על ירכו.

שו״ת מנחת יצחק חלק ד קונטרס דברי חפץ:

ופירש דתרגום איש ציד, גבר נחשירכן, שהי׳ דמות נחש חקוק על ירכו, (עי׳ פי׳ יונתן (תולדות כ״ז) שגורס שני מלות, נתש ירכן והיינו כנ״ל לרמז כי הוא מסטרא דנחש כמ״ש הזוהר דפ״ד ע״ג),

[500] [15:53 ?]

[501] לא מצאתי מפרש

[502] תהלים פרק כז ז

[503] אוצר המדרשים (אייזנשטיין) תפלת שמונה עשרה עמוד 584

תניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אגדה, מאי על הסדר זה סדר עולם, לכך מצינו י״ח ברכות של תפלה מעולם היו מתוקנות זו אחר זו, כיון שבאו אנשי כנסת הגדולה כללום ותקנום כסדרן. כשניצל אברהם אבינו מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י מגן אברהם, כשנעקד יצחק על גבי המזבח ונעשה דשן והיה אפרו מושלך על הר המוריה מיד

הביא עליו הקדוש ברוך הוא טל והחיה אותו, לפיכך אמר דוד ע"ה כטל חרמון שיורד על הררי ציון כטל שהחיה הקדוש ברוך הוא בו את יצחק אבינו, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מחיה המתים. כשבא יעקב אבינו ופגע בשערי שמים והקדיש שמו של הקדוש ברוך הוא מיד פתחו מלאכי השרת את פיהם ואמרו בא"י האל הקדוש. כשבא פרעה להמליך את יוסף במצרים בדקו אם יודע בשבעים לשונות בא גבריאל ולמדו שבעים לשונות, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י חונן הדעת. כשעשה ראובן מעשה בלהה פילגש אביו נקנסה עליו מיתה מיד חזר בתשובה דכתיב וישב ראובן אל הבור אמר רבי יוחנן שחזר בתשובה וחיה,

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) תפלת שמונה עשרה עמוד 585

דכתיב יחי ראובן ואל ימות וגו', מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י הרוצה בתשובה. כשעשה יהודה מעשה תמר ואמר הוציאוה ותשרף ושלחה לו ואמרה הכר נא, מיד הודה ואמר צדקה ממני ונסלח לו על אותו עון, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י חנון המרבה לסלוח. כשמררו המצריים את חיי אבותינו אמר הקדוש ברוך הוא וגאלתי אתכם, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י גואל ישראל. כשנטעטר אברהם אבינו בצער המילה בא רפאל ורפאו, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י רופא חולים. כשזרע יצחק אבינו ומצא מאה שערים מיד פתחו מלאכי השרת בא"י מברך השנים. כשבא יעקב אבינו למצרים וראה יוסף ושמעון ונתקבצו הוא ובניו ביחד, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל. כשנתנה תורה לישראל אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט. כשטבעו המצריים בים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י שובר אויבים ומכניע זדים. כשאמר לו הקדוש ברוך הוא ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניך ׃שמח ובטח על דבריו של מקום ובשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם ובא יוסף ונתן שתי ידיו על עיניו ונשקו ובכה לו, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י משען ומבטח לצדיקים. כשבנה שלמה את ביהמ"ק מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י בונה ירושלם. כשנושעו ישראל ועברו את הים סוף ואמרו שירת ויושע פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מצמיח קרן ישועה. כשנאנחו ישראל וצעקו לאל ושמע צעקתם כמה שנאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י שומע תפלה. כשעשו ישראל את המשכן וירדה שכינה ושכן בו בין שני הכרובים, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י המחזיר ברחמיו שכינתו לציון. כשהכניס שלמה הארון לפנים ואמר ה' אלהים אל תשב פני משיחך וגו' ונתן הודאה ושבח למקום ואמר ברוך ה' אשר נתן מנוחה וגו', מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו הטוב שמך ולך נאה להודות. כשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים עליהם המקרא ונתתי שלום בארץ, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י עושה השלום. לפיכך כשבאו אנשי כנסת הגדולה ותקנום בסדר הזה בחכמתם מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך חכם הרזים שנתן חכמה ליראיו שהם בני גוי גדול כמו שאמר להם משה ע"ה כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלוהינו בכל קראנו אליו.

יש גם את מקור דומה בתלמוד בבלי מסכת מגילה דף יז עמוד ב

[504] הבעש"ט על התורה, פרשת נח׃

מב. זה חסד גדול מה' יתברך שאדם חי אחר התפילה, שלפי דרך הטבע היה לו למות מחמת שמפסיד כוחו, כי נתן כוחו בהתפילה, כל כך, מכח הכוונה הגדולה שהוא

מכוון׃ (בריש ליקוטים יקרים, צוואת הריב"ש דף ד' ע"ב)

מג. בשם הבעל שם טוב ז"ל, שאמר שנס גדול הוא כשאדם חי אחר התפילה, שלא יצאה נשמתו מגודל הדביקות׃ (שפתי צדיקים פרשת בשלח)

[505] תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לט עמוד ב

גמ'. ורמינהי׃ אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, אלו הן׃ כבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והכנסת אורחים, והבאת שלום בין אדם לחבירו, ותלמוד תורה כנגד כולם! אמר רב יהודה, הכי קאמר׃ כל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו - מטיבים לו, ודומה כמי שמקיים כל התורה כולה. מכלל, דהנך אפילו בחדא נמי? אמר רב שמעיה׃ לומר, שאם היתה שקולה - מכרעת. וכל העושה מצוה אחת יתירה על זכיותיו - מטיבין לו? ורמינהו׃ כל שזכיותיו מרובין מעונותיו - מריעין לו, ודומה כמי ששרף כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת, וכל שעונותיו מרובין מזכיותיו - מטיבין לו, ודומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר אות אחת ממנה! אמר אביי׃ מתניתין, דעבדין ליה יום טב ויום ביש. רבא אמר׃ הא מני? רבי יעקב היא, דאמר׃ שכר מצוה בהאי עלמא ליכא

[506] שמואל א פרק א

(ו) וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ וַתִּתְפַּלֵּל עַל יְקֹוָק וּבָכֹה תִּבְכֶּה׃

[507] [סוף דבר׃

עם כל רצוננו ותפילותינו. חשוב לזכור. כדברי הרב אשכנזי זצ"ל, בתחילת השיעורים כשפירש את דברי ר' צדוק׃ "רק הקב"ה יודע כיצד מנהיג עולמו". והגאולה, הכללית והפרטית של כל אחד ואחד - כרצונו. דבר שאומרים בקדיש בכל יום, אך נוטים לשכוח׃ "יתגדל ויתקדש שמיה רבה. בעלמא די ברא, כרעותיה".
והבן זה היטב. א"ק.]